

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИЧНІ
І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

*Матеріали V Міжнародної
науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 12 березня 2021 року)

*До 55-ї річниці з дня заснування
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

**INTERNATIONAL AND NATIONAL
SECURITY: THEORETICAL
AND APPLIED ASPECTS**

*Theses of the V International
scientific-practical conference*

(Dnipro, March 12, 2021)

*To the 55th anniversary of the founding
of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

Дніпро
2021

УДК 34+35
М 58

*Рекомендовано до друку та до поширення
через мережу Інтернет Вченою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 6 від 25 лютого 2021 р.)*

М 58 Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 бер. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 425 с.

ISBN 978-617-8032-07-4

Збірник містить матеріали однойменної п'ятої міжнародної науково-практичної конференції. У заході взяли участь науковці, викладачі та здобувачі закладів вищої освіти та наукових установ України і зарубіжжя, а також фахівці-практики правоохоронних органів. Тематика публікацій охоплює актуальні проблеми міжнародної та національної безпеки.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі спеціалізованих ЗВО, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

The collection contains theses of the eponymous fifth international scientific-practical conference. The event was attended by scholars, lecturers and post-graduates of higher schools and scientific institutions of Ukraine and abroad, and also enforcement agencies practitioners. The topics of publications cover urgent problems of international and national security.

The conference theses can be used in research work and educational process of specialized universities, as well as in law-making and law-enforcement activities.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

к.ю.н., доц., Засл. юрист України **А.Є. Фоменко** (*голова*); д.ю.н., проф., Засл. юрист України **Л.Р. Наливайко** (*заст. гол.*); д.е.н, доц. **Л.В. Марценюк**; д.ю.н., проф. **К.О. Чаплинський**; д.ю.н., доц. **В.В. Дараган**; д.е.н., проф. **Н.І. Верхоглядова**; д.е.н., проф. **С.І. Іванов**; д.ю.н., проф. **А.О. Собакарь**; д.ю.н., проф. **В.О. Боняк**; д.ю.н. проф. **В.В. Шаблистий**; д.ю.н. доц. **В.М. Савіщенко**; д.філос.н., проф. **О.В. Халапсіс**

Матеріали подано у редакції авторів тез.

*Факти, судження й висновки, викладені авторами публікацій,
не завжди підтверджуються та поділяються редакційною колегією.*

ISBN 978-617-8032-07-4

© ДДУВС, 2021
© Автори, 2021

З М І С Т

Фоменко А.Є.

Корупційні ризики в діяльності поліції та можливості запобігання їм
через покращення освітньої складової поліцейських 14

ТЕОРЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ, ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ,
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ, МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ
Й ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Наливайко Л.Р.

Інформаційна безпека України: сучасні виклики та перспективи 17

Костицький В. В.

Захист інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки як функція держави 19

Hadžić F.

Social Movements and international organizations as democratization and security actors
within the contemporary geopolitical order of non-territorial character 20

Alekseenko I. V.

Biomedicine: innovation, governance, respect for human rights 24

Боняк В. О.

Структура механізму охорони прав людини: плюралізм наукових підходів 27

Добробог Л. М.

Діяльність ОВС України в ліквідації наслідків
катастроф техногенного характеру: історичний нарис 29

Ільков В. В.

Застосування принципу верховенства права в адміністративному судочинстві 31

Курінний Є. В.

Сутність та суспільне призначення адміністративно-правових режимів 33

Маргулов А. Х.

Статистичні виміри національної меншини як складова державної політики
(на прикладі ассирійської громади в Російській імперії у XIX-XX ст.) 36

Миронюк Р. В.

Особливості проведення спеціальної перевірки щодо кандидата на посаду судді 37

Савіщенко В. М.

Забезпечення національної і міжнародної безпеки: деонтологічний аспект 40

Серьогін В. О.

Актуальні проблеми забезпечення прав людини в умовах пандемії COVID-19 42

Халапсіс О. В.

Небесна безпека: політико-правовий сенс ауспіцій у Стародавньому Римі 44

Бойко О. П.

Проблемні аспекти національної безпеки України 46

Гаркуша В. В.

Організаційні засади функціонування судової гілки влади 48

Демичева А. В.

Взаємодія заради безпеки: актори створення безпекового міста 50

Єремєєва І. А.

До питання концептуалізації миротворчої діяльності ООН 52

Комих Н. Г. Концептуальні засади дослідження процесу інституалізації екологічної безпеки як складової національної безпеки українського суспільства	54
Косяченко К. Е., Ділігул А. С., Ус Ю. О. Теоретичні та прикладні аспекти забезпечення національної безпеки держави	57
Нестерцова-Собакарь О. В. Соціальна безпека як складова системи національної безпеки держави	58
Ніколайчук С. В. Щодо принципів діяльності Національної школи суддів України	60
Obia S. M. Legal regulation problems under COVID-19 in Cameroon	62
Опацький Р. М. Захист прав дітей як складова національної безпеки України	65
Orlova O. O. Right to death: moral and legal discourse	67
Палешко Я. С. Вплив міжнародної безпеки та стан безпеки України	69
Пишида М. М. Перевірка декларації родинних зв'язків як етап добору кандидата на посаду судді	70
Поплавський О. О., Левін О. Л. Уроки «другої карабаської війни» крізь призму російської агресії на Донбасі	73
Saienko M. I. Legal protection of human right to privacy of personified information	75
Самбор М. А. Права людини в Україні: від теорії до правозастосування	77
Самотуга А. В. Проактивна зовнішня інформаційна політика України й питання її законодавчої регламентації	79
Сердюк І. А. Методологічна коректність класифікації поняття «інтерпретаційно-правовий акт» за критерієм юридичної сили	82
Сердюк Л.М. Необхідність конституційного закріплення найважливіших складових національної безпеки України – вимога часу	84
Степаненко К. В. Теоретико-правові питання забезпечення національної безпеки України	85
Стояцька Г. М. Готовність до змін як метакогнітивна стратегія: потенціал для правоохоронця та умова змін стандартів національної безпеки	87
Тимченко Л. М. Україна і НАТО: історія взаємовідносин та перспективи співробітництва	88
Христова Ю. В. Актуальні питання забезпечення національної безпеки під час виборів в умовах пандемії COVID-19	91
Давтян А. С. Вплив міжнародних договорів на енергетичну безпеку в Україні на прикладі договору до енергетичної хартії	92

Долгорученко К. О. Правосвідомість населення в умовах гітлерівської окупації: загальнотеоретичний аспект	93
Жеглінська Т. О. Зміст поняття медичного страхування	94
Нагорна О. О. Історичні аспекти впливу корупційних проявів на суспільство та державу	96
Петрушевська В. К. Роль старости у забезпеченні національної безпеки України: теоретико-правовий аспект	97
Баглай А. В., Проненко В. С. Європейська судова практика : значення для України	99
Бевзюк А. І. Гарантії конституційного ладу України	101
Волошина Ю. В. Захист прав людини неурядовими правозахисними організаціями як чинник національної та міжнародної безпеки	103
Воронцова Д. О. Авторитет як ресурс влади у суспільстві	105
Герасимов А. Є. Закони логіки як чинник юридичного мислення та універсальних стандартів праворозуміння	106
Замкова Д. Р. Реалізація прав і свобод іноземців та національна безпека: шляхи оптимізації	108
Заяць О. В. Захист прав людини в умовах пандемії COVID-19 в Україні	111
Книш С. В. Значення юридичної техніки для розвитку суспільства та держави	113
Кузюк Ю. І. Характеристика європейського суду з прав людини як гаранта захисту прав людини	115
Прядко М. Ю. Актуальні проблеми становлення інституту гендерної рівності в Україні як складової міжнародної безпеки	116
Сєдих Ю. О. Система судової влади в Україні, її роль у розбудові правової держави	118
Хмеленко К. М. Актуальні проблеми національної безпеки України в інформаційній сфері	122
ЗАПОБІГАННЯ І НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	
Кірін Р. С., Коротаєв В. М. Сучасні підходи до класифікації матеріальних об'єктів збройових правовідносин	124
Кобзар О. Ф., Поворознік Є. О. Окремі аспекти зарубіжного досвіду забезпечення громадської безпеки та шляхи його впровадження у діяльності Національної гвардії України	127

Коваленко А. В. Злочинність як загроза національній безпеці України: за матеріалами статистичних джерел	129
Комісаров О. Г. Інформаційно-правова модель статичного забезпечення антитерористичної безпеки у місцях компактного проживання людей	130
Собакарь А. О. Використання досвіду США у забезпеченні безпеки критичної інфраструктури в Україні	132
Титаренко О. О. Служба судової охорони в системі суб'єктів забезпечення національної безпеки (питання віднесення та визначення компетенції)	135
Бахчев К. В. Адміністрування сил та засобів національної безпеки держави	137
Бочковий О. В. Особливості оцінки стану суспільної небезпеки незаконного обігу зброї в умовах планової організації роботи Національної поліції	139
Корнієнко Д. М. Службово-бойова діяльність національної гвардії України в умовах введення правового режиму воєнного стану	142
Казначєєв Д. Г., Поливанюк В. Д. Актуальні проблеми якості освіти в аспекті підготовки кадрів сил безпеки України	144
Карпенко Р. В. Проблеми функціонування Державного бюро розслідувань в Україні	145
Очеретяний М. А. Поняття і сутність організації роботи органів Національної поліції України в контексті національної безпеки	147
Ігнатов С. О. Проблема оптимізації структури Національної поліції	148
Каліман М. Р., Антропов Б. О. Вдосконалення оборонних сил України під час євроінтеграційних процесів	151
Романов М. Ю. Нормативне забезпечення організаційно-правових засад функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України	152
Турчанікова Г. О. Проблемні питання нормативно-правового регулювання службово-бойової діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом	154
Жиляк В. О. Заходи примусу у механізмі захисту національної безпеки	157
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	
Lizut R. Cryptocurrency – a threat or a chance for local economies?	159
Блінова Г. О. Етико-правові засади використання соціальних мереж працівниками підрозділів поліції превентивної діяльності	162

Верхоглядова Н. І., Кубецька О. М. Стратегія підприємства як складова його економічної безпеки	164
Верхоглядова Н. І., Фісуненко Н. О. Фінансово-економічна безпека підприємництва в умовах діджиталізації	165
Кононова І. В., Сидоров О. А. основні складові економічної безпеки на національному рівні	167
Трещов М. М., Мунько А. Ю. Боргові ризики державного бюджету України на 2021 рік	169
Березняк В. С., Пронічкіна А. С. Фейк як інструмент інформаційної війни проти України	170
Вакулич М. М. Управління в умовах діджиталізації: забезпечення національної безпеки	172
Карпенко Р. В., Мосякіна О. А. Формування системи управління економічною безпекою макро-, мезо- та макрорівня	173
Карпенко Р. В., Тукіна С. В. Інвестиційна безпека як складова економічної безпеки України : поняття та категорії	175
Косяченко К. Е. Складові формування фінансово-економічної безпеки підприємств України	177
Кубецька О. М., Коваленко-Марченкова Є. В. Управління витратами в системі забезпечення економічної безпеки підприємств	178
Никифорова О. А., Бойко О. І. Перспективи діджиталізації суспільства в Україні з позиції питань безпеки	180
Пашкова Г. Г. Інформаційна безпека в умовах діджиталізації: управлінський підхід	181
Рибальченко Л. В. Сучасний стан економічної безпеки в Україні та світі	183
Сидорова Е. О., Тірзікян С. Г. Дещо про податкові повноваження органів публічної влади в Україні	185
Синиціна Ю. П., Станіна О. Д. Питання інформаційної безпеки організації в умовах діджиталізації	187
Скляр Н. М. Мегатренди розвитку технологій подвійного використання в глобальному безпековому вимірі	191
Фокша Л. В. Боргова безпека держави як складова її фінансової стабільності	193
Дрок М. О. Діджиталізація поліцейських в умовах формування безпекового середовища	195
Каліман М. Р. Запобігання і нейтралізація загроз національним інтересам у галузі інформаційної безпеки	196
Воробець Х. О., Юр'єв Д. С. Особливості фінансово-економічної безпеки держави	197

Гурєєв А. В. Особливості інвестиційної нерухомості згідно з національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку в державному секторі	199
Дембицька Т. П., Юр'єв Д. С. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні	201
ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА БЕЗПЕКОВІ ІНІЦІАТИВИ ПОЛІЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРАХ. АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ	
Логвиненко Б. О. Особливості адміністративної відповідальності за правопорушення, передбачене статтею 44-1 КУпАП	203
Дрок І. С. Місце Національної поліції України у забезпеченні національної стійкості	205
Коваленко В. В. Природне довкілля в Україні як об'єкт державної безпеки	206
Миронюк С. А. Оцінка ефективності надання соціальних та сервісних поліцейських послуг	208
Мислива О. О., Лопасва О. М. Оптимізація вогневої підготовки поліцейських	210
Молчанов Р.Ю. Актуальні проблеми встановлення особи правопорушника в адміністративному законодавстві	212
Мороз В. П. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів	214
Недря К. М. Проект «капеланський патруль» в Національній поліції – практика реалізації	217
Покайчук В. Я. Організаційно-правові передумови впровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку в Україні	219
Поливанюк В. Д., Завістовський О. Д. Актуальні питання професійної підготовки працівників підрозділів превентивної діяльності до забезпечення публічної безпеки та порядку	222
Приходько В. В., Логвиненко М. Л. Застосування поліцейським спеціальних прийомів боротьби як засіб забезпечення особистої безпеки	223
Розгон О. Г. Превенція адміністративних правопорушень, які посягають на публічний порядок і безпеку	225
Сластнікова Г. О. Окремі проблеми судового розгляду адміністративних справ про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності	227
Захарченко О. В. Проблемні питання кваліфікації дій водіїв транспортних засобів за пошкодження елементів паливороздавальної колонки автозаправної станції при маневруванні	229

Наточій А. Д., Волков Ю. М. Перспективи законодавчої регламентації сфери обігу зброї серед населення	232
Рижкова С. А. Міграційна амністія як засіб протидії державно-міграційною службою нелегальній міграції в Україні	233
Пісоцька К. О. Поняття форм адміністративної діяльності підрозділів ювенальної превенції	235
Тимофєєв В. П., Хованова Д. О. Активне застосування вогнепальної зброї: поняття та характеристика	237
Шевяков М. О. Колізійні особливості нормативного врегулювання дорожніх пригод на транспорті: аналіз та проблематика ефективності чинного законодавства	238
Бузовська В.В. Актуальні питання проведення навчальних занять у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання в умовах карантинних заходів	240
Вільхова С.М. Міжнародний досвід забезпечення ефективності протидії домашньому насильству	243
Гурєєв А.В., Карпенко О. М. Міжнародний досвід вогневої підготовки поліцейських та його впровадження в Україні	245
Дурицький Д. С. Дотримання прав людини при застосуванні вогнепальної зброї працівниками поліції ...	246
Лісова О. І. Публічна безпека та порядок в Україні як об'єкт адміністративно-правової охорони	248
Полупан Б. Р. Особливості взаємодії органів Національної поліції з громадськістю як умова національної безпеки	249
Лазарєва Я. А. Закордонний досвід у протидії боулінгу	251
Трень Т. О. Особливості адміністративно-правового статусу національної поліції	252
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ, КРИМІНОЛОГІЧНЕ Й КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	
Дудоров О. О. Про кримінально-правову оцінку зловживань державних реєстраторів, пов'язаних із рейдерством	254
Popescu G.-D. Special techniques for surveillance and investigation regulated by the Romanian law	259
Омаров Е. А. Перспективи розвитку конфіскації преступних активів в Республіке Казахстан	262
Грищенко О. А. Чіткість та системність у визначенні прав, законних інтересів засудженої особи під час відбування покарання у виді позбавлення волі як складова реалізації виправного процесу	265

Дараган В. В., Балабан С. М. Щодо стану наукового забезпечення оперативного-розшукової протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються у галузях економіки	267
Кириченко О. В., Христов О. Л. Принципи використання громадськості під час поліцейської (міліцейської) діяльності: компаративний аналіз	271
Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання балістичного обліку при розслідуванні кримінальних правопорушень	273
Чаплинський К. О., Єфімов М. М. Профілактична діяльність уповноважених осіб як елемент методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності	275
Санаков Д. Б., Скрябін О. М. Транснаціональна злочинність як загроза національній безпеці України	277
Чумак В. В., Хань О. О. Правова охорона надр континентального шельфу України від незаконного видобутку корисних копалин	279
Шинкаренко І. Р. Теоретико-правові проблеми забезпечення авіаційної та космічної галузі України	281
Завотпаев А. Р. Некоторые аспекты обязательного назначения судебной экспертизы по делам о преступлениях против половой неприкосновенности несовершеннолетних в Республике Казахстан	285
Акімов М. О. До питання про використання можливостей Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол у співробітництві із протидії воєнним злочинам	288
Барабаш Г. В., Шалгунова С. А. Міжнародні стандарти захисту прав потерпілого від злочину	291
Волошина М. О. Проблеми забезпечення режиму секретності під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій	293
Гуцуляк Ю. В. Становлення дізнання як форми досудового розслідування	296
Yefimov V. V. Model of the strategy of operational-search combatting criminal offenses (economic crimes) in agriculture	298
Yefimova I. V. conceptual principles of criminal procedural means for ensuring the safety of customs officers of Ukraine	300
Захарко А. В. Тактичні особливості огляду місця події за повідомленням про загрозу вибуху	302
Казбекова А. Б. Коррупционные риски в сфере закупок	304
Крамаренко Ю. М. Окремі питання боротьби з організованими групами та злочинними організаціями в Україні	308
Кундеус В. Г. Професійна діяльність члена екіпажу повітряного судна як спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276-1 КК України	310

Литвинов В. В. Окремі питання закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування за реабілітаційних підстав	313
Людвік В. Д. Правові підстави кримінальної відповідальності за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей	315
Павлова Н. В., Федченко В. М. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження як один із чинників поліпшення національної безпеки України	317
Плетенець В. М. Конфліктні ситуації як початок протидії досудовому розслідуванню	319
Примаченко В. ф. Окремі питання визначення та дослідження гуманізації кримінальної відповідальності в Україні	321
Риб'янець С. А. Значення прийняття рішення про складання обвинувального акта	323
Скок О. С., Шевченко Т. В. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України	325
Телійчук В. Г., Клешня В. В. Оперативні підрозділи як суб'єкти правоохоронної діяльності: проблеми правового регулювання	327
Хашев В. Г. Демографічна характеристика осіб, які вчиняють організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: статеві та вікові ознаки	330
Черненко А. П., Шиян А. Г. Ефективне досудове розслідування як складова національної безпеки України	332
Черняк Н. П., Первій В. Ю. Актуальні питання виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із зловживанням владою або службовим становищем	334
Шаповалов Д. О. Окремі питання щодо використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень	336
Алейниченко О. М. Щодо визначення основних напрямків наукового дослідження проблемних питань участі підрозділів оперативної служби Національної поліції України у протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки	338
Бублик Н.С., Романенко П.П. Превентивна діяльність поліції як механізм боротьби зі злочинністю	339
Кіяниця В. М. Деякі питання щодо застосування запобіжного заходу у вигляді застави	341
Корогод С. В. Потерпілий від кримінального правопорушення, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України	342
Літун О. О., Фесак А. А. Деякі аспекти актуалізації розшуку дітей, які зникли безвісти	344
Нізельник О. І. Формування моделі режимно-секретного забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України	345

Лісняк А. І. Деякі аспекти проведення допиту підозрюваних під час розслідування масових заворушень	347
Павлик М. П. Трудова та сексуальна експлуатація під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном: окремі аспекти	349
Сенько В. В. Актуальні питання сучасних загроз та викликів міжнародної безпеки	350
Шило І. В. Деякі питання кримінальної відповідальності за незаконне використання символіки та знаків охоронюваних міжнародними договорами за кримінальними кодексами України та Республіки Казахстан	353
Чучко В. В. Окремі аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет	354
Шевченко А. В. Загальна характеристика злочинів проти основ національної безпеки України	356
ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
Юнін О. С. Проблемні питання участі прокурора в цивільному процесі України	358
Золотухіна Л. О. Деякі питання щодо гарантій захисту публічних інтересів	359
Обушенко Н. М. Аналіз зарубіжного досвіду систематизації трудового законодавства та можливості його використання в Україні	362
Резворович К. Р. Особливості укладення електронних оферт за законодавством європейських країн	365
Аксютіна А. В. До питання визначення категорії «продюсер»	367
Бондар О. С. Недостатня кваліфікація як критерій невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі	368
Киян В. Я. Окремі питання тривалості щорічної відпустки поліцейського	372
Котляров С. О., Юніна М. П. Академічна недоброчесність: причини та можливі методи запобігання	375
Круглова О. О., Комарь В. С. Особливості та перспективи захисту спадкових прав фізичної особи	377
Поліщук М. Г. Цивільно-процесуальна правосуб'єктність	379
Степаненко К. В., Пікуль О. В. Міжнародні договори з уніфікації приватного торгового права в контексті безпеки держави та міжнародного публічного права	381
Ярошенко А. С. Виклики в діяльності судової системи в умовах забезпечення національної безпеки та незалежності держави	383

Андрієвська Л. О. Особливості взаємодії нотаріусів та виконавців з приводу вчинення виконавчих написів нотаріусів	384
Поклонська О. Ю. Особливості впровадження електронної форми трудової книжки в Україні	386
Безрідна Н. О. Договірне право: змістовність та сучасний стан	388

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ
ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ОСОБИСТОСТІ,
СУСПІЛЬСТВА Й ДЕРЖАВИ

Грибан В. Г., Фоменко А. Є. Психологічні закономірності формування спортивних навичок	390
Грибан В.Г., Мельников В.Л., Терещенко Т.А. Висока адаптація та надійні резерви організму - гарантія безпеки людини у надзвичайних ситуаціях	392
Шевяков О. В., Сергієні О. В., Шумейко О. М., Демчук Т. П., Шрамко І. А., Філософський та соціокультурний контекст психологічної безпеки особистості	394
Сидоренко Н. С., Лебєдєва Я. В. Вища освіта як фактор зміцнення національної безпеки країни	397
Царьова І. В. Лінгво-прагматична інтерпретація поняття «національна безпека»	399
Шинкаренко І. О. Насильство дітей у сім'ї як загроза національній безпеці держави	401
Шумейко О. М. Психолого-організаційна складова управління та захисту інформаційних мереж	403
Плескачова В. С. Дезінформація як один із способів інформаційно-психологічного впливу на суспільство	406

Трибуна українського та зарубіжного автора

Saktorová E., Vaško A. Comparison of the development and approach to law enforcement of the British and Slovakian policing	407
Абишева А. К. Современное состояние уголовного законодательства Республики Казахстан по противодействию преступлениям против половой неприкосновенности несовершеннолетних	411
Ажибаев М. Г., Имангалиев Н. К. Уголовные правонарушения совершаемые в сети Интернет и актуальные проблемы обеспечения национальной безопасности	415
Паршин Ю.І., Паршина М. Ю. Міжнародний менеджмент з питань економічної безпеки	417
Хамитов Б.Н. Рейдерство: эволюция захвата	420
Лазарев В. О., Неклеса О.В. Теоретичні та практичні аспекти запобігання і нейтралізації загроз національним інтересам у галузі правоохоронної діяльності	422

Андрій Фоменко,
ректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ЇМ ЧЕРЕЗ ПОКРАЩЕННЯ ОСВІТНЬОЇ СКЛАДОВОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Закон України «Про запобігання корупції» в ст. 19 (*далі – Закон*) передбачає необхідність розробки та затвердження в кожному органі державної влади, у тому числі в Національній поліції, антикорупційних програм, складовою яких є: визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, заходи щодо їх реалізації, а також щодо виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми; оцінка корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють; заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строки та необхідні ресурси [1]. На виконання цієї норми в Національній поліції щорічно затверджується Антикорупційна програма з урахуванням розпоряджень Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2016 року № 803-р «Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» [2], від 31 січня 2018 року № 86-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на 2018 рік» [3], з дотриманням положень Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, затвердженої рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції (*далі – НАЗК*) від 02 грудня 2016 року № 126 [4], Методичних рекомендацій щодо розробки антикорупційних програм органів влади, затверджених рішенням НАЗК від 19 січня 2017 року № 31 [5], та з урахуванням Порядку підготовки, подання антикорупційних програм на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження, затвердженого рішенням НАЗК від 08 грудня 2017 року № 1379 [6].

Зараз чинною є Антикорупційна програма Національної поліції України на 2019–2021 роки, яка встановлює комплекс стандартів, правил і процедур щодо запобігання, виявлення та протидії корупції в Національній поліції України. Основною метою цієї програми є: вжиття додаткових та посилення наявних заходів, спрямованих на ефективне й дієве запобігання корупції в усіх сферах діяльності Національної поліції України; створення ефективної системи запобігання і протидії корупції в підрозділах та установах Національної поліції; створення сприятливих умов для чесного і законного виконання поліцейськими своїх службових обов'язків і несприятливих умов для зловживання ними своїми службовими повноваженнями; зменшення впливу корупціогенних ризиків на діяльність Національної поліції України, посилення громадського контролю в цій сфері; створення ефективних механізмів запобігання корупції, конфлікту інтересів, порушенню етичних стандартів поведінки та забезпечення контролю за дотриманням правил щодо доброчесності працівників поліції; створення атмосфери неприйняття та осуду корупції в усіх її проявах працівниками поліції.

Попри це сучасне антикорупційне законодавство України не повною мірою регулює систему корупційних ризиків в діяльності публічної служби загалом і Національної поліції зокрема: в ньому насамперед надано увагу на вжиття системних заходів недопущення (мінімізації) корупційних ризиків в окремо взятому органі публічної влади, водночас не визначено тлумачення корупційних ризиків, які зустрічаються в повсякденній роботі окремо взятого поліцейського, воно є досить складним для розуміння поліцейськими та не дає відповіді на питання, від яких дій, рішень має відмовитись чи бездіяти поліцейський для того, щоб його діяння не оцінювалось як корупційне чи пов'язане з корупцією.

Стосовно поняття корупційних ризиків в діяльності поліції треба зауважити, що їх нормативне визначення є в Методичних рекомендаціях НАЗК – Методології оцінювання

корупційних ризиків у діяльності органів влади, затвердженої рішенням НАЗК від 02 грудня 2016 року № 126, відповідно до якої під корупційним ризиком в діяльності поліцейського треба вважати ймовірність того, що рішення, дії чи бездіяльність поліцейського можуть призвести до корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією. Об'єктом оцінки корупційних ризиків є функції, завдання та повноваження поліцейського, визначені законодавчими актами, та способи їх реалізації; оцінка корупційних ризиків – це процес визначення, аналізу та безпосередньої оцінки корупційного ризику; до чинників корупційного ризику віднесено умови та причини, що заохочують (стимулюють), викликають або дозволяють скоєння поліцейським діянь, які можуть призвести до вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією [4].

Оцінку корупційних ризиків може проводити комісія з оцінки корупційних ризиків Національної поліції (або відокремленого її структурного підрозділу), до складу якої входять, крім посадових осіб поліції, та за згодою, представники громадськості, експерти, які володіють знаннями про внутрішнє і зовнішнє середовище поліції та мають досвід роботи у правоохоронній (правозахисній) сфері. Така комісія створюється керівником відокремленого структурного підрозділу МВС (Національної поліції), зокрема в Національній поліції склад такої комісії затверджений наказом Національної поліції України від 18 січня 2019 року № 35 [7]. У навчальних закладах МВС зі специфічними умовами навчання така комісія створюється і діє на підставі положення, затвердженого керівником (ректором) закладом вищої освіти, зокрема в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ наказом ДДУВС від 11.04.2017 № 257 було затверджено Положення про комісію з оцінки корупційних ризиків та моніторингу виконання антикорупційної програми Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ [8].

Процес оцінки корупційних ризиків становить такі основні етапи: організаційно-підготовчі заходи; ідентифікація (виявлення) корупційних ризиків; оцінка корупційних ризиків; складання звіту за результатами оцінки корупційних ризиків, які не має сенсу аналізувати, оскільки вони детально розтлумачені у вищезгаданих методичних рекомендаціях і стосуються насамперед корупційних ризиків для відповідного органу публічної влади, а не конкретного державного службовця. Також потрібно додати, що детально проаналізовано форми (види) корупційних ризиків для суб'єктів владних повноважень у методичних рекомендаціях «Корупційні ризики в діяльності державних службовців», наданих у роз'ясненні Міністерства юстиції України від 12.04.2011 року [9], відповідно до яких за поширеністю корупційні ризики в діяльності державних службовців можна розташувати в такому порядку: недобросовісність державних службовців; виникнення конфлікту інтересів; недостатній рівень контролю або безконтрольність з боку керівництва; наявність дискреційних повноважень. Загалом треба зауважити, що найбільші корупційні ризики, які виникають в діяльності поліції, пов'язані з: використанням службових повноважень з метою одержання неправомірної вигоди; одержанням подарунків; сумісництвом та суміщенням з іншими видами діяльності; зайняттям підприємницькою та іншими оплачуваними видами діяльності; спільною роботою близьких осіб та наявності реального або потенційного інтересу.

Вагоме місце в системі запобігання корупційним ризикам в діяльності поліцейських відведено освітній та навчальній діяльності, яка здійснюється в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, зокрема і в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ. Тільки в 2020 році в межах підвищення кваліфікації різних служб та підрозділів Національної поліції на базі університету за програмою запобігання корупції та корупційним ризикам в діяльності поліції в межах предмету «Антикорупційне законодавство» пройшли навчання більше 600 поліцейських. Під час навчання пріоритетними для вивчення були такі питання: етичні основи антикорупційної поведінки працівників поліції; психологічні аспекти формування антикорупційної поведінки працівників поліції; загальна характеристика основних антикорупційних обмежень; обмеження щодо одержання подарунків працівниками поліції; запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності працівників поліції; антикорупційне несуміщення в діяльності працівників поліції; основні вимоги фінансового контролю в діяльності працівників поліції; адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією; кримінальна відповідальність за коруп-

ційні злочини; доказування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. Під час відповідних навчань обговорювались та вирішувались різноманітні проблемні питання кваліфікації й розмежування корупційних злочинів, моделювались типові ситуації дій, зважаючи на специфіку прояву конкретних корупційних діянь. За результатами навчання, відповідно до оцінок громадськості та соціологічних опитувань корупційна складова в діяльності поліцейських суттєво знизилась, що вказує на важливість такої фахової підготовки працівників поліції та спроможності її здійснення на базі університету.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. Ст.2056.

2. Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2016 року № 803-р. Урядовий кур'єр: офіційне видання від 12.11.2016. № 213.

3. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на 2018 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 січня 2018 року № 86-р. Урядовий кур'єр: офіційне видання від 21.02.2018. № 36.

4. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 грудня 2016 року № 126. Офіційний вісник України: офіційне видання від 13.01.2017 р. № 4. Стор. 811. Ст.168.

5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розробки антикорупційних програм органів влади: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 19 січня 2017 року № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0031884-17>.

6. Про затвердження Порядку підготовки, подання антикорупційних програм на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 08 грудня 2017 року № 1379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-18>.

7. Про затвердження складу комісія з оцінки корупційних ризиків та моніторингу виконання антикорупційної програми Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 18 січня 2019 року №35. URL: <https://dp.npu.gov.ua/assets/sites/dp>.

8. Про затвердження Положення про комісію з оцінки корупційних ризиків та моніторингу виконання антикорупційної програми Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наказ ДДУВС від 11.04.2017 № 257. URL: <http://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/anticorruption/2017/4.pdf>.

9. Корупційні ризики в діяльності державних службовців: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.04.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0026323-11>.

**ТЕОРЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ, ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ,
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ, МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ
Й ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Лариса Наливайко,
проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Ольга Чепік-Трегубенко
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, системне розширення засобів обігу інформації спричинюють суттєвий вплив на державотворчі та правотворчі процеси в Україні. Прогрес у розвитку інформаційної інфраструктури, зокрема, має потужний вплив на забезпечення національної безпеки, розвитку демократичної держави, захисту та дотримання прав і свобод людини і громадянина. Однак, у зв'язку з великим впливом інформаційно-комунікаційних технологій на життя суспільства та держави виникає питання щодо забезпечення інформаційної безпеки України. Ця проблематика ускладнюється тим, що загрози виникають як у середині країни, так і ззовні.

Дослідження проблематики забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції, розвитку глобального інформаційного простору, а також загострення суспільних відносин внутрішньодержавного чи транскордонного рівня має фундаментальне теоретичне й практичне значення.

Проблематику інформаційної безпеки та різних аспектів формування інформаційного суспільства досліджували В. Антонюк, Д. Лін Грам, Ю. Ірха, С. Лисенко, М. Лозе, Ю. Максименко, А. Мітракас, В. Степанов, К. Савченко, Б. Слот, Л. Ткачук, І. Тищенко, Н. Нижник, О. Олійник, В. Остроухов, В. Петрик, Г. Почепцов, О. Степко, В. Шемчук та багато ін. Разом із цим, дослідження питання інформаційної безпеки не може бути вичерпане, адже щодня з'являються нові виклики та загрози у цій сфері, які потребують правової оцінки та врегулювання.

У Конституції України передбачено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ст. 17) [1]. В сучасних умовах положення щодо інформаційної безпеки набуває децю іншого, більш широкого значення, адже у порівнянні з 1996 р., коли було прийнято Основний Закон, відбулися фундаментальні зміни в інформаційному просторі.

Поняття інформаційної безпеки неодноразово виступало об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, інформаційну безпеку розглядають як процес управління загрозами та небезпеками державними й недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується інформаційний суверенітет України [2]; як захищеність державних інтересів, за якої забезпечуються запобігання, виявлення й нейтралізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави й безпечний розвиток міжнародного інформаційного співробітництва [3]; як стан захищеності національних інтересів України (особи, суспільства, держави) в інформаційній сфері, за якого забезпечуються запобігання, виявлення й нейтралізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави [4, с. 237]. Поняття інформаційної безпеки включає в себе з одного боку забезпечення якісного інформування громадян та вільного доступу до різних джерел інформації, а з іншого – контроль за непоширенням таємної інформації, сприяння цілісності суспільства, захисту від

негативних інформаційних впливів тощо [5, с. 90].

Визначення поняття інформаційної безпеки сформульовано також і в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007-2015 роки»: це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [6]. Таким чином, загальним у запропонованих визначеннях можна виокремити відсутність небезпеки (різних чинників та умов), що тим чи іншим потенційно загрожують або загрожують окремій особі, групі осіб чи державі в інформаційному просторі.

Важливо наголосити, що одночасно із стрімким розвитком сфери інформаційних технологій, впровадженням новітніх розробок в усі галузі суспільного життя, відбувається формування свідомості людей в умовах інформаційного перенавантаження, виникають нові та вдосконалюються уже відомі інформаційні загрози національній безпеці держави, суспільству та громадянам, зростає рівень загроз несанкціонованого доступу в процес роботи систем та витоку важливої інформації. Тому захист інформаційного простору та забезпечення інформаційної безпеки є нагальними для держави, оскільки є невід'ємним компонентом національної безпеки та цілісності України [7, с. 97].

Серед сучасних проблем забезпечення інформаційної безпеки також слід відзначити, що відносини у цій сфері фактично врегульовані значною кількістю нормативно-правових актів, різних за юридичною силою, часом прийняття та відображеним у них підходом до забезпечення інформаційної безпеки. Сучасні правові засади інформаційної безпеки України переобтяжені дублюючими та декларативними нормами, нерідко позбавлені належного наукового підґрунтя. Наслідком такої неузгодженості та фрагментарності правового регулювання є відсутність ефективних гарантій та механізмів захисту прав та інтересів людини, суспільства й держави в інформаційній сфері [8].

Крім забезпечення своєчасного, якісного інформування громадян та вільного доступу до різних джерел інформації органів державної влади та суспільно значущої інформації, інформаційна безпека реалізується завдяки збереженню суспільної моралі, самотунтності української культури й мови, захисту суспільства від негативних інформаційних впливів, протидії зовнішній інформаційній агресії, інформаційному тероризму, які наносять шкоду національним інтересам. У цьому контексті важлива здатність держави керувати процесом вироблення та розповсюдження інформації, а також, дотримуючись свободи слова і права вибору громадян, регулювати зростаюче інформаційне навантаження [7, с. 99].

Держава, маючи у розпорядженні адміністративні і організаційно-технічні ресурси для забезпечення інформаційної безпеки розраховує також на залучення інститутів громадянського суспільства для виконання цього завдання. Виходячи з узагальнення положень чинних нормативних актів є підстави виокремити такі форми участі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки держави: взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства щодо протидії інформаційній агресії проти України; сприяння інституціями громадянського суспільства державних органів з метою інформаційної підтримки комерційної, гуманітарної, просвітницької, культурної та іншої діяльності за межами України та сприяння розвитку основ громадянського суспільства; сприяння державі у визначенні інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформацією; розпізнавання та протидія технологіям впливу на свідомість громадян, що спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України [9, с. 149-150]. Проте в аспекті децентралізації публічної влади важливим напрямом є розвиток взаємодії з місцевими органами влади у забезпеченні інформаційної безпеки.

Таким чином, інформаційна безпека на сучасному етапі становлення Української держави є пріоритетним питанням для вирішення як на загальнодержавному рівні, так і на локальному. Забезпечення інформаційної безпеки виступає основою підтримання законності та правопорядку, захисту прав і свобод людини і громадянина. Первинним суб'єктом гарантування інформаційної безпеки є держава, однак в умовах розвитку демократичної держави важливим є активне залучення інститутів громадянського суспільства. Основною формою забезпечення інформаційної безпеки через інститути громадянського суспільства є їх взаємодія та співробітництво з органами державної влади. В умовах децентралізації публічної влади необхідним є активна розробка та реалізації форм взаємодії громадськості з місцевими органами влади у забезпеченні інформаційної безпеки.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
2. Ліпкан В. А., Харченко Л. С., Логінов О. В. Інформаційна безпека України: глосарій. Київ, 2004.
3. Громико І. Державна домінантність визначення інформаційної безпеки України в умовах протидії загрозам. *Право України*. 2008. №8. С. 130-134.
4. Солодка О. Інформаційний суверенітет та інформаційна безпека України: діалектика понять. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Sv. 7, Vyd. 6. С. 233-239.
5. Степко О.М. Аналіз головних складових інформаційної безпеки держави. *Науковий вісник інституту міжнародних відносин НАУ*. Серія: Економіка, право, політологія, туризм. 2011. Вип. 1 (3). С. 90-99.
6. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007-2015 роки: Закону України від 09 січня 2007 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.
7. Шабардіна Ю. В., Коваленко С. В. Забезпечення інформаційної безпеки як основи національної безпеки України в сучасних умовах. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток*. 2019. № 1. С. 96-104.
8. Зозуля О. І. Конституційні засади інформаційної безпеки України. *Форум права*. 2020. № 4. С. 32-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
9. Яковлев П. О. Форми участі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2018. Вип. 26. С. 148-150.

Василь Костицький,
професор Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ

Функції сучасної ліберальної держави покликані забезпечити вільний розвиток людини, охоплюють не тільки економічну, політичну, правову, культурну (духовну) сфери суспільного життя, але й проблеми забезпечення інформаційної безпеки. Змістом державної політики у сфері захисту інформаційного суверенітету моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення, інформаційній та національній безпеці держав та європейської цивілізації. Сюди включимо і проблеми захисту інтересів державної і самоврядної влади, інститутів громадянського суспільства, сфери бізнесу в інформаційній сфері.

Питання про виокремлення цих завдань держави в окрему функцію, як і питання про віднесення державно-владної діяльності до певного окремого напрямку у якості функції держави, передбачає виокремлення чотирьох факторів: 1) наявність певної окремої важливої групи суспільних відносин, що потребують регулювання з боку держави; 2) соціальний запит на регулятивну роль держави у тій чи іншій сфері суспільних відносин; 3) наявність системи правових норм, які регулювали б ці суспільні відносини, пов'язані із здійсненням тієї чи іншої функції держави; 4) наявність системи державних органів та інститутів громадянського суспільства, здатних забезпечити реалізацію функції держави, пов'язану із захистом інформаційного суверенітету.

В Україні на сьогодні уже наявні більшість передумов, які визначають необхідність реалізацією державою цієї функції. Ми маємо підстави стверджувати, що питання захисту інформаційного простору та інформаційної безпеки виокремилися в окрему важливу групу суспільних відносин в силу формування глобального інформаційного суспільства, у якому стирається грань між реальністю та віртуальним світом, небезпеками деформацій світоглядних основ нового покоління у силу впливу засобів масової комунікації. Телебачення, радіо, Інтернет, друковані засоби масової інформації, ринок відеопродукції оволоділи світом, стали місцем праці мільйонів людей, джерелом формування громадської думки та визначальним фактором у виборчих перегонах, фінансових операціях, соціальних процесах, промислових війнах, військових операціях, міжнародних відносинах, культурному розвитку.

Якщо розглядаємо інформаційний суверенітет України як здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації, які ідуть з-поза меж держави, то широка інформаційна атака на споживачів інформації у Західній і Центральній Європі, пов'язана із українсько-

російськими відносинами та розгортаннями антиукраїнської агресії з боку Росії, розв'язанням російсько-української інформаційної війни яскраво демонструють потребу у легалізації такої функції держави і її виконанні державою. В Україні ознакою цього явища стало відверте ігнорування впродовж 2008-2013 років центральними та місцевими органами державної влади, представниками інформаційного бізнесу та створеними ними лобістськими громадськими об'єднаннями неодноразових заяв та звернень української еліти щодо зростання негативного впливу інформаційної продукції на стан українського суспільства та у зв'язку з цим – реальної загрози національній безпеці, що свідчило про великий соціальний запит українського суспільства на відповідну діяльність держави у сфері інформаційної безпеки.

Тривалий час така ситуація ілюструвала, що за наявності системи відповідних органів державної влади та належного законодавства, держава вперто не виконувала свою функцію захисту інформаційного суверенітету та захисту інформаційної безпеки. Антиукраїнська інформаційна війна, що ведеться проти Українського народу уже понад 20 років з боку засобів масової комунікації Російської Федерації залишалася сферою ігнорування з боку вищих органів влади, не дивлячись на неодноразові звернення до керівництва держави, у тому числі і від автора статті. В основі цієї війни поширення недостовірної, неповної, упередженої інформації про Україну, маніпулювання суспільною свідомістю як громадян України, так і іноземних країн, пропаганда війни, національної та релігійної ворожнечі.

Нині антиукраїнська інформаційна війна перейшла із латентної у відкриту. Впродовж останніх років різні інституції держави і суспільства відслідковували загальні тенденції, які свідчили про швидке розгортання антиукраїнської інформаційної війни, яка охоплює кілька періодів. Аналіз особливостей цієї інформаційної війни може виявитися корисним для наших європейських партнерів з огляду на те, що очікувати розв'язання українсько-російського конфлікту у найближчий час не реально, а країни Західної та Центральної Європи, громадяни цих держав вимушено втягнуті у цей конфлікт хоч і опосередковано, але відчутно, оскільки підтримка України з боку цивілізованого світу, наявні санкції, спроба російських посадовців дезавуувати ці санкції супроводжуються відповідною інформаційною роботою російських засобів масової комунікації.

Важливе значення має розробка програми підтримки засобами масової інформації процесів інтеграції та глобалізації, створення прозорості і об'єктивної статистики, ліквідація „інформаційної асиметрії”, забезпечення ефективного співвідношення відкритості і протекціонізму. Важливим етапом реалізації державної політики в цій сфері є співпраця між європейськими державами щодо створення Загальноєвропейської системи інформаційної безпеки та формування міждержавної або міжнародної комісії з питань інформаційної безпеки.

Інформаційна війна, яка сьогодні здійснюється проти України, може бути спрямована і проти будь-якої держави Європи. Ця війна є викликом усій міжнародній спільноті, супроводжується наростанням інформаційних загроз світовому порядку, що у кінцевому результаті становить загрозу самому існуванню сучасного світового порядку, нормам та основоположним принципам міжнародного права, демонструє зневагу до прав і свобод людини, ігнорує можливість мирного вирішення усіх міжнародних спорів та ставить під сумнів загальноновизнані після другої світової війни кордони, оправдовує і пропагує застосування сили як форми вирішення питань міжнародної політики.

Виконання функції держави щодо забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки, як можна зробити висновок, залежить не тільки від наявності визначених нами на початку статті чотирьох об'єктивних передумов, а ще потребує вирішення суб'єктивної проблеми – наявності волі державно-політичного керівництва у реалізації такої функції держави, щ продемонстрував український досвід останніх десятиліть.

Faruk Hadžić
Independent Researcher,
Bosnia and Herzegovina

SOCIAL MOVEMENTS AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AS DEMOCRATIZATION AND SECURITY ACTORS WITHIN THE CONTEMPORARY GEOPOLITICAL ORDER OF NON-TERRITORIAL CHARACTER

Abstract

The paper argues that observed actors shape contemporary geopolitical and international relations and that democratization and security are near related to social movements and international organizations' activities and politicization of everyday life. The transformation of the world from modern society into a global society of risk is a concept that allows us to introduce different meanings of democracy and security into analytical reason-

ing in the study of global change. The political system does not effectively control the plethora of global, regional, and local risks that emerge in contemporary society. The fear of new war conflicts worldwide is a constant occurrence. With globalization, deterritorialization, and further technological development, there will be a further weakening of states and a reduction in their role in international relations, and the importance of other subjects of international relations will increase, among others and various movements. Territorial conditionality and legal subjectivity of the state in international organizations have been replaced by functional conditionality within international cooperation's institutionalization. The social movements as a global civil society are necessity and proof that there are no perfect democratic states, regardless of whether they have a democratic tradition or about those who aspire to become so. With the further development of the current geopolitical order, further development of international governmental organizations can be expected. Actions by international economic organizations cause the growing insecurity and instability emerging in the new world geopolitical order.

Keywords: *Geopolitics, Social movements, International organizations, World order, Democracy, Security*

1. Introduction and Discussion

On this limited, short occasion, the paper argues that observed actors shape contemporary geopolitical and international relations and that democratization and security are near related to social movements and international organizations' activities and politicization of everyday life. The geopolitical order actors can also be explored as international relations subjects, using the already developed international relations methodology. When we talk about the main social actor's modern democracies, we first think of political elites, operating through political parties and citizens, which operate through citizens' associations. Classical political parties and organizations can no longer be the only or the most crucial instrument of channeling and articulating new conflicts. International organizations and contemporary social movements shape an open and civilized world of mass communications and information, a world that produces rights and freedoms and fights hard to keep them. The appearance of new movements in our society also means an inevitable shift of social conflicts from the field bounded by class conflicts in the sphere of labor, production, and distribution towards social life. The subjects of international relations historically play the role of actors of the geopolitical order that exists in the world. However, not all international relations subjects are actors of the geopolitical order, and their role and significance in international relations are different from their role and significance in the geopolitical order. With the establishment and development of every new geopolitical order globally, there are changes concerning the order itself as actors.

The author argues that it is wrong to equate globalization with the terms used to determine the modern world's state. Terms such as world society, world system, interdependence, centralization, integration, globalism, globality, universalism, internationalism, and many others are not the same as globalization. The confusions surrounding these notions confirm the depth and speed of change that humanity is going through in the modern age. Globalization ends the international system's domination with states as the exclusive bearers of global power because it is no longer a self-sufficient framework for organizing global political life.

In addition to states and other territorial-political units, international relations actors are also international organizations, which do not have a territorial character. International organizations became the subject of international relations long after the states and gained greater importance in international relations after II. world war. After the deconstruction of the Cold War's geopolitical order, conditions were created for even stronger international organizations' activities in international relations. In short, we can say that the strengthening of international organizations' role in international relations is favored by the weakening of states' power to societies and in international relations and their dependence on joint action, which is growing for a considerable number of states. Besides, the strengthening of international organizations is favored by the scientific and technological revolution, overcoming divisions into blocs in international relations, which opened opportunities for cooperation between former conflicting and opposing states, the emergence of global problems, the process of economic globalization, global security challenges and more. International organizations can be divided into international governmental organizations in which states operate based on an international treaty or statute, and international non-governmental organizations, which form a wide range of different groups, groups, and individuals from different states. International governmental organizations are organizations or states that establish normal international relations in their activities and do not represent a supranational center that would have the power to decide against member states' will. However, distinct possibilities for action and decision-making still exist. These possibilities depend mostly on the permanence and stability of the organization, harmonizing mechanisms of action, and visible mutual benefit, so international organizations that realize these benefits can become critical actors in a geopolitical order. According to their scope, international organizations can be divided into a universal (UN and its agencies) and regional (APEC, Organization of African Unity). According to their character, we can divide them into economic (APEC, CEFTA, NAFTA), political (OECD, Arab League), and military/political (NATO). The most important international organization of a universal character, the UN, is entering numerous issues.

In the Cold War period, the UN's ability to act was significantly diminished by the still present fact that there is an exclusive club of five states that have granted themselves the right to veto any UN Security Council's binding decision. This working way of the UN puts all the other member states in a thoroughly subordinate position. Also, the UN organization is not an organization of peoples but an organization of states because only those peoples or nations that choose the right to a state have the privilege of being represented at the UN as full members. This membership structure is a consequence of the prevailing situation in the international community in which only the state is considered the best and only acceptable way of territorial organization of a political community. With the connection of states' economic, political, and security spheres of action in international relations, it is becoming increasingly difficult to make an utterly unambiguous division of international governmental organizations. Human security has become a component of the international foreign policy coherence consensus, political liberalization, and neoliberal economic policy. (Theede, 2008)

The international organization has its legal personality, separate from that of the Member States. Therefore, an international organization's legal entity is separated from the person when establishing the states that founded it. (Lapas, 2012) An international organization usually means the so-called interstate, intergovernmental, or public international organization. Such an entity is an organized system of relations between member states, expressed in the organization's existing organs, representing decision-making centers. The organization acts as a separate subject of international and international relations rights. The legal precondition for an international organization's existence is its statute, which enters into force by ratifying the required number of states, and the fact is that its main organs were formed and began to work. (Dimitrijevic & Stojanovic, 1996)

Due to their importance, international economic organizations deserve to be considered a particular subject of international relations, although we can also classify them as international non-governmental organizations. International economic organizations are various corporations, companies (multinational companies), or some other economic organizations with an international character in terms of capital composition, governing bodies, and distribution. Their significance increased significantly with the end of the Cold War, so today, they represent one of the most important international relations actors with states. Some of these organizations have an income higher than the gross domestic product of dozens of emerging countries combined. Therefore, such huge organizations crucially influence the state of geopolitical relations in some regions. In their activities, they do not consider the well-being of the countries they do business, and their goal is to maximize profits. Such organizations mainly strengthen the economy's instability, increase differences in the development of individual sectors of the economy, and actively preserve existing social and political relations, establishing and maintaining imperial and neocolonial relations of developed and third world countries. (National Research Council, 2010) The vast gap between the rich and the imperfect world, the inequality that causes incredible frustration of the population of underdeveloped countries, is the basis for developing human security threats ("freedom from want concept") that can lead to severe upheavals in the current geopolitical order and cause its further deconstruction. Compared to these threats, the positive aspects of international economic organizations' activities are faster development of the world economy, modernization, leveling the technological development of a country, overcoming narrow borders, national markets and exports, and accelerating scientific research. (Vukadinovic, 1998)

At its broadest meaning, social movement can be defined as a collective effort to be in a society where movement belongs to perform or prevent changes. (Bottomore, 1992) The most general division of social movements is emancipatory and non-emancipatory. By emancipatory, we mean movements that expand the field of human freedom and democracy, and under non-emancipatory, we mean movements that narrow the space of freedom. By considering the different social contents and their primary social carriers, movements can be class, political, national, populist, racial, religious, cultural, youth, sports, and others. Given the key criterion, the attitude towards social change, the movements can be: Revolutionary (radical, progressive movements), reformist (for a gradual change), conservative (to preserve the status quo), reactionary (changes that pull backward). We also differentiate classic (old) from alternative (new) social movements. By classic movements imply movements characteristic of the 19th and the first half of the 20th century, and among them is the feminist movement (in the category of old movements, the labor movement is undoubtedly one of the most significant). New social movements refer to movements that emerged in the period after the 1960s, and the most widespread among them are ecological, peace, or antinuclear. The difference between a movement and a party, or other organized groups, is that large-scale movements tend to create various ones in their lap, more or less, direct political groups, which happened with the workers' movement in the 19th century.

The relationship between social movements and democracy is an essential segment of study social movements. How democracy implies political pluralism and the population's ability to in-

fluence power, the fact that it is through social movements reflects this pluralism. Their goal is to influence political decisions, not so rarely on the nature of the political system as a whole. Consequently, political action should be understood as a relationship between a broader movement and various organized groups. In Marxist thought and practice, this relationship is set as a relationship between class and party. Since the end of the 19th century, it has been the subject of contradictions opinions, which are expressed in various ways, from The Mitchells thinking about "Iron law of the oligarchy" to Lenin's conceptions of the Bolshevik Party, which has theoretically processed Lukacs, to the recent "pluralistic" definitions of Eurocommunism. (Battomore, 1992) What is most striking about the decades is the way they are different movements became an accepted part of political life in Western democracies, and to some extent, and created models for movements in countries where it is practically impossible -through formal political institutions, expressing criticism, disagreement, and opposition (for example, human rights movements in Eastern Europe).

Movements that may or may not have organized forms of action in the institutional sense are international relations and the geopolitical order actors. The strength of international movements is excellent, given that states do not operate in them. The possibilities of such movements spread in different parts of the world. There are different types of international movements, political, humanitarian, ecological character. With the growing development and deepening of international relations, the importance of some international relations subjects is growing, whose significance in the future could be so much as to be able to change some features of the geopolitical order in which it will exist. Simultaneously, the importance of some subjects of international relations in contemporary international relations is declining. The causes of this change in the meaning of some international relations subjects are changes in the conditions in which international relations occur. The changes that gained momentum after the end of the Cold War are related to the collapse of the bloc system, technological and, above all, economic globalization that brings parts of the world closer to each other and unites the world into a single whole, breaking down the barriers set before it by states and their rulers in the new world geopolitical order.

Movements as subjects of international relations are gaining more and more importance. With the democratization of an increasing number of countries worldwide, the possibilities for various movements have significantly expanded. Another cause is the development of a civil society that has been present for the last few decades. The third cause is the development of civic consciousness and perception of the state as an organization that serves citizens and solves their problems, not more perception of the state as a Leviathan and an organism that exists for itself and is above all its citizens who serve only the state. The strengthening of the movement in international relations shows the development and changes in international relations that are likely to expand and deepen some new, so far less important actors. Regardless of whether they are organized or not, and given that states do not operate in them, their significance is still very significant. Their possibilities of action extend to almost all parts of the world. One part of the movement has a distinctly political character and fights for political change while seeking international relations subjects. Movements can also fight for change in the entire international community. Some of these movements do not have to have only a political character. Such movements are movements against nuclear tests and nuclear weapons, movements fighting for international peace and disarmament, and various environmental movements such as Greenpeace.

The difference between social movements and non-governmental organizations is the only difference in definition, i.e., content differences in the formal, i.e., informal, reliable, and stable, i.e., dynamic structure, the difference is also reflected in analytical concepts. While some see society as a whole which must be regulated at all costs in terms of social integration, and then it tries to theoretically devise, others approach society from an observer and social perspective movements, for example, are viewed primarily analytically, and society as a dynamic whole, which, despite all attempts at regulation, often develops in an unexpected direction. Although different political and social contexts have their specific characteristics, protest movements are a worldwide phenomenon. Despite the frequent fencing of some authors, who point out that these concepts are no "instructions for use" for understanding different dynamics of social movements, they represent a factual theoretical basis for their research, that is, they can serve as a supplement to, say, historical works on social movements. (Tomic, 2009)

If democracy implies more than the institutions of representative democracy, global civil society also represents the potential for more egalitarian and participatory relationships in every aspect of social life. Democratization is in this sense closely related to the activities of social movements and politicization of everyday life. Suppose social movements are focused on resistance and transformation at the level of everyday life, interpersonal relations, and relationships in the community, at least to the same extent as they are interested in politics at the nation-state level. In that case, their position is exceptionally well-positioned for engagement in transnational

policies conducive to globalization. Ecological organizations are an example of the interconnectedness of the global and local since each local group is entirely autonomous and engaged in issues that are relevant to the immediate environment, while these interests at the same time connect with national and international campaigns launched by the organization as a whole.

Conclusion

The transformation of the world from modern society into a global society of risk is a concept that allows us to introduce different meanings of democracy and security into analytical reasoning in the study of global change. The political system does not effectively control the plethora of global, regional, and local risks that emerge in contemporary society. The fear of new war conflicts worldwide is a constant occurrence. Territorial conditionality and legal subjectivity of the state in international organizations have been replaced by functional conditionality within international cooperation's institutionalization. The social movements as a global civil society are necessity and proof that there are no perfect democratic states, regardless of whether they have a democratic tradition or about those who aspire to become so. With the further development of the current geopolitical order, further development of international governmental organizations can be expected. Actions by international economic organizations cause the growing insecurity and instability emerging in the new world geopolitical order.

The significance of some actors increases, while the significance of others decreases. In addition to various factors whose influence is studied within the science of international relations, the emergence, development, and significance of individual actors of the geopolitical order are influenced by the processes developed in a geopolitical order. With globalization, deterritorialization, and further technological development, there will be a further weakening of states and a reduction in their role in international relations, and the importance of other subjects of international relations will increase, among others and various movements.

1. Dimitrijević, V. & Stojanović, R. (1996). *Međunarodni odnosi* [International relations].. Četvrto dopunjeno izdanje. Beograd.
2. Lapas, D. (2012). *Međunarodna organizacija kao stranka međunarodnog spora. Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb.* 62 (2). 715-716
3. Thede, N. (2008). Human security, democracy, and development in the americas: the washington consensus redux? *Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies.* 33(65). 33-56
4. National Research Council, (2010). *Understanding the Changing Planet: Strategic Directions for the Geographical Sciences.* Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/12860>.
5. Tomić, D. (2009). *Društvo u pokretu* [Society on the move]. Novi Sad : Zola stampa.
6. Vukadinović, R. (1998.). *Međunarodni politički odnosi* [International political relations]. Zagreb: Barbat.
7. Bottomore, T. (1992). *Dictionary of Marxist Thought. Second edition.* New Jersey: Wiley-Blackwell.

Iryna Alekseenko,
Dr of Political Sciences, Professor,
head of the Department
of International Relations and Tourism,
Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs

BIOMEDICINE: INNOVATION, GOVERNANCE, RESPECT FOR HUMAN RIGHTS

The revolution that takes place in the field of biotechnology can lead to creating biological weapons, which in terms of affecting parameters are not inferior to nuclear weapon and are more flexible in its application.

Biological weapon because of its combat characteristics, the relative ease of access to its preparation by the terrorist organizations, ease of use, variability of algorithms used to commit acts of biological terrorism and their possible effects acts as the most likely instrument of committing acts of international terrorism among other types of weapons of mass destruction.

It is obvious that biotechnologies have enormous potential and opportunities to influence people and society. However, these perspectives are dual. Noting their scientific and economic significance, it is also necessary to bear in mind their potential threat to man and humanity, in par-

ticular, the dangers that may arise with the further penetration of the human mind into the natural forces of nature.

The movement for the protection of human rights that has developed around the world now relies on an extensive system of very diverse international legal agreements relating to the legal status of the individual. The deepening of this process in this area is carried out in several directions. The greatest importance is given to efforts aimed at ensuring the most representative participation of states in agreements on humanitarian issues, including the preservation of biological security on the planet, in order to transform these documents into reliable universal tools for ensuring human rights. Despite the improvement of bioengineering methods, the expansion of the market for biotechnological products, the obvious benefits and efficiency of using environmentally friendly biotechnologies in industry, agriculture and health care, there are still concerns in the society over the possible undesirable consequences for humans of biotechnological production and genetic engineering experiments.

The rapid development of biomedical disciplines significantly affects human rights, such as the right to life, the protection of honor and dignity, health, immunity, and a number of others. Since 1968, the international bodies operating under the auspices of the United Nations have constantly considered questions about the protection of the human personalities, their physical and intellectual integrity in the face of advances in biology, medicine. Since the early 1980s the similar situation exists in genetic engineering, which is a major component of biotechnology.

However, it is precisely now that fears arise that, in the course of realizing the positive potential of biotechnology and genetic engineering, unintended release of genetically modified organisms and recombinant proteins can occur in laboratories, at work, during field trials; and recombinant products which have not passed the appropriate control and prior approval by the competent authorities can come into the market. Despite the improvement of bioengineering methods, the expansion of the market for biotechnological products, the obvious benefits and efficiency of using environmentally friendly biotechnologies in industry, agriculture and health care, there are still concerns in the society over the possible undesirable consequences for humans of biotechnological production and genetic engineering experiments.

Some aspects of the legal regulation of the use of biotechnologies were studied by the following researchers: Beyleveld D., Brownsword R., Feiler W., Ruggiu D., Sasson A., Plomer A.

When paying attention to this situation, in this article the authors aim to conduct a retrospective analysis of the legal field of the use of biotechnology, as well as modern political and legal approaches to solving the problem of biosafety in the era of globalization. Due to the incredibly rapid progress of genetic engineering, resulting in relatively short intervals of time to the emergence of completely new levels of knowledge, qualitative and quantitative changes, public policy should be aimed at the constant improvement of legislation on the safety of genetic engineering based on to carry out constant propaganda of knowledge in this area to reduce the unreasonable fears of the population.

Emergence of bioethics and its further integration into law is due, on the one hand, to the possibility of realizing the achievements of medical and biological science in practice, on the other hand, the absence of a legal regulation in this area. The legal doctrine actively discusses the role of bioethics in modern society, because the law, as an institutional regulator, cannot cover all social relations. In particular, it is limited in its ability to solve the problems of regulating relations arising during abortions, organ transplantation, DNA modification and other relations related to the protection of the right to life and health.

Traditionally, there are three main models of the relationship between law and bioethics:

– the sociological model, according to which the law is recognized to be incapable of solving ethical problems and, as a result, the standards of bioethics are considered to be the only regulator in the use of biotechnology;

– a formalistic model where the law plays a major role in regulating any biotechnological issues, since the law establishes sanctions for violation of regulatory prescriptions.

Moreover, the degree of their integration is determined by the scope of application of biotechnology. So the cross - boundary move of GMOs is regulated by a universal international legal act such as the Cartagena Protocol. It contains a minimum of references to the principles of bioethics. At the same time, the regulation of biomedical technologies is mainly carried out by the norms of bioethics, since this sphere of social relations objectively cannot be completely regulated by the norms of law.

The great importance of bioethics norms while regulating the biotechnology makes difficulties in creating a single legal act at the international level, since the principles of bioethics are determined by the worldview as a system of generalized knowledge of the objective world, people's attitude to the surrounding reality from the standpoint of their ideals, principles and beliefs. But principles and beliefs are various among citizens of different countries.

The need to unify activities in the field of biomedical technologies was the main reason for the adoption of legal acts in the field of bioethics. The first laws were: the Nuremberg Code (August 1947, Nuremberg), the Helsinki Declaration of the World Medical Association "Ethical Principles of Medical Research with Human Participation as a Subject", adopted at the 18th Assembly in 1964, "International Ethical Guidelines for Biomedical Research on Human Beings", adopted by the Council of International Scientific and Medical organizations in 1982 (amended in 1993 and 2002), and others laws.

The Model Law "On the Protection of Human Rights and Dignity in Biomedical Research in the CIS Member States", adopted by the Inter-Parliamentary Assembly of the CIS Member States, is in force. The law extends to citizens of states participating in biomedical research and applies to all institutions and individuals involved in conducting this type of research.

According to Article 10 of the Law, all projects involving human biomedical research must undergo an independent ethical review by the ethics committee. Thus, the normative act contains the mechanism of moral evaluation of the technologies being developed before they are put into practice.

The 1994 UN Cairo Convention on Democracy and Development, the World Conference on Women (Beijing, 1995) and other international instruments enshrined a number of reproductive rights, including the right to make decisions regarding the reproduction of offspring, the right to achieve the highest possible level of reproductive health, including through the treatment of infertility.

In the field of assisted reproductive technologies, like other biomedical technologies, there is no single international legal act. It often causes serious problems. As a result, it seems reasonable of adopting a single international law in the field of biotechnology applications (including in the field of assisted reproductive technologies, or at least in the field of legal regulation of surrogate maternity common principles for conducting medical biotechnological research. It will help to solve the problem of controversial situations.

The development of biotechnology, the introduction of their achievements into practice has identified the problem of ensuring the safety of human health and the environment. The use of modern biotechnology in practice requires proper legal regulation, because this sphere of social relations is new and not previously regulated by the rules of law. At the same time, it is necessary to take into account not only the positive effects of the development of biotechnologies (combating hunger, protecting the environment, new possibilities for treating diseases), but also all possible risks of the negative consequences of using these technologies on human health and the environment.

Biotechnology research takes place in two directions: regulatory and protective;

It will be correct to distinguish between legal studies of biotechnology on the basis of the subject (substantive, structural) and functional criteria;

The study of biotechnologies on the basis of the objective criterion (elements of biotechnologies) should be limited to the legal regimes of the regulatory orientation, with emphasis on static patterns, based on the inductive method;

The analysis of the study is resulted into the following conclusions:

First, the analysis of the history of emergence of legal regulation of biotechnologies allows us to conclude that because biotechnologies are understood in a broad sense, and cover many areas of the economy, and there is no clear definition of biotechnologies, it is necessary a multilateral development of legal regulation of the performing and implementation of biotechnologies both into a separate state and into the entire global community.

Secondly, international acts, mainly, are declaratively aimed solely at protective legal regimes (preservation of biological resources), and permits for the use of biotechnologies are simultaneously combined with restrictions and prohibitions.

Ukraine has not acceded to some international regulations governing the use of biotechnology yet. Thus, it is necessary to improve domestic legislation, taking into account international experience in creating a legal framework for regulating the use of biotechnologies in various areas of the economy.

Moreover, the great importance of bioethics while regulating of biotechnology makes diffi-

culties in creating a single legal act at the international level. The principles of bioethics are determined by the worldview as a system of generalized knowledge of the objective world, people's attitude to the surrounding reality from the standpoint of their ideals, principles and beliefs. The principles and beliefs are various among citizens of different countries. Thus, having analyzed the international legal acts that regulate the sphere of biotechnologies, it can be concluded that the international community requires developing cooperation and international relations in this area.

1. Beylveled D., Brownsword R.(2001). Human Dignity in Bioethics and Biolaw, Oxford, Oxford University Press. 415p.
2. Feiler W. S.(1998). Patent aspects of human cloning in the USA, 1998, vol. 1. p. 20–23.
3. Plomer A.(2015). Patents, Human Rights and Access to Science, Cheltenham, Edward Elgar. 240 p.
4. Ruggiu, D.(2018). Human rights and emerging technologies. Analysis and perspectives in Europe, Pan Stanford publishing Pte. Ltd. 355p.
5. Sasson A.(2016) Biotehnologiya: sversheniya i nadezhdyi. M. Mir. 245p.
6. Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC - Commission Declaration. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0018>
7. Universal Declaration on Human Rights (UDHR) adopted in New York on 10 December 1948 by the General Assembly of the United National. URL: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
8. Convention on Biological Diversity of de Rio de Janeiro adopted on 5 June 1992.URL:<https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20II/Chapter%20XXVII/xxvii-8.en.pdf>
9. Convention on Human Rights and Biomedicine (1997). URL: <https://rm.coe.int/168007cf98>
10. Universal Declaration on Bioethics and Human Rights, adopted on 19 October 2005. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31058&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
14. Declaration on Human Cloning adopted on 24 February 2005 by the General Assembly of the United National. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/541409>

Валентина Боняк,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ ОХОРОНИ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПЛЮРАЛІЗМ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

При підготовці тез цієї доповіді, визначено за мету висвітлення підходів учених до визначення структури механізму охорони прав людини.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «структура» характеризується як: «1. Взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова. 2. Устрій, організація чого-небудь» [1, с. 1208]. Тобто, кожне ціле, завершене, будь-яке системне явище має свою структуру (внутрішню будову).

Д. Керімов, характеризуючи правову структуру, наголошує на потребі поглибленого її аналізу, а також пропонує розрізняти внутрішню і зовнішню структуру правових явищ. На думку правника, внутрішню структуру складає певний зв'язок частин єдиного цілісного правового утворення, а зовнішню – певний зв'язок цілісного правового утворення з іншими правовими явищами [2, с 181-182].

У межах цього дослідження ми акцентуємо увагу на внутрішній структурі механізму охорони прав людини.

Однією із перших у вітчизняній правничій науці структури механізму охорони прав людини торкнулася О. Скакун. Дослідниця розглядає його як складову більш ємного утворення – механізму забезпечення прав людини і визначає його як систему заходів з профілактики порушень прав, свобод і обов'язків людини, недопущення протиправних дій (їх превенції). Механізм охорони прав людини, на думку автора, включає в себе: 1) встановлення засобів профілактики правопорушень; 2) запобігання неправильній реалізації

прав, свобод та обов'язків; 3) надання адвокатської допомоги; 4) конституційний контроль за безпосередньою реалізацією прав, свобод та обов'язків; 5) можливість звернення за допомогою до омбудсмена (в Україні – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) та ін. [3, с. 224].

Аналіз підходу автора до визначення структури механізму охорони прав людини свідчить про те, що автор обмежує досліджуваний нами механізм його функціональною (діяльнісною складовою).

І. Грицай, при висвітленні питання теорії і практики механізму забезпечення принципу гендерної рівності, визначає досліджуваний нею механізм як: а) частину комплексного механізму забезпечення прав і свобод людини; б) складну, структуровану, динамічну, комплексну систему, що через нормативно-правовий та інституційний (організаційно-правовий) складники цілеспрямовано забезпечує й упроваджує в усі сфери суспільного життя принцип гендерної рівності [4, с. 203].

Науковець відзначає, що механізм забезпечення принципу гендерної рівності має конкретну структуру, а саме виокремлює два її елементи:

1) нормативно-правову складову механізму забезпечення принципу гендерної рівності. Її правник розглядає як систему взаємопов'язаних матеріальних і процесуальних норм права, що знаходять своє відображення у системі чинного законодавства України (законів України; підзаконних нормативно-правових актах; міжнародних нормативно-правових актах та договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України) [4, с. 11];

2) інституційну (організаційно-правову) складову механізму забезпечення принципу гендерної рівності, що складається з таких суб'єктів, як: Верховна Рада України та її інституції; Президент України; Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади; Конституційний Суд України та система судів загальної юрисдикції; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Уповноважений Президента України з прав дитини; Урядовий уповноважений з питань гендерної політики; органи місцевого самоврядування; прокуратура; адвокатура; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; інститути громадянського суспільства (політичні партії, громадські організації, благодійні та релігійні організації, професійні і творчі спілки, організації роботодавців, територіальні громади та органи самоорганізації населення, засоби масової інформації, невідприємницькі товариства і установи тощо); міжнародні та регіональні спеціалізовані установи, представництва, фонди та програми, акредитовані в Україні (ООН, Рада Європи, ОБСЄ та ін.); підприємства, установи і організації різних форм власності [4, с. 122-123]

Аналіз суджень вченого про внутрішню будову механізму забезпечення принципу гендерної рівності, як системного утворення, дає підстави для висновку про те, що дослідниця обмежує внутрішню структуру цього механізму тільки інституційною і нормативною складовими.

Категорія та реальний правовий феномен «механізм охорони» були предметом розгляду вітчизняних правників Ю. Ведернікова та А. Кучука у їх спільній праці «Правоохоронна діяльність в Україні: теретико-правовий аспект» та у подальших роботах. Так, зокрема, правники, досліджуючи механізм правоохоронної діяльності, визначають його як сукупність юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється профілактика правопорушень, а у разі їх вчинення – захист та відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина [2, с. 102].

Дослідники виокремлюють у структурі цього механізму: 1) інституційний компонент механізму правоохорони, до якого відносять суб'єктів правоохоронної діяльності, тобто ті державні організації, які спеціально уповноважені державою здійснювати правоохоронні функції; 2) нормативний компонент механізму правоохоронної діяльності, що на думку вчених, являє собою систему принципів і норм права, об'єктивованих в нормативно-правових актах, які регулюють суспільні відносини у сфері охорони права [2, с. 102-103]; 3) функціональними елементами досліджуваного ними механізму правники вважають правоохоронну діяльність [2, с. 106] та правоохоронні відносини [2, с. 102-103].

Водночас, виокремлена Ю. Ведерніковим та А. Кучуком структура механізму правоохоронної діяльності є неповною, оскільки не дає уявлення про суб'єктивні елементи правового регулювання поведінки суб'єктів правоохоронної діяльності, а також залишає поза увагою ті зв'язки, що є необхідною складовою механізму правоохоронної діяльності як системи. Звідси випливає висновок про необхідність доповнення структури досліджуваного

правового феномену ідеологічним та комунікативним компонентами

Отже, аналіз усього вищевикладеного свідчить про те, що в сучасній правничій науці відсутня єдність вчених у підході до визначення внутрішньої структури механізму охорони прав людини. На нашу думку, найбільш продуктивним в плані пізнання цього системного утворення є той концепт внутрішньої структури механізму охорони прав людини, що відображає його як єдність таких складових: інституційної, нормативної, функціональної, ідеологічної, а також зв'язків між ними, що утворюють його самостійну комунікативну складову.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
2. Саксонов В. Б. Структура норми права: поняття та характеристика її елементів // Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави (Енциклопедичний курс) : підруч. 2-є вид., перероб. і доп. Харків : Еспада, 2009. 752 с.
4. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика. Київ : «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.

Людмила Добробог,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії соціологічного моніторингу
Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ ОВС УКРАЇНИ В ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ КАТАСТРОФ ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ: ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Основним завданням радянської міліції була охорона громадського порядку та боротьба зі злочинністю, але щоденна практична діяльність органів внутрішніх справ щодо охорони громадського порядку має різнобічний характер і завжди залежить від змін конкретної оперативної ситуації, останню неможливо передбачити та спрогнозувати.

Працівники органів внутрішніх справ зобов'язані були діяти як в звичайних, так і особливих (екстремальних) умовах. До екстремальних умов техногенного характеру, слід віднести особливі умови, які виникли 26 квітня 1986 року під час аварії на Чорнобильській АЕС. Тому й Чорнобильська катастрофа та роль і діяльність радянської міліції не залишились поза увагою науковців-практиків МВС України. В 90-х роках ХХ ст. опубліковано збірник статей, спогадів, документів і нарисів, які розкривають діяльність радянської міліції в ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. У документально-публіцистичному нарисі «Чорнобиль: медичні аспекти» розповідається про роботу медичного управління МВС України. Особливу увагу в книзі приділено лікарям Дніпропетровщини майорові внутрішньої служби Юрію В'ячеславовичу Струєву та підполковнику внутрішньої служби Віталію Миколайовичу Котляру [1-5]. Джерельну базу тез становить матеріали четвертої виставкової експозиції музею Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Особливе місце в ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС посідає діяльність Дніпропетровської спеціальної середньої школи міліції МВС СРСР.

Для ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС із працівників ОВС створювались зведені загони. Так, із постійного та перемінного особового складу Дніпропетровської спеціальної середньої школи міліції Міністерства охорони громадського порядку було сформовано зведений загін у складі 236 осіб, який з 15 квітня по 15 травня 1987 р. ніс службу на території Хойницького та Брагиського району Гомельської області БРСР – в 30-кілометровій зоні відчуження [6]. Оскільки загін, відповідно до наказів МВС СРСР та вказівок МВС БСР було дислоковано на території Білорусі, то й назву він отримав Другий зведений загін МВС БРСР.

Для несення патрульно-постової служби з постійного та перемінного (курсантів 2-го курсу) особового складу було сформовано батальйон, який поділявся на дві роти. Керівництво загону призначалось за рахунок постійного особового складу школи міліції. Так, командиром батальйону було призначено полковника міліції Петишка Василя Яковича; заступником командира батальйону (він же начальник штабу) – підполковника міліції Татарінова Віктора Івановича; заступником командира з політичної частини – підполковника міліції Кротенка Костянтина Івановича; заступником командира по тиловому забезпеченню – підполковника міліції Федюковича Євгена Васильовича; заступником командира з технічної частини – капітана міліції Левадського Миколу Олександровича; зв'язківцем – капітана міліції Зайцева Віктора Дмитровича; дозиметри стом – Бабича Валерія Михайловича; черговим по батальйону (він же командир взводу забезпечення) – Нетребу Анатолія Дмитровича; черговим по батальйону (він же заступник командира взводу забезпечення) – капітана міліції Шамрая Василя Олександровича; старшину батальйону – старшину міліції Гринкевича В'ячеслава Миколайовича; начальника санітарної частини – Хмеловського Івана Нікіфоровича; водія штабної машини – старшину міліції Цабєрябого Василя Григоровича; водія продуктової машини – Кулібу Сергія Івановича[6].

Особовий склад зведених загонів школи із поставленим завданням впорався. У місцях несення служби не було допущено крадіжок та псування державного майна. «Нарядами загонів за період служби допущено за перепустками та на об'єкти 2615 одиниць транспорту і 5413 громадян. Затримано за порушення встановленого режиму та без перепусток у зоні відчуження 13 одиць транспорту й 238 громадян, з них 19 одиниць транспорту й 97 осіб доставлено в чергові частини ОВС Хойтинського Брагинського райвиконкомів» [6]. Крім того, особовим складом батальйонів проведено значний обсяг робіт, пов'язаний із благоустроєм території проживання, ремонтом закріплених житлових та службових приміщень. Було відремонтовано їдальні, в селах Бабчин та Савичи, приміщення сільради в селі Савичи. Проведено інвентаризацію матеріальних засобів та обладнання, опис майне, яке знаходилось на КПП.

Отже, належне виконання складних і проблемних питань у ліквідації наслідків аварій техногенного характеру у більшості залежить від кваліфікації особового складу, правильності прийнятих рішень. Нажаль з наслідками катастрофи такого рівня, як Чорнобильська, важко було боротися, з однієї причини, бо в працівників міліції не було відповідного досвіду. Але керівництво Дніпропетровської спеціальної середньої школи міліції МВС СРСР в досить короткий час змогло забезпечити охорону громадського порядку на території БРСР в 30-кілометровій Чорнобильській зоні відчуження.

1. Корнієнко М.В. Роль органів внутрішніх справ України в охороні громадського порядку при ускладненні оперативної обстановки: Монографія. Дніпропетровськ, 2001.

2. Чорнобильська катастрофа в документах, фактах та долях людей /Коваленко В.І., Миколук В.М., Ільчишин В.С., Черватюк В.Н. К., 1996.

3. Кравченко І. С. Основи управління в Національній поліції : навч. посіб. / І. С. Кравченко. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020.

4. Чорнобиль: медичні аспекти Медична служба України на варті охорони здоров'я учасників ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи 1986 -2001 рр.: Документально-публіцистичний нарис. К., 2001.

5. История донецкой милиции. – Донецк, 2000.

6. Поточний архів Музею Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Матеріали четвертої експозиції.

Василь Ільков,
суддя Дніпропетровського
окружного адміністративного суду,
доктор юридичних наук, професор

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Частина перша статті 129 Конституції України фактично встановлює, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права, а суд є незалежним та керується верховенством права [1].

Особливою метою створення адміністративних судів в Україні виокремлено справедливе, неупереджене та своєчасне (протягом розумного строку) вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою саме ефективного (всесічного та повного) захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (здійснюють владні управлінські функції), керуючись принципом верховенства права.

Питання проблематики верховенства права під час здійснення правосуддя була предметом дослідження у працях В.Б. Авер'янова, В.М. Бевзенко, С.П. Головатого, М.І. Козюбри, В.В. Костицького, Р.О. Куйбіди, В.В. Лемака, Л.Р. Наливайко, О.М. Пасенюка, П.М. Рабиновича, М.В. Савчина, М.І. Смоковича, В.Г. Перепелюка, С.В. Шевчука та ін.

Під час відправлення правосуддя адміністративні суди зустрічаються з питаннями щодо застосування як джерела права законів, які містять колізійні норми. Так, при вирішенні колізій однопредметних правових норм важливо використовувати правило пріоритету норми з найбільш сприятливим для особи тлумаченням. Йдеться про закріпленний у Конституції України принцип верховенства права, про правові цінності, покладені в основу всієї правової системи України (ст. 3, 8, 57, 129 Конституції). З цього випливає положення про застосування пріоритету норми з найбільш сприятливим для особи тлумаченням, що має застосовуватися у суддівській практиці з метою подолання колізій та захисту прав людини та її основоположних свобод. Це правило також знайшло своє відображення у ч. 1 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), яка передбачає, що суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2]. Тобто саме суб'єкти владних повноважень у своїй діяльності повинні керуватись та реалізовувати принцип «верховенства права» і визнавати права і свободи людини як найвищі цінності.

Згідно з положеннями ст. 6 КАС України, формами виразу джерел права є Конституція України, КАС України та міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Крім того, саме в Кодексі адміністративного судочинства України уперше серед усіх процесуальних законів України було зазначено про основний принцип відправлення адміністративного судочинства – «верховенство права». Крім того, у ч. 2 ст. 6 КАС України вказано, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини.

Саме адміністративні суди в Україні покликані реалізовувати принцип верховенства права, який визнається і діє в Україні.

Адже адміністративні суди діють з метою захисту прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єкта владних повноважень.

Під час розгляду справ адміністративної юрисдикції у судах здійснюється поглиблене вивчення та дослідження суддями положень окремих галузей спеціального законодавства та практики його застосування, зростає професіоналізм суддів і, отже, запроваджується більш надійна система захисту прав людини і основоположних свобод.

Основою адміністративного судочинства є забезпечення верховенства права, дотримання особистих прав, захист свобод та майна громадян, гарантуючи за допомогою процесуальних вимог та судового контролю, що органи виконавчої гілки влади діють у межах своїх законних повноважень, встановлених Конституцією та Законом.

Виконуючи рекомендації Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія) офіційне тлумачення принципу верховенства права було надане Конституційним Судом України. Так, у рішенні Конституційного Суду України у справі за конституцій-

ним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 зазначено, що «верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим його культурним рівнем. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [3].

У діяльності адміністративних судів важливою є проблема застосування принципу верховенства права у разі, коли відсутнє правове регулювання відповідних суспільних відносин. Так, ч. 6 ст. 7 КАС України прямо передбачено, що у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону, суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права).

Положення ч.6 ст. 7 КАС України значно посилюються застосуванням ч.1 ст.129 Конституції України, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Важливо зазначити, що 18 березня 2016 року Європейська Комісія «За Демократію через право» (Венеційська Комісія) ухвалила на 106-му пленарному засіданні дослідження «Мірило Правовладдя» № 711/2013 Cdl-Ad(2016)007 (Венеція, 11-12 березня 2016 року).

Венеційська Комісія у своїй доповіді зробила висновки, що, попри розбіжності в поглядах, існує консенсус щодо основних елементів поняття the Rule of Law (правовладдя), а також стосовно понять Rechtsstaat та État de droit, а самі елементи є не лише формальними, а й також субстантивними чи матеріальними (materieller Rechtsstaatsbegriff). Такими основними складовими цього принципу є: (1) законність – включно з прозорою, підзвітною та демократичною процедурою запровадження приписів права; (2) юридична визначеність; (3) заборона свавільності; (4) доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах – включно із судовим контролем щодо адміністративних актів; (5) поважання людських прав; і (6) недискримінація та рівність перед законом [4].

Крім того, слід зазначити, що у Кодексі адміністративного судочинства у редакції після 07.12.2017 року було виключено положення щодо принципу законності як окремого принципу за межами принципу верховенства права.

Використання Конституційних положень в адміністративному судочинстві яскраво проявляється у таких ситуаціях: 1) при тлумаченні та застосуванні судами норм процесуального закону з урахуванням положень Конституції України, що визначають права та свободи людини, засади судочинства; 2) застосування Конституційних приписів, керуючись принципом верховенства права, у разі коли застосовується судовий розсуд; 3) застосування Конституційних приписів, керуючись принципом верховенства права, у разі, коли відсутнє правове регулювання відповідних суспільних відносин.

Слід відзначити, що чинне законодавство, на підставі якого адміністративний суд вирішує публічно-правові спори, на жаль, має велику кількість суперечностей, прогалин та колізій. Непоодинокими є випадки, коли норми законів, які мають застосовуватися при вирішенні публічно-правового спору, або мають абстрактно-загальний характер, або суперечать один одному. Внаслідок цього, у судів виникають труднощі в розумінні і тлумаченні норм та приписів нормативно-правових актів після їх застосування суб'єктом владних повноважень. А ці труднощі, у свою чергу, тягнуть за собою порушення права на справедливий суд та принципів судочинства: верховенства права, справедливості, об'єктивності, юридичної визначеності тощо, оскільки дія закону та його тлумачення не забезпечується однаково і правильним правозастосуванням з боку усіх суб'єктів владних повноважень.

Такий стан речей обумовлює необхідність вжиття заходів щодо забезпечення ідентичності та правильності у розумінні і застосуванні адміністративними судами абстрактно-загальних чи колізійних норм та приписів законів. Досягнення цієї мети є одним з основних завдань найвищого органу у системі судів загальної юрисдикції – Верховного Суду, а також апеляційних судів.

Єдність судової практики є важливою складовою принципу правової визначеності, який є фундаментальним аспектом верховенства права. У цьому контексті варто відзначити, що норми чинного законодавства фактично передбачають лише один реальний інструмент забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві вищим судовим органом – перегляд судових рішень у порядку апеляційного та касаційного оскарження.

Таким чином, застосування норми з найбільш сприятливим для особи тлумаченням в публічному праві може бути обґрунтоване положеннями ст. 129 Конституції України, адже суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права, а принцип законності є найбільш важливою складовою принципу верховенства права.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 17.12.2020).

2. Кодекс адміністративного судочинства України: текст прийнятий Верховною Радою України 6 липня 2005 року: (із змінами та доповненнями станом). [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 17.12.2020).

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04> (дата звернення 18.12.2020)

4. «Мірило Правовладдя». Європейська Комісія «За Демократію через право» (Венеційська Комісія). № 711/2013 Cdl-Ad(2016)007. Венеція, 11-12 березня 2016 року [Електронний ресурс]. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr).

Євген Курінний,
професор кафедри адміністративного
та господарського права
Запорізького національного університету,
доктор юридичних наук, професор

СУТНІСТЬ ТА СУСПІЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Питання адміністративно-правих режимів у силу їх важливості, значного обсягу та мало реалізованого потенціалу ніколи не втрачали своєї актуальності як для безпосередньо представників владно-управлінських структур так й окремих репрезентантів наукового цеху, яких цікавлять важливі, не вирішені проблеми науки адміністративного права.

Нажаль, Україна не раз проходила випробування надзвичайними обставинами, це – сумнозвісна аварія на ЧАЕС на весні 1986 року, низка паводків на Заході нашої країни або вибухи на військових складах, що з підозрілою періодичністю повторювалися в останні роки, а також триваюча російська агресія на Сході України або поки що незавершена боротьба з пандемією, яка викликана вірусом COVID-19.

Успішне використання потенціалу адміністративних режимів досягається не тільки за допомогою набутого досвіду та здатністю відповідних державних структур правильно та вчасно реагувати на виникнення надзвичайних обставин, також, під час цих ситуацій важливе місце відіграють відповідні науково-теоретичні нароби, положення яких складаються з узагальнених вітчизняних і зарубіжних соціальних практик, та новітніх теоретико-правових підходах, що враховують об'єктивно існуючі можливості теперішніх владних інституцій, ті реальні групи детермінантів, що як сприяють так й перешкоджають реалізації відповідних управлінських рішень.

Одним з таких теоретичних підходів, можна вважати використання правових потреб (правопотреб) – похідної категорії від “суспільних потреб”, які у свою чергу складають основу іншого новітнього терміну – об'єкт правового забезпечення або просто “об'єкт права”.

Правові потреби у сфері адміністративних режимів – це той різновид об'єктивно існуючих суспільних потреб, виокремлення, адміністративно-правове закріплення та вчасне і повне втілення у життя яких, допоможе вирішити існуючі питання визначення сутності згаданих режимів, їх безпосередньої організації та реалізації відповідних цілей, завдань та

функцій, що покладаються на них в умовах їх безпосередньої дії.

Використання принципово нового формату правового забезпечення об'єктивно існуючих суспільних потреб, що мають або повинні мати відповідну правову регламентацію, замість традиційної схеми правового регулювання суспільних відносин, допоможе не тільки більш комплексно розглянути проблему адміністративно-правових режимів, а й визначити існуючі різноманітні (теоретично-правові, практичні) перешкоди, що заважають оптимальному використанню можливостей вказаних режимів у теперішніх українських реаліях, а також обрати ефективний алгоритм дій щодо їх усунення.

Першочерговою, відправною правопотребою у сфері адміністративно-правових режимів, на мій погляд, є формування сучасної уяви про їх сутність та суспільне призначення.

Відповідно до чинних теоретичних положень та поглядів про сучасне українське адміністративне право, з огляду на різноманітність завдань і функцій, що здійснюються органами виконавчої влади, норми адміністративного права встановлюють різні режими правового регулювання управлінської діяльності, або адміністративно-правові режими.

Специфіка цих адміністративно-правових режимів виявляється в особливостях порядку виникнення змісту прав та обов'язків учасників адміністративно-правових відносин та їх здійснення, у відповідних санкціях, особливостях їх реалізації, а також у дії єдиних принципів і загальних положень, що поширюються на дану сукупність правових норм [1, с. 269].

Існує декілька визначень адміністративно-правових режимів, кожен з яких розкриває його сутність та фактичне соціальне призначення. Якщо враховувати їх наукове сприйняття та поширеність серед інших науковців, то на першому умовному місці знаходиться варіант запропонований Д.М. Бахрахом, котрий під поняттям адміністративно-правового режиму пропонує розуміти певне поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, опосередковане централізованим порядком, імперативним методом юридичного впливу. Воно віддзеркалюється в тому, що суб'єкти правовідносин за своїм статусом займають юридично нерівні позиції [2, с.202].

Інший російський учений-адміністративіст І.С. Розанов зазначає, що адміністративно-правові режими – це сукупність установлених у законодавчому порядку правил діяльності, дій або поведінки громадян і юридичних осіб, а також порядок реалізації ними своїх прав у певних умовах (ситуаціях) забезпечення та підтримання суверенітету й оборони держави спеціально створеними для цієї мети службами державного управління [3, с 87].

На погляд Ю.О. Тихомирова, адміністративно-правові режими становлять окремий вид регулювання, у рамках якого створюється й виконується певна комбінація юридичних, організаційних та інших засобів для забезпечення того чи іншого стану [4, с.400].

В.М. Завгородня визначає адміністративно-правовий режим як сукупність юридичних конструкцій, що встановлюються й реалізуються в окремій сфері відносин, які становлять предмет адміністративного права, та забезпечують публічні інтереси за допомогою адміністративно-правових засобів [5, с. 35].

Достатньо конкретне та обмежене певними межами надзвичайних обставин пропонує В.Б. Рушайло, котрий під адміністративно-правовим режимом пропонує розуміти комплекс методів урегулювання відносин у суспільстві за особливих, надзвичайних обставин [6, с.80].

М.Г. Янгол, також є прихильником цієї позиції, та у ролі даного режиму визначає об'єднання необхідних дій, що мають на меті позбавлення від несприятливих, а іноді від критичних наслідків і результатів різноманітного негативного соціального процесу, стихійного лиха, налагодження стану ситуації та умов у межах державного управління [7, с. 114-152].

Сучасний український науковець Н.В. Коваленко, пропонує декілька визначень адміністративно-правових режимів, а саме як: а) комплексний засіб правового регулювання, зумовлений цільовим призначенням певних відносин в адміністративній сфері, що потребують спеціальної процесуальної регламентації, особливого правового статусу суб'єктів правовідносин, специфічного механізму реалізації їх правосуб'єктності й окремого комплексу заходів захисту їх прав [8, с.41]; б) особливої форми правового регулювання суспільних відносин, яка базується на поєднанні комплексу юридичних, організаційних, і технічних процедур та адміністративно-правових засобів і визначає міру можливої й належної поведінки суб'єктів, надає особливої спрямованості суспільним відносинам у сфері публічної влади [8, с.42].

Окрім наведених визначень, згаданий автор пропонує чотири головні ознаки адміністративно-правових режимів, це: сфера та мета їх застосування; їх особливе методичне забезпечення та специфічна сукупність видів юридичної відповідальності [8, с. 41-42].

Більш широкий перелік ознак адміністративно-правових режимів наводиться на сторінках вже цитованого першого тому академічного курсу адміністративного права України, де зазначається що зміст кожного адміністративно-правового режиму розкривається у низці елементів, серед яких: мета встановлення відповідного адміністративно-правового режиму; імперативний метод правового регулювання; «режимні» правила поведінки суб'єктів учасників відповідних правовідносин; спеціальні державні органи (служби), на які покладено завдання здійснення мети адміністративно-правового режиму; відповідальність за порушення «режимних» норм; особливі адміністративно-правові засоби встановлення і форми виникнення прав та обов'язків, способів юридичного впливу, захисту прав, тощо (акти, протоколи, скарги, службова підпорядкованість, контроль, нагляд, адміністративний примус тощо); визначення просторо-часових рамок дії адміністративно-правового режиму [1, с. 270-272].

Наведені приклади визначень адміністративно-правових режимів та їх ознак, свідчать про наявність щонайменше двох форматів їх наукового сприйняття – широкого та вузького. Прихильниками першого є майже усі згадані вище українські науковці, зокрема й Н.В. Коваленко. Перевагу вузькому формату розуміння адміністративно-правових режимів, насамперед надають такі російські учені як В.Б. Рушайло та М. Г. Янгол, котрі керуючись немаєоважливим практичним аспектом, обмежують їх рамками особливих та надзвичайних обставин. Також, якщо уважно ознайомитись з визначеннями вказаних режимів, що пропонуються Д.М. Бахрахом, І.С. Розановим та Ю.О. Тихомировим, у їх оригінальних наукових підходах важко розгледіти прихильність до широкого розуміння адміністративно-правових режимів, вони скоріш характеризуються проміжною – поміркованою точкою зору, що більше відповідає умовному середньому формату їх функціонування.

Керуючись новітнім науковим підходом правового забезпечення об'єктивно існуючих суспільних потреб, ми повинні враховувати не тільки наші наукові бажання та уяви, а й відповідні практичні можливості матеріального, ресурсного, фізичного (зокрема людського) плану.

Тому, на мою думку позитивні перспективи подальшого становлення та розвитку адміністративно-правих режимів в сучасних українських умовах можливі тільки у середньому або через певний час, навіть – в обмеженому форматі.

За таких обставин, головною метою стосовно адміністративно-правових режимів є чітке визначення їх реального, життєздатного та ефективного формату функціонування (у нашому випадку це так званий середній або поміркований формат).

Вибір подібного формату певним чином спрощує визначення його головних ознак та дефініції.

Серед згаданих ознак хотілось виокремити наступні: дуалістичність конструкції, що означає наявність двох рівнозначних складових – надзвичайної та посиленої владно-управлінської уваги (режими: дозвільної системи, державної таємниці, масмедійного простору, санітарно-екологічної безпеки, прикордонний, митний режими, громадської, національної безпеки тощо); виняткова важливість суспільних потреб режимного забезпечення та чітке окреслення їх меж; дія спеціально адаптованого законодавства; розширений адміністративний примус та імперативне домінування; наявність додаткових обов'язків для ключових суб'єктів правовідносин; мінімізація обмежень засадничих прав для законослухняних громадян; безальтернативність юридичної відповідальності (насамперед адміністративної).

Використовуючи наведені ознаки, можна запропонувати власне визначення адміністративно-правового режиму. А саме, це – особливий формат забезпечення реалізації винятково важливих суспільних потреб під час настання надзвичайних обставин та функціонування соціальних сфер посиленої владно-управлінської уваги, що характеризується дією спеціально адаптованого законодавства, розширеним інструментарієм адміністративного примусу та імперативного домінування, наявністю додаткових обов'язків для ключових суб'єктів правовідносин, мінімізацією обмежень засадничих прав і свобод законослухняних громадян та безальтернативністю юридичної відповідальності для правопорушників.

Дуалістичність наведеної моделі адміністративно-правових режимів, не виключає розширення відповідних ознак для кожної її складової та подальше вдосконалення структурних характеристик репрезентантів тієї чи іншої частини. Наприклад, сучасна спрощена схема надзвичайних режимів після певного доопрацювання може набути більш складної та адаптованої до соціальної практики конструкції.

На завершення можна констатувати, що адміністративно-правові режими посідають важливе місце в теорії вітчизняного адміністративного права та відіграють помітну роль у

практичному функціонуванні владно-управлінського апарату конкретної держави. Їх головне соціальне призначення полягає у тому, що за допомогою їх належної організації та функціонування можна забезпечити повну та вчасну реалізацію найважливіших груп суспільних потреб у ключових сферах соціального життя, які безпосередньо стосуються національної та громадської безпеки, а також оборони країни, що у свою чергу сприятиме стабільному та спокійному життю її громадян, гарантованому розвитку ключових інститутів громадянського суспільства та правової держави.

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584с.
2. Бахрах Д.Н. Административное право: учебник для вузов. М.: БЕК, 1996. 368 с.
3. Розанов И.С. Административно-правовое режимы по законодательству РФ, их назначение и структура. Государство и право. 1996. № 9. С.81-91.
4. Тихомиров Ю.А. Курс административного права и процесса: учебник. М.: Юрид. лит., 1998. 620 с.
5. Завгородня В.М. Категорія «адміністративно-правовий режим» у понятійному апараті адміністративного права. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2012. № 1(6). С. 31-35.
6. Рушайло В.Б. К вопросу о понятии административно-правового режима. Юбилейный сборник научных трудов. М.: Московская академия МВД России, 2000. С.80-88.
7. Янгол Н.Г. Чрезвычайное законодательство и исключительные правовые режимы. СПб.: ГУАП, 2006. 320 с.
8. Коваленко Н.В. Теорія адміністративно-правових режимів : монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 432с.

Артур Маргулов,
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор історичних наук, доцент

СТАТИСТИЧНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ (НА ПРИКЛАДІ АССИРІЙСЬКОЇ ГРОМАДИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У XIX-XX ст.)

Ассирійське питання на території Російської імперії на межі XIX-XX століть ніколи не ставало окремим напрямом державної політики. Низькі демографічні показники меншини виводили її поза політичних пріоритетів. Відсутність держави-гаранта, низький освітній рівень, традиційна уклад життя, хвилі соціально-політичних потрясінь на території компактного проживання призвели до ігнорування потреб громади.

Для діагностування нашої гіпотези ми прибігли до аналізу офіційних статистичних даних. Отже, за відомостями 1891 р. на території імперії проживало 2272 ассирійців. Територія де вони компактно проживали охоплювала Карську область, Тифліську та Єриванську губернії. [1, с.6]

Перше ассирійське поселення в межах Російської імперії з'явилося після закінчення російсько-перської війни 1826–1828 рр. в Єриванській губернії та налічувало близько 100 ассирійських родин. [3, с. 135]

За даними Першого загального перепису населення Російської імперії 1897 року сірохалдеїв (айсорів, ассирійців) налічувалось 5353 осіб (3353 ч.), які мешкали майже повним складом на території Кавказу. У Тифліській губернії налічувалось 1570 осіб, Єриванській губернії – 2865 осіб. Більшість з них була корінним населенням, частина вихідці з суміжних регіонів Туреччини та Персії. Окрім Кавказу ассирійці оселялись у Європейській частині Росії (45ч. та 2 ж.), Сибірі (17ч.), Середній Азії (3ч.) [2, с. XVII]

Характер розселення свідчить про те, що ассирійці не розглядали територію імперії для свого постійного проживання окрім районів які межували з історичною територією проживання та були легалізовані російською владою. Кількісні показники чоловічого насе-

лення на територіях Європейської частини Росії, Сибіру та Середньої Азії свідчить про тимчасовість перебування.

Всіх етнічних асирійців об'єднувало 100% володіння національною мовою. Місцем свого постійного проживання асирійці обирали сільську місцевість. Лише 24,41 % населення проживало у містах, 75,58 % – в уїздах. На постійність проживання в сільській місцевості вказує факт співвідношення статей. У містах 1:5,25 (одна жінка на п'ять чоловіків), в уїздах – 1:1,25. [2, с. 18-19]

Спираючись на статистичні данні розуміємо, що самостійну зайнятість мали 1898 ч. та 102 ж. (37,36% загальної чисельності). На патріархальність відносин свідчить факт працевлаштованих жінок – 5,1 % (від кількості усіх жінок). Працевлаштування базувалось на професіях які не потребували освітнього рівня: сільське господарство – 629 осіб, прислуга – 228 осіб, будівництво та ремонт – 494 осіб, торгівля – 142 особи.

Констатуючи загальний низький освітній рівень зустрічаються поодинокі випадки зайнятості в «адміністрації, поліції, суді» – 4 особи, «становій службі» – 4 особи, навчально-виховній діяльності – 5 осіб. [2, 354-355]

Статистичні показники підтверджують гіпотезу про дотримання традиційно-патріархального укладу життя національною громадою, як-то, компактного проживання, відсторонення жінки від системи економічної зайнятості, володінням національною мовою. Разом з цим, окремі представники громади змогли соціалізуватись та претендувати на державницькі посади, які передбачали наявність певного освітнього рівня. Результат перебування асирійської громади на території імперії було реалізацією державної політики формату безпеки у регіоні. Створення умов для соціально-економічної адаптації меншини відбувалось завдяки лояльній імперській політиці.

1. Алфавитный список народов, обитающих в Российской империи. - Санкт-Петербург : издание Канцелярии Комитета министров, 1895. - V, 90 с. ; 20. - Перед загл.: Накануне всеобщей переписи Библиогр.: с. 87-90.

2. Общий свод по Империи результатов разработки, данных первой всеобщей переписи населения, произведенной 28 января 1897 года. Санкт-Петербург : паровая типо-литография Н.Л. Ныркина, 1905. - 2 т. 36 см [Т.] 2. - Санкт-Петербург : паровая типо-литография Н. Л. Ныркина, 1905. - [6], LX, 417 с. - 2 тит. л. В кн. также: Краткий обзор цифровых данных / [сост.]: С. Патканов, В. Гребенщиков, Н. Швейкин, Ю. Бруннеман, А. Гильшер.

3. Маргулов А. Х. Асирійці України в 1920-1930-х роках: хроніки протистоянь. Донецьк: Східний видавничий дім, 2014. 417 с.

Роман Миронюк,
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичного наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЩОДО КАНДИДАТА НА ПОСАДУ СУДДІ

Одним із етапів добору на посаду судді, який потребує окремого аналізу, є проведення спеціальної перевірки щодо кандидата на посаду судді. В межах процедури добору на посаду судді вперше після успішного складання відбіркового іспиту та перед направленням для проходження спеціальної підготовки кандидата щодо нього здійснюється спеціальна перевірка яку не слід плутати з перевіркою досьє кандидата як більш складною процедурою.

Аналіз статей Закону які регламентують здійснення спеціальної перевірки, а саме ст.ст. 74-76, дає можливість виокремити форми (види) такої перевірки:

1) надсилання посадовими особами ВККСУ (відділу з питань проведення перевірок) до уповноважених органів запитів про перевірку відповідних відомостей щодо вказаних осіб та отримання від них відповідей;

2) перевірки відомостей шляхом безпосереднього доступу посадових осіб ВККСУ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування;

3) отримання ВККСУ від фізичних та юридичних осіб а також ЗМІ інформації щодо кандидатів на посаду судді;

4) перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої кандидатом на посаду судді;

5) перевірка декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді [1].

Про серйозність та значущість даного етапу добору на посаду судді свідчить законодавчо передбачена можливість недопуску до подальшого етапу добору на посаду судді у випадку виявлення інформації, що свідчить про невідповідність кандидата на посаду судді при будь-якій формі такої перевірки.

Попри те, що ВККСУ розроблено та затверджено в достатній кількості Положень, які регламентують порядок здійснення окремих етапів процедури добору на посаду суддів порядок проведення спеціальної перевірки відсутній. Це пов'язано з тим, що ВККСУ в даному випадку керується Порядком проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 171 [Офіційний вісник України. 2015 р, № 28. Стор. 115. Стаття 812], яким урегульовано: суб'єкти перевірки – особи, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, до яких віднесено суддей; об'єкти перевірки – відомості про кандидата на посаду судді, які підлягають обов'язковій перевірці; суб'єкти, які наділені повноваженнями щодо здійснення перевірки; етапи та строки перевірки; порядок підготовки та подання довідки про результати спеціальної перевірки.

Здійснювати поглиблений аналіз означених вище етапів з огляду на предмет дослідження та з урахуванням обмеження його змісту немає потреби, а будь-яку правову норму чи акт можна піддати критиці та запропонувати окремі зміни до його змісту. Тому нижче визначимо особливості такої перевірки стосовно кандидатів на посаду судді та звернемо увагу на окремі аргументи щодо її удосконалення.

Організаційне забезпечення проведення спеціальних перевірок кандидатів на посаду судді здійснює відділ з питань проведення спеціальних перевірок кандидатів на посаду судді департаменту з питань суддівської кар'єри секретаріату ВККСУ.

Сама процедура спеціальної перевірки полягає у вивченні матеріалів щодо кандидатів на посаду судді, направленні запитів про перевірку повідомлених ними відомостей, отриманні відповідей та аналітичній обробці отриманих даних щодо: наявності у кандидата громадянства України та періоду проживання в Україні не менш, ніж 10 років; наявності вищої юридичної освіти; стажу роботи в галузі права не менш, ніж 3 роки; відсутності не знятої чи не погашеної судимості та судових рішень про визнання кандидата обмежено дієздатною або недієздатною особою; відсутності хронічних психічних або інших захворювань, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя.

У порядку перевірки відомостей щодо суддів ВККСУ опрацьовуються питання щодо дотримання ними вимог щодо несумісності, визначених ст. 54 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», а саме зайняття посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом, поєднання суддею свої діяльності із підприємницькою або адвокатською, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої діяльності), входження до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства чи організації, що має на меті одержання прибутку та ряду інших встановлених Законом заборон щодо професійної діяльності судді.

Додатково у порядку спеціальної перевірки щодо кандидата на посаду судді перевіряється інформація щодо: наявності судового рішення, що набрало законної сили, згідно з яким особу притягнуто до кримінальної відповідальності, зокрема за корупційні правопорушення; наявності відомостей про кандидата в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні, або пов'язані з корупцією правопорушення; достовірності відомостей, зазначених кандидатом у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за минулий рік; відношення особи до військового обов'язку.

До того ж слід зазначити, що спеціальна перевірка проводиться ВККСУ виключно за письмовою згодою кандидата на посаду судді вперше.

Спеціальна перевірка кандидата на посаду судді вперше повинна проводитися з дотриманням строку, визначеного законодавством про запобігання корупції, а саме в 25-денний термін. Однак, як зазначають самі посадові особи ВККСУ, на практиці цей строк практично завжди перевищує два місяці, пояснюючи це тим, що хоча законодавцем і визначено 25 днів з розрахунку терміну надсилання запиту, опрацювання його виконавцем, поштової доставки та аналізу відповіді, на практиці ж навіть державними установами запит опрацьовується у строк до місяця, а пошта також не завжди дотримується встановлених нормативів на пересилку кореспонденції. Крім того, наприклад у разі наявності розбіжностей між задекларованими кандидатами доходами та обліковими даними Державної фіскальної служби України, кандидату надається можливість надати ВККСУ пояснення в п'ятиденний термін. Для надання таких пояснень як майбутні так і діючі судді, не завжди протягом одного тижня, можуть отримати за місяці своєї роботи та у банках необхідні відповідні підтверджуючі документи. Окрім того, часто ВККСУ направляє запити до підприємств різної форми власності, які не завжди достатньо відповідально ставляться до дотримання встановлених законом строків на надання відповідей. Є випадки, коли такі підприємства виявляються вже ліквідованими, або такими, що знаходяться на стадії ліквідації і нам доводиться шукати їх правонаступників, або надавати запити в архівні установи, що збільшує терміни проведення відповідної перевірки. А у багатьох випадках зазначені пояснення потребують додаткової перевірки. Крім того, значна кількість державних установ пересилає запити ВККСУ підпорядкованим місцевим підрозділам, що теж автоматично збільшує терміни нашої роботи [3].

Таким чином, у середньому перевірка може здійснюватися від двох до трьох місяців, зокрема наприклад, у випадках складного вирахування стажу в галузі права або перевірки невідображеного в останньому паспорті кандидата на посаду судді десятирічного терміну проживання в Україні, крім того ускладнюється процес направлення запитів та отримання відповідей на тимчасово окуповану територію України та на територію АРК.

Однією із проблем провадження перевірок відносно кандидатів на посаду судді є певна колізійність між нормами законодавства про захист персональних даних та Порядком спеціальних перевірок та перевірок діючих суддів, що проводиться ВККСУ. Так, захист персональних даних кандидатів, а особливо діючих суддів перебувають під жорстким контролем керівництва ВККС, матеріали спеціальної перевірки та перевірки суддів мають опрацьовуватись лише з дотриманням вимог обмеження доступу до інформації, допуск до них мають лише члени ВККСУ та чітко визначене відповідним наказом Голови ВККСУ обмежене коло працівників секретаріату.

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII: *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст.545.

2. Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 171. Офіційний вісник України. 2015 р, № 28. Стор. 115. Ст. 812.

3. Віталій Барський. На всіх етапах добору за кандидатами пильно спостерігає громадськість. *Юридична газета*. – 25.08.2015. – № 34 (480). <https://www.vkksu.gov.ua/ua/about/na-wsich-ietapach-doboru-za-kandidatami-pilno-spostierigae-gromadskist>.

Вікторія Савіщенко,
декан юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ І МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У ХХІ столітті, в епоху нанотехнологій, стрімкого розвитку науково-технічної сфери, глобальних суспільно-політичних перетворень змінилася людина, її соціальні, культурні, економічні та інші потреби. Весь світ, зіткнувшись із пандемією, змінив своє буття. Так, освітя, медична, соціальна, правова та інші сфери нині функціонують дистанційно. Це зумовлює зникнення деяких професій і трансформацію тих, які не втратили своєї актуальності. Соціономічні, сигномічні, артономічні професії набули елементи сигномічних та технономічних, оскільки засобом комунікації стали комп'ютерні, електронні, цифрові технології. В нових умовах особливого значення набуває дослідження проблем професійного обов'язку, морально-етичних цінностей, потреб і інтересів людини, суспільства і держави – категорій, які безпосередньо забезпечують міжнародну та національну безпеку.

Окрім історико-філософські, психолого-педагогічні, теоретико-правові аспекти поняття «професійний обов'язок» досить детально висвітлювали вітчизняні вчені: О. Бандурка, І. Бенедик, М. Васильєва, В. Власюк, В. Горшеньов, С. Гусарев, О. Скакун, С. Сливка, В. Сокурєнко, О. Тихомиров, В. Черней, Г. Яворська та ін.

В Універсальному словнику української мови поняття «обов'язок» тлумачиться у декількох значеннях: 1) те, що підлягає безумовному виконанню внаслідок суспільних вимог або внутрішніх стимулів; 2) певний обсяг роботи, справ, визначений званням, посадою тощо [1, с. 512]

Філософський енциклопедичний словник трактує поняття «обов'язок», як: 1) моральне зобов'язання окремого індивіда, групи осіб, класу, народу та ін., що постає для них як конкретне практичне завдання; 2) внутрішня настанова людини чинити у відповідності до певних моральних норм і цінностей, що існують у суспільстві; така позитивна ціннісна орієнтація, котра не може здійснюватися без елемента самопримусу, вольового зусилля [2, с. 442].

У Психологічному словнику Р. Немова поняття «обов'язки» розглядається, як «ретельно розроблена і добре засвоєна людиною система обмежень, яка накладається нею на свою поведінку» [3, с. 123].

Аналіз наукових джерел дозволяє визначити механізм формування феномену обов'язку. Він ґрунтується на взаємозв'язку між поняттями «обов'язок», «цінності», «потреби», «щастя» і відбувається у три етапи.

На першому етапі виникають потреби – «необхідність у кому-, чому-небудь, що вимагає задоволення; те, без чого не можна обійтись [1, с. 605] – стимули дій людини. В психології розрізняють потреби людини:

- фізіологічні: потреби, пов'язані зі самозбереженням і розвитком організму;
- матеріальні: потреби, які задовольняються завдяки предметів матеріальної культури;
- соціальні: потреби в спілкуванні, визнанні, повазі, авторитеті, владі, статусі, аффіліації та ін.;
- творчі: потреби в науковій, технічній, художній, суспільній діяльності;
- психологічного розвитку та морального самовдосконалення: духовні потреби, які сприяють найвищому рівню психологічного розвитку, формуванню бездоганної особистості [3].

Найбільш поширеною класифікацією потреб є «піраміда» А. Маслоу, яка наочно відображає ієрархію потреб, визначає послідовність їх виникнення та задоволення від найнижчих (фізіологічних) до найвищих (самоактуалізації).

З точки зору методології права категорія «потреби» розширила зміст поняття «мотиви злочину» у кримінальному праві та зміст поняття «інтереси» в конституційному, адміністративному та інших галузях права. Процес окультурення права, під яким ми розуміємо врахування загальнолюдських цінностей при формуванні норм права з метою задоволення потреб та інтересів людини, забезпечує цивілізаційний гуманістично орієнтований

розвиток суспільства. В такому процесі важливими є пріоритетність і збалансованість потреб (інтересів), надання статусу «законних» тим з них, які забезпечують вдоволення життям, його повноту і осмисленість – щастя людини.

Ієрархія потреб, комбінація їх підпорядкування визначає уявлення людини про щастя і сенс життя. Процес формування ієрархії потреб людини пов'язаний з багатьма факторами, один із них – це вікові особливості. Вік людини впливає на побудову індивідуальної «піраміди» потреб. Так фізіологічні потреби передаються генетично, з народження виникають також матеріальні потреби, решта потреб формується і розвивається в процесі навчання, виховання, соціалізації особистості, що є сферою наукового пізнання педагогіки. Впродовж життя, під впливом соціальних, суспільно-політичних, економічних факторів, ієрархія потреб людини може змінюватися, але важливо, щоб перевагу мали і були найбільш значущими духовні, культурні, естетичні потреби, потреби морального самовдосконалення. При домінуванні та перебільшенні значущості, наприклад, матеріальних потреб (інтересів) виникає девіантність поведінки людини, норми моралі і права становляться другорядними, формується мотив правопорушення. Якщо в індивідуальній піраміді потреб найвищий рівень значущості мають потреби самовдосконалення, діяльність людини орієнтована на примноження надбань матеріальної і нематеріальної культури, прогресивний розвиток суспільства в цілому. Отже, на другому етапі формування феномену обов'язку відбувається вибір шляхів задоволення потреб (інтересів), який залежить від рівня моральності людини, суспільства. В наслідок чого на третьому етапі виникає готовність діяти (правомірно – неправомірно, морально – аморально) задля задоволення потреб (інтересів). Отже, механізм формування феномену обов'язку залежить від ієрархії потреб (інтересів), домінуючих моральних і правових цінностей, виховання особистості і тому має етико-аксіологічну, психолого-педагогічну та правову основу.

Враховуючи, що потреби (інтереси) продукують обов'язки, то й різновиди обов'язків залежать від змісту потреб. Такий підхід дозволяє за критерієм «суб'єкти» виділити потреби (інтереси) та відповідно обов'язки: людини, громадянина, суспільні, державні, національні, міжнародні. В теорії права категорія «обов'язки» набуває юридичного значення, якщо вимоги щодо належної поведінки людини (громадянина), виконання функцій держави передбачені законодавством. Отже, можна виділити обов'язки, засновані на нормах моралі – соціальні і юридичні обов'язки – закріплені законодавством.

З погляду професійної деонтології поняття «потреби» і «обов'язки» перебувають у діалектичній єдності, оскільки генезис феномену професій пов'язаний із задоволенням потреб людини, суспільства, держави.

Це дозволяє стверджувати, що феномен професійного обов'язку з одного боку має юридичну основу, яка полягає в нормативно визначеному переліку професій, професійних завдань і функцій, а з іншого – деонтологічну основу, яка зумовлена нормами належної, культурної, морально-етичної поведінки людини в професії. Зміст таких норм виходить за межі формального виконання професійних функцій. Так, вчитель, здійснюючи освітній процес відповідно до законів дидактики, має обов'язково любити дітей. Без цього почуття можна лише передавати знання, але прищеплювати моральні цінності, духовно розвивати, виховувати особистість не можливо. Лікар має бути милосердним і чуйним, інакше його справа перетвориться у бізнес-проект «вічного лікування». Професіоналізм лікаря виявляється не тільки у фаховій компетентності, а й в його людяності, тактовності, співчутті. Для військового цінність власного життя, порівняно із інтересами народу і Батьківщини, набуває другорядного значення. Готовність до героїчного вчинку є деонтологічною нормою військовослужбовця. Суддя без загостреного почуття справедливості не зможе професійно виконувати свої функції, здійснювати правосуддя. В кожній професії, залежно від змісту професійного обов'язку, за І. Бенґамом «благом» [4], формуються норми професійної моралі. Тому основою професіоналізму для юриста є правова культура, для вчителя – педагогічна культура, для політика – політична культура тощо.

Забезпечення міжнародної та національної безпеки передбачає гуманізацію не тільки предмету педагогіки, психології праці, деонтології, а й правової науки. Одним із найбільш складних теоретико-методологічних питань адміністративного права є предмет цієї галузі публічного права. Досліджуючи проблематику діяльності влади, взаємин із людиною і громадянином, предмет адміністративного права трансформується під впливом історико-політичного фактора розвитку держави і суспільства. Такі трансформації відбувалися в наслідок розпаду Російської імперії, Радянського Союзу, становлення незалежної України.

На шляху формування суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави змінилися засади діяльності держави, державних органів та посадових осіб в Україні. На перший план виходять не тільки інтереси держави, а й людини і громадянина. Позиція держави перестає бути зверхньою, примусовою, домінуючою.

За останнє п'ятиріччя трансформація предмету адміністративного права пов'язана з формуванням соціального інтересу, орієнтованого на задоволення потреб суспільства на гідність: у повазі Людини державою, в побудові взаємовідносин влади і суспільства на основі загальнолюдських цінностей, у справедливому розподілі благ та ін. Такий соціальний інтерес став рушійною силою революції Гідності, яка змінила ідеологію законодавчої, виконавчої, судової влади на людиноцентриську. Однак, її реалізація гальмується через порушення деонтологічних норм з боку представників професій з найвищим ступенем відповідальності.

Інтереси держави і суспільства в питанні кадрового оновлення органів державної влади, місцевого самоврядування, сфери освіти, медицини особистостями з високими моральними якостями, розумінням імперативу професійного обов'язку співпали. Отже, управлінська діяльність апаратів усіх органів публічної адміністрації та адміністрацій державних підприємств, установ, організацій має бути орієнтованою на забезпечення належного виконання професійного морально-етичного обов'язку, що є складовою предмету сучасного адміністративного права, необхідною умовою безпеки людини, нації і держав.

1. Універсальний словник української мови / уклад. З.Й. Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.
2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. – Київ: Абрис, 2002. – VI, 742 с.
3. Психологический словарь / сост. Р.С. Немов. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 560 с.
4. Jeremy Bentham. Deontology or The Science of Morality, v. 1 — 2, 1834 URL: https://openlibrary.org/books/OL7046034M/Deontology_or_The_science_of_morality.pdf.

Віталій Серьогін,
професор кафедри конституційного
і муніципального права
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 є глобальним викликом світовому співтовариству та всій системі індивідуальних та колективних прав людини, включаючи права на життя, особисту безпеку, недоторканність приватного життя, власність, працю, охорону здоров'я, освіту, інформацію, справедливий суд, а також свободи думки, слова, зібрань, віросповідання, тощо. Вона також кидає виклик самій здатності держав та міжнародних організацій взаємодіяти в дусі співпраці та солідарності.

2020 рік став згубним для прав людини в усьому світі. Хоча відданість дотриманню стандартів прав людини дедалі більше похитується на глобальному рівні протягом багатьох років, пандемія COVID-19 прискорила ерозію демократичної матерії сучасного суспільства, від якої в кінцевому рахунку залежить захист прав людини. Пандемія змінила наше життя так само, як це зробили теракти 11 вересня 2001 року та фінансова криза 2008 року, а можливо й більше. Це також дало багатьом урядам ідеальний привід для використання атмосфери страху й невизначеності для боротьби з інакомислячими, обмеження прав людини та прийняття надзвичайного законодавства, яке ризикує мати довгострокові наслідки поза кризою системи охорони здоров'я.

Вважаю, не буде перебільшенням сказати, що ми перебуваємо на певному роздоріжжі. Напрямок, який ми принципово вирішимо взяти зараз, сформує тип суспільства, в якому ми хочемо жити, і передамо його наступним поколінням. Цей вибір визначатиме, чи будемо ми надалі зміцнювати права і свободи людини й громадянина чи відмовлятимемося

від них, будемо сприяти участі громадян у вирішенні суспільних справ чи підірвемо демократію, будемо розширювати можливості людей в усіх сферах суспільного життя чи маргіналізуватимемо їх.

Знаковою в даному контексті є ситуація з правами людини в межах Ради Європи. Тривалий час європейські суспільства створювали ілюзію, що порушення прав людини – це лише поверхневі тріщини на загалом міцній будівлі європейської спільноти, котра може слугувати зразком для всіх інших держав. Втім невидимий вірус поглибив ці тріщини і змусив нас розпрощатися з цією ілюзією. Пандемія яскраво продемонструвала всі наявні в Європі нерівності й суттєво посилила багато з них.

Ми не були рівними до пандемії, і ми не були рівними перед нею. Ті, хто був бідним до цього, ще більше збідніли; ті, хто перебував у скрутному становищі, зараз стикаються з іще більшими негараздами.

У даному контексті символічною є ситуація із забезпеченням прав літніх людей. У багатьох державах-членах Ради Європи вони заплатили найвищу ціну не тільки через вразливість здоров'я, об'єктивно пов'язану з віком, але й через соціальні умови, в яких живе багато з них. Ті, хто живе самостійно, також постраждали через заходи блокування, які ще більше ізолювали їх від своїх сімей та решти громади.

Пандемія також висвітлила структурні проблеми, що зачіпають системи охорони здоров'я фактично в усіх державах Європи. Роки жорстких економічних заходів призвели до розмивання інфраструктури, персоналу та засобів охорони здоров'я. Пандемія також виявила повсюдність гендерної нерівності. Це видно на прикладі трудових відносин, де глибоко вкорінені суспільні установки утримують жінок у підлеглому стані, постійність насильства над жінками та зростаючі спроби обмежити жіноче статеве й репродуктивне здоров'я та права, що є результатом вкорінених моделей нерівності між жінками і чоловіками. Випадки домашнього насильства за час карантину, введеного в багатьох європейських країнах, зросли в геометричній прогресії. Незважаючи на заходи, вжиті деякими урядами для полегшення страждань та протидії цій проблемі, ще багато чого потрібно зробити.

Ще одне поле, в якому пандемія показала, що ми все ще не всі рівні, – це доступ до Інтернету. Це особливо хвилює в той час, коли закриття шкіл повсюдно в європейських країнах змусило мільйони учнів покладатися на Інтернет для вивчення та побудови основ свого майбутнього. У нещодавньому звіті ООН констатується, що дві третини дітей шкільного віку у всьому світі не мають Інтернету вдома [1]. Виконавчий директор ЮНІСЕФ говорила про те, що це «цифровий каньйон», а не цифровий розрив [2]. На сьогодні ця проблема є однією з найбільш актуальних для вирішення, оскільки вона матиме довготривалий негативний вплив, якщо залишиться без розгляду.

Глобальні проблеми з охороною здоров'я, спричинені COVID-19, також підкреслили важливість боротьби з дезінформацією, яка може викликати паніку та соціальні заворушення. Однак деякі уряди використали цей імператив як привід для введення непропорційних обмежень свободи преси. Парламенти, уряди та органи місцевого самоврядування прийняли або обговорюють законодавство чи окремі рішення, котрі явно перешкоджають роботі журналістів і ЗМІ та обмежують право громадськості отримувати інформацію. Інші заходи, що обмежують свободу зібрань, були використані для зниження здатності правозахисників та громадянського суспільства діяти на захист прав людини та надавати допомогу найбільш вразливим. У кількох державах-членах Ради Європи такі заходи були прийняті за спеціальними режимами, що часто називають «надзвичайним станом з підстав охорони громадського здоров'я» (англ. “public health state of emergency”), що в багатьох випадках передбачає відступ від Європейської конвенції з прав людини.

Згадана Європейська конвенція та інші стандарти прав людини пропонують необхідну гнучкість для адаптації до надзвичайних ситуацій. У той час, коли небувалого поширення в політиці набуває популізм, держави мають бути особливо обережними, аби не надсилати неправильний сигнал про те, що ніби імплементація стандартів прав людини може підірвати боротьбу з пандемією. Навпаки, ця пандемія продемонструвала, що всі, хто найбільше постраждали (особи похилого віку, особи з інвалідністю, жінки, діти, національні меншини, працівники ЗМІ, мігранти, затримані особи та ін.), мають спільний знаменник: їх права не повністю поважали ще до COVID-19. Пандемія також яскраво продемонструвала важливість того, щоб право людини на охорону здоров'я було поставлене в самий центр проектування національних систем охорони здоров'я.

Таким чином, посилений захист прав людини має розглядатися як головна мета, а не

як перешкода для запобігання та пом'якшення негативних наслідків пандемії. Кілька прикладів того, як пандемія та заходи, вжиті для її зупинення, впливають на права людини, про які згадувалося вище, є чітким уроком для всіх урядів, парламентів, громадських діячів та окремих громадян: ми більше не можемо дозволити собі зволікати з реалізацією прав людини для всіх.

Зараз світовому співтовариству потрібен новий поштовх. Багато викликів, з якими доведеться зіткнутися державам, вимагають від них більшої уваги до прав людини, починаючи з більшої уваги до рівного користування соціальними та економічними правами та рівного доступу до охорони здоров'я та освіти. Рецептів легкого виходу з кризи та швидкого виправлення наявної ситуації просто не існує, але прийняття рішень щодо вирішення цих давніх проблем – це вже може бути гарним початком на шляху до розбудови якісно нового суспільства – соціально справедливого і стійкого до внутрішніх і зовнішніх викликів, в якому питання забезпечення національної безпеки органічно поєднані з проблематикою прав людини.

Повага та дотримання прав людини є головним завданням органів державної влади. У нинішніх умовах надзвичайно важливо забезпечити дію законодавства про надзвичайні ситуації лише на час, необхідний для зупинення пандемії, запроваджувати якнайменше правообмежуючих заходів і забезпечити, щоб усі вони були скасовані, тільки-но влада отримас контроль над пандемією.

1. Две трети школьников в мире не имеют доступа к Интернету. URL: <https://news.un.org/ru/story/2020/12/1391572> (Дата звернення: 03.03.2021).

2. ООН: у 60% детей школьного возраста нет доступа в интернет во время пандемии. URL: <https://hightech.fm/2020/12/01/kids-internet-access> (Дата звернення: 03.03.2021).

Олексій Халасіс,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

НЕБЕСНА БЕЗПЕКА: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СЕНС АУСПІЦІЙ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

У Стародавньому Римі, як і практично в кожному стародавньому суспільстві, державну безпеку (як внутрішню, так і зовнішню) забезпечували не лише силові підрозділи. Для римлянина матеріальний світ був лише проєкцією світу богів. Особистим якостям лідерів громади приділялось велике значення, але будь-який полководець програє, якщо буде ігнорувати волю богів. Наприклад, консул 249 року до н.е. Публій Клавдій Пульхр знехтував несприятливими для римлян ауспіціями перед морською битвою з карфагенянами (священних курчат, які відмовилися клювати запропонований їм корм, він викинув за борт зі словами: «якщо вони не бажають їсти, то повинні пити» [3, р. 129]). Звісно, що римляни зазнали нищівної поразки, але під суд консул був відданий саме за ігнорування волі богів. На загальний подив, судове засідання було перервано Юпітером, який послав знамення, витлумачене авгурами як заступництво за консула, в результаті чого суд довелося припинити (за деякими даними – просто відкласти).

Цей консул же легко відбувся, але щоб самому не наражатись на неприємності та не наражати на неприємності державу, треба було підтримувати з богами міцний мир (рах deorum), тобто, враховувати їх думку щодо життя громади. Саме для цього і існував інститут *громадських ауспіцій*.

Ауспіції – це гадання по поведінці птахів, іноді – і чотириногих тварин. Подібного роду священнодійства були широко поширені практично у всіх стародавніх суспільствах, але римлянам вдалося внести в цю справу свою специфіку [4]. У сучасній культурі гадання означає спробу якимось надприродним шляхом дізнатися долю, заглянути в майбутнє. Такі інтенції взагалі властиві людській природі, і римляни тут не були винятком. Так, вони з містичним жахом і благоговінням ставилися до пророкувань сивіл, самі образи більшості з

яких були неймовірно міфологізовані.

Але ауспіції не були ворожінням в цьому сенсі. Подібно грекам, римляни розрізняли *волю богів і долю*. Остання має, так би мовити, об'єктивний характер. Провіденціалістська доктрина була чужа римлянам, які вважали, що у богів немає як такого плану по відношенню до людей. Боги не керували життям римської громади, але оскільки вони їй протегували, з ними можна було *порадитися*. Оскільки боги завідомо розумніше людей, їх пораду не можна не брати до уваги; оскільки ж вони ще й могутні, їх несподіване втручання може порушити будь-які людські плани. У будь-якому випадку, ті чи інші важливі дії краще узгодити з богами. Тобто, в ході ауспіцій римляни намагалися не впізнати плани богів, а запропонувати їм *свій* план, поцікавившись їх думкою з цього приводу. Причому, думка богів запитувалася лише з метою переконатися в тому, що задуманому сприяють обставини.

Право на проведення громадських ауспіцій автоматично активізувалося в момент вступу на посаду магістрату і припинялося при складанні повноважень. Наділення правом ауспіцій відбувалося тільки в самому Римі, стародавня територія якого – померій – вважалася священною. Померій розглядався як сакральний простір (*templum*) для служіння богам і встановлення їх волі за допомогою ауспіцій [1]. Усередині померію діяли особливі закони, які забороняли, зокрема, введення в нього армійських підрозділів. Оскільки центуріатні коміції, на яких обирали вищих магістратів, вважалися зборами громадян (патрициїв і плебеїв), здатних носити зброю, тобто, на суті – зборами воїнів, вони проходили не всередині померію, а за його межами – на Марсовому полі. Збройному полководцю в супроводі своєї армії дозволялося заходити на територію померію тільки в разі тріумфу. Оскільки основне політичне життя Риму відбувалося у Капітолійському храмі і на Форумі, які були розташовані всередині померію, це давало певну гарантію від силового тиску на прийняття рішень.

Громадські ауспіції проводили і промагістрати, але щодо них окремої церемонії отримання права на них не було, оскільки промагістратом (наприклад, проконсулом) міг стати лише колишній магістрат, а, отже, повноваження на спілкування з Юпітером він вже отримував раніше.

Це право було неодмінним атрибутом влади, бо лише уповноважені громадою люди могли консультуватися з богами з питань, пов'язаних з її (громади) життям. Відповідно, можливість подібної консультації була критерієм повноцінності цивільного і військового лідера. Воєначальник, який не володів ауспіціями, був лише представником того, хто ними володів, навіть якщо власник ауспіцій особисто і не брав участь у військових діях. Право на ауспіції не можна було передати іншому без здійснення сакральної процедури на території померію, але можна було уповноважити підлеглого проводити ауспіції від імені відсутнього власника ауспіцій. Тобто, громадські ауспіції були не тільки релігійною, а й юридичною дією, а право на їх проведення свідчило про статус його носія як легітимного представника громади перед богами.

Дана обставина зближує право на ауспіції з поняттям «імперій». Проте, їх не слід змішувати. Всі носії імперія мали право на ауспіції, але не всі ті, хто здійснював громадські ауспіції, були носіями імперія. Наприклад, цензори хоч і були вищими магістрами і здійснювали ауспіції, імперієм не володіли; проводили ауспіції, але не володіли імперієм і нижчі магістрати – еділи і квестори. Крім цього, ауспіції проводили і авгури, які, як і все жерці, в тому числі і великий понтифік, магістрами не вважалися, і відповідно, не були носіями імперія.

Отже, з питань, пов'язаних з життям громади, боги воліли спілкуватися з тими, хто самою громадою був уповноважений, причому спілкування з богами було обмежено часом виконання повноважень. З іншого боку, один раз отримане право на ауспіції не ліквідувалося із закінченням повноважень, а припинялося, стаючи знову активним при призначенні на посаду, яка передбачала їх (ауспіцій) проведення.

Вибори тих, хто отримував право на ауспіції, самі завжди проходили з ауспіціями. Наприклад, обранням консулів і преторів керував один з консулів (як правило, той, хто в списку стояв першим), який проводить ауспіції перед виборами своїх наступників. Обидва консула володіли однаковою владою, оскільки вони були обрані при однакових ауспіціях; при цьому, ауспіції, які проводив консул, мали більшу вагу, ніж ауспіції претора, бо вибори преторів проходили при інших ауспіціях. Відповідно, ауспіції преторів були важливіше ауспіцій едилів і т.д. Народні ж трибуни, які самі не мали право на проведення громадських ауспіцій, і вибиралися без ауспіцій [2; 4].

Обрання царів відбувалося відповідно до волі богів і передбачало ворожіння з приво-

ду кандидатів в царі. Авгури питали думку Юпітера щодо майбутнього правителя, і несприятлива відповідь теоретично могла би стати підставою для відмови кандидату і пошуку іншого претендента на царську владу (хоча таких прецедентів і не було). В республіканський період боги були відсторонені навіть від формальної участі у виборах, а роль ауспцій зводилася лише до визначення вдалого дня голосування, а не особистостей тих, хто претендував на магістратські посади.

Сакральні функції магістратів (право на консультацію з богами) виникали не з божественної санкції; сакральної була сама громада і її вибір, а магістрати, наділені владою громадою, отримували право не тільки керувати її життям, а й представляти її перед богами. Як бачимо, римляни самі творили своє майбутнє, а боги їм в цьому лише допомагали і консультували.

1. Коптев А. В. Империй и померий в эпоху ранней Римской республики. *Вестник РГГУ. Серия: История. Филология. Культурология. Востоковедение*. 2011. №14 (76). С. 42-103.
2. Сморгачев А. М. Религия и власть в Римской Республике: Магистраты, жрецы, храмы. Москва: РГГУ, 2012.
3. Cicero. *On the Nature of the Gods*. Academics / Trans. by H. Rackham, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967.
4. Potter D. *Prophets and Emperors: Human and Divine Authority from Augustus to Theodosius*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994.

Олексій Бойко,
старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розширення міжнародних зв'язків, активізація і поглиблення інтеграційних процесів в Європейський союз призводять до необхідності вирішення проблем забезпечення національної безпеки розвитку держави. Національна безпека характеризується як здатність тієї чи іншої держави ефективно протидіяти явним або потенційним загрозам її успішного розвитку. В сучасних умовах проблеми теорії національної безпеки набувають особливої важливості в припущенні, що зазначена теорія виступає в якості методологічної основи стратегічного планування та реалізації заходів щодо забезпечення національної безпеки держави. Як показує аналіз вітчизняної наукової і навчальної літератури, питання, присвячені національній безпеці, залишаються недостатньо розробленими.

Проблеми вітчизняної теорії національної безпеки мають системний, багатоаспектний характер: починаючи з термінології і парадигми і завершуючи загальною методологією забезпечення національної безпеки і реалізацією цієї методології в нормативно-правових актах держави.

Частково така ситуація пояснюється тим, що в радянські часи спроба її осмислення була зроблена на початку 1990 року комітетом Верховної Ради СРСР по обороні і держбезпеці, був навіть заснований Фонд національної і міжнародної безпеки.

Слід звернути увагу, що чільне місце в дослідженні цієї вельми актуальної проблематики посідають такі українські вчені: В. Білоус, В. Богданович, О. Бодрук, М. Вавринчук, В. Горбулін, О. Данильян, О. Дзьобан, Г. Костенко, Є. Кравець, В. Ліпкан, О. Литвиненко, Н. Нижник, В. Олуйк, М. Панов, Г. Почепцов, Г. Ситник, О. Соснін. У їхніх працях розглядаються не тільки концептуальні положення національної безпеки у контексті національних інтересів та національних пріоритетів української держави, а й її системні складові [1, с. 153].

Визначення наукового поняття «національна безпека» у теоретичному аспекті є першочерговим завданням, оскільки саме воно має окреслити сутність цього соціально-правового явища [2, с. 9].

Українські вчені О. Бодрук, О. Гончаренко, Е. Лисицин у своїх дослідженнях проблем національної безпеки дають визначення цієї дефініції, як ступінь захищеності життєво

важливих інтересів особи, суспільства і держави [3, с. 6].

В. Ліпкан, який розглядає її крізь призму націоналізму, досліджує цей аспект під кутом зору міждисциплінарного напрямку в контексті розвитку системи національної безпеки, як неодмінної складової міжнародної та глобальної безпеки [4, с. 481]

Сам термін «національна безпека» запозичений нашими політиками і їхніми радниками у США – вперше його застосував президент Теодор Рузвельт в своєму посланні Конгресу США в 1904 році, обґрунтовуючи приєднання зони Панамського каналу до США «інтересами національної безпеки» [5]. У 1986 році закон Голдвотера-Найколса [6] зобов'язав Президента щорічно подавати до Конгресу США доповідь про стратегію національної безпеки США.

Так, В.Д. Зорькін вважає, що національна безпека, як система поглядів, відображає не інтереси будь-якої нації в сенсі етносу (корінного, титульного, що становить більшість), а єдність інтересів громадян і суспільства в рамках конкретної суверенної держави, тобто інтереси народу (багатонаціонального народу), інтегрованого в державну спільноту на основі права [7].

Ми погоджуємося з А.Ю. Кір'яновим, який вважає, що поняття «національна безпека» слід розкривати не строго етимологічно, а в широкому сенсі – з урахуванням того змісту, яке прописано в нормативно-правових актах [8, с.35].

Зокрема, в ЗУ «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року, законодавець під терміном Національна безпека України розуміє захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Слід відзначити, що в ЗУ «Про національну безпеку України» вживаються терміни «державна безпека», «воєнна безпека»; «національна безпека» як синоніми [9].

На нашу думку, відсутність у вітчизняній теорії національної безпеки необхідної парадигми не дозволяє їй стати методологічною основою нормотворчої діяльності, стратегічним планування в сфері забезпечення національної безпеки, науково обґрунтованим формуванням організаційної структури сил і засобів національної безпеки.

Діючий ЗУ «Про національну безпеку України» дає перелік суб'єктів, які відносяться до складу сектору безпеки і оборони. Такими, згідно ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про національну безпеку України», є: 1. Міністерство оборони України; 2. Збройні Сили України; 3. Державна спеціальна служба транспорту; 4. Міністерство внутрішніх справ України; 5. Національна гвардія України; 6. Національна поліція України; 7. Державна прикордонна служба України; 8. Державна міграційна служба України; 9. Державна служба України з надзвичайних ситуацій; 10. Служба безпеки України; 11. Управління державної охорони України; 12. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; 13. Апарат Ради національної безпеки і оборони України; 14. Розвідувальні органи України; 15. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [9].

Громадяни України, згідно зазначеного закону, представлені лише в якості пасивного об'єкта діяльності у сфері національної безпеки.

Парадигмою теорії національної безпеки є те, що вона базується на ЗУ «Про національну безпеку України». Її фундаментом, безумовно, повинна стати опора на населення – народ України.

Ставши основним суб'єктом забезпечення національної безпеки, людина, громадянин України повинен стати і головним її об'єктом, у відповідності до статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [10].

Визнання, дотримання і ефективний захист прав і свобод людини і громадянина – вже не як закон, а як основний обов'язок держави, який повинен сумлінно виконуватися в її кожному без винятку посадовцем держави, – друга необхідна складова нової парадигми національної безпеки. Будь-який чиновник, який допустив порушення цього принципу, повинен звільнитися зі займаної ним посади.

1. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти. Рада національної безпеки і оборони України, Національний інститут проблем міжнародної безпеки. Київ : НІПМБ, 2001. 299 с.

2. Манилов В. Л. Исследование проблем национальной безопасности: вопросы методологии. Военная мысль. 1995. № 5.

3. Бодрук О. С., Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Горелов М. А. Національна безпека України: історія і сучасність : монографія. Київ : ІСЕМВ, 1993.
4. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ : Текст, 2003.
5. Theodore Roosevelt's Annual Message to Congress for 1904 // House Records HR 58A-K2.
6. Goldwater-Nichols Defense Department Reorganization Act of 1986 / Public law 99-433-OCT. 1, 1986.
7. Зорькин В.Д. Роль права в обеспечении национальных интересов. Право и безопасность. 2006. № 1–2.
8. Кирьянов А.Ю. Общая характеристика понятия безопасность. Подходы к определению и виды. Безопасность бизнеса. 2010. № 1. С. 34-37.
9. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. (дата звернення 25.02.2021).
10. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 25.02.2021).

Вячеслав Гаркуша,
доцент кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка є частиною національного законодавства нашої країни кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1]. Тобто не можна говорити про реалізацію права на доступ до правосуддя в повній мірі, якщо суд не є незалежним. Статус незалежності суду закріплений і в Конституції України. Так, відповідно до статті 6 Основного Закону державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Статтею 126 Конституції України визначено, що незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України [2].

В той же час, на сьогодні бачимо, що судова гілка влади знаходиться на межі виживання. В судовій системі існує значний кадровий голод, зупинено діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка є головним кадровим органом судової влади, але вже другий рік фактично не працює через прогалини у роботі парламенту та відсутність політичної волі провладної більшості. До кадрового голоду додається тотальне недофінансування судової влади. Така катастрофічна ситуація утворилась через незадовільну діяльність та бездіяльність законодавчої та виконавчої гілок влади, що призвело до порушення балансу між гілками влади та є загрозою незалежності судової влади.

Доречно сказати, що подібні проблеми існують не тільки в Україні. Так, у Висновку Консультативної Ради Європейських Суддів № 18 (2015) зазначено, що не дивлячись на те, що загалом принцип "поділу влади" прийнятий усіма державами-членами, останніми роками мали місце конфліктні та напружені ситуації, які викликають занепокоєння. Такі проблеми були висвітлені у Звітах Генерального секретаря Ради Європи у 2014-2015 роках, а також у звітах КРЕС щодо ситуації в 2013 та 2015 роках. Наприклад: в деяких державах нова політична більшість поставила під сумнів положення суддів, які вже обіймали свої посади [3]. В нашій країні масштабна судова реформа розпочалась майже відразу після Президентських та Парламентських виборів у 2014 році.

Нова реформа включала в себе внесення змін до Конституції та утворення кількох нових інституцій. Реформу загалом було спрямовано на забезпечення незалежності, підвищення рівня довіри та публічної підзвітності судової влади [4]. Ліквідовано Верховний Суд України

та створено новий Верховний Суд. Згодом Конституційний суд України визнав неконституційною ліквідацію Верховного суду України в контексті судової реформи 2016 року, зазначивши, що зміна назви не може бути підставою для припинення діяльності суду [5].

Прийняті зміни до Конституції України, серед іншого, передбачали: скасування інституту «призначення судді на посаду вперше» та передбачення, що судді обійматимуть посади безстроково; підвищення вікового та професійного цензів до кандидатів на посаду судді; встановлення нового порядку формування Вищої ради правосуддя, відповідно до якого більшість у її складі становитимуть судді, обрані судьями; встановлення порядку, відповідно до якого суди утворюватимуться та ліквідовуватимуться законом; звуження меж імунітету судді від абсолютного до функціонального; закладення передумов для оновлення суддівського корпусу тощо [6]. Але зазначеній судовій реформі судилось пройти лише половину окресленого шляху, адже відразу після нових Президентських та Парламентських виборів у 2019 році було заявлено нову судову реформу, зокрема прийнято Закон України від 16.10.2019 «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» № 193-IX, який, серед іншого, передбачав формування нового складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів за новою конкурсною процедурою.

В той же час, другим пунктом розділу Прикінцеві та перехідні положення Закону № 193-IX від 16.10.2019 встановлено, що з дня набрання чинності цим Законом повноваження членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України припиняються, а керівник секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України призначається за результатами конкурсу з урахуванням вимог закону. 07.11.2019 з набуттям чинності Закону № 193-IX від 16.10.2019 повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України припинені. Таким чином, головний кадровий орган в судовій системі України вже не функціонує більше ніж рік.

Це призвело до того, що в судовій системі існує значний кадровий голод, існує проблема відсутності чіткого визначення кількості вакантних місць суддів. За приблизними підрахунками ця цифра складає близько 2000 і щомісяця збільшується більше ніж на 20 суддів. Ще близько 2,5 тис суддів не пройшли кваліфікаційне оцінювання, частина з них не здійснює правосуддя на сьогодні взагалі, оскільки не мають відповідних повноважень. Як наслідок правосуддя на сьогодні здійснює менше 70 % від необхідної кількості суддів.

До кадрового голоду додається тотальне недофінансування судової влади. Через відсутність коштів у 2020 році більшість судів України припинили відправлення поштової кореспонденції, а працівники апарату судів отримують мінімальну заробітну плату.

Часті зміни до законодавства призвели до різного статусу суддів. Тільки у 2020 році ініційовано більше 20 змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». На сьогодні призначення суддів відбувається за різними правовими процедурами, працюючі судді мають різне право на відставку.

Незважаючи на такий стан судової системи, соціологічні дослідження свідчать про високий рівень довіри громадян до судової влади. Так, 66,1 % громадян, у чіх справах були винесені рішення, визнали ці рішення законними та справедливими. Соціологічне дослідження проводилось Центром Разумкова на замовлення Офісу Ради Європи [8].

Однак ми звикли чути про інші цифри, які начебто свідчать про низький рівень довіри громадян до суду. Пояснюється це тим, що переважна більшість громадян отримує інформацію про судову систему не з власного досвіду, а зі ЗМІ. Своєю чергою, ЗМІ отримують її від політиків і тих, хто називає себе представниками громадського суспільства. Тому маніпуляція, породжена в одному місці, зростає в геометричній прогресії до рівня сприйняття суспільством певним чином сформованої думки [8].

Вбачається, що для забезпечення незалежності судової гілки влади, а також дотримання ефективного балансу між всіма гілками влади необхідно створити умови за яких всі три гілки влади будуть відповідальними за свої дії один перед одним і контроль однієї гілки влади інших двох в частині діяльності виключно в інтересах народу з дотриманням принципу верховенства права. При цьому, ці засади взаємодії гілок влади не повинні бути лише ілюзорними та закріплюватись лише на папері. Вони повинні реально виконуватись і для цього потрібно створити певний правовий механізм, який би забезпечив реалізацію зазначених умов.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конституція України від 28.06.1996 р. ВВР України. 1996. № 39. 56 с.
3. Висновок Консультативної Ради Європейських Суддів від 16.10.2015 № 18 «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15092>
4. Судова реформа в Україні: що змінилось за три роки? URL: <https://dejure.foundation/library/sudova-reforma-v-ukraini-scho-zminylos-za-try-roky#>
5. Рішення Конституційного Суду України від 02 червня 2016 року № 1402 VIII у справі за конституційним поданням Верховного Суду України (Конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про судову реформу і статус суддів». URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2_p_2020.pdf
6. Судова реформа. URL: https://minjust.gov.ua/cat_414
7. Громадяни, які мають власний досвід спілкування із судами, довіряють їм. URL: <https://hcj.gov.ua/news/gromadyany-yaki-mayut-vlasnyy-dosvid-splilkuvannya-iz-sudamy-doviryayut-yim>
8. Голова Вищої ради правосуддя Андрій Овсієнко: Довіра до судової влади – це один з маркерів довіри до влади в цілому. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1051783/>

Алла Демичева,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент

ВЗАЄМОДІЯ ЗАРАДИ БЕЗПЕКИ: АКТОРИ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО МІСТА

Попри значний міжнародний досвід реалізації безпекових ініціатив на рівні міста, в Україні лише починає затверджуватися ідея безпекового міста, хоча очевидним є те, що відсутність загроз можна розглядати як невід’ємний атрибут міського простору. Концептуалізувати поняття «безпекове місто» доволі складно з причини його багатоаспектності. Дослідники Д. Рісдіана та Т. Сусанто, проаналізувавши західні наукові інтерпретації змістовного наповнення «безпекового міста», виокремили декілька провідних ідей щодо його трактування: фокус на проблемі злочинності в міських районах; це місто, яке завдяки інтеграції технологій та природного середовища підвищує ефективність процесів у галузі безпеки, щоб зменшити загрозу злочинності та терору, дозволити своїм громадянам життя в здоровому середовищі та мати простий доступ до медичної допомоги; концепція безпекового міста полягає також у створенні єдиного плану реагування на надзвичайні ситуації; визначальним чинником безпекового міста є соціальна взаємодія; це екологічно зелений та ефективний міський центр майбутнього з розвиненими інфраструктурами, такими як датчики, електроніка та мережі, що стимулюють стійке економічне зростання та високу якість життя; це місто, в якому городяни поінформовані про небезпеки у місті та ін. [Цит. за 1, с. 269].

Коли йдеться про безпекове місто, відразу виникає питання щодо того, чия компетенція стосується безпеки у місті чи від кого вона залежить як напряму, так і опосередковано. На наше переконання, безпекове місто не створюється лише поліцією, службою з надзвичайних ситуацій чи владою, а формується виключно у процесі активної взаємодії всіх зацікавлених сторін – міської влади, поліції, територіальної громади. Кожний з цих акторів має своє поле відповідальності, а результатом їх співробітництва і є створення безпекового комфортного міста. І якщо такі актори, як міська влада, служба з надзвичайних ситуацій, поліція сприймаються як традиційні, то громадський сектор лише в останні десятиліття позиціонує себе як потужний учасник формування безпекового міста. Про ці зміни у своїй роботі «Культура контролю. Злочинність та соціальний порядок у сучасному суспільстві» (2001 р.) розмірковує американський соціолог Д. Гарленд, зазначаючи декілька важливих моментів [2]. По-перше, соціолог стверджує про розвиток нового сектору регулювання злочинності та відповідно безпеки: приватні організації, що займаються запобіганням злочинів; створювані локальними спільнотами утворення, які виконують переважно превентивні функції;

інституалізовані практики взаємодії різних органів влади, діяльність яких має відношення до забезпечення безпеки громадян. Д. Гарленд пише про те, що цей сектор поки що не є великим, але він швидко розширюється. По-друге, у місті, за Д. Гарднером, створюються мережі взаємодій, результатом співпраці і є безпека в місті. Тобто сфера контролю над злочинністю, створення безпекового міста вже не обмежується тільки інститутами державної кримінальної юстиції.

Безумовно, одним з акторів створення безпекового міста є правоохоронні органи, зокрема, поліція, яка наглядає за правопорядком, попереджує правопорушення та повинна сприйматися як сервісна служба, яка намагається відповідати запитам громадян у безпеці; Департамент пробачії впроваджує програми з реінтеграції засуджених осіб до життя у місті; центри безоплатної правової допомоги надають консультації громадянам у тому числі і з питань безпеки тощо. Одним з механізмів, який сприяє безпеці, є Community Policing (CP). Цей термін означає постійну взаємодію поліції та громадян заради створення безпекового середовища, причому слово «постійна» є дуже суттєвим, оскільки CP – це не певний захід чи проєкт, а філософія/стратегія співіснування акторів міста. CP – це підхід у щоденній роботі поліції, побудований на принципах постійної комунікації, де поліція та місцева громада відчують спільну відповідальність за безпеку; поліція реагує на місцеві потреби, які визначає громада [3, с 43]. Місцева поліція, існуючи у даній стратегії, враховує думку населення з питань безпеки та формує місцеві програми безпеки. Community Policing діє у Бельгії, Болгарії, Кіпрі, Литві, Чехії, Данії, Німеччині, Іспанії, Італії, Польщі, США та ін. Головна задача класичного поліцейського – реагувати на вже скоєні злочини, мета ж офіцерів CP разом із громадою створювати та підтримувати безпечне середовище.

Деякий час в Україні впроваджується програма «Сусідська варта», яка вже десятки років працює у Канаді, Сполучених Штатах Америки, а також в Молдові, Естонії тощо. Перша програма «Сусідської варти» була прийнята у США ще у 1972 р. Базується ця програма на взаємодії громад, місцевої влади і поліції, коли жителі з представником поліції слідкують за порядком разом. Громадянам надається інформація про підозрілі місця, на які необхідно звернути увагу, або місця, де систематично порушують закон, де є незаконний обіг наркотиків. Також, для того, щоб інформувати громадян щодо осіб/автомобілів/речей, які перебувають у розшуку, створюються спільні чати у месенджерах.

Роль влади та органів місцевого самоврядування полягає у забезпеченні матеріальних умов життєдіяльності міста – освітлення, нормальних доріг, ремонту аварійних будинків тощо, тобто безпечної інфраструктури. Ефективно і надійно функціонуючі системи міської інфраструктури гарантують щоденну надійну роботу міського транспорту, енергосистем, стабільне водопостачання, передачу та обробку інформації навіть в непередбачених і надзвичайних ситуаціях. Міська влада проводить діяльність у сфері благоустрою; забезпечує гідні умови для містян, що опинилися у скрутному становищі; запроваджує програми поводження з безпритульними тваринами; надає дозволу на встановлення дорожніх знаків, пішохідних переходів, «лежачих поліцейських», видалення зелених насаджень, розміщення об'єктів торгівлі; регулює діяльність у сфері цивільного захисту; забезпечує функціонування системи відеоспостереження тощо.

Інший аспект сучасного безпекового міста та відповідальність місцевої влади – це скорочення автотранспорту та пріоритет велосипедистам та пішоходам. Це пов'язано з безпекою як напряму, так і опосередковано. З одного боку, в ряді країн смертність від автомобільних аварій є однією з головних причин зменшення населення. З іншого, змінюється інфраструктура, змінюється і свідомість та повсякденні практики громадян. Кількість автомобілів в Україні значно нижча, ніж в Європі, але затори на дорогах величезні, громадський транспорт не є зручним для громадян, - все це впливає на відчуття дискомфорту містян. При цьому, існуюча транспортна система потребує впровадження нових, більш гнучких автоматизованих систем управління дорожнім рухом та наступних заходів з підвищення рівня безпеки міського автомобільного транспорту.

Щодо діяльності громадськості, то відома науковиця Джейн Джейкобс вже у першому розділі своєї книги «Життя та смерть великих американських міст» зазначає, що самі люди та їхні дії природно створюють атмосферу безпеки на вулиці; натомість, поліція куди меншою мірою може гарантувати спокій міста [4, с.23]. Активна міська спільнота через різноманітні міські партисипативні практики, соціальні проєкти створює відчуття насиченого життя у місті, а, відповідно, і відчуття безпеки. Саме про відчувану безпеку, яка полягає у відчутті на суб'єктивному рівні, йде мова, коли певні місця (райони, житлові масиви, спо-

руди, промислові зони, будь-які місця у темний час тощо) у місті можуть викликати побоювання/страх. Група «Рейтинг» у моніторингу «Муніципальне дослідження» протягом шості хвилин опитування намагалася зафіксувати рівень відчуття безпеки жителями обласних центрів, поставивши респондентам запитання «Чи відчуваєте Ви себе в безпеці, ідучи сам/сама додому після настання темряви у Вашому районі?». Отже, розглянемо відповідь на це запитання протягом шостої (2020) хвили моніторингу. Так, на питання отримано сукупно «Ні, я не відчуваю себе в безпеці» та «Ні, я відчуваю себе швидше в небезпеці»: Херсон (65 %), Миколаїв (56 %), Одеса (53 %), Запоріжжя та Кропивницький (по 52 %). Найбезпечніше відчували себе жителі Хмельницького - 66 % (почувалися себе цілком та швидше безпечно - сукупно), Вінниці та Тернополя (по 64 %), Івано-Франківська (63 %) та Харкова (60 %) [5, с.143]. Окрім власне громадськості, потрібно відзначити громадські організації, які можуть реалізовувати певні недержавні програми з безпекових міст, залучати додаткові донорські кошти в місто, сприяти комунікації між городянами, владою, поліцією. На думку О. Настіної, експертки з розвитку безпеки в громаді, безпекова ініціатива – будь-яка ініціатива, ідея, проект, які пов'язані зі створенням у громаді безпечного для її мешканців середовища. Це може бути що завгодно – від сортування сміття, освітлення вулиць, встановлення відеонаблюдення, оновлення тротуарів, облаштування пандусів до курсів самооборони для жінок, жестової мови для поліцейських та запровадження гендерно орієнтованого бюджетування [6]. Отже, децентралізація системи державного управління, розширення повноважень міських громад створюють додаткові можливості для посилення безпеки.

Таким чином, зазначаємо, що існування мереж взаємодії різних акторів, становлення громадськості у якості актора, який впливає на безпеку міста, орієнтовані на превенцію, запобігання злочинам та управління ризиками в даній області, на усунення потенційних криміногенних ситуацій в місті. У сучасному світі відсутня монополія щодо формування безпекового міста. В ньому знаходять вираження інтегровані зусилля всіх зацікавлених акторів, а метою є створення здорового та комфортного середовища. Розумне проектування безпечного міського простору – це зосередження уваги не на проблемі, а на тому, що спричинило певні загрози та усунення цих умов, переформатування міського простору та взаємодія зацікавлених у безпеці акторів.

1. Демичева А.В. Безпечні міста: український та світовий виміри. *Молодий вчений*. 2020. №11 (87). С. 268-272.
2. Garland D. The culture of control. Crime and Social Order in Contemporary Society. Chicago: The University of Chicago Press; Oxford: Oxford University Press, 2001. XIII, 307 p.
3. Шадська У. Безпека громади: пошук спільних рішень. Київ: Експертний центр з прав людини. 2018. 154 с.
4. Джекобс Дж. Смерть и жизнь больших американских городов / пер. с английского Л. Мотылева. М.: Новое издательство, 2011. 460 с.
5. Шосте всеукраїнське муніципальне опитування, 25 січня - 17 лютого, 2020. URL: http://ratinggroup.ua/research/regions/shestoy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html (дата звернення 20.02.2021).
6. Настіна О. Бюджетування безпекових ініціатив. URL: <https://cop.org.ua/ua/praktychni-instrumenty/biudzhetuвання-bezpekovykh-initsiatyv> (дата звернення 23.02.2021).

Ірина Єремєєва,
доцент кафедри
міжнародних відносин та туризму
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
Кандидат історичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ООН

Збільшення кількості міжнародних та локальних конфліктів у постбіполярному світі обумовило критичну необхідність пошуку нових методів їх врегулювання. Серед цих ідей концепція превентивної дипломатії, зважаючи на її виключно мирний характер, є найприйнятнішою.

Сучасна українська геополітична криза, пов'язана з анексією Криму та воєнною

агресією Росії на Донбасі підтвердила неспроможність існуючих міжнародних безпекових інститутів впоратися з глобальними викликами та загрозами сучасного світу, серед яких – зростання числа міжнародних політичних конфліктів та їх впливу на світову систему. Міжнародні державні та недержавні організації, регіональні інтеграційні об'єднання та держави об'єднують свої зусилля для боротьби з причинами та наслідками конфліктів. Однак різноманітність мандатів, національні інтереси та протиріччя щодо методів попередження конфліктів обмежують можливості ефективної багатосторонньої діяльності.

Серед міжнародних акторів ООН - єдина організація, яка наділена повною правосуб'єктністю щодо комплексу заходів із попередження та подолання конфліктів у світі. Доктринальною основою миротворчої діяльності ООН є концепція превентивної дипломатії, що отримала свій розвиток у другій половині ХХ ст. в межах системи ООН. У 1960 р. Генеральний секретар ООН Даг Гаммаршельд (1953-1961 рр.) констатував послаблення дієвості традиційних механізмів врегулювання міжнародних політичних конфліктів і висунув ідею щодо застосування методів превентивної дипломатії як нового інструменту забезпечення колективної безпеки. Під превентивною дипломатією Даг Гаммаршельд розумів дії спрямовані на недопущення переносу локальних конфліктів в глобальне протистояння, завдяки проведенню «операцій з підтримання миру» під егідою ООН в конфліктогенних зонах третіх держав [2].

На початку 90-х рр. ХХ ст. система міжнародної безпеки з великими труднощами реагувала на зростання політичних конфліктів у світі та їх переростання у збройні протистояння. Для оперативного реагування ООН вимушена була збільшувати контингент миротворчих сил, але фінансове та організаційне забезпечення миротворчого контингенту ООН зазнавало значних проблем. В таких умовах виникла критична необхідність пошуку шляхів і засобів врегулювання та розв'язання політичних конфліктів, що призвело до відновлення в межах ООН пріоритетності концепції превентивної дипломатії, яка, за визначенням замісника Генерального секретаря ООН з політичних питань Лінн Паско, стала «рентабельним варіантом з урегулювання кризи» [3].

Розвиваючи ідею превентивної дипломатії в умовах зростання політичних конфліктів кінця ХХ ст., Генеральний секретар ООН Бутрос Галі (1992-1996 рр.) присвячує даній проблематиці доповідь «Порядок денний для світу», що висвітлює питання, пов'язані з розширенням можливостей ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки та надає рекомендації щодо конкретних шляхів, методів та інструментів управління, врегулювання та розв'язання конфліктів. Концепцію превентивних операцій із підтримання миру Бутрос Галі запозичив у незалежної Комісії з питань роззброєння та безпеки, яку очолював шведський прем'єр-міністр Улоф Пальме. У 1985 р. відомий конфліктолог Йохан Галтунг висунув концепцію, що передбачала такі стратегії збереження міжнародного миру та безпеки, як миротворчість, підтримання миру та миробудівництва.

У доповіді Бутроса Галі визначається зв'язок між етапами ескалації конфліктів та діями політичного характеру, які здатні виправити становище. Бутрос Галі наголошував на зв'язку превентивної дипломатії з дипломатичними методами, що застосовуються на ранніх стадіях конфлікту з метою «попередження виникнення розбіжностей між сторонами, недопущення переростання існуючих розбіжностей в конфлікти та обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення» [1]. Остання дія відкриває можливості підходу, що теоретично обґрунтовує пряме стороннє втручання, яке здійснюється з метою обмеження ескалації конфлікту шляхом використання мирних засобів, або, за необхідності, засобами примусу.

Конкретизуючи завдання превентивної дипломатії, Бутрос Галі визначає її завдання, серед яких виділимо наступні: застосовувати миротворчі зусилля спрямовані на вирішення проблем, що стали причиною конфлікту; сприяти виконанню угод про перемир'я; сприяти відновленню миру та встановлювати взаємовигідні відносини між націями, що ворогували; застосовувати заходи щодо глибинних причин конфліктів, а саме – економічної безвиході, соціальної несправедливості, політичних утисків [1]. Виходячи із цього, Бутрос Галі актуалізує поняття миротворчості, як дій спрямованих на те, щоб схилити конфліктуючі сторони до примирення за допомогою засобів, що передбачені главою VI «Мирне розв'язання спорів» Статуту ООН.

Підтримання миру Бутрос Галі визначає як забезпечення присутності Організації Об'єднаних Націй в конкретному регіоні, що здійснюється за згодою усіх зацікавлених осіб та пов'язане з розгортанням воєнного або поліцейського контингенту ООН, із можливим застосуванням цивільного персоналу [1]. Таким чином, окресливши завдання, що стоять перед світовим співтовариством із зміцнення миру та безпеки, Бутрос Галі визначив

необхідний для реалізації цих завдань інструментарій.

В подальшому концепція превентивної дипломатії була доповнена Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном (1997-2006 рр.), який зазначив необхідність застосування превентивної дипломатії з метою подолання економічної, та соціальної нестабільності в різних державах та для ліквідації політичних конфліктів в латентній фазі, додав до елементів превентивної дипломатії ядерне роззброєння, гуманітарну допомогу [2].

Виходячи із вищесказаного, термін превентивна дипломатія має дещо інше навантаження ніж поняття дипломатія. Якщо дипломатія включає перемовини, підготовку та підписання міжнародних договорів, участь в міжнародних організаціях, то превентивна дипломатія охоплює як ці, так і інші напрями, а саме – заходи із зміцнення взаємної довіри міжнародних акторів, попередження, засноване на зборі інформації та встановленні фактів, превентивне розгортання, створення демілітаризованих зон, зв'язок з миротворчістю.

1. В. Boutros-Ghali. An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping. Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992 (A/47/277 - S/24111 17). - URL: <http://www.cfr.org/peacekeeping/report-un-secretary-general-agenda-peace/p23439> (дата звернення - 25.02.2021 р.).

2. Кухалейшвілі Г.М. Роль ООН в розробці превентивної дипломатії. - URL: http://dipcorpus-info.at.ua/news/rol_oon_v_rozrobci_preventivnoji_diplomatiji/2011-02-15-101 (дата звернення - 25.02.2021 р.).

3. Наскільки ефективна превентивна дипломатія ООН. - URL: <http://www.svoboda.org/content/transcript/2128365.html> (дата звернення - 25.02.2021 р.).

Наталія Комих,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасних умовах глобалізації світу та екологічних викликів існуванню людства, забезпечення ефективної екологічної безпеки є ключовою проблемою для України. Особливо в умовах пандемії Covid-19. Екологічна безпека є важливою складовою системи національної безпеки держави. Одна із сутнісних характеристик сучасної соціальної реальності – трансформація звичних повсякденних життєвих умов у ризикогенні. Ризики та екологічні загрози з'являються навіть в тих просторах соціальної взаємодії, в яких соціальні суб'єкти відчували себе в безпеці. У зв'язку з цим є актуальною рефлексія сучасних соціальних процесів, а саме екологізації в контексті безпеки.

Згідно з класичним визначенням, безпека – це захист життєво важливих потреб та інтересів індивіда, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Відповідно, екологічна безпека – це такий стан навколишнього середовища при якому забезпечується запобігання погіршення екологічної ситуації та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

На сучасному етапі відбувається процес інституалізації екологічної безпеки. Складася ситуація, за якої прийнятий та існує цілий корпус законів, які забезпечують та регламентують основні засади державної політики екологічної безпеки, але в суспільстві тільки відбувається усвідомлення екологічних цінностей, можливостей реалізації права людини на екологічну безпеку, розповсюдження екологічних практик.

В соціологічній науці питання екологічної безпеки набуває актуальності в контексті процесів інституалізації та пошуків методологічних засад комплексного дослідження. Адже, поліпарадигмальність та галузева структурація соціологічного знання дозволяють обґрунтувати теоретичні пояснення та надати емпіричний зріз стану забезпечення екологічної безпеки в суспільстві.

Комплексний підхід до дослідження національної безпеки, а екологічної безпеки як

важливої її складової, поряд з економічною, політичною, соціальною, воєнною, технологічною, інформаційною, запропонувала Гансова Е.А. Цікавим та операціонально можливим, на наш погляд є визначення екологічної безпеки, яке наводить Гансова Е.А.: «Екологічна безпека – стан норм і відповідних їм інститутів безпеки, які гарантують захист середовища проживання людини, груп і суспільства. Джерела загроз і небезпек: технологічно небезпечні виробництва та засоби збройної боротьби (особливо масового ураження)» [1, с.22]. Запропоноване вченою визначення екологічної безпеки, відображає її інституційні характеристики та дозволяє здійснювати подальший аналіз даного явища.

Сучасна соціологічна наука має арсенал ґрунтовних теоретико-методологічних матриць в рамках яких набувають тлумачення проблеми інституалізації. В рамках зазначеного наукового пошуку, ми будемо спиратися на ідеї штюмпівської перспективи інституційного аналізу та концепцію Р.Скотта. Польській соціолог П. Штомпка пропонує розуміти процес інституалізації як різновид морфогенезу, який відбувається в чотири етапи: експансія структури взаємодії, формування структури інтересів, кристалізація структури ідей, інституалізація нормативної структури [4, с.438]. Вчений наголошує на ціннісно-нормативному аспекті в процесі формування та упорядкування інституційних зв'язків. Саме цінності, норми та соціальні ролі є визначальними для повноцінного функціонування соціального інституту. Формування санкцій та норм соціального контролю є не менш важливою складовою процесу інституалізації. Саме вони надають можливість орієнтуватися індивіду у виборі соціальних практик та їх схваленням або навпаки – засудженням референтними групами та суспільством в цілому.

Ідеї Річарда Скотта стосовно утворення та функціонування інституційних зв'язків є ґрунтовними та представляють евристичний інтерес в рамках нашого наукового пошуку. Вчений висуває ідею трьох систем, які і складають основу соціального інституту, а саме: регулятивну, нормативну, та культурно-когнітивну. Кожна система, сконцентрована та ніби відповідає за певні процеси у формуванні та функціонуванні інституційних зв'язків. А отже, системи не мають пріоритетності, а формуються паралельно. Регулятивна система пов'язана із санкціями, як механізмом, що керує поведінкою, повсякденними практиками індивідів. Важливо, що санкції мають як позитивний характер та і негативний (нагорода та покарання). Суб'єктами створення, закріплення, легітимізації, реалізації санкцій є: індивіди (в процесі повсякденної взаємодії), соціальні групи, та держава (державна політика). Тому, аналіз процесу інституалізації будь-якого інституційного утворення не можливий без детальної характеристики політики держави. Цінності та норми складають основу другої системи – нормативної, так як є базою соціального порядку. Одна з головних функцій цієї системи – стабілізувати соціальні відносини. Саме цінності, ціннісні установки є основою для цілісного упорядкування інституційних зв'язків, набуття їх значення та усвідомлення суспільством. І, третя, не менш вагома система – культурно-когнітивна. Ця система базується на уніфікації певних значень, які формуються на основі системи культурних символів за якими індивід реагує на події соціальної реальності та створює цю реальність, як простір спільних значень. Важливими є не тільки соціальні події, а інтерпретація їх індивідами та узвичаєння. Так соціальне знання вмонтовується в культурно-когнітивну систему суспільства та індивіди діють за вже знайомими сценаріями програвання соціальних ролей [5].

Отже, в рамках зазначених теоретичних перспектив ми можемо виокремити структури та ознаки, які характеризують ключові механізми функціонування інституту екологічної безпеки:

- Û задоволення базових потреб людини – фізіологічних, екзистенціальних (потреба у безпеці, самозбереженні, стабільності існування), соціальних;
- Û вироблення як спільних, так і відмінних екологічних цінностей та норм, охорона навколишнього середовища;
- Û формування, набуття сталості та відтворення екологічних практик поколіннями людей;
- Û встановлення норм соціального контролю, санкцій;
- Û формування мережі правоохоронних структур для здійснення екологічного контролю (екологічна поліція, екологічна інспекція, структура МЧС);
- Û формування мережі громадських структур для здійснення соціального контролю (громадські організації);
- Û функціонування системи управління процесами екологічного захисту;
- Û здійснення політики екологічної безпеки, як складова національної безпеки;
- Û формування мережі матеріально-технічної бази тощо.

Розпочнемо характеристику процесу інституалізації екологічної безпеки в умовах

українського суспільства з аналізу ціннісно нормативної структури. 88,5% українців вважають, що екологічні проблеми є дуже важливими та досить важливими, за результатами опитування проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова на замовлення МБО «Екологія-Право-Людина» з 31 липня по 5 серпня 2020 року в усіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2017 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3% [3]. Однак, незважаючи на цей факт, усвідомлення проблеми не спонукає українців до дій. Так екологічну свідомість українців вважають контраверсійною, аналітики дослідницької компанії «Kantar» (Опитування репрезентує міське населення України, яке користується Інтернетом, у віці 18-55 років за статтю, віком, типом населеного пункту, регіоном (проникнення інтернету в цій групі – 84%). Обсяг вибірки 1000 респондентів.) Українці демонструють егоцентричні цінності тільки декларативно, публічно, а в реальності повсякденні екологічні практики не є розповсюдженими. Громадяни мало роблять для захисту довкілля та продовжують шкодити навколишньому середовищу [2].

Цікавою є думка громадян стосовно нормативного регулювання відповідальності за забруднення довкілля. 47% опитаних вважають, що відповідальність існує в законодавчих нормах, але на практиці не діє. А також 41,3% наполягають на тому, що норми відповідальності за школу навколишньому середовищу повинні бути суворішими [3].

Зондажний аналіз ціннісної складової процесу інституалізації екологічної безпеки показав, що є чітке усвідомлення суспільством екологічних проблем та ризиків, а от перехід до конкретних дій поки що не набув масового характеру. А отже, потреба в екологічній безпеці на ціннісно-нормативному рівні не реалізується в повсякденних практиках, але на рівні законодавчому визнається як достатня.

Подальший аналіз процесу інституалізації екологічної безпеки як складової національної безпеки України, вбачаємо в напрямі характеристики всіх зазначених структурних ознак та механізмів (економічних, соціокультурних, політичних) їх формування в контексті української соціальної реальності. Особливо в умовах пандемії коронавірусу.

Аналіз процесів інституалізації форм соціальної взаємодії індивідів в сучасному суспільстві зосереджено на різних аспектах проблеми в залежності від сфери розгортання соціальних відносин, для задоволення певних соціальних проблем та реалізації соціальних інтересів. Що стосується інституалізації екологічної безпеки, то нам видається ключовим питанням в цьому процесі є формування ціннісно нормативної структури та важелів соціального контролю.

1. Гансова Е.А. Соціологічна методологія дослідження національної безпеки. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*. 2013. Т.18. Вип. 3(19). С. 22-28

2. Екологічна свідомість українців, 2019. URL: <https://tns-ua.com/news/ekologichna-svidomist-ukrayintsiv>.

3. Свідомість громадян і довкілля. URL: <http://epl.org.ua/human-posts/svidomist-gromadyan-i-dovkillya-4/>

4. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества: Пер. с польск. СМ. Червонной. — М.: Логос, 2005. — 664 с.

5. Scott, W. R. *Institutions and organizations*. – 2nd ed. - Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1995. – 178 p. URL: <https://www.caim-int.info/journal-management-2014-2-page-136.htm>.

Ксенія Косяченко,
Аліна Ділігул,
доценти кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидати юридичних наук

Юлія Ус,
викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Безпека є головною умовою суспільного життя та першою функцією державності. Неспроможність втілити й гарантувати цю базову соціальну цінність призводить до неминучого занепаду суспільства. Економічний добробут і правління законів є важливими умовами комфортного соціального співіснування людей, однак доцільним та виправданим це існування робить захищеність від фундаментальних загроз.

Національна безпека України гарантується шляхом визначення та подальшої нейтралізації загроз державності, суспільного ладу й політичному устрою, національній ідентичності. Небезпеку формує все, що руйнує державну незалежність, породжує нестабільність та спалахи насильства, розмиває й нищить уявлення національної політичної спільноти про себе і світ. Держава керує загрозами: частину з них усуває, решту – терпить і сприймає як виклик долі [1, с. 11-12].

За останні роки незалежності в Україні для забезпечення умов її сталого розвитку, гарантування прав та свобод громадян актуальним є створення ефективної системи національної безпеки. Система повинна відповідати викликам і загрозам сьогодення та взаємодіяти з сучасними системами всесвітньої й регіональної безпеки. Для цього необхідні теоретичні і практичні розробки проблем національної безпеки України, які ще не завершені та потребують наукового дослідження.

Вперше в незалежній Україні окремі аспекти національної безпеки були закріплені в Декларації про державний суверенітет України. Проте варто зазначити, що поняття «національна безпека» в Декларації відсутня, а зустрічаються терміни – «державна безпека», «міжнародна безпека» [2]. Однак є всі підстави вважати, що тільки прийняття вказаного документа стало вагомим чинником початку активізації досліджень національної безпеки України. Відповідно зріс і науковий інтерес до цієї проблеми.

Проте на сьогоднішній день концепція національної безпеки залишається недослідженою. Найбільш дискусійним є питання щодо обсягу і змісту поняття «національної безпеки». Більшість визначення поняття «національна безпека» об'єднує намагання дослідників передати його сутність шляхом аналізу тих чи інших ознак. Натомість С. Пирожков і В. Селіванов наголошують на практичній недоцільності виражати в одному визначенні всі властивості, що притаманні національній безпеці як явищу, ототожнювати дефініцію поняття із самим поняттям [3, с. 3-10].

Інша частина науковців визначають концепцію національної безпеки як ступінь захищеності її об'єктів. Зокрема колектив авторів В. Б. Вагапов, О.М. Гончаренко та Е.М. Лисицинин вважають, що національна безпека – це категорія, яка характеризує ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [4, с. 18-24].

До об'єктів національної безпеки України відносять людину і громадянина, суспільство та державу.

Суб'єктами забезпечення національної безпеки в державі перш за все є: Президент України, Верховна Рада України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, Рада національної безпеки та оборони України, Національне антикорупційне бюро України, Збройні Сили України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, Державна прикордонна служба України та інші військові

формування, утворені відповідно до законів України, органи і підрозділи цивільного захисту, громадяни України [5].

Юридична наука, досліджуючи питання національної безпеки, слугує для вирішення проблем нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення національної безпеки, відповідно і визначення поняття національної безпеки як правового феномена повинно бути сформульовано, спираючись на категорію суспільних відносин.

Обов'язковою ознакою сучасного розуміння національної безпеки є її регламентування і регулювання у відповідних правових приписах чинного законодавства. Держава як суб'єкт, який відповідно до Конституції України приймає на себе обов'язок забезпечення національної безпеки, безпеки кожного окремого громадянина, має лише один єдиний інструмент рішучого впливу на волю, свідомість та поведінку особи – право, правовий припис. Забезпечуючи національну безпеку, держава видає відповідні приписи, які завжди уособлюються правовою формою і спрямовані на регламентування суб'єктивних прав громадян на безпеку у тій чи іншій сфері та закріплення системи правових гарантій таких прав: визначення способів їх юридичного захисту, встановлення меж та видів відповідальності різних суб'єктів, у тому числі і держави, регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку із забезпеченням національної безпеки, визначення компетенції суб'єктів забезпечення національної безпеки та встановлення системи засобів забезпечення національної безпеки. Таким чином, виникає особливе коло правовідносин, що носять міжгалузевий, комплексний, інтеграційний характер, поза межами яких, досягнення мети та завдань національної безпеки є неможливим [6, с. 12-15].

Отже, під теоретичним та прикладним аспектом забезпечення національної безпеки України слід усвідомлювати стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм правових зв'язків, систему правових норм, якими гарантуються захищеність прав і свобод громадян, життєво важливих цінностей та інтересів нації, конституційного ладу, суверенітету та недоторканості держави від наявних та потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз і створюються умови для сталого розвитку суспільства.

1. Власюк О. С., Кононенко С.В. Матеріал до проекту «Стратегії національної безпеки України». Київ. 2015. С. 11-12.
2. Декларація про державний суверенітет України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. №31.
3. Пирожков С., Селіванов В. Національна безпека України: сучасне розуміння. *Вісник НА України*. 1992. №9. С. 3-10.
4. Гончаренко О.М., Вагапов В.Б., Лисицин Е.М. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2002. №1. С. 18-24.
5. Про основи національної безпеки України: *Закон України від 19.06.2003*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
6. Циганов В.В. Національна безпека України: посібник. Київ: НАВСУ. 2004. С. 12-15.

**Олександра
Нестерцова-Собакарь,**
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Соціальна безпека як інтегральне поняття, яке включає в себе різноманітні види безпеки, що відображають характер людського буття, є предметом різних сфер соціально-гуманітарних знання.

Соціальна безпека держави як складник національної безпеки визначається як «стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз» [1, с. 214]. Таку ж позицію відстоюють Н. Коленда [2, с. 142], С.Л. Воро-

бйов, Т.П. Крупельницька та А.І. Сухоруков [3, с. 52], звертаючи увагу, що соціальна безпека, з одного боку, визначається рівнем соціального захисту і соціальної політики, які спрямовані на попередження соціальної напруженості у суспільстві, а з іншого – відображає і характеризує результативність і ефективність соціального захисту [4, с. 568].

Якщо раніше велика увага приділялася військовій та економічній безпеці як елементам національної безпеки країни, то на сьогодні на перший план виходять інтереси суспільства, тобто соціальна безпека. Від того, наскільки суспільство забезпечено усім необхідним, залежить і рівень процвітання держави, тому питання соціальної безпеки стають актуальними як ніколи. Однак на відміну від систем забезпечення інших видів безпек система забезпечення соціальної безпеки розроблена значно гірше. У неї немає чітко визначеної структури, а ряд галузей, які входять в цю систему, функціонують самі по собі, не взаємодіючи або слабо взаємодіючи з іншими елементами.

Оскільки безпека населення та умови життя суспільства повинні стати пріоритетом під час прийняття рішень державою, розробка потужної системи забезпечення соціальної безпеки в країні стає дуже важливим завданням.

Постійним об'єктом соціальної безпеки в загальному вигляді є особистість, її життєво важливі права і свободи в соціальній сфері життєдіяльності суспільства, а саме право на життя, на працю та її оплату, на безкоштовне лікування та освіту, на доступний відпочинок і гарантований соціальний захист з боку держави. Однак самі об'єкти і суб'єкти соціальної безпеки можуть змінюватися в міру зміни умов розвитку суспільства.

Стан соціальної безпеки в суспільстві знаходиться в прямій залежності від рівня життя населення. Соціальна безпека не може бути забезпечена тільки діями офіційних і неофіційних владних інститутів. Вона вимагає сприятливих соціально-економічних умов. Відтак, основним завданням системи забезпечення соціальної безпеки стає контроль за соціальними процесами і недопущення погіршення стану соціальної системи та її елементів.

Соціальна безпека залежить від соціальної політики держави, яка є гарантією захищеності соціальних інтересів особи, суб'єктів господарювання, суспільства та держави (на національному та регіональному рівнях) від внутрішніх і зовнішніх загроз. Забезпечення (гарантування) соціальної безпеки на всіх рівнях є пріоритетним завданням соціальної політики держави [4, с. 568].

Деякі вчені трактують соціальну безпеку як «стан захищеності соціальних інтересів і соціальних потреб особи, суспільства, держави від впливу на них внутрішніх і зовнішніх загроз в межах визначених граничних (порогових чи критичних) значень, які можуть становити загрозу національній безпеці країни» [5]. Відповідно, пропонуючи власний набір з 19 індикаторів, згрупованих у п'ять блоків: соціально-трудова відносина, демографічний, соціальне розшарування, соціальний захист, безпека життя [6].

Означені індикатори соціальної безпеки прямо детермінують загрози національній безпеці країни. Безсумнівно, загрози видозмінилися, отримали нову форму реалізації, увібрали нові методи людського прогресу, підкріпили фундамент ідеологічною спрямованістю і що найголовніше допомогою технічного прогресу реалізувалися в як в національному, так і міжнародному масштабі, запустивши тим самим якийсь принцип доміно, втілюючись в тому, що загроза для однієї держави нерозривно піднімалася на порядок денний в іншому, яке, незважаючи на тисячу миль від першого не могло більше бути впевненим у своїй захищеності.

Виходячи з цього, стратегічними цілями реалізації соціальної політики держави та забезпечення відповідно її соціальної безпеки слід вважати:

- досягнення відчутного поліпшення матеріального становища та умов життя людей;
- забезпечення ефективної зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили;
- гарантія конституційних прав громадян в сфері праці, соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я, культури, житлового забезпечення;
- переорієнтація соціальної політики на родину, забезпечення прав і соціальних гарантій, що надаються сім'ї, жінкам, дітям і молоді;
- нормалізація і поліпшення демографічної ситуації, зниження смертності населення, особливо дитячої, і громадян працездатного віку;
- істотне поліпшення соціальної інфраструктури тощо.

Таким чином, важливим питанням, що перебуває сьогодні на вістрі наукових досліджень є формування належних умов реалізації однієї з фундаментальних потреб людини –

потреби у безпеці. Нові історичні умови вимагають переосмислення ролі і місця безпеки в системі життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, аналізу структури такого складного явища як соціальна безпека, розробки ефективного механізму захисту суб'єктів безпеки всіх рівнів від реально існуючих та потенційних загроз і небезпек.

1. Антонюк П.П. Теоретико-концептуальні підходи до поняття «соціальна безпека» підприємства : характеристики, переваги, недоліки / П.П. Антонюк. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. 2013. № 1. С. 214–219.

2. Коленда Н.В. Сутність механізму забезпечення соціальної безпеки населення / Н.В. Коленда. Економічні науки. Сер. : Економіка та менеджмент. 2012. Вип. 9(1.1). С. 140–149.

3. Сухоруков А.І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівні економічної безпеки України / А.І. Сухоруков, С.Л. Воробйов, Т.П. Крупельницька. К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003. 63 с.

4. Кальницька М.А. Соціальна безпека: поняття та рівні дослідження. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. С. 566-571.

5. Методологія розрахунків показників соціальної безпеки URL: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Methodologiya-rozrahunkiv-sotsialnoyi-bezpeky.pdf>.

6. Коваль О. П. Огляд існуючих підходів до оцінки рівня соціальної безпеки. Стратегічні пріоритети. 2016. № 3. С. 115-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_3_15.

Світлана Ніколайчук,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін ДДУВС,
суддя Дніпропетровського
окружного адміністративного суду,
кандидат юридичних наук

ЩОДО ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ СУДДІВ УКРАЇНИ

В умовах реформування судової системи України велике значення приділяється діяльності Національної школи суддів України – флагману суддівської освіти, яка відіграє важливу роль у підготовці висококваліфікованих кадрів для судової системи та підвищенні ефективності та якості здійснення правосуддя в Україні.

Одним із ключових питань функціонування Національної школи суддів України є визначення принципів її діяльності, адже Національна школа суддів України не тільки забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи, а й здійснює науково-дослідну діяльність з питань удосконалення судочинства. З огляду на це, виникає необхідність у визначенні принципів діяльності Національної школи суддів України, які відображають специфіку її взаємовідносин з іншими суб'єктами як у сфері підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи, так і у сфері науково-дослідної діяльності.

Принцип (від латинського «*principium*» – першооснова, основа) [1, с. 94] як поняття теорії відображає в системі державного управління закономірності, відносини, взаємозв'язки між її елементами [2, с. 186]. Принципи – це об'єктивна реальність, що надає сукупності юридичних норм якості системи. Принципи пронизують усю структуру права – правосвідомість, норми, правовідносини, а також правозастосовну практику [3, С. 12–18]. Принципи синтезують і відбивають об'єктивність законів суспільного розвитку, характерні риси практики управління [4, с. 16]. Таким чином, принципи є основою, можна сказати «фундаментом» існування будь-яких правових відносин. Вони виступають основним орієнтиром у формуванні моделі поведінки суб'єктів правових відносин, визначають загальні положення цієї поведінки, та є загальнообов'язковими для усіх учасників.

Оскільки Національна школа суддів України є державною установою зі спеціальним статусом, то її діяльність здійснюється на основі принципів, які відображають специфіку її взаємовідносин з іншими суб'єктами як у сфері підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи так і у сфері науково-дослідної діяльності.

У сфері підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи України діяльність Національної школи суддів України здійснюється на основі принципів організації та діяльності державного управління, адже Національна школа суддів України є юридичною

особою публічного права, що має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, символіку, штампи та бланки. Крім того, Національна школа суддів України, як державна установа зі спеціальним статусом, самостійно здійснює оперативний і бухгалтерський облік, складає статистичну звітність.

Під принципами діяльності Національної школи суддів України, як державної установи зі спеціальним статусом, слід розуміти закріплені у правових нормах основні, об'єктивні, універсальні закономірності, які відображають специфіку взаємовідносин між Національною школою суддів України з одного боку та іншими суб'єктами (слухачами, органами державної влади, державними установами тощо), які виникають у сфері підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи України, так і у сфері науково-дослідної діяльності.

До основних принципів організації діяльності Національної школи суддів України, як державної установи зі спеціальним статусом, що здійснює підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи України варто віднести:

1) законність. Законність це комплексне соціально-правове явище, що характеризує організацію та функціонування суспільства і держави на правових засадах [5, с. 445]. Законність, як відзначає П. М. Рабінович – це режим (стан) відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється внаслідок їх неухильного здійснення всіма суб'єктами права [6, с. 139];

2) відкритість та гласність (робота Національної школи суддів України є відкритою та гласною. НШСУ має право розміщувати інформацію щодо своєї діяльності у засобах масової інформації, власних друкованих виданнях та на офіційному сайті);

3) підконтрольність (Національна школа суддів України відповідно до законодавства України складає за затвердженими формами місячні, квартальні, річні звіти і подає їх до відповідних органів та установ, зокрема до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України);

4) відповідальність (Національна школа суддів України відповідає за своїми зобов'язаннями коштами, що є в її розпорядженні згідно з законодавством України (загальна відповідальність); проректори несуть персональну відповідальність за напрямки роботи відповідно до функціонального розподілу обов'язків в Національній школі суддів України, установленим наказом ректора. Крім того, керівництво організовує та несе відповідальність за роботу працівників НШСУ відповідно до напрямку роботи (персональна відповідальність);

5) плановість (планування роботи Національної школи суддів України – це заздалегідь намічений порядок дій, який здійснюється з метою розподілу завдань, необхідних для досягнення поставлених цілей, узгодженої та послідовної діяльності структурних підрозділів.

Процес підготовки суддів у Національній школі суддів України базується на принципах, які закріплені у Положенні про підготовку та періодичне навчання суддів у Національній школі суддів України [7], а саме: 1) різнобічність та комплексність, орієнтованість Підготовки на опанування всіма необхідними вміннями і навичками, властивими професії судді; періодичність Підготовки з метою підвищення рівня кваліфікації; 2) проведення Підготовки відповідно до кращого світового досвіду з урахуванням міжнародних стандартів у сфері судочинства; 3) єдність (уніфікованість), тобто проведення Підготовки на підставі стандартизованих програм, розроблених НШСУ; 4) практична спрямованість, зокрема через формування програм, виходячи із суддівських компетенцій (знань, умінь та навичок, властивих професії судді); 5) забезпечення високої якості та наукової обґрунтованості; 6) сучасність змісту, періодичне оновлення навчальних програм і курсів та удосконалення методик викладання; 7) ініціативність та зацікавленість суддів у підвищенні професійного рівня; 8) координація діяльності всіх складових процесу Підготовки; 9) використання новітніх ІТ-досягнень у процесі Підготовки; 10) безперервність суддівської освіти (навчання впродовж життя) (п. 2.1 Положення).

Отже, враховуючи вищевикладене, пропонуємо принципи діяльності Національної школи суддів України згрупувати у два блоки:

1) принципи організації діяльності Національної школи суддів України, як державної установи зі спеціальним статусом, що здійснює підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи України: 1) законність; 2) відкритість та гласність; 3) підконтрольність; 4) відповідальність; 5) плановість тощо.

2) принципи на яких базується процес підготовки суддів у Національній школі суддів України: 1) різнобічність та комплексність, орієнтованість Підготовки на опанування всіма

необхідними вміннями і навичками, властивими професії судді; періодичність Підготовки з метою підвищення рівня кваліфікації; 2) проведення Підготовки відповідно до кращого світового досвіду з урахуванням міжнародних стандартів у сфері судочинства; 3) єдність (уніфікованість), тобто проведення Підготовки на підставі стандартизованих програм, розроблених НШСУ; 4) практична спрямованість, зокрема через формування програм, виходячи із суддівських компетенцій (знань, умінь та навичок, властивих професії судді); 5) забезпечення високої якості та наукової обґрунтованості; 6) сучасність змісту, періодичне оновлення навчальних програм і курсів та удосконалення методик викладання; 7) ініціативність та зацікавленість суддів у підвищенні професійного рівня; 8) координація діяльності всіх складових процесу Підготовки; 9) використання новітніх ІТ-досягнень у процесі Підготовки; 10) безперервність суддівської освіти (навчання впродовж життя).

1. Головченко В. В. Юридична термінологія : довідник / В. В. Головченко, В. С. Ковальський. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 224 с.
2. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : [курс лекций] / Г. В. Атаманчук. – М.: Юрид. лит., 1997. – 400 с.
3. Малейн Н. С. Правовые принципы, нормы и судебная практика / Н. С. Малейн // Государство и право. – 1996. – № 6. – С.12–18.
4. Корнев А. П. Основы управления в органах внутренних дел [учебник] / А. П. Корнев. – М.: МЮИ МВД России, изд-во Щит-М, 1999. – 356 с.
5. Скакун О. Ф. Теория держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
6. Рабінович П. М. Основы загальної теорії права та держави : навч. посібник / П. М. Рабінович. Вид. 9-е, зі змінами. – Львів : Край, 2007. – 192 с.
7. Положення про підготовку та періодичне навчання суддів у Національній школі суддів України // Затверджено Наказом Національної школи суддів України 06 липня 2017 № 26 з змінами від 20.08.2018 № 52 20.11.2018 № 65, 22.11.2018 №66, 12.12.2018 № 69, 05.12.2019 № 67.

Saron Messembe Obia
Counter Terrorism Analyst
at the Islamic Theology of Counter Terrorism,
United Kingdom

LEGAL REGULATION PROBLEMS UNDER COVID-19 IN CAMEROON

Introduction

First identified in December 2019 in Wuhan, China, COVID-19, also known as coronavirus is an ongoing pandemic caused by the transmission of severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2). Cameroon has not been spared, after it was declared a Public Health Emergency of International Concern in January 2020, and a pandemic in March 2020. As other countries of the world, Cameroon have adopted several measures which restrict certain freedoms and the challenging debate of the age group which is highly affected, yet the protection of human rights and public liberties in the context of emergency. It's worth noting that all the measures adopted by the Cameroonian Government to counter COVID-19 exclude the use of emergency law, but focus on fundamental law and orders of state authorities.

It is necessary to recognize that, States never gave a negative feedback against the Declaration in their own declarations or constitution or laws, vice versa, they use the provisions of the Declaration either in their preamble, but limit implementation. The focus of the paper is to examine the legal and non-legal measures adopted in Cameroon to combat the ongoing COVID19 pandemic.

Legal and non-legal measures of COVID-19

One of the major security menace (health) that has brought the world to its knees is the COVID 19, which Cameroon is not exempted from the pandemic. Though some states have declared state of emergency, Cameroonian Government in the fight against COVID-19 exclude the use of emergency law, and are instead retain existing ordinary law.

Legal measures against COVID 19

In Cameroon, emergency law is solely the prerogative of the President of the Republic. As per *Article 9 (1) of the 1972 Constitution of Cameroon, amended in 2008*; ‘The President of the Republic may, where the circumstances so warrant, declare by decree a state of emergency which shall confer upon him such special powers as may be provided for by law’¹. So far, Cameroon’s statesman has not declared a state of emergency and the *African Nations Championship (CHAN 2021)* is presently been played.

The exceptional powers of the President of the Republic prescribed in the constitution, in relation to health emergency, to a lesser extent *Law No. 86/016 of 16 December 1986 on the General Reorganization of Civil Protection* which relates governs urgent health situations, since it applies to disasters and calamities, as well as their consequences can be used for modern global challenges. With the emergence of health threats in the world, there is necessity for Cameroon to adopt a legal framework which could possibly be used to manage future situations.

Instead, the fight against COVID-19 in Cameroon is a public health issue which, according to Cameroonian law, is a component of public order. The protection of public order is the sole duty of executive authorities, which have the power to adopt any executive orders for its preservation. There is also the existence of legally binding measures, relating to administrative decisions, be it a decree or an order and either by central or local authorities as per *article 218(1)(d) of the General Code of Local and Regional Authorities*, 2019 for the Mayor, *articles 4(1) and 36(1) of the decree no. 2008/337 of November 12, 2008* defining the responsibilities of heads of administrative units and the organization and the functioning of their services, respectively for the Governor and the SDO. Examples of these measures include: wearing of face masks is obligatory in the city of Bertoua (East Region of Cameroon) issued by the Mayor; and the prohibition by the Senior Divisional Officer (SDO) of the Menoua Division (West region of Cameroon), of any entry of casualties (corpses) out of his jurisdiction, whatever the cause of their death, and the obligation to bury at their place of death people who died within the division².

More so, commutation and remission of prison sentences to avoid health menace was passed by a *presidential decree of April 15, 2020 based on article 8 (7) of the Constitution*. From a legal perspective, a presidential decree in relation to pardon has to be examined by *Higher Judicial Council (HJC)* as per *Article 8 (7)*, the President of the Republic exercises the right of clemency “after consultation with the Higher Judicial Council” (HJC). It is an important formality, symbolic to preserve the separation of powers. Consultation of the HJC compulsory and not optional as per the constitution of the country. But due to political configuration in Cameroon, the president has discretion powers to effectuate certain decisions without prior notice of the HJC, because he ensure the transfer of magistrates after the end of course at the *National School of Administration and Magistracy (ENAM)*³.

Though some scholars considered this action (the presidential decree implementing the right of pardon without the opinion of the HJC), it’s appropriate to evoke the aspect of an emergency situation, where the fear was to avoid gathering of more than 50 persons, and also avoid or limit any eventual propagation of the COVID19. Notwithstanding, legal actions could be appeal in relation to the president’s prescribed measures based on relevant provision of the Constitution.

Non-Legally respond

Non-legally measures are those contained in documents other than legal instruments. Measures instructed by the President of the Republic and made public by the Prime Minister in the Government Response Strategy to the Coronavirus Pandemic. Among these measures were the closure of borders; closure of academic milieu; closure of drinking spots; and the ban on gatherings of more than 50 people⁴; the requisition of private health facilities, hotels and vehicles neces-

¹ See; Cameroon’s Constitution of 1972 with Amendments through 2008. <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/cmr117236E.pdf>

² Gatsi Tazo, Éric-Adol: Cameroon’s Fight Against COVID-19: An Ordinary Legal Framework for an Extraordinary Situation, *VerfBlog*, 2020/5/21, <https://verfassungsblog.de/cameroons-fight-against-covid-19-an-ordinary-legal-framework-for-an-extraordinary-situation/>, DOI: 10.17176/20200521-133119-0.

³ National School of Administration and Magistracy (ENAM) Cameroon, established in Yaoundé, trains tops government authorities in the field of Administration and Financial Services, and Court Registrars and Magistrates

⁴ Some of these restriction was lifted on 30 April 2020, after several complaints of citizens, who believe to be imprisoned in their homes.

sary for the implementation of the State safety response plan. Though considered non legal measures, these measures fall within the framework of the regulatory power which the Constitution confers on the President of the Republic and the Prime Minister (*Articles 8 (8) and 12 (3)*).

However, impact of some of the restrictions hindered individual freedoms, some of these measures (closure of all schools and universities, and the restriction of urban and interurban movements) which was a major challenge to some administrators working in different regions and who had to visit their families during week-ends. Equally, the suspension of courts and tribunals for a period of one month envisaged by the Minister of Justice before being abandoned by the Prime Minister, will have out pin the problem of equity.

Problematic nature of some measures adopted against COVID19

The measure taken by the Minister of Territorial Administration (MINAT)

One of the major issue retarding socio-political and economic emancipation of Cameroon is alliance and violence against human rights activist and donors who do not subscribe to state agenda. The focus on the ongoing pandemic is to establish measures and barriers to totally eradicate this emergence health problem. But the minister of territorial administration consists of declaring illegal the Cameroon Survival Fund Initiative because fundraising was initiated by opposition political party *Cameroon Renaissance Party (CRM)*. The MINAT equally ordered to closure of the accounts opened for the occasion, all of which are contained in a press release dedicated to the issue on April 7, 2020. This approach adopted by MINAT falls within the framework of “monitoring the activities of associations and political movements” carried out by MINAT (see *article 8(5)(a) of the above decree No. 2011/408*).

The measure taken by the Minister of Transport

The authority of the minister of transport in Cameroon as perceived by some citizens is limited to ensure transport agencies got accreditation, taxi drivers have license and other documents. In the case of emergency health problem, the minister’s duty may have some new narratives, as the minister following the ongoing emergence health problem prone for the compulsory and systematic wearing of a face masks in all means of public transport.

Though some scholars argue that, no text gives such power to the Minister of Transport, referring the authority to the Minister of Health as part of his power to “ensure the development of actions to prevent and fight epidemics and pandemics” (see *article 8(32) of the decree No. 2011/408 of 9 December 2011 to organize the Government*), the order of the minister of transport suffers from a legal defect which renders it null and void. But notwithstanding, in a period of crisis, particularly with the ongoing COVID19 pandemic, there is necessity for state authorities to collaborate in order to combat this health menace.

Conclusion

The measures adopted at state level have created a social cleavage in the country, as is perceived by some citizens as a stronger restriction of freedoms and those of their alleviation, especially for economically (the disruption of economic activities and high cost of masks, just to name these). The issue of enforceability cannot be neglected as some are non-legally measures (not textual or found in legal instruments in Cameroon). Contrary to the present situation, one would have expected to see announcement made by these authorities accompanied by appropriate legal instruments as in other countries. Covid19 seem not to be a menace for the Cameroon government, as such, common practices are adopted by authorities to prevent the pandemic.

Роман Опацький,
доцент кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасна соціально-економічна, морально-психологічна і духовна ситуація в Україні вкрай суперечлива і багатоаспектна. Має місце нестабільність в економіці, гостро відчувається дефіцит республіканського бюджету, практично не знижується чисельність людей з доходом нижче прожиткового мінімуму, посилюється диференціація населення за доходами, підвищується напруженість на ринку праці, зростає заборгованість з виплати заробітної плати, пенсій і соціальної допомоги, гостро виявляються тенденції неблагополуччя, у тому числі соціальні девіації.

Правову невизначеність системних зв'язків між захистом прав дітей, їх легітимному, патріотичному вихованню та національною безпекою тим важче сприйняти й пояснити, що вона дуже погано вписується в рамки сучасної наукової парадигми.

Незважаючи на широкий діапазон наукових поглядів, за всіма названими критеріями, захист та виховання дітей (підростаючого покоління), є цілком самостійними, функціонально відособленими елементами національної безпеки. Причому елементами вищого порядку, які слід виділяти поряд із воєнною, інформаційною, культурною, соціальною, науково-технічною, продовольчою безпекою та ін. Даний висновок ґрунтується на тому, що:

по-перше, загрози у сфері захисту прав дітей носять абсолютно реальний, «опредметнений» характер. Кожні 20-40 хвилин в Україні трапляється злочин проти дитини. Щодня в державі гинуть і одержують травми, стають жертвами злочинів та правопорушень десятки наших маленьких співгромадян, з яких 85% – представники середньої вікової категорії, 3,5% – неповнолітні. Ступінь кореспондуючих загроз теж неможливо перебільшити. За понад двадцять років незалежності кількість населення України зменшилося більше ніж на 6 мільйонів осіб;

по-друге, *підростаюче покоління будучи* основним джерелом поповнення генофонду країни виступає запорукою соціально-економічного прогресу. Підвищення захисту прав дітей мобілізує духовний і фізичний потенціал населення, концентрує суспільно корисну енергію, збільшує просторову й професійну мобільність, стимулює політичну та економічну активність соціуму, сприяє інноваційним процесам. Безпека дітей – об'єктивний показник рівня державного розвитку, якості життя громадян, а також одна з передумов інтенсифікації виробництва, зростання національного добробуту, поліпшення демографічної ситуації [1, с. 25];

по-третє (і це прямо випливає зі сказаного), сфера захисту прав дітей є осередком пріоритетних національних інтересів. Значною мірою саме від стану та безпечних умов розвитку дитини як індивіда залежать: ефективність реалізації конституційних прав і свобод; розвиток громадянського суспільства; захист державних кордонів, соціально-політична стабільність; конкурентоспроможність економіки; наявність екологічно й техногенно безпечних умов життєдіяльності, збереження природного середовища; раціональне використання природних ресурсів; інтеграція України в світовий цивілізаційний простір;

по-четверте, ювенальна політика – це специфічна площина людської діяльності, чітко окреслена в своїх соціальних, технологічних і функціональних межах. І хоча вітчизняне законодавство не містить відповідної дефініції, суть даного явища зрозуміла кожному. Відкинувши різноманітні теоретичні нашарування, його можна охарактеризувати, як процес захисту та виховання (в тому числі і патріотичного). У соціальному сенсі ювенальна політика являє собою відносно автономну систему, котра стикається з багатьма іншими сферами суспільного життя, але при цьому не «розчиняється» в них, зберігаючи функціональну особливість та визначеність. Звідси випливає іманентний характер «продукованих» нею (системою) загроз. Останні властиві саме для виховання молодого покоління і можуть бути усунені тільки у рамках окремого напрямку політики національної безпеки;

по-п'яте, характерні для сфери захисту прав дітей чинники небезпеки загрожують

практично всім групам (рівням) національних інтересів. Їхній вплив прослідковується на індивідуальному, мікросоціальному, загальносуспільному та державному рівнях. Вони перешкоджають реалізації основних конституційних прав людини (на життя, на свободу пересування, на безпечні умови праці, на безпечне довкілля тощо.), завдають відчутної шкоди суспільству (починаючи з його первинної ланки – сім'ї, та закінчуючи масштабними економічними інститутами), стають на заваді євроінтеграційним устремлінням держави; створюють загрозу як для зовнішньої безпеки держави (особи, що в неповнолітньому віці притягувалися до кримінальної відповідальності не можуть служити в збройних силах України, а відповідно – держава втрачає захисників цілісності державного кордону, та внутрішньому – судимі особи, а також діти, що стали жертвою злочинів майже завжди не здатні проходити службу в правоохоронних органах);

по-шосте, захист прав дітей перебуває в тісному й динамічному взаємозв'язку з більшістю секторів національної безпеки. Умови виховання дітей істотно визначають ефективність трудових ресурсів держави, демографічну ситуацію, екологічну стабільність, мобільність військових з'єднань, а також низку інших факторів, якими обумовлюється поточний стан соціальної, економічної, воєнної, екологічної безпеки. Своєю чергою ювенальна політика теж немало залежить від захищеності національних інтересів у політиці, економіці, медицині, науковій, освітній і правоохоронній сферах [2, с. 40].

Таким чином, доцільність розгляду захисту прав дітей крізь призму захисту національних інтересів продиктована актуальними потребами практики та органічно «вписується» у канву галузевої теорії. Цілком очевидно, що без визнання захисту прав дітей інтегральною складовою національної безпеки, уявлення про останню буде усіченим і неповним, а кореспондуючий напрям державної політики – недостатньо розробленим та ефективним. З іншого боку, проблему захисту прав дітей не вирішити на рівні окремих підсистем національної безпеки. Зазвичай намагання розв'язати цю задачу в якійсь одній площині (політичній, нормативно-правовій, економічній тощо) не приносять тривалого позитивного результату. У даному контексті має рацію економіст О.О.Квасов, який пише: «... процес структуризації поняття «національна безпека» не можна вважати закінченим доти, доки в ньому відсутня така важлива складова, як захист прав дітей, бо ж вона зачіпає інтереси окремих громадян, груп населення й усього суспільства загалом. Натомість, розподіл поняття «ювенальна політика» по різних аспектах – соціальному, екологічному, інформаційному і т.д. – видається неконструктивним, оскільки це порушує цілісність відповідної проблематики, ускладнює застосування щодо неї системного підходу [3, с. 10-11]».

Таким чином, доцільність розгляду захисту прав дітей крізь призму захисту національних інтересів продиктована актуальними потребами практики та органічно «вписується» у канву галузевої теорії. Цілком очевидно, що без визнання прав дітей інтегральною складовою національної безпеки, уявлення про останню буде усіченим і неповним, а кореспондуючий напрям державної політики – недостатньо розробленим та ефективним.

Багатогранний характер і виняткова суспільна значущість проблем захисту прав дітей зумовлюють доцільність їхнього вирішення у рамках політики національної безпеки. Однак, наразі питання дана проблема не згадується ні в переліку національних інтересів, ні серед основних політичних пріоритетів, ані при оцінці ключових загроз для особи, суспільства, держави. Задля усунення цієї «прогалини» необхідно:

1) на підставі ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», запропоновано включити до Стратегії національної безпеки України деструктивні чинники, прямо та опосередковано пов'язані з функціонуваннями ювенальної системи. Наразі такими є: у зовнішньополітичній сфері – гальмування процесів інтеграції провідних галузей права в європейські галузеві макроструктури; невідповідність міжнародних і вітчизняних правил, норм і стандартів; в економічній сфері – незахищеність дітей призводить до зменшення трудового резерву в майбутньому, що в свою чергу приводить до послаблення економічного, оборонного та правоохоронного стану України; у соціальній сфері – високий рівень делікатності щодо дітей та серед дітей призводить до зниження загального соціального клімату в державі;

2) виходячи з цих загроз, передбачити в законі України «Про національну безпеку України» такі напрями державної політики, як: адаптація до вимог ЄС чинного законодавства; профілактика дитячої деліктності, зменшення негативного впливу на психофізичний розвиток дітей; зниження рівня й соціальних наслідків злочинів проти дітей та наслідків домашнього насильства; підвищення правової культури та свідомості громадськості тощо;

3) визначити шляхи й механізми реалізації окреслених напрямів державної політики

в Стратегії національної безпеки України, зокрема, передбачити нею:

- активізацію діяльності України в складі універсальних міжнародних структур діяльність яких є захист прав дітей (ООН, ЮНЕСКО та ін.);
- удосконалення вітчизняного ювенального законодавства;
- запровадження довгострокової національної стратегії реалізації ювенальної політики;
- підвищення ефективності планування, координації та контролю в сфері ювенальної політики;
- оптимізація системи управління сферою ювенальної політики;
- посилення боротьби з правопорушеннями проти дітей;
- здійснення комплексу інформаційних, виховних та освітніх заходів, спрямованих на підвищення правосвідомості громадськості.

1. Донченко В.В. К вопросу о разработке и реализации единой государственной политики в области организации дорожного движения / Донченко В.В., Кунин Ю.И., Казьмин Д.М. Транспортная безопасность и технологии. 2007. № 3. С. 25-37.

2. Гринберг П. А. Транспортное право : [научное пособие] / П. А. Гринберг. М. : Изд-во "Р.А.С.", 2003. 415 с.

3. Квасов А. А.. Влияние современных СМИ на процесс социокультурной динамики : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Квасов Александр Александрович. – М., 2007. – 155 с.

Olena Orlova,
Associate Professor
of the Department of General Legal Sciences
of the Dnipropetrovs'k State University
of Internal Affairs,
PhD, Associate Professor

RIGHT TO DEATH: MORAL AND LEGAL DISCOURSE

Human life is recognized as the highest social value. "Everyone has the inalienable right to life. No one can be arbitrarily deprived of life. It is the duty of the state to protect human life. Everyone has the right to protect his life and health, the lives and health of others from unlawful encroachments", states in Article 27 of the Constitution of Ukraine [1].

However, there are cases when a person is lost in thoughts of euthanasia. The human right to euthanasia is a rather debatable issue.

The term euthanasia was suggested by English scientist Fr. Bacon in his paper "On Dignity and Multiplication of Sciences" of 1605, in which he noted that the doctor's responsibilities include not only improving the patient's health, but also alleviating suffering and torment, even when no longer absolute hope for salvation and it can only be made death itself painless, easier and calmer.

Recently, a new wave of discussions on the legalization of euthanasia has unfolded. Thus, on February 26, 2020, the Second Senate of the Constitutional Court of Germany ruled on euthanasia. [2]. In October 2020, 65.2% of New Zealand citizens in a national referendum supported the law on legalization of euthanasia [3].

Such attention to this issue is explained by a lot of factors, including: the development of medicine and the latest advances in genetic engineering; providing artificial life support; mastering new methods of life support, allowing for a long time fight for the patient's life, etc. At the same time, these achievements often turn from benefits to a problem when a person connected to life support devices becomes hostage to his body and does not want to continue this way of life. In addition, there are often situations when certain diseases are not fatal, but so spoil the quality of human life that the patient wants to die.

This explains the extraordinary interest in euthanasia, which can be called one of the most controversial and unresolved issues of our time.

Given the urgency of the issue of euthanasia, in October 1983 the 35th World Medical Assembly adopted the "Venice Declaration on Incurable Diseases", according to which the doctor with the consent of the patient (and if the patient is unable to express his will - with the consent of his close relatives) might refrain from treating an incurable patient, although this does not relieve

the doctor of the obligation to provide assistance to a dying person in order to alleviate his suffering in the final stages of the disease [4].

The issue of euthanasia is not directly regulated by international law, although in 1987 the 39th World Medical Assembly in Madrid adopted the Declaration on Euthanasia. The text of the document reads: “Euthanasia, as an act of intentional deprivation of a patient's life, even at the request of the patient himself at the request of his relatives, is unethical. It does not exclude the need for a respectful attitude of the doctor to the patient's desire not to interfere with the natural process of dying in the terminal phase of the disease” [5].

In Sweden and Finland, passive euthanasia is not considered illegal. In France, passive euthanasia is also not prohibited, there are discussions about the legalization of active euthanasia. At the same time, the French parliament is obliging health authorities to take steps to improve palliative care. As for the United Kingdom, English law currently classifies euthanasia as premeditated murder or manslaughter, which carries a criminal penalty. In Ukraine, euthanasia in any form is prohibited, which is clearly stated in Art. 27 of the CU, art. 281 CCU, Art. 52 of the Law of Ukraine “Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care” [6].

Assistance in committing suicide or euthanasia is punishable in most states parties to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [7]. As a result, most cases concerning the so-called “right to die” end up in the European Court of Human Rights. Thus, the European Court the final arbiter in resolving the issue of the human right to die at the time and in the way he has chosen, and is therefore very cautious about recognizing the right to die. In addition, the practice of the European Court of Human Rights is taken into account by national courts in resolving similar cases [8, p. 173].

The number of cases heard by the ECtHR on this issue is quite small. These include cases such as “Sanles Sanles v. Spain ”[9] and “Pretty v. the United Kingdom” [10]. As for the position of the ECtHR, it maintains a neutral position on this issue, recognizing the right of member states to decide for themselves on this complex issue. That is, the ECtHR, in making its decision, is based on the national legislation of the respective state, as there is no single decision on the right to euthanasia in the European space.

In 2005, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe expressed its negative attitude towards the legalization of euthanasia in a number of states, noting that as an alternative to euthanasia, it is necessary to develop medicine that can alleviate the suffering of patients and palliative care [11].

However, it should be borne in mind that the right to life is in no way considered by the Court as a right to die and is not regarded as a right to suicide or euthanasia.

However, we can note that the fourth generation of human rights is currently being formed, which is associated with interference into the psychophysiological sphere of human life.

It should also be borne in mind that the prohibition of euthanasia does not detract from the suffering associated with the suffering of terminally ill people. Therefore, the study of this issue is important and necessary.

1. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1996, № 30, Art. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Shapiro O., Tkachuk B. New Zealand will be the Seventh State where Euthanasia is Allowed. URL: <https://hromadske.ua/posts/nova-zelandiya-stane-7-krayinoyu-de-dozvolena-evtanaziya-naselennya-pidtrimalo-ce-na-referendumi>.

3. Drozdov O., Drozdova O. Euthanasia in the Legal Dimension: Does a Person Have the Right to Self-Determination Through Death. URL: <https://www.echr.com.ua/evtanaziya-u-pravovomu-vimiri-chimaye-lyudina-pravo-na-samoviznachennya-shlyaxom-smerti>.

4. Venice Declaration on Incurable Diseases. Human Rights and Professional Responsibility of Doctors in the Documents of International Organizations. K.: Association of Psychologists of Ukraine. 1996. p. 22.

5. Declaration of Euthanasia of October 1987. URL: <http://www.medicusamicus.com/index.php?Action=laws8>.

6. Antonov S. Ensuring the Patient's Right to a Dignified and Painless Death: Legal and Ethical Issues. Medical Law: National Scientific and Practical Journal. 2011. № 7. p. 7-13.

7. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

8. Panina YS On the Problem of Recognition of the Right to Die in the Practice of the European Court of Human Rights. Series: Law, 2020. p. 173-180, № 2 (68). DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.2.29>.

9. Case of Sanles Sanles v. Spain, 48335/99. Council of Europe: European Court of Human Rights,

26/10/2000. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22151>.

10. Case of Pretty v. the United Kingdom, 2346/02. Council of Europe: European Court of Human Rights, 29/4/2002. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=003-542432-544154>.

11. Mammadov V., Kalandarli N. Euthanasia, or Death “at will” Medical law: National scientific and practical journal. 2013. № 2. p. 75-83.

Яна Палешко,
старший науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем протидії
організованій злочинності та корупції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАН БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Всеохоплюючі процеси глобалізації мають прямо пропорційний вплив на міжнародну, а отже і національну безпеку. Саме процеси, які пов'язані із глобалізацією визначають головні тенденції розвитку світової економіки та політики, а також призводять до кардинальних змін у міжнародному безпековому середовищі, яке стає дедалі більш динамічним і суперечливим. Слід зауважити, що базові інститути міжнародного регулювання відносно безпеки – послаблюються внаслідок не достатньої ефективності щодо протистояння сучасним викликам.

Головну роль, щодо міжнародної безпеки відіграють держави-домінанти, які займають провідну роль у глобальних економічних процесах світу. При цьому відбувається посилення впливів транснаціональних корпорацій та фінансових груп на економічний і суспільно-політичний розвиток національних держав, що супроводжується зниженням ролі останніх у вирішенні широкого кола питань політики та безпеки на світовому, регіональному й національному рівнях.

Зважаючи на збільшення взаємодії і взаємної залежності країн світу формуються нові «території сили», конкуренція між якими за вплив та ресурси постійно зростає.

Відкритість міжнародної системи, в свою чергу, породжує нові загрози як на глобальному, регіональному та національному рівнях.

На сьогодні головна особливість загроз глобалізації це те, що небезпека походить від територій, які не контролюються окремими державами, тобто формуються позадержавними суб'єктами, які все частіше прагнуть мати вплив на внутрішню та зовнішню політику певних держав.

Нове розміщення й співвідношення політичних сил порушує баланс сил та інтересів у світі, змінює характер, масштаби й зміст колишніх викликів, загроз і ризиків. Регіональні й локальні безпекові виклики дедалі більше глобалізуються, набуваючи більш комплексного характеру.

Саме стрімкий інформаційний, технічний, а отже і економічний розвитки призводять до серйозних загроз у сфері кібертероризму.

В загальному розумінні загрози класифікуються за такими ознаками, які вказані на рис. 1:

Слід зазначити, що не всі внутрішні загрози мають зв'язок із процесами глобалізації, і не всі глобалізаційні виклики та загрози мають однакове значення для тих або інших держав.

Для прикладу: певні прояви організованої злочинності мають лише внутрішній характер, а отже впливають лише на певну країну де відбуваються. А питання щодо незаконної міграції (в нашій країні стоїть проблема, щодо транзиту міграції) має глобальний характер, тобто впливає і на країну де це явище відбувається так і на інші державні утворення.

Наразі в Україні існує протиріччя: по-перше країні необхідно відроджувати культурні процеси і розвивати національну ідентичність, а по-друге – країна потребує модернізації соціально-економічної системи та відкритості держави.

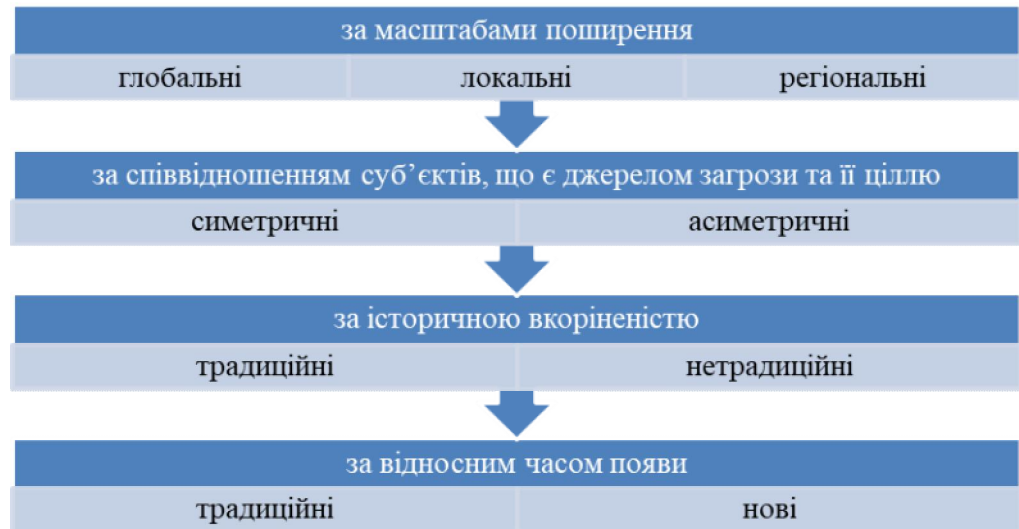


Рис. 1. Графічне зображення класифікації загроз

До особливого типу загроз можна віднести політичні, економічні, військово-політичні загрози національним інтересам і безпеці України, які, будучи за формою вияву внутрішніми, за джерелами виникнення є зовнішніми. Як прикладом таких загроз є: зовнішня підтримка внутрішньої не стабільності в суспільстві. Тобто ця небезпека за формулю прояву є внутрішня та за джерелом виникнення є зовнішньою.

Спираючись, на вище викладений матеріал, слід сказати, що немає чіткого розмежування між внутрішніми та зовнішніми загрозами, саме це є ознакою сучасного середовища безпеки.

1. Горбулін В. Україна та стратегічні перспективи Європи: відповідь «евроскептикам» / Володимир Горбулін, Євген Бершеда. – Дзеркало тижня. – 2013. – 17 травня.
2. European Parliament resolution of 7 April 2011 on the review of the European Neighbourhood Policy – Eastern Dimension [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7- TA-2011-0153+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>
3. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / О. В. Зернецька. – К. : Освіта, 1999. – С. 325–326.
4. Стратегічні цілі, пріоритети та завдання політики національної безпеки України. – [Електронний ресурс] / Центр дослідження міжнародних відносин. 16.11.2009. – Режим доступу до документа: <http://cs.cirs.kiev.ua/en/component/content/article/98-2010-2015-.html?start=4>.

Микола Пишида
суддя Дніпровського апеляційного суду

ПЕРЕВІРКА ДЕКЛАРАЦІЇ РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ ЯК ЕТАП ДОБОРУ КАНДИДАТА НА ПОСАДУ СУДДІ

Окремим напрямком спеціальної перевірки є перевірка декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді, яку відповідності до ст. 71 Закону «Про судоустрій та правовий статус суддів» (далі – Закон) має обов'язково подати до ВККСУ кандидат на посаду судді разом із заявою про участь у доборі на посаду судді шляхом заповнення на офіційному веб-сайті ВККСУ форми, що визначається ВККСУ [1].

Основною метою заповнення декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді є оприлюднення відомостей про осіб, з якими у судді є родинні зв'язки, місця їх роботи (проходження служби), займані ними посади, якщо такі особи є або протягом останніх п'яти років перебували на посадах, перелік яких визначений частиною другою статті 61 Закону.

При заповненні, поданні а також при перевірці інформації про даних осіб в декларації родинних зв'язків кандидата на посаду судді виникають ряд складностей. З однієї сто-

рони оприлюднення таких відомостей надасть можливість запобігти конфлікту інтересів в діяльності судді, наприклад у випадку родинних зв'язків кандидата на посаду судді з прокурором, особливо при роботі в одній місцевості (окрузі, місці, районі); з іншої чи не стане така інформація перепорою у участі у доборі на посаду судді. До того ж сам кандидат на посаду судді на момент подання декларації не може визначити чи є у нього з визначеною із переліку посадовою особою родинні зв'язки і яка їх ступінь, тим більше за відсутності законодавчого поняття «родинні зв'язки», хоча ч. 8 ст. 61 Закону такий перелік осіб частково визначений, до них віднесено: 1) особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суддею (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суддею не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі з суддею; 2) незалежно від зазначених у пункті 1 умов - чоловік, дружина, а також родичі кожного з подружжя чи родичі осіб, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі з суддею (батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, двоюрідний брат, двоюрідна сестра, усиновлювач, усиновлений).

Постає питання чи буде невнесення до декларації таких осіб перепорою в подальшому участі у конкурсі, коли це зроблено кандидатом не умисно а за відсутності у нього інформації про даних осіб. І це має важливе значення, адже як визначено ч. 6 ст. 76 закону «якщо за результатами розгляду інформації Вища кваліфікаційна комісія суддів України дійде висновку про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих кандидатом на посаду судді у декларації родинних зв'язків, Комісія ухвалює вмотивоване рішення про припинення подальшої участі в доборі та призначенні кандидата на посаду судді». Тобто відсутність достовірної інформації у кандидата на посаду судді про родинні зв'язки і викладення інформації про них в декларації може стати підставою припинення участі у доборі на посаду судді.

Запровадження такого правового інструмент як декларація родинних зв'язків, що є новим для нашої правової системи, має позитивне значення оскільки, по-перше, оприлюднює діяльність і зв'язки судді як публічної особи; по-друге, є превентивним заходом усунення наявності конфліктну інтересів в роботі судді. Однак необхідно запобігти тому, щоб даний правовий інструмент не став запобіжником приходу в судову систему професійних суддів та інформативним елементом впливу на суддю а також підставою для його звільнення.

Такі запобіжники частково реалізовані в нормі ч. 5 ст. 76 Закону, відповідно до якої «У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих кандидатом на посаду судді у декларації родинних зв'язків, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить перевірку зазначеної декларації та розглядає її на своєму засіданні із запрошенням такого кандидата. Кандидат на посаду судді має право ознайомитися з цією інформацією, надати відповідні пояснення, спростувати та заперечити її» [1]. Таким чином законодавець залишає право кандидата на посаду судді обґрунтувати інформацію подану ним в декларації родинних зв'язків, що є цілком припустимим в процесі становлення такого правового інструмент діяльності судді (як і в цілому публічного службовця). Тим більше наявність у кандидата родинних зв'язків з посадовими особами, перелік яких визначено ст. 61 Закону не має впливати на негативну характеристику кандидата на посаду судді адже наявність у кандидата на посаду судді близьких родичів в судовій та правоохоронній системі не можна розцінюватись як негатив, навпаки це свідчить про спадковість професії, передання та отримання належного досвіду, виховання на цінностях поваги до закону та ін. На це вказують окремі автори, зокрема Серединський В.В. зазначає, що потрібно розрізняти такі поняття, як «спадковість професії», яка є цілком прийнятним явищем, і «підпорядкованість близьких родичів», яка може породити нездорову моральну атмосферу в колективі, розвиток таких негативних міжособистісних стосунків, як кругова порука, доноси, плітки тощо, а тому для судді мають бути прописані в профільному законі умови встановлення обмеження на зайняття посади судді особами, які будуть знаходитись у безпосередньому підпорядкуванні у родичів чи інших близьких осіб, і пропонує прописати такі вимоги в ст. 69 Закону «Вимоги до кандидатів на посаду судді» [2, с.135].

Особливої перевірки в межах етапу спеціальної перевірки як складової процедури добору на посаду судді потребує інформація про кандидата, яка надходить від фізичних та юридичних осіб, а також ЗМІ, розгляд якої ВККСУ здійснюється у порядку, визначеному Законом «Про звернення громадян». Крім цього на сьогодні з розвитком інформаційних

технологій важливим джерелом інформації про кандидата на посаду є повідомлення в соціальних мережах, які теж потребують перевірки. Отримання інформації від фізичних та юридичних осіб, яка характеризує кандидата на посаду судді є досить вагомою формою громадського контролю за діяльністю органів публічної влади в цілому і суду, зокрема. Раніше найчастіше інформація від громадськості про кандидата надходила засобом поштових відправлень, причому як свідчить аналіз практики обробки і надання відповідей на звернення громадян, багато з них були анонімними, а відтак за Законом «Про звернення громадян» не підлягають розгляду. Таким чином даний порядок розгляду звернень громадськості щодо кандидатів на посаду судді є не ефективним, іноді листи приходять на адресу ВККСУ вже коли особа пройшла до наступного етапу добору на посаду судді. На цю проблему неоднаразово було звернуто увагу в ЗМІ. Окремі пропозиції щодо вжиття заходів покращення даної ситуації пропонувались і науковцями, так і посадовими особами ВККСУ, зокрема щодо необхідності вжиття таких заходів з метою активізації процесу подання організаціями та громадянами інформації про кандидатів на посаду пропонуємо як зобов'язати ВККСУ інформувати громадськість про бажання тієї чи іншої особи стати суддею шляхом оприлюднення списків кандидатів на веб-сайті ВККСУ, а також у відповідних місцевих ЗМІ, а також оприлюднення прохання надати характеризуючу інформацію про таких осіб із зазначенням адреси ВККСУ та контактних телефонів [2, с. 172]. На сьогодні з розвитком інформаційних технологій доцільним є запровадження електронних ресурсів для отримання і обробки звернень громадян, за для цього ВККСУ необхідно на своєму вебсайті встановити ресурс для онлайн отримання звернень громадян, наприклад «Скринька довіри громадськості», на зразок того як це зроблено на сайті Громадської ради доброчесності в ресурсі «Повідомити про суддю». Однак необхідно враховувати, що така інформація про суддю обробляється і враховується ГРД у висновку який долучається до матеріалів судовського дос'є на більш пізній стадії добору на посаду судді – кваліфікаційному оцінюванні. Однак наявність такого ресурсу на вебсайті ВККСУ спростить роботу щодо розгляду інформації про кандидата, яка надходить від фізичних та юридичних осіб, а також ЗМІ та виключить анонімність таких звернень, адже для того щоб його подати потрібно буде пройти процедуру ідентифікації.

Таким чином підводячи підсумок правових засад, організації та порядку спеціальної перевірки як складової процедури добору на посаду судді, слід констатувати, що ВККСУ має на сьогодні досить ефективні механізми та можливості здійснення такої перевірки, однак як і будь-яка діяльність а тим більше направлена на формування дієвого та ефективного механізму здійснення судочинства в Україні, перед усім шляхом формування якісного складу суддів має обмежуватись своїми процесуальними строками, які є достатні для її здійснення [3, с.70].

1. Про судоустрій та правовий статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII: *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст.545.

2. Серединський В.В. Адміністративно-правове регулювання кадрового забезпечення адміністративних судів в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. НДІ публічного права, ДДУВС, Дніпро, 2020. 284 с.

3. Пищида М.М. Проведення спеціальної перевірки як важливий етап добору кандидата на посаду судді. *The scientific heritage (Budapest, Hungary)*. VOL 5, No 60 (60) (2021). С.66-71.

Олег Поплавський,
доцент кафедри філософії,
соціології та історії
Дніпровського державного
аграрно-економічного університету
кандидат історичних наук, доцент

Олег Левін,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат історичних наук, доцент

УРОКИ «ДРУГОЇ КАРАБАСЬКОЇ ВІЙНИ» КРИЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА ДОНБАСІ

Аналіз останніх військових конфліктів і локальних війн в Грузії, Україні, Сирії, Лівії та інших регіонах планети наочно демонструє що практично в кожному з них має місце новий формат ведення бойових дій, руйнуються класичні уявлення про форми та методи збройної боротьби на полі бою, вносяться суттєві корективи в стратегію і тактику досягнення переможних для кожної сторони результатів. Одним з них став так званий «карабаський конфлікт» між Вірменією та Азербайджаном за контроль над територією Нагірного Карабаху, який триває через територіальну суперечку про його статус вже понад 30 років. Події вересня–листопада 2020 р., які в науковому середовищі отримали назву «другої карабаської війни», для багатьох військових експертів фактично стали новою сторінкою розвитку сучасних поглядів на роль і місце системи управління бойовими діями, організації та прийняття рішень у війську, стан модернізації озброєння та військової техніки, інформаційне забезпечення проведення бойових операцій та ін.

Актуальність даної теми для нас є безумовною, оскільки саме сьогодні наша країна опинилася в епіцентрі кровопролитного російсько-українського конфлікту, в ході якого вже тривалий час Україна залишається об'єктом агресії з боку Російської Федерації. Отже, саме зараз питання аналізу новітнього формату ведення бойових дій в ході локальних війн і збройних конфліктів, в тому числі й карабаського, стає дуже актуальним і потребує негайної серйозної уваги фахівців і аналітиків. Україна веде боротьбу на Донбасі проти проросійських «проксі», які за стилем ведення бойових дій та станом озброєння сильно нагадують армію карабаських вірмен, тим більше, що за спиною і тих і тих стоїть Російська федерація. Вивчення прикладу Азербайджану в цьому конфлікті для нас є дуже актуальним, ще й тому, що саме Азербайджан намагається звільнити окуповані Вірменією власні території, а також тому, що, на нашу думку, саме азербайджанська армія в ході цієї війни продемонструвала високу ефективність як на полі бою, так і в інших компонентах військової могутності.

Дана проблема завжди була в центрі уваги закордонних і вітчизняних політологів, істориків, спеціалістів з міжнародного права [1, 2]. Але аналіз бойових дій між ворогуючими сторонами, використання новітніх систем озброєння, тактичних прийомів, які застосовувалися в ході боїв обома сторонами особливо на фоні втягування в конфлікт тією чи іншою мірою світових і регіональних гравців зі своїми інтересами продовжують бути в центрі уваги лише журналістів або блогерів різного рівня.

Військова операція азербайджанської армії в Нагірному Карабаху, яка тривала 44 дні, закінчилася успіхом для наступаючої сторони. До 9 листопада азербайджанські війська змогли взяти під контроль стратегічно важливе місто Шуша і підійти до столиці невизнаної Нагірно-Карабаської республіки Степанакерту (в азербайджанському варіанті – Ханкенді). Ключова для забезпечення НКР Лачинська дорога також була перерізана азербайджанцями, після чого нормальне постачання вірменських сил стало практично неможливим.

9 листопада 2020 р. Азербайджан, Вірменія та Росія підписали угоду, яка передбачала припинення бойових дій у Нагорному Карабасі. Півторамісячна війна скінчилася безумовною перемогою Азербайджану. Саме так заявив президент Азербайджану І. Алієв на зустрічі з пораненими військовими у шпиталі м. Баку 11 листопада 2020 р. назвав цю війну «вітчизняною» [3]. У військовому плані збройні формування Вірменії та їх «проксі» з так

званої «республіки Арцах» потерпіли вражаючу поразку. Азербайджанська армія звільнила більше двохсот населених пунктів. Основні комунікації між Нагорним Карабахом і Вірменією були заблоковані. Повністю взяті під контроль окремі стратегічні висоти і декілька населених пунктів на півночі регіону. Гарантовано, хоч і під наглядом російських «миротворців», користування Азербайджану стратегічним Мегрінським коридором, який сполучає країну із Нахічеванським анклавом, відірваним від країни. Згідно з угодою Азербайджан зберіг територіальні переваги, отримані в ході шести тижнів важких боїв з противником. Під контроль Баку відійшли південні території Нагорного Карабаху, включаючи друге місце анклаву Шушу. Вірменії залишилися лише кілька гірських районів. За невелику частину Нагірного Карабаху, що залишився вірменським, Єревану довелося піти на серйозні поступки – Азербайджану довелося передати контроль над Кельбаджарським, Лачинським та Агдамським районами, які раніше були окуповані, контроль над дорогами Варденіс–Мардакерт і Лачин–Шуша. Великий репутаційний удар був нанесений по іміджу Російської федерації, яка фактично кинула напризволяще свого регіонального союзника, партнера по ОДКБ – Вірменію.

Аналіз «другої карабаської війни» у вересні–листопаді 2020 р. дозволяє зробити наступні висновки, які, на нашу думку, можуть бути використані з метою запобігання і нейтралізації загроз національним інтересам України.

1. Успіх Азербайджану забезпечив чіткий курс керівництва держави на повернення захоплених територій та слушно обраний момент для початку дій. Азербайджан більше 20 років готував своє суспільство до однієї єдиної війни. Довгі роки підготовки, до 20 млрд. доларів на сучасне озброєння, союз з регіональним лідером Туреччиною і півтора місяця власне загальновійськової операції з тисячами убитих і поранених. Саме такою була ціна війни за Карабах для Азербайджану

2. Запеклі бої у Нагірному Карабаху з 27 вересня по 10 листопада 2020 року стали одним з наймасштабніших військових зіткнень на пострадянському просторі за кількістю понесених сторонами втрат (близько 10 тис. вбитих, включаючи цивільних осіб, за 44 дні боїв) [4].

3. Незважаючи на запеклість боїв, азербайджанська армія уникала залучення великих мас піхоти ході бойових операцій. Як правило, бойові дії були пов'язані з невеликими територіальними просуваннями з боку азербайджанської армії і масованим застосуванням нових засобів ведення збройної боротьби – перш за все БПЛА, реактивної і ствольної артилерії нових зразків, засобів РЕБ. У Карабасі ми спостерігали війну нового типу, в якій велику роль відігравали роботизована, дистанційно керована техніка і високоточна зброя.

5. Одним з головних чинників перемоги Азербайджану у військовому конфлікті з Вірменією на території Нагірного Карабаху було не тільки технічне оснащення армії, а й нова система організації та прийняття рішень у війську, абсолютна інша система розвідки і мережевої центричної війни та система горизонтальних прийнять рішень.

6. «Друга карабаська війна» продемонструвала нові підходи до застосування гнучких засобів швидкого реагування – сил спеціального призначення, гірських підрозділів, розвідувальних рот загальновійськових бригад, штурмових груп, які завдяки більшій свободі дій надавали нові оперативні можливості в ході бойових операцій.

7. Інформаційне домінування Азербайджану, комплексне використання потужного арсеналу сил та засобів масової інформації – телебачення, радіо, друкованої пропаганди, комп'ютерної мережі, дипломатичних каналів, військових структур психологічних операцій та інформаційної війни – по суті позбавило Вірменію можливості ефективно протистояти інформаційно-психологічному тиску з боку Баку, чинити ефективний інформаційно-психологічний вплив на населення та особовий склад Збройних Сил Азербайджану. Вірменія програла в перший тиждень боротьбу за світовий інформаційний простір, світ орієнтувався на інформацію, яку надавалась азербайджанськими ЗМІ. Азербайджан панував в інформаційному просторі та демонстрував системність та ієрархічність в інформаційній роботі.

1. Здравомыслов А.Г. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве / А.Г. Здравомыслов. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 378 с.; Золян С. Нагорный Карабах: проблема и конфликт / С. Золян – М.: Лингва, – 2001. – 198 с.; Корнелл С. Конфликт в Нагорном Карабахе: динамика и перспективы решения / С. Корнелл. – Режим доступа: http://www.sakharov-center.ru/azrus/az_016.htm; Марибашир Е. Стратегия привлечения международных организаций к справедливому разрешению армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта / Е. Марибашир // Гілея. – №10. – 2017. – С. 425–429.; Рустамова П. Нагірний Карабах – спроби встановлення справедливості / П. Рустамова //

Зовнішні справи. – №5. – 2016. – С. 15–17.; Рустамова П. Нагірний Карабах: Ходжалинський геноцид: вірмено-азербайджанський конфлікт щодо території Нагірного Карабаху / П. Рустамова // Зовнішні справи. – №4. – 2017. – С. 12–15.

2. Алексійченко О.В. Політика Російської Федерації щодо «заморожених» конфліктів на пост-радянському просторі / О. В. Алексійченко // Політологічний вісник. – 2013. – Вип. 71. – С. 503 – 514. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2013_71_47; Зельманович І. І. Політичні механізми врегулювання заморожених конфліктів сучасності / І.І. Зельманович. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02. – Івано-Франківськ, Львів. – 2019. – 187 с.; Корж Г. Історія ненависті. Чи був Карабаський конфлікт невідворотним? / Г. Корж // Всесвіт. – №3 – 4. – 2017. – С. 182 – 187., Райхель Ю. Карабах. Кремль зацікавлений у підвищенні температури заморожених конфліктів уздовж периметра своїх кордонів / Ю. Райхель // День. – 2016. – 5 квітня. – С. 11., Рябека А. Передумови виникнення нагірно-карабаського конфлікту / А. Рябека // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. – Київ, – Вип. 95. – Ч. 1. – 2011. – С. 72–74., Чирва Ю. І. Нагірно-Карабаський конфлікт: геополітичний вимір / Ю. І. Чирва // Збірник наукових праць [Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди]. Серія : "Історія та географія". – 2011. – Вип. 40. – С. 90-94. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2011_40_22.

3. Президент Азербайджана заявив о завершенні війни в Нагорном Карабахі – 11.11.2020. – Режим доступу: https://zik.ua/news/world/prezydent_azerb?idzhanu_zaiavyv_pro_zavershennia_viiny_v_nahirnomu_karabasi_986777

4. Азербайджан вперше оприлюднив втрати у війні в Карабасі – тисячі людей – 3.12.2020. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55174141>.

Maryna Saienko,
Associate Professor of the Theory
and History of State and Law Department
of the Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs,
PhD, Associate Professor

LEGAL PROTECTION OF HUMAN RIGHT TO PRIVACY OF PERSONIFIED INFORMATION

From the point of view of the socio-philosophical doctrine, the concept of "information" is inextricably linked with the category of reflection. According to the definition proposed by the domestic researcher: "information is the highest, most complex result in the orderly reflection in the form of messages, knowledge, information about nature, society, in general, about the objective reality, which covers all areas of human activity, they are used in management, manufacturing, cognition, creativity, upbringing, education, etc. " - says Professor N.G. Dzhincharadze (1999). Information is considered as a dialectical unity of the renewal of diversity and as its limitation. The main function of information is to give an idea (inform) about the object, reflecting its properties.

Personal information is a kind of information that reflects both the individual's personality and his / her universal biological and social properties. Personal information reflects the human diversity, the individuality of each person as a carrier of unique elements of physical, physiological, mental, economic, cultural or social identity. Thus, the defining feature of personal information is its individualized nature, the ability to identify a particular person using certain criteria.

During such identification there is a process of personification of these or those statements, i.e. their binding to the separate person. Information that identifies (identifies), allows you to directly or through other factors to identify a person, is personal information. At the same time, information (both documented and oral) is a form of reflection of biological and social identity, as well as the each person's individuality.

In turn, the term "personal data" (Latin "personalitas" – "personality") should be used to denote information about a person who has already undergone a certain processing by a human, recorded on a certain medium, organized and suitable for automated processing.

Personified information - from Latin. "persona" – "person" and "ficatio", from facio - do) - information from which it can be unambiguously established that it relates to a particular person or includes it in the circle of persons to whom this information relates, as well as information about the person (Stefanchuk, 2005).

Improper collection, use and dissemination of personal information damage the perception of the individual. These are not only biographical data, such as last name, first name, patronymic,

date and place of birth, nationality, religious, political or philosophical beliefs, education, places of study and work, information about marital status, the presence of children, attitudes to military service. Personal information also includes information on material and financial condition (bank accounts, payments on them, real estate and movable property, property rights), health, personal relations of a private nature and many other information in material form in various areas of public life, which are created, collected, stored, distributed and used in any other way with the person's consent - the data subject, and without his knowledge. This information enables society to evaluate a person as an individual, to form his / her reputation (Latin "reputation" – evaluation).

If half a century ago it took a lot of effort to obtain information about a person, the current level of technological development allows us to process data about thousands of people in seconds and without excessive costs. And a combination of inaccurate or outdated personal data can give a distorted view of a person. The practical creation of a person's digital image has become widespread through the so-called "data matching" procedures, during which the collection, comparison and consolidation of personal data contained in various databases is collected, compared and combined; as well as "profiling" - the creation of a person's profile, a set of the person's characteristics according to certain criteria on the basis of the analysis of information about the person of different databases. These types of secret collection of personal information have received the complicated abbreviated name "data veillance", which translates as "data tracking".

The threat of inadequate perception by others, discrimination on any grounds, other illegal use of personal information requires anticipation of its potential "vulnerability" for humans. Taking into account the person's interests that cannot be fully covered in generalized regulations requires the legislative assignment of a voluminous data list to the category of "vulnerable data" (racial or ethnic origin or nationality, political views, religious or philosophical beliefs, membership in trade unions or public organizations, data concerning the state of health or health care, family and personal relations of a private or sexual life, information about criminal offences or illegal behavior), as well as ensuring the person's right to independently determine the boundaries of the circulation of personified information in society (Obukhovska, 2015).

For effective protection of such information it is necessary to establish what personal information, for what purposes, to what extent and to what recipients can be transmitted. This approach is due to the fact that only the person to whom the personal information relates can assess the vulnerability, i.e. the probable risk of such information misuse. This is the basis of the right to privacy of personal information and awareness of such a concept as the human life's "privacy".

In Western legal doctrines the term "privacy" is used to denote this legal institution, which derived from the word "private". It describes the qualitative state of the object, which follows from its belonging to the "private area" of human life. In addition, this term is immediately associated with the fact that it belongs directly to a private person and is inaccessible to the human public, is a "private matter" and is opposed to the public one. Its antonym is "publicity", which means openness, accessibility to the public.

The first concept of the right to privacy has been judicially tested in the United States. In the American courts practice cases of commercial use of individuals' personal characteristics, such as appearance, name and voice, have often been considered. Often such cases of human rights violations were accompanied by violations of property rights. American courts saw in these individual personality traits, which were encroached upon by other persons, a certain object of protection of property interests. The traditional Western primary notion of the right to privacy is linked to the right to inviolability of the home, and the Western doctrine of privacy is territorial in nature, as it protects the person's own living space.

American lawyer William L. Prosser (1964), after studying the precedents set by American courts during the consideration of cases of interference with a person's private life, had proposed the following classification: disclosure of facts concerning private life; reporting false information about a person; misuse of images of appearance, human voice and, finally, physical harassment.

The Swedish researcher S. Stromholm (1983) had proposed his classification of intrusions into private life. After having identified 14 types of illegal encroachments on privacy, he had divided them into three groups, based on the direction of the offenders: - actions aimed at invading the private area of life, - illegal search, sending letters of insult, harassment by phone calls; - illegal actions due to which violators receive information about a person's private life: wiretapping of telephone conversations, interception of correspondence, etc.; - dissemination or other use of information about a person's private life: publication in the press of information about a person's private life, use of a person's name and appearance.

Understanding this problem will encourage the international community to develop cooperation for ensuring unhindered information exchange, which leads to the drawing of a set of international rules and principles covered by the international legal institution for the protection of personal information privacy.

1. Azarov D. S. (2003) Kry`minanl`na vidpovinda`nist` za zlochy`ny` u sferi komp'yuternoyi informaciyi : avtoref. dy`s. na zdobuttnya stupenya k. yu. nauk: 12.00.08. Ky`yiv. 18.
2. Konstytuciya Ukrainy`. (2020) Zakon Ukrainy`. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
3. Zhukovs`ka O. (2002) Pravo na svobodu slova ta informaciyi v ukrayins`komu zakonodnavstvi ta sudovij prakty`czni (deyakі aspekty` problemny`). Svoboda vy`slovlnyuvan` i pry`vatnist`. № 2. 4–12.
4. Zaharov E. (2002) Analiz dostupu do informacii pro nezakonnі dіi spivrobnitnikiv pravoohorononnih organiv. Svoboda vislovlnuvan` i privatnist`. № 2. 12–16.
5. Važorova M. A. (2020) Istorіa vozniknoveniā i stanovneniā instituta personanl`nyh dannyh. URL: <http://www.moluch.ru/conf/law/archive/37/365>
6. Baranov A. A. (2000) Prava čelovekna i zašita personanl`nyh dannyh / za red. A. A. Baranov. Kiev : Gos. komitet svāzi informacii Ukrainy. 280.
7. Kostec`ka T. A. (1998) Pravo na informaciu v Ukraini. NAN Ukraini; Їn-t deržavi i prava їm. V. M. Korec`knogo; Kіiv : Viša šk. prava. 5, 25, 28, 31.
8. Brižko V. M. (2003) Organizacijno-pravovij zahist personanl`nih danih. Būletenn` z obminu dosvidonm roboti. № 144. 27–33.
9. Pavlenko D. (2020) Āk zahistinti personanl`ni dani. URL: <http://www.epravda.com.ua/columns/2011/09/30/300156>
10. Džinčaradze N. G. (1999) Їnformacijna kul`turna. Kіiv : Ukr.propilei; 148.
11. Stefančuk R. O. (2005) Do pitannā zabezpečennā civil`no-pravovoi ohoroni privatnogo žittā fizičnoni osobi : dosvid Ukraini ta Nimeččinni. Unіversnitets`ki naukovі zapiski. № 4 (16). 68–72.
12. Obuhovs`ka T. Ī. (2015) Teoretinčni zasadi regulūvnannā informacii pro osobu v umovah rozvitknu informacijnih tehnologij. Visnik NADU. № 2. 120–125.
13. Prosser William L. (1964) Handbook of the Law of Torts. St.Paul: West Publicantion Corp. Pages 810–81.
14. Stromholm S. (1983) La protectnion de la vie privee – essai demorphnologie juridique compare. Copyright and jurisprudence. Pages 213–238.

Микола Самбор,
начальник сектора моніторингу
Прилуцького районного відділу поліції
Головного управління
Національної поліції в Чернігівській області,
кандидат юридичних наук

ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Права і свободи людини та громадянина були і залишаються основним предметом наукових досліджень. Зазначене підтверджує значну вагу до вказаних елементів правової дійсності та змісту суспільних відносин. Права і свободи людини виникають у відповідь на існування інтересів, які неможливо задовольнити, інтересів, які наштовхуються на природні та штучно створені соціальними інститутами перепони. Звідси, логічним є не лише теоретичне дослідження прав і свобод людини, а вироблення гармонійного алгоритму їх втілення у суспільні відносини, створення безпечового середовища їх використання та здійснення, як змісту суспільних відносин, врегульованих нормами позитивного права.

Існування наукових пошуків, які не знаходять втілення своїх результатів у правовідносинах, а залишаються виключно науковими доктринами, свідчить про небажання суб'єктів владних повноважень втілювати правові цінності у життя. Водночас переконані, що права, свободи та інтереси людини, як зміст суспільних відносин, вдосконалення їх форми, змісту, доступність та гарантованість використання усіма суб'єктами, засновані на рівності та справедливості, слугують утвердженню демократичних засад та верховенства права у державі та суспільстві.

Ідея прав людини виникає спонтанно і поступово, а не в результаті певної планомірної діяльності. Насамперед слід наголосити, що тут існує парадокс: модерна держава, яка поступово спиналася на ноги, різними методами чинила утиски у здійсненні прав людини, однак її становлення як організації, заснованої на нейтральних та раціональних правилах, сприяла становленню механізму прав людини [1, с. 58]. Беззаперечним є те, що права і сво-

боди формуються, яв виклики на спроби утиснути особистість іншими представниками соціуму, а також особливим соціальним інститутом – державою, яка прагне підкорити собі суспільство і окремо взятого його члена.

Ідеї прав людини мають у своєму фундаменті різне підґрунтя, серед якого П.Рабінович виокремлює потребний підхід [2, с. 19], заснований на наявності у людини певних потреб, що підкреслює соціальну сутність її прав, які слід розглядати як певні можливості людини, які необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпеченні обов'язками інших суб'єктів [2, с. 20]. На наш погляд, більш раціональним є підхід, який в основу прав людини закладає інтерес, що є усвідомленою спрямованістю суб'єкта, обумовленою його внутрішнім переконанням в оволодінні певним благом матеріального чи нематеріального характеру, що являє задоволення потреби, здійснення та реалізація якого відбувається в межах загальноприйнятих правил поведінки, визначених у нормах права, що відповідає відсутності прямої заборони у досягненні такого блага, так і бажаним для нього способом, а також спираючись на забезпечення компетентними органами у разі наявності перешкоди на шляху можливості його задоволення [3, с. 5]. Незважаючи на наявність підґрунтя виникнення прав і свобод людини, а також ухилу на ту чи іншу його складову, слід впевнено стверджувати, що права і свободи нерозривно поєднані із людиною. Права і свободи визначають індивідуальність людини. Водночас темпорально-правовий стан речей свідчить про те, що людство в основу прав і свобод людини заклало три фундаментальні основи: рівність, свобода та справедливість, які у оптимальному своєму поєднанні визначають найбільш ефективні умови розвитку особистості, спираючись на визнані та гарантовані можливості людини поводитися у відносинах певним чином.

Теоретичні надбання юридичної науки у своєму розпорядженні мають надзвичайно багато досліджень у галузі прав і свобод людини, однак надзвичайно мало таких результатів впроваджується у законотворчість та правотворчість, а, як наслідок, й у правозастосування уповноважених органів та їх посадових осіб. Річ у тім, що зміст прав і свобод людини має надзвичайно статичний зміст, тоді як рівень розвитку вносить надзвичайно багато динамічних складових, які впливають на розуміння цих прав. Водночас потенціал результатів досліджень прав людини та їх впровадження у правовідносини дозволить без перебільшення стати суспільству громадянським, з усіма притаманними йому не лише формальними, а й змістовними атрибутами.

Переконливо зазначені питання демонструються в Україні в наявних особливих умовах, зумовлених запровадженням карантину. Річ у тім, що карантин, як особлива умова здійснення прав і свобод людини, до 2020 року взагалі не досліджувалася, а як виявляється, останній має суттєвий вплив на зміст прав і свобод, особливості їх використання та здійснення. У цьому контексті, права і свободи виступають поряд з консервативно їм притаманними можливостями людини у обранні певної поведінки, також стриманням держави, її апарату, від свавілля, тиранії, прагнення підпорядкувати інтересам держави, інтересам пануючої еліти суспільної відносини, їх зміст та здійснення прав і свобод учасниками таких суспільних відносин. Прикладом цього може слугувати, славнозвісна постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211, якою обмежено здійснення права на свободу мирних зібрань. Вказане обмеження Конституційним Судом України визнано неконституційним, однак органи виконавчої влади продовжують практику запровадження таких обмежень. Органами виконавчої влади запроваджено компенсації за працю у період карантину, зумовленого гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та протягом 30 днів з дня його відміни, однак, уповноважені центральні органи виконавчої влади впродовж майже року з часу ухвалення цієї постанови не визначили перелік осіб, які мають право на такі доплати. Зазначене зумовлено використанням термінів, які не мають легального визначення, а також несприйняття усталених понять, наприклад, послуг, що передбачає взаємодію сторін. Крім того негативно позначається на соціальних гарантіях, які визначені вищим за юридичною силою нормативно-правовим актом не повинні звужуватися та обмежуватися підзаконними актами, які мають меншу юридичну силу [4, с. 77].

Підсумовуючи зазначимо, що сучасний стан розуміння, використання та здійснення прав і свобод людини у своєму підґрунті має недосконалі норми позитивного права, тоді як природно-правова складова прав і свобод не сприймається та не застосовується органами державної влади, за винятком судової гілки влади. Однак, доступ до судового захисту прав і свобод має певні запобіжні механізми, які проявляються у економічній складовій (судовий

збір). Поміж цього Україна має значне корпоративне ядро, яке не ігнорує права і свободи людини, або ж змушує людей зневірятися у можливості використання проголошених прав і свобод, а також можливості їх захисту з боку держави.

Дослідження прав і свобод мають завершуватися впровадженням їх у практику застосування норм права, у суспільних відносинах, які регулюються нормами права, у правотворчість, що гарантуватиме єдність розуміння права і свободи.

Йдучи від зворотнього, а саме практики правозастосування до теорії прав і свобод людини, маємо наголосити на тому, що «дух» закону, природно-правове наповнення змісту прав людини не використовується у різних провадженнях, що збіднює правову дійсність, породжує зневіру до органів державної влади, сіє нерозуміння ряду рішень Верховного Суду чи Конституційного Суду України, який у своїх рішеннях широко використовує природно-правову доктрину прав і свобод людини, віддаючи перевагу принципу верховенства права, дотримання прав і свобод людини.

Звертаючись до вказаних принципів, слід наголосити, що мало хто на практиці з числа суб'єктів правозастосування спирається у своїх рішеннях на принципи права, наприклад під час складання постанов у справах про адміністративні правопорушення, а питання вмотивованості та обґрунтованості обмежень прав і свобод взагалі перебуває за «межею».

Незважаючи на наявні проблеми, сповнені надії, що права і свободи людини відіграватимуть роль дороговказу у розбудові демократичної і правової держави України, їх зміст, використання та здійснення визначатимуть завдання та повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, а зміст та форма прав і свобод людини будуть нероздільними та крокуватимуть разом на шляху розвитку людини, особистості, суспільства і держави.

1. Савчин М. Порівняльне конституційне право. К.: ВАІТЕ, 2020. 462 с.

2. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістозна класифікація. *Право України*. 2010. № 2. С. 18-23.

3. Самбор М.А. Інтерес в праві: загальнотеоретичні аспекти розуміння та реалізації: автореф. дис... канд. юрид. наук. за спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Київ, 2010. 20 с.

4. Самбор М.А. Додаткова доплата до грошового забезпечення як соціальна гарантія прав поліцейських під час карантину в Україні. *Право і безпека*. 2020. № 3. С. 64-79.

Андрій Самотуга,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОАКТИВНА ЗОВНІШНЯ ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ Й ПИТАННЯ ЇЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Сучасний стан глобального інформаційного суспільства, що супроводжується стрімким розвитком і використанням інформаційно-комунікаційних технологій у всіх без винятку галузей життєдіяльності, висуває на порядок денний створення дієвої системи захисту людини, суспільства і держави від протиправного застосування та зловживання свободою інформації й несанкціонованого доступу до критично важливих публічних та приватних інформаційних об'єктів. На превеликий жаль, Україна у світовому інформаційному просторі виступає поки що здебільшого в ролі не виробника, а споживача різноманітної інформаційної продукції і технологій (інколи шкідливих і небезпечних). За твердженням українських правників, протягом тривалого часу інформаційний простір України залишався абсолютно незахищеним від постійного тиску на свідомість людей, в тому числі і з боку іноземних держав, негативної політичної, соціальної, економічної інформації, створюючи реальну загрозу не лише моральним засадам українського суспільства, але й національній безпеці країни в цілому [8, с. 23].

На аксіологічному та концептуально-законодавчому рівнях інформаційну безпеку України беззаперечно визнано складовою її національної безпеки. В умовах розвитку гло-

балізаційних процесів вітчизняний інформаційний ресурс підпорядковується стратегії розвитку нації чи держави, що реалізується через відповідну державну інформаційну політику [3, с. 106]. Кожна країна формує свою стратегію інформаційної політики, в якій визначаються усі аспекти інформаційного забезпечення міжнародних відносин [7, с. 9]. Багато країн давно займаються політикою захисту інформаційних потоків та систем – не тільки як джерел державних секретів, але і як джерел економічного прибутку. Франція, наприклад, відзначилася у створенні власного сегменту Інтернету французькою мовою. Вона взяла під свій контроль прибутковий ринок комп'ютерної техніки, програмного забезпечення та інформаційних потоків на всьому франкомовному просторі [6].

Подібні заходи свідчать про зусилля держави із захисту власного інформаційного суверенітету. Як зазначають українські дослідники, суверенітет нашої держави розглядається як “виключне право України відповідно до Конституції і законодавства України та норм міжнародного права самостійно і незалежно, з додержанням балансу інтересів особи, суспільства і держави визначати й здійснювати внутрішні і геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері, державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику, розпоряджатися власними інформаційними ресурсами, формувати інфраструктуру національного інформаційного простору, створювати умови для його інтегрування у світовий інформаційний простір та гарантувати інформаційну безпеку держави” [3, с. 108].

Актуальність поставленої проблеми постійно зростає, враховуючи сучасні виклики й загрози для України, зумовлені кількарічною гібридною війною з боку РФ, в якій поряд із класичною зброєю, витончено й підступно застосовуються елементи інформаційної війни, чому сприяє, зокрема відсутність мовних бар'єрів. За визначенням фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, в умовах агресивної інформаційної політики Російської Федерації, яка спрямована на деструкцію національної ідентичності, збереження та розвиток культурного потенціалу набувають особливого значення. Найбільш потужним чинником просування російської мови і культури в Україні є інерція національного культурного розвитку та багаторічна пасивність і непослідовність державної політики у цій сфері. Лише останнім часом ситуація почала потроху змінюватися на краще, хоча й нині російський культурний продукт домінує на українському книжковому ринку і має сильні позиції на телебаченні [1, с. 5].

Незважаючи на заходи, що вживаються для захисту від країни-агресора внутрішнього інформаційного простору, як от заборона теле- і радіомовлення (на жаль, за винятком супутникового), закриття соціальних мереж та web-ресурсів, відмова від використання антивірусних програм тощо, окреслена ситуація вимагає здійснення не лише внутрішньої (здебільшого реактивної), а й наступальної, випереджальної (проактивної), часто асиметричної зовнішньої інформаційної політики. Загалом, реакція України на російську дезінформацію є здебільшого децентралізованою і значною мірою здійснюється громадянським суспільством та ЗМІ, тоді як їхні російські опоненти є високоорганізованими та керованими державою [17, с. 196]. Адже деякі автори ще у 2016 р. зауважували на відсутності заснованої на національних інтересах зовнішньополітичної стратегії, яка могла би бути визначена як самостійна, на протигагу «реактивним» стратегіям, зумовленим реакцією на зовнішні чинники [9, с. 245-246].

Поряд із чинними нормативно-правовими актами в інформаційній галузі останнім часом парламентом здійснено рішучі кроки із законодавчого забезпечення інформаційної політики зовнішнього напрямку. Проте варто звернути увагу також на існуючі недоліки.

Так, Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» серед основних засад зовнішньої політики в інформаційній сфері визначається лише *підтримка* (тут і далі вид. – авт.) інтеграції України у світовий інформаційний простір» [10]. В Законі України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» в частині повноважень Нацради щодо організації та перспектив розвитку телерадіомовлення йдеться лише про *сприяння* включенню телерадіоорганізацій України до світового інформаційного простору і здійсненню їх діяльності відповідно до міжнародних стандартів [14]. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» до основних повноважень Уряду відносить проведення державної політики у сфері інформатизації, *сприяння* становленню єдиного інформаційного простору на території України [13]. Закон України «Про інформацію» до основних напрямів державної інформаційної політики відносить *сприяння* міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [12]. Так само йдеться і в Законі України «Про телебачення і радіомовлення»: одним із основних завдань державних телерадіоорганізацій є,

зокрема, *сприяння* зміцненню міжнародних зв'язків України, зростанню її авторитету у світі [16]. Отже, аналізовані формулювання в різних актах майже ідентичні, про що свідчать такі, твердження, як «підтримка», «сприяння», які мають декларативний характер. Деяко конкретизовано відповідні державні завдання в Положенні про МЗС України: *поширює* за кордоном інформацію про Україну, її місце і роль у світі для зміцнення позитивного міжнародного іміджу держави, *забезпечує* закордонні дипломатичні установи України відповідною інформаційною продукцією [11]. Натомість у Положенні про Міністерство культури та інформаційної політики подібна вимога, навпаки, є послабленою: *сприяє* інтеграції суб'єктів державного іномовлення України у світовий інформаційний простір; *сприяє* популяризації та формуванню позитивного іміджу України у світових інформаційних ресурсах та національних інформаційних ресурсах іноземних держав [2].

Нарешті, з метою захисту національних інтересів України закордоном, формування та підтримання позитивного іміджу України у світі шляхом оперативного, об'єктивного інформування про події в Україні, офіційну внутрішню і зовнішню політику та позицію держави, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, 8 грудня 2015 р. було прийнято Закон України «Про систему іномовлення України», яким запроваджено систему державного іномовлення України – державне підприємство "Мультимедійна платформа іномовлення України" та Українське національне інформаційне агентство "Укр-інформ" [15].

Інша група документів, які не належать до нормативно правових актів, але визначають пріоритети зовнішньої інформаційної політики, – це стратегії, концепції та доктрини, прийняті у відповідь на прояви інформаційної війни, яка ведеться щодо України як всередині нашої держави, так і за кордоном. Так, в першій після початку військової агресії Стратегії національної безпеки України від 2015 р. одним із пріоритетів забезпечення інформаційної безпеки є розробка і реалізація скоординованої інформаційної політики органів державної влади [18]. Чинною вже Стратегією від 14 вересня 2020 р. вже передбачено завдання Кабінетові Міністрів України, державним органам за відповідними сферами національної безпеки подати у шестимісячний строк на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проект, зокрема, Стратегії інформаційної безпеки [19]. Виходить, що на 14 березня 2021 року слід очікувати на появу проекту цього документа. Відтак, виникає питання стосовно існування чи скасування іншого акта – Доктрини інформаційної безпеки від 25 лютого 2017 року, якою, зокрема, на МЗС України *має бути покладено* в установленому порядку сприяння просуванню українських телеканалів у кабельні та супутникові мережі за кордоном [4].

Окремі автори щодо національного законодавства у сфері інформаційної безпеки вказують на наявність методологічної помилки, наслідком якої стало введення в чинне інформаційне законодавство зазначених вже суперечливих актів. Їхня суперечливість полягає, по-перше, у відсутності їх підпорядкованості єдиній державній інформаційній політиці, яка в Україні, ще не визначена на законодавчому рівні, а по-друге, у слабкості термінологічної бази як теоретичної основи сутності нормативних положень, викладених у цих документах [20, с. 162-163].

Як підсумок викладеному, слід констатувати, що, незважаючи на значну кількість наукових публікацій та нормативно-правових актів у цій галузі, питання інформаційної політики України взагалі та її міжнародного напрямку, зокрема, нагально потребували б законодавчого впорядкування. Втім стрімкий розвиток як внутрішньо-, так і зовнішнь-ополітичних процесів не сприятиме остаточному вирішенню цього питання, а навпаки, спонукатиме до рішучих, проактивних організаційних заходів, що, безумовно, випереджатимуть роботу законодавця, позаяк війна, в т.ч. інформаційна ніколи не ведеться за правилами У зв'язку з цим підвищується відповідальність українських ЗМІ, безпосередньо причетних до формування національного іміджу [5, с. 70], а також до контрпропагандистських заходів (що, на жаль, не завжди ефективно на відміну від наступальних), здійснюваних у взаємодії з інститутами громадянського суспільства в Україні й за кордоном, на що слід звернути увагу в окремих публікаціях.

1. Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави : зб. наук.-експерт. мат-лів ; за заг. ред. С. І. Здіорук. Київ : НІСД, 2015. 104 с.

2. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text>.

3. Довгань О. Д. Національний інформаційний суверенітет – об'єкт інформаційної безпеки.

Інформація і право, № 3(12)/2014. С. 102-113.

4. Доктрина інформаційної безпеки України : затв. Указом Президента України від 25 лютого 2017 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>.
5. Їжа М. М. Інформаційна політика України та її вплив на формування іміджу країни. *Науковий журнал «Політикус»*. 2015. Вип. 1. С. 68-71.
6. Кашпрук Н. Міжнародна інформаційна безпека як актуальна проблема сучасності. *Науковий блог. Національний університет «Острозька академія»*. URL : <https://naub.ua.edu.ua/2010/mizhnarodna-informatsijna-bezpeka-yak-aktualna-problema-suchasnosti/#:~:text=>.
7. Кіселевич-Чорнойван О. М. Міжнародне інформаційне право: навч. посібник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 160 с.
8. Костицький В. В. Протидія антиукраїнській інформаційній війні у контексті європейської безпеки: політико-правові аспекти. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: Матер. наук. семінару (м. Дніпро, 8 груд. 2017 р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 23-27.
9. Кужельний М. Зовнішня інформаційна політика як інструмент захисту національної безпеки: український досвід. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2016. № 33-34. С. 238-248.
10. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2010, № 40, ст. 527.
11. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>.
12. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст. 650.
13. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 13, ст. 222.
14. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення : Закон України від 23.09.1997. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997, № 48, ст. 296.
15. Про систему іномовлення України : Закон України від 08.12.2015. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 4, ст. 37.
16. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 10, ст. 43.
17. Співак К., Саврук М. Інформаційна політика протидії Російської пропаганди в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2019. Вип. 46. С. 189-198.
18. Стратегія національної безпеки України : затв. Указом Президента України від 26 травня 2015 року. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070/>.
19. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» : затв. Указом Президента України від 14 вересня 2020 року. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
20. Таволжанський О. В. Інформаційна безпека України: стан правового забезпечення в контексті глобалізаційних процесів. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 57. С. 158-164.

Ігор Сердюк,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МЕТОДОЛОГІЧНА КОРЕКТНІСТЬ КЛАСИФІКАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ІНТЕРПРЕТАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АКТ» ЗА КРИТЕРІЄМ ЮРИДИЧНОЇ СИЛИ

Нагальна потреба пізнання акта тлумачення норм права як самостійного явища правової дійсності в усій багатоманітності його проявів актуалізує проблему розробки науково обґрунтованих підходів до класифікації однойменної загальнотеоретичної категорії.

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету визначити методологічну коректність підходу до класифікації поняття інтерпретаційно-правовий акт, в основу якого покладено таку властивість правового акта, як його юридична сила.

В науковій літературі наголошується на потенційній можливості диференціації всіх інтерпретаційних актів у залежності від їх юридичної сили. Як приклад, В. Карташов відзначає, що в системі арбітражних судів найбільшу юридичну силу мають постанови Плену-

му Вищого Арбітражного Суду [2, с. 407]. Питання обґрунтованості цього підходу до поділу поняття акт тлумачення норм права, на нашу думку, може бути вирішене на основі попереднього з'ясування такої властивості правового акта, як його юридична сила. Цю властивість традиційно розглядають як притаманну нормативно-правовим актам і пов'язують із місцем, яке займає суб'єкт правотворчості в ієрархічній системі державних органів. На підтвердження цієї тези наведемо таке судження П. Рабіновича: «юридична сила – це специфічна властивість нормативно-правових актів, яка розкриває їх співвідношення і залежність за формальною обов'язковістю та визначається місцем правотворчого органу в механізмі держави» [4, с. 407].

Аналіз вищенаведеного теоретичного положення дозволяє зробити припущення про джерело походження юридичної сили правового акта, яким є правотворчий орган. Оскільки вказані суб'єкти не завжди наділені правом здійснювати автентичне офіційне тлумачення правових норм, очевидним є той факт, що лише частина інтерпретаційно-правових актів ухвалюється ними. Більше того, правоінтерпретаційні повноваження колегіального представницького органу державної влади, який посідає вищий щабель в ієрархії державних органів України, обмежені офіційним тлумаченням ухвалених постанов. Тому інтерпретаційно-правові акти Парламенту, в яких роз'яснюється зміст приписів вищезгаданого підзаконного акта, априорі не можуть мати вищої юридичної сили у порівнянні навіть із рішеннями місцевого суду, який уповноважений здійснювати казуальне офіційне тлумачення законів, що ним застосовуються.

Схожим із попереднім з огляду на обрану підставу для класифікації інтерпретаційно-правових актів – ступінь їх обов'язковості, вважаємо підхід до поділу однойменного поняття, запропонований Г. Христовою. Аргументом на підтвердження цієї тези може слугувати дещо відмінний від наведеного вище погляд на юридичну силу, як властивість правового акта. Зокрема, С. Алексєєв дію нормативного юридичного акта визначає як реальне функціонування виражених в акті юридичних норм, фактичний прояв юридичної енергії. Таке реальне функціонування юридичних норм, на думку вченого, охоплюється поняттям юридичної сили (правової обов'язковості) [1, с. 237].

Своєрідним доповненням вищенаведеного теоретичного доказу може слугувати формально-юридичний аргумент – конституційно-правова норма, закріплена у ст. 151-2 Конституції України, Нею, зокрема, передбачено, що рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені [3]. Аналіз цієї норми Основного Закону свідчить про те, що суб'єкт законотворчості не робить жодних застережень із приводу тих рішень Конституційного Суду України, які ухвалені ним у результаті здійснення функцій конституційного контролю (такі правові акти мають самостійне значення в механізмі правового регулювання) та офіційного тлумачення Конституції України (ці правові акти діють лише в єдності з нормами Основного Закону держави).

У плані характеристики запропонованого Г. Христовою підходу, зауважимо, що дослідниця розмежовує акти тлумачення норм права на обов'язкові та переконливі (рекомендаційні). До обов'язкових відносить рішення Конституційного Суду України щодо тлумачення Основного Закону Української держави, а до рекомендаційних – роз'яснення вищих спеціалізованих судів, а також загальні коментарі (загальні рекомендації), що ухвалюються моніторинговими органами ООН (Комітетом з прав людини, Комітетом проти катувань, Комітетом з ліквідації расової дискримінації й ін.) та пояснювальні доповіді (англ. Explanatory reports), зокрема пояснювальні доповіді до конвенцій Ради Європи з різних питань прав людини або протоколів до них, що схвалюються Комітетом Міністрів Ради Європи. Такі документи, стверджує правник, є актами «авторитетного» тлумачення (англ. authoritative interpretation) положень міжнародно-правових договорів. Вони мають офіційний характер, відтворюють компетентну позицію міжнародної установи, юрисдикція якої визнана державами учасницями, у тому числі й Україною, та мають ураховуватись державою при виконанні зобов'язань щодо прав людини, гарантованих відповідним міжнародним актом [5, с. 197].

Повертаючись до питання іманентності правовому акту юридичної сили (їх обов'язковості), необхідно виходити з того, чи визначає вона його конкретне існування. Зважаючи на таку рису акта офіційного тлумачення норм права, як відсутність самостійного значення в механізмі правового регулювання суспільних відносин, що означає можливість його дії лише в єдності з тим нормативно-правовим актом, норми якого тлумачаться, відповідь на це питання матиме форму заперечення. Тож видова диференціація досліджуваного

поняття має здійснюватися з урахуванням юридичної сили саме нормативно-правового акта. Однак, це зовсім не означає нівелювання того місця, що його посідає інтерпретатор в ієрархічній системі державних органів. Підтвердженням цьому можуть слугувати правороз'яснювальні акти Верховного Суду, що мають пріоритет у порівнянні з інтерпретаційно-правовими актами апеляційних і місцевих судів. Звісно ж, що ми виходимо з єдності дії таких актів судів загальної юрисдикції з нормативно-правовими актами. Без неї видова диференціація інтерпретаційно-правових актів за критерієм юридичної сили (ступеня їх обов'язковості) є методологічно некоректною та логічно хибною.

1. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. Москва: Юрид. лит. 1982. Т. 2. 360 с.

2. Карташов В. Н. Теория правовой системы общества : учебное пособие : в 2 т. Ярославль : ЯрГУ, 2005. Т. 1. 547 с.

3. Конституція України (офіційний текст). Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 30 вересня 2016 року. Київ. 2016. 74 с.

4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. 5-те вид., зі змінами. Київ : Атака, 2001. 176 с.

5. Велика українська юридична енциклопедія у 20 т. / редкол.: О. В. Петришин та ін. Харків : Право, 2017. Т. 3 : Загальна теорія права. 952 с.

Лілія Сердюк
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

НЕОБХІДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ НАЙВАЖЛИВІШИХ СКЛАДОВИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ – ВИМОГА ЧАСУ

При підготовці цієї доповіді автор поставив за мету обґрунтувати тезу про необхідність закріплення в Основному Законі Української держави всіх найважливіших складових національної безпеки, що слугуватиме адекватною реакцією суспільства і держави на сучасні виклики.

Під національною безпекою у вітчизняній політико-правовій доктрині розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [2, с. 210]. Саме такий стан є необхідною умовою нормального функціонування особи, суспільства і держави.

Головними суб'єктами національної безпеки визнаються: громадянин – його права і свободи; суспільство – його духовні та матеріальні цінності; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність кордонів [2, с. 210].

Що ж до складових національної безпеки, то до них, передусім, відносять оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів, а також економічну, інформаційну й екологічну безпеку. Вказаний умовивід ґрунтується на аналізі норм Розділу I «Загальні засади» Конституції України.

Так зокрема, ст. 16 містить імперативний припис, за яким забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [1].

Ч. 1 ст. 17 Основного Закону нашої держави захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки визначає як найважливіші функції держави, справу всього Українського народу [1].

Ч. 2 цієї ж статті аналізованого законодавчого акта юридичний обов'язок оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладає на Збройні Сили України [1].

І нарешті, ч. 3 ст. 17 Конституції України здійснення таких важливих функцій, як забезпечення державної безпеки і захист державного кордону покладає на відповідні військові формування та правоохоронні органи [1].

Сьогодні не лише для України, але й для усієї світової спільноти вельми актуальною є проблема кліматичних змін, яку необхідно розглядати і з погляду можливих загроз різним складовим національної безпеки. Мається на увазі і екологічна безпека, і енергетична безпека, і епідеміологічна безпека, і продовольча безпека.

Як відомі, вищезгадана глобальна проблема торкається переважної більшості держав сучасного світу, а отже, її подолання можливе за умови об'єднання зусиль усього людства. Однак це зовсім не означає, що окремо взята держава не повинна вживати заходів, спрямованих на запобігання негативним наслідкам переважно своєї господарської діяльності, що спричиняє загрозливі зміни клімату.

Такі заходи мають бути визначені в окремому юридичному документі (наприклад, Національній концепції (або стратегії) запобігання змінам клімату). Водночас, правові приписи щодо таких важливих складових національної безпеки, як енергетична, епідеміологічна і продовольча безпека, на нашу думку, мають бути закріплені в Основному Законі Української держави.

Оскільки продовольча безпека безпосередньо залежить від родючості землі, як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави, а також права власності на землю, включно з правом землекористування, деонтичне судження про цю складову національної безпеки має міститися в ст. 14 Конституції України.

Що ж до епідеміологічної складової національної безпеки, то вона безпосередньо пов'язана з екологічною безпекою. Тож відповідний правовий припис про обов'язок її забезпечення державою необхідно закріпити в ст. 16 Основного Закону Української держави.

Енергетична безпека перебуває у прямій залежності від рівня розвитку економіки, пов'язана з економічною безпекою, тому її забезпечення, як найважливіша функція держави і всього Українського народу має бути передбачена ст. 17 Конституції нашої держави.

1. Конституція України (офіційний текст). Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 30 вересня 2016 року. Київ. 2016. 74 с.

2. Юридична енциклопедія в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1 : 672 с.

Кирило Степаненко,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Забезпечення національної безпеки природно пов'язане зі стабільним і стійким розвитком українського суспільства як частини людської цивілізації на нинішньому етапі її існування. Сучасний військово-політичний стан України диктує необхідність більш глибокого аналізу проблем національної безпеки на концептуальному рівні, з використанням загальнонаукових та новітніх прикладних методів пізнання, орієнтованих в цілому на створення теоретико-правових основ системи національної безпеки держави та надання практичних рекомендацій для поліпшення законодавства в цій сфері.

Актуальність проблеми розробки наукового підходу до створення теоретико-правових основ системи національної безпеки переоцінити важко, оскільки сучасний етап розвитку України характеризується наростанням таких негативних тенденцій, як зовнішня гібридна агресія, зростання політичного сепаратизму, тероризму, природних і техногенних аварій і катастроф. Соціальна потреба у науково-практичній розробці питань забезпечення національної безпеки України пояснюється все більшим зростанням ступеня ризику життєдіяльності кожної людини, а наукові дослідження і реалізація їх практичних результатів можуть бути найбільш ефективними лише за умови координації зусиль вчених і фахівців з різних галузей національного права.

Зважаючи на згадані аргументи, що підкреслюють гостру актуальність питань національної

безпеки, вітчизняна наука потребує якісних аналітичних та дослідницьких робіт в цій сфері. Останнім часом в науковій і публіцистичній літературі ці питання почали підніматися, що можна вважати закономірним конкретно-історичним процесом, оскільки національна безпека сьогодні набула статусу глобальної проблеми, актуальної не тільки для України, але всього світового співтовариства. Безпосередньо сфера національної безпеки України ставала об'єктом досліджень таких науковців, як Ю. Битяк, Д. Беззубов, Ю. Ковбасюк, В. Ліпкан, О. Резніков, А. Семенченко, С. Чумаченко та ін. Систематизація загальних теоретичних понять у сфері національної безпеки міститься у деяких науково-навчальних працях. Так, у підручнику за авторством Г. Ситника, побудованого на системі утворюючих елементах понятійно-категоріального апарату національної безпеки, розглядаються філософсько-методологічні, системні аспекти основ національної безпеки та методологічні основи державного управління національною безпекою [1]. У науковому виданні за авторством О. Власюка розглядаються науково-методологічні підходи до формування системи національної безпеки, висвітлюється еволюція загроз національній безпеці, досліджуються питання формування української національної ідентичності, людського розвитку, регіональної політики, інформаційної безпеки держави та реформування сектору безпеки, аналізуються проблеми забезпечення національної безпеки України в умовах російської агресії [2].

З початку проведення в Україні реформ у ключових галузях розвитку суспільства та держави, підходи до забезпечення безпеки як з боку вчених, так і практиків значно змінилися. Однак і сьогодні навіть на рівні понятійного апарату зустрічається чимало питань, з приводу яких точаться достатньо гострі дискусії. Як зазначає Н. Армаш, «нині відомо близько 200 визначень категорії «безпека», що підтверджує багатогранність та універсальність її застосування» [3, с. 98]. Аналіз дослідницьких робіт дає змогу стверджувати, що вітчизняна правова наука спрямована на створення концепції національної безпеки на нових засадах, із використанням сучасного методологічного інструментарію. Однак слід орієнтуватися на створення основ доктринального розуміння національної безпеки в нашій державі в умовах виникнення нових загроз зовнішнього та внутрішнього характеру. З цього приводу, підлягають вирішенню такі першочергові завдання, як з'ясування сучасного змісту категорії «національна безпека», дослідження ознак цього явища, визначення критеріїв та здійснення системної класифікації суб'єктів забезпечення національної безпеки України.

Можливо цим і пояснюється той факт, що чинне в даний час законодавство в галузі забезпечення національної безпеки все ще не відповідає ні суспільним потребам, ні міжнародно-правовим стандартам. У зв'язку із цим перед теорією права і практикою державного управління виникають серйозні проблеми і завдання становлення цього правового комплексу з урахуванням критичного осмислення відповідного національного і зарубіжного досвіду, але головне – із розробки та реалізації науково обґрунтованої концепції національної безпеки України з подальшою трансформацією її положень у практичну площину взаємодії усіх зацікавлених суб'єктів влади.

Таким чином, теоретико-прикладна актуальність розробки концепції, а також теоретико-правових основ системи національної безпеки України на сучасному етапі в історичному і соціальному плані об'єктивно зумовлена наступними обставинами. По-перше, нова правова ситуація в Україні, характерною рисою якої є тенденція її руху у світовий, зокрема європейський простір, а також складна військово-політична ситуація, пов'язана із зовнішньою агресією, зумовлюють потребу приведення норм вітчизняної нормативно-правової бази у відповідність з міжнародними концепціями та ідеями в області забезпечення національної безпеки. По-друге, організація розробки теоретико-правових основ системи національної безпеки як одного з напрямків державної політики України необхідна в будь-якому суспільстві, але особливо – в кризові періоди його розвитку, коли протиріччя в різних соціальних і економічних сферах загострюються, а державі і суспільству в цих умовах слід вживати таких заходів із перешкоджання зростання цих суперечностей, які б попереджали виникнення на цьому ґрунті соціально-політичних катаклізмів.

Положення концепції національної безпеки України повинні стати принциповою основою для конструювання системи взаємовідносин між органами законодавчої і виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями в цій сфері державного управління. Теоретико-правові основи системи національної безпеки України мають стати міцною методологічною базою для розробки і реалізації довгострокової політики забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави, підвищення рівня захисту основних прав і свобод людини.

1. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підручник К.: НАДУ, 2012. 544 с.
2. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці. К.: НІСД, 2016. 528 с.
3. Армаш Н. Політична корупція – феномен сучасного державного управління. Наукові записки. Серія: Право / Ред. кол.: Є. Ю. Соболев, В. Г. Гриценко, О. В. Батанов та ін. Випуск 2. Кропивницький: ТОВ «Полімед-Сервіс», 2017. 160 с.

Ганна Стояцька,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат філософських наук, доцент

ГОТОВНІСТЬ ДО ЗМІН ЯК МЕТАКОГНІТИВНА СТРАТЕГІЯ: ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ПРАВООХОРОНЦЯ ТА УМОВА ЗМІН СТАНДАРТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Розбудова системи національної безпеки та вдосконалення її стандартів – амбітна та багатоаспектна задача, що потребує зусиль фахівців (вчених та практиків) найрізноманітніших галузей. Це питання, в якому не може бути неважливих або зігнорованих сторін, всі нюанси такого багатогранного явища як національна безпека мають свій вплив на успішність стратегії в цілому.

До одного з таких аспектів належить фактор психологічної готовності до змін співробітників як правоохоронних органів, так і силових структур загалом. Розроблена фахівцями Стенфордського університету (зокрема Керол Двек та Девідом Ягером) концепція «growth mindset» (мислення зростання) передбачає інтерпретацію «готовності до змін» через розуміння її як тенденції схильності до стратегічного мислення. Особливість її полягає в тому, що готовність до змін розглядається як цілком перспективний спосіб мислення, спрямований на вдосконалення та покращення життєвих цілей у найрізноманітніших сферах життя (навчання, бізнесі, спорті тощо). Застосовуючи готовність до змін до специфічних потреб забезпечення національної безпеки працівниками правоохоронних органів, необхідно зважати на те, що в їх професійній діяльності така готовність повинна враховувати не лише аспекти інновативності та позитивної перспективності, але передбачати будь-які можливі зміни у професійній діяльності, в тому числі і негативні.

Специфічні завдання, що виконуються в соціумі правоохоронцями, передбачають диференціацію суто стратегічного перспективного мислення від загальної професійної самооефективності, самоконтролю та готовності до будь-яких змін. Саме тому застосування подібної концепції до вивчення готовності до змін у середовищі працівників поліції має спиратись на широке коло метакогнітивних навичок – тих, що передбачають готовність не лише до позитивних змін, але й цілковито негативних, оскільки поліцейські стикаються з дуже специфічним набором психологічних труднощів, які зазвичай не переживають інші представники соціуму. І в даному випадку мова йде не лише про стресостійкість, а перш за все про загальну специфічну конструктивну властивість психіки – гнучкість, лабільність, готовність до сприйняття та оптимізації будь-яких новацій, які виникають в професійній діяльності та в кар'єрі.

Свого часу, під впливом особливостей сприйняття соціальних інновацій рузвельтовської епохи, в американській суспільній свідомості сформувався наратив «суспільства рівних можливостей», який поступово почав хибно тлумачитись як модель суспільства, в якому кожному відкрито шляхи для успішності. Натомість модель «рівних можливостей» насправді означала можливість не лише набути, а й втратити. В цьому сенсі психологічна готовність до змін має сприйматись не лише як шлях до вдосконалення, підвищення соціальної ролі, зростання тощо. Вона має передбачати вдосконалення психіки в напрямку готовності сприймати інформацію та події не як потенційну кризу, а як потенційні можливості. В соціумі на кшталт українського, в якому кризовість є нормою суспільного життя, в якому існує величезна кількість історично невирішених соціальних проблем, для правоохо-

ронців та інших осіб, задіяних у захисті національної безпеки, така властивість психіки повинна стати невід'ємною опцією.

Дослідження психологічних властивостей, які проводились серед молодих правоохоронців свідчать, що існують ряд факторів, які впливають на готовність до змін як метакогнітивну властивість психіки саме цієї категорії досліджуваних. Зокрема, в найменшій мірі на проявленість готовності до змін та мислення зростання впливають соціальна адаптивність та гнучкість у прийнятті рішень, готовність до ризику та рівень суб'єктивного контролю. Тобто, фактично, найбільш передбачувані фактори продемонстрували найменш значущий вплив на досліджувану властивість. Таким чином нульову гіпотезу щодо відсутності взаємодії готовності до змін з зазначеними факторами спростувати не вдалось. Натомість найвищий коефіцієнт взаємодії показали такі фактори як відкритість новому досвіду, мотивація до успіху і загальний мотиваційний комплекс, а в структурі останнього найбільший відсоток лінійної детермінації показав фактор зовнішньої позитивної мотивації ($R^2 = 55.26\%$).

Отримані в ході дослідження дані, таким чином, демонструють що до лав Національної поліції приходять молоді люди, замотивовані в найбільшій мірі суспільною значущістю професії, соціальним престижем та привабливістю, особливостями корпоративної субкультури правоохоронців, матеріальним благополуччям, бажанням працювати в команді, бажанням бодай на певний час присвятити життя типу діяльності, позбавленої соціальних ризиків та катаклізмів. Загалом такий набір факторів дозволяє якісніше формувати кадрову політику та трансформує уявлення про роль та значення інновативності та готовності до змін у професійній діяльності правоохоронця. Вміння послуговуватись сучасними рішеннями під час здійснення правоохоронних функцій, здатність до гнучкості у світі, де локальні та глобальні виклики перманентно вимагають швидкості реагування на зміни, є для сучасного правоохоронця невід'ємною навичкою.

Підсумовуючи, варто наголосити, що готовність до змін як професійна особливість та властивість мислення правоохоронців постає не лише як метакогнітивна властивість психіки, яку можна розвивати та вдосконалювати. Вона набуває в сучасному світі характеру однієї з «м'яких навичок» (soft skills), володінню якою можна навчатись і яка є обов'язковою рисою сучасного фахівця, покликаного захищати національну безпеку.

1. Chen P., Powers J. T., Katragadda K. R., Cohen G. L., Dweck C. S. A strategic mindset: An orientation toward strategic behavior during goal pursuit. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2020. Jun. T. 117, № 25. С. 14066-14072.
2. Dweck C. S. The Choice to Make a Difference. *Perspectives on Psychological Science*. 2019. Jan. T. 14, № 1. С. 21-25.
3. Dweck C. S., Yeager D. S. Mindsets: A View From Two Eras. *Perspectives on Psychological Science*. 2019. May. T. 14, № 3. С. 481-496.
4. Yeager D. S., Dweck C. S. What Can Be Learned From Growth Mindset Controversies?. *American Psychologist*. 2020. Dec. T. 75, № 9. С. 1269-1284.
5. Yeager D. S., Hanselman P., Walton G. M., Murray J. S., Crosnoe R., Muller C., Tipton E., Schneider B., Hulleman C. S., Hinojosa C. P., Paunesku D., Romero C., Flint K., Roberts A., Trott J., Iachan R., Buontempo J., Yang S. M., Carvalho C. M., Hahn P. R., Gopalan M., Mhatre P., Ferguson R., Duckworth A. L., Dweck C. S. A national experiment reveals where a growth mindset improves achievement. *Nature*. 2019. Sep. T. 573, № 7774. С. 364.

Лілія Тимченко,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

УКРАЇНА І НАТО: ІСТОРІЯ ВЗАЄМВІДНОСИН ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА

Співробітництво України й НАТО має важливе значення для забезпечення національної безпеки й оборони нашої держави, особливо в умовах сучасної ситуації на Сході України. Посилення співпраці з НАТО є досить актуальним для нашої держави сьогодні.

Україна має тривалу історію відносин з Північноатлантичним Альянсом, яка розпочалася ще на початку 90-х рр. XX ст., після здобуття нашою державою незалежності. Базовим документом співпраці була Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО [11]. Переломним моментом у відносинах України й НАТО став 2002 р. У цьому році було прийнято Стратегію України щодо НАТО, в якій проголошено курс на повноправне членство в Альянсі. Напередодні Празького саміту НАТО у 2002 р. Україна наблизилася до наступного кроку на шляху набуття членства в НАТО – отримання Плану дій заради членства (ПДЧ). Але непослідовність політики з боку України щодо співпраці з НАТО перешкодила досягненню успіху. Представники НАТО наголошували, що в Україні неодмінно мають бути проведені реформи в політичній, економічній та військовій сфері, зміцнено демократію, верховенство права та свободу слова. Незважаючи на те, що Україна не отримала ПДЧ, членство України в НАТО було закріплено у Законі України «Про основи національної безпеки України» у 2003 р. Оборонні аспекти євроатлантичної інтеграції нашої держави знайшли своє місце в Указі Президента України «Про війсьну доктрину України» 2005 р., а також у рамках Плану дій Україна-НАТО. 21 квітня 2005 р. у Вільнюсі під час засідання Комісії Україна – НАТО, було схвалено «інтенсифікований діалог між Україною та НАТО», який став черговим кроком на шляху підготовки держави до членства в Альянсі [5]. Протягом 2006–2008 рр. Північноатлантичний Альянс активно проводив політичний діалог з Україною й оголосив політику відкритих дверей щодо вступу України. На Бухарестському Саміті на рівні Глав держав та урядів держав-членів Північноатлантичної Ради у 2008 р. одностайно було погоджено Декларацію, у якій Україну (нарівні з Грузією) було запевнено в майбутньому набутті членства в НАТО [1]. У 2009 р. Україна й НАТО підписали Декларацію про доповнення Хартії про особливе партнерство, яка залишається основним документом у співпраці для них [2]. У 2010 р. Президент України В. Янукович своїм рішенням ліквідував міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО й національний центр із питань євроатлантичної інтеграції, а в Законі «Про основні напрямки внутрішньої і зовнішньої політики України» 2010 р. був проголошений позаблоковий статус України й співпраця з НАТО з питань, які становлять взаємний інтерес [3]. Це зумовило послаблення діалогу нашої держави з Північноатлантичним Альянсом. І лише у грудні 2014 р. Верховна Рада підтримала законопроект Президента України П. Порошенка про відмову від позаблокового статусу [14]. А внаслідок російсько-українського конфлікту, співробітництво між Україною та НАТО з 2014 р. значно активізувалося. 2015 р. характеризувався інтенсифікацією діалогу між Україною й НАТО. У травні 2015 р. була прийнята нова Стратегія національної безпеки, в якій одним із головних завдань є формування умов для вступу в НАТО [8]. У новій редакції Військової доктрини України від вересня 2015 р. визначено, що ключовими завданнями створення умов для відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України є комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки до рівня, прийняттого для членства в ЄС і НАТО, а також розвиток Збройних Сил України за західними стандартами та досягнення сумісності зі збройними силами держав – членів НАТО [12]. Знаковим був візит в Україну Генсекретаря НАТО Є. Столтенберга у 2015 р., під час якого підписали Спільну заяву щодо посилення оборонно-технічного співробітництва України з НАТО. Зазначений документ визначає пріоритетні напрями співробітництва та спрямований на підвищення взаємосумісності у сфері озброєнь, а також надання дорадчої допомоги Україні з питань реформування її оборонно-промислового комплексу та ефективного забезпечення ним потреб сектору безпеки й оборони держави [11]. У цьому ж році було затверджено вже два військових стандарти Міністерства оборони України на основі стандартів НАТО – STANAG 2920, STANAG 4926 [4]. Українська армія перейшла на аптечки за стандартами НАТО й підготовка військовослужбовців із тактичної медицини та санітарних інструкторів теж проводиться за стандартами Альянсу. Україна відновила участь у програмі НАТО «Процес планування та оцінки сил», що сприятиме посиленню взаємосумісності між збройними силами України й НАТО. Протягом 2015–2020 рр. неодноразово проводилися спільні навчання, які були присвячені зміцненню морської безпеки. Їх метою було відпрацювання процедур із кризового урегулювання за участю цивільного та військового персоналу в національних столицях, у штаб-квартирі Альянсу й обох стратегічних командуваннях НАТО. Наприклад, у липні 2020 р. проходили багатонаціональні військово-морські навчання Sea Breeze («Сі Бриз») в Одеській і Миколаївській областях, а також у північно-західній частині Чорного моря [6]. Ключовим системним документом розвитку співробітництва з НАТО та важливим інструментом здійснення реформ в Україні за підт-

римки Альянсу є Річні національні програми співробітництва Україна–НАТО (РНП), які розробляються з 2009 року. РНП-2015 затверджена Указом Президента України № 238/2015 від 23 квітня 2015 року. РНП-2016 затверджена Указом Президента України № 45/2016 від 12 лютого 2016 року. РНП-2017 затверджена Указом Президента України № 103/2017 від 8 квітня 2017 р. РНП на 2017 рік суттєво оновлена й удосконалена. Вона включає заходи з проведення реформ в усіх важливих сферах функціонування держави: від сектору безпеки й оборони до ключових соціально-політичних та правових реформ, боротьби з корупцією та децентралізації. Метою цих перетворень є наближення України до стандартів НАТО. РНП-2017 передбачає подальший розвиток політичного діалогу України з НАТО та нарощування всеохоплюючої практичної співпраці з Альянсом із залученням експертних, фінансових, матеріально-технічних та інших можливостей НАТО та держав-членів Організації задля посилення обороноздатності України та можливостей протидіяти триваючій російській агресії [9]. Програма також спрямована на виконання рішень, прийнятих за результатами засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів 9 липня 2016 р. у Варшаві. Зокрема, посилення підтримки нашої країни шляхом реалізації Комплексного пакету допомоги НАТО для України, у тому числі проектів у рамках відповідних Трастових фондів НАТО. Для України стратегічне партнерство з НАТО є важливим при реалізації євроінтеграційного курсу, оскільки доповнює процес реформування політичної та економічної системи нашої держави у контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Потрібно пам'ятати, що країни ЦСЄ, які стали членами ЄС у 2004, 2007 і 2013 рр. спочатку стали членами НАТО. Можливо для України буде інакше, але європейська та євроатлантична інтеграція пов'язані та взаємозалежні. Угода про асоціацію не передбачає вступу до ЄС, тому членство у НАТО зберігає для України своє вирішальне значення як механізму залучення до ЄС.

Ефективність партнерства України з НАТО значною мірою залежить від політичної визначеності та активності відповідальних владних інституцій в Україні, які й мають ініціювати та реалізовувати завдання, затверджені у низці нормативно-правових документів. У травні 2017 р. Уряд схвалив проект Указу Президента «Про Державну програму інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017–2020 роки» [8]. Головний акцент програми робиться на роботу з інформування населення в регіонах України. Керівництво НАТО, в особі Є. Столтенберга, неодноразово наголошувало, що поки що мова не йде про вступ України у НАТО. За його словами, Україні потрібно сконцентруватися на реформах, щоб відповідати стандартам НАТО. У спільній заяві Комісії Україна–НАТО, прийнятій у 2016 р. мова теж не йде про майбутній вступ України в НАТО, а підтверджується прихильність подальшому розвитку особливого партнерства між Україною й НАТО, яке буде сприяти створенню стабільної, мирної та неподільної Європи [10]. Натомість НАТО пропонує Комплексний пакет допомоги, метою якого є зібрати воедино та розширити допомогу Україні, щоби держава збільшила свою здатність протидіяти агресії, гарантувати свою безпеку й проводити необхідні реформи, у тому числі в сфері безпеки й оборони.

Отже, співробітництво України та НАТО має важливе значення для забезпечення національної безпеки нашої держави. Поглиблення співпраці з Північноатлантичним Альянсом сприятиме проведенню демократичних реформ в Україні, а використання потенціалу та практичної допомоги держав – членів НАТО підвищить обороноздатність України для протидії агресії Російської Федерації, а також сприятиме реформуванню сектору безпеки й оборони та оборонно-промислового комплексу нашої держави за стандартами НАТО.

1. Бухарестський саміт НАТО завершився. URL: <http://maidan.org.ua/arch/arch2008/1207231649.html>
2. Декларація про доповнення до Хартії про особливе партнерство України і НАТО URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/950_021.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
4. Інформація щодо характеристик стандарту STANAG 2920 URL: <https://consafety.prom.ua/a176409-nformatsya-schodo-harakteristiki.html>.
5. Комісія Україна–НАТО 2005 р. URL: <http://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ua/ukraine-nato/commission>
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
7. Спільна заява Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів. URL: <http://nato.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/49117-spilyna-zajava-komisiji-ukrajina-nato-pid-chas-varshavyskogo-samitu>.

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента URL. <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.

9. Питання координації євроатлантичної інтеграції України: Указ Президента України №296/2016. URL. <http://www.president.gov.ua/documents/2962016-20283>.

10. Україна відмовилася від позаблокового статусу URL. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/23/7052990/>.

11. Хартія про особливе партнерство України з НАТО URL. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_002.

12. Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік: Указ Президента України №89/2018. URL. <http://www.president.gov.ua/documents/892018-23882>.

Юлія Христова,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИБОРІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

На сьогодні варто констатувати той факт, що небезпека поширення коронавірусу додатково обґрунтувала потребу у впровадженні альтернативних, дистанційних форм голосування виборців в межах карантинних заходів.

Як свідчить зарубіжний досвід, в умовах поширення коронавірусу більшість країн світу виявилися не готовими до організації та проведення виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування.

У зв'язку з тим, що персональне голосування значної кількості людей у приміщеннях виборчих дільниць становила загрозу поширенню захворюваності серед населення, влада одних країн світу надала можливість своїм виборцям проголосувати достроково та /або поштою, інших – запровадила додаткові карантинні обмеження у приміщеннях для голосування або взагалі перенесла дату проведення чергових виборів.

Досвід країн, в яких все ж таки було організовано голосування на виборчих дільницях, свідчить про те, що більшість вжитих жорстких карантинних заходів виявилися ефективними для забезпечення належного рівня безпеки виборців.

Зокрема, обов'язкові вимоги щодо носіння захисної маски на обличчі, використання антисептиків, одноразових рукавичок, дотримання соціальної дистанції, вхідний контроль температури тіла виборця, чеська інновація голосування «drive-in» [1] та ін.

На окрему увагу заслуговують факти перенесення дати проведення загальнонаціональних, регіональних чи місцевих виборів у понад 50 країнах [2] світу, особливо без зазначення конкретної дати, у зв'язку з виникненням запитань щодо легітимності влади, повноваження якої були продовжені на невизначений строк.

Як аргумент на підтримку такої позиції принагідно зауважимо, що виборче законодавство деяких з цих країн взагалі не передбачає можливості відтермінувати початок виборчого процесу або будь-яку його стадію [3].

Проте навіть за таких обставин не обов'язково йдеться про те, що держави фактично не забезпечили належну реалізацію одного з основоположних виборчих стандартів, – принципу періодичності виборів, який знайшов своє відображення у Міжнародному пакті про громадянські й політичні права та інших міжнародно-правових документах.

Зокрема, у відповідності до статті 4 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права держави-учасниці можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за умови офіційного оголошення надзвичайного становища, при якому життя нації перебуває під загрозою [4].

Наприклад, у Великобританії довелось ухвалити закон про надзвичайний стан, щоб створити правову основу для відкладення травневих місцевих виборів 2020 року на рік через пандемію COVID-19. Новий законопроект передбачає, що нинішні депутати місцевих рад пропрацюють ще один рік, а ті, які будуть обрані у 2021 році, працюватимуть три роки

замість звичайного чотирирічного терміну, щоб можна було відновити нормальний виборчий цикл після закінчення нинішньої кризи [5].

Разом із проблемою забезпеченням виборчих в умовах пандемії важливе значення має оцінка безпекових ризиків альтернативних форм волевиявлення виборців.

Голосування поштою, впроваджене, наприклад, в умовах пандемії під час виборів у Баварії, США, або вже дозволене у відповідності до чинного національного законодавства, наприклад у Швейцарії та Великій Британії (з 2000 р.), також має ряд не вирішених аспектів. Зокрема, ризик порушити принцип інклюзивності виборів за рахунок зменшення участі літніх виборців та ін.

Щодо голосування через мережу Інтернет, то позиції фахівців неоднозначні, як з точки зору можливого втручання та викривлення результатів виборів, так і з погляду проблем забезпечення належного рівня захисту персональних даних, через високі ризики, пов'язані із кібербезпекою та можливою недовірою громадян до результатів виборів [6].

Таким чином, на сьогодні нарізала нагальна потреба на основі аналізу як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду організації виборчого процесу в умовах пандемії, виробити оптимальну для України модель дистанційного голосування за для впровадження її як альтернативного чи основного способу волевиявлення громадян з метою забезпечити їх активне виборче право, а також безпеку під час виборів.

1. Драчук С. Коронавірус і вибори: світовий досвід. Радіо свобода : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/koronavirus-i-vybory/30905705.html> (дата звернення: 26.02.2021).

2. Global Impact of COVID-19 on Elections. *International Foundation for Electoral Systems* : веб-сайт. URL: <https://www.ifes.org/publications/global-impact-covid-19-elections> : веб-сайт. (Last accessed: 26.02.2021).

3. Кетрін Еллена. Правові міркування при відтермінуванні або адаптації виборів : Серія інформаційних матеріалів IFES COVID-19. URL: https://www.ifes.org/sites/default/files/ifes_covid-19_briefing_series_legal_considerations_when_delaying_or_adapting_elections_june_2020_ukrainian.pdf (дата звернення: 26.02.2021).

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнародний пакт від 16 груд. 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 26.02.2021).

5. Johnston H. C. Briefing Paper, No. 08856, Coronavirus Act: Elections. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=2ahUKewiA5b_AsanpAhXnkHIEHfiBDRIQFjAFegQIBBAb&url=http%3A%2F%2Fresearchbriefings.files.parliament.uk%2Fdocuments%2FCBP-8856%2FCBP-8856.pdf&usq=AOvVaw0VnmvVFXhLAEQ5ag59AdIs (Last accessed: 26.02.2021).

6. Яворська Г. М. Вплив пандемії COVID-19 на вибори в Європі та у світі. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/vplyv-covid-na-vybory-v-sviti-ta-evropi.pdf> (дата звернення: 26.02.2021)

Ануш Давтян,
викладач кафедри
загально правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ НА ЕНЕРГЕТИЧНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ДОГОВОРУ ДО ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ХАРТІЇ

На сьогодні Україна є активним учником міжнародних відносин в галузі енергетики та стороною міжнародних договорів у цій сфері. Вплив міжнародних договорів на національну безпеку в Україні можна дослідити на прикладі енергетичних правовідносин.

Ратифікація Україною Договору до Енергетичної Хартії стала вагомим внеском в забезпечення національної енергетичної безпеки. Договір до Енергетичної хартії (ДЕХ) – є головним багатостороннім міжнародним договором в енергетичній сфері. У Європейському Союзі була ініційована загальна стратегія, яка була спрямована на об'єднання проблем Західної Європи (безпека енергетичних поставок) з можливостями східноєвропейських держав (багаті нерозвідані запаси нафти і газу). Ця стратегія ґрунтувалася на сприянні західним інвестиціям в енергетичний сектор держав Східної Європи і на транзиті енергетичних ресурсів сходу на захід [3].

ДЕХ був заснований на положеннях Європейської енергетичної хартії 1991 року. У той час як Європейська Енергетична Хартія була, по суті, декларацією політичних намірів сприяти співробітництву Східної та Західної Європи, ДЕХ є юридично обов'язковим багатостороннім договором – єдиним такого роду договором, який регулює питання міждержав-

вного співробітництва в галузі енергетики. Підписантами Договору є понад 50 країн Європи та Азії. ДЕХ містить комплексну систему для вирішення спорів з питань, що охоплюють даний договір та передбачає дві основні форми врегулювання спорів: арбітражний розгляд (state-state arbitration) питань тлумачення або застосування практично всіх аспектів Договору, та іншу форму (investor-state arbitratio) [1]. В цілому, ДЕХ по суті формує новий порядок для глобального енергетичного ринку. Цей новий порядок ґрунтується на відкритості ринку, принципі недискримінації, створенні конкуренції при залученні міжнародно-правових інструментів, зокрема арбітражної процедури, для врегулювання спорів і протистояння політиці державного протекціонізму і державних монополій [4].

Отже, правове регулювання енергетичних відносин займає важливе місце в системі сучасної міжнародної та національної безпеки. Міжнародне енергетичне право в принципі відповідає всім вимогам і критеріям виділення галузі міжнародного права. Основним галузевим принципом, структуроутворюючим нормативним фактором міжнародного енергетичного права є принцип постійного суверенітету над природними ресурсами [2, с. 72].

Розвиток цього нового міжнародно-правового явища свідчить про прогресивний розвиток міжнародного права та зацікавленість міжнародної спільноти у вирішенні проблем енергетичної безпеки.

1. Бондарчук І. Енергетическая хартия. Как защитить инвестиции в возобновляемую энергетику. URL: <https://www.ilf-ua.com/ru/blog/energeticheskaia-khartiia-kak-zashchitit-investitsii-v-vozobnovliaemuiu-energetiku/>.

2. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_056#Text.

3. Договор к Энергетической Хартии: Текущий статус между государствами ЕС. URL: <https://www.international-arbitration-attorney.com/ru/energy-charter-treaty-current-status-between-eu-states/>.

4. ЄС ухвалив напрямки вдосконалення Енергетичної Хартії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2740845-es-uhvaliv-napramki-vdoskonalenna-energeticnoi-hartii.html>.

Катерина Долгорученко,
старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ.

ПРАВОСВІДОМІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ГІТЛЕРІВСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Суспільна правосвідомість – це сфера суспільної свідомості, що відображає правозначимі явища суспільного буття. Вважаємо, що саме духовна система уявлень, ідей, поглядів, переконань, концепцій, теорій, почуттів, емоцій, настроїв, психологічних переживань тощо, які складаються з приводу правової дійсності, в ході її відображення, осмислення, пізнання, відчуття і перетворення і є сутнісним аспектом правосвідомості. Або іншими словами, правосвідомість це усвідомлення людьми цінностей природного права, прав і свобод людини й здатність оцінювати закон і порядок з точки зору їх відповідності загальнолюдським цінностям.

Відомий фахівець у галузі філософії та історії права Ю. Калиновський доводить, що суспільна правосвідомість українців стала сукупністю, перш за все, специфічних оцінних думок та настанов, що визначають ставлення суб'єктів соціальних відносин (соціальних груп, страт, особистості або суспільства в цілому) до права й чинного законодавства, а також практики його застосування, так і до правових (або неправових) звичаїв, ціннісних орієнтацій, які регулюють суспільну поведінку й комунікацію в юридично значущих інтер'єктивістських ситуаціях [1, с.32].

Правосвідомість українського населення, через призму сприйняття (або заперечення) нацистської пропаганди, відображала явища та процеси правової дійсності окупаційного режиму – форми правотворчості, тобто форми владної діяльності окупантів, що були спрямовані на формулювання та санкціонування нормативно-правових актів – директив, наказів, постанов; форми правозастосування, тобто форми владної діяльності німецько-українських

адміністративних, поліцейських, судових окупаційних органів); форми злочинної діяльності карально-репресивних органів влади.

Фактично, практичну сторону процесу деформації правосвідомості українців під впливом нацистської пропаганди можна представити у наступній схемі: пропагування «немислимих» (непопулярних або таких, що не сприймалися більшістю) ідей антибільшовицького та нацистського спрямування – радикалізація або емоційне підсилення «немислимих» ідей, що стали прийнятними для певної кількості населення у специфічних умовах окупації – повторення, переконання та навіювання сенсів вже «прийнятних» ідей, що у результаті стають «розумними або конформними ідеями» для більшості – популяризація ідей, які закріплюються як політичні норми або закони в умовах окупаційного режиму [4, с.12].

Таким чином, правова свідомість українців в умовах нацистської окупації набула ряду специфічних ознак, таких як:

- відображення суспільною свідомістю, антиправових за своєю сутністю, явищ та процесів правової дійсності, що склалась в умовах нацистського окупаційного режиму на території Рейхскомісаріату «Україна»;

- лабільність суспільної правової свідомості. Змістовне вираження суспільної свідомості постійно змінювалось, реагуючи на конкретні фактори соціального, військово-політичного та іншого характеру;

- амбівалентність системи суспільних правових цінностей, яка стала поєднувати у собі як традиційні українські, так і набуті радянські суспільні цінності, зокрема, які були сформовані в умовах сталінського режиму 30-40-х років, а також новоутворенні, під впливом нацистської пропаганди, ідейні переконання та суспільнозначущі настрої;

- негативізація настроїв, мотивів, установок, переконань, що призводила до радикалізації суспільної поведінки;

- ідеологічна заангажованість правової свідомості - сприйняття та відображення правової дійсності, що склалась в умовах окупації, через призму ідеології (чи то більшовицької, чи то нацистської), міфів та стереотипів;

- підміна (заміщення) правових і моральних норм класовою доцільністю та расово-національною (або націонал-соціалістичною) необхідністю.

- низький рівень обізнаності переважної більшості населення щодо реального стану правового життя в окупації, масштабів злочинної діяльності німців та їх істинних намірів щодо єврейського та слов'янського населення окупованих територій.

1. Калиновський, Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність : монографія. Харків, 2008. 288 с.

2. Куницький М. Соціально-правовий статус місцевого населення Райхскомісаріату «Україна» (1941 – 1944 рр.) : автореф. дис... доктора. іст. наук. Переяслав-Хмельницький. 2014. 49 с.

3. Коваль М. Теоретичні засади злочинних дій нацистів щодо української культури та їх реалізація під час окупації України в 1941-1944 рр. // Повернення культурних надбань України. Проблеми. Завдання. Перспективи. Київ, 1996. Вип.7. С. 12-20.

4. Костицький М. Ключові підходи до методології пізнання української історико-правової дійсності // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Вип.12. 2015. С. 12 – 17.

Тетяна Жеглінська,
викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Необхідною юридичною гарантією дієвих заходів з охорони здоров'я та надання медичної допомоги в спеціалізованих медичних установах є передбачена в національному законодавстві система юридичних засобів, що являє собою сукупність взаємопов'язаних між собою правових норм, які закріплюють права людини на життя, здоров'я, охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Ідеологічним підґрунтям цих можливостей є

конституційний принцип, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

У юридичній енциклопедії за редакцією Ю. Шемшученка міститься таке трактування терміна «страхування» як однієї зі складових словосполучення «медичне страхування»: «це система правових, економічних та організаційних відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених законодавством або договором Страхування, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом оплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Об'єктами страхування можуть бути майнові інтереси, пов'язані з: життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи (особисте страхування); володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування)» [4, ст.664].

На відміну від законодавства про страхування, що характеризується прогальністю в аспекті плуначення терміна «медичне страхування», окремі судження про цей соціальний феномен містяться у законопроектах. «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні» від 11.02.2015 р. [2], та «Про фінансування охорони здоров'я та загальнообов'язкове медичне страхування в Україні» №9163 від 04.10.2018 [3].

У першому з них (ст. 2) закріплено такі положення:

1) загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування є складовою частиною системи загальнообов'язкового державного соціального страхування і формою соціального забезпечення населення у сфері охорони здоров'я; 2) метою загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування є встановлення гарантій для захисту прав громадян на отримання безоплатної медичної допомоги на засадах соціальної рівності і доступності незалежно від віку, статі, стану здоров'я за рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування; 3) загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування спрямоване на: забезпечення рівного права громадян на доступність медичної допомоги; отримання безоплатної медичної допомоги; забезпечення сталого гарантованого фінансування надання медичної допомоги; досягнення високого рівня стану здоров'я населення [2].

У ст. 13 законопроекту «Про фінансування охорони здоров'я та загальнообов'язкове медичне страхування в Україні» №9163 від 04.10.2018 містяться такі приписи щодо досліджуваного нами терміно-поняття: 1) загальнообов'язкове медичне страхування – це вид обов'язкового страхування, спрямований на забезпечення конституційних прав громадян на охорону здоров'я та реалізацію державних гарантій на одержання безоплатної медичної допомоги та медичне страхування; 2) є формою фінансового забезпечення витрат населення України, що можуть бути понесені на лікування, діагностику, профілактику, реабілітацію, забезпечення ліками та засобами медичного призначення тощо у разі хвороби, нещасного випадку, в межах, визначених Програмою страхування, за рахунок грошових фондів (страхових резервів страховиків та коштів Резервного Фонду загальнообов'язкового медичного страхування), що формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) за договорами загальнообов'язкового медичного страхування, у тому числі за рахунок асигнувань з державного та місцевих бюджетів, отримання доходів від розміщення коштів цих фондів та з інших, передбачених цим законом джерел; 3) метою загальнообов'язкового медичного страхування є: встановлення гарантій для захисту прав громадян на отримання безоплатної медичної допомоги на засадах соціальної рівності і доступності незалежно від віку, статі, стану здоров'я за рахунок коштів загальнообов'язкового медичного страхування; забезпечення рівних прав громадян на одержання безоплатної медичної допомоги належного обсягу та якості; підвищення якості надання медичної допомоги, сприяння ефективному розвитку системи охорони здоров'я та створення умов для її належного використання; створення умов для розвитку ринкових відносин в системі охорони здоров'я [3].

Аналіз вищенаведених суджень про страхування, загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування та загальнообов'язкове медичне страхування свідчить про: а) зв'язок медичного страхування із такими соціальними явищами, як здоров'я людини, охорона здоров'я, медична допомога, безоплатна медична допомога, причому пріоритет надається саме безоплатній медичній допомозі; б) такий зв'язок є не прямим, а опосередкованим, адже медичне страхування є передусім формою фінансового забезпечення витрат населення, що можуть бути понесені у разі потреби надання йому професійної медичної допомоги, тобто є економічною (а, точніше, фінансовою) гарантією таких можливостей люди-

ни, як право на охорону здоров'я та медичну допомогу.

Отже, медичне страхування є економічною гарантією реалізації можливостей кожного на охорону здоров'я та медичну допомогу.

1. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні: законопроект від 11.02.2015 р. URL: <https://www.apteka.ua/article/324118>.

3. Про фінансування охорони здоров'я та загальнообов'язкове медичне страхування в Україні: законопроект № 9163 від 04.10.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64744

4. Нагребельний В.П. Страхування // Юридична енциклопедія : в 6-и т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 5: П – С. 2003. 733 с.

Олена Нагорна,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ НА СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВУ

Багато в чому корупція стає визначальною характеристикою ХХІ ст. – так само, як ХХ ст. характеризувалося ідеологічною боротьбою між демократією, фашизмом і комунізмом. Нині більшість країн світу визнають легітимність демократії і, бодай, намагаються створити ілюзію конкурентних виборів. Вирізняє сучасні політичні системи саме прихильність до корупції, прагнення правлячих еліт скористатися владою з метою служіння загальним інтересам суспільства або ж власним. Через те, що в основі феномену «корупція» закладено вікові традиції взаємодії у суспільстві – «послуга за послугу» або «do ut des», лише після піднесення боротьби з корупцією до рівня державної політики у ХХ ст. вдалось мінімізувати її негативний вплив.

Такі заходи вбачаються необхідними, адже корупція здатна спричинити серйозні проблеми у розвитку суспільства і держави, загрожувати її безпеці та економіці, демократичним інститутам і цінностям, порушити дію принципів справедливості, верховенства права, належного управління, рівності, провокувати розвиток організованої та економічної злочинності, перешкоджати ефективному використанню ресурсів (регресивний податок). Вона підриває легітимність політичних систем, надає недемократичні способи утримання влади, підтримує життя «еліт» за рахунок інших і змушує талановитих витратити час на «ігри з системою», замість створення нових благ. На жаль, Україна та її суспільство на власному досвіді вже відчули найбільш небезпечні наслідки розвитку корупції.

Так, остання стала однією з причин масових протестів у державі наприкінці 2013 р. – на початку 2014 р.: свавілля керівництва країни та чиновництва, їх корумпованість, унеможливили дотримання прав людини і громадянина та спричинили «соціальний вибух». З огляду на вказані вище ризикові наслідки процвітання корупції у державі, остання вмотивовано віднесена вітчизняним законодавцем до числа ключових загроз національній безпеці й інтересам України, а протидія їй – до пріоритетів суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку нашої держави. Загрозливі наслідки процвітання корупції у державі добре розуміють як політичні та громадські діячі, так і науковці, а прості мешканці України кожен день відчувають на собі її вплив. Тому потреба протидії їй зумовлює необхідність консолідації зусиль державних і місцевих органів влади, їх службових і посадових осіб, національних і міжнародних організацій, представників громадськості та науки, імплементації провідного антикорупційного досвіду.

Разом із цим, триваюча антикорупційна реформа в Україні призводить до суттєвого оновлення законодавства, створення нових антикорупційних органів (Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Вищого антикорупційного суду України), перерозподілу компетенції вже існуючих. Подібні трансформації не завжди спричиняють позитивні правозастосовні наслідки. Натомість, проголошені керів-

ництвом нашої держави, очікувані позитивні результати антикорупційної реформи, зокрема, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу, просування країни у міжнародних рейтингах, впровадження антикорупційних механізмів й інші, переконують у необхідності наукового супроводження діяльності, пов'язаної із протидією корупції.

Однак, незважаючи на постійну увагу до названої проблеми з боку вчених-представників різних галузей науки (адміністративного, кримінального, кримінального процесуального права, криміналістики, кримінології та ін.), чимало питань нині залишаються не вирішеними.

Одним із важливих напрямів, що потребує якісного наукового супроводження необхідно вважати проблему криміналістичного забезпечення розслідування корупційних правопорушень, яка має комплексний характер та охоплює техніко-криміналістичний, тактико-організаційний і методико-криміналістичний напрями пошуків, й може бути вирішена шляхом розроблення теоретичних основ і науково-практичних рекомендацій розслідування злочинів корупційної спрямованості.

Дієвою формою представлення названих науково-практичних криміналістичних рекомендацій слід вважати побудову і впровадження: по-перше, комплексної криміналістичної методики розслідування злочинів корупційної спрямованості (корупційних злочинів і злочинів, пов'язаних з корупцією); по-друге, ієрархічної системи ускладнених (родових, міжродових) і простих (видових, підвидових) методик розслідування. Тим паче, що останнім часом вказана проблематика комплексно не досліджувалась.

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки [Електронний ресурс]:

2. Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України; Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/169918/print1443692585697179>.

3. Фукуяма Ф. Що таке корупція? (переклад М. Мишкала) [Електронний ресурс] : Інформаційно-аналітичний портал «Хвиля». – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/society/frensis-fukuuyama-shho-take-koruptsiya>.

4. Мельник М. Корупція: проблема визначення сутності і поняття, М. Мельник // Вісник Академії правових наук України. Х.: Право. 1997. №3(10). С. 86.

5. Романюк Б. В. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією: монографія. Б. В. Романюк, О. Ю. Бусол, К., 2010. С. 9.

Валентина Петрушевська,

викладач кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ, адвокат

Науковий керівник:

д.ю.н. **Голобутовський Р.З.,**

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

РОЛЬ СТАРОСТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Законодавством України у сфері охорони національної безпеки на місцеве самоврядування покладено обов'язки щодо забезпечення громадської безпеки і порядку, участь у системі цивільного контролю, взаємодіють у межах, визначених законодавством, із посадовими особами правоохоронних органів та з органами військового управління, здійснюють інформування громадськості, проводять цивільний контроль, здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони, виконують завдання у сфері оборони, виконують у разі воєнного стану повноваження, необхідні для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, тощо.

У той же час інститут старости у структурі місцевого самоврядування є новелою Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад". Його запровадження було ініційовано у ході політики децентралізації як необхідна реакція на укрупнення тери-

торіальних громад заради належного забезпечення взаємодії місцевих рад з громадськістю, інститутами громадянського суспільства у вирішенні питань місцевого значення у відповідних адміністративно-територіальних одиницях, старостинських округах.

Наразі Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” старосту віднесено до системи місцевого самоврядування з метою забезпечення інтересів жителів відповідного старостинського округу, котрий утворено внаслідок добровільного об’єднання територіальних громад. Посада старости віднесена до складу виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради.

Цим же нормативно-правовим актом визначено місце старости у якості проміжної, допоміжної ланки між відповідною місцевою радою об’єднаної територіальної громади і жителями старостинського округу. Детальний аналіз законодавства та роз’яснень щодо завдань і призначень старости дає підстави говорити про те, що дана посадова особа є представником як виконавчого комітету місцевої ради перед громадою округу, так і офіційним представником громади округу у органах місцевого самоврядування. Відповідно, не може бути повноцінним старостою особа, котра не бере активної участі у суспільному житті власного округу, не знайома з місцевими жителями, їх місцевими потребами та проблемами. З іншого боку, так як староста є службовою особою місцевого самоврядування, то всі вимоги, які накладаються на неї цим статусом - також не можуть бути проігноровані.

Враховуючи вищенаведене, староста поділяє із місцевими радами обов’язки, які ставляться перед системою місцевого самоврядування законодавством України про охорону національної безпеки у межах, визначених Конституцією і законами України. Виключенням із цього твердження є вимога Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, згідно з якою повноваження старости припиняються з дня набрання чинності актом Президента України про утворення відповідної військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів).

Статус посадової особи місцевого самоврядування накладає на старосту обов’язок діяти виключно в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законодавством України. Однак, оскільки посада старости є порівняно новою для системи місцевого самоврядування, окремі повноваження старости саме у сфері національної безпеки і оборони наразі не визначені. Розв’язанням цієї проблеми може стати передбачені Законом України “Про місцеве самоврядування” повноваження місцевих рад затверджувати на пленарних засіданнях Положення про старосту. Вбачається доцільним при підготовці проекту такого положення включити розділ, присвячений питанням безпеки та запобігання надзвичайним ситуаціям.

Змістовним наповненням цього розділу, спираючись на чинне законодавство про місцеве самоврядування та про охорону національної безпеки, можуть стати пункти про:

- взаємодію із посадовими особами правоохоронних органів та органів військового управління, що знаходяться на відповідній території у сферах громадської безпеки і правопорядку із подальшим інформуванням місцевих рад;

- нагляд за готовністю відповідних споруд та систем до виконання завдань цивільного захисту в особливий період;

- сприяння жителям відповідного старостинського округу у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування щодо допризовної підготовки і відбору громадян на військову службу;

- участь у забезпеченні правового і соціального захисту громадян, які мають бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнених у запас чи відставку, учасників бойових дій та членів їх сімей;

- безпосередня участь у інформуванні громадськості села чи селища, що входить до старостинського округу про діяльність відповідної місцевої ради у виконанні завдань, пов’язаних забезпеченням національної безпеки і оборони;

- інші повноваження передбачені законодавством України чи рішеннями відповідної місцевої ради.

Таким чином можна зробити висновок, що основними завданнями і повноваженнями старости у сфері національної безпеки і оборони є превентивна робота із населенням, спостереження за потенційними джерелами загроз та своєчасне інформування про них як населення старостинських округів, так і відповідні місцеві ради та правоохоронні органи заради недопущення настання небезпечних ситуацій, що посягають на безпеку жителів громади та Української держави.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст.241. (зі змінами)
2. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 9. Ст.106. (зі змінами)
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст.250. (зі змінами)
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1997. № 24. Ст. 170. (зі змінами)

Анна Баглай,
Вікторія Проненко,
студентки юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЄВРОПЕЙСЬКА СУДОВА ПРАКТИКА: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

На даному етапі розвитку наша країна стрімко переживає євроінтеграцію, прямуючи в Європу, Україна повинна відповідати нормам Євросоюзу, використовувати їх в своєму національному законодавстві. Актуальність теми полягає в проблемі застосування норм міжнародного права в національному праві України, а саме в сфері захисту прав і свобод людини, адже, людина є найвищою цінністю в Європі.

За аналізом останніх досліджень і публікацій, в Україні наявна певна кількість наукових досліджень присвячених цій проблемі. Окремі аспекти застосування практики Європейського суду з прав людини та суду ЄС в правосудді України розглядали у своїх працях С. Ф. Афанасьєв, С. В. Васильєв, І. В. Воронцова, Г. А. Гаджиев, В. В. Комаров, О. В. Константій, М. Н. Кучін, В. Паліюк, Ю. Попов, А. О. Селіванов, А. Р. Султанов та ін. Проте, як свідчить аналіз судової практики судів різних видів юрисдикції, наразі невирішеною залишається низка питань, пов'язаних із практичним застосуванням рішень ЄСПЛ та Суду ЄС під час здійснення національного судочинства.

Головним дослідженням цієї публікації є визначення проблемних питань застосування практики Європейського суду з прав людини та Суду ЄС під час здійснення національного судочинства, виокремлення негативних чинників, що утруднюють ефективне та правильне використання на рівні національного законодавства.

Європейський суд з прав людини є міжнародним судовим органом, який поширює свою юрисдикцію на всі держави-члени Ради Європи, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, займається тлумаченням і застосуванням конвенції, вирішуючи міждержавні спори та скарги окремих осіб.

Компетенція Європейського суду з прав людини:

- розглядати індивідуальні та міждержавні скарги;
- визнавати факт того, що було порушено, те чи інше право заявника;
- присудити заявнику виграну, справедливу компенсацію;
- тлумачити Конвенцію про захист прав людини та основних свобод;
- встановлювати факт того, що будь-яке порушення в певній державі носить масовий характер через системність проблеми, у зв'язку, з чим наказувати цій державі вжити заходів щодо виправлення цього недоліку;
- розглядати запит комітету міністрів Ради Європи з питання про те, чи не порушила держава-відповідач своє зобов'язання по виконанню постанов (рішень) ЄСПЛ;
- давати тлумачення раніше винесеної постанови на запит Комітету Міністрів Ради Європи;
- виноси-

ти Консультативні висновки про тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод, з питань не пов'язаних з розглядом справ [2].

Варто зазначити, що відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» виконанням рішень Європейського суду у справах щодо України є:

- виплата відшкодування, присудженого Європейським судом;
- вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Європейського суду;
- вжиття заходів загального характеру:
 - а) з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, порушення яких встановлено в рішенні Європейського суду;
 - б) для усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Європейським судом порушення;
 - в) з метою усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому [4].

Відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституції України задля захисту прав і свобод до Європейського суду може звертатися кожна людина, що використала в Україні всі гарантовані національним законодавством правові засоби захисту [3].

Головним питанням нашого дослідження є питання про правову природу практики ЄСПЛ та Суду ЄС як джерела права в національному правопорядку.

Варто погодитись з думкою В.А. Гуманова. Він зазначає, що довготривалий доктринальний спір про те, чи є судова практика джерелом права, щодо судової практики ЄСПЛ та Суду ЄС вирішується однозначно позитивно, її правотворча роль не заперечується [6, с.89].

В. В. Комаров зазначає, що прецедентність рішень ЄСПЛ та Суду ЄС слід розглядати не лише з точки зору, власне, прецедентного характеру, тобто кваліфікації їх як прецедентів, а з точки зору загальнообов'язковості. Для практики застосування рішень ЄСПЛ та Суду ЄС цей аспект є найголовнішим та відбиває необхідність застосування у судовій практиці різних за своїм характером рішень ЄСПЛ [7, с.20]

Беручи за основу розуміння прецедентності рішень ЄСПЛ як їх загальнообов'язковості в контексті концепції усталеної судової практики або «модель прецеденту, що містить принципи, які використовуються», які, на нашу думку, є схожими та прийнятними, слід звернути увагу на неоднорідність практики ЄСПЛ. Зокрема, виникає необхідність розмежування рішень, ухвалених у справах проти України, та рішень, ухвалених у справах проти інших держав [8, с. 232-233].

Таким чином, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Україна, визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Нормативною базою в якій закріплено обов'язковість застосування норм міжнародного права для захисту прав і свобод людини: Конституція України (ст. 9, 55), Закон України від 23.02.2006 №3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (ст.17), постанова Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 року.

Відповідно до ст. 9 Конституції України Конвенція та Протоколи до неї є частиною національного законодавства України як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [3]. Україна, давши згоду на обов'язковість міжнародного договору, зобов'язується діяти таким чином, щоб не позбавити його мети та не зробити його неможливим для виконання. Тому і ратифікована Конвенція і практика ЄСПЛ відповідно до вище наведеного Закону для України є джерелами права і обов'язковими до застосування [5].

Водночас, досі існують певні питання щодо розуміння застосування практики ЄСПЛ та Суду ЄС. Так, з одного боку, існує правова позиція, що оскільки відповідно до ч.1 ст. 46 Конвенції високі Договірні Сторони зобов'язались виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами, прецедентний характер мають виключно рішення, в яких Україна була стороною процесу. З іншого боку, існує правова позиція, що усі рішення ЄСПЛ є джерелом права [7].

На наш погляд, національні суди у разі застосування практики ЄСПЛ мають керуватися виключно встановленими ЄСПЛ критеріями застосовності тієї чи іншої статті Конвенції, а не критеріями тотожності обставин справи.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що нині виникають проблеми у застосуванні практики ЄСПЛ та Суду ЄС, а саме: під час розгляду та вирішення справ у національних судах, що пов'язано насамперед із недоступністю рішень ЄСПЛ, через відсутність їх перекладів та браком загальної культури та навичок застосування практики ЄСПЛ та Суду ЄС. Проблемою також є складна процедура звернення до суду, довгий

термін винесення рішення, нестача бюджетних коштів для виплати компенсації громадянам, через що велика кількість рішень не є виконаною. Це все потребує невідкладних заходів з боку держави, а саме, створення доступних баз даних з офіційним перекладом практик ЄСПЛ та Суду ЄС; надання прикладу і вироблення певних рекомендацій вищих судових інстанцій застосування практики ЄСПЛ та Суду ЄС під час здійснення правосуддя в судах нижчих інстанцій.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
2. Лутковська В. В. Судова практика Європейського суду з прав людини. Рішення щодо України. Київ : Праксіс, 2005. 480с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) Відомості Верховної Ради України. 2019, № 38, ст.160.
4. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006, N 30, ст.260.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
5. Ольга Буткевич. Застосування практики та виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини. Лабораторія законодавчих ініціатив. Листопад, 2017. 8с.
6. Туманов В. А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. Москва: НОРМА, 2001. 304 с.
7. Комаров В. В. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і практика судочинства. Харків: Харків юридичний, 2008. С. 13-38.
8. Олександр Гаврилюк. Проблемні питання застосування практики Європейського суду з прав людини національними судами. – *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 231-236.
9. Білас І.Г., Білас А.І. Сучасна юриспруденція: Підручник у чотирьох кн. Книга перша: Сучасна теорія держави. Київ : Спеціалізоване видавництво «ЮНЕСКО-СОЦІО», 2018. 456 с.
10. Право Європейського Союзу: підруч. за ред. В. І. Муравйова. Київ: Юрінком Інтер. 2011. 704 с.
11. Яковюк І.В. Право Європейського Союзу (в питаннях і відповідях). Харків : Прав., 2019. 177 с.
12. Георгіца А.З., Чикурлій С.О. Міжнародне публічне право: Навчально-методичний посібник. Чернівці: Рута, 2002. 175 с
13. Андріанов К. До питання про юрисдикцію Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2000. № 8. С. 46-47
14. Блажівська Н. Є. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Порівняльний аспект. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 2. С. 83-89.
15. Телестакова А.А. Захист прав людини: міжнародні та національні аспекти: монографія. Київ. міжнар. ун-т. К.: КиМУ, 2010. 202 с.
16. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 1072 с.

Аліна Бевзюк,
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
д.ю.н., проф. **Наливайко Л.Р.**
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Найважливішим питанням державного та суспільного життя України є гарантії конституційного ладу. Конституційний лад держави функціонується, розвивається та зберігає стабільність. Конституції і закони утверджують гарантії. Це система засобів і нормативних та організаційно-правових умов, що забезпечують існування та дійсність основних інститутів держави і суспільства [1].

Гарантії містять системний характер - це тісний зв'язок процесуальних та правових засобів встановлення принципів і норм. Юридичні гарантії мають устрій установчої влади і

діють на принципі верховенства права та справедливості. Інституційні гарантії є гарантом і реалізуються на демократичній основі для функціонування суспільства та державної влади. Процесуальні гарантії - це процесуальні процедури, що забезпечують конституційний порядок України. Як відомо, під гарантіями в юридичній науці прийнято розуміти систему загальних і спеціальних, або ж власне юридичних, способів і засобів забезпечення існування того чи іншого конституційно-правового явища чи дієвості відповідного конституційного режиму. На думку більшості вчених, ці гарантії мають комплексний і системний характер. Як зазначає О. Скрипнюк, під гарантіями конституційного ладу України слід розуміти систему загальносоціальних і спеціальних юридичних (нормативно-правових і організаційно-правових) умов і засобів матеріального та процесуального характеру, які забезпечують дієвість основних принципів та інститутів суспільного і державного ладу України [3, с. 48]. У науці конституційного права вчені по-різному визначають зміст гарантій конституційного ладу. Так, вітчизняний правник М.І. Козюбра пропонує таку систему гарантій конституційного ладу: український народ, Конституція і закони України, Українська держава в цілому і в особі її спеціалізованих інститутів (організацій, служб), Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади України; Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції і прокуратури, політичні партії і громадські організації [2, ст. 122].

Державний лад України включає в себе суспільний і державний устрій. Структура суспільних відносин, гарантована законами та Конституцією, прийнятими на її підставі та згідно до неї - це конституційний лад України. Показником реалізації Конституції виступає відповідність. Нинішній конституційний лад України за своєю суттю є перехідним, змішаним, що зумовлено, насамперед відповідним характером суспільства, держави і права, які поєднують у собі риси різних соціально-економічних формацій і відповідно різних типів держави і права, перебуваючи на стадії становлення. Перехідний характер конституційного ладу зумовлює й конституційна реформа в Україні [4, с. 91]. Держава виступає найважливішою у гарантії конституційного ладу. Відповідно до ст. 17 Конституції захист суверенітету і територіальної цілісності України, гарантування її економічної та інформаційної безпеки покладається насамперед на державу. Виняткове значення призначається органам державної влади. Ключове призначення відноситься Верховній Раді. Її законодавча функція виконує велику роль у гарантуванні. Протягом «помаранчевої революції» у 2004 році було змінено Основний Закон України. Де уклали парламентсько-президентську форму республіканського державного правління. Особливу роль відіграє Президент.

Президент є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 КУ). Важлива роль як гарантам державного і суспільного ладу належить Кабінету Міністрів, міністерствам та іншим центральним органам державної виконавчої влади. (ст. 116 КУ). Компетенція Конституційного суду відіграють важливе значення у забезпеченні конституційного ладу України. Він вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції і дає офіційне тлумачення Конституції та законів України (ст. 147 КУ). Важливу позицію відіграє прокуратура, адвокатура та органи правосуддя під час розгляду кримінальних справ про злочини проти конституційного ладу.

Таким чином, всі суб'єкти конституційно-правових відносин виступають гарантіями державного ладу. Гарантії державної та соціальної системи, права і свободи людини і громадянина визначає Конституція України. Державні органи та Конституція України забезпечують існування конституційного ладу України. Тому потрібно додержуватися Основного Закону України для забезпечення державного ладу України.

1. Гарантії конституційного ладу України. URL: udik.com.ua/books/book-1929/chapter-79800/

2. Погорілко В.Ф. Загальні засади конституційного ладу України та його гарантії. Київ: 2000. С. 122.

3. Скрипнюк О. Конституційний лад України: ознаки, принципи, гарантії. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 4(14). С. 46-51.

4. Чушенко В.І., Засць І.Я. Конституційне право України / В.І. Чушенко, І.Я. Засць. Київ: 2007. С. 91.

Юлія Волошина,
здобувач вищої освіти
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
к.філос.н., доц. **Стояцька Г. М.**
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ НЕУРЯДОВИМИ ПРАВОЗАХИСНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Захист прав людини завжди є темою гостроактуальною з точки зору міжнародної та національної безпеки, оскільки охоплює коло питань, прямо та непрямо пов'язаних з авторитетом держави, її міжнародними відносинами, гарантіями дотримання зобов'язань з боку міжнародних партнерів, розбудови та вдосконалення системи правосуддя.

В усі часи людство мріє жити в правовій державі. Проте саме в контексті сучасних євроінтеграційних процесів, завдяки яким Україна стає правовою та демократичною державою з розвиненим та свідомим громадянським суспільством, особливого значення набуває дослідження проблематики захисту прав людини не лише з боку держави, а й з боку неурядових правозахисних організацій.

Дослідженням проблематики захисту прав людини неурядовими правозахисними організаціями в тій чи іншій мірі присвячені роботи низки сучасних науковців, зокрема О.М. Бикова, Ю.М. Бисаги, Д.М. Белова, А.Ю. Олійника, В.Ф. Погорілка, Н.Г. Шукліної.

Статтею 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Утім, слід зауважити, що в сучасному світі держава втратила виключну монополію у правозахисній діяльності, оскільки для побудови ефективного механізму захисту прав людини в демократичних і правових державах важливо, щоб його елементом були й неурядові правозахисні організації, адже вони є незалежними від урядових інституцій і муніципальних органів та дають змогу виявити об'єктивні проблеми й недоліки в наявній практиці реалізації та захисту прав людини в тій чи іншій державі [2].

Серед неурядових правозахисних організацій у сфері захисту прав людини провідне місце займає адвокатура, проте, належне місце також відводиться й засобам масової інформації, громадським організаціям, політичним партіям, професійним спілкам, релігійним організаціям, благодійним фондам.

Необхідно зазначити, що діяльність неурядових правозахисних організацій в Україні ґрунтується, перш за все, на основному Законі нашої держави – Конституції України [1]. Також не менш важливими є Загальна декларація прав людини [3], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [4], Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права [5]. Разом з тим, діяльність таких організацій унормовується відповідними законами України, в тому числі Законом України «Про громадські об'єднання» [6], «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [7].

Отже, неурядові правозахисні організації є невід'ємним елементом громадянського суспільства, запорукою розвитку демократичної та правової держави, місія яких полягає в захисті прав людини від держави й одночасно сприяттні державі в забезпеченні та захисті прав людини [2].

Проте, стан таких речей в нашій державі існував не завжди. З нагоди річниці створення Української Гельсінської групи, варто згадати про те, що 1 серпня 1975 року уряди 35

держав Європи і Північної Америки, у тому числі і уряд СРСР, підписали Гельсінські угоди, що були покликані закріпити нові відносини в Європі, забезпечити виконання у кожній з них високих принципів демократії та прав людини. Розуміючи, що за умов Радянської України це практично неможливо, 9 листопада 1976 р. група правозахисників об'єдналася для сприяння виконанню Гельсінських угод. УГГ була створена у складі: Олесь Бердник – письменник-фантаст, Петро Григоренко (він став представником групи у Москві), Левко Лук'яненко, Оксана Мешко, Ніна Строката, Іван Кандиба, Олексій Тихий, Микола Руденко (керівник Групи), Мирослав Маринович, Микола Матусевич.

УГГ стала найбільшою правозахисною організацією в республіці. Серед її 36 членів були такі відомі дисиденти, як Надія Світлична, В'ячеслав Чорновіл, Василь Стус, Василь Овсієнко, Микола Горбаль та ін. Незважаючи на постійні репресії, УГГ не припинила своє існування. З 1987 року, коли ставала поступово все більш можливою легальна діяльність, члени УГГ, які поверталися з таборів, майже всі стали вести політичну діяльність [8].

На базі УГГ постала Українська Гельсінська спілка (УГС) – громадсько-політична і правозахисна організація. Її створення було проголошено 7.07.1988 на 50-тисячному мітингу у Львові. УГС постала як федеративне об'єднання самоврядних правозахисних груп і організацій в областях, районах, містах України та за її межами. Значення цієї події для наступного історичного процесу було епохальним, адже УГС стала першою в Радянській Україні масовою опозиційною організацією, яка слугувала громадянській активізації і мала свою політичну програму під назвою «Декларація принципів УГС».

Виникнення УГС було вмотивоване в Декларації відверто й переконливо: «Як показав досвід 66-річного перебування України у складі СРСР, ні уряд УРСР, який насправді ніколи не був суверенним урядом, а тільки виконавчим органом центральної влади, ні Комуністична партія України, що є всього лиш регіональним підрозділом КПРС, не могли і здебільшого не бажали захистити населення України від тотального голоду, від варварського нищення продуктивних сил та інтелектуального потенціалу нації, від денационалізації українців та неросійських меншостей, від штучної зміни етнічного складу населення України» [9].

Головою УГС обрали Левка Лук'яненка, який відбував покарання на заслання; виконавчим секретарем став динамічний організатор В'ячеслав Чорновіл. До керівництва увійшли такі відомі особистості як Михайло і Богдан Горині, Микола Горбаль, Олесь Шевченко, Василь Овсієнко, Євген Пронюк, Степан Хмара, Йосиф Зісельс, Зеновій Красівський та багато інших.

В сучасній державі Україна – Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) – є найбільшою асоціацією правозахисних організацій України. На сьогодні Спілка об'єднує 29 правозахисних недержавних організацій. Метою діяльності УГСПЛ є захист прав людини.

УГСПЛ вважає себе частиною гельсінського руху і продовжувачем традицій та діяльності Української Гельсінської групи сприяння виконанню Гельсінських угод – УГГ.

В Україні правозахисну функцію, крім органів державної влади, також виконують інституції громадянського суспільства (громадські організації та рухи, ЗМІ та ін.), здійснюючи її «замість» або, навіть, «всупереч» діям органів державної влади, зокрема – правоохоронних. Вплив неурядових організацій на правозахисну сферу і ступінь «проникності» їхнього контролю, природно, значно менший, ніж державний, але цей вплив має очевидну тенденцію до зростання, завдячуючи своєму існуванню та розвитку, в тому числі, й таким організаціям як УГС.

1. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.

2. Захист прав людини неурядовими правозахисними організаціями. Алмаші М.М., URL: file:///C:/Users/User/Desktop/kpac_2015_1_4.pdf.

3. Загальна Декларація прав людини URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version->.

4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

6. Закон України «Про громадські об'єднання» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.

7. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> .

8. Місія та історія спілки URL: <https://helsinki.org.ua/informatsiya/>

9. Віртуальний музей «Дисидентський рух в Україні» URL: <http://museum.khpg.org/index.php?id=1162804910>.

10. Конспект лекцій з дисципліни «Неурядові правозахисні організації» Грицай І.О., URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1108/4.1.pdf>.

Дарина Воронцова,
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
д.ю.н., проф. **Наливайко Л.Р.**
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АВТОРИТЕТ ЯК РЕСУРС ВЛАДИ У СУСПІЛЬСТВІ

Досвід показує нам, що там, де виникає потреба в узгоджених діях людей, з'являється лідер, який підпорядковує їх діяльність до досягнення певної мети. Постать, яка формує поняття «влада» і володіє здатністю та можливістю здійснювати свою волю по відношенню до інших.

Авторитет – тип влади, за якого люди з готовністю підкоряються керівникові, оскільки вважають його легітимним. Без сумніву, особа, яка стоїть за даним типом влади – це керівник, про нього говорять, його поважають та знають. Тому ж, моральні та професійні чесноти мають базуватися на принципах гуманізму. Самодисципліна – це та якість, яка характерна для «демократії співучасті», і за якими має творитися авторитет [1].

П. Гольбах вважав, що авторитет – це потреба простої людини в тому, хто її розуміє і знає більше, а також рятує від страхів [2]. Вочевидь специфікою поняття «авторитет» є те, що воно об'єднує в собі посаду й особу, оскільки знеособленої влади не буває – вона належить конкретним людям [3]. Специфікою авторитету є те, що цей феномен забезпечує особливу довірливість у владних відносинах.

У державному управлінні, поняття «керівник» визначається як особа, на яку офіційно шляхом обрання покладено функції керівництва державою, наділена формально регламентованими правами і обов'язками, зокрема правом висувати юридичновладні вимоги і застосовувати засоби дисциплінарного впливу [4]. Отже, він має бути скоріше моральним авторитетом, а не тим, хто видає накази.

Авторитет як ресурс влади, має рефлексивний характер. Державна влада має своїми діями доводити, що вона має право на підтримку з боку суспільства, а суспільство у відповідних діях влади підкоряється та виконує її правові приписи. Більше того, я вважаю, що завоювати і домогтися влади набагато простіше, ніж нею розпоряджатися і утримати [5].

Щоб гідно утримувати владу, необхідно моделювати повсякчас політико-правові інституції, формувати інструменти контролю, здійснювати пряму і непряму регуляцію взаємодії людей і системи суспільних відносин, підтримувати стійкий режим суспільного існування, використовуючи при цьому форми здійснення державної влади [6].

«Шлях насилля», який обирають деякі керівники – це насильство, яке підкоряється глибинним інстинктам – ірраціонально й сліпо. Між тим, насильство володіє властивістю взаємності, отже, будь-яке насильство викликає відповідну форму наслідування. Примус гарантує процес владарювання, бо поки об'єкт чинить опір, не підкоряється, він – не підвладна, а протиборча сторона. Насилля, що може застосовувати влада, можна визначити як узурпацію свободи волі [7].

Вищевикладене, нагадує нам про політичну довіру, яка в свою чергу залежить від харизми та авторитету керівника. В українському суспільстві існує очевидна криза довіри, ми навряд чи довіряємо політикам або медіа, адже навіть найбільш надійні з них іноді змушують нас червоніти [8]. «Влада діє так само розбещено на тих, хто наділений нею, як і на тих, хто змушений їй підкорятися».

Слід зазначити, що довіра виступає одним з вкорінених факторів розвитку суспільства, довіра передбачає добровільне взяття на себе членами суспільства, громадянами зобов'язань щодо здійснення суспільних функцій. Сучасний американський філософ Ф. Фукуяма розглядає довіру як один з основних факторів підвищення суспільного блага. Він зазначає, що рівень довіри в суспільстві визначається, перш за все, культурними факторами, а суспільство з високою довірою характеризується здатністю до суспільної взаємодії.

Отже, авторитет – це той ресурс влади, за якого люди з готовністю підкоряються наказам, оскільки вважають здійснення влади легітимним. На відміну від зовнішнього примусу, що спирається на постійну можливість прямого застосування сили, влада авторитету підтримується моральними підставами, тобто етичними якостями суб'єкта, харизмою лідера та раціональнообґрунтованою системою правових норм, що забезпечує законність.

1. Новаченко Т.В. Становлення та розвиток авторитету керівництва в органах державної влади України (архетипний підхід): автореф. дис. докт. наук з держ. упр. Т.В.Новаченко. К., 2014. Ст. 36.
2. Гольбах П. Вибрані твори: в 2 т. П. Гольбах. М.: Думка, 1963. Т. 1. 1963. Ст. 563.
3. Енциклопедичний словник з державного управління. уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. Ст. 820.
4. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. *Відомості Верховної Влади України*. 2016, № 4, ст.43 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
5. Цокур Є. Г. Легітимність політичної влади: джерела, особливості, перспективи: монографія Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. ст. 330.
6. Мангайм К. Ідеологія та утопія. К. Мангайм. К.: ДУХЛІТЕРА, 2008. Ст. 370.
7. Nye J. The Power of Persuasion: Dual components of US leadership. The conversation with J. Nye. *Harvard International Review*, Winter, 2003.
8. Бакунін М.А. Філософія. Соціологія. Політика. Москва. 1989. с. 624.
9. Сєрьогін С. М. Державний службовець у відносинах між владою і суспільством: монографія. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2003. Ст. 456.

Артем Герасимов,

здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

к.філос.н., доц. **Стояцька Г. М.**
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАКОНИ ЛОГІКИ ЯК ЧИННИК ЮРИДИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА УНІВЕРСАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОРОЗУМІННЯ

У наш час не існує жодної науки, яка б не прагнула до максимальної обґрунтованості власних положень та їх точності. Науковці під час своєї діяльності висувують певні твердження стосовно своєї галузі, опираючись на свої знання та дослідження, використовуючи основні логічні прийоми. Умовою впевненості у своїх висновках можна досягти за допомогою застосування логічних операцій, що ідентифікують ці твердження як правомірні та правильні. Завданням же самої логіки як науки є роз'яснити логічні операції, ознайомити усіх з умовами їх правильного використання для певних цілей.

Що ж стосовно такої фундаментальної науки як право. Її особливістю є те, що під час діяльності науковців із галузі права, вони мають дотримуватися жорстких правил, які нехарактерні іншим галузям: раціональності, умисного дефіциту емоційності, надмірна точність. Саме для цього право як наука має обов'язково використовувати логічні операції та закони логіки, які дають можливість оперувати ними під час розгляду кримінальних справ, подачі законопроектів, проведення судових дебатів тощо. У синтезі ж право і логіка утворюють окрему науку, яка має назву – юридична логіка. Слід зазначити, що її основною метою є вивчення, роз'яснення та дослідження закономірностей застосування логічних положень у правореалізації, правотворчості та в юридичній науці. Авторитетний філософ права і юрист Б.Н. Чичерін стверджував, що «юридична логіка визнається найістотнішим елементом правознавства». Тому можна сказати, що юридична логіка є діалектичною логікою права, логікою розвитку права, виступає фундаментальною логічною константою правового пізнання [1, с.32].

Для досягнення результату правильного мислення, в юридичній логіці використовуються такі основоположні закони: закон тотожності; закон суперечності; закон виключення

третього; закон достатньої підстави. Завдяки їм правники запобігають порушенню основних принципів мислення та ведення дискусії під час доведення. Завданнями законів логіки є формулювання певних правил, дотримуючись яких доповідач досягає послідовності, зв'язності, максимальної комфортності та етики спілкування під час свого виступу. Перші три закони сформулював давньогрецький вчений – Аристотель, а останній – провідний німецький філософ і логік Г.В. Лейбніц [2, с. 186].

Розглянемо перший закон логіки, який має назву «закон тотожності». Принцип його полягає в тому, що поняття, які доповідач використовує у своїй промові, мають бути чітко сформульовані, виключати неточність і неоднозначність. Використовуючи ті чи інші визначення, він повинен бути впевнений, що слухачі розуміють зміст кожного вжитого ним слова. У правознавстві порушення цього закону до розширення або ж звуження обсягу того поняття, що використовується законодавством, у наслідок чого відбувається необґрунтоване розширення чи обмеження тлумачення, підміна одного поняття іншим. Ця недбалість під час застосування кримінального закону призводить до грубого порушення принципу законності [3, с.84].

Другий закон, «закон суперечності» ґрунтується на тому, що під час використання в доповіді двох протилежних висловлювання (Q; не Q) стосовно одного й того ж предмету, обов'язково одне з них істинне, а інше – ні. Інакше – це порушення закону, яке тягне за собою необґрунтованість власних думок доповідача. Під час судового розгляду захисник і звинувач, доповідач і позивач стверджують протилежне, наводячи свої аргументи, доводячи те, що ваші аргументи є хибними. Яскравим прикладом є алібі. Це слово означає те, що особа, яка звинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, в момент його вчинення знаходилась зовсім в іншому місці, через це і не могла фактично вчинити його. Довівши істинність алібі, зрозуміло, що заперечується причетність звинуваченого до вчинення кримінального правопорушення [4].

Закон виключення третього встановлює таку обов'язкову засаду: якщо доповідач використовує два протилежні висловлювання (Q; не Q), то вони не можуть бути обидва хибними, одне з них обов'язково – достовірне. У практиці правоохоронних органів широко застосовується даний закон. Під час застосування норми права фахівці повинні точно встановити: існував або не існував даний факт (подія) у конкретний момент часу. Кримінальне правопорушення вчинилося особою або не вчинилося; підозрюваний або винний, або невинний. Будь-який факт, що стосується конкретної справи повинен встановлено або не встановлено – третього ніколи не існує [5, с.37-38].

Принципом останнього закону, «закону достатньої підстави» є те, що твердження (E) можна вважати достовірним лише за наявності достатньої підстави (W). Наприклад, стаття 216 Кримінального кодексу України містить таке поняття як «незаконні дії», яке можуть люди тлумачити як хочеш, мотивуючи це тим, що це не визначене законом. Але ні, звернувшись до Положення №1251 про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів, що затверджене Кабінетом Міністрів України (далі КМУ) 27 грудня 2010 року та Положення №1555 про порядок виробництва, зберігання, продажу контрольних марок та маркування примірників аудіовізуальних творів чи фонограм, що затверджене КМУ 13 жовтня 2000 року, можна знайти це визначення [6, с. 8-9].

Отже, можна зробити висновок, що юридична логіка – є обов'язковою для вивчення наукою для тих, хто хоче пов'язати свою професійну діяльність з правознавством. Також вона є не менш корисною для інших фахівців, а навпаки – вміле та грамотне вивчення деяких положень даної дисципліни допоможе їм не боятися прийматися участь у дискусіях та правильно формулювати свої тези, грамотно аргументуючи їх за правилами логічних операцій та законів логіки. Також слід зазначити, що в праві діють усі основні закони логіки, якісь із них більш розповсюджені та застосовуються майже завжди, інші – ні, але все одно вони не втрачають свою значимість і користь.

1. Логіка для правознавців: навч. посіб. / О. О. Бандура, О. І. Гвоздік, В. М. Кравець та ін. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 144 с. Юридична логіка: підручник / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. – 248 с.

2. Деякі логіко-граматичні особливості формулювання диспозиції статті 204 Кримінального кодексу України та їх вплив на кримінально-правову кваліфікацію: наукова стаття / М. Мінаєв // Підприємство, господарство і право. – 2004. – № 1. – С. 84–88.

3. Несуперечність думки. Закони виключеного третього та несуперечності: курс лекцій. Ви-

- давництво Національної академії внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/logika/lections/lecture4_32.html
4. Юридична логіка : підручник. 2-е видавництво, перероблене і доповнене. Бандурка О. М., Тягло О. В.: Золота миля, 2017. — 216 с. URL : https://www.researchgate.net/profile/Taglo_Aleksandr/publication/323561054_Uridicna_logika/links/5a9da187aca272cd09c21d30/Uridicna-logika.pdf
5. Коханюк Т.С. Законы формальной логики в правилах системного толкования уголовного закона (закон тождества и закон достаточного основания) Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. URL : http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/01_2013/13ktszdp.pdf

Діана Замкова,
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
к.ю.н. **Задаля Д.К.,**
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ І СВОБОД ІНОЗЕМЦІВ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Важливою умовою розвитку українських компаній на міжнародному рівні, а також розвитку інвестиційного клімату в Україні є залучення іноземних працівників. Отже, питання працевлаштування іноземців, шляхи спрощення даної процедури є актуальним.

Окрім питання, що стосується особливостей працевлаштування іноземців в Україні тією чи іншою мірою досліджували Н. Болотіна, Т. Головка, О. Горбань, А. Грабильніков, О. Грузінова, О. Заржицький, Н. Лата, Н. Пасічник, Є. Петров, П. Пилипенко, С. Прилипко, А. Слюсар, О. Тимошек, Н. Хугорян, В. Швайковська та інші науковці.

Звісно, вищезазначені науковці внесли певний внесок у дослідження правового статусу працівників-іноземців, проте в їхніх роботах не враховані зміни до вітчизняного законодавства у цій сфері.

Трудові відносини з іноземцями в Україні регулюються Законом України «Про міжнародне приватне право» [6], Кодексом законів про працю України [2] та рядом інших нормативно-правових актів.

Зокрема, особливості працевлаштування іноземців в Україні закріплено нормами Закону України «Про зайнятість населення» [4], який встановлює умовою залучення до роботи в Україні іноземних громадян отримання ними відповідного дозволу. Даним дозволом встановлюються терміни, протягом яких іноземець може працювати в Україні.

За працевлаштування іноземних громадян або осіб без громадянства роботодавцем без отримання такими громадянами відповідного дозволу, згідно ст.53 Закону України «Про зайнятість населення», передбачається накладення на роботодавця штрафів на роботодавця.

У разі законного перебування іноземця або особи без громадянства, за умови отримання ними дозволу на працевлаштування, у відповідності до ст. 26 Конституції України [1] такі особи мають право користуватися тими самими правами й свободами та мати такі самі обов'язки, що й українські громадяни. Дане положення стосується і права на здійснення трудової діяльності.

Зазначене право передбачено Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [7].

У відповідності до ч. 6 ст. 42 Закону України «Про зайнятість населення», іноземні громадяни, які отримали відповідний дозвіл на постійне проживання та працевлаштування або набули статусу біженців, або мають статус закордонного українця, а також та іноземці в іноземних представництвах в Україні приймаються на роботу на загальних підставах, пе-

редбачених українським законодавством у сфері регулювання трудових відносин.

Іноземець може працювати за сумісництвом на кількох підприємствах без обмеження їх кількості, - за умови отримання дозволу на працевлаштування для кожної посади, яку він займає.

Крім того, іноземним громадянам українським законодавством надається можливість працювати за сумісництвом на кількох посадах в одній компанії. Проте, дана можливість є обмеженою певним терміном – не більше ніж 60 календарних днів протягом року.

Порядок отримання дозволу на працевлаштування відбувається у декілька етапів:

- підготовка пакета документів для отримання дозволу на працевлаштування,
- подання пакету документів до органу виконавчої влади, уповноваженого здійснювати державну політику у сфері зайнятості населення і трудової міграції (територіальні органи Державної служби зайнятості, а також, у відповідності до розпорядження КМУ від 11.10.2017 р. №782-р «Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.05.2014 р. №523» [9], - Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП),

- перевірка поданого пакету документів зазначеними органами і прийняття ними рішення про можливість/неможливість надання дозволу (протягом 7 робочих днів), або продовження дії дозволу (протягом 3 робочих днів),

- одержання дозволу (отримання заявником копії рішення органу виконавчої влади, уповноваженого здійснювати державну політику у сфері зайнятості населення і трудової міграції електронною поштою, сплата державного мита роботодавцем 10 робочих днів з дати прийняття рішення про видачу або продовження дії дозволу, власне отримання дозволу),

- подання роботодавцем до органу виконавчої влади, уповноваженого здійснювати державну політику у сфері зайнятості населення і трудової міграції копії трудового контракту (укладається між роботодавцем та іноземцем чи особою без громадянства не пізніше ніж за 90 календарних днів з дати видачі дозволу) - протягом 10 днів після укладення трудового договору,

- легалізація перебування іноземця в Україні більше ніж 90 днів шляхом отримання візи типу «Д»,

- оформлення посвідки на тимчасове проживання в Україні.

У 2017 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення бар'єрів для залучення іноземних інвестицій» № 2058 [3] було внесено зміни в правовий статус іноземців і осіб без громадянства щодо спрощення процедури отримання права на працю та перебування іноземців на території України.

Таке спрощення стосується зменшення вимог до кількості документів та збільшенні термінів їх дії, скорочення строків оформлення дозволів, а також впровадження електронних сервісів.

Роботодавцеві вже не потрібно подавати заявку про вільну вакансію для іноземця у Центр зайнятості, як це було раніше.

А замість семи документів для оформлення дозволу на працевлаштування громадянам інших країн тепер необхідно подавати лише чотири.

Дозвіл надається на строк дії трудового договору (контракту), але не більше ніж на 3 роки.

В залежності від категорії іноземців (особлива або загальна), було змінено умови видачі дозволів на працевлаштування та посвідок на тимчасове проживання.

Так, до особливої категорії було віднесено: іноземних високооплачуваних професіоналів у певних галузях; засновників та/або учасників, та/або бенефіціарів юридичної особи; випускників університетів першої сотні світових рейтингів; іноземних працівників творчих професій; іноземних ІТ-професіоналів, з якими укладено контракт з метою здійснення конкретних проєктів.

Щодо даної категорії іноземців, слід вказати на відсутність встановлених українським законодавством вимог щодо рівня їх мінімальної заробітної плати та відсутність закріпленого строку дії для працівників даної категорії дозволу на працевлаштування.

Але для нормальної роботи будь-якої позитивної новації самого лише ухвалення замало.

Сьогодні наріжним каменем стала постанова КМУ № 322 від 25.04. 2018 р. [8], що набула чинності 01.06.2018 р., яка створює законодавчу колізію при оформленні тимчасової посвідки на проживання для громадянина іншої держави в Україні.

Так, відповідно до нової редакції закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», посвідка видається міграційною службою протягом 10 днів. Відповідно ж до постанови КМУ №322, цей період збільшується до 15 днів. Також існує

відмінність у тому, що за законом документи на продовження дії посвідки потрібно подавати не пізніше ніж за 10 днів до завершення її дії, а згідно з постановою – не пізніше ніж за 15 днів.

Крім того, згідно з законом, документи на отримання відповідної посвідки можуть подаватись представником за дорученням від іноземця, про що в постанові ані слова не сказано. Але відповідно до постанови запроваджується ID картка іноземного громадянина, що міститиме біометричні дані працівника, тому виключає можливість подачі документів за дорученням.

Працюючи над питанням працевлаштування іноземців в Україні, експерти багато дискутували, адже мали на меті створити та запровадити механізм, який забезпечив би для українця пріоритетність у отриманні високооплачуваної роботи. А також, який міг би захистити кордони держави від перебування у ній недобросовісних іноземців. Адже, на жаль, деякі з них дуже швидко пристосовуються до нових правил гри зловживають та ними. Тому й було обрано такий економічний інструмент, який би дозволив досягнути цих цілей.

Сьогодні, коли директор компанії наймає на роботу іноземного працівника, він має забезпечити йому зарплату у розмірі не менше 10 мінімальних. Однак, для роботодавців цей інструмент став несподіванкою, і багато хто зараз вважає, що це дискримінує українського працівника.

Дане питання мали бути врегульовані законопроектами про внесення змін до Закону України «Про зайнятість населення» №7529 [10] та №7529-1 [11]. Зокрема, ключовим положенням законопроекту № 7529-1 є зміна прив'язки заробітної плати іноземця до мінімального прожиткового мінімуму. Проте, дані законопроекти ще перебувають в стадії розгляду.

Рішенням КМУ від 18.07.2019 р. скасовано можливість відмови в оформленні посвідки на проживання на підставі того, що дата в'їзду в Україну передусє дати отримання дозволу на працевлаштування. Тобто на законодавчому рівні було закріплено можливість для іноземців оформлювати довгострокові візи в департаменті консульської служби Міністерства зовнішніх справ без виїзду з території України.

Проте порядок такого оформлення ще не містить чіткого механізму.

Актуальним питанням залишається неузгодження законодавчих та підзаконних нормативних актів у сфері працевлаштування іноземців. Так, певні суперечності щодо строків видачі посвідки на тимчасове проживання в Україні містять Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та постанова КМУ №322 «Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання».

Певні неузгодженості також мають місце у нормативно-правових актах щодо суми, яка вноситься іноземним громадянином при реалізації процедури легалізації перебування на території України. Зокрема, йдеться про норми Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та Закону України «Про імміграцію» [5].

Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок щодо необхідності реформування трудового законодавства України у сфері працевлаштування іноземців, приведення його у відповідність до актуальних вимог сьогодення – шляхом кодифікації з нормами міжнародного трудового прав.

1. Конституція України: Основний Закон від 28.06.. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. №322-УІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення бар'єрів для залучення іноземних інвестицій» від 23.05.2017 р. № 2058-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2058-19>.

4. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

5. Закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001 р. №2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14>.

6. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2709-15>.

7. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання» від 25.04. 2018 р. № 322 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2018-p>.

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.05.2014 р. №523» від 11.10.2017 р. №782-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/250401348>.

10. Законопроект про внесення змін до Закону України "Про зайнятість населення" щодо застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні від 25.01.2018 р. №7529. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63388.

11. Законопроект про внесення змін до Закону України "Про зайнятість населення" щодо застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні від 08.02.2018 р. № 7529-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH5T51AA.html.

Олег Заяць,

здобувач вищої освіти
факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

к.і.н. **Недря К. М.**
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ

З початку спалаху інфекції Covid-19 на національному та міжнародному рівнях підкреслюється важливість захисту прав людей. ВООЗ закликає держави вжити невідкладні і максимально рішучі заходи для подолання інфекції. В свою чергу, ООН закликає країни прийняти більш узгоджений, глобальний і орієнтований на права людини підхід до пандемії як загальнолюдської кризи. Сьогодні світ, в тому числі і Україна, перебуває на шляху подолання пандемії та її наслідків. Карантинні, в тому числі жорстко обмежувальні заходи не втрачають чинність. Відповідно, досліджуване питання залишається актуальним.

Основні права і свободи людини в Україні гарантуються Конституцією та міжнародними нормативними актами. Основоположним міжнародним документом у сфері захисту прав людини є Конвенція від 04.11.1950р., ратифікована Україною 17.07.1997р. [1] Стаття 15 Конвенції передбачає право країн відступити від зобов'язань із захисту і дотримання прав і свобод людини в умовах суспільної небезпеки, що загрожує життю нації. Зазначене положення Конвенції застосовується з урахуванням матеріальних і процесуальних вимог. Стаття 15 Конвенції узгоджується зі статтею 64 Конституції України [2], що містить аналогічне положення.

ЄСПЛ визначено 3 обов'язкові умови застосування ст.15 Конвенції та обмеження державою прав і свобод людини. Це: якісний закон (чіткість і передбачуваність, доступність національного закону), законні виправдані цілі (мета має бути конкретною, реалістичною, визначеною часовим проміжком), суспільна необхідність [3].

На відміну від ряду країн-учасників Конвенції, які офіційно заявили про застосування положення статті 15 Конвенції, Україна про це не заявляла. На сьогодні складно передбачити, якого масштабу може набути обсяг справ в ЄСПЛ щодо порушення конвенційних прав у зв'язку з пандемією. Вірус в Україні продовжує розповсюджуватися і поки невідомо, які ще обмежувальні заходи будуть вжиті державою.

Запровадження карантину та перелік обмежувальних заходів визначено постановою КМУ №211 від 11.03.2020р. [4], що є чинною на сьогодні з численними змінами. З початку пандемії в Україні обмежувалась робота КПП, запроваджувались різні санкції за порушення карантинного режиму.

Україна складно знаходить оптимальну межу між жорсткими обмежувальними заходами для захисту життя і здоров'я людей від інфекції та гарантованим дотриманням їхніх прав.

Права, що зазнали найбільшого втручання. З огляду на зазначену вище постанову КМУ, найбільшого втручання в Україні зазнали права:

- на повагу до приватного життя (обмежено),
- на свободу та особисту недоторканість. В певних випадках відбувалося жорстке обмеження шляхом примусової обсервації, самоізоляції,
- на свободу пересування (жорстко обмежено, особливо під час «локдауну»),
- на свободу мирних зібрань (обмежено),
- на освіту (обмежено),
- на свободу релігії (обмежено),
- доступу до медичної допомоги (обмежено для планових медичних заходів).

Основні принципи розробки карантинних та інших обмежувальних заходів, спрямованих на боротьбу з covid, викладені у керівній записці місією ООН із прав людини в Україні від 25.03.2020р. [5]. Основна вимога до будь-яких заходів реагування – це пропорційність, необхідність та неможливість дискримінації за будь-якими ознаками. Основні положення, викладені в зазначеному документі, можна узагальнити так:

- виправданість карантину як заходу, що обмежує право на пересування. Необхідна умова – пропорційність, обмеження в часі та законна мета таких заходів,
- дотримання безпеки людини під час запровадження кожного обмежувального заходу,
- належна повага до людини та її прав і свобод,
- необхідність розгляду можливості введення добровільного карантину.

Акцентується увага на захисті під час карантину таких прав:

- на життя і здоров'я,
- на гуманне поводження,
- на інформацію,
- на доступ до їжі та питної води,
- на доступ до якісної і вчасної медичної допомоги,
- на освіту,
- на працю.

Акцентується увага на дотриманні під час карантину таких свобод:

- вільного віросповідання, свободу релігії чи інших духовних переконань,
- вільного вираження власних поглядів,
- вільного спілкування з зовнішнім світом.

На міжнародному та національному рівнях найбільш вразливими верствами населення в аспекті дотримання їх прав і свобод визначені: малозабезпечені громадяни, територіально ізольоване населення, особи з хронічними захворюваннями та інвалідністю, мігранти та внутрішньо переміщені особи, безпритульні особи, соціально нестабільні особи (алко- та наркотично-залежні), діти.

Особливо актуальним для України як держави з нестабільною економікою є питання фінансової стабільності населення та забезпечення отримання заробітної плати працюючим. Загальноприйнятою є позиція про високу роль бізнесу, його соціальної відповідальності, гнучкості в реагуванні на наслідки пандемії для працівників [6, с.8].

Гостро з початку пандемії і до сьогодні стоїть питання захисту прав людини, переважно жінок, що страждають від домашнього насилля. Введені державою обмежувальні заходи значно підвищують ризики насильства за гендерною ознакою та посилюють вразливість жертв такого насильства.

Підвищеної уваги потребують літні люди, особливо одинокі та ті, які мають особистісні розлади (психічні захворювання, деменцію та ін.). Вкрай важливо дотримання їх права на інформацію, зокрема інструктування щодо поведінки в умовах пандемії.

Право на інформацію – широка категорія, на якій слід акцентувати увагу. Передбачає як право на достовірну та повну інформацію про стан галузі охорони здоров'я, перебіг пандемії, рівень підготовки держави до боротьби з інфекцією, так і право на захист персональних даних, захист від кібератак та ін. В Україні найбільш гостро стало питання витоку персональних даних самоізолюваних осіб та тих, які перебувають на лікуванні з підтвердженим діагнозом [7, с.32].

Серед найбільш кризових обмежень прав людини в Україні слід відмітити: термінове обмеження перетину адміністративного кордону з АРК (без завчасного попередження), за-

борона проведення всіх масових заходів, введення «карантину вихідного дня» як обмеження права на працю, введення «локдауну» як обмеження права вільного пересування, заборона на здійснення планових медичних заходів як обмеження права на здоров'я та доступ до медичної допомоги [8, с.10, 15].

Основна проблема в питанні захисту прав людини при пандемії в Україні – це суперечливість чинної нормативної бази, якою встановлюється карантин та регулюються обмеження. Мета обмеження прав і свобод під час пандемії є зрозумілою – збереження здоров'я і життя нації. Однак застосовувані державою засоби – неконституційні і створюють колізії в законодавстві. Процедура обмеження прав і свобод, навіть із законною метою, має відповідати основоположним правовим нормам – зазначеній висте Конвенції і Конституції України. Якщо Конституція передбачає можливість обмеження прав і свобод виключно за умови надзвичайного чи воєнного стану, - вибір законотворців має бути зроблено на користь конституційності і правової визначеності, а не політичної доцільності.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004.

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254k/96-вр>.

3. Криворот В., Мартиненко А. Втручання в права людини під час пандемії // Юридична газета online, 27.03.2020р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshetruchannya-v-prava-lyudini-pid-chas-pandemiyi.html>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 р. № 211. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p#Text>.

5. Права людини у період пандемії COVID-19: Моніторингова місія ООН із прав людини в Україні. Керівна записка, 25 березня 2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.un.org.ua/images/documents/4850/ОНСНР%20он%20COVID%20and%20human%20rights%20\(25%20March%202020\)%20UA.pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/4850/ОНСНР%20он%20COVID%20and%20human%20rights%20(25%20March%202020)%20UA.pdf).

6. Зозуля О.І. Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню covid-19 в Україні // Форум права, 2020. - № 61 (2). - С. 6-22.

7. Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на права, свободи і безпеку людини в інформаційній сфері: Матеріали науково-практичної студентської конференції / 12 травня 2020 р., м. Київ / Упоряд. : Фурашев В. М., Петряєв С. Ю. – Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2020. – 196 с.

8. Відповідь на виклики COVID-19 та права людини: огляд ситуації в Україні / За заг. ред. Дмитра Ковалюка. – Київ, 2020. – 44 с.

Софія Книш,

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д.ю.н., проф. **Наливайко Л.Р.**

професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ

Діяльність держави, яка виражається у формуванні, прийнятті й оприлюдненні нормативно-правових актів, є одним з найважливіших аспектів діяльності держави. Організація, ведення такої діяльності передбачає наявність у законодавців не тільки загальної обізнаності та компетентності, але й вимагає від них спеціальних знань. Крім того, певних навичок опанування інструментарієм формування плану нормотворчої діяльності, нормативно-правових актів й формулювання законодавчих норм. Ці знання у світовій правовій теорії та практиці називають юридичною технікою, що представляє певну систему вимог

при створенні типових правових норм, законів та підзаконних актів, їх упорядкуванні й систематизації.

У кожній державі право має певні особливості, але скрізь воно спрямоване на створення та вдосконалення єдиної, внутрішньо узгодженої та послідовної системи норм, що регулюють суспільстві відносини.

Юридична техніка – це галузь знань про правила ведення правотворчої, законотворчої й нормотворчої діяльності, результатом яких є створення актів індивідуальної дії, або нормативно-правових актів. У сучасних умовах юридична техніка виділяється в окрему галузь юридичної науки, орієнтовану на розв'язання практичних задач.

Отже, юридична техніка – теоретико-прикладна юридична наука, предметом вивчення якої є закономірності раціональної юридичної діяльності зі створення, тлумачення та реалізації норм права [1].

Основним критерієм класифікації видів юридичної техніки є етапи правового регулювання (правотворчість, дія права, реалізація права). Тож можна виділити шість видів юридичної техніки:

- 1) правотворча техніка;
- 2) техніка опублікування нормативно-правових актів;
- 3) техніка систематизації нормативно-правових актів;
- 4) інтерпретаційна техніка;
- 5) техніка реалізації права;
- 6) правозастосовна техніка [2].

Унікальність юридичної техніки полягає в тому, що вона пов'язує всі види правової діяльності в єдиний виробничий процес, стандартизує його потенційно окремі сегменти та вносить надійну стабільність у правові процеси. Це дає можливість покращити показники ефективності для консолідації законодавчих пріоритетів та впроваджуючи їх на практиці, з метою забезпечення національних інтересів держави.

І. Д. Шутак, І. І. Онищук, Л. М. Легін розрізняють такі засоби юридичної техніки: а) загальні засоби юридичної техніки; б) спеціально-юридичні засоби юридичної техніки. До загальних засобів юридичної техніки відносять: формально-атрибутивні (реквізити документа); логічні (структура документа загалом, внутрішня структура норм); мовні (весь комплекс виражальних засобів мови, зокрема термінологія, мовні кліше, метафори, мовні символи), до спеціально-юридичних – юридичні конструкції, презумпції, фікції, посилання, відсилання, застереження, примітки [3].

Юридична техніка не визначається тільки як систему вимог-правил, що висуваються до текстів нормативно-правових та індивідуальних актів, до того ж її визначають як науку про юридичну техніку. Юридична техніка як наука, виступає як ланка між загальною теорією права та галузевими дисциплінами, що робить можливим створення нормативних документів, не втрачаючи зв'язків між доктринальними підходами та відповідно галузевими.

Вдосконалення юридичної техніки варто розглядати не тільки в напрямку розроблення нових прийомів, методів й правил для створення правозастосовних та нормативних документів, а також в напрямку підвищення фахової кваліфікації законотворців й інших уповноважених суб'єктів. Інакше кажучи, неможливо удосконалити засоби та правила юридичної техніки без компетентного суб'єктного складу, який зможе не тільки застосовувати вже наявні доктринальні положення, а безпосередньо вносити новації в регулювання даного питання.

Таким чином, поєднання потенціалу юридичної техніки, компетентності законотворців, та принципів правотворення, забезпечуватиме діяльність зі зміни чинних нормативно-правових актів та створення нових, систематичною та конструктивною обґрунтованістю правових перетворень. Такі підходи будуть виступати як способи запобігання розширення кількості юридичних помилок, оптимізації етапів законодавчої діяльності, систематизації й методології дій та операцій, що виконуються, і в кінцевому результаті забезпечуватиме високі показники якості законів та різного роду нормативних документів, а також сприятиме досягненню конструктивних завдань держави.

1. Шутак І. Д. Юридична техніка : навч. посіб. для вищих навч. закл. / І. Д. Шутак, І. І. Онищук. Івано-Франківськ, 2013. 496 с.

2. Кашанина Т. В. Юридическая техника: учебник / Москва: Норма-Инфра-М, 2011. 496 с.

3. Шутак І. Д., Онищук І. І., Легін Л. М. Юридична техніка в схемах і таблицях: курс лекцій / Івано-Франківськ: Лабораторія акад. досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Дрогобич : Коло, 2016. 234 с.

Юлія Кузюк,
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
к.ю.н., доц. **Рибалкін А.О.**,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ГАРАНТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Гарантії прав і свобод людини і громадянина взаємообумовлені і взаємозалежні, а також складають відповідну систему в сукупності забезпечують їх фактичну реалізацію, всебічну охорону та надійний захист

Будь – яка європейська країна, яка дотримується принципів свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод, а також верховенства права може звернутися в ЄС із заявою про членство.

Головним дослідженням є визначення характеристики європейського суду з прав людини, як гаранта захисту прав людини.

Питанню Європейського суду з прав людини приділили свої роботи такі вчені: М. Баглай, Б. Габричидзе, В. Головатенко, А. Грабильніков, Є. Козлова, А. Ковлер, Є. Колюшін, А. Крупчан, О. Кутафин, А. Мишин, Т. Присяжнюк, В. Румянцев, О. Стрельцова, Б. Страшун, Ю. Тодика, О. Фрицький, В. Чиркин, В. Яворський, та ін. Згадані автори зосередили свою увагу на процесах встановлення і взаємодії Європейського Суду з прав людини, як гаранта захисту прав людини.

Гарантії забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина прийнято ділити на загальні (загальносоціальні) та спеціальні (власне правові, юридичні).

Європейський Суд з прав людини – міжнародний судовий орган, юрисдикція якого поширюється на всі держави-члени Ради Європи, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основних свобод, і включає всі питання, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, включаючи міждержавні справи і скарги. [5, с.58].

В Хартії проголошується, що Європейський союз ґрунтується на неподільних і загальних цінностях – гідність людини, свободу, рівність і солідарність; він спирається на принципи демократії та правової держави. Європейський союз визнає зібрані в Хартії політичні, економічні і соціальні права і свободи громадян ЄС. Європейське розуміння демократії представлено в статтях Хартії, включені в шість розділів під назвами «Гідність», «Свободи», «Рівність», «Солідарність», «Громадянство» і «Правосуддя» [1, с.114].

Стаття 56 Договору про функціонування забороняє будь-які обмеження вільного надання послуг у межах Союзу громадянами держав-членів. Хоча сам ДФЕС не містить положень конкретно по медійних послуг, але Суд ЄС встановив, що аудіовізуальні послуги захищаються свободою надання послуг та, таким чином, сформував аудіовізуальний простір в Європі. У той же час ЄС не може втручатися в регулювання контенту мовлення в державах-учасниках, крім окремих сфер, як, наприклад, захист неповнолітніх, а також для досягнення «єдиного ринку». [2, с.668].

Велике значення для європейської медіа сфери має Директива про аудіовізуальні медіа послуги, яка встановила більш гнучке регулювання. Вона застосовується до всіх аудіовізуальних медійних послуг, що включають традиційні телетрансляції, а також послуги за запитом. Численними є нормативні акти присвячені обміну інформацією в Інтернеті. Також надання аудіовізуальних послуг підлягає регулюванню антимонопольним законодавством. До нього додаються документи, що стосуються сфери саморегулювання і спільного регулювання. [3, с.38].

Крім норм установчих договорів ЄС існує велика кількість актів вторинного законодавства, що регулюють різні аспекти діяльності ЗМІ.

Важливу роль у створенні внутрішнього телевізійного ринку Європи зіграла Дирек-

тива про транскордонне телебачення, оскільки вона заборонила державам-членам ЄС обмежувати прийом і ретрансляцію телевізійних програм інших держав-членів ЄС з причин, що стосуються їх змісту, якщо ці причини не входять Директиви. З останнім переглядом в 2007 р. Директиву був перейменований в Директиву про аудіовізуальні медійні послуги (далі – Директива AVMS) і кодифіковані в 2010 р [4].

Для сприяння вільному обігу інформації будь-яка трансляційна компанія, яка діє в ЄС, має гарантований доступ до ексклюзивної трансляції подій, які викликають високу зацікавленість громадськості, з метою трансляції коротких репортажів новин. Директива встановлює обов'язок держав-членів, щоб не тільки компанії, які здійснюють телевізійну трансляцію, а й аудіовізуальні медійні послуги за запитом сприяли європейським принципам [5, с 20].

Узагальнюючі представлено, можна висунути наступне формулювання поняття «Європейський Суд з прав людини, як гаранта захисту прав людини»: це міжнародно-правовий орган гарантії, що спонукають до вчинення необхідного в правовому статусі громадян України переходу від передбаченої в Конституції і законах держави можливості в реальній дійсності.

Отже, юридичні гарантії забезпечення прав і свобод людини і громадянина як внутрішньо правові, так і міжнародно-правові, мають нерозривний зв'язок між собою, взаємозалежні, взаємопов'язані і взаємодоповнюючі, а також є ключовою складовою механізму захисту прав і свобод громадян України.

1. Жильцов А. Н. Международное частное право: Иностранное законодательство
2. Богуславский М. М. Международное частное право: Учебник. Москва. Юрист. 1999.
3. Матвеев Г. К. Советское семейное право: Учебник. Москва. Юридическая литература. 1985.
4. Довгерт А. Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закону. Харків. ТОВ «Одіссей». 2008.
5. Кисіль В. І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. Київ. Україна. 2005.

Максим Прядко

студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д.ю.н., проф. **Наливайко Л.Р.**
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВОЇ МІЖНАРОЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Питання гендерної рівності не втрачає свою актуальність протягом багатьох років. Це зумовлено низкою чинників, які, так чи інакше, суттєво впливають на розвиток суспільства у сфері економіки, відносин, ринку праці, тощо. Саме тому досягнення певного компромісу у цій сфері так важливо, аби припинити стагнацію важливих сфер життя в Україні. Нажаль, в двадцять першому столітті, суспільство буквально щоразу змушене повертатися до питання гендерного дисбалансу, аби врегулювати суспільні відносини в країні.

Питання гендерної рівності в своїх працях досліджувало багато відомих вчених, серед яких: Л. Наливайко, Г. Герасименко, Н. Грицяк, Н. Болотіна, І. Грицай, О. Литвинчук, Ю. Івченко та інші.

Слід зазначити, що нормативно рівність прав чоловіка і жінки гарантовано у Конституції України, зокрема у ст. 24: «Рівність прав чоловіка і жінки забезпечуються: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними захо-

дами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [1].

Гендерна рівність – це становище, яке гарантує особі, незалежно від її раси, статті та бажань, задумів гендерно-незалежний результат будь-яких дій, отриманих внаслідок своєї діяльності. Іншими словами, гендерна рівність гарантує уникнення гендерного дисбалансу та виконання своїх зобов'язань [1].

Варто підкреслити, що гендер – один із базових моментів соціальної стратифікації (соціальна стратифікація – факт соціальної нерівності у суспільстві, його розшарування, із чого виводиться соціальна структура суспільства). Поняття гендеру слід розглядати як складний соціокультурний процес у суспільстві. Це поняття розкриває соціально-рольовий статус особистості, який визначає соціальні можливості в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, сексуальності, а також сімейні ролі та репродуктивну поведінку [Крочук М.І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 464-471, с. 466]. Таким чином, гендер стосується не лише чоловіків та жінок, а й взаємовідносин між ними, пояснює яким чином реалізуються соціальні ролі жінок і чоловіків, дівчат та хлопців, а також соціальне конструювання між ними. Сьогодні у відносинах між чоловіком та жінкою неабиякий вплив має соціальна стать – гендер.

Особливість гендерної рівності також полягає в тому, що вона не робить чоловіків та жінок однаковими, навпаки, вони зовсім різні. А ось їх права та обов'язки збалансовані між собою, та мають спільний характер. Також гендерна рівність визначає, що враховуються потреби та інтереси як чоловіків, так і жінок, визнаючи різноманіття різних груп. Гендерна рівність не є виключно жіночою проблемою. Вона повинна торкатись як чоловіків, так і осіб жіночого полу. Рівність між чоловіками і жінками розглядається, по-перше, як рівність прав людини, а вже потім про інше аспекти діяльності [2].

Слід підкреслити, що гендерна рівність має полягати у компромісі між двома рівноправними суб'єктами (чоловіком та жінкою), кожен із яких має свої власні інтереси, цілі та бажання, але, попри все, намагається врахувати й інтереси свого партнера. У відносинах подібного роду, найголовніше – це досягнення консенсусу між сторонами. Взаємодія у таких відносинах включає в себе довіру, вміння розуміти, слухати та допомогти [3, с. 28].

Категорія рівності у правовій площині передбачає рівну міру прав і обов'язків у всіх громадян, однаковий для усіх простір соціальної свободи. Поняття правової рівності містить також однаковий ступінь відповідальності осіб перед законом, що виключає їхні фактичні відмінності в соціальному стані, матеріальному стані тощо. Принцип формально-юридичної рівності виключає будь-які не обумовлені законом переваги, прерогативи, привілеї учасників правових конфліктів та судових розглядів.

Вчені вважають, що надання однакових прав особам різної статті дозволить жінкам більш прогресивно самореалізовуватись та досягати своїх цілей. Такий підхід, без сумніву, забезпечить розвиток суспільства як в економічному плані, так й в соціальному, що є ключовим фактором в формуванні демократичної держави [4, с. 63]. Нажаль, практика забезпечення гендерної рівності в нашій державі не відзначається вагомими досягненнями, адже держава не повністю виконує свої прямі зобов'язання у цій сфері. Як наслідок – антидискримінаційне законодавство не є бар'єром для правопорушника.

Отже, для поліпшення політики гендерної рівності необхідно провести ряд реформ, а саме: 1) створити спеціальну правозахисну організацію, яка буде сприяти всебічному розвитку боротьби проти диференціації суб'єктів; 2) прискорити вироблення необхідних практик, які, у свою чергу, дозволять підвищити політичне становище жінок; 3) звернути увагу та зробити все можливе, аби подолати одну з ключових соціальних проблем сьогодні - насильство. Крім негативних аспектів, в Україні є й позитивні, але вони підлягають певній корекції для стовідсоткового досягнення результату. На щастя, в нашій країні є прекрасна можливість перейняти досвід соціального управління та забезпечення гендерної рівності в Європейських країнах.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Concepts and definitions. URL: <http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/concepts-and-definitions>.
3. Малкина-Пых И.Г. Гендерная терапия. Москва: Эксмо 2006. 928 с.
4. Литвинчук О.В. Вплив гендерних стереотипів на формування ідентичності жінки. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2017. № 16. С. 61-65.
5. Крочук М.І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 464-471.

Юлія Сєдих,
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
к.ю.н. **Примаков К.Ю.**
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СИСТЕМА СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ, ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

На сьогодні одним із головних завдань судової реформи є реалізація та тлумачення демократичних ідей правосуддя, які були вироблені протягом багатьох років світовими практиками та науковцями. У цьому аспекті особливого значення набуває розробка концептуальних основ судової системи України. Особливо дане питання потребує уваги, в період розвитку правової держави. Основним кроком достановлення дійсно незалежної судової влади, яка дійсно буде спроможна забезпечити надійний захист прав і основних свобод людини і громадянина, потребує визначення конституційно-правового статусу суду. Зважаючи на цедослідження і аналіз проблемсудової системи набуває актуальності та потребує ретельного дослідження.

На сучасному етапі розбудови незалежної Української держави першочерговим завданням є належна реалізація та захист прав і свобод людини і громадянина, реальне втілення в життя законодавчих приписів, які окреслюють правове становище особи. Роль суду є однією із вирішальних в забезпеченні прав і законних інтересів громадян та інтересів держави. Здійснення судом функції захисту прав та свободгромадянина або держави є важливою гарантією і формою реалізації конституційного права кожного на захист своїх прав.

Право на справедливе та незалежне правосуддя є одним з найцінніших надбань суспільства. Громадська довіра й повага до судової влади – це гарантія ефективної роботи судової системи. Члени суспільства розглядають поведінку суддів як невід’ємну складову довіри до судів, а відтак і держави загалом. Наявність такої довіри передбачає існування певних засобів, що забезпечують відповідальність суддів, які не виправдовують такої довіри і перетворюються на інструмент свавілля.

Судова влада постає тим інститутом, через який реалізується демократична сутність держави, підтримується ефективна життєдіяльність суспільства. Основними цілями і завданнямисудової влади в Україні є надійний захист прав і основних свобод людини і громадянина. Його реалізацію здатний забезпечити тільки професійний і компетентний суд, який зможе організувати та регулювати соціальну активність громадян, домагатися змін, відстежувати їх соціальну ефективність і реалізувати в суспільномужитті. Тому одним з основних завдань на сучасному історичному етапі розвитку України є побудова незалежного та справедливого правосуддя, без чого неможливим є утвердження правової та демократичної держави, проведення будь-яких правових, економічних та соціальних реформ. Сукупність означених факторів й зумовили вибір даної теми цього дослідження.

Наукові положення про сутність та зміст функцій і компетенції, організації, діяльності органів судової влади знайшли висвітлення в працях сучасних учених: В. Авер’янова, С.Алексєєва, М.Баглая, Д.Бахраха, А.Венгерова, М.Вітрука, Л.Восводіна, А.З.Георгіца,

В.О.Гергелійника, В.Горшеньова, Л.Коваля, О.Козлова, А.Колодія, В.Копейчикова, М.Корнієнка, М.Мітюкова, Ю.Тодици, Б.Топорніна, Є.Тихонової, В.Шаповала, Ю.Шемшученка, Х.Штайнбергера, Н.Шукліної, Ю.Шульженка, В.Яворського та інших. Однак незважаючи на це, не викликає сумніву, що питання судової системи України потребують підвищеної уваги і поглиблених наукових концепцій. Тому вищезазначене свідчить про актуальність дослідження у цьому напрямі.

Мета нашої публікації полягає у визначенні, обґрунтуванні та узагальненні судової системи України.

При побудові правової та незалежної держави, одним з найголовніших критеріїв є створення чесної, некорумпованої, та насамперед ефективної судової влади. Нині перед нами постає питання у зміні та впровадженні нової судової системи та реформування окремих інститутів, тому що без цього не може існувати демократична держава.

Конституційно-правову основу діяльності суддів складають, насамперед, конституційні норми права, що закріплені у розділі VIII Основного Закону «Правосуддя». Більш детально засади організації судової влади та засади здійснення правосуддя в Україні визначені в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Також це й інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають конституційно-правові засади судової системи та статусу суддів.

Організація роботи та діяльності суддів, як правило, є предметом не лише власного законодавчого регулювання, а перш за все конституційного. Це пояснюється тим, що особлива увага приділяється питанням організації і діяльності судової влади саме в конституціях тих країн, які визнали теорію розподілу державної влади основним принципом побудови демократичної, правової держави. У цьому разі суд виступає як основний гарант додержання прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності, з одного боку, а з другого, – як самостійна гілка державної влади, що відіграє важливу роль у системі стримувань і противаг трьох гілок державної влади [1, с. 96]. Відповідно, суддя є основним носієм судової влади, вивчення конституційно-правового статусу якого визначатиме його сутність і соціальне призначення.

Основним у правовій природі судової влади, виступає те що вона повинна підпорядковуватись єдиним правилам, одними з таких є незалежність та самостійність. Але незважаючи на це, необхідно визнати, що будь-яка гілка влади, насамперед і судова влада не може існувати й функціонувати поза політикою, ізольовано від її проблем, які стоять перед суспільством [2, с. 69–73].

Актуальність теми дослідження обумовлена особливою роллю суду і функцій правосуддя в житті демократичного суспільства і правової держави. Визнання концепції правової держави передбачає поділ і взаємодію влади, ефективне функціонування самостійної і незалежної судової влади, покликаної забезпечувати верховенство права в усіх галузях життєдіяльності суспільства. Відповідно до ст. 1 Конституції України, наша країна є правовою державою, в якій судова влада є самостійною, незалежною гілкою влади в системі її поділу. Тому постає питання щодо пошуку оптимальної моделі правового статусу судової влади, оскільки ця гілка влади є запорукою справжньої інституційно-функціональної правової державної влади.

Одним з основних ознак правової держави є здійснення принципу поділу влади. Судова влада, згідно з принципом поділу державної влади, є однією з її гілок. Відповідно на судову владу поширюються всі характеристики та ознаки державної влади: верховенство, тобто суверенність, повнота, неподільність, самостійність, формальна незалежність від влади будь-якої організації або особи, а також здійснення від імені держави її органами, поширення влади на всіх членів суспільства, наявність у розпорядженні механізму для реалізації своїх завдань і функцій [3, с. 85].

Судова влада – відносно самостійна, легітимна, універсальна, легальна складова державної влади, що має імперативні характеристики та контрольні повноваження щодо інших складових державної влади, і забезпечує регулювання визначеного кола суспільних відносин на основі сформованих доктринальних положень про правову державу та трискладову теорію державної влади у відповідних формах та конкретно встановленими методами, що ґрунтуються на змісті ознак її єдності та особливості правовідносин [4, с. 117].

Здійснюючи свої функції, судові органи сприяють вирішенню найбільш важливих завдань, що виникають перед правовою державою, таких, як захист прав і свобод людини, підтримання режиму правової законності у сфері управління і стабілізації державної влади.

У своїй діяльності судові органи знаходяться в постійній взаємодії з законодавчими та виконавчими органами, і уз'язку з цим потрібно наукове осмислення і законодавче закріплення способів і меж відповідної взаємодії.

На відміну від законодавчої влади суд не видає закони, не займається виконавчо-розпорядчою діяльністю, хоча в судових установах є посади судових виконавців. Суд займається іншою діяльністю. У свою чергу, судові влада має право; тлумачити Конституцію; здійснювати конституційний судовий контроль, тобто може визнати закони, акти ВРУ або їх окремі приписи, такими що не відповідають Конституції, або інші правові акти – закону позбавити їх юридичної сили; беруть безпосередню участь у процедурі імпічменту Президента України, контролюючи при цьому в певному сенсі законодавчу і виконавчу влади. Він розглядає і вирішує конкретні справи і суперечки, що виникають внаслідок різних конфліктів в суспільстві. Це можуть бути кримінальні справи, майнові та трудові спори, конфлікти в політичній сфері, скарги громадян на дії чиновників і т.д.

Уособлення судової влади від інших державно-владних структур свідчить про серйозний поступ держави до реалізації принципу верховенства права, закріплених у ньому ідеї свободи і справедливості. Без здійснення основної діяльності судової влади – охорони членів суспільства від свавілля громадян, самої держави, її органів і посадових осіб – держава не може вважатися правовою. Разом із виконавчою та законодавчою судова влада належить до системи народовладдя. Вона забезпечує реалізацію найважливіших конституційних прав і свобод людини й громадянина, прав колективів і народу в цілому. Тому є правомірною характеристика судової влади як форми соціального регулювання у відповідній сфері суспільних відносин.

Зробивши аналіз наукової літератури, можна зазначити, що головною тенденцією розвитку сучасних функцій держави є саморегулювання, самоорганізація та самоврядування. Кожна держава наділена функціями, такими як: забезпечення дотримання народовладдя, економічними, соціальними, податковими, екологічними, забезпечення законності та правопорядку [5, с. 68]. Практична реалізація судової влади і повноважень визначає її місце у механізмі державної влади та в політичній системі. Виходячи з цього, можна зазначити те що, привласнення повноважень суду є найнебезпечнішою формою посягання на устрій країни. Завдання судової влади в Україні полягає в тому, щоб шляхом розгляду та вирішення справ забезпечувати певний баланс між свободою в суспільстві з обов'язком виконання та дотримання законів. Основною метою судової реформи, яка розпочалась ще у 2014 році, є формування судової влади, створення нового адаптованого законодавства та удосконалення форм судочинства, де буде прослідковуватись розмежування повноважень органів державної влади та забезпечення незалежності судових органів, реалізація демократичних ідей правосуддя, виробленої світовою практикою й наукою; забезпечення спеціалізації судів, серед яких повинні бути обов'язково господарські суди; чітке визначення компетенції різних учасників судової системи тощо.

Отже, у правовій державі держава, об'єднання громадян і окремі особистості повинні співвідносити свої вчинки з правом. Однак неминучим є зіткнення їх інтересів і різне розуміння права породжують правові колізії. Прийняття законів законодавчими органами, виконання цих законів виконавчою владою самі по собі не можуть запобігати таким конфліктами забезпечити неухильне дотримання закону всіма його суб'єктами, тим самим забезпечивши правопорядок. Це завдання вирішує суд – незалежний орган державної влади, що діє від імені держави специфічними засобами і спеціальним апаратом.

Судова влада є самостійною гілкою влади в системі поділу влади. Самостійність виступає необхідною вимогою стабільного функціонування в державі. Як ми бачимо, судова влада виступає частиною системи державної влади, де прослідковується необхідне регламентування владних повноважень. Також, слід зазначити, що важливим залишається аналіз чинних норм і практики їх реалізації, запозичення досвіду інших країн, окреслення підходів до визначення змісту та форми норм, які опосередковано визначають конституційно – правовий статус судової влади.

Реформування судової влади необхідно продовжити, інакше багато важливих досягнень в справі становлення її як незалежної і самостійної системи можуть виявитися під загрозою. Адже процес зміцнення судової влади є першим і серйозним кроком в процесі побудови демократичної правової держави. Від того, як це питання буде вирішене законодавцем і наскільки адекватно це рішення буде сприйнято суспільством, у величезній мірі залежить майбутнє судової гілки влади.

Правосуддя визначається як вид державної влади, та за допомогою якого розглядається принципові порушення норм права. Звідси ми бачимо, що розгляд цих норм проводиться виключно судами, на які покладена основна задача, розглядати справи у встановленому порядку. Вище зазначене положення відображено в Конституції України та більш детально в Законі України «Про судоустрій та статус суддів».

Значення судів загальної юрисдикції у здійсненні правосуддя зумовлене високим суспільним призначенням суду і особливим характером судової діяльності, необхідністю справедливого правосуддя

Суди загальної юрисдикції охоплюють усі види судів, які складають одну цілу та неподільну систему, маючи на меті одне єдине завдання, яким є забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, об'єднані спільним способом реалізації судової влади – правосуддям, та спільною формою його реалізації – судочинством. З вище наведеного ми бачимо, що судову систему поділено на ланки.

Задоволення євроінтеграційних прагнень України передбачає обов'язкову адаптацію нашої судової системи до системи Ради Європи та Європейського Союзу. Проблема вдосконалення вітчизняного правосуддя має першочергове значення для України як для держави, що обрала для себе демократичні засади розвитку.

Як бачимо, інтегрування європейських методів удосконалення судового управління залишається однією з ключових умов формування незалежної, прозорої та ефективної судової системи, а забезпечення користувачів суду якісними послугами, на підставі досвіду інших держав дає швидке і ефективне вирішення спорів, які сприятимуть зміцненню довіри громадян до суду, що є запорукою демократичного суспільства.

1. Байрачна Л. К. Конституційне право України : підручник. Харків : Право, 2008. 416 с.

2. Кобликов С. А. Судебная политика и способы её реализации. *Советское государство и право*. 1991. № 6. С. 69–73.

3. Рабінович П. М. Державна влада. Юридична енциклопедія Київ : Право, 1999.

4. Булкат М. С. Теоретико-правові засади розвитку та функціонування судової влади: монографія: *НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького*. Київ : Юрид. думка, 2018. 502 с.

5. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. Львів : НовийСвіт-2000, 2003. 584 с.

6. Притика Д. М. Створення науковообґрунтованої системи правосуддя в Україні – головна мета судової реформи. *Право України*. 2009. № 12. С. 82.

7. Зайчук О.В. Сучасна правова енциклопедія. Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ: ЮрінкомІнтер, 2013. 408 с.

8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402- VIII . *Відомості Верховної Ради України*. 2020, № 2, ст.5.

Катерина Хмеленко,
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
д.філос.наук, проф. **Халапсіс О. В.**
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Для забезпечення необхідного рівня української національної безпеки в інформаційній сфері необхідно постійно аналізувати інформацію, що потрапляє в національний інформаційний простір. Будь-який її елемент – текст, відео, фото, аудіо, тією чи іншою мірою впливає на світогляд та свідомість громадян.

У сучасному світі існує багато методів впливу на людське світосприйняття через засоби масової інформації, один із них – пропаганда. У контексті цієї теми варто розглянути пропаганду, яка несе руйнівний характер. Така пропаганда змушує людину змінювати ставлення до зовнішнього світу та до самої себе, сумніватися у вірному визначенні своєї самоідентифікації, формувати хибні підстави, сумніватися у своїх переконаннях. Так відбувається через застосування маніпулятивних технік в інформаційному просторі.

Світогляд, свідомість та самоідентифікація громадян України є важливою складовою національної безпеки. Питання світогляду, свідомості та самоідентифікації людини розглядає філософія, яка допомагає сформувати цілісне бачення реальності і може зарадити в протистоянні із пропагандою, оскільки вона не тільки вчить мислити, а й сумніватися [1].

З 2014 року Росія веде на території України гібридну війну, елементом якої є війна інформаційна. Мета інформаційної війни – послабити моральні й матеріальні сили супротивника або конкурента, посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини. Головне завдання інформаційних війн полягає у маніпулюванні масами. Мета такої маніпуляції найчастіше полягає у внесенні в суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів, дезорієнтації й дезінформації мас, послабленні певних переконань. Поняттю «інформаційні війни» дуже близьке поняття «маніпуляція громадською думкою»/«маніпуляція масовою свідомістю», тобто придушення волі людей і програмування їхньої поведінки [2].

Пропагандистський простір є інстанцією значень, що просувають певні інтереси та нормативно регулюють поведінкові реакції на різноманітні ситуації, особливо челенджові, в об'єктів впливу. Вчинки та соціальні дії, різноманітні за характером, інтенсивністю, але корисні в межах певної стратегії пропаганди за спрямованістю та наслідками, є метою такої пропаганди.

Розповсюджені пропагандою значення стають рушійною силою влади, коли перетворюються на мотив дії, змушують діяти певним чином тих, хто стає об'єктом пропаганди. Важливий принцип пропаганди – це її непрямий, прихований характер. Пропаганда не діє, коли вона усвідомлюється як пропаганда. Ніхто не бажає бути тим, ким маніпулює пропаганда [3].

Зараз на території України існує нагальна проблема – більшість ЗМІ не є незалежними, самостійними, а вони опосередковано чи напряму належать або підконтрольні великим бізнес-групам. Мас-медіа можуть ставати інструментом поширення певної пропаганди, дезінформації на користь якогось фінансового, політичного чи іншого угруповання, яке має вплив на це мас-медіа, адже залежність означає, що хтось зовні контролює, яка саме інформація потрапляє на сторінки та в етер ЗМІ. Це – форма цензури, адже в таких ЗМІ поширюють лише ту інформацію, що узгоджена з формальним чи неформальним керівництвом та є “зручною” для нього. Така інформація є маніпулятивною, необ'єктивною, тобто апріорі націлена на маніпуляцію свідомістю людей та їх поведінкою, душевним станом. У ток-шоу піднімаються питання культури, релігії, історії, моралі, але з перекрученими фактами, ін-

шою розстановкою акцентів, поширенням дезінформації.

Через ЗМІ здійснюється також комунікативні акти соціально-контактної спрямованості: встановлення зв'язків на рівні «індивід-група», «індивід-індивід». Під час спілкування відбувається взаємобмін діяльністю, цінностями, інформацією, уміннями, моделями поведінки, емоціями. Громадська думка, суспільна та індивідуальна свідомість, соціальні настрої формуються під впливом усіх засобів масової інформації. Абсолютна більшість людей входить одночасно до складу аудиторії декількох засобів чи джерел масової інформації (радіо, преса, телебачення, Інтернет) [4]

Також однією з проблем національної безпеки України в інформаційній сфері є пропаганда та маніпулювання людьми у соціальних мережах. У лютому 2021 року Служба безпеки України викрила масштабну агентурну мережу, яка через Telegram-канали займалася розвідувально-підривною діяльністю на замовлення спецслужб Російської Федерації. За висновками лінгвістично-психологічної експертизи, матеріали, які поширювали у Telegram-каналах, були направлені на створення панічних настроїв, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації. Ключовим завданням виконавців була дискредитація органів державної влади, вплив на державну політику, штучне створення соціальної напруги та протестних настроїв серед громадян [5]. Такі дії Російської Федерації націлені на створення хибних сумнівів щодо правильності вибору своєї самоідентифікації серед українських громадян. Це означає, що РФ задля дестабілізації в Україні хоче знищити цілісну національну ідентичність українців. Такого роду маніпуляція відноситься до частини тактики “гібридної” війни, що згадувалася раніше.

Методи маніпуляції світосприйняттям людини можуть призвести до зміни поведінки народу України, його емоційного стану, можуть з'являтися сумніви щодо правильності вибору своєї самоідентифікації. Усе перелічене є загрозою для національної безпеки України.

Отже, поширення ворожої пропаганди, маніпуляція світоглядом та свідомістю громадян за допомогою мас-медіа та соціальних мереж є актуальною проблемою національної безпеки України в інформаційній сфері. Така проблема потребує комплексного вирішення за допомогою наук соціально-гуманітарного напрямку, зокрема – філософії.

1. Нетреб'як О. Філософія може зарадити в протистоянні із пропагандою. URL: <https://ucu.edu.ua/news/filosofiya-mozhe-zaradyty-v-protystoyanni-iz-propagandoyu-olga-netryb-yak/>

2. Шпилик С. Інформаційна війна, пропаганда та PR: такі схожі й такі різні. *Галицький економічний вісник*. 2014. Том 47. № 4. С. 178-188.

3. Павлов Д.М. Політична пропаганда як засіб здобуття, утримання та реалізації влади. *Політологічний вісник*. 2018. №81. С.30-37.

4. Король Л. Психологічні чинники впливу ЗМІ на формування особистості сучасної молоді. *Наука і освіта*. 2014. № 5. С. 157-162.

5. СБУ виявила масштабну мережу регіональних та всеукраїнських Telegram-каналів, які на замовлення російських спецслужб дестабілізували ситуацію в Україні. URL: <https://itc.ua/news/sbu-viyavila-masshtabnu-merezhu-regionalnih-ta-vseukra%D1%97nskih-telegram-kanali-v-yaki-na-zamovlennya-rosijskih-speczsluzhb-destabilizovali-situaciyu-v-ukra%D1%97ni/>

ЗАПОБІГАННЯ І НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Роман Кірін,
судовий експерт Дніпропетровського
науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України,
доктор юридичних наук, доцент

Володимир Коротаєв,
директор Дніпропетровського
науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України,
кандидат юридичних наук

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ МАТЕРІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ЗБРОЙОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Загальна класифікація під час розмежування об'єктів правовідносин будь-яких правових утворень спрямована, перш за все, на виявлення їх системного потенціалу, а також встановлення спільних підходів до розуміння цього правового явища.

Як слушно зазначав А.П. Дудін, безоб'єктного правовідношення немає і не може бути, оскільки будь-яке суспільне відношення є відношенням предметно-практичним. Об'єкт завжди знаходиться в центрі діяльності суб'єктів правовідносин, оскільки слугує засобом задоволення їх суспільних та особистих, матеріальних і духовних інтересів та потреб, і вже з огляду на це, правовідношення, як і будь-яке суспільне відношення, не може бути безоб'єктним [1, с. 58–59].

Дійсно, будь-яке правовідношення, виконуючи певну службову роль по регулюванню суспільних відносин, явищ і процесів, що лежать в його основі, має бути на щось спрямованим, впливати на щось, інакше мова не може йти саме про правовідношення. Тому, спираючись на загально визнані положення теорії права пропонуємо розглядати об'єкт збройових правовідносин як те, на що спрямовані суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів цих правовідносин, або як те, з приводу чого складається саме правове відношення.

Разом з тим, слід зауважити, що на сьогодні всі позиції щодо визначення самого поняття «об'єкт правовідносин» відносяться до однієї з таких теорій: - моністичної; - дуалістичної; - плюралістичної. За першою - об'єктом правовідносин є лише поведінка суб'єктів, адже право регулює не речі, а конкретну поведінку і лише вона може реагувати на правовий вплив.

Дуалістичний підхід до розуміння об'єкта, на прикладі правоохоронних відносин, обґрунтував І.А. Сердюк, згідно з яким у якості об'єкта правоохоронних відносин виступають правова поведінка суб'єктів та її результати як прояв взаємодії цих суб'єктів [2, с. 6].

Прихильники плюралістичної теорії обстоюють думку, що єдина категорія об'єктів відсутня, тобто об'єктами є: - матеріальні блага; - нематеріальні особисті блага; - поведінка, дії суб'єктів, послуги та їх результати; - результати творчої та інтелектуальної діяльності; - цінні папери, офіційні документи. Саме остання теорія вважається більш реалістичною, її прихильниками наразі є більшість вчених, втім на тлі дискусій, що тривають, плюралістична теорія має й свої слабкі місця. Так, по-перше, очевидно, що наведена класифікація об'єктів ґрунтується на двох принципово різних видах, а саме – поведінка і блага (матеріальні, нематеріальні, документарні, інтелектуальні). Тобто йдеться не про плюралізм об'єктів, а про множинність видів одного з двох загальних видів об'єктів правовідносин.

По-друге, в аспекті розуміння поняття «об'єкт правовідносин», слід усвідомлювати й

інші, суміжні філософсько-правові категорії, як то: «суб'єкт» (лат. *subjectum* «те, що знаходиться в основі») - носій діяльності, свідомості і пізнання; індивід, що пізнає об'єкт і впливає на нього в своїй практичній діяльності; «юридичне суб'єктивне право» - певна міра можливої поведінки суб'єкта й обґрунтування свободи щодо використання наданого йому законом права.

Аналіз та дослідження поведінки як комплексу дій і вчинків, вияву та форми діяльності, яка передусім є категорією соціальної філософії й охоплює мету, засіб, результат і форму самого процесу діяльності, дали підстави Т.З. Гарасиміву розглядати «поведінку» особистості як соціально-філософську категорію [3, с. 150].

При цьому, слід враховувати, що поведінку суб'єкта складають: а) юридичні вчинки – дії, завдяки яким правові наслідки настають незалежно від того, чи передбачав їх настання суб'єкт поведінки, чи ні; б) юридичні акти – дії, які спрямовані на досягнення конкретних результатів або наслідків.

Як слушно зазначав Е.К. Нурпеісов - будь-яка поведінка, що не має в своєму складі об'єкта, була б безглуздою, безпредметною, оскільки будь-який вчинок людини обумовлюється його бажанням, невдоволенням теперішнім або майбутнім становищем і навколишнім середовищем [4, с. 54].

Тому, на думку Л.Д. Унарової [5], соціальна специфіка людської поведінки проявляється в тому, що воно являє собою перетворення внутрішнього стану людини в дії по відношенню до навколишнього світу. Поведінку людей можна розглядати так, що по відношенню до неї всі види діяльності будуть мати часткове значення. У цьому випадку діяльність розуміється як певна форма соціально обумовленого взаємодії людей з навколишнім світом, з природою, соціальним середовищем, як сукупність актів їх поведінки, тобто конкретних дій і вчинків, спрямованих на досягнення певної мети. Таке співвідношення зазначених понять дозволяє зробити висновок про те, що поведінка визнається більш широкою категорією, ніж діяльність.

В той же час, поведінка особистості передбачає досягнення певного результату, настання певних наслідків, тобто того, що суб'єкт набуває чи віддає як результат своєї поведінки. Отже, наслідки поведінки – це зміни у навколишньому середовищі, які починають відбуватися як результат виникнення поведінки.

В цьому аспекті дискусійним уявляється твердження І.А. Сердюка, згідно із яким об'єктом правоохоронних відносин є правова поведінка суб'єктів та її результати [2, с. 18]. Саме останній вид об'єктного складу викликає часткове заперечення, оскільки «результат поведінки», на нашу думку, не завжди може розглядатися в якості об'єкта правовідносин, адже результат є елементом об'єктивної сторони поведінки - зовнішньої форми вираження вчинків (дій чи бездіяльності, причинного зв'язку між діями та їх наслідками). Крім того, залишається невизначеною кореляція вказаного виду об'єкта («результат») із запропонованою згаданим автором альтернативою визначенню поняття об'єкта правовідносин («матеріального чи нематеріального блага») як «явища матеріального чи нематеріального характеру».

Подібна позиція ґрунтується на наступному розумінні наявної в теорії права послідовності логічних ланок:

- 1) правовідносини виникають в результаті правового регулювання суспільних відносин;
- 2) мета вступу суб'єктів у правові відносини – задоволення їх певних правомірних потреб;
- 3) способом, що дозволяє досягти цієї мети (задоволення потреб), є суб'єктивне право;
- 4) процес задоволення потреб – здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків;
- 5) засоби задоволення потреб - матеріальні і нематеріальні блага, які й мають визнаватися об'єктами суб'єктивного права;
- 6) блага – все те, що об'єктивно існує та завдяки своїм корисним властивостям, здатне задовольняти потребу;
- 7) поведінка (діяльність) суб'єктів безпосередньо спрямовується на володіння та використання цих об'єктів.

Отже, разом із поведінкою, у дуалістичній теорії об'єктів правовідносин, пропонується розглядати, у якості таких, засоби задоволення потреб суб'єктів, на які спрямовується їх поведінка. Такими засобами можуть виступати матеріальні, нематеріальні, документарні та інтелектуальні блага.

В останніх прийнято виділяти наступні характерні ознаки: - реальність - це явища

об'єктивної дійсності; - корисність - ці явища повинні мати корисні властивості (користь розуміється як полегшення, допомога, підмога, покращення, вигода, благополуччя); - відкритість - корисні властивості та здатність задовольняти потреби мають бути усвідомлені людиною; - доступність - явища об'єктивної дійсності можуть бути використані для задоволення потреби тільки тоді, коли вони або вже є, або доступні особі, знаходяться в межах її досягнення; - відособленість (індивідуальність) - кожне з окремих таких явищ об'єктивної дійсності має бути визначеним; - правооб'єктність - об'єктами правовідносин ті чи інші блага є не в силу їх фізичних або природних властивостей, здатних задовольняти людські потреби, а тому, що норми права, враховуючи ці властивості, забезпечують можливість існування щодо них суб'єктивних прав і обов'язків.

При цьому, наприклад, визначеність блага розглядається у двох аспектах. У першому вона вказує на межі об'єкта, у другому – це відділення одного блага від іншого, найближчого, суміжного або навіть аналогічного. Іншими словами, йдеться про відмінності кожного з кількох подібних об'єктів. Ознака визначеності дозволяє індивідуалізувати кожний об'єкт чи навіть групу об'єктів.

Відносно збройових відносин центральне місце посідають їх матеріальні об'єкти, загальним серед яких є зброя, яка, наприклад, за призначенням поділяється на бойову, службову й цивільну. Остання, в свою чергу, може бути диференційована на такі види: - зброя самозахисту; - спортивна зброя; - мисливська зброя; - сигнальна зброя; - холодна клинкова зброя; - колекційна зброя. При цьому відмітимо, що наразі загальноприйнятого поняття «зброя» ані в спеціальній літературі, ані у законодавстві немає.

Так, ще у 2004 р. М.Г. Пінчук зазначав, що при прийнятті Закону України «Про зброю» необхідно визначити поняття «зброя», а саме «зброя - це пристрої прилади і предмети, спеціально виготовлені конструктивно призначені і технічно придатні для ураження живої або іншої ділі і які не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення; основні частини зброї - це прилади, що визначають її функціональне призначення, підлягають клеймуванню та нумеруванню на виробництві; вогнестрільна зброя - це зброя, призначена для ураження цілі на віддалі металевим снарядом, що приводиться в рух миттєвим вивільненням хімічної енергії заряду пороху чи іншої речовини» [6, с. 100-101].

На думку Ю.Є. Белінського окремі з аналізованих визначень, які запропоновані в юридичній літературі, є доволі громіздкими, що ускладнює їх сприйняття та унеможливорює застосування у законодавстві, тому він запропонував таку дефініцію: «зброя – предмети, конструктивно призначені та технічно придатні для ураження живої та іншої цілі» [7, с. 191]. Втім, дискусійним залишається питання про ознаки творчості у цьому визначенні в аспекті переробки попереднього.

Інші автори запропонували наступне визначення поняття зброя – предмети або пристрої (вироби) придатні для активної оборони та нападу [8].

Д. Андреев надає таке загальне визначення: зброя – це об'єкти (предмети, пристрої, матеріали, речовини, хімічні сполуки, біологічні істоти), які спеціально розроблені, виготовлені та придатні для заподіяння ушкоджень аж до смертельних людям чи тваринам, а також руйнування природних утворень або антропогенних споруд [9, с. 137].

Р.В. Мельник вважає, що зброя – це певна сукупність пристроїв і засобів, які використовуються для ураження живої сили, техніки (бронетехніки, гелікоптерів, літаків тощо), споруд під час проведення бойових дій [10, с. 283].

Нарешті, згідно з Методикою Експертної служби МВС України [11], «зброя» - спеціально виготовлені пристрої, призначені для неодноразового ураження (знищення, ушкодження) цілей у збройній боротьбі, полюванні, спорті та для самооборони.

Цей перелік науково-нормативних визначень не є вичерпним, втім наразі найбільшу увагу привертає запропонований у законопроекті «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» поділ цивільної вогнепальної зброї на такі категорії: А – автоматична вогнепальна зброя; В – гладкоствольна короткоствольна вогнепальна зброя (травматична); С – короткоствольна вогнепальна зброя; D – довгоствольна вогнепальна гладкоствольна зброя; Е – довгоствольна вогнепальна нарізна і комбінована вогнепальна зброя.

1. Дудин А.П. Объект правоотношения (вопросы теории) / А.П. Дудин. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1980. – 81 с.

2. Сердюк І.А. Правоохоронні відносини: поняття, їх особливості та види : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / І.А. Сердюк; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 20 с.

3. Гарасимів Т. Поведінка людини: філософсько-правова рефлексія «діяльність» та «активність» / Т. Гарасимів // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. - 2016. - № 855. - С. 147-151.
4. Нурпеисов Е.К. Механізм формування правомерного поведінки людини : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Е.К. Нурпеисов; Академія наук СРСР: Ін-т гос. і права. – М., 1980. – 196 с.
5. Унарова Л.Д. Поведення людини: соціально-філософське осмислення : монографія / Л.Д. Унарова. – М. : ИД «Акад. естествознания», 2012. – 199 с. URL : <https://monographies.ru/ru/book/section?id=5404>
6. Пінчук М.Г. До питання визначення правової категорії «зброя» / М.Г. Пінчук // Право і Безпека. - 2004. - Т. 3, № 4. - С. 98-101.
7. Белінський Ю.Є. Поняття «зброя» та його нормативне визначення / Ю.Є. Белінський // Право і суспільство. - 2012. - № 1. - С. 188-191.
8. Гонгало С.Й., Гонгало В.С. Щодо визначення поняття зброї. URL : <https://naub.oa.edu.ua/2015/щодо-визначення-поняття-зброя/>
9. Андреев Д. Зброя: криміналістичний та кримінально-правовий аспект / Денис Андреев // Jurnalul juridic national: teorie și practică. Национальный юридический журнал: теория и практика. – Кишинев, 2017. – № 5 (27). – С. 135–138.
10. Мельник Р.В. Поняття вогнепальної зброї у криміналістиці / Р.В. Мельник // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. - 2015. - Вип. 1. – С. 278-285.
11. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) / ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.]. – К., 2012. 34с. Реєстраційний номер Реєстру методик проведення судових експертиз – 3.1.22.
12. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>.

Олександр Кобзар,
начальник кафедри
забезпечення державної безпеки
Київського факультету Національної академії
Національної гвардії України
доктор юридичних наук, професор,

Євген Поворознік,
начальник навчально-методичного
відділення Київського факультету
Національної академії
Національної гвардії України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Національна гвардія України є одним із органів правопорядку, що уповноважена на забезпечення громадської безпеки і порядку, що у свою чергу, сприяє укріпленню інституту прав і свобод людини і громадянина, проте, з урахуванням сучасних трансформацій та триваючого етапу реформ органів правопорядку, окремі питання її функціонування все ж потребують удосконалення.

Законодавство України чітко регламентує питання правового статусу Національної гвардії України загалом та деталізує його не тільки в Законах України, а й у підзаконних нормативно-правових актах та відомчих документах. [4].

Одним із найбільш яскравих та ефективних прикладів у сучасному світі, є функціонування Національної жандармерії Французької Республіки. У мирний час Національна жандармерія виконує суто поліцейські функції, які спрямовані на підтримання громадського порядку та безпеки, боротьби із правопорушеннями, а саме: здійснення профілактичних

заходів щодо запобігання насильницьким злочинам (участь у програмах сусідського патрулювання, взаємодії органів правопорядку та місцевих громад); здійснення спостереження у громадських місцях (патрулювання вулиць, автострад, вокзалів, аеропортів); здійснення нагляду за безпекою будівельних робіт, роботою нічних закладів; запобігання правопорушенням в екологічній сфері та щодо туристів [5]. Своєчасно підкреслити, що в даному контексті, виконання функцій із забезпечення громадської безпеки та порядку чітко в законодавстві Франції не розмежується, оскільки дані процеси за своєю суттю досить взаємопов'язані. У той же час, українське законодавство, передбачає чітке розмежування функцій поліції та гвардії в контексті забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Доцільно підкреслити, що питання взаємодії підрозділів Національної гвардії України та Національної поліції України в питаннях забезпечення громадської безпеки і порядку регламентовано, окрім ряду відомчих нормативних актів, також й інституційним підпорядкуванням обох зазначених підрозділів – Міністерству внутрішніх справ України.

Поряд із цим, Італійський досвід, в частині оптимізації організації роботи підрозділів правопорядку, може також стати в нагоді. Корпус карабінерів Італії – це специфічне воєнізоване формування, що наділено великим спектром поліцейських повноважень. При вирішенні військових завдань карабінери підпорядковуються Міністерству оборони, при вирішенні завдань поліцейського характеру – Міністерству внутрішніх справ Італії. [7] Чітко відстежується подвійність підпорядкування, що в свою чергу є як позитивним так і негативним аспектом, оскільки при виконанні різноманітних завдань, з практичної точки зору, можуть виникнути спірні питання, щодо підпорядкування підрозділу в один конкретний момент одному з органів. Утворення конфлікту інтересів, в частині визначення підпорядкованості підрозділу в спірній ситуації, негативно по впливає на виконання ним, покращених законом завдань.

Поряд із цим, найбільш вдалим та зразковим досвідом для Національної гвардії України, є нормативне забезпечення та сутність діяльності Національної гвардії Сполучених Штатів Америки.

Національна гвардія США – це військовий резерв сухопутних та військово-повітряних сил США. Підрозділи Національної гвардії є у кожному штаті та підпорядковуються його керівництву та Президенту США. [9]. Усередині країни Національна гвардія залучається для боротьби зі стихійними лихами, пожежами та техногенними катастрофами, припиняє масові заворушення, патрулює вулиці під час мітингів і демонстрацій. За межами США гвардія приймає участь практично у всіх великих американських військових операціях. [10].

Таким чином, окремим питанням, в частині використання позитивного досвіду можуть стати тренінгові програми з підготовки підрозділів Національної гвардії в умовах необхідності забезпечення громадської безпеки та порядку під час масових скупчень громадян та людей, а також в умовах, підвищеної загрози їх життю чи здоров'ю.

Особливо слід звернути увагу на організацію діяльності Національної гвардії України, в частині координації питань формування підрозділів, організації бойової підготовки, матеріально-технічного забезпечення, а також зв'язку між загальнодержавними відомствами і владою окремих регіонів, що здійснюються через відповідні управління підрозділів.

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

3. Про заходи виконання постанови Кабінету Міністрів України від 05.05.1997 р. № 409 «Про забезпечення надійності й безпечної експлуатації будівель, споруд та інженерних мереж»: наказ (спільний) Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України та Державного комітету України по нагляду за охороною праці №32/288 від 27.11.1997 р.

4. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р., № 876-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 17. – Ст. 594.

5. Sécurité Intérieure [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної жандармерії Франції (Gendarmerie NationaleMinistère de l'intérieur). – 2016. – Режим доступу: <http://goo.gl/4LV6AF>

6. Maintien de l'ordre [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної жандармерії Франції (Gendarmerie NationaleMinistère de l'intérieur). – 2016. – Режим доступу: <http://goo.gl/sWX04u>

7. Горбач Д. О. Деякі питання організації і діяльності корпусу карабінерів Італії та можливості їх застосування в Україні / Д. О. Горбач // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Право і держава: проблеми розвитку і взаємодії у XXI ст.», 30-31 січня 2015 року. – Запоріжжя:

ЗНУ, 2015. – С. 108-110.

8. Структура и численост Министерство на вътрешните работи [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ Болгарії // MVRBG. – 2014. – Режим доступу: http://www.mvr.bg/Za_MVR/struktura.htm

9. Шляхтов Д. ВВС Национальной Гвардии США [Електронний ресурс]: / Д. Шляхтов. // PENTAGONUS. – 2009. – Режим доступу: http://pentagonus.ru/publ/vvs_nacionalnoj_gvardii_ssha/13-1-0-1361

10. A path with purpose [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної гвардії США. – 2015. – Режим доступу: <http://www.nationalguard.com/careers>; Guard FAQs [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної гвардії США. – 2015. – Режим доступу: <http://www.nationalguard.com/guard-faqs>

Андрій Коваленко,

заступник начальника відділу
дільничних офіцерів поліції
управління превентивної діяльності
Головного управління Національної
поліції в Київській області,
доктор юридичних наук, доцент

ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ СТАТИСТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

У контексті розвитку в Україні правової та демократичної держави, пріоритетної актуальності набуває питання протидії та запобіганню злочинності, що у масштабах сьогодення, виступає загрозою національній безпеці громадян.

Особливе місце серед інститутів права, займають права і свободи людини і громадянина, сама сутність держави, орієнтована на належне забезпечення його функціонування, а діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування визначаються та спрямовуються виключно Законами України.

Правова держава, що проголошена у статті 1 Конституції України, на думку вітчизняних учених є таким становищем в державі, що полягає у достатньому рівні забезпеченості громадян всіма правами та свободами, розвиненій економіці, високому рівні правосвідомості та культури населення [1; 2].

Зазначене, також зумовлює необхідність встановлення взаємопов'язаності прав і свобод громадян із поняттям національної безпеки.

Національну безпеку вітчизняні вчені розуміють, як здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану [3, с. 1].

Поряд із цим, А. Возженніков зазначає «під національною безпекою розуміється стан країни, при якому відсутні або усунені реальні зовнішні та внутрішні загрози її національним інтересам і національному характеру життя» [4, с. 55].

Таким чином, слід підкреслити, що взаємообумовленість забезпечення прав і свобод людини і громадянина з поняттям та сутністю національної безпеки, полягає в тому, що належне забезпечення функціонування інституту прав і свобод людини і громадянина, є складовою компонентою національної безпеки.

Водночас, питання злочинності та рівня її розповсюдження, безпосередньо пов'язується із дотриманням прав і свобод людини і громадянина.

Так, окремими ученими, злочинність розглядається як «невід'ємна, обумовлена внутрішньою і зовнішньою детермінацією еволюційно мінлива схильність людей та їх спільнот до деструктивності у формі кримінальних правопорушень, а також реальні прояви останньої, що піддаються кількісній та якісній інтерпретації» [5], або як «відносно масове явище кожного суспільства, що складається з сукупності окреслених кримінальним законом вчинків, скоєних на тій чи іншій території протягом певного часу» [6, с. 37].

Така сутність та спрямованість злочинності, перш за все несе в собі загрозу інституту прав і свобод людини і громадянина, що лежить в основі національної безпеки, а саме тому, потребує систематичної оптимізації та належного рівня забезпеченості.

Так, за даними наведеними у Єдиному звіті про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (затвердженому наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 299) [7], у 2016 році було зареєстровано 592, 604 кримінальних правопорушення; у 2017 році – 523, 911; у 2018 році – 487, 133; у 2019 році – 444, 130 та у 2020 році – 360,622.

Слід також звернути увагу на результати досудового розслідування зазначених діянь, котрі частково відображає статистична інформація, щодо кількості направлених до суду кримінальних проваджень, а саме: у 2016 році було направлено до суду з обвинувальним вироком – 138, 330 кримінальних проваджень; у 2017 році – 176, 919; у 2018 році – 173, 257; у 2019 році – 154, 585 та у 2020 році – 148, 332, що хоч і свідчить про тенденцію до зменшення рівня злочинності та одночасного збільшення рівня розкриття вчинених кримінальних правопорушень, проте у порівнянні з кількістю населення України, стійкою економічною кризою та іншими деструктивними факторами зумовлює необхідність здійснення подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Таким чином, на нашу думку, питання подальшого розроблення наукових положень, щодо оптимізації роботи інституту прав і свобод людини і громадянина, як елемента національної безпеки в Україні та одночасного укріплення процесів запобігання та протидії злочинності потребує додаткового опрацювання вченими-теоретиками та практиками.

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

2. Романов М. Ю. Правова держава в Україні: реалії та перспективи розбудови / М. Ю. Романов // Молодий вчений. – 2014. – № 12(1). – С. 274-278. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_12%281%29_65

3. Кондратьєв Я. Ю. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду / Я. Ю. Кондратьєв, В. А. Ліпкан. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – 20 с.

4. Возженников А. В. Национальная безопасность: теория, политика // Стратегия / А. В. Возженников. – М. : НПО «МОДУЛЬ», 2000. – 240 с.

5. Куц В. Поняття злочинності / В. Куц // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 2. – Ч. 2. – С. 34-39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf>.

6. Литвак О. М. Держава і злочинність : [монографія] / О. М. Литвак. – К. : Атіка, 2004.

7. Офіційний інтернет-портал Офісу Генерального прокурора/статистика// Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування – [електронний ресурс] – це режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114368&libid=100820&c=edit&_c=fo.

Олександр Комісаров,
головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії № 3
Науково-організаційного центру
Національної академії СБУ,
доктор юридичних наук, професор

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ СТАТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ У МІСЦЯХ КОМПАКТНОГО ПРОЖИВАННЯ ЛЮДЕЙ

У сучасній правовій доктрині громадянство (наявність правового зв'язку особи з державою), а також законність перебування на території України осіб, у яких такий зв'язок відсутній, зумовлюється реалізацією особою одного з ключових природних і невідчужуваних прав – права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, яке складається із сукупності чітко сформульованих і взаємозалежних особистих прав та свобод серед яких визначене місце належить праву на свободу перебування в обраному місці проживання.

На виконання гарантій, викладених у ст. 33 Конституції України, закріплених у ст. 13 Загальної декларації прав людини, ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст. 5, 8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод і протоколів до неї,

інших міжнародних актах, в Україні сформовано відповідні правила «перебування» («проживання») особи у місці проживання.

Проблема обрання особою місця проживання не є проблемою, вирішення якої покладається виключно на систему антитерористичної безпеки, а є складовою загальної проблем міграції, у т.ч. незаконної міграції.

«Проживання», у найширшому його розумінні, охоплює низку суспільних процесів, кожен з яких, у певній мірі, включає аспекти забезпечення антитерористичної безпеки та організації з цією метою електронної інформаційної взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом у межах державних електронних інформаційних ресурсів включених до Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів.

Ключовими з них є реалізація особою можливості: 1) за власним розсудом переміститися у просторі як у межах окремих територіальних громад, так і поза ними; 2) без одержання на те дозволу необмежено змінювати місця тимчасового перебування; 3) мати у власності чи користуватися будинки, квартири, інші придатні для проживання приміщення, використовувати їх як місце проживання, а також змінювати їх; 4) обрати одну з декількох адрес, позначити її як «домашню» або «виборчу», розмістити дані про неї у Національному реєстрі електронних інформаційних ресурсів та використовувати у суспільних відносинах (зокрема з метою ведення офіційного листування та/або вручення офіційної кореспонденції).

Щодо останнього, необхідність свідомого обрання особою певної «домашньої» адреси виступає передумовою для організації статичного забезпечення антитерористичної безпеки громадян в місцях їх компактного проживання. Особа, в межах такої адреси, «приймає» на себе весь спектр загроз терористичного характеру, який притаманний відповідному об'єкту (споруді, будівлі), що робить її суб'єктом статичного забезпечення антитерористичної безпеки, учасником розробки та впровадження певних правил антитерористичної безпеки за цією «адресою», тоді як за іншими адресами, одночасно з цим, вказана особа лише долучається до динамічного забезпечення антитерористичної безпеки (профілактики, реагування тощо) з боку суб'єктів боротьби з тероризмом.

В інформаційно-правовому сенсі статичне забезпечення антитерористичної безпеки у місцях компактного проживання здійснюється у межах процедур обумовлених: «приєднанням домашньої адреси» до територіальної громади; формуванням та веденням реєстру територіальної громади; обміном відомостями з реєстрами інших територіальних громад (у відповідності до вимог Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру); включенням сформованих інформаційних ресурсів до Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів.

Відповідно, реєстри територіальних громад та Єдиний державний демографічний реєстр, із включенням до них даних щодо особи та її переміщення, сформовані під час реєстрації місця проживання (перебування) стають інформаційними джерелами забезпечення антитерористичної безпеки.

Фактично здійснюючи державний контроль у сфері реєстрації місця проживання ДМС України позбавлена повноважень у боротьбі з тероризмом. Також ДМС України, як державний орган, як і органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, організації, їх посадові особи зобов'язана сприяти органам, які здійснюють боротьбу з тероризмом, повідомляти дані, що стали відомі їй персоналу, щодо терористичної діяльності або будь-яких інших обставин, інформація про які може сприяти запобіганню, виявленню і припиненню терористичної діяльності, а також мінімізації її наслідків.

Органи місцевого самоврядування, які задіяні у формуванні та веденні реєстрів територіальних громад, також зобов'язані сприяти органам, які здійснюють боротьбу з тероризмом, повідомляти дані, що стали відомі, щодо терористичної діяльності або будь-яких інших обставин, інформація про які може сприяти запобіганню, виявленню і припиненню терористичної діяльності, а також мінімізації її наслідків.

У разі залучення до участі в антитерористичних заходах, у т.ч. антитерористичній операції, органи місцевого самоврядування, у межах своєї компетенції здійснюють заходи щодо запобігання, виявлення і припинення терористичних актів та злочинів терористичної спрямованості; розробляють і реалізують попереджувальні, режимні, організаційні, виховні та інші заходи; забезпечують умови проведення антитерористичних операцій на об'єктах, що належать до сфери їх управління; надають відповідним підрозділам під час проведення таких операцій матеріально-технічні та фінансові засоби, засоби транспорту і зв'язку, медичне обладнання і медикаменти, інші засоби, а також інформацію, необхідну для виконання

завдань щодо боротьби з тероризмом.

Загалом будь-яка антитерористична діяльність у місцях компактного проживання є залежною від тлумачення категорії «проживання у сім'ї», яка, у свою чергу, дає змогу розглядати як основне завдання забезпечення антитерористичної безпеки в місцях проживання особи перетворення «сім'ї» та суспільних відносин, що наявні в її межах, на джерело антитерористичної безпеки, у т.ч. завдяки на перетворення «проживання у сім'ї» у середовище інформаційно-роз'яснювальної роботи у сфері боротьби з тероризмом. Так, з метою підвищення рівня правової свідомості та обізнаності населення з питань запобігання і припинення терористичної діяльності Служба безпеки України за участю Міністерства внутрішніх справ, Міністерства оборони, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, інших суб'єктів, що безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, та суб'єктів, що згідно із законодавством залучаються до боротьби з тероризмом зобов'язані забезпечувати: висвітлення в засобах масової інформації заходів з реалізації державної політики у сфері боротьби з тероризмом для формування в суспільстві негативного ставлення до терористичної діяльності в усіх її формах і проявах; своєчасне виявлення та припинення розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, до посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, до розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі, ненависті, до вчинення терористичних актів, дій, що загрожують громадському порядку, а також матеріалів, що пропагують расову, національну чи релігійну нетерпимість, дискримінацію; інформування громадськості про розкриті терористичні злочини, їх суспільно небезпечний характер та передбачену законом відповідальність за вчинення таких злочинів, а також про проведення антитерористичних навчань та їх результати; впровадження в діяльність суб'єктів, що безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, міжнародного досвіду щодо інформування громадськості про антитерористичні заходи.

При цьому слід зауважити, що відповідне завдання не може суперечити основній меті й завданням розвитку суспільства та є гарантією забезпечення інформаційних прав та свобод членів сім'ї, а також формування на цій основі системи інформаційних ресурсів забезпечення антитерористичної безпеки.

Статичне забезпечення антитерористичної безпеки на рівні сім'ї пов'язана із врегулювання каналів «передання» третій особі (суб'єкту боротьби з тероризмом або установі чи організації, що залучена до заходів боротьби із тероризмом) інформації, зміст якої свідчить про навмисні дії спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі, ненависті, призов до вчинення терористичних актів, дій, що загрожують громадському порядку, а також матеріалів, що пропагують расову, національну чи релігійну нетерпимість, дискримінацію в місцях компактного проживання.

Додатковим елементом моделі статичного забезпечення антитерористичної безпеки на рівні «проживання в сім'ї» є механізми отримання відповідних відомостей з джерел поза місцями проживання та реєстрації.

Андрій Собакарь,
завідувач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ США У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

В умовах світової соціально-культурної кризи людство опинилося перед необхідністю формування нової парадигми забезпечення національної безпеки, переосмислення традиційних уявлень про її сутність і способи забезпечення з урахуванням соціально-політичних та етноконфесійних чинників.

Одним з найбільш важливих завдань забезпечення національної безпеки будь-якої країни був і залишатиметься захист об'єктів критично важливої інфраструктури. Останній

включає вжиття заходів, які повинні забезпечити їх збереження через різні впливи природного або техногенного характеру.

Однією із перших країн, що почала активно впроваджувати заходи із забезпечення безпеки та захисту об'єктів критично важливої для країни інфраструктури є США, фахівці якої до переліку загроз критичній інфраструктурі відносять зловмисні дії (зловмисні дії груп або окремих осіб, таких як терористи і злочинці), природні небезпеки (урагани, торнадо, землетруси, цунамі, повені та ін.) і техногенні надзвичайні ситуації (авіаційні катастрофи, ядерні аварії, пожежі, аварії у системах енергозабезпечення, викиди небезпечних речовин тощо) [1].

За американським законодавством критична інфраструктура розділена на 16 секторів: хімічна галузь; зв'язок; виробництво; шлюзи і греблі; військово-промисловий комплекс, екстрені служби, енергетика, фінансовий сектор, харчова промисловість і сільське господарство; державні установи; охорона здоров'я; ядерні реактори і ядерні відходи; транспортна інфраструктура; система водопостачання та водовідведення, а також комерційний сектор. Цікаво, що до комерційного сектору критичної інфраструктури американські законодавці віднесли будь-які комерційні об'єкти у сфері бізнесу, торгівлі, розваг або проживання, в яких перебуває «велике скупчення людей». До речі, схоже визначення для таких комерційних об'єктів існує і в законодавстві України. Так, у статті 32 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» усі об'єкти будівництва розділено на три класи наслідків (відповідальності): незначні наслідки – СС1, середні наслідки – СС2 і значні наслідки – СС3. За аналогією з американським законодавством, саме об'єкти комерційної нерухомості з класом наслідків СС3 (ТРЦ і Бізнес-центри), можна було б віднести до критичної інфраструктури України в комерційному секторі [2].

Головною метою створення державної системи запобігання та протидії загрозам критичної інфраструктури в США стала необхідність значного підвищення рівня взаємодії різних державних органів та суб'єктів господарювання, що було реалізовано шляхом утворення комісії із захисту критичної інфраструктури при президентові США

Американська система захисту об'єктів критичної інфраструктури включає розробку необхідної законодавчої основи, значний обсяг фінансування, освіту необхідних суб'єктів управління та підпорядкування їм надзвичайних служб, оснащення необхідними технічними та програмними засобами.

Важлива роль у регулюванні питань організації захисту об'єктів критичної інфраструктури в США належить актам президента, серед яких слід виділити:

- адміністративні накази № 13010 «Про роботу з дослідження вразливості захисту критичної інфраструктури від кібернетичних і фізичних загроз» (липень 1996 р.); № 13228 «Організація захисту США від терористичних загроз» (жовтень 2001 р.) та № 13231 «Про захист національних критичних інформаційних систем» (жовтень 2001 р.);

- указ президента США № 13636 «Удосконалення кібербезпеки критичної інфраструктури» (лютий 2013 р.);

- президентська політична Директива 8 «Національна готовність» (березень 2011 р.);

- президентська Директива 7 з питань внутрішньої безпеки «Ідентифікація, пріоритетизація та захист критичної інфраструктури» (грудень 2003 р.) тощо.

Окремо слід виділити президентську політичну Директиву 21 «Безпека та стійкість критичної інфраструктури» (лютий 2013 р.), якою було визначено створення в системі Міністерства внутрішньої безпеки двох національних центрів критичної інфраструктури, що мають кожен свою сферу відповідальності, відповідно (фізичні об'єкти критичної інфраструктури і об'єкти кіберінфраструктури), до сфери відповідальності яких було включено інформаційне забезпечення і аналіз. В названому документі було поставлено ряд завдань, спрямованих на вдосконалення захисту і життєздатності об'єктів критичної інфраструктури, в тому числі, пов'язаних із посиленням ролі розвідки і контррозвідки щодо запобігання терористичним актам [3, с. 85].

Більше того, США у 2018 році кардинально переглянули підходи до убезпечення власної критичної інфраструктури, що пов'язано із безпосередньою загрозою китайських інвестицій в критично важливі інфраструктурні об'єкти, шляхом прийняття в серпні 2018 року закону, який чітко закріпив ключовий інваріант підходу до регулювання іноземного інвестування в економіку США: іноземні інвестиції повинні оцінюватися через призму відповідності інтересам забезпечення національної безпеки в їх традиційному розумінні

Корисним для України поряд із необхідністю формування належної законодавчої ба-

зи захисту об'єктів критично важливої інфраструктури, може стати запозичення позитивної практики США створення багаторівневої системи секторального та міжсекторального партнерства, зокрема:

1) урядові координувальні ради (Government Coordinating Councils), призначені для координування виконання урядових стратегій, програм та забезпечення зв'язків між урядовими органами;

2) секторальні координувальні ради (Sector Coordinating Councils), що утворюються на добровільній основі та призначені для координації виконання стратегій і здійснення відповідної діяльності власників та операторів об'єктів і систем критично важливої інфраструктури;

3) міжсекторальні ради (Cross-Sector Councils) – створено три структури: Партнерство для безпеки критичної інфраструктури (координує діяльність представників приватного сектору); Рада вищих федеральних керівників (Federal Senior Leadership Council), призначення якої – координувати інтереси федеральних органів; Рада координації діяльності штатів, місцевих органів управління, призначена для координації всіх інших державних органів нефедерального рівня [4].

Забезпечення безпеки критично важливої інфраструктури в США здійснюється через створену систему стратегічного керівництва, яка в структурному плані є організаційно-технічною єдністю вищих державних та інших органів, технічних систем і засобів управління і зв'язку, побудованої за принципами: єдиного уявлення обстановки в усіх ланках системи управління; можливості отримання відео, аудіо або графічної інформації з будь-якого терміналу системи з глобально розподілених баз даних; можливості організації автоматизованої високошвидкісної передачі даних між будь-якими засобами автоматизації управління, в тому числі й тих, які входять до складу інформаційних систем різних органів; безпосередньої передачі даних про загрозу об'єкта критичної інфраструктури в будь-яку точку, організації державно-приватного партнерства, якому, до речі, приділяється значна увага, зокрема передбачена необхідність учасників-партнерів колективно визначати національні пріоритети та формулювати чіткі заходи задля пом'якшення ризиків, прогнозувати та аналізувати прогрес і вигоду та відслідковувати зворотний зв'язок. У свою чергу, національний план є формою організації національних зусиль, він сприяє прогресу на основі залучення широкого кола учасників-партнерів з різних рівнів урядової гілки влади, приватних та некомерційних секторів, у тому числі й громадянського суспільства, до розуміння важливості забезпечення безпеки і стійкості критично важливої інфраструктури [5].

Таким чином, передовий досвід США дає можливість запозичення кращих тенденцій забезпечення безпеки критичної інфраструктури в українських реаліях сьогодення з огляду на військові загрози таким об'єктам, в тому числі розташованим на окупованій території України. Водночас повне копіювання якогось одного варіанту побудови системи захисту критичної інфраструктури в Україні здається неприємним, адже кожний з них враховує менталітет населення, територіальні особливості розташування об'єктів критичної інфраструктури, повноваження центральних та місцевих органів влади, розвиненість державно-приватного партнерства, наявні загрози об'єктам тощо.

1. Бірюков Д.С., Кондратов С.І., Насвіт О.І., Суходоля О.М. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: Національний інститут стратегічних досліджень, 2015 URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_428_42547724.pdf

2. Валерій Жуков Захист критичної інфраструктури: досвід США. URL: <https://ig-security.tech/zahist-kritichnoi-infrastrukturi-dosvid-ssha.html>

3. Ковалева Т.К. Критическая инфраструктура в системе обеспечения национальной безопасности США. Инновации и инвестиции. 2019. № 9. С. 81-89.

4. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України : аналіт. доп. / [Бобро Д. Г., Іванюта С. П., Кондратов С. І., Суходоля О. М.] / за заг. ред. О.М. Суходолі. К.: НІСД, 2019. 224 с.

5. Єрменчук О.П., Пальчик М.Л. Проблемні аспекти правового регулювання державно-приватного партнерства у сфері захисту критичної інфраструктури URL: http://www.academy.ssu.gov.ua/ua/page/page_1581342397.htm.

Олексій Титаренко,
начальник служби
інформаційно-аналітичної роботи
Територіального управління Служби судової
охорони у Дніпропетровській області,
доктор юридичних наук, доцент

СЛУЖБА СУДОВОЇ ОХОРОНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ (ПИТАННЯ ВІДНЕСЕННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ)

В сучасних умовах наявних потенційних та реальних екзогенних та ендегенних загроз національній безпеці України актуального значення набуває питання функціонування на державному рівні дієвої системи суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Згідно Закон України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року (далі – Закон від 21.06.2018) законодавчо визначені поняття національної безпеки та такої її складової як національні інтереси. Так, зокрема п.9 ч.1 ст.1 Закон від 21.06.2018 національна безпека України визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. В свою чергу п.10 ч.1 ст.1 даного Закону національні інтереси України визначаються як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян.

Щодо захисту життєво важливих інтересів людини, то до них, враховуючи положення Конституції України, зокрема ст. 3, Розділу II, відноситься також створення державою безпечних умов життєдіяльності громадян. Остання включає в себе і забезпечення громадської безпеки і порядку, в тому числі, захист особи від правопорушень.

Створення належних умов для забезпечення безпеки людини також знайшло своє закріплення в одному з пріоритетних напрямів реалізації оновленої Стратегії національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ - БЕЗПЕКА КРАЇНИ», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, та який полягає (абз.11, п. 6 Розділ I) у захисті особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди.

Для забезпечення національної безпеки та такої його складової як громадської безпеки і порядку в Україні утворено сектор безпеки і оборони. Відповідно до положень ст. 12 Закону від 21.06.2018 сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: 1) сили безпеки – розвідувальні та правоохоронні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту тощо; 2) сили оборони – Збройні сили України та інші військові формування, що утворюються згідно з чинним законодавством, розвідувальні та правоохоронні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями із забезпечення оборони; 3) обороннопромисловий комплекс; 4) громадські об'єднання та громадяни, які беруть участь (добровільно) в забезпеченні національної безпеки.

В той же час представляє як практичний, так і науковий інтерес конкретизація правоохоронних органів, які віднесені до сил безпеки. В дослідженнях вітчизняних вчених адміністративистів та кримінологів багато разів зверталась увага на проблеми законодавчого визначення поняття «правоохоронні органи» (у широкому та вузькому значенні), «органи, які виконують правоохоронну функцію». Відмітимо, що сьогодні на законодавчому рівні лише в ст.2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року закріплено визначення «правоохоронні органи», до яких віднесено: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Щодо інших органів, які здійснюють правоохоронні функції сьогодні виникає питання до такого нового суб'єкта як Служба судової охорони (далі – ССО). Починаючи з 2019

року, в рамках судової реформи, в судовій гілці влади було утворено Службу судової охорони. Основні повноваження даного суб'єкту визначені главою 4 «Служба судової охорони» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року (в редакції від 10.12.2020). Зокрема ст. 161 визначено, що Служба судової охорони є державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах. Виходячи зі змісту ст. 160 даного Закону, а також Положення про Службу судової охорони, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19, вбачається, що даний державний орган в системі правосуддя через свої підрозділи: підтримує громадський порядок у суді; запобігає проявам неповаги до суду та припиняє такі прояви; охороняє приміщення й інше майно судів, органи судової влади; забезпечує державний захист суддів, працівників апаратів судів та їхніх родин, гарантує безпеку учасників судового процесу, а також здійснює заходи у межах компетенції стосовно запобігання, виявлення і припинення терористичних актів, злочинів терористичної спрямованості на об'єктах охорони та взаємодіє з іншими суб'єктами боротьби з тероризмом з питань застосування сил та засобів ССО; вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і громадській безпеці, що виникли на об'єктах охорони внаслідок вчинення протиправних дій та інше.

З наведеного вбачається, що даний суб'єкт хоча чітко і не визначений в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» як правоохоронний орган, проте наділений повноваженнями з реалізації правоохоронних функцій, в тому числі і в питаннях забезпечення громадської безпеки і порядку.

В той же час, з позиції ст. 12 Закону від 21.06.2018 вбачається, що не всі правоохоронні органи включені до складу сектору безпеки і оборони задля захисту національної безпеки України. Так, до складу сектору безпеки і оборони законодавцем віднесені 15 основних (спеціальних) суб'єктів, серед яких до правоохоронних органів та органи спеціального призначення з правоохоронними функціями віднесені лише: Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України.

Проте такий новий суб'єкт, з правоохоронними функціями, як ССО серед них не визначений. Можливо на це є певне пояснення, яке полягає в тому, що виходячи з завдань, які покладені на даний суб'єкт Законом України «Про судоустрій та статус суддів» (ст. 160-165), а також визначені в Положенні про Службу судової охорони, здебільшого ССО бере участь в забезпеченні громадської безпеки і порядку лише на об'єктах охорони (а це суди, судові органи та установи), протидії терористичним загрозам на таких об'єктах у взаємодії зі спеціальними суб'єктами забезпечення національної безпеки та які складають сили безпеки, а саме: Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України. На підтвердження цієї тези можна також навести і наявний сьогодні наказ Державної судової адміністрації, Служби судової охорони, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України «Про затвердження Порядку взаємодії Служби судової охорони з Національною поліцією України, Національною гвардією України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України» від 27 лютого 2020 року № 96/112/194/60.

Проте відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 12 Закону від 21.06.2018 законодавець передбачив і інших суб'єктів у складі сектору безпеки і оборони. До них відносяться інші державні органи та органи місцевого самоврядування, які здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони. Фактично це ті суб'єкти, які виконують допоміжну функцію у забезпеченні національної безпеки (в тому числі і забезпеченні громадської безпеки і порядку) і на наше переконання, до них слід відносити і інші державні органи, які уповноважені реалізовувати правоохоронні функції.

Системно-структурний аналіз чинного законодавства в сфер національної безпеки, законодавства та нормативно-правових актів, які регламентують діяльність ССО дозволяє зробити висновок про обґрунтовану можливість віднесення нового суб'єкта з правоохоронними функціями до категорії інших суб'єктів (державних органів), які здійснюють функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Верховна Рада України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 21.10.2020).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія / Ю.В. Гаруст, В.І. Мельник. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII Дата оновлення: 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 21.02.2021).
6. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення: 24.02.2021).
7. Положення про Службу судової охорони, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19. Дата оновлення: 03.12.2019. URL: <http://www.vfu.gov.ua/act/18007> (дата звернення: 21.01.2021).
8. Спільний наказ Державної судової адміністрації, Служби судової охорони, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України «Про затвердження Порядку взаємодії Служби судової охорони з Національною поліцією України, Національною гвардією України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України» від 27 лютого 2020 року № 96/112/194/60.

Костянтин Бахчев,
декан факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

АДМІНІСТРУВАННЯ СИЛ ТА ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Вже не перший рік Україна перебуває у стані безпосередньої загрози національній безпеці. Проте лише у 2018 році прийнято Закон України «Про національну безпеку України» [1], у 2020 році прийнято рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України», а проєкт Концепції забезпечення національної стійкості дотепер перебуває на опрацюванні членами міжвідомчої робочої групи з питань розбудови національної системи стійкості.

Активізація діяльності керівних структур державних органів, акумулювання наявних сил та засобів для досягнення поставленої мети являється необхідним елементом забезпечення національної безпеки України на належному рівні. Для реалізації на практиці ефективних методик адміністрування варто звернутися до теорії та виділити ключові компоненти явища, яке ми аналізуємо.

Для повного розуміння змісту досліджуваних питань варто наголосити на змісті поняття національної безпеки України, який визначений у Законі України «Про національну безпеку України». Відповідно до Закону національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1]. Отже, можна зробити висновок, що адміністрування сил та засобів національної безпеки – це діяльність уповноважених суб'єктів, метою якої є захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

З огляду на аналіз норм чинного законодавства у сфері національної безпеки, теорію адміністрування та практику її реалізації в Україні нами виділені наступні особливості ад-

міністрування сил та засобів національної безпеки:

1. Відповідно до норм Конституції України та Закону України «Про національну безпеку України» основний **суб'єкт адміністрування сил та засобів національної безпеки** – це Президент України, який наділений відповідними повноваженнями [1; 3]. Поряд з Президентом України інші суб'єкти адміністрування здійснюють свою діяльність у рамках визначеної законодавством компетенції. Такими суб'єктами адміністрування є: Рада національної безпеки і оборони України; Міністерство оборони України; Міністерство внутрішніх справ України; Служба безпеки України; розвідувальні органи України; Управління державної охорони України; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику, а також інші спеціально утворені Президентом України органи. Відмежування компетенції кожного з цих органів відбувається на законодавчому рівні, а в комплексі ці органи забезпечують національну безпеку держави шляхом застосування методик адміністрування.

2. **Об'єкт адміністрування національної безпеки** складають сили та засоби забезпечення національної безпеки держави. Сили – це підпорядковані суб'єктам адміністрування органи та підрозділи, які виконують визначені нормативно-правовими актами завдання та визначені суб'єктами адміністрування заходи. Засоби – це технічні, програмні, лінгвістичні, правові, організаційні засоби, засоби, у тому числі телекомунікаційні джерела, що використовують під час адміністрування національної безпеки для збирання, формування, обробки, передавання та прийняття інформації про стан національної безпеки та заходах щодо її підтримання.

3. **Зміст адміністрування сил та засобів національної безпеки.**

Ї **Відносини координації.** Так, наприклад, відповідно до частини 2 статті 14 Закону України «Про національну безпеку України» в умовах воєнного або надзвичайного стану, в особливий період, а також у разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, Рада національної безпеки і оборони України координує діяльність органів виконавчої влади, розглядає пропозиції щодо застосування відповідно до закону спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів [1]. Норма прямо вказує на координаційні відносини у сфері національної безпеки.

Ї **Відносини субординації.** Так, відповідно до частини 8 статті 15 Закону України «Про національну безпеку України» Міністр оборони України здійснює керівництво Міністерством оборони України, військово-політичне і адміністративне керівництво Збройними Силами України безпосередньо та через першого заступника Міністра оборони України, заступників Міністра оборони України, а також через Головнокомандувача Збройних Сил України [1]. У нормі чітко можна побачити субординаційні відносини підпорядкування під час адміністрування у сфері національної безпеки.

Ї **Внутрішні відносини.** Зокрема, відповідно до статті 18 Закону України «Про національну безпеку України» Міністерство внутрішніх справ України очолює Міністр внутрішніх справ України, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України. Міністр внутрішніх справ України за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України [1]. Також прикладом внутрішніх відносин адміністрування сил та засобів національної безпеки є повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику, які визначені у статті 23 Закону України «Про національну безпеку України»: забезпечення оперативних спроможностей сил та засобів сектору безпеки і оборони шляхом постачання нових і модернізації наявних зразків озброєння, військової та спеціальної техніки [1].

Ї **Зовнішні відносини.** Відповідно до статті 18 Закону України «Про національну безпеку України» у мирний час Національна гвардія України входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони. Із введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує визначені завдання [1]. Тобто безпосередня діяльність щодо забезпечення національної безпеки являється зовнішньою, а всі заходи щодо координації сил та засобів у даній сфері є адмініструванням.

Ї **Комплекс послідовно вчинюваних дій щодо вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень суб'єктами управління.** Тобто в теорії відбувається ототож-

нення адміністрування та прийняття управлінського рішення. Отже, прийняття управлінського рішення у сфері національної безпеки являється адміністрування у цій сфері. Прикладом може бути у даному випадку рішення про призначення на посаду: голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України [1]. Варто також наголосити на поетапності процесу адміністрування під час вироблення, прийняття, реалізації управлінського рішення, а також здійснення контролю за його виконанням. Всі дані дії складають зміст адміністрування.

Підсумовуючи виклад матеріалу, вважаємо за потрібне наголосити на важливості обраної тематики дослідження та необхідності в подальшому проведення більш ґрунтовних досліджень у сфері адміністрування сил та засобів національної безпеки. Перспективними напрямками досліджень можуть бути стадії, елементи, принципи, методи, функції адміністрування сил та засобів національної безпеки, а також інші питання, які сприятимуть удосконаленню такого адміністрування.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Олексій Бочковий,
завідувач навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем превентивної діяльності
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ СТАНУ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УМОВАХ ПЛАНОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Тема незаконного обігу зброї сьогодні надзвичайно актуальна. І це не просто слова для вступу середньостатистичної статті чи дисертаційного дослідження.

Незаконний обіг зброї сьогодні сягнув загрозливих масштабів, про що свідчить кількість вилученої зброї та звіти щодо «втрачених» одиниць зброї у складах Луганської, Донецької областей та АРК. Не будемо також забувати і про факти незаконного продажу озброєння з військових частин, які інколи намагаються приховати шляхом організації «диверсій» чи пожеж [1].

Останнім же часом тема обігу зброї сколихнула суспільство через стремління законодавця врегулювати, на кінець, законний її обіг шляхом прийняття відповідного нормативно-правового акту [2].

Враховуючи вищевказані аргументи, тематика протидії незаконному обігу зброї стала однією з пріоритетних під час планування науково-дослідної роботи навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Разом з тим, здійснюючи наукові дослідження за вказаною тематикою на замовлення територіальних підрозділів Національної поліції постійно виникає необхідність у вивченні сучасного стану практики та цифрових показників діяльності для обґрунтування чи спростовування гіпотез.

Проте детальний та критичний аналіз таких показників діяльності формує суперечливі висновки, що не дає можливості їх оцінювати як взірць, на підставі яких можна оці-

нювати об'єктивний стан речей у досліджуваній сфері.

Здійснюючи збір інформації щодо протидії незаконному обігу вогнепальної зброї підрозділами Національної поліції виявилось, що інформація, яка доповідається керівництву територіального органу Національної поліції та інформація, яка надсилається для формування офіційних даних відомства, які у подальшому передаються Офісу Генерального прокурора для розміщення на сайті часто не співпадають. Чому?

Тому що періодично проголошуваний відхід від планового («палочного») принципу оцінки діяльності правоохоронних органів не відбувся і надалі активно застосовується. У зв'язку з цим, цифрові показники діяльності постійно корегуються у залежності від завдань, які ставить керівництво того чи іншого підрозділу перед своїми підлеглими. Звісно, що жодна офіційна особа не підтвердить даний факт. Але про це знає чи не кожен співробітник правоохоронного органу. Будь-хто, з працівників Національної поліції підтвердить факт формального підходу до виконання показників діяльності під час численних спеціальних операцій («Зброя та вибухівка», «Мак», «Розшук» й т.п.). Та й самі керівники, під час нарад та заслуховувань, періодично вказують «формальність» як один з систематичних недоліків під час підбиття підсумків численних відпрацювань та операцій. Ні для кого не секрет, що деякі керівники приймають рішення щодо перенесення реєстрації тих чи інших правопорушень, щоб вони потрапили у терміни проведення відповідних відпрацювань.

Оцінюючи офіційну статистику з урахуванням власного практичного та наукового досвіду складається враження, що правоохоронна система сповідує концепцію прийняття бажаного за дійсне, що є результатом вирішення конфлікту між переконаннями та бажаннями.

Зокрема, за твердженням начальника Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції Василя Неволі, яке процитував аналітичний портал «Слово і діло» посилаючись на прес-службу МВС, основний канал потрапляння зброї в Україні – це «непідконтрольні території» [3]. Тоді виникає питання, де ж зброя бралась до 2014 року, коли не було «непідконтрольних територій»? Адже у 2013 році було вилучено 1693 одиниці вогнепальної зброї, що менше лише на 7,6% у порівнянні з показником 2019 року. А якщо взяти 2016 рік, то було зареєстровано 6225 кримінальних проваджень щодо незаконного поводження зі зброєю (ст.ст. 262, 263, 263-1 КК України), що на 12% менше, ніж у 2013 році, коли в Україні не було бойових дій, а всі території були підконтрольні, та й зброї у 2016 році майже на 24% менше було вилучено ніж у 2013 (див. рис.). Таким чином, якщо зброя з непідконтрольних територій таки надходить у нелегальний обіг, а це факт, з яким важко не погодитись, то напрошується висновок: або раніше показники протидії нелегальному обігу зброї завищувались, або зараз занижуються?



У будь-якому випадку, дані розбіжності у офіційних статистичних даних та тим, що спостерігається навкруги, не дозволяє їх брати як об'єктивний показник під час оцінки реального стану речей у тій чи іншій сфері протидії злочинності чи охорони публічного порядку.

Разом з тим, ситуація серйозніша ніж здається. Адже потрібно враховувати, що прийняття бажаного за дійсне може визвати, так названу, сліпоту до непередбачуваних наслідків. Про це говорили ще в середині минулого століття Джером Бруннер та Сесілі Гудман [4,

Р. 33-44]. Не зважаючи на те, що дослідження психологів були націлені на визначення сприйняття людьми тих чи інших об'єктів, а також помилковість сприйняття у залежності від різних факторів впливу чи соціального статусу, висновки науковців можна використати для демонстрації негативних наслідків хибного уявлення про рівень злочинності на підставі показників статистики, які відрізняються від реального стану речей [5, Р. 401-414].

Відповідно до психологічної теорії прийняття бажаного за дійсне реалізується за трьома механізмами: систематична помилка уваги, систематична помилка інтерпретації та систематична помилка реакції.

Уявімо, що око людини буде передавати до мозку невірну інформацію щодо висоти сходинки під час спуску з сходів Флорлі у Норвегії, які є найвищими дерев'яними сходами у світі й налічують 4444 щаблі. Можна припустити, що хибна оцінка висоти щабля призведе до спотикання на першому ж щаблі та може закінчитись летально.

Трагічність в оцінці хибних статистичних показників не менша. Адже на підставі кількісних показників діяльності правоохоронних органів здійснюється оцінка ефективності їх діяльності, вносяться корективи щодо планів роботи, залучаються додаткові сили чи засоби щодо протидії правопорушенням, показники вчинення яких збільшуються тощо. Більше того, на підставі аналізу статистичних даних визначаються сфери діяльності правоохоронних органів, які потребують реформування, або додаткових науково-методичних матеріалів, розробку яких здійснюють науковці. Ці ж самі показники використовують народні депутати для обґрунтування змін до чинного законодавства.

Як результат, у разі хибності початкового уявлення про реальний стан речей, який був сформований на підставі недостовірних статистичних даних, буде здійснене реагування не на ті аспекти, які дійсно потребують уваги, буде затрачена велика кількість людських та фінансових ресурсів, час. А основне, ті сфери діяльності, які дійсно потребуватимуть реагування, залишаться без уваги.

У випадку з протидією злочинності, наслідки неправильної оцінки сучасного стану на підставі хибних статистичних даних призводить до трагічних наслідків, адже кожен злочин чи правопорушення – це посягання на права людини, інколи й на її життя та здоров'я, а особливо правопорушень, які вчиняються у сфері обігу зброї, або з її використанням.

При цьому, ми маємо доступні засоби як для усунення вказаних вище прорахунків, так і для того, щоб не допускати їх у майбутньому. Такі засоби нам надають сучасні інформаційні технології. Адже за прогнозами компанії IDC (International Data Corporation), яка спеціалізується на аналітиці в сфері інформаційних технологій, більша частина даних буде генерована не людьми, а різного роду пристроями в ході їх взаємодії між собою та мережами даних (наприклад, смартфонами, пристроями радіочастотної ідентифікації (RFID), супутниковими системами навігації типу (GPS) [6, Р. 2-11]. Вказаний факт має втілені приклади, так, керівництво соціальної мережі Facebook було вимушене відключити систему штучного інтелекту після того, коли машини почали спілкуватись на своїй мові, яку люди не розуміли [7]. Схожа історія відбулась з Google. Його система онлайн-перекладу сама відмовилась від принципу розбивати усі речення на окремі слова та фрази (це знижувало якість перекладу) і створила нову мову-посередник. Яка дозволяла скоріше й точніше перекладати усю фразу повністю.

Разом з тим, правоохоронні органи показники своєї діяльності оцінюють на підставі даних, які самі ж корегують у ручному, в буквальному сенсі, режимі. Звісно, для того, щоб поррахувати кількість вилученої зброї інформаційні технології не потрібні. Та вони потрібні для того, щоб попередити спотворення статистичної інформації, а також для того, щоб аналізувати причини неналежного обліку даних. Наприклад, у разі забезпечення цифрового обліку усіх вилучених об'єктів ще з моменту їх виявлення, факт безвідповідального зберігання вилученої зброї буде виявлений відразу, забезпечивши при цьому економію часу та засобів, а сам факт існування такого обліку буде попереджувальним фактором для таких випадків взагалі.

Звісно, запровадження вказаних вище новел у правоохоронну діяльність потребує часу та немалих фінансових затрат. Але ж це не привід ігнорувати елементарні засоби аналізу та обробки даних, які доступні чи не кожному випускнику-програмісту. Перш за все потрібно перестати видавати бажане за дійсне, та дати можливість дослідникам використовувати достовірні дані щодо протидії правопорушенням, щоб мати можливість формувати об'єктивні висновки та пропонувати дієві шляхи вирішення проблем.

1. Ігор Бурдига. Від тероризму до розкрадання: чому в Україні вибухають артилерійські склади. URL: <https://p.dw.com/p/36Fip>
2. Проект Закону про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї № 4335 від 06.11.2020 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70363.
3. У МВС назвали кількість вилученої за рік зброї. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/novyna/suspilstvo/mvs-nazvaly-kilkist-vyluchenoyi-rik-zbroyi>.
4. Bruner, J. S., & Goodman, C. C. (1947). Value and need as organizing factors in perception. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 42, 33–44.
5. Riccio, Matthew; Cole, Shana; Balcetus, Emily; Emily. Seeing the Expected, the Desired, and the Feared: Influences on Perceptual Interpretation and Directed Attention (англ.) // *Social and Personality Psychology Compass : journal*. – 2013. – June (vol. 7, no. 6). – P. 401–414.
6. Bochkoviy O., Khankevich A. The Impact of Information Technology on Ensuring Human Rights and Freedoms in an Open Society // *European Reforms Bulletin scientific peer-reviewed journal*, 2020, №3. P. 2–11. URL: http://aord.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/European-Reforms-Bulletin_3_2020.pdf
7. Дмитрий Писаренко. Боты изобрели свой язык. Опасно ли развитие искусственного интеллекта? // «Аргументы и Факты» № 32 09/08/2017 URL: https://aif.ru/society/science/boty_izobreli_svoy_yazyk_opasno_li_razvitie_iskusstvennogo_intellekta

Дмитро Корнієнко,
начальник Київського факультету
Національної академії
Національної гвардії України
кандидат юридичних наук, доцент

СЛУЖБОВО-БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до норм законодавства воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1, ст. 1].

З виникненням загроз національній безпеці у 2014 році перед керівництвом держави гостро постало питання реформування сектору безпеки та оборони України та інтенсифікації процесу адаптації законодавчого забезпечення службово-бойової діяльності сил безпеки та оборони до стандартів Організації Північноатлантичного договору та Європейського Союзу.

У березні 2014 року було створено Національну гвардію України – військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [2, ч. 1 ст. 1], яка за певних умов бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [2, ч. 2 ст. 1].

М.І. Балан та О.В. Кривенко зазначають, що прийнятий Закон «Про Національну гвардію України» об'єктивно не зміг повною мірою врахувати всі особливості службово-бойової діяльності НГУ на яку окрім функцій, що виконували внутрішні війська МВС

України, було долучено функціональний напрям щодо участі у відсічі збройної агресії у взаємодії із ЗС України [3, с. 51].

Слід констатувати і те, що НГУ є унікальним військовим формуванням подвійного підпорядкування.

З прийняттям Закону України «Про національну безпеку України» [4], яким визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони НГУ у мирний час входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони [4, ч. 5 ст. 18], а із введенням воєнного стану приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про Національну гвардію України» [4, ч. 5 ст. 18].

Підтримуємо думку М.І. Балана та О.В. Кривенка у тому, що вбачається неузгодженість щодо безпосереднього підпорядкування частин і підрозділів НГУ. Так, згідно з положеннями Закону України «Про Національну гвардію України» [2, ст. 6¹] з часу введення правового режиму воєнного стану остання долучається до виконання завдань з оборони держави та підпорядковується МО України, у той час як відповідний Закон [1, ст. 14] визначає виконання НГУ заходів правового режиму воєнного стану як військовим формуванням під керівництвом ГШ ЗС України. З іншого боку, у Законі України «Про Національну гвардію України» вказано на «узгодження» МО України програм розвитку НГУ в частині виконання нею завдань сил оборони, а також на підпорядкування в особливий період та для виконання завдань територіальної оборони органам військового управління ЗС України тих органів військового управління, з'єднань і військових частин НГУ, які «пройшли узгодження» [2, п. 2. ч. 2. ст. 6¹].

Отже, як зазначають вказані науковці, слід констатувати залежність ефективності й своєчасності застосування сил і засобів НГУ за призначенням, у визначених вище умовах, від адміністративно-правового забезпечення органів військового управління ЗС України, зокрема Головнокомандувача ЗС України [4, п. 2 ч. 3 ст. 16]. [3, с. 52]

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що НГУ є унікальним військовим формуванням подвійного підпорядкування – у мирний час входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони, а із введенням воєнного стану приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується МО України.

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n5>.

2. Про національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.

3. Балан М.І., Кривенко О.В. Науково-практичні підходи до законодавчого забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України. Честь і закон. 2020. № 3 (74). С. 51-57.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

Дмитро Казначєв,
Василь Поливанийок,
доценти кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидати юридичних наук, доценти

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ОСВІТИ В АСПЕКТІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день, в умовах політичних та соціальних змін, які ми можемо спостерігати в нашій державі, в тому числі ті, що спрямовані на євроінтеграцію, дедалі більше змінюється система підготовки кадрів сектору безпеки та оборони України. Сучасний світ в аспекті соціальних та науково-технічних процесів, досить швидко змінює відносини між військовослужбовцями, їх професійні обов'язки та функції, тим самим кардинально змінюючи умови службової діяльності фахівців в цілому.

Актуальність даної тематики зумовлена тим, що задля того аби бути компетентним та професійним фахівцем, представники сектору безпеки на протязі усієї своєї діяльності мають підвищувати рівень своєї підготовки, у тому числі, вдосконалювати всі знання та навички, які вони отримали завдяки військовій освіті, що є невід'ємним елементом системи вищої освіти України. Незаперечним є той факт, що саме військова освіта є головним важелем підготовки кваліфікованих кадрів, майбутніх офіцерів, роль якої є вкрай важливою у суспільстві у всіх її проявах. Тому, важко переоцінити роль освіти, адже вона стала духовною основою у формуванні розвитку особистості, вагомим ресурсом у зміцненні авторитету нашої держави на міжнародній політичній арені, що у свою чергу гарантує національну безпеку та поліпшує добробут суспільства.

Аналізуючи присвячену кількість праць проблематиці якості підготовки кадрів сектору безпеки стає зрозумілим, що до неї неодноразово звертались як зарубіжні так і вітчизняні вчені, серед яких можна виділити Бобильова В.С., Зельницького А.Б., Суднікова Є.О., Сьоміна С.В., Резнікову О.О., Толлок М.О., та багато інших.

Варто почати з того, що силами безпеки є - правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України [1].

Розглядаючи безпосередньо правоохоронні органи, а саме Національну поліцію України, виникає необхідність модернізувати професійну освіту та кадрове забезпечення останньої, адже вдосконалюючи сектор безпеки необхідним є реформувати освітній процес в Україні.

Крім того, якісна вища освіта в процесі підготовки кадрів сил безпеки не єдиний важіль якісної підготовки кваліфікованих фахівців, з огляду на специфіку професійної діяльності офіцера. Не менш важливим аспектом при підготовці фахівця є професійна компетентність офіцера, яка проявляється у здатності останнього до самовдосконалення на протязі усієї службової діяльності, до раціонального застосування набутих вмій та навичок, які були отримані під час навчання.

Другою важливою складовою, яка впливає на процес підготовки кадрів сил безпеки є кваліфікація, яка походить від професійної компетентності.

Закон України «Про освіту» кореспондує, що кваліфікація – це стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом [2].

Варто зазначити, що кваліфікація має відповідати професійним обов'язкам та завданням, а відповідно, рівень кваліфікації визначається, перш за все, професійним навчанням у поєднанні з практичним досвідом працівників.

Аналізуючи вищенаведене, варто зазначити, що саме здатність застосовувати надані навички та знання і визначають компетентність офіцера у всіх його проявах. При чому, «здатність» слід розуміти як поєднання професійних здібностей людини та професійної підготовки, яка набувається в процесі отримання академічних знань.

Крім цього, в період нових загроз гібридного типу, вимоги до службової діяльності

правоохоронних органів підвищуються, спричинюючи при цьому зміну освітнього процесу, який стає все динамічніше та відповідає новим викликам сьогодення.

З цього приводу Баррі Бузан зазначає, що з розвитком нових технологій, поширенням світом таких небезпечних явищ, як міжнародний тероризм, кіберзлочинність тощо, дослідження й освітні програми у сфері безпеки «набувають більш широких, глибоких і складних підходів щодо того, як інтерпретувати будь-яку подію або проблему» [3, с. 255].

На сьогодні, процес підготовки офіцера досить складне завдання, зумовлене низкою проблем, серед яких можна виділити недостатній рівень підготовки здобувачів повної загальної середньої освіти, відсутність мотивації щодо проходження служби в правоохоронних та інших органах, що входять до кадрів безпеки України, а також застаріле матеріально-технічне забезпечення озброєння та військової техніки.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що існує чимало проблем, на які необхідно звернути увагу при якісній підготовці кадрів сектору безпеки України. Мета освіти полягає не лише в отриманні академічних знань а й у здатності працівника застосовувати набуті навички в умовах виконання професійних завдань та функцій, покладених на нього законом. Адже, як відомо, навчити людину базовим навичкам роботи, надавши їй певну професійну кваліфікацію цього буде замало для того, аби сформувати компетентного та кваліфікованого представника кадрів сектору безпеки.

Таким чином, можна зробити висновок, що необхідно удосконалювати систему підготовки кадрів, розробляючи професійні та освітні стандарти щодо відповідних спеціальностей, а також важливим аспектом в даному питанні є визначення первинних посад, які будуть поповнювати особи, одразу після отримання диплому та відповідної кваліфікації.

1. Про національну безпеку : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 24.01.2021).

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 24.01.2021).

3. Buzan B., L. Hansen The evolution of international security studies . New York : Cambridge University Press. 2009. 383 p.

Роман Карпенко

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ

В останні роки судово-правова реформа, яка відбувається в Україні, передбачає суттєві зміни в системі правоохоронних органів. Ідея створення єдиного органу, на який буде покладена функція досудового розслідування більшості кримінальних правопорушень, не один раз виникала у законодавців, однак тільки нещодавно почала реалізовуватись на практиці. Найбільше складностей як у законодавця, так й у інших учасників правовідносин, що пов'язані зі сферою протидії злочинності та захистом інтересів окремих осіб та держави в цілому, виникає саме у зв'язку із функціонуванням новостворених суб'єктів правоохоронної діяльності. Одним із таких суб'єктів виступає Державне бюро розслідувань, діяльність якого спрямована на боротьбу зі злочинністю шляхом запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [1].

Відповідно до п. 4 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України слідчі органи Державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених високопосадовцями та службовцями, що очолюють державні та правоохоронні органи, народними депутатами України, суддями, працівниками правоохоронних органів та іншими особами, посади яких належать до категорії «А» (крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України). Також до підслідності Державного бюро розслідувань віднесено розслідування злочинів,

вчинених проти встановленого порядку несення військової служби (крім передбачених ст. 422 КК України) [2].

Віднесення до компетенції Державного бюро розслідувань зазначених злочинів ставить перед цим правоохоронним органом складні та відповідальні завдання, вирішення яких пов'язане із рядом проблемних питань. По-перше, новостворений у 2014 році орган досить складно вписувався у структуру правоохоронної системи з позиції фактичного розподілу меж правоохоронної діяльності та можливостей реальної боротьби зі злочинністю. Зазначена проблема залишається актуальною й сьогодні, адже досить часто на початку або вже у ході здійснення розслідування слідчі Державного бюро розслідувань можуть отримувати інформацію, яка за своїм змістом та сутністю торкається інтересів та компетенції Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, слідчих Державної фіскальної служби тощо.

Механізм взаємодії між Державним бюро розслідувань та іншими правоохоронними органами у випадку виникнення такої ситуації й досі залишається не виробленим. По-друге, не можна забувати про те, що до прийняття закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань» у травні цього року слідчі Державного бюро розслідувань фактично могли здійснювати лише слідчу роботу [3].

Проведення оперативних та оперативно-технічних заходів у рамках розслідувань Державного бюро розслідувань було можливим лише із залученням відповідних підрозділів Служби безпеки України [4, с. 338].

У правовому плані така ситуація була пов'язана із тим, що в самому законі «Про оперативно-розшукову діяльність» визначалося, що в Державному бюро розслідувань оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки [5]. Тепер же законодавець останніми змінами передбачив створення оперативних та оперативно-технічних підрозділів Державного бюро розслідувань, які здійснюватимуть оперативно-розшукову діяльність. Однак зміни до нормативно-правових актів не вирішують фактичної проблеми. Дозвіл на проведення оперативно-розшукової роботи та реальна можливість співробітників Державного бюро розслідувань її здійснювати (не кажучи вже про матеріально-технічне забезпечення такої діяльності) є питаннями не тотожними. А отже незалежність Державного бюро розслідувань шляхом самостійної реалізації слідчої та оперативно-розшукової діяльності у межах підслідних йому кримінальних проваджень викликає певні сумніви та занепокоєння. По-третє, підслідні Державному бюро розслідувань злочини вчиняються спеціальними суб'єктами, які володіють певними владними, управлінськими чи іншими повноваженнями, що дозволяють їм втручатися у розслідування. Тому надзвичайно важливим є закріплення нормативно-правової та фактичної самостійності і незалежності Державного бюро розслідувань. Усунення можливості тиску на слідство з боку зацікавлених осіб є важливим кроком на шляху становлення правового громадянського суспільства, закріплення законності діяльності високопосадовців та боротьбу з корупцією і організованою злочинністю.

Крім того передбачений законодавцем гласний та негласний інструментарій збирання орієнтуючої та доказової інформації у розслідуванні дозволяє здійснювати Державному бюро розслідувань ефективну боротьбу зі злочинністю у вищих ешелонах влади. Але реалізація даної боротьби пов'язана не лише із юридичним декларуванням повноважень слідчих Державного бюро розслідувань, але й із наявністю фактичних підстав та умов її реалізації. Однією із таких умов є належне наукове та методичне забезпечення правоохоронної діяльності даного органу. Безпосередньо на вирішення завдання, пов'язаного із забезпеченням співробітників правоохоронних органів системою науковообґрунтованих дієвих рекомендацій із оптимального, успішного та результативного проведення окремих слідчих заходів чи здійснення розслідування в цілому, спрямована наука криміналістики. Компетенція та повноваження Державного бюро розслідувань викликають необхідність оновлення існуючих та вироблення нових тактичних та методичних рекомендацій зі здійснення розслідування злочинів, підслідних йому. У п. 7 ч. 1 ст. 6 Закону «Про Державне бюро розслідувань» зазначаються, що до його повноважень відноситься розробка та затвердження методик розслідування окремих видів злочинів.

Все зазначене дозволяє зробити висновок, що Державне бюро розслідувань ще перебуває на шляху становлення як самостійний правоохоронний орган, що здійснює розслідування групи злочинів, які носять значну суспільну небезпечність. Тому науковці, які

здійснюють свої пошуки у різних сферах права, мають об'єднати зусилля задля наукового забезпечення ефективної та об'єктивної діяльності даного правоохоронного органу.

1. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19> (дата звернення: 17.04.2020).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 27.04.2020).
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань: Закон України від 16.05.2019 р. № 2720-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2720-19#n7> (дата звернення: 19.04.2020).
4. Аркуша Л.І. Державне бюро розслідувань як суб'єкт оперативно-розшукової діяльності. Державне бюро розслідувань на шляху розбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16 червня 2018). Одеса: Юридична література, 2018. С. 338-341.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed20180802> (дата звернення: 26.04.2020).

Максим Очеретяний,
заступник начальника Головного управління
Національної поліції в Київській області,
кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ефективне функціонування органів охорони правопорядку – є запорукою сталого розвитку інститутів демократії в кожній країні та безперешкодне функціонування механізму національної безпеки, а з урахуванням стрімкого розвитку української державності та обраного європейського шляху, питання укріплення та оптимізації роботи інституцій та органів правоохоронного сегменту набуває все більшої актуальності.

Організація роботи Національної поліції України, з моменту її заснування, поставила перед українською науковою спільнотою декілька проблемних питань, деякі з яких, не вирішені, на нашу думку і до сьогодні. Проте, з урахуванням сучасних тенденцій до ефективізації роботи персоналу будь-якої установи, а також дистанціювання тих сфер трудового процесу, що не потребують безпосередньої присутності виконавця зазначена тема потребує додаткового аналізу. Саме тому, автором було обрано предметом дослідження поняття і сутність організації роботи органів Національної поліції України.

Л. Балабанова, зауважую, що управлінська праця – переважно розумова праця. Вона є видом суспільної праці, основним завданням якого є забезпечення цілеспрямованої, скоординованої діяльності як окремих учасників спільного трудового процесу, так і трудових колективів в цілому. Управлінська праця, хоча безпосередньо і не виступає творцем матеріальних благ, є невід'ємною частиною праці сукупного працівника [1].

Таким чином, автором концентрується увага на тому, що управлінська праця – тобто організація роботи, перш за все є інтелектуальною та основоположною, адже саме завдяки розумінню механізму функціонування органу, керівник має змогу ефективно розпоряджатись наявними в нього людськими ресурсами.

М. Виноградський, підкреслює, що кожна категорія характеризується специфічним місцем у системі управління, особливостями трудової діяльності, системою професійної підготовки і перепідготовки [2].

Це абсолютно детально відображає сутність поняття управління, в контексті організації роботи, наприклад органу Національної поліції України. Така побудова системи координат в управлінні, дозволяє не лише ефективно розподілити трудові ресурси, а й здійснити більш серйозні управлінські кроки – а саме, щодо попередньої підготовки кадрового потенціалу, його перепідготовки, а також підвищення кваліфікації, вже діючих співробітників.

А. Шегда, слушно, на нашу думку визначає поняття колективу, як управлінський персонал, працівники апарату управління, кадри управління. Для ефективного впливу на об'єкт потрібна належна організація праці цієї специфічної частини трудового колективу організації чи підприємства, її обґрунтований поділ та кооперація [3].

Під організацією управлінської праці розуміють порядок, правила службової поведінки в апараті управління, спрямовані на виконання поточних та перспективних завдань керівниками, фахівцями та іншими працівниками управління відповідно до діючих посадових інструкцій та положень про структурні підрозділи [2].

Зазначене дає підстави стверджувати про те, що система управління складається з декількох елементів, котрі поділяються, на управління керівним складом, а також управління трудовим колективом. В контексті функціонування Національної поліції України, даний вектор є надзвичайно важливим, оскільки чисельність цього органу є значною (станом на 2021 рік, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», чисельність поліції не може перевищувати 130 тисяч осіб) [4].

Г. Чайка трактує поняття управління як «використання менеджерами ефективної системи способів і методів особистої праці на основі раціональної організації робочого місця, створення оптимальних умов для праці і відпочинку, планування робочого дня та ліквідацію нераціональних етапів виконання робіт та операцій» [5]. На організацію управлінської праці впливають стиль роботи, форми й методи управління людьми, рівень керівництва, а також сучасні технічні засоби та інформаційні технології [6; 7, с.143].

Таким чином, питання процесу управління (організації роботи) в Національній поліції України, розуміється нами як процес що реалізується спеціально уповноваженими на це суб'єктами (конкретними особами, або органом) та котрий спрямовано на налагодження взаємодії між виконавцями завдань поліції, базуючись на чинному законодавстві, що полягає у впорядкуванні організаційної структури Національної поліції України, а також розробці, підготовці, плануванні та реалізації управлінських рішень.

У свою чергу, особливими рисами ефективного управління та його сутністю в контексті національної безпеки, є саме те, що такий тип організації роботи органу дозволяє з мінімальними трудовими затратами виконати максимальний обсяг поставлених завдань якісно.

1. Балабанова Л.В. Організація праці менеджера. Навчальний посібник / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак. – Київ: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.

2. Виноградський М.Д. Менеджмент організацій: [Навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів] / М.Д. Виноградський, А.М. Виноградська, О.В. Шканова – К., «Кондор», 2002. – 654 с.

3. Шегда А.В. Менеджмент – основа современного предпринимательства./ Шегда А.В. – К.: АНІР, 1995. – 267 с.

4. Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію»/ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379.

5. Чайка Г.Л. Організація праці менеджера: Навч. посіб. / Чайка Г.Л.; передмова Г.О. Шепелюк. – К.: Знання, 2007. – 420 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

6. Управление организацией: Энциклопедический словарь / [Под ред. А.Г. Поршнева]. – М., 2001. – 452 с.

7. Гоголев А. М. Публичное администрирование как правовая категория. Экономика. Налоги. Право. 2015. № 3. С. 141–146.

Сергій Ігнатов,
старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Незважаючи на те, що Національну поліцію було створено ще влітку 2015 року, пошук оптимальної моделі організації цієї правоохоронної інституції досі не втрачає своєї актуальності. Відмова від радянської системи організації правоохоронного відомства та зміна орієнтуру в бік сервісної діяльності не означають автоматичного налагодження функціонування Національної поліції, як цілісного утворення. Прикладом пошуку опти-

мальної структури поліції можна вважати численні зміни і доповнення до нормативно-правового масиву, яким регламентовано поліцейську діяльність, компетенцію окремих служб і підрозділів, відносини підпорядкування тощо. Виходячи з цього, питання оптимізації структури Національної поліції досі лишається нерозв'язаним і потребує комплексного дослідження.

Нагадаємо, що у відповідності до статей 14 «Центральний орган управління поліції» та 15 «Територіальні органи поліції», структура поліції утворена центральним та територіальними органами. Причому останні можуть утворюватися, як міжрегіональні територіальні органи.

Зауважимо, що структуру центрального органу управління поліції затверджує голова Національної поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України, тоді як затвердження штатного розпису (штату) поліції належить до компетенції керівника поліції. У свою чергу, територіальні органи поліції утворюються як юридичні особи публічного права в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах та як міжрегіональні (повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць) територіальні органи у межах граничної чисельності поліції і коштів, визначених на її утримання. Важливо відмітити, що територіальні органи поліції утворює, ліквідує та реорганізовує Кабінет Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій Голови Національної поліції [1].

Водночас, на офіційному Інтернет ресурсі Національної поліції України, структура поліції представлена децю по іншому. Так, Центральний орган управління (апарат) включає: Керівництво; Департамент забезпечення діяльності Голови; Департамент карного розшуку (у складі кримінальної поліції); Департамент міграційної поліції (у складі кримінальної поліції); Департамент оперативної служби (у складі кримінальної поліції); Департамент оперативно-технічних заходів (у складі кримінальної поліції); Департамент забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами (у складі кримінальної поліції); Департамент превентивної діяльності; Управління оперативної підтримки (у складі патрульної поліції); Департамент «Корпус оперативно-раптової дії» (у складі поліції особливого призначення); Департамент міжнародного поліцейського співробітництва; Головне слідче управління (у складі органу досудового розслідування); Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування; Департамент інформаційно-аналітичної підтримки; Правовий департамент; Департамент кадрового забезпечення; Управління комунікації; Департамент фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку; Управління внутрішнього аудиту; Департамент управління майном; Департамент документального забезпечення; Управління вибухотехнічної служби (у складі поліції особливого призначення); Управління режиму та технічного захисту інформації; Управління дотримання прав людини; Управління запобігання корупції; Відділ організації кінологічної діяльності; Відділ спеціального зв'язку; Сектор з питань пенсійного забезпечення; Департамент кримінального аналізу (у складі кримінальної поліції); Управління авіації та поліції на воді; Управління дізнання (у складі органу досудового розслідування); Департамент захисту інтересів суспільства і держави (у складі кримінальної поліції) [2]. Викладене дає підстави стверджувати, що склад Апарату поліції представлений департаментами, відділами, управліннями та сектором.

Наступний щабель структури поліції представлений міжрегіональними територіальними органами поліції. До них віднесено: Департамент патрульної поліції; Департамент внутрішньої безпеки (у складі кримінальної поліції); Департамент кіберполіції (у складі кримінальної поліції); Департамент стратегічних розслідувань (у складі кримінальної поліції); Департамент боротьби з наркозлочинністю (у складі кримінальної поліції); Департамент поліції охорони як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції [2]. З наведеного випливає, що на міжрегіональному рівні також частина підрозділів має формальну незалежність (перебуває у складі кримінальної поліції), тоді як інша є цілком самостійними структурними одиницями, приміром – Департамент патрульної поліції. Таке розмаїття на нашу думку ускладнює загальне управління системою поліції і має бути оптимізоване.

На третьому рівні структури поліції розташовані Головні управління поліції в областях України та підпорядковані поліції державні установи. Причому назви останніх неповною мірою відповідають положенням статті 13 «Загальна система поліції» Закону України «Про Національну поліцію» [1].

Відштовхуючись від трьохрівневої організації поліції України, зауважимо, що необ-

хідним елементом правового статусу будь-якого державного органу є його структурно-організаційний блок, який включає два елементи: 1) структурний: структура центрального апарату та окремих територіальних підрозділів, схема організаційного підпорядкування та розподілу функціональних повноважень; 2) організаційний: нормативний порядок створення, реорганізації, ліквідації, порядок реалізації процедур внутрішньої та зовнішньої роботи, порядок взаємодії із іншими суб'єктами відповідних правовідносин.

Також, у науковій літературі організаційну структуру державного органу розуміють як сукупність структурних елементів (підрозділів, посадових осіб та ін.) та взаємозв'язок між цими структурними елементами. У більшості випадків це вертикальні та горизонтальні зв'язки між елементами структури органу державної влади [3 с. 20-21].

З наведеного можна зробити висновок, що структура не є лише просто розташуванням складових Національної поліції у певній ієрархії. Структура поліції представляє її як органічно поєднану систему елементів, що взаємодіють між собою. Водночас, ми змушені констатувати, що структура Національної поліції не є досконалою. Чомусь, певна складових елементів структури поліції на центральному та міжрегіональному територіальному рівнях у перебувають у складі кримінальної поліції. Виглядало б цілком логічно, якби служби, пов'язані із адміністративним блоком входили до складу превентивної поліції.

Але такої служби поліції, судячи з положень статті 13 Закону України «Про Національну поліцію» не створено (у складі поліції функціонують: кримінальна поліція; патрульна поліція; органи досудового розслідування; поліція охорони; спеціальна поліція; поліція особливого призначення) [1]. Як зазначалося вище по тексту, відмінності у підпорядкуванні окремих складових поліції призводять до розмаїття у правових статусах таких служб і підрозділів. Як наслідок – це призводить до ускладнень в управлінні, що має особливо негативний відбиток на територіальному рівні.

В якості висновку ми б хотіли звернути увагу на те, що у складі поліції необхідно передбачити створення превентивної служби поліції (аналог адміністративної служби міліції) та передбачити підпорядкування окремих департаментів, служб та відділів до складу відповідної служби поліції (Департамент патрульної поліції; Департамент превентивної діяльності; Управління оперативної підтримки; Управління авіації та поліції на воді). Чітке розмежування правових статусів та побудова вираженої ієрархічної моделі Національної поліції має сприяти більш ефективній протидії злочинності в Україні та дозволить більш якісно оперувати кадровими ресурсами Національної поліції.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 141

2. Офіційний Інтернет сайт Національної поліції України. Структура. URL: <https://www.npu.gov.ua/about/struktura/struktura/>

3. Управління органами Національної поліції України: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В.В. Сокурєнка; [О.М. Бандурка, О.І. Безпалова, О.В. Джафарова та ін. ; передм. В.В. Сокурєнка]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Стильна типографія. 2017. 580 с.

Максим Каліман,
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Богдан Антропов,
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБОРОННИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Особливістю сьогодення є постійна увага з боку держави до забезпечення її національної безпеки. А саме, своєчасне виявлення, запобігання, захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, запобігання і нейтралізація загроз національним інтересам, інтересам держави. Адже ситуація на сході України не змінюється, і тим самим існує певна національна небезпека. Також, варто не забувати про процеси євроінтеграції, адже міжнародна обстановка та зв'язки теж залежать від внутрішньо державної обстановки.

У широкому розумінні національна безпека України – це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави. Цей спосіб уможливує його вільне існування і саморозвиток, надійний захист від зовнішніх та внутрішніх загроз. Національну безпеку України можна визначити як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей і законних інтересів, джерел духовного та матеріального розвитку від можливих реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз [1, с 25].

А також, державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій. Сили оборони – це Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави [2].

Проаналізувавши нормативно правові акти, ми хочемо вказати на те, що вдосконалення оборонних сил України у сфері озброєння, техніки та технічних засобів, це один із можливих видів підвищення рівня Національної безпеки України, але він теж є дієвим. Крім того, вдосконалення вище зазначених засобів розповсюджується не лише на армію України, а й на правоохоронні органи, такі як Національна поліція, адже поліція теж виконує певні функції оборони і захисту населення як і від внутрішніх негативних чинників, таких як злочинність, а також уразі надзвичайних подій і від зовнішніх.

Також, у процесі євроінтеграції і в загалі впливу інших країн світу існують такі світові поняття як гонка озброєнь, державна військово-промислова політика, озброєння. І щоб не відставати від Європейських і світових інновацій не обхідно підтримувати та фінансувати Збройні сили України, а також зокрема МВС та Національну поліцію щоб відповідати певним стандартам та не бути аутсайдером на міжнародній арені озброєння.

Отже, вже на сьогоднішній день, активно вивчається європейська та світова практика озброєння інших країн. Зокрема, це більш ефективна зброя, яка і зручна та якісна. Наприклад заміна автомата Калашникова вкороченої модифікації — АКСУ, що стоїть на озброєнні поліцейських патрулів на німецького “малюка”, компанії Heckler&Koch MP5 - Maschinenpistole 5 (MP5). Така заміна вказує на наміри вдосконалити озброєння, замінивши стару зброю зразків часів Радянського Союзу. На наш погляд заміна старої зброї на одиниці нової європейської зброї, під вишіть сили оборони не тільки військових частин, ай ряди Національної поліції [3]. Також, під час євроінтеграційних процесів така заміна буде зручною

нагодою про демонструвати наміри співробітництва у озброєнні правоохоронних органів та військових частин зброєю європейських зразків.

1. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. 2016. 528 с.
2. Закон України «Про національну безпеку України. Відомості Верховної Ради, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 25.02.2021).
3. Нова зброя для Українських поліцейських. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2701772-z-novou-zbroeu-dla-ukrainskih-policejskih-ne-vse-cisto.html> (дата звернення 25.02.2021).

Максим Романов,
аспірант заочної форми навчання кафедри
публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ,

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Належний захист прав і свобод людини і громадянина є пріоритетним напрямом у державній політиці, що забезпечується у спосіб створення необхідного нормативно-правового підґрунтя, а також створення відповідної системи органів охорони правопорядку.

Відносно нещодавно, серед підрозділів що забезпечують виконання Національною поліцією України функцій із забезпечення прав і свобод людини і громадянина було утворено управління дізнання. В свою чергу, з урахуванням того, що раніше, відповідний інститут вже функціонував, а також міжнародного досвіду та напрацювань учених відповідна інституція потребує належного нормативно-правового забезпечення.

Поряд із цим, організаційно-правові засади функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України, виступають взаємодоповнюючою категорією до нормативно-правового забезпечення і також потребують уваги науковців та дослідників, оскільки взаємозв'язаність та взаємовідповідність зазначених дефініцій визначають ефективність функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України.

Перш за все, слід підкреслити, що, як зазначалось у попередніх працях автором, довідникові видання, тлумачать складові понятійно-категоріального апарату зазначеної проблематики різноманітно.

На нашу думку, найбільш комплексно і повно у своїх дослідженнях відображає сутність організаційно-правових заходів Д. Г. Заброра, котрий зазначає, що організаційно-правові засади містять обов'язкові (правова основа (законодавство); об'єкт правового регулювання; пріоритетні напрями, принципи; суб'єкти та їх завдання, функції та повноваження; засоби (заходи та методи), за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин, у тому числі й відповідальності та механізми контролю й нагляду) та факультативні (організація міжнародного співробітництва у відповідній сфері (галузі); інформаційне забезпечення; специфіку фінансування; особливості взаємодії та координації у певній сфері (галузі) елементи) [1, с. 47].

У свою чергу, окремим наріжним каменем постає у дослідженні питання нормативно-правового забезпечення організаційно-правових засад, що виступають практичним відображенням, зазначеної попередньо теоретичної категорії та цілком висвітлюють сутність однієї з її ознак – «нормативної зафіксованості», або «унормованості».

До обов'язкових елементи організаційно-правових засад функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України складаються, зокрема, з нормативних основ.

Як визначається у довідкових джерелах у ході тлумачення нормативного забезпечення антикорупційної діяльності, нормативно-правовим забезпеченням – є правові механізми, які існують на національному рівні, що мають обов'язковий і примусовий характер та складаються з національних законів і правил, договірних зобов'язань [2]. У той же час, належить підкреслити, що нормативно-правове забезпечення має ознаку, котра передбачає обов'язковість дотримання належної та визначеної законом процедури, щодо встановлення

(унормування) зазначених правил.

Тому, слід суттєво зазначити, що нормативні основи організаційно-правових засад функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України складаються з:

1. Конституції України [3], що визначає вихідні та базові положення дотримання прав і свобод людини і громадянина, основи національного трудового законодавства, обмеження щодо діяльності органів охорони правопорядку в частині обмеження прав і свобод людини і громадянина в кримінальному провадженні.

2. Кримінального процесуального кодексу України [4], що частково висвітлює основи організаційно-правового характеру відносно підрозділів дізнання Національної поліції України;

3. Закону України «Про національну поліцію» [5], що встановлює основні організаційно-правові та установчі засади, завдання, принципи та алгоритми функціонування Національної поліції України як центрального органу державної влади в Україні, що уповноважений на запобігання та протидію злочинності загалом та розслідування кримінальних проступків, зокрема.

4. Закону України «Про дисциплінарний статут Національної поліції» [6], де визначається загальний порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності поліцейських Національної поліції України, оскільки загалом дізнавач користується правовим статусом поліцейського, а лише в досудовому розслідуванні – виступає процесуальною особою.

5. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [7], що і виступає основною організаційно-правовою підставою здійснення досудового розслідування кримінальних проступків дізнавачами підрозділів дізнання Національної поліції України.

6. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України [8], де визначаються основні засади та принципи, а також механізми та порядки взаємодії в системі підрозділів дізнання. Даний нормативно-правовий акт, висвітлює організаційно-правові засади функціонування відповідного підрозділу в таких розділах: I. Загальні положення; II. Завдання підрозділів дізнання; III. Основні функції підрозділів дізнання; IV. Повноваження керівників підрозділів дізнання; V. Права і обов'язки дізнавачів; VI. Організація діяльності працівників Управління дізнання та відділів (секторів) дізнання ГУНП, які виконують організаційно-методичні функції.

Таким чином, на підставі проаналізованих матеріалів аргументуємо, що організаційно-правовими засадами функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України є нормативно зафіксовані вихідні закономірності адміністративного, матеріально-фінансового та будь-якого іншого передбаченого законом характеру, щодо організації та впорядкування процесів забезпечення належного функціонування відповідного інституту.

Нормативним забезпеченням в його загальному розумінні є правові механізми, встановлені державою як обов'язкові та примусові для всіх осіб, що знаходяться на її території (крім визначених законом випадків), що складаються з національних законів та інших нормативно-правових актів (актів Президента України, постанов Верховної Ради України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, інших нормативних, організаційно-розпорядчих, прийнятих у встановленому законом порядку документів).

До переліку нормативно-правових актів, що забезпечують функціонування та організаційно-правове забезпечення відносяться зокрема: Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про національну поліцію», Закон України «Про дисциплінарний статут Національної поліції», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України.

1. Заброда Д. Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії / Д. Г. Заброда // Науково-практичний журнал Київського національного університету імені Т. Шевченка. - 2013.-№2.- С.45-51.

2. The Geneva Centre for Security Sector Governance (DCAF)/Нормативно-правове забезпечення – [електронний ресурс] – режим доступу: <https://securitysectorintegrity.com/uk/станданти-і-настанови/нормативно-правове-забезпечення/>

3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання від 28.06.1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України/Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
5. Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію»/ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379
6. Закон України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»/ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 29, ст.233
7. Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»/ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 17, ст. 71.
8. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20 травня 2020 року № 405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» (зарєстрований в Міністерстві юстиції України 03 червня 2020 року за № 491/34774).

Ганна Турчанікова,
ад'юнкт кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Таким чином створення ефективної системи та реально діючого механізму забезпечення національної безпеки України як захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1, п. 9 ч. 1 ст. 1] є ключовим елементом державотворення і збереження ідентичності Українського народу, розвитку і зміцнення України як демократичної, соціальної, правової держави, забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя.

Одним із ключових явищ, що унеможливує чи ускладнює реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України є тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [2, ст. 1].

Поняття терористична діяльність, за законодавством України, охоплює широке коло протиправних дій, а саме: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; проходження навчання тероризму; виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою; фінансування та інше сприяння тероризму [2, ст. 1]. Зазначене в свою чергу передбачає застосування певного кола суб'єктів для боротьби з діяльністю щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності.

Ширина об'єкту як і широке коло суб'єктів боротьби з тероризмом, хоча і регламентовані Законом України «Про боротьбу з тероризмом», який визначає правові та організаційні основи цієї боротьби та створюють у своїй сукупності загальнодержавну систему боротьби з терористичною діяльністю як організовану відповідно до законодавства України сукупність суб'єктів боротьби з тероризмом та їх спроможностей у цій сфері [2, ст. 4; 3, п. 2 Р. 1], яка наділена системоутворюючими факторами, передбачає участь центральних органів виконавчої влади у межах своєї компетенції, визначеної законами та виданими на їх основі іншими нормативно-правовими актами.

Поряд з тим низка підзаконних нормативно-правових актів наводить інтерпретоване визначення такої системи: «єдина державна система запобігання, реагування і припинення

терористичних актів та мінімізації їх наслідків» [4, п. 1]; «загальнодержавна система боротьби з тероризмом» [5, Р. 2; 3, п. 2 Р. 1], що, на нашу думку, вносить певну неузгодженість та неоднозначне застосування норм законодавства у службово-бойовій діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом.

Зважаючи що поняття «терористична діяльність» є більш широким у порівнянні з «терористичним актом» та «тероризмом» на нашу думку слід узгодити підзаконні нормативно-правові акти з нормами Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та вживати у правозастосуванні визначення «загальнодержавна система боротьби з терористичною діяльністю».

Не викликає сумнівів, що в даному аспекті доцільним з практичного погляду є наголошення не стільки на боротьбі з тероризмом, яка в принципі за своїм змістом стосується вже виявлених терористських груп, скільки на ідентифікації певного роду діяльності як терористичної, та протидії їй, що відповідає сучасному виміру тероризму.

Аналіз чинного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів дає підстави констатувати, що діяльність центральних органів виконавчої влади, які наділені владними повноваженнями у сфері боротьби з терористичною діяльністю відповідно до своєї компетенції та підслідності злочинів координує Служба безпеки України – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України [6, ст. 1] та відповідно до покладених на неї завдань забезпечує: «попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму...» [6, ч. 2, ст. 2].

Суб'єктами безпосередньої боротьби з тероризмом є: Служба безпеки України; Міністерство внутрішніх справ України (Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба з надзвичайних ситуацій); Міністерство оборони України; Державна кримінально-виконавча служба України; Управління державної охорони України; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи [2, ст. 4].

Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією організовує боротьбу з тероризмом шляхом:

- запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, вчинених з терористичною метою, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції Національної поліції;

- надає Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідні сили і засоби під час проведення антитерористичної операції;

- забезпечує ефективне використання сил і засобів під час проведення антитерористичних операцій [2, ч. 2 ст. 5].

Відповідно до норм Закону України «Про боротьбу з тероризмом» на суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, покладені обов'язки:

- взаємодії з метою припинення кримінально протиправної діяльності осіб, причетних до тероризму, в тому числі міжнародного, фінансування, підтримки чи вчинення терористичних актів та кримінальних правопорушень, які скоєні з терористичною метою;

- здійснення обміну інформацією;

- сприяння забезпеченню ефективного прикордонного контролю, контролю за видачою документів, що посвідчують особу, та проїзних документів з метою запобігання їх фальсифікації, підробленню або незаконному використанню;

- запобігання діям або пересуванню терористів, терористичних груп чи терористичних організацій, а також осіб, які підозрюються у вчиненні терористичних актів або причетності до міжнародних терористичних груп чи організацій;

- припинення спроб іноземців, щодо яких є дані про їх причетність до міжнародних терористичних груп чи організацій, здійснювати транзитний проїзд через територію України [2, ч. 1 ст. 8].

Координація діяльності єдиної державної системи боротьби з терористичною діяльністю та суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичним актам покладена на Антитерористичний центр – постійно діючий орган при Службі безпеки України [7, п. 1; 4, п. 5], що суттєво підвищило координацію і злагодженість сил безпеки та оборони України при виконанні завдань боротьби з тероризмом.

Основними завдання Антитерористичного центру є:

- розроблення концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших кримінальних правопорушень, здійснюваних з терористичною метою;
- збирання в установленому порядку, узагальнення, аналіз та оцінка інформації про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами;
- організація і проведення антитерористичних операцій та координація діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до конкретних антитерористичних операцій;
- організація і проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань;
- участь у підготовці проектів міжнародних договорів України, підготовка і подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, які ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, здійснення заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності;
- взаємодія із спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом. [2, ч. 1 ст. 7; 8, п. 3].

Антитерористичний центр складається з Міжвідомчої координаційної комісії та штабу, а також координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України.

На Міжвідомчу координаційну комісію при Антитерористичному центрі, до складу якої входять, у тому числі, заступники Міністра внутрішніх справ України, заступники голови Національної поліції, безпосередньо покладаються обов'язки координації дій і взаємодії суб'єктів боротьби з терористичною діяльністю на загальнодержавному рівні та координація діяльності функціональної підсистеми єдиної державної системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків [4, п. 5].

На координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, до складу яких за аналогією входять представники Головних управлінь Національної поліції в областях, покладаються обов'язки координації дій і взаємодії суб'єктів боротьби з терористичною діяльністю на місцевому рівні та управління територіальними підсистемами єдиної державної системизапобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків [4, п. 5].

Підсумовуючи вище викладене слід зазначити, що організація взаємодії і координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом покладається на Антитерористичний центр при Службі безпеки України та здійснюється в залежності від рівнів терористичної загрози шляхом обміну інформацією, координації дій суб'єктів боротьби з тероризмом (у разі встановлення рівнів терористичної загрози «сірий (можлива загроза)», «синій (потенційна загроза)» і «жовтий (імовірна загроза)») у формі проведення засідань Міжвідомчої координаційної комісії Антитерористичного центру при Службі безпеки України, а також координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України.

У разі встановлення рівня терористичної загрози «червоний (реальна загроза)» взаємодія суб'єктів боротьби з тероризмом відбувається шляхом спільного виконання службово-бойових завдань у формі антитерористичної операції – комплексу скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.

3. Про Порядок проведення огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом : Указ Президента України від 9 липня 2019 року № 506/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/506/2019#n9>.

4. Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF#Text>.

5. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні : Указ Президента України від 5 березня

2019 року № 53/2019. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text>

6. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-ХІІ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#top>.

7. Про Антитерористичний центр : Указ Президента України від 11 груд. 1998 р. № 1343/98 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 7. – Ст. 300.

8. Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України : Указ Президента України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/99#Text>.

Валерія Жилияк,

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д.ю.н., проф. **Припутень Д. С.,**
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ ПРИМУСУ У МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Примус – це створення для іншої особи умов, за яких їй не залишається нічого іншого, як здійснити певну послідовність дій, визначену суб'єктом примусу. В українському розумінні, владу ототожнюють з насильством або примусом. Навіть визнання легітимності влади не ґрунтується на розумінні їх природи за межами насильства та примусу. На мою думку, право виступає розумом політики. Навіть І. Кант трансформує право на практичний розум у формі примусу до моральної поведінки: «Правомірним є будь-який вчинок, при якому прояв вільного свавілля кожного, може співіснувати з волею всіх інших людей»[1]. Це означає, що закон як «розум» не скасовує примусового характеру влади, а навпаки надає їй характер тиску на розумний закон.

«Примус може бути фізичним, спрямованим на заподіяння шкоди тілу, або психологічним, спрямованим на шкоду психічній природі людини, або моральним» [2]. Питання співвідношення між владою та насильством і примусом розробляється в парадигмі спілкування. Примус не можна розглядати як засіб будь-якого спілкування, оскільки спілкування складається насамперед із трьох елементів: інформації, спілкування та розуміння. Примус як засіб впливу на владу, спрямований завжди лише на підлеглого, здійснювати чітко визначений ланцюг дій з урахуванням потреб та інтересів керівника.

В самому примусі слід розрізняти також використання сили й насилля. Застосування сили – це тиск на основі страху. Насилля – це використання сили, примусу стороною, якій таке право не надається законом. Застосування сили – це інституціоналізований примус, насилля – поза законом. Момент примусу присутній у насильницьких діях завжди, а от шкоди може і не бути. Тобто він виступає як можливий і ймовірний, але необов'язковий наслідок примусової дії. Зазвичай, обговорення питання щодо примусу обмежується лише таким його видом як державний примус. У будь-якому випадку правова держава і закон загалом, як регулятор суспільних відносин, безсумнівно, забезпечуються державним примусом. Однак, вплив на фізичних та юридичних осіб не обмежується лише з боку держави та її органів. Такі категорії як «правовий примус» та «державний примус» співвідносяться як одне ціле та складова частина, оскільки зміст правового примусу є не вичерпним державним примусовим заходом [3].

Залежно від суб'єкта впливу примусових мір примус можна поділити на публічний та приватний. Суб'єктом публічного примусу є сама держава, її органи та посадові особи. Характерною особливістю цього виду примусу є те, що, по-перше, суб'єкт його застосування наділений певними владними повноваженнями, та, по-друге, застосування заходів примусу є його обов'язком. Суб'єктом же приватного примусу виступає особа, яка не має владних

повноважень, але яка відповідно до закону має право вчиняти певні узгоджені дії примусового характеру по відношенню до іншої особи. Ми можемо собі уявити суспільство без примусу? Ми вважаємо, якщо б суспільство повністю складалося із людей з високим рівнем правосвідомості, примус був би зайвим: кожен би й так поважав чуже право та виконував покладені на них обов'язки [4].

Уряд повинен покладатися на примус лише в крайніх випадках, використовуючи насамперед такі важелі впливу, як збалансовану систему законодавства, інститути громадянського суспільства, авторитет влади, що ґрунтуються на її легітимності та свідчить про здатність держави досягти суспільних цілей та забезпечити оптимальний баланс публічних і приватних інтересів у державному управлінні. Примус – це не причина, а наслідок певного типу влади. Примус визначають як процес зняття індивідуальної волі шляхом зовнішнього впливу, спрямованого на те, щоб примусити індивіда зробити щось або утриматися від яких – небудь дій [5].

Таким чином, примус, з одного боку, розуміється як невід'ємна складова, частина здійснення державної влади, як її визначальний та основний засіб (метод), а з іншого – примус не є самоціллю, а є результатом певної поведінки різних соціальних суб'єктів, зокрема поведінки, яка відхиляється від вимог правових норм, створює загрозу відносинам, які ці норми регулюють, охороняють забезпечують, щоб виключити таку поведінку. Цілі, заради яких застосовують примус, можна досягти шляхом впливу на моральну, майнову, організаційну та фізичну сферу конкретного суб'єкта права. На жаль, примус традиційно вважався найефективнішим джерелом влади, оскільки його використання може позбавити людину життя, свободи та майна – найвищих цінностей. Саме існування примусу як джерела сили, що має превентивний та репресивний ефект, загалом вважається необхідною умовою та обов'язковим резервом державної влади та управління. Однак управління ним досить складне. Для його використання потрібна підтримка більшості, у разі її відсутності джерело довіри може бути втрачено. У цьому контексті, якщо політику безпеки та оборони не враховувати, примус є ресурсом, який майже не використовується. Більшість демократичних країн вважають це крайнім і сприяють довірі ресурсів.

1. Кант І. Основи метафізики моральності. «Критика практичного розуму». *Метафізика вдач*. - СПб.: Наука, 1995. – ст. 628.
2. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. *Київ. Либідь*. 2002. ст. 576.
3. Святоцький О. Д. Влада в Україні: шляхи до ефективності. *Київ. Ін Юре*, 2010. с. 2
4. Загальна теорія держави і права: Підручник. за ред. Цвіка М.В., Ткаченка В.Д., Петришина О.В. *Харків: Право*. 2002. с. 432
5. Котюк В.О. Теорія права: Курс лекцій: Навч. посіб. для юрид. фак. *Київ. Вентурі*. 1996. с. 147.

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА
В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
У ГАЛУЗІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Prof. **Rafal Lizut**, PhD Hab., PhD, MSc
Expert, Scale-Up Interreg Programme, EU
Professor (Economy & Management),
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine
Professor (IT), St. Mary Polytechnic, Kwamba, Nigeria
Assistant Professor (IT), John Paul II Catholic University of Lublin, Poland
Lecturer (Journalism, Political Science, IT) WSKSiM, Torun, Poland
Chairman of the Board, The Academy of Scientific, Academic Excellence
and Cultural Exchange, Torun, Poland
Member of the Board of Directors of the Initiative For Development,
Knowledge Advancement and Cooperation, Abuja, Nigeria
General Representative of Polish Diaspora, Dnipro, Ukraine
Director for Science Advancement, Development
and International Cooperation, St. Mary Polytechnic, Kwamba, Nigeria
Director - Think Design, Lublin, Poland

CRYPTOCURRENCY – A THREAT OR A CHANCE FOR LOCAL ECONOMIES?

In the below article I discuss metrics of cryptocurrencies using XBT as an example and their relation to local economies with possible effects on them if a cryptocurrency is adopted as a global currency.

Keywords: *cryptocurrencies, local economies, BTC, XBT*

Cryptocurrencies are present for few decades already. However the current interest and the price jump is an unprecedented phenomenon. Price of a XBT has jumped over 50.000 USD and even with certain fluctuations it is still heading up. Other cryptocurrencies like EHT, XRP gained unbelievable amount of value over the last few months. Their value jumps and falls cause a lot of emotions since fortunes were lost or built. The interested investors look at tweets of financial world influencers, like Elon Musk, and groups of people, like those from Reddit – WallStreetBets. They can pump up the value of particular currencies, like DOGE coin to incredible values. Also the companies, like Tesla and Apple make XBT their official currency. Tesla did that spending 20% assets on XBT, making incredible profit on that but announced, that it is going to accept payments (in the closest future) for tesla products using XBT¹. Apple in turn integrates XBT as a payment method to the Apple Pay².

Following the Tesla and others example XBT is considered to be not only a speculation asset, but also a long term investment. And also an accepted currency in buying goods and services. It may become the new global currency.

But what does it mean for the FIAT currencies if another currency starts to exist together with the old one? Will the local governments be willing to give up power and control that a local currency is giving them? How local problems will affect the global ones? In order to answer those and other questions we need to look at the metrics of currency. All currencies has certain metrics that one can look at. One of the examples the distribution of the money, is it evenly distributed in the society or kept by a small group of people. But also how it is distributed geographically. For example most of the US dollars is in China³. Another metrics is supply and demand of the money,

¹ <https://www.cnn.com/2021/02/08/tesla-buys-1point5-billion-in-bitcoin.html>.

² <https://www.cnet.com/news/apple-pay-can-now-be-used-to-spend-bitcoin/>.

³ <https://www.reuters.com/article/us-china-economy-forex-reserves-idUSKBN25Y0U7>.

so how much money is in circulation. What is the demand for it. What is the exchange factor for that currency. What is the relationship to other currencies, so how closely particular currencies are connected in pairs, for example some currencies like US Dollar and Euro are connected while Peso and PLN not so much. Who has the influence or control over the currency. So for example in some cases a small group of people has significant influence on the money. In Poland that group would be associated in the National Bank of Poland, which can affect the supply of the money and also aim at certain price points, that can have dramatic impacts on the credibility, faith and supply of the PLN. So a small group of people can have a huge impact on the money in citizen's pocket. As an opposite side we can provide a currency with platinum backing where regardless of attempts there is a dictated by nature supply of platinum, so no entity is probably going to be able to significantly influence the supply of the money nor the demand of the money or it's of value in terms of other currencies.

Let us take a closer look how does it work with cryptocurrencies on the example of XBT. First the distribution of money. We need to ask certain questions talking about the distribution of money. First where is the money geographically based. In most of the cases it is in the respective countries. But in some other cases – like Euro and US dollars, there are large deposits of currencies outside the country and in case of those currencies in some counters with different monetary system USD or EUR are accepted in transactions as a second currency. In case of USD it stems from its strong economy but also the fact, that USD is the base for international trade and money transfer system. The more currency is geographically distributed, the stronger it is. The second question is about social distribution of the money. For example “with the wealthiest 1 percent of families in the United States holding about 40 percent of all wealth and the bottom 90 percent of families holding less than one-quarter of all wealth”¹ and the top 20% of population holds more than 80% of wealth. So if the top 20 % would decide to withdraw their money out of the economy it would collapse the entire USA's economy. But this top 20 percent can take their wealth and re-invest it for a return to the bottom 80 percent to keep the economy going. This is strongly related with the efficiency and quality and regulation of the financial markets that allow the distribution of the money. The third question about distribution is related to the one how new money is added to the system. It is usually done through complex series of transactions involving the treasuries and central banks. It is important because adding new money to system incorrectly may end up in giving them to the small group of people who already have the most of it. In case of XBT it's geographically decentralized by design and it belongs to no country. It's a decentralized peer to peer currency. However it is worth to mention, that it is not evenly distributed but a huge portion still belongs to the initial creators and early miners². However with the recent value spike of the XBC those biggest wallets from the link report being emptied, so the distribution start to grow (unless this is just a wallet to smaller wallets of the owner transfer). Also the geographical distribution and the mining process has certain concentration³ with China as the mining leader. But with the current application in payment it shall be more distributed, especially when the mining process ends.

Its geographical and social decentralization which constitutes a chance for small economies with unstable currencies under influence of small group of people. They have experienced huge devaluation of the currency like in case of Venezuelan bolivar (VES) in 2018 or Zimbabwean dollar (ZWD): 2008-2009⁴. A cryptocurrency with no government issuing body or being regulated by any particular state with its backing in the global market constitutes a stable currency also in the unstable times and places. CBT provides an transparent indicator of how economy is doing. XBT ledger allows us to measure Bitcoin movement with a metric called Bitcoin days destroyed. So the more of the money spent on the marked, the more vivid economy is. Unlike in case of local currencies when it is very hard to track how long particular bills stay unused.

Supply and demand of a currency are usually measured by a really complex series of signals designed from international trade monetary exchanges. There's a complex system of interconnected banks regulatory agencies and treaties built around easy conversion of one money to another. And those services bring a lot of money to those dealing with the exchanges. And contribute to USA wealth and US dollar importance as for now it is the base currency for international trade

¹ <https://equitablegrowth.org/the-distribution-of-wealth-in-the-united-states-and-implications-for-a-net-worth-tax/#footnote-2>.

² <https://99bitcoins.com/bitcoin-rich-list/>.

³ https://cbeci.org/mining_map.

⁴ <https://blog.oanda.com/foreign-exchange-data-services/blog/worst-currency-devaluations-in-history>.

(Bretton Woods Agreement¹). Moreover in terms of supply there is also a central authority that will decide how much money to put into circulation. They base it upon certain determinants like the interest rates in society or the employment levels. And they're either going to increase the money supply or contract it to achieve these political factors. The currency can be manipulated for the purpose of trade, if one wants to export it is crucial to keep the local currency cheap. In case of XBT supply new bitcoins appear roughly around 10 minutes. The initial amount created during this period was 50 XBT, now it is down 6.25. So the supply is gradually going down to fixed 21mln XBT. New XBTs are added to the Bitcoin economy by a process called bitcoin mining. This process is regulated by the algorithms, not by the governmental institutions, but the algorithms built into the very core of existence of BTC. So in principle, with the supply diminishing, XBT is a deflationary currency. Therefore the situation like in case of Venezuelan bolivar is not possible. Moreover since over a time less and less XBT will enter the market we will know how much money is in the circulation, how much is created and we can predict when, but also how much in total there will be of that. And it protects local economies from manipulation by printing new bills and abnormal inflation. Not that inflation in itself is necessary bad. It is considered an economy propeller, so it would be interesting whether economies cannot long time operate in the deflation regime and confirm or deny the current economic theories on the matter.

Looking at currency exchange, in case of global adoption of a cryptocurrency, the whole FIAT conversion system is not necessary anymore, so those who earn significant amount of money on those conversions rather will not be happy (this cost elimination seems to be one of the reason why Tesla has decided to incorporate XBT into their payment system). But what does it mean for local governments regulating supply, demand and the value of local currencies on the basis of, for example, a political agenda? How is it going to affect US dollar since it would no longer be necessary for international transactions? It all depends on the governments and regulations and approach of the government. But we can expect rather a battle than a warm welcome especially from the governments with large economies and strong currencies or the corrupted ones, where the currency manipulation is a mean to control economy and its citizens. Moreover the sophisticated system for the export support by keeping the value of the local currency low, like in case of China with the value of renminbi kept low, will not work anymore.

There is another issue worth mentioning. Having the same currency makes all economies bind together. So if one country suffers a crisis, all are affected. That was the case of Euro and economic crisis in Greece, where all the Euro zone was affected and other members of the zone had to support Greece, so the whole system wouldn't collapse. This was not the case for Poland, which despite of being a EU member did not adopt Euro, and at the time of the crisis reported not a collapse, but an economic growth.

The matter of control of the currency by a small, large group of people or the lack of controlled at all is also crucial. Since cryptocurrencies have transparency built in their core (the amounts in the wallets and transactions are visible) on one hand it is resistant, at least partially to the authorities manipulation, on the other hand those manipulations are used to keep economy going, to prevent unemployment and so on. So certain replacing mechanism for social or economic crash prevention must be developed. However despite all the good, that a crypto-conversion could bring, it is hard to foresee the situation, where the governments will freely abandon their tools of control. Also because of the transparency. All transactions in the ledger are visible and stay there forever. So it will be really easy to trace who has sponsored whose campaign. Or how public money was spent and where did they go. Never mind secret funds for secret operations. So it is another issue, that may actually be problematic for those, who run countries either being in officially in power, or influencing those who are. Money is power, and power results in addiction very difficult to overcome, especially that there is no standard treatment for that. Therefore a long, and main battle is still ahead of those who want to replace the Fiat currencies with the crypto one.

Summary

There is a great potential for local economies if a cryptocurrency, or closely cooperating set of specialized cryptocurrencies, is adopted as a global mean for covering goods and services exchange. Since they are transparent, keep the record of transactions, offer free or low transaction fee, are deflationary (in some cases) in nature, international, immutable in terms of creation, they seem like realization of the initial purpose of monetary system – to replace inconvenient barter and serve people in exchanging goods and services, rather than being a tool of power and control.

¹ <https://www.federalreservehistory.org/essays/bretton-woods-created>.

There are however certain disadvantages, since certain social phenomena like unemployment, export and import rate etc. were controlled by Fiat currencies allowing to address the most unguent issues by monetary manipulation. Also USA could lose some of its economic importance if USD is no longer the international transfer default currency, so for USA it is not an attractive perspective. Moreover an economic crisis in one place affects all the globe. Also certain technological limitations must be address, like the XBT 3 operations per second only. However if a good cryptocurrency(s) and its implementers overcome its disadvantages it may have a stabilizing, transparent, anticorruption, common people friendly potential and that would be very interested to see not only in its financial perspective, but also in the way it affects the global distribution of wealth and power.

Ганна Блінова,
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ПРАЦІВНИКАМИ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний час – це період технологій, які трансформували спілкування людей за допомогою соціальних мереж. Зараз Інтернет використовують понад 4,5 мільярда людей, тоді як кількість користувачів соціальних мереж перетнула позначку в 3,8 мільярда. Майже 60% населення світу вже користується Інтернетом і більше 50% використовує соціальні мережі [1]. В середньому людина витрачає майже дві години (приблизно 116 хвилин) на соціальні мережі щодня, це 5 років життя [5].

Представники поліції вивчають використання соціальних мереж для отримання інформації, особливо для тактичних цілей, наприклад, для збору інформації про загрози масового насильства, заворушень або злочинної діяльності під час інших незаконних масових демонстрацій [6]. Особливо актуальною ця проблема стала в процесі формування позитивного іміджу поліції після її реформування. Сьогодні усі публічні дії поліцейських можуть бути записані на мобільний пристрій та завантажені на YouTube або до іншої соціальної мережі. Працівники поліції повинні завжди про це пам'ятати, а також дотримуватись професійних етичних засад при користування соціальними мережами.

О.П. Косолап визначив основні напрями використання у практичній діяльності правоохоронних органів соціальних мереж : 1) отримання довідково-допоміжної інформації щодо конкретних осіб та їх контактів, стосовно конкретного кримінального провадження, свідків, потерпілих, підозрюваних тощо; 2) пошук інформації щодо соціальних зв'язків правопорушників, їх каналів злочинних контактів тощо; 3) встановлення достовірності алібі, місця знаходження особи та ін.; 3) підвищення рівня правової культури громадян; 4) ведення заходів, профілактично спрямованих на усунення умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень; 5) встановлення осіб з яскраво вираженої криміногенною поведінкою або схильністю до такого; 6) можливість використання техніки «ловля на живця» для розкриття правопорушників та злочинів; 7) поширення суспільно значимої інформації (щодо правопорушень, правопорушників, пошук свідків, доказів тощо); 8) розміщення звітної інформації та налагодження системи електронних звернень громадян; 9) підвищення рівня довіри громадськості правоохоронним органам тощо [2].

Закон України «Про Національну поліцію» у ст. 9 визначає засади відкритості та прозорості, згідно якої поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку [4]. Згідно цього положення на офіційному веб-сайті МВС та НПУ розміщуються в актуальному стані інформаційні матеріали про діяльність підрозділів, нормативно-правова база, звіти, корисна інформація, а також новини. За допомогою веб-сайту МВС та соціальних ме-

реж є можливість повідомити про факти вчинення правопорушень. Також на офіційному каналі Нацполіції у YouTube, сторінках у соціальних мережах розміщуються коментарі щодо викриття злочинів та правопорушень вчиненими працівниками поліції. Відповідальними структурами здійснюється постійний моніторинг та аналіз матеріалів, розміщених у засобах масової інформації про антикорупційну діяльність органів та підрозділів НПУ.

Згідно п. 19 Європейського кодексу поліцейської етики служби поліції повинні бути готові надавати населенню об'єктивну інформацію про свою діяльність, не розголошуючи при цьому конфіденційних відомостей. Повинні бути вироблені основні напрямки з регулювання відносин із засобами масової інформації. Комітет міністрів Ради Європи вважає, що поліція повинна бути максимально прозорою для громадськості організацією, вона повинна бути готова надавати інформацію про свою діяльність, якщо вона хоче завоювати довіру населення. Рекомендується виробити директиви, призначені для регулювання відносин поліції із засобами масової інформації [7]. Згідно цих положень необхідно затвердити правила використання соціальних мереж підрозділами Національної поліції в Україні.

На виконання зазначених цілей спрямована інформаційна діяльність підрозділів Національної поліції у соціальних мережах. Наприклад, згідно Плану заходів з реалізації Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року систематично поширювалася всіма доступними засобами комунікації інформаційні матеріали про порядок надання послуг органами системи МВС [3]. Таким чином, інформування громадськості про діяльність Національної поліції здійснюється у тому числі шляхом розміщення інформаційних повідомлень на їх сторінках у соціальних мережах.

Одним з найуспішніших підрозділів Національної поліції з використання соціальних мереж є патрульна поліція. Про це свідчать результати проведеного нами дослідження. На поточний час патрульна поліція має сторінки на Facebook, що нараховує 1 774 підписників, на YouTube – 10500 підписників, в Instagram – 38400, Twitter – 149200. Таким чином цими соціальними мережами охоплено близько 200 000 громадян. Проте, слід зазначити, що територіальні підрозділи патрульної поліції створюють окремі сторінки у соціальних мережах.

На сьогодні Ювенальна Поліція України представлена у таких соціальних мережах як facebook – 4802 підписника, instagram – 978 підписників. Враховуючи таку кількість користувачів складно говорити про ефективний позитивний інформаційний вплив та широту аудиторії, що складаються з батьків та дітей, до якої має бути донесена інформація правового та превентивного характеру. Слід мати також на увазі, що територіальні підрозділи ювенальної превенції також мають свої сторінки у соціальних мережах.

Виявлено, що основною інформацією у повідомленнях на сторінках патрульної поліції в соціальних мережах є: відомості, фото та відео про повсякденну роботу патрульних; про досягнення чи благодійну діяльність; про участь у масових заходах та спільних проєктах з органами публічної влади, закладами освіти, органами місцевого самоврядування; про ДТП та інші пригоди, на які вони виїжджали; про надання допомоги громадянам; про корисні поради водіям; про правила забезпечення безпеки дітей на дорогах та в транспорті; рекомендації та довідкова інформація про правову допомогу; попередження про погіршення умов; тренувальні вправи для водіїв на закріплення знання ПДД. Інформаційні повідомлення на сторінках підрозділів ювенальної превенції у соціальних мережах можна об'єднати у такі групи: 1) інформація довідкового змісту про телефони довіри, роз'яснювальна інформація про карантинні заходи; 2) інформація про надану допомогу дітям, що проживають у неблагополучних сім'ях, жертвам домашнього насильства, безпритульним дітям, тим, хто намагався вчинити самогубство, дітям переселенцям; 3) інформація профілактичного характеру щодо недопущення травмування дітей, зникнення неповнолітніх, булінгу, домашнього насильства, вживання неповнолітніми наркотичних речовин; 4) інформація про проведені контрольні заходи, наприклад щодо недопущення фактів продажу алкоголю та тютюну неповнолітнім; 5) інформація про організаційні заходи національної поліції, про плани, наради, засідання, зустрічі; 6) інформація про взаємодію поліції та проведення спільних заходів із навчальними закладами, закладами організації дитячого дозвілля, спортивними школами та товариствами; 7) інформація про спільні проєкти ювенальної превенції з іншими закладами, наприклад підготовка юних медіаторів, проєкт Ліга майбутніх поліцейських, шкільні служби порозуміння, тренінги для вчителів тощо; 8) інформація із привітаннями до свят, про творчі конкурси від ювенальної превенції для дітей та їх результати.

Таким чином, наведені дані свідчать про довільний та фрагментарний характер об-

рання представниками територіальних підрозділів патрульної поліції та підрозділів ювенальної превенції соціальних мереж для висвітлення діяльності своїх підрозділів. Це свідчить про реалізацію принципу відкритості Національної поліції, проте водночас відображає відсутність єдиної концепції МВС використання соціальних мереж територіальними підрозділами для інформування громадськості про свою діяльність, формування позитивного іміджу та підвищення рівня довіри суспільства.

Для удосконалення правового регулювання використання соціальних мереж в роботі підрозділів превентивної діяльності Національної поліції на наш погляд, необхідно розробити та затвердити відповідну концепцію МВС; у Правилах етичної поведінки поліцейських закріпити положення про принципи розміщення в соціальних мережах інформації; розробити методичні рекомендації та пам'ятки для працівників поліції щодо використання соціальних мереж.

1. До середини року більш як половина населення світу буде користувачами соцмереж. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2870117-do-seredini-roku-bils-ak-polovina-naselenna-svitu-bude-koristuvacami-socmerez.html> (дата звернення 18.12.2020)

2. Косолап О.В. Використання соціальних мереж у виявленні та розслідуванні злочинів: зарубіжний досвід та перспективні напрямки. «Young Scientist». № 8 (35), august, 2016. URL: <http://molodyycheny.in.ua/files/journal/2016/8/21.pdf> (дата звернення 12.12.2020)

3. План заходів з реалізації Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 693-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2019-%D1%80/prin> (дата звернення 12.12.2020)

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення 16.12.2020)

5. Соцмережі забирають 5 років нашого життя! URL: <http://artefact.live/%D0%B6%D0%B8%D1%82/> (дата звернення 18.12.2020)

6. Bobbie Johnson. Facebook information should be regulated, survey says // The Guardian. 5 June 2008. URL: https://www.theguardian.com/technology/2008/jun/05/privacy.socialnetworking?gu_src=rss&feed=technologyfull (дата звернення 15.12.2020)

7. CO-POL (2002) 5 European Code of Polcie Ethics (Rec (2001) 10). URL: <https://polis.osce.org/file/8641/download?token=5A1YESI-> (дата звернення 15.12.2020)

Наталя Верхоглядова,
професор кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор

Ольга Кубецька,
доцент кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Багато із використовуваних на сьогодні інструментів формування стратегії підприємств, було розроблено наприкінці двадцятого століття. Під впливом мінливого середовища, що визначає обсяги споживання та пропозиції, суттєво змінюються умови функціонування численних фірм, що різняться за масштабами. Все це породжує необхідність застосування не лише звичних методик і правил формування стратегії підприємства, а й сучасних методик і правил, які виявляються часто більш доречними, бо враховують особливості функціонування підприємств при формуванні достатнього рівня їх економічної безпеки. Стратегія економічної безпеки підприємств має бути пов'язана з їх загальною стратегією.

Стратегія підприємства як складова його економічної безпеки, має передбачати завоювання лідируючих позицій, зокрема, по витратам, головним чином способом їх мінімізації на всіх етапах формування вартості продукту (товару, послуги). Підприємницькі структури, що дотримуються даної стратегії, завжди намагаються позбутися від додаткових споживчих властивостей продукту (товару, послуги) і зосереджуються виключно на його основному призначенні. Перевага, яку здобуває фірма (підприємницька структура) за наслідком використання даної стратегії, зорієнтованої на скорочення витрат – це здатність пропонувати продукт (товар, послугу) за значно нижчими ніж у конкурентів цінами, забезпечуючи при цьому собі бажаний рівень прибутковості для забезпечення достатнього рівня власної економічної безпеки.

Зазначена стратегія, а саме, стабілізаційна стратегія економічної безпеки підприємства (стратегія, що направлена на управління витратами) – є однією з найбільш вживаних.

Сам процес управління економічною безпекою полягає у розробці і реалізації стратегії безпечного розвитку підприємства. Тож, вдало сформована стратегія дозволить підприємницьким структурам вигідно використовувати свої ресурси (фінансові, матеріально-технічні, трудові і т.п.), що є запорукою успіху їх діяльності, економічної безпеки.

Стратегія безпечного розвитку підприємств має включати:

- політику удосконалення матеріально-технічного забезпечення підприємства;
- впровадження інноваційних технологій, інструментів протидії, попередження, зниження негативного впливу факторів небезпек і загроз зовнішнього і внутрішнього характеру.

Отже, найважливішим завданням стратегічного управління в сфері економічної безпеки є ефективна реалізація прийнятої стратегії.

1. Діденко С.О. Управління економічною безпекою підприємства на основі формування стратегії його безпечного розвитку. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Didenko2015052213.pdf

2. Портер М. Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. К.: Основи, 2011. 389 с.

3. Зубок М. І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навчальний посібник. Київ : Знання, 2017. 226 с.

Наталя Верхоглядова,

професор кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор

Надія Фісуненко,

доцент кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні питанням забезпечення безпеки підприємницької діяльності приділяється чимало уваги, адже стан захищеності при здійсненні такої діяльності є життєво важливою умовою будь-якого господарюючого суб'єкта незалежно від форми його власності.

Вітчизняні науковці В. Ф. Грищенко, І. В. Грищенко, в своїх дослідженнях стверджують, що «безпека підприємницької діяльності є базисом, фундаментальною основою забезпечення національної безпеки. Забезпечення безпеки підприємницької діяльності може сприяти зниженню рівня соціально-економічної нерівності та напруженості у суспільстві, яка нею викликана, підвищенню рівня зайнятості і кваліфікації робочої сили, підвищенню

рівня розвитку науки, техніки і технологій, розвитку інфраструктури, підвищенню рівня соціально-економічного розвитку країни в цілому» [1].

Науковці Т. Г. Васильців та С. С. Гринкевич стверджують, що «економічна безпека підприємництва є станом захищеності економічних інтересів суб'єктів цього сектору під час процесів взаємодії з державою, іншими суб'єктами господарської діяльності (у т. ч. неформального сектору), елементами інституціонального середовища та при створенні суспільних благ і послуг. Економічними інтересами є права, активи, матеріальні та нематеріальні ресурси, що використовуються у різних сферах господарювання, які суб'єкти підприємництва під час або внаслідок взаємодії з державними структурами, суб'єктами зовнішнього середовища та іншими економічними агентами можуть втратити та зазнати через це збитків або фінансових витрат, істотного погіршення фінансово-економічного стану і результатів фінансово-господарської діяльності» [2, с. 25].

В свою чергу Ю.І. Крегул, Р.О. Банк наголошують на тому, що «принципами забезпечення безпеки підприємницької діяльності можна охарактеризувати як базові положення та ідеї, зумовлені чітко встановленою метою. Вони стосуються забезпечення безпеки підприємницької діяльності щодо можливості формування безпечного середовища для суб'єктів підприємницької діяльності, визначають організаційні засади побудови системи забезпечення безпеки підприємництва з адміністративно-правової точки зору, умови її життєдіяльності, правові, етично-моральні та психологічні норми органів державної влади та їх посадових осіб під час реалізації ними владних повноважень» [3, 37].

Отже, враховуючи дослідження науковців можна стверджувати, що забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва створює особливе середовище для захищеності інтересів всіх її суб'єктів при виробництві суспільних благ та сприяє розвитку соціально-економічних систем.

Досліджуючи питання інтенсивного розвитку цифрової економіки, з дослідженням наслідків її впливу на підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання є досить актуальними не лише для науковців, а й практиків.

Як стверджує в своїх дослідженнях І. Андрющенко, «процес діджиталізації на підприємстві має складатися з стратегії, діджиталізації маркетингу і автоматизації операційних процесів» [4]. Автор також наголошує на тому, що «діджиталізація операційних процесів передбачає: оцифровку документообігу; встановлення системи планування ресурсів підприємства; IoT (Internet of things) у виробництві; діджиталізацію управління складом, логістики, фінансової системи, управління персоналом, тендерних закупівель» [4].

Садчикова І. В. розглядає особливості сучасної цифрової економіки, які полягають у розвитку сфери НДДКР, технологічному процесі і ресурсозбереженні; широкому застосуванню інформаційно-комунікативних технологій у бізнесі; автоматизації бізнес-процесів; збільшенні обсягів інформації і широке її оброблення та передавання. При цьому, автор також звертає увагу, на концепціях фінансово-економічної безпеки цифрової економіки: розробка захисту засобів захисту інформації; доступ до інформації мають обмежено коло користувачів; використання IT-технологій у всіх ланках господарських процесів; використання аутсорсінгу та аутстафінгу; використання електронного цифрового підпису» [5, с. 224-226].

О.В. Хомів, А.В. Сибірний стверджують, що «діджиталізація є досить вигідною як для підприємств та підприємницької діяльності загалом, для підприємства це означає, що: усі підрозділи та окремі виконавці на підприємстві будуть належним чином скоординовані, оскільки зможуть миттєво отримувати завдання від керівництва та матимуть доступ до даних підприємства різного типу; певну інформацію можна робити більш або менш конфіденційною, доступною для ширшого чи вузького кола осіб, що дозволить своєчасно виявляти і попереджувати потенційні, реальні небезпеки і загрози від власного персоналу та попередити витік інформації назовні. Для підприємницької діяльності з'являється можливість безперервного функціонування комплексної системи забезпечення економічної безпеки; високий рівень захисту від шахрайських дій та скорочення операційних витрат; посилення екологічної політики на підприємстві, оскільки оцифровка даних зменшує кількість паперової документації» [5].

Отже, сучасний розвиток ринкової економіки поступово переходить до цифрового етапу свого розвитку. Діджиталізація стає невід'ємною частиною функціонування соціально-економічних систем. А отже, фінансово-економічна безпека підприємницької діяльності при побудові стратегії її забезпечення вимагає враховувати виклики діджиталізації, тобто

виникає необхідність приділення уваги розробці необхідного програмного забезпечення, використання інформаційних систем, засобів захисту інформації та ін., що забезпечить довготривалу на безперебійну роботу всіх суб'єктів господарювання. Позитивні наслідки діджиталізації підприємницької діяльності мають безліч переваг, що полегшують досягнення цілей та зміцнюють їх економічну безпеку, але на жаль є і негативні наслідки, такі як шахрайські дії, конкурентна розвідка, кібератаки на підприємствах.

Отже, забезпечення ефективної системи фінансово-економічної безпеки підприємницької діяльності неможливо без врахування загроз інформаційної безпеки, створення досконалої правової культури захисту інформаційних даних та підтримки держави.

1. В. Ф. Грищенко, І. В. Грищенко, О. А. Самофалова. Безпека підприємницької діяльності як складова національної безпеки держави. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/5.pdf

2. Vasyltsiv, T., Grynkevych, S. ECONOMICS AND MANAGEMENT OF NATIONAL ECON-OMY. Economic Annals-XXI (2015).3-4(1), 24-27.

3. Ю.І. Кругул, Р.О. Банк. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.

4. І. Андрущенко. Як правильно почати діджиталізувати свій бізнес. URL: Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/techno/technoblogs/jak-pravilno-pochati-didzhitalizirovat-svij-biznesbloh-irini-andrjushchenko-2475642.html#>

5. Садчикова І. В. Евристичні можливості інформаційної економіки в забезпеченні конкурентоспроможності України в світовому економічному просторі. *Актуальні проблеми формування та розвитку інформаційної економіки в Україні*: колективна монографія. Чернігів: Видавець Брагинець О. В., 2017. С. 217–233

6. О.В. Хомів, А.В. Сибірний. Аналіз впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку торговельних підприємств. *Вісник Донецького національного університету*. Серія В. Економіка і право. 2015. – № 11. С. 404-408.

Ірина Кононова,
професор кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, доцент

Олександр Сидоров,
доцент кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Наразі серед теоретиків та практиків велика увага приділяється дослідженню питань забезпечення економічної безпеки на різних рівнях: макро-, мезо-, мікрорівні. Це і зрозуміло, оскільки високий рівень динамізму і непередбачуваності в сучасному суспільстві генерують нові види загроз, які національна безпека взагалі, і економічна безпека зокрема, мають розпізнати та розробити відповідні заходи щодо їх усунення чи мінімізації. Вважаємо, що для структурування таких задач, важливим є виділення основних складових економічної безпеки, що потребують першочергової уваги на сучасному етапі.

Під економічною безпекою, як правило, розуміється такий стан економіки, при якому забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективне задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях [1]. В. Шлемко та І. Білько розуміють економічну безпеку як «стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [2]. Г. Пастернак-Гаранушенко зазначає, що «економічна без-

пека – це стан держави, в якому є забезпеченою стабільність її існування, забезпечені найліпші умови для життя її мешканців, функціонування та розвитку самої держави» [3]. С. Олейніков визначає сутність економічної безпеки як такий стан економіки й інститутів влади, за яким забезпечений гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [4]. Відтак, фактично, економічна безпека є «не лише захищеність національних інтересів, але й готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації і захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримання соціально-політичної стабільності суспільства» [5]. Складна й неоднозначна концептуалізація поняття економічної безпеки підприємства свідчить про необхідність звернення уваги на сферу, в якій здійснюється теоретична рефлексія або конкретну задачу, яка вирішується в межах того чи іншого дослідження, формуючи конкретну наукову концепцію. У більшості випадків саме сфера конкретизації або фокус на тому чи іншому факторі, рівні теоретичного абстрагування тощо визначає спрямованість дослідження питання економічної безпеки, що дозволяє наблизитись до розуміння не тільки її сутності, але й диверсифікувати найвагоміші структурні елементи, які, за певних умов перетворюються на фактори впливу – негативні і позитивні фактори забезпечення економічної безпеки.

Економічна безпека, перш за все, являє собою складову частину національної безпеки, об'єктом якої виступає економічна система в цілому, а також її складові елементи (природні багатства, виробничі і невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, людські ресурси тощо), які безпосередньо визначають якісний стан конкретних економічних акторів. В цьому контексті, можна погодитися, що серед складових економічної безпеки (враховуючи зазначені у «Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України» [6] слід окремо виділити основні, якими є фінанси, методи державного регулювання економіки (політика і право), людські ресурси, рівень технічного і технологічного розвитку, інформація.

Фінансова складова економічної безпеки пов'язана з досягненням найбільш ефективного використання всіх видів ресурсів та оптимізацію розподілу прибутку, формуючи основу фінансової стійкості.

Методи державного регулювання економіки (політика і право) мають на меті створення рівних умов для ведення добросесної конкурентної боротьби всіма економічними акторами на основі дотримання чинного законодавства, а також шляхом всебічного правового забезпечення правової діяльності. Регуляторна функція держави у сфері забезпечення економічної безпеки спрямована на створення рівних умов для всіх економічних акторів на ринку.

Людські ресурси, як складова економічної безпеки, розкриваються в інтелектуальному та кадровому потенціалі, формування та реалізація якого уможливорює створення позитивної динаміки забезпечення конкурентоспроможності економіки.

Рівень технічного і технологічного розвитку, як складова економічної безпеки, відображає ступінь відповідності застосованих технологій сучасним світовим аналогам за умови оптимізації витрат ресурсів.

Інформаційна складова економічної безпеки передбачає ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення, що створює умови для швидкого реагування на зміни у сучасному технологічному оснащенні виробництв, виявлення тенденцій техніко-технологічного розвитку у межах загальносвітових трендів, урахування передових досягнень науково-технічного розвитку. Великого значення в сучасних умовах інформаційна складова має при запровадженні діджиталізації багатьох сфер суспільного життя і державного управління.

1. С. Гелей, М. Крупка, М. Лесечко, Я. Малик, С. Майовець; ред. Я. Малик. Економічна безпека України: внутрішні та зовнішні чинники. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2002. 255 с.

2. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ. НІСД. 1997. 144 с.

3. Пастернак-Таранушенко Г.А. Історія виникнення та розвитку науки про економічну безпеку держави. *Актуальні проблеми економіки*. 2002. № 4. С. 2-7.

4. Е.А. Олейникова. Экономическая и национальная безопасность. Экзамен, 2004. 768 с.

5. В.К.Сенчагова. Экономическая безопасность: Производство – Финансы – Банки. Финстантинформ, 1998. 318 с.

6. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 №60. URL: zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text. (дата звернення 15.02.2021)

Мирослав Трещов,
професор кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор наук з державного управління,
кандидат економічних наук

Анна Мунько,
доцент кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління

БОРГОВІ РИЗИКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА 2021 РІК

Основні показники державного бюджету на 2021 рік [4] базуються на очікуваному зростанні ВВП на 4,6% (прогноз ВВП на 2021 рік – 4,5 трлн грн [5]). Інші показники головного фінансового плану країни на 2021 рік: інфляція – 7,3% річних; доходи бюджету – 1 071,1 млрд грн (на 9 % більше, ніж у 2020 році); видатки бюджету – 1 330,9 млрд грн (на 5 % більше, ніж у 2020 році); дефіцит бюджету – 270 млрд грн (у 2020 році – 290 млрд грн).

До негативних умов формування та ухвалення державного бюджету на 2021 рік відносимо відсутність середньострокового документа, який визначає пріоритети державної бюджетної політики – Бюджетної декларації. У 2018 році в Україні запроваджено трирічне бюджетне планування [3]. Бюджетна декларація розробляється на основі макроекономічних прогнозів і враховує стратегічні пріоритети державної політики. Таким чином, процес бюджетування заснований на комплексному баченні розвитку економіки та бюджетної сфери. На жаль, Бюджетну декларацію на 2021 – 2023 роки як головний орієнтир розробки проекту державного бюджету на 2021 рік Кабінет Міністрів України не подав до Верховної Ради України (передбачено, що стаття 33 Бюджетного кодексу України у 2020 році не застосовується [2]). Крім того, на момент формування проекту державного бюджету програма діяльності Уряду була відхилена парламентом. Тому, можна зауважити, що початок бюджетного процесу характеризувався ситуативністю та стратегічною невизначеністю.

Згідно зі ст. 14 Бюджетного кодексу показник дефіциту державного бюджету на кожен рік середньострокового періоду не може перевищувати 3% прогнозного номінального обсягу ВВП на відповідний рік [1]. Попри це державний бюджет на 2021 рік ухвалено з дефіцитом на рівні 5,5% прогнозованого ВВП. Очікуваний спосіб покриття дефіциту за рахунок позик Міжнародного Валютного Фонду (МВФ) на разі під загрозою, адже останні перемовини з головним кредитором завершилися негативним рішенням щодо України. Іншими шляхами фінансування дефіциту залишаються: позики інших міжнародних донорів (обсяги недостатні у порівнянні з кредитними траншами МВФ); розміщення облігацій внутрішньої державної позики (під високі відсотки); додаткова емісія гривні (наслідок – прискорення інфляції).

Великі ризики містить тенденція щодо нарощування державного боргу, зокрема визначено граничний обсяг державного боргу на 31.12.2021 року у сумі 2604,19 млрд грн, тоді як на 31.12.2020 року – 2 386,7 млрд грн. Обсяги державного боргу зростають і становлять 58% ВВП. Зауважимо, що граничний розмір державного боргу не повинен перевищувати 60% фактичного річного обсягу ВВП [1]. Тобто, показник боргу на 2021 рік знаходиться на верхній межі. У разі перевищення зазначеної межі уряд має вжити негайних заходів до припинення цієї величини у відповідність з необхідною нормативною.

Структура державних запозичень у 2021 році така: загалом запозичень – 702,3 млрд грн, з них внутрішні запозичення – 549 млрд грн та зовнішні запозичення – 153,3 млрд грн. На обслуговування державного боргу передбачено 160,4 млрд грн, що більше, ніж видатки, наприклад, для Міністерства внутрішніх справ України (98,2 млрд грн) чи Міністерства оборони України (117,5 млрд грн). Більше того надається право Міністерству фінансів України у разі потреби за рішенням Кабінету Міністрів здійснювати понадпланові випуски облігацій внутрішньої державної позики. Також у 2021 році зафіксовано негативну практи-

ку призупинення норм статей Бюджетного кодексу України, зокрема тих, які встановлюють розміри граничного обсягу дефіциту державного бюджету та розміри граничного обсягу державою боргу.

Це посилює загрози неконтрольованого збільшення державного боргу та дефіциту державного бюджету, а відповідно – розбалансування дохідної та видаткової частин. Зауважимо, що бюджетно-фіскальні правила (обмеження) впроваджені з метою упередження прийняття необґрунтованих рішень, які можуть призвести до критичних наслідків для економіки країни та погіршити соціально-економічне становище.

1. Бюджетний кодекс України: Закон України, Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920>.

2. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»: Закон України від 13.04.2020 № 553-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-20>.

3. Про внесення зміни до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування: Закон України від 06.12.2018 № 2646-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19>.

4. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20>.

5. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 № 671. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2020-%D0%BF>.

Василь Березняк,

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Анастасія Пронічкіна,

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ФЕЙК ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день, дуже відомим та актуальним став термін «гібридна війна».

Однією з складових так званої «гібридної війни» є фейкова інформація. Адже фейк – це спеціально створена новина, подія чи журналістський матеріал, який містить неправдиву або перекручену інформацію, що дискримінує певну людину чи групу осіб в очах аудиторії [3].

У наш час, інформація подана в новинах на телебаченні, має надмірну силу, проте інформація розповсюджена інтернетом має більшу аудиторію в рази. Її суть полягає в розповсюдженні неправдивої інформації в Інтернеті. Найчастіше фейкові сторінки створені нещодавно і не мають імен авторів, також інформація подана на цій фейковій сторінці в офіційних ЗМІ не підтверджується. Оскільки інтернет-ресурсами користується доволі велика кількість українців, спам-реклама з провокаціями та обманом дедалі частіше з'являється на наших екранах [1].

Ознаками фейку є:

- 1) вигаданий автор – найчастіше автором фейку є вигадана особа і тому інформацію про неї в мережі Інтернет знайти не можливо;
- 2) своїм змістом викликають бурхливі емоції (гнів, захоплення тощо);
- 3) наявність пропаганди;
- 4) інформація трактується думкою лише одного автора і сприйняття цієї інформації іншою людиною може розглядатись зовсім інакше;

- 5) сенсаційні, привабливі заголовки;
- 6) використання псевдонауки – багато незрозумілих слів використовують з наукової літератури, які за своїм змістом не підходять до теми поданої інформації;
- 7) напівправа - поєднання фактичного, фейкового, помилкового або частково помилкового контенту;
- 8) назва ЗМІ - для розкрутки чуток часто створюють копії відомих сторінок або сайтів. Від оригіналів вони можуть відрізнятись парою літер у веб-адресі або доменом – такі деталі легко не помітити;
- 9) наявність орфографічних помилок у великій кількості;
- 10) відсутність дати публікації [4].

У зв'язку з тим, що прізвища та імена авторів фейкових сторінок, сайтів та інформації невідомі, то такий спосіб слугує чудовим варіантом для здійснення різних злочинів.

Особливість даного явища полягає в тому, що фейк існує не тільки в Україні, але й в усьому світі.

Як зазначається у статті О.А.Саприкіна, фронтом ведення «гібридної війни» є в першу чергу населення, яке проживає в зоні конфлікту (на території України це є Донецька та Луганська області), а також населення яке не знаходиться на території конфлікту (вся Україна, крім зазначених областей) [1].

«Гібридна війна» - війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною [5]. Так звана «гібридна війна» характеризується нетрадиційними методами ведення війни, тобто для такої війни не застосовується вогнепальна зброя, зброєю виступає фейкова інформація, у тому числі розповсюджена ЗМІ.

Найбільшою фейковою інформацією є те, що влада України – фашисти, українські війська використовують зброю забороненого калібру та ін.

Певним доказом смислової війни, виграної російським агресором, стало нагородження закритим указом 300 журналістів «за Крим». Це також підтверджує, що смислова війна – принципово мас-медійна війна [2].

Якщо зазвичай засоби масової інформації супроводжують військові дії, то у війні смислів спостерігається зворотна картина: військові завершують ті дії, які забезпечила їм підготовка ЗМІ. Як результат – громадяни України затримують рух колон ЗСУ в зоні конфлікту, протестуючи проти їхньої участі в бойових діях. Але хотілося б проаналізувати один із багатьох інструментів гібридної війни – фейк, а також фейкові повідомлення, новини, ресурси [1].

Розсилка повідомлень здійснюється за допомогою програми, так званого «бота». Суть повідомлень однакова, а от реакція людей досить різна. Одні можуть проігнорувати, а інші – обурюються, розповідають іншим.

Не винятком є новини, які з'являються при переході на різні сайти. Громадяни, автоматично переключаються на нові новини, забувши навіщо вже зайшли на сайт.

Зрозуміло, що фейки створюються для ведення інформаційної війни не вперше. Головною причиною створення фейків в Україні став російсько-український конфлікт [1].

Треба прийняти за даність, що під час інформаційної війни приховують деталі усіх сторони. Проте, між сторонами війни на південному сході України є суттєві розбіжності.

На українському телебаченні навіть було декілька випусків програм, коли були показана фейкова інформація з боку країни-агресора на їхньому телебаченні. Реальна інформація та інформація подана в ЗМІ – дуже відрізнялась.

Відповідно до Рішення РНБО України актуальною загрозою національній безпеці нашої країни стала саме інформаційна війна, яка полягає у «фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу» 6. Для ліквідації такої загрози було наголошено, що при реформуванні та розвитку правоохоронних органів, також необхідно забезпечувати кібербезпеку України. Для цього необхідно, в першу чергу, створити систему забезпечення кібербезпеки (моніторинг простору мережі Інтернет, для виявлення, фіксації та припинення інформаційним загрозам з боку держави-агресора, а також запобігання таким загрозам); а також створити систему підготовки кадрів у сфері кібербезпеки (як відомо, в системі МВС функціонують підрозділи по боротьбі з кіберзлочинністю, а заклади зі специфічними умовами навчання здійснюють підготовку таких кадрів); розвиток співробітництва у даній сфе-

рі з НАТО та повністю відмовитись від російського програмного забезпечення (у тому числі антивірусних програм) [6].

Отже, всю отриману інформацію необхідно «фільтрувати» для себе, аби не повестися на провокацію і не бути дезінформованим. Створення фейкової інформації є досить великим прибутком для авторів, але великими втратами для нас та нашої країни. В будь-якому випадку не можна ставитися до фейків і фейкових видань поверхово. Рада національної безпеки і оборони України приймає рішення, які мінімізують інформаційні атаки з боку країни-агресора, зокрема завдяки створенню спеціального підрозділу, який протистоїть кіберзлочинності.

1. Саприкін О.А. Фейк як інструмент інформаційної війни проти України. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=bdi_2016_1_15
2. Прокопенко М., Гривінський Р., Газета «День» Фейк як інструмент війни. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/feyk-yak-instrument-viyni>
3. Поняття «ФЕЙК» та його види у ЗМІ. URL : <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/teleradio/article/viewFile/694/699>
4. Як розпізнати фейкові новини? URL: <https://artefact.live/?p=732>
5. Війна «гібридна» // Політологічний енциклопедичний словник / Уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. – [За ред. М. П. Требіна]. – Харків: Право, 2015. – 816 с.
6. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

Марія Вакуліч,
доцент кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Структурні трансформації, глобальні зрушення в економіках країн світу, імперативи цифрових перетворень формують уявлення про те, що необхідною запорукою успіху бізнесу є можливість передбачити глобальні зрушення в режимі реального часу для прийняття виважених рішень. В зв'язку з цим, за умов поглиблення процесів фінансової глобалізації, поширення цифрових технологій та інноваційних інструментів ведення бізнесу необхідно докорінно змінити погляд на управління. Зміни засад цифрових трансформацій створюють парадигму концептуальних зрушень в формулюванні дефініції «управління».

При цьому, розвиток фінансової системи країни є показником її соціально-економічної стабільності та передумовою швидкого розвитку її регіонів. У період становлення України як країни з розвиненою ринковою економікою, проблема збалансування фінансової системи є першочерговою, оскільки від її вирішення залежать темпи розширення сектору малих і середніх підприємств, а отже, - і темпи економічного розвитку країни.

Фінансова система України постійно змінюється, адаптуючись до умов зовнішніх економічних процесів країн світу. Наприклад, збільшується кількість фінансових інститутів, установ фінансового сектору економіки, розвивається валютний ринок та ринок цінних паперів, зростає роль банківських структур в ході підприємницької діяльності. Незважаючи на ці зміни, стан розвитку фінансової системи України є незадовільним. Це проявляється в тому, що існуюча фінансова система не дозволяє ефективно акумулювати та перерозподілити фінансові ресурси. В результаті цього, гальмуються процеси припливу інвестицій, знижується конкурентоспроможність реального сектору економіки. Серед основних проблем можна визначити такі, як: розвиток тіньового сектору економіки, незахищеність прав інвесторів на ринку фінансових послуг, низька якість і конкурентоспроможність фінансових послуг, відсутність централізованого нагляду за фінансовими установами. Для стабілізації фі-

нансової системи, необхідним є впровадження ефективної фінансової політики всередині держави. Розвинена та збалансована фінансова система країни створює сприятливі умови для розвитку бізнесу, забезпечує залучення іноземних інвестиційних коштів. Таким чином, з метою подолання проблем фінансової політики України та забезпечення дієвої фінансової системи на території країни необхідним є поступове збільшення фінансових ресурсів держави, забезпечення дієвої системи моніторингу витрат, контролю за ефективністю використання фінансових ресурсів країни та їх цільовою направленістю, удосконалення існуючої законодавчої бази. Крім того, необхідним є проведення ряду заходів щодо вдосконалення системи оподаткування, поліпшення законодавчої бази з питань пільгового забезпечення, уникнення подвійного оподаткування.

На сьогоднішній день, з урахуванням стрімкого розвитку технологій та збільшення обсягів інформації, діджиталізація створює позитивний ефект для побудови інноваційних стратегічних рішень, ефективних бізнес-процесів, новацій у сфері забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

Для забезпечення стабільного розвитку країни необхідним є дотримання певних умов, а саме: постійного переосмислення та моніторингу зовнішньоекономічної ситуації, посилення процесів інформатизації, підтримка інноваційних тенденцій світової практики забезпечення економічної безпеки держави. Для того, щоб фінансова система України розвивалась збалансованою, варто визначити модель, за якою вона розвиватиметься, удосконалити систему шляхом постійного вивчення можливих ризиків, запровадити нагляд за діяльністю фінансових інститутів та забезпечити захист прав інвесторів.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі дослідження є подальше вивчення впливу цифрової діджиталізації в контексті синергетичного поєднання концепції розвитку, що є відносно новим та актуальним напрямом наукових досліджень в Україні [1].

Таким чином, цифрова трансформація, особливо в сучасних умовах ведення бізнесу, є вагомим кроком на шляху оптимізації власних бізнес-процесів. Тому, з метою забезпечення успішного переходу до нового рівня функціонування економіки країни, необхідним є забезпечення не лише економічної стабільності в Україні, а й залучення інвестиційних коштів, пошук інноваційних підходів до втілення діджиталізації у всі сфери діяльності, аналіз розвитку прогресивних світових практик ведення бізнесу та пошук шляхів розвитку подібних сценаріїв на території України в контексті реалізації Національної стратегії розвитку.

1. Савицька О.М., Салабай В.О. Діджиталізація управління бізнесом підприємства в контексті розвитку Індустрії 4.0 в Україні / Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: зб. тез доп. I Міжнародної наук.-практ. конф., 23 квіт. 2020 р. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. – С. 62-63. Електронний ресурс: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/issue/viewIssue/%D0%91%D0%86%D0%9C/6416>.

2. Лігоненко Л.О., Хріпко А.В., Доманський А.О. Зміст та механізм формування стратегії діджиталізації в бізнес-організаціях. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. № 22. Електронний ресурс: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2018-22-4555>.

Роман Карпенко,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ольга Мосякіна
здобувач вищої освіти юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ МАКРО-, МЕЗО- ТА МІКРОРІВНЯ

Системи економічної безпеки макро-, мезо- та мікрорівня потребують на сьогодні нових підходів до практичної їх реалізації та обумовлюють актуальність досліджень інструментального забезпечення безпекоорієнтованого управління. Стандартизовані підходи

з жорсткою регламентацією процесів і процедур не здатні в сучасних умовах забезпечити менеджмент необхідним переліком альтернатив у прийнятті управлінських рішень. Саме тому все більшої уваги заслуговує гнучке управління не лише окремими суб'єктами господарювання, а й цілими економічними системами національної економіки.

Гнучке управління все частіше впроваджується у практичну діяльність, і це пов'язано з позитивними змінами, що відбуваються в організаціях після його впровадження. Згідно з 12 звітом (2017 року) про гнучке управління опублікованого CollabNet VersionOne респонденти відносять до основних

причин впровадження гнучкого управління такі [1, с. 7]: розвиток програмного забезпечення (75%); розширення можливості управління пріоритетами, що змінюються (64%); підвищення продуктивності (55%); поліпшення узгодження бізнесу та ІТ (49%); підвищення якості програмного забезпечення (46%); прискорення доставки продукту (46%); покращення прозорості управління проектами (42%); зниження проектних ризиків (37%); поліпшення морального стану команди (28%); поліпшення інженерної дисципліни (25%); зниження проектних витрат (24%); збільшення підтримки програмного забезпечення (18%), краще управління розподіленими командами (17%). Згідно з щорічним опитуванням, яке проводить Bain & Company «Management Tools & Trends» за підсумками 2017 року гнучке управління посідає 2 місце серед 25 найбільш популярних інструментів та трендів в діяльності підприємств по усьому світу.

Серед 1268 опитаних менеджерів 24% відзначають, що їх компанії, використовують гнучке управління у практичній діяльності, причому загальне задоволення компаній від його використання за 5-ти бальною шкалою становить 4,0 бали [2].

На підтвердження доцільності впровадження гнучкого управління у практичну діяльність підприємств приведемо дані зі звіту проведеного Компанією McKinsey [3]. В онлайн опитуванні приймало участь 2546 респондентів, що представляють повний спектр регіонів, галузей, компаній (різних розмірів), функціональних спеціальностей та посадових осіб. З них 207 респондентів працюють в неприбуткових організаціях і державних установах або відомствах. За твердження респондентів започаткування гнучкого управління у діяльності їх компаній було пов'язано із нестабільністю функціонування та швидкими змінами. Також, слід зазначити, що у практичній діяльності переважної більшості компаній гнучке управління знаходиться на етапі впровадження. Чотири з десяти респондентів стверджують, що їхні компанії застосовують гнучкі способи роботи в процесах, пов'язаних з операціями, стратегіями та технологіями, тоді як приблизно третина за являють, що вони це роблять у сфері управління ланцюгами постачання та управління талантами [3].

Незважаючи на доцільність впровадження гнучкого управління, багато компаній не охоче приймають цей підхід, і не кожна компанія, яка зважується на реалізацію, досягає успіху. До основних перешкод реалізації зазначеної методології належать [4]:

1. Нездатність або небажання застосовувати методологію: 44% респондентів відзначають, що незнайомі з гнучким управлінням; близько 35% респондентів відзначають нестачу кваліфікованого персоналу; 33% посилаються на небажання команди слідувати методам гнучкого управління.

2. Відсутність підтримки з боку керівництва: 38% респондентів зазначають про відсутність підтримки з боку керівництва; 22% – посилаються на занепокоєність керівництва з приводу можливої втрати контролю.

3. Гнучкі принципи суперечать операційній моделі компанії: більше 40% респондентів зазначають, що методи гнучкого управління суперечать філософії компанії; 71% – відзначає напруженість між командами і іншою частиною організації.

Практичний досвід реалізації елементів гнучкого управління дозволяє робити висновки щодо необхідності і доцільності впровадження такого управління і на макрорівні. Це дозволяє оперативно розробляти та приймати управлінські рішення, у тому числі, і у сфері забезпечення економічної безпеки національної економіки. При реалізації гнучкого управління менеджмент повинен адекватно оцінювати, як діяльність управлінської системи в існуючих реаліях, так і потенційні перспективи її розвитку. Авторська позиція полягає у твердженні, що для ефективного функціонування системи економічної безпеки макрорівня, гнучкий підхід до вирішення проблемних аспектів функціонування вищезазначеної системи є запорукою успішного її функціонування.

1. The 12th State of Agile. URL: <http://stateofagile.versionone.com> (Last accessed: 10.04.2020).
2. Management Tools & Trends. URL: <https://www.bain.com/insights/management-tools-and-trends-2017> (Last accessed: 17.04.2020).
3. How to create an agile organization. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/organization/our-insights/how-to-create-an-agile-organization#0> (дата звернення: 12.04.2020).
4. Darrell K. Rigby, Steve Berez, Greg Caimi, Andrew Noble. Agile Innovation / Bain&Company, Inc. URL: <https://www.bain.com/insights/agile-innovation> (Last accessed: 09.04.2020).

Роман Карпенко

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Стелла Тукіна

здобувач вищої освіти
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ : ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ**

Забезпечення економічної безпеки є найголовнішим завданням будь-якої держави, у т. ч. і України. Закон України «Про національну безпеку України» визначає державну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [1].

Аналіз літературних джерел показав, що питанням національної безпеки, зокрема інвестиційної безпеки, присвячена велика кількість наукових досліджень таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: О. Єрмак, В. Кириленко, О. Барановський, Н. Нижник, В. Олуйко, В. Базилевич, С. Мошенський та інші.

У наукових працях вчених поняття національної безпеки подано у різних термінологічних інтерпретаціях і їх можна звести до такого: під безпекою слід розуміти захищеність найбільш важливих інтересів особистості, суспільства та держави від певних загроз. Але, разом з тим, їхня сутність, загалом, відповідає поняттю, викладеному в законі України «Про національну безпеку України» [1].

Отже, поняття національної безпеки є багатоаспектним і включає в себе такі види безпеки: політичну, економічну, соціальну, інформаційну, екологічну, науково-технічну та інші. Економічну безпеку можна визначити як загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам. Економічна безпека формується під впливом її окремих складових, зокрема сировинно-ресурсної, праце-ресурсної, інвестиційної, інноваційно-технологічної, енергетичної, фінансової, продовольчої безпеки.

Однією з найважливіших складових економічної безпеки вважають інвестиційну безпеку. Проте, ріст економіки забезпечується також розвитком таких ключових ринків як ринок праці, капіталу, землі і технологій. Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає інвестиції як є усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект.

У працях науковців висвітлено сутність категорії «інвестиційна безпека», трактування яких визначає інвестиційну безпеку як сукупність нормативно-правових, соціальних і екологічних умов, що визначають тип і динаміку відтворювального процесу і забезпечують надійність відшкодування та ефективність використання вкладеного капіталу. Інвестиційна безпека відображає основні макро- і мікроекономічні тенденції, структурні зміни в економіці та виражається в системі якісних і кількісних показників розвитку народного госпо-

дарства через залучення інвестиційних ресурсів.

О. Барановський визначає, що під інвестиційною безпекою держави слід розуміти досягнення рівня інвестицій, що дозволяє оптимально задовольняти поточні інвестиційні потреби національної економіки за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються [2, с. 24].

Інвестиційний клімат держави – це сукупність політичних, правових, економічних і соціальних умов, що забезпечують і сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів. Сприятливий інвестиційний клімат має забезпечити захист інвестора від інвестиційних ризиків (непередбачених фінансових втрат капіталу та прибутків).

Згідно статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Про це заявив і Президент України В. Зеленський під час зустрічі з виконавчим директором австрійської компанії Heald «...захист інвестицій, які надходять в Україну, є пріоритетом для української влади...» [3].

До чинників, що формують інвестиційний клімат країни можна віднести: стан інвестиційного ринку, статус іноземного інвестора, стан фінансово-кредитної системи, рівень розвитку продуктивних сил, правове поле, політична воля, інвестиційна активність населення, рівень розвитку інвестиційної сфери. Інвестиційна сфера – це система економічних відносин, що виникають між її суб'єктами з приводу руху інвестицій і є однією з найчутливіших складових економічного розвитку, яка здатна миттєво реагувати на дію зовнішніх та внутрішніх чинників впливу.

Згідно інформації прес-центру Державної служби статистики України у першому кварталі капітальні інвестиції в економіку України склали 76,9 млрд грн, що на 35% менше порівняно з аналогічним періодом 2019 року. Зазначається, що зниження інвестицій було зафіксовано у всіх галузях, за

винятком сфери «Інформація та телекомунікації», де зростання склало 8,7% [4]. Форми, принципи і умови державної підтримки інвестиційних проектів з використанням державних капітальних вкладень закріплено положеннями Закону України «Про інвестиційну діяльність». До основних країн-інвесторів України належали Кіпр, Нідерланди, Британія, Німеччина, та Швейцарія. Найбільші обсяги надходжень прямих інвестицій на звітну дату (за накопичувальним підсумком) були спрямовані до підприємств промисловості, оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та у сферу операцій з нерухомим майном [5].

Для України питання інвестицій стоїть вкрай гостро. Дефіцит інвестицій став однією з причин кризового стану економіки України. Головним пріоритетом для інвесторів у першу чергу є безпека їхніх ресурсів. Активізація інвестиційної діяльності, розробка інвестиційної стратегії, пошук внутрішніх резервів залучення інвестиційних ресурсів, раціональна оцінка інвестиційних ризиків, залучення великих обсягів прямих іноземних інвестицій, створення надійного законодавчо-правового механізму захисту прав приватних та іноземних інвесторів, формування системи страхування інвестиційної діяльності позитивно вплине на економічну ситуацію в Україні.

Отже, Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні. Інвестиційна безпека як складова економічної безпеки є поняттям інтегральним, і досягнення нею оптимальних показників може забезпечити належний рівень як економічної, так і національної безпеки в загалом.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р.

№2469-VIII. Дата оновлення: 04.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 22.05.2020).

2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. 759 с.

3. Ми захищатимемо інвестиції, що надходять в Україну – Зеленський. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/623253.html> (дата звернення: 29.05.2020).

4. Інвестиції в економіку України суттєво скоротились – Держстат. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/05/26/novyna/ekonomika/investyciyi-ekonomiku-ukrayiny> (дата звернення: 28.05.2020).

5. Прямі іноземні інвестиції в Україну у 2019 році зросли на 8,8%. URL: <http://finpost.com.ua/news/16885> (дата звернення: 23.05.2020).

Ксенія Косяченко,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Поняття фінансово-економічної безпеки підприємства інтегрує в собі такі категорії, як економічна безпека суб'єкта господарювання та фінанси підприємства, що дають можливість глибше його вивчати з метою визначення важливості впливу на загальний стан розвитку підприємства. Однак, наведене поняття недоцільно розглядати без дослідження фінансової безпеки держави загалом, оскільки ці категорії тісно взаємопов'язані. Зокрема, згідно з теорією Кейнса, сучасна капіталістична економіка не здатна самостійно досягти максимальної ефективності без впливу держави [1].

Суб'єкти господарювання України сьогодні переживають досить нелегкі часи. Значна їх кількість опинилася на межі банкруства, а багато вже збанкрутіли. У чому причина цього? Досліджуючи дане питання, розкриємо сутність і особливості фінансово-економічної безпеки не лише підприємства, а й держави загалом.

Варто відмітити, що проблема формування фінансової безпеки недостатньо досліджена в розрізі таких складових, як забезпечення фінансової стійкості підприємства, зменшення до мінімуму всіх фінансових ризиків як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, а також виділення поняття фінансової безпеки в самостійний об'єкт управління суб'єкта господарювання та його конкретизацію. Потребує комплексного раціонального підходу уточнення методів та методик реалізації фінансової безпеки підприємства, яка б забезпечувала надійний захист його економічних інтересів.

Поняття «фінансова безпека» як об'єкт управління є досить новим в сучасній економічній науці. Слід зауважити, що дане поняття науковцями частіше розглядається в контексті узагальненої категорії «економічна безпека країни», що охоплює макрорівень економіки, однак фінансова безпека недостатньо досліджується на рівні самого підприємства. Отже, на рівні суб'єктів господарювання сутність і характеристики поняття «фінансова безпека» досліджені не повною мірою та прирівнюються до одного з елементів загальної економічної безпеки.

За словами В.В. Гребінь, фінансова безпека держави – це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку [2, 23].

С.Ф. Покропивний наголошує, що серед усієї сукупності функціональних складових економічної безпеки (фінансова, техніко-технологічна, кадрова, політико-правова, інтелектуальна, інформаційна, екологічна тощо) саме фінансова складова є основною, що зумовлено важливістю фінансів у будь-якій економічній системі країни [3].

І.А. Бланк наводить такі істотні особливості фінансової безпеки підприємства: 1) це основна частина в системі його економічної безпеки; 2) це основний метод досягнення економічних цілей підприємства, зокрема, одержання прибутків [4]. Вищевказане зумовлене тим, що фінансово-економічна діяльність покликана реалізувати загальну стратегію розвитку підприємства. Крім того, фінансові операції на підприємстві здійснюються повсякчас з метою забезпечення його ефективного економічного розвитку.

Фінансова безпека підприємства полягає в захищеності його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможності швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов господарювання. Це система методів та інструментів забезпечення конкурентоспроможності та фінансової стабільності підприємства. Автором пропонуються такі важливі складові формування фінансово-економічної безпеки

підприємства: 1) обґрунтування, пошук та раціональне використання фінансових ресурсів, необхідних для нормальної безперервної діяльності підприємства; 2) прогнозування і планування організації фінансової безпеки суб'єкта господарювання; 3) передбачення і планування показників ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства; 4) ефективне управління фінансово-господарською діяльністю суб'єкта господарювання; 5) організація прийняття оптимальних раціональних рішень для забезпечення ефективного управління підприємством; 6) здійснення функціонально-вартісного аналізу діяльності суб'єкта господарювання; 7) оцінювання ефективності здійснених заходів із забезпечення досягнення відповідного рівня фінансової безпеки підприємства.

Отже, поняття фінансової безпеки підприємства - це об'єктивний результат фінансової політики підприємства, спрямований на забезпечення ефективної фінансово-економічної діяльності, яка втілюється в кількісних та якісних показниках ефективності фінансового стану з метою забезпечення пріоритетних фінансових інтересів підприємства з урахуванням усіх загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, як передумови фінансової стабільності підприємства в цілому. Фінансова безпека держави загалом є однією з найважливіших складових її національної безпеки та віддзеркалює особливості фінансової безпеки усіх підприємств країни. Пріоритетними напрямками зміцнення фінансової безпеки держави є: 1. реформування бюджетної системи; 2. удосконалення монетарної та валютної політик; 3. регулювання фондового ринку; 4. регулювання корпоративних відносин; 5. регулювання страхового ринку тощо.

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва: Гелиос АРВ, 2002. 352 с.
2. Гребінь В.В., Демко М.Я. Проблеми забезпечення та пріоритети зміцнення фінансової безпеки України в умовах глобалізації. Збірник тез наук. доп. I міжн. студ.-аспір. конф. «Економічна та фінансова безпека держави та регіонів» (12–13 грудня 2013 р., Львів). Львів, 2013. С. 23–24.
3. Економіка підприємства. За ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2001. 528 с.
4. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Київ: Ельга; НикаЦентр, 2004. 784 с.

Ольга Кубецька,
Євгенія Коваленко-Марченкова,
доценти кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидати економічних наук

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Підприємство постійно знаходиться у відповідних умовах конкуренції на ринку, яка обумовлена присутністю існуючих товаровиробників, рівнем державного регулювання, динамікою зміни параметрів ринку зумовленої постійною дією негативних чинників внутрішнього та зовнішнього характеру.

Для забезпечення стабільного функціонування суб'єктів господарювання з метою забезпечення їх економічної безпеки, вони мають свою увагу фокусувати на формування політики управління витратами, такої, як «лідерство у витратах».

Вважаємо за доцільне розглядати витрати з позиції управління, що потребує конкретизації поняття «управління витратами» з урахуванням сучасного етапу розвитку науки та відображення особливостей ринкової економіки.

Сутність поняття «управління витратами» у редакції різних авторів

Автор	Визначення
М.Г. Грещак, О.С. Коцюба	Взаємопов'язаний комплекс робіт, які формують коригуючі впливи на процес здійснення витрат під час господарської діяльності підприємства, спрямовані на досягнення оптимального рівня витрат в усіх підсистемах підприємства за виконання в них будь-яких робіт

І. Є. Давидович	Динамічний процес, який включає управлінські дії, мета яких полягає у досягненні високого економічного результату діяльності підприємства
В. К. Данилко, О.М. Кушніренко	Процес цілеспрямованого формування витрат щодо видів, місць та носіїв для постійного контролю рівня витрат і стимулювання зниження, що є важливою функцією економічного механізму управління підприємством
П. В. Іванюта, О.П. Лугівська	Система економічних засобів і методів спрямованого впливу на інтереси галузі, підприємства, працівника з метою оптимального їх узгодження з інтересами споживачів і всього суспільства в цілому по дотриманню відповідних суспільно необхідних пропорцій у формуванні витрат
А.А. Пилипенко, І.П. Дзьобко, О. В. Писарчук	Сукупність взаємопов'язаних елементів, методів і механізмів, що діють у межах функціональних обов'язків і утворюють певну цілісність, за допомогою яких узагальнюються процеси постачання, використання ресурсів, вирішуються чітко поставлені цілі, реалізуються тактичні і стратегічні плани
С.Ф. Голов	Специфічна функція управління, яка забезпечує планування, організацію, мотивацію, контроль, та регулювання витрат діяльності; принципово нова система, яка дає змогу чітко аналізувати й контролювати витрати
Н.Д. Бабяк, О.О. Терещенко	Сукупність цілеспрямованих заходів впливу на структуру витрат, їх динаміку та поведінку з метою забезпечення зменшення їх рівня
С.І. Дерев'янко	Взаємопов'язаний комплекс робіт, який впливає на процес здійснення витрат під час господарської діяльності підприємства і спрямований на досягнення оптимального їх рівня у всіх підсистемах підприємства
В.Г. Лебедев	Складний, багатоаспектний та динамічний процес, що включає управлінські дії, метою яких є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства
Г.А. Краюхін	Виконання усього комплексу функцій управлінського циклу, спрямованих на підвищення ефективності використання виробничих ресурсів на підприємстві. При цьому управління витратами складніше від простого поєднання процедур управління ефективністю використання окремих виробничих ресурсів, оскільки враховує їх комплексне використання, ефект синергетики, можливу взаємозамінність і розбіжності у ве-

Отже, синтезуючи різні наукові підходи, пропонуємо таке визначення: управління витратами – це динамічний процес цілеспрямованого впливу на витрати підприємства з метою їх оптимізації, задля досягнення підприємством стратегічних і тактичних цілей, формування достатнього рівня економічної безпеки.

Узагальнюючи існуючі наукові надбання, слід вказати, що питанням розвитку теорії та методології управління витратами присвячено значну кількість монографій, публікацій та інших досліджень. Вітчизняні та зарубіжні автори в своїх працях розглядають категорію «управління витратами», однак точного та однозначного визначення не існує, воно є предметом наукової дискусії.

Досліджуючи різні форми прояву категорії витрат, варто зауважити, що витрати є важливим аспектом управління діяльністю підприємства у контексті досягнення його стратегічної мети (зростання вартості підприємства) та тактичних цілей (збільшення прибутковості, оптимізації витрат тощо), з метою формування достатнього рівня економічної безпеки.

Основними завданнями управління витратами на економічну безпеку є:

- обґрунтування витрат підприємства за складниками системи економічної безпеки;
- виявлення економічних наслідків за певних відхилень від розробленого плану і прийняття адресних ефективних управлінських рішень [1].

1. Ларка Л. С. Управління витратами в системі економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / Л.С. Ларка, Д. С. Ковтун, А.І. Гордієвська // Приазовський економічний вісник : електрон. наук. вид. 2020. Вип. 4 (21). С. 40-44. – URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/4_21_ukr/9.pdf.

Олена Никифорова,
доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат біологічних наук, доцент

Олена Бойко,
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ З ПОЗИЦІЇ ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ

Сьогодні в Україні склалися сприятливі умови для створення економічних і управлінських систем, що дозволяють здійснити діджиталізацію суспільства.

Основи для цього закладені в Концепції розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018-2020 роки. Належна її реалізація дозволить створити електронний уряд (e-Government) як базовий елемент системи ефективного і результативного взаємодії влади, бізнесу і громадянського суспільства. У документі передбачається впровадження різних стимулів для розвитку цифрової економіки. Завдання цих стимулів полягає в тому, щоб заохочувати бізнес і громадян використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), тобто зробити їх доступними. Для підприємств перехід до цифрової економіки визначається як Industry 4.0 (Індустрія 4.0) - четверта індустріальна революція, що намічає вектори розвитку багатьох галузей економіки і особливо фінансових інституцій. Власне Концепція і передбачає появу і розвиток в Україні Індустрії 4.0 [1].

Індустрія 4.0 - це наступний етап цифровізації (або діджиталізації, від англ. digital) виробництва і промисловості, на якому ключову роль відіграють такі технології і концепти, як «інтернет речей», «великі дані» (Big data), «предиктивна аналітика», хмарні обчислення, штучний інтелект, робототехніка, 3D-друк, «доповнена реальність» і т.п.

При цьому бізнес зможе успішно розвивати елементи Індустрії 4.0, тобто комунікації людини з самим собою, власним тілом і різними речами; машин з машинами (самоорганізація виробничих сил, взаємодія складальних одиниць і засобів виробництва, «інтернет речей»), а також людини з іншою людиною (координація розумових процесів групи, нейроінтерфейси, збірка колективних суб'єктів). Для громадян «цифрова економіка» буде означати перехід на новий рівень цифрових сервісів, можливість отримання державних послуг в електронній формі, що зведе до мінімуму корупції і сприятиме швидкій інтеграції України в єдине цифрове простір ЄС. Першими кроками в цьому напрямку стали електронні реєстри, що швидко розвиваються сервіси в області відкритих даних, доступу до публічної інформації, в тому числі з використанням персональних пристроїв.

Реалізація поставлених завдань вимагає правового та інституційного застосування передових інформаційних технологій, створення єдиного інформаційного простору і надійної інфраструктури, безпечного функціонування сервісів доступу, прийому і обробки великих масивів інформації з достатньою швидкістю, максимальної інтероперабельності при взаємодії систем і баз даних за єдиними стандартами і уніфікованими правилами.

За останні десятиліття в рамках реалізації ряду проектів напрацьовано значна кількість типових ефективних рішень із зазначених напрямків: база стандартизації правил і форматів взаємодії всіх учасників, політики доступу, захист персональних даних, застосування засобів захисту, забезпечення юридичної значимості документів і т.п., визначених директивами ЄС.

Основою системи електронного уряду України повинна стати Єдина інформаційно-комунікаційна платформа (ЕІКП), впровадження якої направлено на надання якісних адміністративних послуг в електронному вигляді в режимі «єдиного вікна» при забезпеченні надійного захисту інформації.

Слід зазначити, що ЕІКП - це інформаційно-комунікаційна система автоматизованого інформаційного взаємодії органів державної влади, бізнесу і громадян, тому повинна проектуватися як багатофункціональна сервіс-орієнтована, розподілена і адаптивна система

обробки інформації.

На сьогоднішній день системи документообігу в більшості випадків є локальними комплексами, які забезпечують діяльність окремих державних і комерційних структур, але вони не здатні взаємодіяти один з одним для забезпечення необхідної якості надаваних сервісів. [2]

Питаннями впровадження уніфікованого електронного документообігу та організації захисту інформації в інформаційних системах в державі сьогодні займаються Міністерство юстиції, Держспецзв'язку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ), а для банківської системи - Національний банк. Але в зв'язку з відсутністю єдиного координуючого органу, а також чітко визначених повноважень і відповідальності на даному етапі не вирішено багато проблемних безпекових питань:

- відсутність необхідного рівня стандартизації в сфері ІКТ відповідно до міжнародних та європейських стандартів;

- несумісність впроваджених автоматизованих інформаційних систем державних органів через відсутність уніфікованих вимог до створення таких систем і регламентів обміну інформацією;

- багаторазове дублювання збору та обробки даних різними державними службами, недостатня повнота і достовірність інформації, що зберігається;

- відсутність єдиних правил, регламентів обміну інформацією та форматів даних в інформаційних системах органів влади з використанням електронного підпису (ЕП), визначеної законом, а також альтернативних засобів підтвердження автентичності;

- недостатня кількість сервісів надання широкого спектра послуг в електронному вигляді органами влади і місцевого самоврядування громадянам і бізнесу в режимі «єдиного вікна».

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-р>.

2. Зубарева Е.А., Белов С.В. Система електронного правительства Украины и способ повышения безопасности ее функционирования. Кибернетика и системный анализ. 2015. 51, № 3. С. 178-187. DOI 10/1007/S10559-015-9739-4.

Ганна Пашкова,
старший викладач кафедри
психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ: УПРАВЛІНСЬКИЙ ПІДХІД

Сьогодні в Україні через недосконалість систем інформатизації, інформаційного простору та системи його захисту посилюються загрози національній безпеці, а також поширюється зовнішній інформаційний вплив, що призводить до значних політичних, воєнних, економічних і суспільних збитків.

У нашій державі за роки незалежності вийшла значна кількість наукових праць щодо проблем національної безпеки, зокрема захисту інформаційного простору. Питання інформаційної безпеки найчастіше пов'язувалося з технічним і криптографічним захистом інформації [1]. Проте в умовах гібридних війн (як економічних, так і політичних) пріоритетом є захист громадян і суспільства від негативних інформаційних впливів, поширення неправдивої інформації тощо [2]. Особливо це завдання актуалізується в період реформи діджиталізації, що передбачає посилення рівня відкритості систем.

Забезпечення інформаційної безпеки ґрунтується на аналізі структури та змісту системи управління, а також дослідженні інформаційних процесів і використання відповідних технологій їх захисту. При цьому визначальними факторами при розробці засобів інформаційного захисту сьогодні є саме індивідуальні особливості людини, соціальних груп і соціуму загалом. Для того, щоб змоделювати поведінку людини, громади та суспільства в разі інформаційної атаки, необхідно знати саме індивідуальні особливості та переваги [2]. В умовах активного проникнення Інтернету в усі сфери життя, забезпечення відкритості си-

стем це стає все легше. Це стосується інформації відкритих джерел, соцмереж тощо.

Дійсно, із розвитком ІКТ та широкого доступу до Інтернету обсяги даних про громадян безперервно збільшуються. Людина залишається найуразливішим місцем будь-якої інформаційно-телекомунікаційної системи. Проблема захисту інформації у такому середовищі знаходиться у компромісі між правом на анонімність (приватність) громадянина та контролем за поширенням інформації [3].

Отже, сучасний свідомий громадянин повинен бути медіаграмотним, володіти культурою роботи в інформаційному діджиталізованому просторі, тоді держава зможе ефективніше протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам і належно захищати його [4]. Задля цього потрібно розвинути на відповідному рівні інформаційну культуру, що має стати важливим завданням інформаційної політики управлінських органів всіх рівнів, а також і самого громадянина.

Нині відзначається тенденція до збільшення в зарубіжних і вітчизняних засобах масової інформації обсягу матеріалів, що містять негативну, хибну (підривну) оцінку державної політики, керівництва держави, проти якої здійснюється агресія (наприклад, України в умовах російської агресії). Наростає інформаційний вплив, передусім для розмивання традиційних і національних цінностей. Різні терористичні і екстремістські організації широко використовують механізми інформаційного впливу на індивідуальну, групову і суспільну свідомість для нагнітання соціальної напруженості, розпалювання ворожнечі, пропаганди власної ідеології, підміни понять. Зростають масштаби комп'ютерної злочинності, перш за все, в кредитно-фінансовій сфері, збільшується число злочинів, пов'язаних із порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема в частині, що стосується недоторканності приватного життя, особистої таємниці, при обробці персональних даних із використанням інформаційних технологій [5].

До того ж методи, способи і засоби вчинення таких злочинів стають все витонченішими. Їх стає все складніше розпізнавати.

Отже, найпотужнішим впливом на забезпечення національної безпеки України в еру діджиталізації є інформаційний, що здійснюється через глобальні та локальні інформаційні мережі. Тому інформаційна безпека виступає системоутворюючим чинником, поєднуючи в єдиному інформаційному просторі всі інші сфери безпеки держави, через що має посісти чільне місце у загальній структурі безпеки. У свою чергу, система її забезпечення – одне з ключових завдань державної безпеки, адже значна частина зовнішніх інформаційних загроз фактично є різновидом воєнних загроз. Сучасні інформаційні загрози є системними і високоорганізованими, вони можуть наносити суттєві збитки національним інтересам у сфері воєнної безпеки, тому протидіяти їм також можливо лише системно [5].

Тому в умовах діджиталізації інформаційну безпеку слід розглядати виключно з позицій системного підходу. Такі системи мають ієрархічну побудову з наявною підсистемою активних дій в інформаційному просторі. Водночас можемо констатувати, що в Україні досі актуальною є проблема побудови цілісної системно структурованої та реально функціонуючої системи захисту інформаційної безпеки з усіма необхідними підсистемами, які б виконували всі функції забезпечення інформаційної безпеки і ведення інформаційної боротьби в умовах інформаційної атаки.

Також потребує опрацювання науково-методологічний апарат щодо побудови та функціонування системи захисту інформаційної безпеки, як і законодавчі основи створення і функціонування єдиної загальнодержавної системи захисту інформаційної безпеки.

1. Libicki M. Conquest in cyberspace. National security and information warfare, Cambridge, 2019. – 207 p.
2. Галєєв В. А. Захист інформаційного простору в контексті безпечної політики України / В. А. Галєєв, О. А. Омельченко // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 15 травня 2020 р.). [Електронне видання]. – Київ : НА СБУ, 2020. – С. 80 – 82.
3. Давидюк А. В. Середовище та ризики формування інформаційної безпеки держави / А. В. Давидюк // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 15 травня 2020 р.). [Електронне видання]. – Київ : НА СБУ, 2020. – С. 93.
4. Іжутова І. В. Інформаційна безпека в умовах сучасного інформаційного середовища / І. В. Іжутова // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 15 травня 2020 р.). [Електронне видання]. – Київ : НА СБУ, 2020. – С. 108.
5. Богданович В. Ю., Ворович Б. О., Марко С. І. // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського. 2018. – №3 (64). – Режим доступу : <http://znp-cvsvd.nuou.org.ua/article/view/168924>.

Людмила Рибальченко,
доцент кафедри економічної
та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
Кандидат економічних наук, доцент

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Для України, як для самостійної незалежної держави, в сучасному стані економіки, особливо важливою є проблема забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку, формування концепцій протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам, підвищення рівня життя населення, розвиток економічних взаємовідносин з іншими країнами. Зміна тих чи інших факторів, які породжуються із зовнішніх та внутрішніх чинників розвитку національної економіки робить актуальним дослідження питання проблематики забезпечення економічної безпеки держави.

Забезпечення економічної безпеки входить до складу найважливіших функцій держави, тому дана проблема ніколи не існувала сама по собі, а завжди була похідною від завдань економічного зростання на кожному ступені розвитку суспільства.

Для отримання свого прибутку і несплати усіх податків державі, багато підприємств обирають злочинні шляхи, які можна трактувати, як злочини в економіці або економічні злочини. Економічні злочини виникають у багатьох сферах діяльності, в тому числі на виробництві, у сфері обслуговування, банківській діяльності, будівництві та інше.

Злочинні формування намагаються взяти під свій контроль банківські системи та фінансово-кредитні установи, так як через них саме проводиться процес конвертації грошових коштів, де потім їх виводять за кордон. Також є ще один із засобів легалізації та відмивання коштів злочинним шляхом через використання фіктивних фірм та конвертаційних центрів.

Згідно досліджень, проведених організацією Institute for Economics and Peace у 2020 році [1], стан економічної безпеки України у 2019-2020 рр. дещо покращився (рис. 1). Підвищився рівень економічної свободи на три пункти, свободи людини на два пункти, бюджетної прозорості, глобальних інновацій та конкурентоспроможності на два пункти. Інші показники покращилися на один пункт (рис. 1).

Економічна безпека в країнах світу залежить від економічних злочинів. Досліджуючи стан економічної злочинності в світі, необхідно сказати, що за останні роки відбувається тенденція щодо її зростання, а це негативно впливає на економічний розвиток країни, соціальний стан, рівень життя населення та низку основних показників, які забезпечують надійний захист та безпеку держави [2].

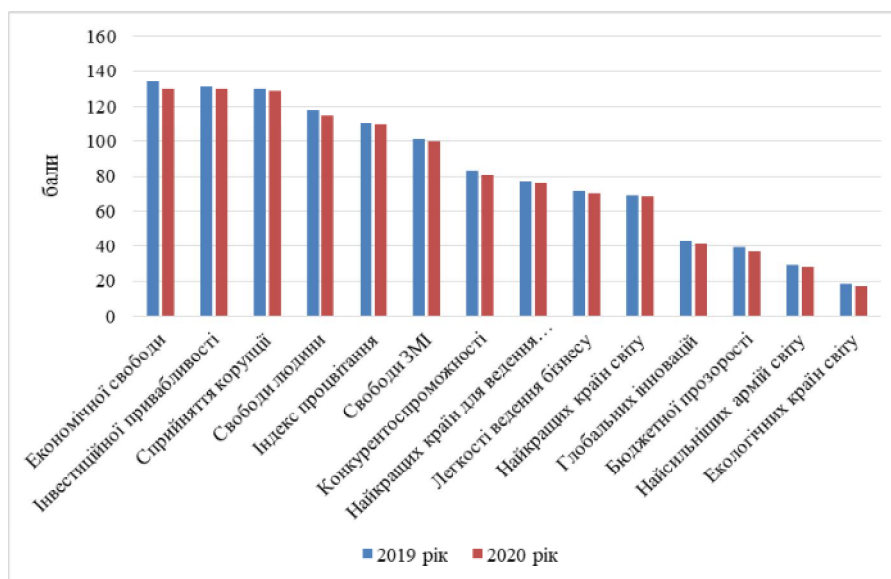


Рис. 1. Стан економічної безпеки України у 2019-2020 рр.

Досліджуючи кількість зареєстрованих злочинів в регіонах України за видами економічної діяльності у 2020 році, необхідно акцентувати увагу на те, що найбільше виявлених злочинів було в м.Києві, Дніпропетровській, Харківській, Львівській, Одеській, Запорізькій та Миколаївській областях (рис. 2).

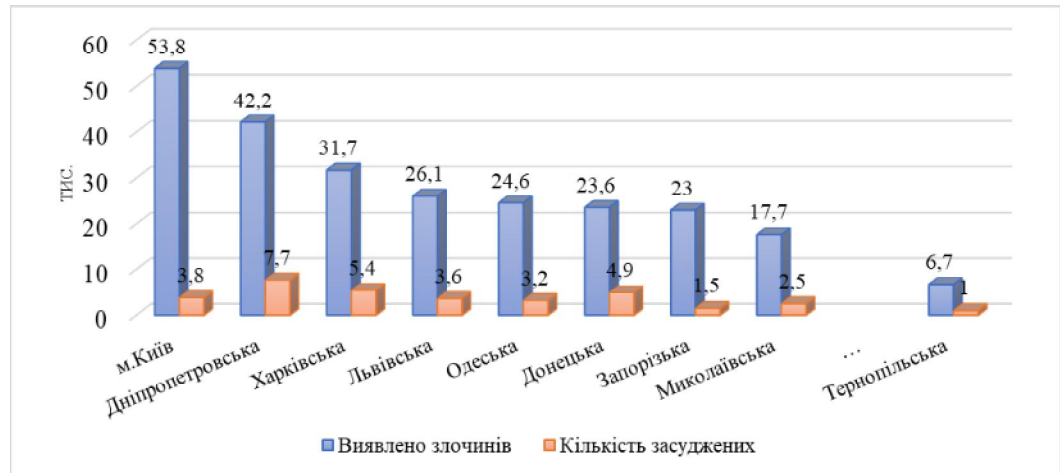


Рис. 2. Кількість виявлених злочинів за окремими видами діяльності та кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили, за окремими видами злочинів у 2020 році в регіонах України

Слабка позиція держави з боку економічної безпеки підвищує рівень криміногенного стану в країні та зростання кількості організованих угруповань в сфері економічних злочинів. Високий рівень злочинності потребує великої кількості коштів для ліквідації цієї проблеми. Треба багато коштів та часу, при цьому мати висококваліфікованих спеціалістів, які сформулюють концепцію та план подолання злочинності в економічному секторі держави.

Таким чином, на державному рівні важливим є розробка належних механізмів забезпечення моніторингу загроз економічній безпеці та розробки заходів щодо їх мінімізації, удосконалення існуючого чинного законодавства в сфері економічної безпеки, створення системи гарантування захисту економічної безпеки від можливих загроз, виявлення чинників впливу на формування економічної безпеки країни, забезпечить створення стійкого економічного розвитку та надійної конкурентоспроможної держави в міжнародному економічному просторі.

1. Глобальний індекс миру. - Режим доступу: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/10/gpi_2020_web.pdf

2. Rubalchenko L., Ryzhkov E. Ensuring enterprise economic security. Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2019. Special Issue №1. - P.268-271

Ельвіра Сидорова,
заступник декана факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ;
кандидат юридичних наук,

Сусанна Тірзікян,
заступник голови комітету з питань
антикорупційної політики та комплаєнсу,
що діє в складі Національної
асоціації адвокатів України

ДЕЩО ПРО ПОДАТКОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Побудова ефективної податкової системи країни, забезпечення належного обсягу податкових надходжень до бюджетів і врахування законних прав та інтересів платників податків є складним багатоплановим завданням, що виникає перед будь-якою сучасною державою. Успішність його розв'язання залежить не тільки від якості податкових механізмів кожного окремо взятого елемента податкової системи, сумлінного ставлення усіх учасників податкових відносин до своїх податкових обов'язків і прав, загального рівня правосвідомості в суспільстві, а й від особливостей закріплення в державі за органами публічної влади їх податкових повноважень. Втілені на практиці через податкове законодавство, ці повноваження багато в чому визначають якість і дієвість правового регулювання податкових відносин, зумовлюють ступінь реалізованості державою її основоположних функцій, фінансованих за рахунок акумульованих до бюджетів податкових надходжень. Особливого значення проблематика податкових повноважень державних органів і органів місцевого самоврядування набуває в контексті проведення децентралізації публічної влади й управління в Україні [2].

Спроможність держави вчасно та в належному обсязі фінансувати створення суспільних благ, а отже, виконувати свої функції, залежить від результативності та ефективності податкового адміністрування і дотримання виконавчої дисципліни у впровадженні податкового законодавства [3].

Складовими елементами публічної податкової правосуб'єктності держави є правоздатність, дієздатність (разом – «праводієздатність») і деліктоздатність. Для держави як суб'єкта податкових правовідносин праводієздатність виявляється в можливості самостійно й незалежно розпоряджатися всім обсягом свого податкового суверенітету й у здатності його повноцінно реалізувати при дотриманні прав, законних інтересів і свобод платників податків, гарантій місцевого самоврядування і при невтручанні у сферу виключної податкової юрисдикції інших суб'єктів, які мають власний податковий суверенітет.

Держава визначає органи публічної влади, які стають суб'єктами податкових відносин, розподіляючи серед них податкову компетенцію згідно з предметом їх відання. Процес утворення й наділення повноваженнями відповідних державних органів відбувається в рамках конституційних та адміністративних правовідносин. У той же час останні стають лише засобом реалізації первинного податкового суверенітету держави так само, як і цивільні й господарські відносини виступають засобом створення об'єкта оподаткування у платників податків. Цим держава закладає підвалини системи органів державної влади й органів місцевого самоврядування, які стають суб'єктами податкових відносин – носіями податкових повноважень [4].

Органи з податковими повноваженнями посідають особливе місце в механізмі держави, оскільки саме через них здійснюється державне управління у сфері податкових відносин. Система податкових органів є складником як системи оподаткування, так і державного апарату, а наділення останнього правом застосування державного примусу забезпечує виконання податкового обов'язку платника незалежно від волі й фактичної поведінки останнього, що на рівні повноважень державних органів виражається в можливості застосування до платників податків заходів попереджувальних, припиняючих, правопоновлювальних і

заходів податкової відповідальності.

Основними класифікаційними критеріями поділу органів публічної влади, що мають податкові повноваження, є функціональне призначення й характер діяльності органу. За підставами функціонального призначення й характером повноважень у сфері оподаткування досліджувані органи поділяються на: (1) органи загальної компетенції (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, місцеві представницькі органи); (2) органи спеціальної компетенції з наявністю частини функцій у сфері оподаткування (Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України); (3) органи спеціальної податкової компетенції (Державна фіскальна служба України як контролюючий орган у сфері оподаткування) [4, с. 76-77].

Податковими повноваженнями є сукупність закріплених у законодавстві податкових прав і обов'язків органів публічної влади для виконання ними функцій у сфері оподаткування. Податкові повноваження органів публічної влади виступають конкретизованим змістом їх податкової компетенції. Остання є різновидом компетенції у сфері публічного регулювання і становить собою обов'язковий атрибут податкової правосуб'єктності цих органів, що передбачає сукупність законодавчо встановлених повноважень владного суб'єкта. Структурно податкові повноваження органів публічної влади складаються з наданих їм окремих податкових прав і встановлених податкових обов'язків для виконання функцій у сфері оподаткування. Податкові права й податкові обов'язки цих органів нерідко виступають у виді єдиного правообов'язку, зміст якого підпорядковується цілям податково-правового регулювання й загальним функціям державного управління в оподаткуванні.

Основні податкові повноваження Верховної Ради України охоплюють виключні повноваження щодо: (а) встановлення правових механізмів усіх загальнодержавних та місцевих податків і зборів; (б) введення в дію загальнодержавних податків і зборів; (в) встановлення порядку їх адміністрування; (г) контролю за дотриманням вимог податкового законодавства й визначення відповідальності за його порушення. Додатковими повноваженнями Верховної Ради України в галузі оподаткування виступають: (а) право закріплення порядку створення й функціонування вільних та інших спеціальних зон; (б) надання законами згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та їх денонсацію у випадках, коли такі договори стосуються протидії подвійному оподаткуванню й міжнародного співробітництва у сфері боротьби з ухиленням від оподаткування; (в) здійснення в ході пленарних засідань безпосереднього парламентського контролю в оподаткуванні. При встановленні податків і зборів Верховна Рада України не тільки користується наданими їй правами, а й несе обов'язки щодо законодавчої форми встановлення, предметної належності законодавчого акта до податкового законодавства (та заборонаю податкового нормотворення у законодавчих актах, предметна сфера яких не стосується податкових відносин), а також дотримання принципів вітчизняного податкового законодавства. Податкові повноваження парламенту зі встановлення і введення в дію податків і зборів реалізуються з урахуванням п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції й виключно у формі закону. Зі змісту п. 7.3 ст. 7 Податкового кодексу України випливає умова обов'язкової предметної належності такого нормативно-правового акта до податкового законодавства, що підтверджується й правовою позицією Конституційного Суду України, викладеної в Рішенні № 6-рп/2007 від 9 липня 2007 р. [4, с. 77-78].

Податкові повноваження органів місцевого самоврядування в Україні зосереджені у відповідних місцевих радах як представницьких органах територіальних громад. Серед місцевих рад найбільший обсяг податкових повноважень мають сільські, селищні, міські ради й ради об'єднаних територіальних громад, створені згідно із законом і перспективним планом формування територій громад, які приймають рішення про встановлення місцевих податків і зборів. На рівні представницьких органів місцевого самоврядування закріплюються їх повноваження щодо прийняття рішень, введення в дію, зміни і скасування парафіскальних платежів, або квазіподатків (плати за доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики). Такі повноваження реалізуються відповідно до профільного законодавства й Закону України «Про місцеве самоврядування». Парафіскальні платежі не входять до податкової системи держави і за своєю природою є адміністративними платежами місцевих органів. Однак за механізмом свого впливу на платників податків вони є аналогічними до податків, посилюючи фіскальний тиск на господарську діяльність платників, що повинно враховуватися при проведенні регіональної податкової та економічної політики.

Для недопущення порушення принципу стабільності оподаткування при прийнятті законів з питань податків і зборів слід передбачити в Законі України «Про Регламент Вер-

ховної Ради України» положення щодо порядку введення в дію законів, якими визначаються податки, збори та їх елементи. Прямим обов'язком парламенту має стати неухильне дотримання вимоги стабільності в тому її тлумаченні, яке викладено в Податковому кодексі України. Для приведення Положення про Міністерство фінансів України в частині податкових повноважень у відповідність Податковому кодексу України необхідно викласти пп. 39 п. 4 Положення в такій редакції: Міністерство фінансів України «здійснює узгодження рішення про надання розстрочення або відстрочення грошових зобов'язань чи податкового боргу стосовно загальнодержавних податків і зборів на строк, що виходить за межі одного бюджетного року, якщо сума, заявлена до розстрочення або відстрочення чи сума розстрочених або відстрочених грошових зобов'язань, чи податкового боргу, щодо яких переносяться строки сплати, становить 1 мільйон гривень і більше; приймає вмотивоване рішення про надання розстрочення або відстрочення грошових зобов'язань чи податкового боргу стосовно загальнодержавних і місцевих податків і зборів, а також про перенесення строків сплати розстрочених або відстрочених сум, якщо сума попередньо наданого розстрочення або відстрочення грошових зобов'язань чи податкового боргу не була погашена» [5].

Як підсумок, вважаємо за необхідне внести зміни до статей 43 і 200 Податкового кодексу України, а також до п. 4 Положення про Державну казначейську службу України і доповнити їх приписами, які зобов'язують казначейські органи забезпечувати наявність підстав здійснюваних операцій з бюджетного відшкодування податку на додану вартість, з повернення помилково або надміру зарахованих сум податків і зборів шляхом зіставлення розмірів наявних і непогашених грошових зобов'язань платників податків і заявлених до повернення або відшкодування з бюджету сум, інформація про що надходить до Казначейства від контролюючих органів.

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010, № 2755-VI : із зм. і доп. станом на 10.09.2015. Офіційний вісник України. 2010. Т. 1. № 92. С. 9.;

2. Сидорова Е.О. Генезис податкової правосуб'єктності і публічного територіального утворення / Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. серія «юрид. науки». 2017. № 6. с. 117–121;

3. Проскура К.П. Особливості адміністрування податків в Україні [Електронний ресурс] URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/48214>;

4. Сидорова Е.О. Класифікація органів публічної влади з повноваженнями у сфері оподаткування / Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. серія «юриспруденція - 2017. № 28. с. 76–78;

5. Сидорова Е.О. Податки і податковий суверенітет як невід'ємні атрибути держави та публічної влади / Підприємництво, господарство і право - 2017. № 10. с. 109–113.

Юлія Синиціна,
доцент кафедри економічної
та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент

Ольга Станіна,
доцент кафедри економічної та
інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук

ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Питання економічної та інформаційної безпеки під час розвитку економіки і фінансів, зростання сукупних загроз і чинників, що їх зумовлюють, стають більш гострими і багатоплановими та вимагають більш ретельного вивчення, широкого обговорення та суттєвого обґрунтування. Технічний, технологічний, цифровий і навіть соціальний розвиток суспільства генерує нові, загрози і ризики, що в свою чергу вимагає формування нових ме-

тодів роботи з ними, перегляду пріоритетів і більш детальної рефлексії цінностей. На сьогодні в Україні поступово розширюються умови для вдосконалення комфортного ведення електронного бізнесу, а саме у повному обсязі починає працювати програма діджиталізації (інформатизації), активно формується нормативно-правова база. На державному рівні законодавчо врегульовано загальні правові основи отримання, поширення, використання та зберігання інформації. В усіх сферах суспільного і державного життя України закріплено право особи на інформацію та систему інформації, її джерела, визначено статус учасників інформаційних відносин, доступ до інформації і т.інш. [1, 2].

Для формування системи безпеки цілями і методами, ресурсами і припущеннями, перш за все, потрібно визначитися з самим поняттям безпеки і тим, що лежить в його основі. Джерела науково-методичного характеру містять наступні варіанти визначення безпеки: безпека - це стан діяльності, при якій з певною ймовірністю виключаються потенційні небезпеки; безпека - це відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю нанесення шкоди; безпека - стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи або унеможливає її функціонування і розвиток. Таким чином, для цілей подальшого міркування пропонується визначити безпеку, як такий стан системи (об'єкта / суб'єкта / процесу / діяльності), при якому з певною ймовірністю виключається ризик некерованих несприятливих наслідків. Розвиток економіки, ускладнення процесів і диверсифікація, особливо у фінансовому секторі, з одного боку, і новий виток розвитку інформаційних систем і технологічних рішень на їх базі, з іншого, формують нові виклики до трансформації всіх відносин в економіці і, як наслідок правові та інституційні зміни. Діджиталізація - загальний термін для позначення цифрової трансформації суспільства та економіки. Він описує перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань і творчості, що характеризується цифровими технологіями та інноваціями в цифровому бізнесі. В той же час, цифрова економіка - економіка, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях. Цифрову економіку іноді називають інтернет-економікою, новою економікою або веб-економікою. Все частіше «цифрова економіка» переплітається з традиційною економікою, завдяки чому чітке розмежування стає складнішим. Під цифровою економікою розуміють виробництво, продажі та постачання продуктів через комп'ютерні мережі.

Певний час, під діджиталізацією розуміли виключно переведення аналогових даних у цифрові формати, нині термін «діджиталізація» вживають у значно ширшому розумінні, в тому числі і як «цифрову революцію» в економіці, суспільстві та приватному житті. Термін «діджитал-економіка» (digital economy) був введений у науковий світ ще в 1995 р. американським вченим Н. Негропonte Массачусетського технологічного інституту. За результатами ретроспективного аналізу виявлено, що вагомі внески у досліджені становлення та розвитку діджиталізації (діджитал-економіки) здійснили відомі зарубіжні дослідники: Шольц Т., Хаген Р., Ларралде Б., Тоффлер А., Швієнбахер А. Айзексон В. В той же час, до обґрунтування термінологічно-понятійного апарату діджиталізації, мали пряме відношення вітчизняні дослідники, зокрема Краус Н.М., Голобородько О.П., Бажал Ю.М. [3, 4]. Дослідженню різноманітних аспектів цифрової трансформації та розвитку діджиталізації присвячено велика кількість наукових досліджень вітчизняних науковців, а саме: виявлення особливостей діджиталізації у підприємницькій сфері вагомий внесок здійснили Маркович І.Б. та Струтинська І.В. [5]; найбільш значущі питання діджиталізації для України, на основі детального аналізу розвитку діджиталізації і суспільства в країнах-членах ЄС., висвітлили Чеснокова Н.В., Кузнецова А.В. та Батракова Т.І. [6, 7].; Чмерук Г.Г., у своїх роботах, проаналізував причини сучасного стану діджиталізації економіки України на основі індексного підходу [8]. А також, вагомий внесок у дослідження тенденції розвитку цифрових платформ здійснили Вишневський О.С. та Іванов С.В., які у своїх роботах розкрили питання модернізації економіки України внаслідок розвитку її цифрової складової [9]. Термін діджиталізації дуже часто поєднують з поняттями інноваційна економіка, нано-суспільство, віртуальна економіка, електронна комерція, інформаційне суспільство, електронний документообіг та інш. До основних переваг діджиталізації слід віднести економію часу і підвищення продуктивності всіх внутрішніх процесів організації; оптимізація комунікацій (внутрішніх і зовнішніх); вихід на новий рівень обслуговування клієнтів; високі конкурентні можливості. В той же час, якщо говорити про питання розвитку цифрової економіки, необхідно розглядати питання економічної безпеки в двох різних аспектах: в аспекті діджиталізації і подальшої цифровізації системи комунікацій між різними суб'єктами і

в аспекті власне цифрової економіки. І якщо діджиталізація класичних процесів тягне за собою скоріше трансформацію каналів, за допомогою яких транслюється і ретранслюється інформація персонального, виробничого, фінансового й іншого характеру, то цифрова економіка - це економічна діяльність, заснована на цифрових технологіях, що припускає наявність електронних товарів і сервісів, які виготовлені електронним бізнесом і електронної комерцією. Цифрова економіка характеризується головною ознакою, а саме створення (формування) доданої вартості за допомогою генерації цифрових економічних благ.

Розглядаючи ризики цифрової економіки у широкому сенсі, можемо виділити як мінімум чотири ключових об'єкта, вплив на які (і забезпечення безпеки яких) буде найістотнішим чином впливати на подальший розвиток суспільства. Цими об'єктами є: людина, технологія, інформація та економіка.

Під інформаційною складовою економічної безпеки організації пропонуємо розуміти суспільні відносини щодо створення і підтримання на належному рівні життєдіяльності інформаційної системи суб'єкта господарської діяльності. Інформаційна безпека, в свою чергу повинна складатися з трьох основних складових: конфіденційність, цілісність і доступність. Враховуючи той факт, що під впливом інформаційних атак може цілеспрямовано змінюватися світогляд та мораль як окремих осіб, так і суспільства в цілому, на перший план впливає аналіз сутності та форм проявів сучасних методів прихованого агресивного впливу, вияву дій, що мають цілеспрямований агресивний характер і які мають протиріччя інтересам національної безпеки, розроблення механізмів протидії їм у всіх напрямках [10].

Все вище перераховане, в свою чергу формує ключовий фактор використання blockchain. Blockchain – це співвідношення трьох ключових особливостей, які забезпечують деяку унікальність даної технології не стільки в технічній, скільки в організаційно-методичній площині, а саме: незмінність минулих записів (як наслідок, неможливість їх фальсифікації і коригування заднім числом); децентралізація (що забезпечує простоту і надійність зберігання будь-яких, в т.ч. дуже великих і важливих масивів даних) та кріптографічність (що забезпечує досить високу надійність з точки зору захисту від несанкціонованого доступу до даних, що дозволяє вільно переміщати і зберігати ці дані, без побоювання їх несанкціонованого використання) (рис. 1). А також blockchain це універсальний інструмент для побудови та захисту різних баз інформаційних даних, перевагою якого є: по-перше, відсутність головного серверу зберігання даних, а саме у кожного з учасників системи зберігається свій блок інформаційних даних. По-друге максимальна прозорість, а саме кожен з учасників системи має можливість відстежити всі транзакції. По-третє – це конфіденційність, а саме інформаційні дані зберігаються у зашифрованому вигляді, що в свою чергу не дозволяє ідентифікувати одержувача або відправника інформації. В четвертих це надійність, а саме спроба внесення несанкціонованих змін буде відхилена через невідповідність попереднім записам, тобто для зміни даних потрібен спеціальний унікальний код, що створено та підтверджено системою.

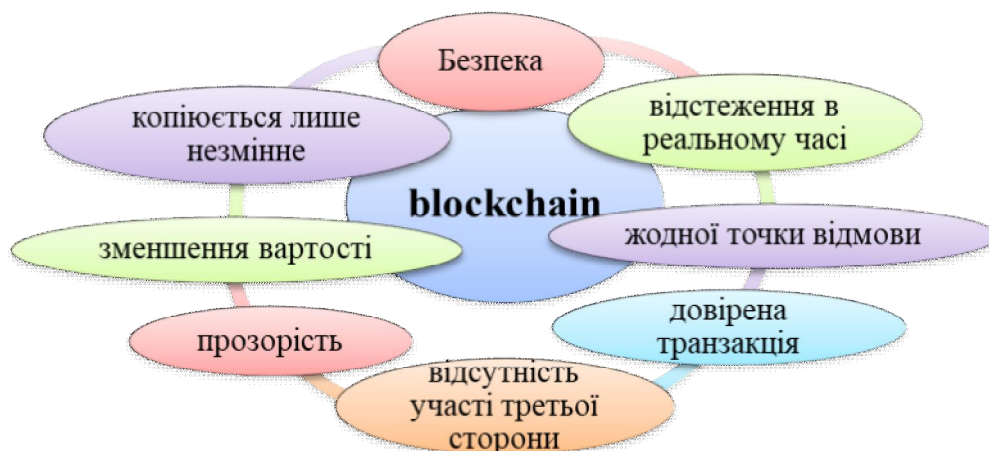


Рис. 1. Загальні переваги використання blockchain у інформаційній складовій економічної безпеки організації

І на останок – компроміс, а саме інформаційні дані, що додаються у систему, проходять перевірку іншими учасниками системи. До основних напрямів оптимізації інформаційної складової економічної безпеки організації під час впровадження blockchain відносяться (рис. 2): безпечне адміністрування мереж, що виключає хакерські атаки MIM («людина посередині») і знімає проблему «єдиного адміністратора»; зберігання цифрових сертифікатів, що робить повністю захищеним доступ користувачів до сайтів (зокрема, виключає перехоплення паролів); фіксацію часу розміщення документів; систему DNS, невразливу для DDOS-атак, і інш.

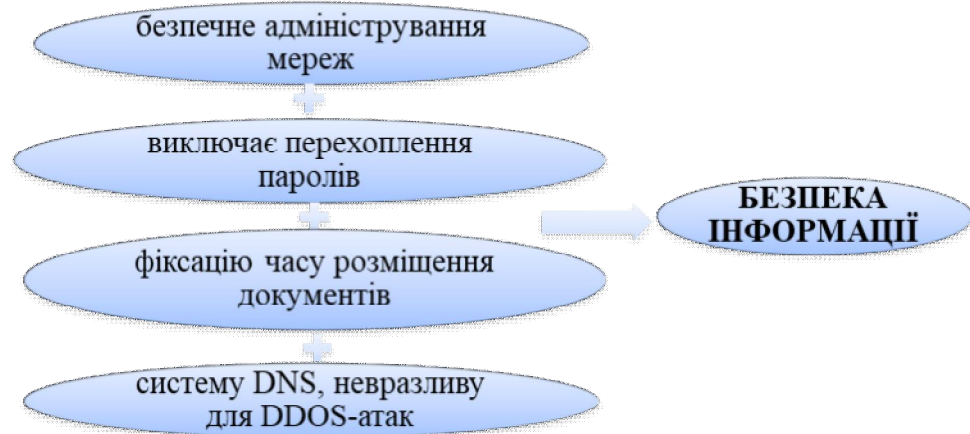


Рис. 2. Основні напрями оптимізації інформаційної складової економічної безпеки організації під час впровадження blockchain

У цих умовах все більш гостро постають питання економічної безпеки в умовах діджиталізації і розвитку нових інформаційних систем і економічних відносин на їх базі. Необхідно детальне розроблення методів та інструментів економічної безпеки і чітке вибудовування пріоритетності цілей і цінностей, що лежать в основі економічної безпеки. Узагальнено можливо запропонувати наступні інструменти економічної безпеки в умовах цифрової економіки: цифрова гігієна. Даний напрямок безпеки вже давно розвивається на рівні окремих корпорацій, організацій і деяких структур державного управління. Когнітивне цілепокладання. Другим базовим інструментом має стати пізнавальне усвідомлення того, навіщо і куди ми розвиваємо діджиталізацію та інші технології «віртуальної реальності». Інституційні трансформації. В залежності від розвитку технологічних рішень, безумовно будуть змінюватися і вже змінюються інститути.

Поняття інформаційної складової у економічній безпеці організації також слід розглядати у контексті забезпечення безпечних умов існування інформаційних технологій (захист інформації, побудова ефективної інформаційної інфраструктури і т.інш) та створення безпечних умов існування і розвитку інформаційних процесів.

1. Про інформацію: закон України [прийнято ВР02.10.1992 р.] // Закони України. Київ, 1996. Т.4.

2. Про захист інформації в автоматизованих системах: закон України [прийнято ВР5.07.1994 р.] // Закони України. Київ. 1997. Т. 7.

3. Краус Н.М., Голобородько О.П., Краус К.М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. Ефективна економіка. 2018. № 1. URL: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article-/viewFile/997/862>.

4. Бажал Ю.М. Інформаційна економіка. Роль інформації у формуванні ринкової економіки: монографія/ Ю. Бажал, В. Бакуменко, І. Бондарчук та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. Київ: К.І.С., 2004. С. 33–57.

5. Маркович І.Б., Струтинська І.В. Передумови та особливості зміни вимог до характеру ведення бізнесу в епоху цифровізації глобальної економіки. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 41. С. 105-109.

6. Чеснокова Н. В. Стан та проблеми розвитку цифрової економіки та суспільства в ЄС та Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. № 1. С. 209-213.

7. Батракова Т. І., Кузнецова А. В. Особливості цифрової економіки в Україні та у світі. Вісник Запорізького національного університету. Серія: Економічні науки. 2018. № 2. С. 84-89.

8. Чмерук Г.Г. Аналіз стану цифрової економіки України. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2018. Т. 23. Вип. 6. С. 54-57.

9. Иванов С. В., Вишневикий А. С. Электронные платформы как инструмент модернизации

економіки України. Вісник економічної науки України. 2017. №1 (32). С. 47-53.

10. Горбатюк О.М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть/ О.М. Горбатюк// Вісник Київського університету імені Т.Шевченка. 2009. Вип. 14:Міжнародні відносини. С. 46-48

Надія Скляр,
доцент кафедри
державно-правових дисциплін
КННІ Донецького юридичного
інституту МВС України,
кандидат економічних наук,
докторант Національного інституту
стратегічних досліджень

МЕГАТRENДИ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ В ГЛОБАЛЬНОМУ БЕЗПЕКОВОМУ ВИМІРІ

Промислова революція заснована на цифровій революції, яка почалася в 1960-х роках принесла вражаюче економічне процвітання та помітний соціальний прогрес до багатьох країн світу. Однак це також підвищило можливість катастрофічних збитків за рахунок використання технологій подвійного використання. Швидко розвиваючі інновації в таких сферах як ІТ, біологічні науки, неврологія, матеріальні науки, нанотехнології та робототехніка, мають як позитивний, так і негативний вплив, особливо, коли вони розглядаються як взаємопов'язані цілі структури. Супротивники країн-розробників таких технологій дедалі завойовують легкий доступ до широкого спектру таких технологій, які можуть бути використані для вдосконалення їхніх військових потужностей.

В даний час спостерігається експоненціальне зростання інформаційних технологій завдяки трьом досягненням в світі обчислень: більш розумним алгоритмам, значному збільшенню обчислювальної потужності і здатністю обробляти величезну кількість даних [1]. Це означає, що зараз машини та технології кидають виклик людям в когнітивних та фізичних галузях роботи. Цифрові технології, як і комп'ютерне обладнання, програмне забезпечення та мережі в їх основі не нові, але являють собою розрив з третьою промисловою революцією через рівень складності і інтеграцію всередині них і між ними. Ці технології трансформують суспільства і світову економіку.

В 2016р. президент Всесвітнього економічного форуму у Давосі К.Шваб заявив, що сучасний світ вступає в нову, четверту по рахунку промислову революцію, в якій визначається низка технологічних мегатрендів, серед яких:

- фізичний блок представлений безпілотними транспортними засобами, 3D-друком, передовою робототехнікою, новими матеріалами, сенсорами і автоматичною ідентифікацією;
- біологічний блок представлений секвеструванням біополімерів, синтетичною біологією, нейротехнологією;
- цифровий блок представлений штучним інтелектом, інтернетом речей, блокчейном, великими даними, хмарними обчисленнями і зберіганням даних [2].

Четверта промислова революція - це не тільки розумні і пов'язані машини та системи. Це поєднання з іншими областями наукових інновацій, починаючи з секвенування генів до нанотехнологій і від поновлюваних джерел енергії до комп'ютерів. Злиття цих технологій і їх взаємодія в фізичних, цифрових і біологічних областях, робить четверту промислову революцію фундаментально відмінною від попередніх епох.

Стрімкі технологічні зміни, насамперед в енергетиці та біотехнологіях, розробки у сфері штучного інтелекту, зростання ролі інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя, розробка системи озброєнь на основі нових фізичних принципів, із використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій, а також технологій у сфері штучного інтелекту, створення нових матеріалів, робототехніки та автономних безпілотних апаратів, все ще продовжують розвивати передові технології захисту від переважно державних загроз. Але сучасне політичне протистояння, нові загрози тероризму, гібридні війни, посилена міграція, яка обумовлена в тому числі й глобальною пандемією, вра-

тою роботи у нестабільних регіонах світу, необхідністю посилення прикордонного контролю країн, продовжують робити державні фінанси та підтримку політики необхідними для оборонних досліджень.

Визначити наслідки зусиль воєнної модернізації кожної країни через глобалізацію НДДКР та зниження здатності світової спільноти контролювати експорт військових технологій та технологій подвійного використання практично неможливо. Військові програми досліджень та розробок зазвичай не мають прозорості та відкритого доступу. У нестабільних регіонах уряди більше звертають увагу на забезпеченні національного захисту, ніж на збільшенні економічної можливості такого забезпечення.

Історична ретроспектива неконтрольованого застосування військових технологій демонструється в розробках минулими військовими режимами Бразилії ядерної зброї в середині 1980-х років під виглядом захисту від політичного домінування Аргентини в Південній Америці. Демократична Індія, мотивована ворожими відносинами з Китаєм та Пакистаном, двічі дивувала світ непопередженим випробуванням ядерної зброї в 1974р. та 1998р. Росія і Китай розробляли ядерні програми. А Москва продовжувала програму біологічної зброї ще довго після того, як вона взяла на себе зобов'язання демонтувати її під час адміністрації Ніксона [3].

Серед технологічних військових тенденцій та технологій подвійного використання, що викликають стурбованість світу, можна виділити наступні:

- наявність знань і технологій, необхідних для виробництва і застосування зброї масового знищення, в тому числі і бактеріологічної;
- балістичні ракети великої дальності, які стають все більш мобільними, точними і їх важче знайти. Балістичні ракети все частіше розробляються або використовуються для прориву передових систем протиракетної оборони країн;
- саморобні пристрої та зброя з широким обсягом ураження для самогубців;
- зростаюча здатність націлювати і атакувати об'єкти космічного зв'язку, спостереження та розвідки;
- поширення високоточних звичайних протитанкових, протикорабельних і зенітних ракет, в тому числі серед недержавних злочинних або терористичних мереж;
- витончена здатність обраних націй і недержавних груп використовувати і можливість атакувати комп'ютерні мережі державних та військових об'єктів країн;
- розміщення техніки і технологій злочинними військовими угрупованнями та терористичними організаціями з ціллю приховати і захистити своє військове керівництво і програми спеціальних озброєнь глибоко під землею, що робить їх все більш важкими для виявлення і ліквідації [4];
- доступність штучного інтелекту приватним збройним формуванням, особливо в нестабільних країнах;
- масовий розвиток безпілотних роботизованих комплексів різного призначення, розвідувальних БПЛА, важких ударних безпілотних літальних апаратів та відставання в організації національного та міжнародного контролів та правового забезпечення трансферу таких технологій навіть в провідних країнах – розробниках.

На сьогодні не існує усталеної практики дослідження комплексу показників, які б забезпечували надійну оцінку прогресу у напрямку проривів із високим впливом технологій для будь-якої країни, а тим більше в умовах невизначеності, яка до того ж ускладнена пандемічною стагнацією світової економіки та безпрецедентною мобілізацією наукового та інноваційного співтовариства, яка пов'язана з кризою COVID-19. Сукупність цих факторів може приховувати не тільки прогрес, але й серйозні загрози для людства, особливо коли це стосується технологій подвійного використання.

Сьогодні питання вирішення невизначеності та підготовки до несподіваного є основними місіями ускладнення національних безпеки. Кожного дня світ стикається з розповсюдженням технічного ноу-хау в реальному часі через міжнародні мережі та злиття прогресивних технологій, зі зростаючою глобалізацією НДДКР, з нерозривними зв'язками між можливостями подвійного використання та мотивацією і намірами національних керівництв, а також між зростаючим потенціалом технологій, що прокладають шлях, або руйнівних технологій та підвищення військового потенціалу.

Глобальні проблеми вимагають глобальних рішень, заснованих на міжнародному співробітництві в галузі науково-технічних розробок та посилення контролю за трансферами розробок, особливо подвійного використання. Багатогранний характер вирішення складних проблем, таких як COVID-19 і перехід до сталого розвитку, підкреслює необхідність

трансдисциплінарних досліджень, до яких погано пристосовані існуючі норми і інститути наукової системи. Урядам країн-розробників слід пов'язувати підтримку нових технологій, таких, наприклад, як інженерна біологія та робототехніка, з більш широкими завданнями, направленими на забезпечення стійкості здоров'я, в яких втілені принципи відповідальних інновацій. Відповідальний інноваційний підхід спрямований на те, щоб передбачити проблеми в ході інновацій і направляти технології для досягнення найкращих результатів та мінімізувати ризики при використанні таких розробок.

1. Thornhill J. AI: the new frontier. Big picture podcast. *Financial Times*, July 04, 2018. URL: https://podcasts.apple.com/_podcast_ft.
2. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. Currency. January 3, 2017. 192 p.
3. National Research Council. S&T Strategies of Six Countries: Implications for the United States. Washington, DC: *The National Academies Press*. 2010. URL: <https://doi.org/10.17226/12920>.
4. Gure D. Hunting for Black Swans: Military Power in a Time of Strategic Uncertainty. *Lexington Institute*. June 09, 2008. URL: <https://www.lexingtoninstitute.org>

Лілія Фокша,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

БОРГОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ЯК СКЛАДОВА ЇЇ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

В сучасному світі державний борг постає як важливий фактор впливу на національну економіку, визначаючи її кількісні і якісні параметри, а також умови гарантування фінансової безпеки держави. Прискорення процесів глобалізації призвело, з одного боку, до розширення доступу до позикових ресурсів і збільшення масштабів міжнародного кредитування, а з іншого – до посилення негативних наслідків через надмірні запозичення, порушуючи боргову стійкість і підвищуючи вразливість країни до зовнішніх коливань.

За даними Міністерства фінансів України станом на 31.12.2020 року державний та гарантований державою борг України становить 2 551,88 млрд грн або 90,25 млрд дол. США, при цьому показник співвідношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП становить 57,6 %.

Високий рівень боргового навантаження нашої країни став одним із вагомих факторів порушення фінансової стабільності в Україні та загострення питання боргової безпеки держави.

Фрагментарно питання боргової безпеки держави досліджували науковці – економісти, правники, а саме: В. Андрущенко, О. Барановський, З. Варналій, О. Гетманець, М. Єрмошенко, І. Заверуха, М. Карасева, Л. Касьяненко, М. Кучерявенко, А. Нечай, А. Нестеренко, Н. Пришва, Л. Савченко, О. Солдатенко та інші.

Під фінансовою безпекою будь-якої держави розуміють такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної систем та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, фінансовою достатністю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх економічних коливань, спроможністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Однією з найважливіших складових фінансової безпеки є боргова безпека держави. За визначенням О. І. Барановського, боргова безпека держави – це рівень внутрішньої і зовнішньої державної заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи [1, с. 681 - 682].

Відповідно до Бюджетного кодексу України державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [2].

Поряд з визначенням державного боргу, Бюджетний кодекс містить визначення міс-

цевого боргу як загальну суму боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [2].

Незважаючи на законодавчо закріплене розмежування відповідальності державного та місцевих бюджетів, і на те, що сума заборгованості органів місцевого самоврядування є їхньою власною заборгованістю, а відповідальність за своєчасний і повний розрахунок із кредиторами покладається на відповідний орган місцевого самоврядування, все ж таки суми заборгованостей органів місцевого самоврядування зараховують до зведеного державного бюджету України [3, с. 217–218]. При цьому, важливо мати на увазі, що зведений бюджет України хоч і являє собою розрахункову конструкцію, набір бюджетних показників, а не бюджет в класичному вигляді, є показником ефективності внутрішньої політики держави. До того ж проблеми з виконанням боргових зобов'язань органами місцевого самоврядування можуть призвести до неспроможності фінансувати виконання регулярних функцій і соціально значущих та базових бюджетних послуг, що спричинить необхідність залучення коштів державного бюджету, наприклад шляхом збільшення трансфертів місцевим бюджетам. Тому вважаємо, що боргова безпека територіальних громад безпосередньо впливає на боргову безпеку держави в цілому.

Стан боргової безпеки залежить від багатьох чинників, які прямо чи опосередковано мають вплив на ступінь її забезпечення, як-от:

- сформована макроекономічна політика держави;
- репутація держави як позичальника та її кредитний рейтинг;
- наявність повноцінного правового забезпечення процесу формування боргових зобов'язань і використання запозичених коштів;
- наявність дієвого механізму управління державним боргом;
- наявна монетарна політика та встановлений офіційний валютний курс;
- загальний обсяг сформованого державного боргу, його структура та динаміка;
- диверсифікація боргових інструментів;
- відповідність отриманої фінансової допомоги термінам і обсягам, що передбачені бюджетними параметрами;
- ефективність використання запозичених ресурсів;
- відповідність наявних боргових зобов'язань фінансовій спроможності країни щодо їх виконання;
- інституційна спроможність владних структур ефективно працювати з реальними та потенційними кредиторами;
- наявність достатніх обсягів інвестицій в країну тощо [4].

Важливою умовою стабільності фінансової системи держави та її безпеки є належне та виважене управління державним боргом, що дозволяє уникнути кризових боргових ситуацій.

Управління державним боргом і оптимізація боргової безпеки повинні стати одними з ключових завдань державної політики, оскільки зменшення боргу держави означає зменшення залежності від кредиторів, що у свою чергу означає зростання не лише економічної, але і політичної незалежності країни. Підвищення ролі боргової безпеки у загальній фінансовій стабільності країни потребує вдосконалення боргової політики в Україні, яка вимагає реалізації комплексу заходів, спрямованих на коригування правового забезпечення, а також організації розробки та реалізації управлінських рішень у царині боргових операцій [4].

Боргова безпека країни є досить складним та суперечливим явищем. Чинники законодавством України на сьогодні не визначено єдиної системи індикаторів боргової безпеки. Також немає єдиного підходу до оцінки боргової безпеки і в працях дослідників. Рекомендовані граничні значення та нормативи цих індикаторів різняться як на світовому, так і на рівні України.

Ефективне управління позиковими коштами може бути корисним для економічного зростання, але при цьому необхідно враховувати численні ризики внутрішнього і зовнішнього характеру, які можуть вносити вагомий корективи у стратегію управління боргом. Передусім країни зі значною зовнішньою заборгованістю чутливі до коливань обмінного курсу, відтоку капіталу, інфляції та ситуації на світових фінансових ринках.

Усе вищевикладене дає підстави говорити про необхідність виваженого комплексного вирішення проблеми боргової безпеки, дослідження впливу державного і місцевого боргу на фінансову систему України з метою запобігання можливим загрозам фінансовій безпеці, створення дієвої системи управління бюджетним дефіцитом і державним боргом.

1. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О. І. Барановський. – К.: УБС НБУ, 2014. – Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.
2. Бюджетний кодекс України : від 08 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
3. Заверуха І.Б. Проблеми правового регулювання державного боргу України : дис. на здобуття наук. ступеня доктора юридичних наук : спец. 12.00.07 / І.Б. Заверуха. – Л., 2007. – 441 с.
4. Баранецька О.В. Проблеми забезпечення боргової безпеки України / О.Д. Ладюк, О.В. Баранецька // Ефективна економіка. – 2017. – № 7 [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5698>.

Микола Дрок,
інспектор Управління патрульної поліції
в Дніпропетровській області

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Діджиталізація – це невід’ємна вимога сучасного світу, яка повсякчас розвивається та впроваджується в усі сфери суспільного життя. Переважна більшість підприємств, установ, організацій України успішно впроваджують цифрові технології, працюючи онлайн, розширюючи перспективи свого розвитку та аудиторію споживачів. Можливості діджиталізації суспільства збільшуються завдяки масовому використанню гаджетів пересічними громадянами та стрімкому розвитку цифрових технологій у світі. Тому логічним є застосування можливостей світових технологічних досягнень на благо суспільства державними органами, зокрема і органами Національної поліції України.

Особливої важливості функціонування цифрового інструментарію в діяльності Національної поліції України набуває в умовах формування безпекового середовища в державі.

Безпекове середовище – поняття, яке отримало широке розповсюдження у науковій літературі, а також в аналітичних доповідях, політичних деклараціях та навіть у національному законодавстві. Його можна визначити як комплекс актуальних для певної території факторів, що впливають на рівень захищеності людей, соціальних груп і держав на цій території [1]. Тобто безпекове середовище – це фактично ідеальний результат діяльності Національної поліції України. Для його формування необхідне залучення всіх можливих сил та засобів, у тому числі і діджитал-інструментів.

Аналіз діяльності Національної поліції України дозволяє виділити два вектори діджиталізації поліцейських на шляху формування безпекового середовища в державі: внутрішньо-системна та зовнішньо-системна діджиталізація.

Внутрішньо-системна діджиталізація полягає у використанні самими поліцейськими технологічних досягнень у внутрішньо-організаційній діяльності Національної поліції України з метою збільшення її ефективності та оперативності. Прикладом такої діджиталізації вважаємо запровадження електронного документообігу в Національній поліції. Водночас варто зазначити про недосконалість процесу діджиталізації у внутрішній діяльності Національної поліції, адже, на наш погляд, технічні можливості сьогодення поліцією використані не у повному обсязі. Наприклад, ведення особових справ поліцейських, запровадження єдиного реєстру особового складу Національної поліції в електронному вигляді значно спростило б відслідковування наявності заохочень та стягнень поліцейських, строку присвоєння чергових спеціальних звань тощо, а також розширило б можливості відслідковування службової дисципліни поліцейського під час переведення в інші підрозділи, тощо.

Зовнішньо-системна діджиталізація передбачає ефективне виконання сервісної функції Національною поліцією України шляхом запровадження у суспільні відносини між органами Національної поліції та громадянами діджитал-інструментів. Наразі впроваджено у діяльність такі сервіси Національної поліції України, як електронні звернення громадян, електронний кабінет водія, електронна постанова про адміністративне правопорушення, тощо. Проте розширення можливостей діджиталізації у зовнішній діяльності Національної поліції України вважаємо шляхом до удосконалення інструментів роботи з громадянами, а відповідно і до підвищення рівня довіри населення до Національної поліції України.

На наш погляд, сучасним інструментом діджиталізації для зовнішньої діяльності Національної поліції України було б вироблення єдиного електронного кабінету – сервісного центру Національної поліції України, який включав би у себе замовлення усіх доступних послуг, які надають органи Національної поліції України. Крім того, розширення можливостей застосування мобільних додатків також є пріоритетним напрямком удосконалення діджиталізації в Національній поліції України.

Звісно, цифрова трансформація Національної поліції України перебуває поки що на початковому етапі свого становлення, проте реалізація започаткованих проєктів, а також вироблення та запровадження нових програм, платформ, додатків, та інших діджитал-інструментів сприятиме ефективній діяльності поліцейських на шляху до формування безпечового середовища в державі.

1. Безпечове середовище. URL: <https://prometheus.ngo/environment/>.

Максим Каліман,
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ І НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Ця тема дуже актуальна в наш час, саме тому вона вимагає розгляду, так як нейтралізація загроз національній безпеці дуже важлива частина будь-якої держави.

Згідно статті 1 закону України «Про національну безпеку України» Національна безпека - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, кібербезпеки та кіберзахисту, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам. [1].

Наприклад, в даний час інформативна необразливість має великого значення для ефективного функціонування будь-якої роздільної сфери держави, будь то політичного, економічного, суспільного тощо. Очевидно, що сьогодні, заради інформативної безпеки будь-якої країни, достатнім моментом є проведення ефективної, складної і ефективною загальнодержавної інформативною політики.

Взагалі, близько загальнодержавної інформативною політикою мається на увазі суму генеральних течій і методів діловитості царства після отримання, використання, поширення та збереження інформації [2].

Ну а відповідно до ст. 3 Закону України «Про інформацію» генеральними напрямками загальнодержавної інформативною політики визначаються: забезпечення проходу будь-якого до інформації; забезпечення рівновеликих здібностей порівняно створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення угод для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформативних систем і

мереж інформації, формування електричного управління; систематичне оновлення, концентрування і зміст державних інформаційних ресурсів; забезпечення інформативної нешкідливості України; сприяння міжнародному співробітництву в інформативній сфері та входженню України в вселенський інформативний простір [3].

Отже, захист і протидія злочинам і так само загроз національній безпеці України є важливим аспектом нашої держави і тому робота правоохоронних органів і прикордонних служб являється дуже важливим. Але, звернемо увагу на те, що рівень інформаційної безпеки в Україні все ж таки залишається досить низьким і потребує свого вдосконалення, особливо в таких напрямках: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; несанкціоноване поширення інформації; відкритої дезінформації.

1. Закон України «Про національну безпеку України». 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення 22.02.2021).

2. Національна безпека України.

URL:https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення 22.02.2021).

3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-IV. URL:https://minjust.gov.ua/m/str_35409 (дата звернення 22.02.2021).

Христина Воробець,

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Денис Юр'єв,

викладач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Однією з найбільш серйозних проблем економіки України, починаючи з 1990-х років, зростання загроз економічної і фінансової безпеки держави. Ризики в цій сфері не дозволяють забезпечити необхідний рівень економічного зростання, стримують реформування економіки, негативно впливають на торговельну та зовнішньоекономічну діяльність України, створюють перешкоди на шляху удосконалення бюджетної, податкової, страхової й іншої сфер фінансової системи України. Проблеми забезпечення економічної безпеки України стали предметом досліджень лише наприкінці ХХ століття. Однак успішна політика в фінансово-економічній сфері безпосередньо впливає на економіку, політичну та соціальну стабільність України. Тому забезпечення фінансово-економічної безпеки держави однією з актуальних проблем.

Базовим критерієм забезпечення національної безпеки будь-якої держави рівень розвитку її економіки. Стійкий розвиток економіки це основа реалізації національних інтересів будь-якої країни.

Заслужують на увагу сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки. Перший підхід трактує економічну безпеку як невід'ємну частину національної безпеки, тобто це «...захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави в економічній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз». Другий підхід розкриває сутність економічної безпеки як «стан економіки», тобто економічна безпека це стан економіки й інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливих умовах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Третій підхід до визначення сутності економічної безпеки трактує економічну безпеку як сполучення або сукупність умов і фак-

торів, що забезпечують певний необхідний рівень економічного розвитку країни. Четвертий підхід передбачає визначення економічної безпеки як «...якісного стану сукупності основних факторів суспільного виробництва в сполученні зі здатністю держави забезпечити їх ефективне захищене використання в національних інтересах і здійснювати економічну стратегію, адекватну викликам його мінливого економічного простору, з метою досягнення стабільного, стійкого розвитку та самовдосконалення всього суспільства» [1].

Оскільки об'єктами економічної безпеки держава, суспільство та громадяни, то економічна безпека держави може трактуватися як поєднання економічної безпеки макро- та мікрорівня. Тому забезпечення економічної безпеки держави визначається безпекою індивідуума та підприємства (фірми).

Оскільки національна безпека держави, в першу чергу, забезпечується станом економіки та захищеністю від загроз фінансової безпеки, розглянемо більш детально фінансову складову безпеки держави, рівень якої також знаходиться у зоні небезпечного стану. Економічна теорія обґрунтовує особливе значення фінансів в економіці країни, покладаючи основну відповідальність за них на державу. Фінансова безпека це стан фінансів і фінансових інститутів, при якому забезпечується гарантований захист національних економічних інтересів, гармонічний та соціально спрямований розвиток національної економіки, фінансової системи та всієї сукупності фінансових відносин і процесів у державі, готовність і здатність фінансових інститутів створювати механізми реалізації і захисту інтересів розвитку національних фінансів, підтримка соціально-політичної стабільності суспільства, а так само формується необхідний і достатній економічний потенціал і фінансові умови для збереження цілісності й єдності фінансової системи навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів й успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансової безпеки [2]. Саме від стану фінансової безпеки залежить рівень розвитку реального сектора економіки, виробнича та всі інші елементи та види безпеки.

Стабільний і збалансований розвиток фінансової, бюджетної, податкової, грошово-кредитної, валютної, банківської, інвестиційної та фондової систем, а також ціноутворення вважаються критеріями фінансової безпеки держави. Основними загрозами у сфері фінансової безпеки згідно з Законом України «Про основи національної безпеки України» недосконалість бюджетної політики та нецільове використання коштів бюджету; переважно фіскальний характер системи оподаткування; значні обсяги державного та гарантованого державою боргу, проблеми з його обслуговуванням; різкі зміни рівня цін та курсу національної валюти; недостатні обсяги золотовалютних резервів; невисокий рівень капіталізації банківської системи, невеликі обсяги довгострокового банківського кредитування та значний рівень процентних ставок за кредитами; криміналізація та масштабний вплив капіталу у «тінь» і за кордон; фінансова залежність національної економіки від зовнішніх джерел; нецільове використання коштів державного бюджету; складний фінансовий стан підприємств, недостатність власних коштів для формування необхідного інвестиційного потенціалу, незначні обсяги інвестицій; недосконалість нормативно-правової бази регулювання платіжно-розрахункових відносин, криза неплатежів [3].

Фінансову безпеку держави визначає також фінансова безпека банківської системи, яка розглядається в двох аспектах. По-перше, з позиції фінансових наслідків діяльності комерційних банків для економічної безпеки країни в цілому та окремих клієнтів і контрагентів. По-друге, з позиції недопущення та відвернення явних і потенційних загроз фінансовому стану банківської системи країни на рівні як центрального банку, так і комерційних банків [4, с. 178]. Безпеку банківської системи трактують, як такий її стан, коли забезпечуються умови для її стабільного й ефективного функціонування для соціально-економічного розвитку країни.

Оскільки важливою та пріоритетною складовою економічної безпеки держави її фінансова безпека, доцільно об'єднати ці поняття в одне фінансово-економічна безпека. При цьому забезпечення фінансово-економічної безпеки держави потребує вирішення широкого кола проблем, що стосуються формування критеріїв та принципів забезпечення фінансово-економічної безпеки, визначення пріоритетних національних інтересів у фінансовій сфері, здійснення постійного відстеження факторів, які викликають загрози фінансово-економічній безпеці країни, а також вживання заходів щодо їх попередження та подолання. Що стосується системи забезпечення фінансово-економічної безпеки, зокрема, системи відповідних інститутів і організаційно-управлінських структур, то вона також потребує належної структурної організації.

1. Евса О. Что скрывает экономическая безопасность? [Електронний ресурс] О. Евса. Режим доступу: http://www.psj.ru/saver_people/detail.php?ID=66766
2. Шолохова Е. В. Финансовая безопасность России в современных условиях. [Електронний ресурс] Е. В. Шолохова. Режим доступу: <http://www.rae.ru/forum2012/21/662>
3. Закон України «Про основи національної безпеки України». [Електронний ресурс] Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, 39, ст. 351. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>
4. Барановський О. І. Фінансова безпека [Текст] О. І. Барановський; Інт екон. прогнозування. К.: Фенікс, 1999. 338 с.

Артур Гурсьв

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

д. е. н., доц. **Паршин Ю.І.**,
професор кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ ЗГІДНО З НАЦІОНАЛЬНИМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

В останні роки нормативна база з питань бухгалтерського обліку постійно змінюється. Як наслідок, стандартизація бухгалтерського обліку зумовлює нові вимоги до якості облікової інформації, необхідної користувачам для прийняття раціональних управлінських рішень. В структурі активів підприємств з 2008 року з'явився новий об'єкт обліку – інвестиційна нерухомість, який є мало дослідженим і в період здійснення економічних реформ набуває актуальності.

Відповідно до П(С)БО 32 інвестиційна нерухомість – це власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності, відображається у фінансовій звітності інвестиційна нерухомість за справедливою вартістю, якщо її можна достовірно визначити, або за первісною вартістю, зменшеною на суму нарахованої амортизації з урахуванням втрат від зменшення корисності та вигод від її відновлення, що визнаються відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності активів» [3].

Оцінка інвестиційної нерухомості за справедливою вартістю ґрунтується на цінах активного ринку в тій самій місцевості в подібному стані за подібних умов договорів оренди або інших контрактів на дату балансу та не враховує майбутніх витрат на поліпшення нерухомості та відповідні майбутні вигоди у зв'язку з майбутніми витратами на поліпшення об'єктів інвестиційної нерухомості.

За відсутності активного ринку визначення справедливої вартості інвестиційної нерухомості здійснюється за:

- останньою ринковою ціною операції з такими активами (за умови відсутності суттєвих змін у технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, у якому діє підприємство);

- поточними ринковими цінами на нерухомість, що може перебувати в різних станах, місцевості, орендних та інших контрактних умовах, скоригованими з урахуванням індивідуальних характеристик, особливостей тощо інвестиційної нерухомості, для якої визначається справедлива вартість;

- додатковими показниками, які характеризують рівень цін на інвестиційну нерухомість.
 Окремі відмінності щодо розкриття інформації про інвестиційну нерухомість в примітках до фінансової звітності наведено в табл.

Відмінності щодо розкриття інформації про інвестиційну нерухомість в примітках до фінансової звітності за міжнародними та національними стандартами

Питання	І(С)БО 32	МСБО 40
Розкриття інформації відповідно до вимог стандарту, що регулює облік оренди	Прямо такої вимоги не прописано	Суб'єкт господарювання розкриває інформацію відповідно до вимог МСБО 17 «Оренда», у тому числі як орендодавець – про укладені договори оренди і як орендар – про фінансову та операційну оренду інвестиційної нерухомості (п. 74 МСБО 40)
Розкриття інформації щодо інвестиційної нерухомості, що утримується в операційній оренді	Немає такої вимоги	Підлягає розкриттю – чи застосовується альтернативний підхід (коли так, то за яких обставин) для класифікації об'єктів нерухомості, що утримуються за договорами операційної оренди як інвестиційної нерухомості
Розкриття інформації про застосування винятку для обліку за собівартістю	Немає такої вимоги	При обліку за моделлю справедливої вартості окремо розкривається інформація про об'єкти, для яких, як виняток, застосували метод обліку за собівартістю згідно з п. 53, у зв'язку з неможливістю визначення їх справедливої вартості. А саме: опис інвестиційної нерухомості; причини, з яких неможливо визначити справедливую вартість; якщо можливо, діапазон оцінок, у якому найімовірніше знаходиться їхня справедлива вартість. Окремо описується факт вибуття такої нерухомості (п. 78 МСБО 40)
Розкриття інформації про неможливість визначення справедливої вартості	Немає такої вимоги	Для моделі обліку за собівартістю наводять опис об'єктів, за якими підприємство не може достовірно визначити справедливую вартість для цілей розкриття; пояснити, чому справедливую вартість не може бути достовірно визначено; якщо це можливо, навести діапазон оцінок, у якому найімовірніше знаходиться справедлива вартість

Окремі вчені звертають увагу на відсутність або обмеженість активного ринку об'єктів нерухомості. Незважаючи на достатньо широкий перелік наведених способів визначення справедливої вартості, усі вони мають певні недоліки:

- відсутність активного ринку в тій самій місцевості й за тих самих умов;
- складність отримання достовірної інформації з активного ринку;
- остання ринкова ціна не може характеризувати рівень цін на звітну дату;
- неможливість чіткої ідентифікації суттєвих змін;
- відсутність механізмів коригування відомих ринкових цін на нерухомість з урахуванням індивідуальних особливостей об'єкта інвестиційної нерухомості та ін. [2, с. 309–310].

Саме тому вважаємо за потрібне враховувати п. 32 Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 40 «Інвестиційна нерухомість» (далі – МСБО 40), яким «заохочується (але не вимагається), щоб суб'єкт господарювання визначав справедливую вартість інвестиційної нерухомості на основі оцінювання незалежним оцінювачем, який є визнаним фахівцем відповідної кваліфікації та має недавній досвід оцінювання інвестиційної нерухомості, що розташована в подібній місцевості та належить до подібної категорії» [1].

Проведене дослідження обліку інвестиційної нерухомості виявило проблеми класифікації, визнання та оцінки цих об'єктів, визначення їх справедливої вартості, відмінностей вимог міжнародних і національних стандартів щодо обліку та розкриття у звітності та ін. Вирішення зазначених питань дозволить у подальшому більш достовірно відображати такі активи у фінансовій звітності, сформулювати відповідні методичні рекомендації щодо їх обліку та підвищити ефективність управління ними.

1. Міжнародний стандарт фінансової звітності 40 «Інвестиційна нерухомість». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_026.

2. Чудовець В.В. Оцінка та облік інвестиційної нерухо- мості в Україні: проблеми практичної реалізації. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(1). С. 307–313.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24.12.2004 р. No 817. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0035-05>

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02.07.2007 р. No 779. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0823-07>

Тетяна Дембицька

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Денис Юр'єв,

викладач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

роблемність економічної безпеки в умовах подальшої глобалізації набуває статусу найвищого пріоритету в державній політиці. Виняткове значення вона має при аргументації прийняття політичних рішень. Науково-концептуальні засади про економічну безпеку забезпечують формування відповідної політики на рівні держави чи суб'єктів нижчих організаційних рівнів. Система забезпечення економічної безпеки передбачає здійснення постійного моніторингу соціально-економічних процесів з точки зору їхнього впливу на стан економічної безпеки, оцінку з цих позицій стратегічних програм, нормативно-правових актів, а також аналіз ефективності поточних рішень у сфері економічної політики.

Національна економіка останнім часом підпадає під вплив негативних явищ, що являють собою загрозу економічній безпеці держави та лежать у площині фінансової, інформаційної, соціально-економічної, інституційно-правової, техніко-технологічної, інтелектуально-кадрової, силової та екологічної діяльності суспільства. Система національної економічної безпеки повинна враховувати кризові явища, їх складники, які можуть негативно відобразитись на стані об'єктів економічної безпеки національної економіки. Важливим завданням сьогодення є встановлення змістовного наповнення категорії «економічна безпека» з урахуванням сучасного економічного середовища, яке динамічно розвивається в умовах невизначеності та підвищених ризиків. Нині будуються нові відношення між об'єктами та суб'єктами господарювання в напрямі економічної безпеки їх діяльності. Тому проблема визначення сутності й змісту категорії «економічна безпека» на сучасному етапі розвитку економіки є актуальною. Таким чином, розвиток теоретичних основ економічної безпеки та побудова на цій основі сучасних підходів до її оцінювання мають важливе прикладне значення.

Забезпечення економічної безпеки – це гарантія самостійності та незалежності держави, умова стабільності й ефективного функціонування суспільства. Економічна безпека є видовою складовою частиною національної безпеки й водночас належить до системи категорій економічної теорії. У науковий обіг в Україні ця дефініція увійшла трохи більше ніж десять років тому, що є досить невеликим строком для її всебічного теоретико-методологічного аналізу. Про це свідчать наукові суперечності, зумовлені відсутністю єдиного підходу в розумінні сутності економічної безпеки, у розробці ефективних способів і засобів попередження загроз та опануванні ними і забезпеченні стабільного розвитку економічної системи країни. Через це розроблення фундаментальних і науково-прикладних проблем економічної безпеки виражає не тільки запит економічної теорії, але й потребу господарської практики [1].

В умовах глобалізації світової економіки забезпечення економічної безпеки України

стає все більш нагальною проблемою, оскільки економічна безпека – невід’ємна складова частина системи національної безпеки, її фундамент. Система економічної безпеки України формується в умовах економічної глобалізації, що не може не позначитися на національних інтересах та тенденціях соціально-економічного розвитку країни [2].

В системі національної безпеки економічна безпека забезпечує чітко визначені функції, несе у собі суттєве функціональне навантаження. Її сутність полягає у тому, яка вона є матеріальною основою національної суверенності, що визначає реальні можливості у забезпеченні інших видів безпеки. Тобто економічна безпека — це підґрунтя для функціонування всіх інших її елементів, що входять у цю систему (військової, технічної, продовольчої, екологічної).

Економічну безпеку логічно розглядати як певну систему управління з погляду організаційних, економічних, фінансових, правових та інших факторів, із застосуванням яких з’являється можливість: спрямувати потенційні або реальні загрози в таку економічну площину координат, у якій негативна дія шкоди буде послаблена до бажаного рівня в найкоротший час; стабілізувати зовнішньоекономічну діяльність і посилити позиції суб’єктів на світовому ринку; домогтися узгодженості в розвитку зовнішнього і внутрішнього ринків у тому разі, коли остання буде спиратись на підґрунтя наукових принципів [3].

Оскільки безпека держави у всіх її формах реалізується через відповідне державне фінансування, основою якого є створений внутрішній валовий продукт, то чи не найважливішою її складовою є саме економічна безпека. Вона характеризується таким станом національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує конкурентоспроможність держави, її незалежність від зовнішнього середовища та економічний добробут населення.

Сьогодні як ніколи загострюється надзвичайно важливе питання забезпечення економічної безпеки України, що є одним з найважливіших національних пріоритетів і вимагає посиленої уваги представників владних структур, громадських і політичних рухів, науковців, широких кіл громадськості. Забезпечення економічної безпеки є гарантом державної незалежності України, умовою її сталого розвитку та зростання добробуту громадян. Тому досить важливим є ретельне дослідження економічного становища нашої держави і прийняття кардинальних рішень щодо його покращення.

Відтак, національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній і особливо в економічній сферах. Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз щодо життєво важливих матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні; визначальних потреб суспільства і держави. Найвищий ступінь економічної безпеки досягається за умов, коли ліквідація тієї чи іншої загрози досягається не на шкоду іншим. Головними ж напрямками державної політики в області національної безпеки України в економічній сфері є: недопущення того, щоб бюджетні кошти і державні ресурси переходили у тіньову економіку і так само використовувалися поза законом; контролювання експортно-імпоротної діяльності у зв’язку зі збереженням важливих для України пріоритетів; захист вітчизняного виробника; протиправна економічна діяльність та боротьба з нею; протидія неконтрольованому відтоку національних фінансів, інтелектуальних, інформаційних, матеріальних та інших ресурсів з країни. Загалом, політика у сфері національної безпеки має передбачити першочергову координацію зовнішніх та внутрішніх складових економічної, а також соціальної, екологічної, науково-технологічної, культурної, воєнної, інформаційної політики держави, що забезпечує ефективну діяльність соціальних інститутів щодо підтримання оптимальних умов існування та розвитку Особи і суспільства в Україні.

1. Акімова Л. М. Етапи становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід / Л. М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток : електрон. наук. фах. вид. – 2016. – № 8. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1246>.

2. Гетьман О. О. Економічна діагностика : навч. посіб. / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – Київ : Центр навч. літ., 2007. – 307 с.

3. Дацків Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобалізаційної конкуренції / Р. М. Дацків. – Львів : Центр Європи, 2016. – 160 с.

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА БЕЗПЕКОВІ ІНІЦІАТИВИ ПОЛІЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРАХ. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

Борис Логвиненко,
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВопорушення, передбачене статтею 44-1 КУпАП

Все більш очевидною сьогодні стає потреба у вдосконаленні адміністративно-деліктного законодавства, норми якого багато в чому не можна вважати ефективним регулятором суспільних відносин. Причинами незадовільного стану справ у сфері адміністративної відповідальності можна вважати недосконалість Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), а саме: а) невідповідність розміру санкцій сучасним реаліям; б) велика кількість бланкетних диспозицій; в) ускладнена (переобтяжена) процедура провадження в справах про адміністративні правопорушення; г) недосконала система суб'єктів адміністративної юрисдикції; г) надмірна узагальненість норм тощо.

Однією зі статей, що викликає певні запитання у ході кваліфікації та подальшого провадження у справі, можна вважати статтю 44-1 КУпАП «Ухилення від медичного огляду чи медичного обстеження» [1]. За наведеною статтею органи Національної поліції наділені частковими адміністративними юрисдикційними повноваженнями, тобто до сфери їх компетенції віднесено складання протоколу про адміністративне правопорушення, збір доказів та застосування заходів забезпечення провадження у разі такої потреби.

Насамперед варто відмітити, що статтею 44-1 КУпАП об'єднано два відмінних за змістом склади. Перший з них полягає в ухиленні особи, хворої на наркоманію, від медичного огляду на наявність наркотичного сп'яніння. Це тягне за собою накладення штрафу від 170 до 425 гривень. Другий, стосується ухилення особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами від медичного обстеження. Наведене тягне за собою накладення штрафу від 425 до 850 гривень. Просте порівняння обсягу стягнень у вигляді штрафу дає підстави вважати, що адміністративна відповідальність осіб, які зловживають наркотичними засобами є більш суворою, що не можна вважати правильним.

Пояснюючи власну думку зауважимо, що діагноз «наркоманія» є офіційним визнанням хвороби, тоді як особи у стані наркотичного сп'яніння лише зловживають забороненими речовинами, а отже і мають, на наш погляд, нести більшу відповідальність.

За частиною першою статті 44-1 КУпАП, безпосереднім об'єктом можна вважати визначений законодавством порядок проходження медичного огляду або порядок медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами, тоді як родовим об'єктом є суспільні відносини у сфері здоров'я.

Зовнішній прояв протиправної поведінки (об'єктивна сторона) виражається в ухиленні, але таке ухилення може бути від медичного огляду на наявність наркотичного сп'яніння, або від медичного обстеження. Відповідно до тлумачного словника «ухилення» розуміється як дія щодо 1) відступу, відхилення, відскакування тощо назад чи вбік від когось, чого-небудь; 2) намагатися не робити чого-небудь, не брати участі в чомусь, відсторонитися від чогось; уникати [2].

Порядок, який порушується внаслідок протиправних дій таких осіб, визначено спільним наказом МОЗ України та МВС України від 16.06.1998 № 158/417 «Про затвердження Порядку проведення медичного огляду та медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами» [3] та спільним наказом МОЗ

України, МВС України, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини» від 10.10.1997 № 306/680/21/66/5152 [4].

Потрібно зазначити, що під медичним оглядом розуміється амбулаторний огляд особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами в наркологічному закладі, з метою встановлення стану наркотичного сп'яніння. Натомість, медичним обстеженням особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, є обстеження в умовах стаціонару за направленням лікаря-нарколога після проведеного медичного огляду з метою підтвердження (або не підтвердження) встановленого лікарем-наркологом діагнозу «наркоманія» чи «токсикоманія». Термін медичного обстеження не повинен перевищувати 10 діб, тоді як діагноз «наркоманія» чи «токсикоманія» встановлюється лікарсько-консультативною комісією наркологічного закладу, де проводиться медичне обстеження [5, с.88].

Суб'єкт адміністративного правопорушення за частиною першою статті 44-1 КУпАП є спеціальним – особа, яка хвора на наркоманію. У свою чергу, за частиною другою статті 44-1 КУпАП суб'єкт є загальним – фізична осудна особа, яка досягла на момент вчинення правопорушення 16-річного віку (обґрунтовано вважається такою, що перебуває у стані наркотичного сп'яніння, або зловживає наркотичними засобами чи психотропними речовинами).

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується прямим умислом, що знаходить прояв в ухиленні від медичного огляду, медичного обстеження або лікування є умисне невиконання розпорядження поліцейського щодо медичного огляду, а так само невиконання призначень та рекомендацій лікаря особою, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами (Так визначено «ухилення» у Законі України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [6]).

Переходячи до процедурних особливостей адміністративної відповідальності, передбаченої статтею 44-1 КУпАП, зауважимо, що посадові особи органів Національної поліції мають врахувати чи має місце факт наркотичного сп'яніння. Важливо пам'ятати, що загальними зовнішніми ознаками вживання наркотичних засобів (психотропних речовин) можуть вважатися: різкі перепади настрою, від особливої ласкавості до неадекватної поведінки; неприродна вузькість або розширення зіниць на тлі блиску в очах, або почервоніння очей; наявність незрозумілих шрамів в ліктьових, стегнових або інших областях кінцівок; неконтрольована агресія; проблеми спілкування, замкнутість, суїцидальні думки; різка відсутність апетиту або ж навпаки його надмірне збільшення; зміна в режимі сну; неприродний колір шкіри, надмірно швидка або уповільнена мова [7].

Важливо також з'ясувати, чи перебуває особа на обліку з відповідним діагнозом «наркоманія»/«токсикоманія», згідно із Класифікатором хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я (КХСПОЗ) [8].

Під час здійснення провадження у справі про правопорушення, передбачене статтею 44-1 КУпАП, поліцейські мають дотримуватись строків і термінів, передбачених КУпАП. Зокрема, у відповідності до статті 277 КУпАП такі справи розглядаються протягом доби, а кінцевий термін накладення стягнення може бути не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через три місяці з дня його виявлення. Враховуючи те, що справи за статтею 44-1 КУпАП розглядає суд (суддя), протокол про адміністративне правопорушення та супутні матеріали у справі надсилаються (надаються) до суду (судді), відповідно до статті 257 КУпАП.

На наше переконання, увага до деталей у справах, де норми адміністративно-деліктного законодавства поєднуються із спеціальним законодавством (приміром, про охорону здоров'я) дозволить поліпшити правозастосовчу практику органів Національної поліції.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР* від 18.12.1984. 1984, № 51. Ст. 1122.

2. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) Ухилитися. URL: <http://sum.in.ua/s/ukhyljatyjsja>

3. Про затвердження Порядку проведення медичного огляду та медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами: наказ МОЗ, МВС України від

16.06.1998 № 158/417. *Офіційний вісник України* від 13.08.1998. № 30, стор. 485, стаття 1156, код акта 5782/1998.

4. Про затвердження Інструкції про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини: наказ МОЗ України, МВС України, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України від 10.10.1997 № 306/680/21/66/5. *Офіційний вісник України* від 1997. № 48, стор. 440, код акта 4390/1997.

5. Логвиненко Б.О. Провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони здоров'я: навчальний посібник Дніпро: Видавець Біла К.О. 2020. 106 с.

6. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України* від 07.03.1995. № 10, стаття 62.

7. Ознаки вживання наркотичних засобів. Антинаркотичний молодіжний союз URL: <https://newgenesis.com.ua/dlya-chleniv-rodini/>

8. Національний класифікатор НК 025:2019 «Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я» URL: https://moz.gov.ua/dokumenty_

Ірина Дрок,
науковий співробітник
навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНО ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Стратегією національної безпеки України, введеною в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. Відповідно до положень цієї Стратегії стійкість визначено однією з основних засад, на яких ґрунтується національна безпека держави (пункт 4), а запровадження національної системи стійкості віднесено до пріоритетних завдань (пункт 47) [1].

Концепт національної стійкості є вкрай перспективним для подальших теоретичних розробок і практичних реалізацій. Суть концепту полягає в інституціоналізації партнерських стосунків державних інститутів та громадського сектору в питаннях національної безпеки. Суть стійкості полягає у здатності суспільства в партнерстві з владою долати різного роду кризи та конфлікти з мінімальними втратами та можливістю швидкого відновлення. Стійкість пов'язана з суспільною довірою та здатністю до самоорганізації [2].

Відповідно до положень Проєкту Концепції забезпечення національної стійкості [3] національна система стійкості передбачає забезпечення таких базових елементів:

- безперервність урядування, у тому числі гарантована дієвість та спроможність до повноцінного функціонування системи державних органів, їх організаційна стійкість;
- безпека та захищеність об'єктів критичної інфраструктури, зокрема систем забезпечення продовольством, водопостачання, енергопостачання;
- здатність до безперебійного функціонування транспортних систем, у тому числі забезпечення оперативного пересування в кризових умовах;
- захищеність та здатність до безперебійного функціонування систем комунікацій;
- здатність системи охорони здоров'я функціонувати в умовах посилених навантажень внаслідок пандемій або ситуацій зі значною кількістю постраждалих;
- готовність єдиної державної системи цивільного захисту до дій в умовах загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій;
- здатність ефективно реагувати на неконтрольоване масове переміщення людей;
- суспільна стійкість, зокрема до інформаційних впливів;
- фінансово-економічна стійкість, зокрема безперервність основних бізнес-процесів.

З наведеного вище вбачаємо недостатньо обґрунтованим відсутність серед елементів забезпечення національної стійкості напрямку діяльності, який забезпечують органи та підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, зокрема Національної поліції України.

Ведучи мову про базові елементи національної системи стійкості, вважаємо за потріб-

бне наголосити на готовності органів та підрозділів Національної поліції України виконувати завдання щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку в умовах загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій. Адже за умов виникнення загрози національній безпеці масові заворушення, мародерство, розбійні напади, тощо є частою динамікою розвитку суспільних відносин. Саме тому діяльність Національної поліції України є базовою потребою урегулювання суспільних відносин за умов загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій.

Відповідно, проєкт Концепції забезпечення національної стійкості [3] пропонуємо доповнити таким базовим елементом, який передбачає забезпечення національної системи стійкості, як готовність органів та підрозділів Національної поліції України виконувати завдання щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку в умовах загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій.

Органи та підрозділи Національної поліції України являються базовими під час організації діяльності щодо протидії факторам, які загрожують національній безпеці. Міністр внутрішніх справ України входить до Ради національної безпеки та оборони України, тому бере безпосередню участь у забезпеченні національної безпеки держави. Саме тому напрямок діяльності Національної поліції України, як базовий елемент національної стійкості, має бути врахований під час розробки та впровадження Концепції забезпечення національної стійкості.

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

2. Назаров М.С. Національна стійкість України: від концептуальних засад до практичної реалізації. Науковий журнал «Політикус». 2020. Випуск 2. С.64-69.

3. Проєкт Концепції забезпечення національної стійкості: лист Секретаріату Кабінету Міністрів України від 13.01.2021 № 809/0/2-21.

Вячеслав Коваленко,
викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРИРОДНЕ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Стрімкий розвиток громадськості у питанні правосвідомості, сучасні євроінтеграційні намагання України та високий рівень загрози у сфері державної безпеки України, зумовлює необхідність наукового розроблення актуальних проблем та пошуку відповідей на актуальні питання з відповідної тематики.

Водночас, навколишнє природне середовище, будучи невід'ємним елементом екологічної системи України, що безпосередньо впливає на рівень захворюваності в країні, тривалість життя та інші питання захисту і охорони здоров'я населення та екологічної безпеки в цілому, що передбачені, зокрема у статті 16 Конституції України, на нашу думку виступає одним із основних об'єктів захисту, з точки зору державної безпеки.

Тому, на нашу думку, необхідність теоретичного аналізу зазначених питань, обумовлюється не лише нагальною потребою в укріпленні наукового осмислення проблем державної безпеки, а й з метою встановлення взаємозв'язку між термінами «державна безпека» та «навколишнє природне середовище» та їх сутністю.

Однозначного тлумачення, поняття «навколишнє природне середовище» у працях вчених не знайшло, проте, на нашу думку, наявні наукові позиції дають підстави обґрунтувати власне бачення, у цьому питанні.

Так, О. Колбасов вказує, що із появою зацікавленості людства у збереженні природи як середовища життя людини за умов бурхливого науково-технічного прогресу, поняття «навколишнє природне середовище» приходить на зміну поняттю «природа» [1, с. 16]. Підтвердженням та логічним продовженням, щодо розширення розуміння поняття природа та введення в обіг поняття «навколишнє природне середовище» є також етимологічна сутність

окреслених термінів, що відображають їх взаємопоглинання та часткову тотожність.

Поряд із цим, на думку Д. Зеркалова – це середовище, в якому існують живі організми, включаючи повітря, воду, ґрунт, природні ресурси, флору, фауну, людей, а також взаємозв'язок між ними [2, с. 9], водночас, поряд з поняттям «навколишнє середовище» досить часто вживається термін «довкілля», що не суперечить одне одному [3, с. 107] і широко використовується в літературі.

Також, укладачі збірника нормативно-правових актів «Екологічне законодавство України» зауважують, що власне поняття «навколишнє середовище» є найбільш влучним, а його визначеність у нормативно-правових актах міжнародного походження, лише підтверджує влучність та комплексність його аргументації [4].

Так, нами і в попередніх працях, аргументувалась позиція, щодо визначення поняття природного довкілля, як середовища, що вміщає в собі існуючі в певному просторі живі організми та складається з природних ресурсів (води, земель, повітря та інших).

Також, слід зазначити, що поняття державної безпеки, науковцями, що досліджують відповідну галузь також тлумачиться по різному.

На думку А. Янчука, державна безпека – це форма (вид) забезпечення національної безпеки, яка реалізується державними інститутами з використанням розвідувальної, контррозвідувальної та оперативної-розшукової діяльності з метою охорони та захисту державного суверенітету, незалежності, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, її державного управління та національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз з боку спеціальних служб іноземних держав, організованих злочинних угруповань, окремих осіб і протидії скоєнню кримінальних корупційних правопорушень, які становлять загрозу національній безпеці України [5, с. 351]. На нашу думку, дана позиція найбільш комплексно та змістовно відображає сутність поняття державної безпеки, проте визначення конкретного кола суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення державної безпеки, а також суб'єктів, що несуть загрозу для неї залишається під питанням.

Більш адаптованою до питання забезпечення прав і свобод людини і громадянина є позиція О. Вовк і В. Настюк, котрі висловлюють схожі позиції щодо визначення поняття державної безпеки та вказують, що це складова частина національної безпеки, стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, громадської злагоди, що забезпечується діяльністю державних органів як законодавчо, так і реально [6, с. 47; 7, с. 56]. Проте, на нашу думку, у питанні тлумачення сутності поняття держави, в контексті її безпеки, основоположну складову все ж формує людський ресурс – громадяни.

Поряд із цим, взаємопов'язаність цього поняття з поняттям державної безпеки, на нашу думку не викликає сумнівів, оскільки у питанні нанесення шкоди певній державі, що є гарантом прав і свобод людини і громадянина (у тому числі на здорове природне середовище для життя), можливим є нанесення шкоди навколишньому природному середовищу, що безпосередньо впливає на здоров'я населення.

Таким чином, питання забезпечення державної безпеки у галузі екології та природного середовища, потребує більш детального вивчення. У той же час, за результатами зазначеного дослідження, належить констатувати, що передбачені у Конституції України права громадян на чистоту природного середовища та відсутність загроз для здоров'я зумовлюють необхідність подальшого розгляду навколишнього природного середовища, як об'єкта державної безпеки України.

1. Колбасов О. С. Экология: политика – право. Правовая охрана природы в СССР. Москва, 1976. 230 с.

2. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека: управління, моніторинг, контроль: посібник. Київ: КНТ, Дакор, Основа, 2007. 412 с.

3. Мусієнко М. М., Серебряков В. В., Брайон О. В. Екологія: тлумачний словник. Київ: Либідь, 2004. 376 с.

4. Екологічне законодавство України: зб. нормат.-прав. актів. Київ: Істина, 2007. 384с.

5. Янчук А.О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». 2016. Вип. 1. С. 342–355.

6. Вовк О.О. Теоретико-правовий аналіз співвідношення понять державної та зовнішньої безпеки. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 43–48.

7. Настюк В.Я. Сучасні підходи до визначення сутності та поняття державної безпеки. Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 квітня 2015 р. Харків, 2015. С. 56–58.

Станіслава Миронюк
доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА СЕРВІСНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ

В статті 11 Закону України «Про Національну поліцію» вперше з моменту створення національної моделі поліції (міліції) визначено правові засади оцінки ефективності діяльності поліції, зокрема закріплено основний критерій такої оцінки – рівень довіри населення до поліції, оцінка якого проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [1].

Відповідно до даного порядку основними принципами проведення оцінки є об'єктивність опрацювання інформації про роботу органів і підрозділів Національної поліції, системність оцінювання якості їх роботи. Об'єктами оцінки є: рівень задоволення потреби населення в поліцейських послугах; процеси, що відбуваються в системі Національної поліції, та характеристики і результати її діяльності. Оцінка проводиться незалежною соціологічною службою на підставі укладеного відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» договору з Національною поліцією з періодичністю: на загальнодержавному рівні - не рідше одного разу на рік на територіальному рівні - у разі потреби [2]. При цьому індикатори, за якими здійснюється проведення оцінки, визначаються МВС, Національна поліція при цьому визначає: питання, за якими проводиться дослідження рівня довіри відповідно до повноважень Національної поліції, визначених Законом України «Про Національну поліцію»; строки проведення оцінки; незалежну соціологічну службу, яка проводитиме оцінку у порядку, передбаченому Законом України «Про публічні закупівлі»; ступінь репрезентативності соціальних груп населення; отримує підсумкову аналітичну інформацію про результати проведення оцінки; враховує результати проведення оцінки у своїй діяльності; готує звіт про результати проведення оцінки та оприлюднює його на офіційних веб-сайтах МВС, Національної поліції та в інший прийнятний спосіб. На незалежну соціологічну службу, яка проводить оцінку ефективності діяльності поліції покладаються функції: підготовки програми проведення дослідження; видання опитувальника за визначеними Національною поліцією питаннями; проведення дослідження рівня довіри населення до Національної поліції; узагальнення та аналізу результатів дослідження; підготовки підсумкової аналітичної інформації про результати проведення оцінки; надання Національній поліції підсумкової аналітичної інформації про результати проведення оцінки.

Аналіз нормативно визначених підстав та процедур оцінювання ефективності надання поліцейських послуг дає можливість виокремлення ряду її вад: по-перше, індикатори, за якими здійснюється проведення оцінки, визначаються МВС а не активною громадськістю; по-друге, не визначено вимоги та процедури оприлюднення результатів оцінки, а головне не визначено процедуру врахування результатів оцінки в подальшу діяльність поліції та наслідки оцінки ефективності діяльності поліції, як позитивні так і негативні, які мають наступати в обов'язковому порядку, інше призводить до невілювання процедури оцінки ефективності діяльності поліції по наданню поліцейських послуг.

Нижче необхідно звернути увагу на критерії оцінки ефективності діяльності поліції. Так одним із основних критеріїв діяльності поліції в міжнародному розрізі є стан злочинності. Перекручування цього критерію за радянських часів привели його наступної інтерпретації – стану розкриття злочинів. В сьогоднішніх реаліях реформування Національної поліції основним критерієм оцінки діяльності поліції в міжнародному розрізі є рівень довіри населення до діяльності поліції, що разом з аналізом стану злочинності може дати об'єктивну картину оцінки ефективності діяльності поліції, однак знову ж таки відбувається його перекручування, що призводить до такої його інтерпретації – оцінки кількості скарг на діяльність поліції. Основною проблемою в цьому сенсі є так зване «кидання з крайності в крайність» та відсутності «золотої середини», а саме врахування всіх раціональних критеріїв оцінки ефективності поліції. В цьому сенсі погоджуємось з думкою І. Охріменко, який

вважає, що оцінка ефективності правоохоронної діяльності не має обмежуватися показником рівня довіри населення до поліції, що згідно з вимогами законодавства вираховується незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (ч. 4 ст. 11). Адже до уваги має братися комплекс факторів (як об'єктивних, так і суб'єктивних), що загалом і визначає ефективність діяльності органів поліції в усіх її проявах [3, с.142]. Небеська М.С. робить висновок, що ефективна система оцінки діяльності поліції має бути багатовимірною, враховуючи безпосередні та кінцеві результати діяльності поліції, різні виміри її діяльності (запобігання злочинності, розкриття та розслідування злочинів, забезпечення порядку та безпеки, ефективність надання поліцейських послуг населенню, суспільна оцінка діяльності поліції) [4, с.96].

Як було звернуто увагу вище оцінка ефективності діяльності поліції громадськістю здійснюється за окремими критеріями, які вироблені світовою практикою громадського моніторингу за діяльністю поліції, найбільш вдалі приклади якої слід навести нижче.

Із запровадженням системи *community policing* у низці управлінь в якості показника ефективності діяльності почав використовуватись рівень задоволеності населення поліцейськими послугами. Найбільш поширеними альтернативними джерелами інформації для оцінки діяльності поліції є:

1. Дослідження громадської думки. Їх дані використовує приблизно третина місцевих департаментів поліції, проводячи їх щороку, зокрема для оцінки рівня латентної злочинності та оцінки громадською роботи поліції.

2. Анкетування осіб, що мали контакти з поліцією. Інформація, отримана цим методом, як правило, більш точно відображає якість роботи поліції, та дозволяє більш детально оцінити окремі напрями діяльності поліції (напр., анкетування водіїв щодо роботи дорожньої поліції, анкетування потерпілих, у тому числі від окремих категорій злочинів тощо).

3. Анкетування працівників поліції. Дана методика дозволяє оцінити стан моралі у підрозділі, виявити проблеми з управлінням, тощо.

4. Пряме спостереження. Передбачає дослідження спеціально підготовленими спостерігачами окремих аспектів роботи поліції або її наслідків (напр., спостереження за контактами поліцейських з громадянами у повсякденних ситуаціях, станом законності у проблемних районах міста тощо). Даний метод вважається ефективним для незалежної оцінки роботи поліції, однак, враховуючи необхідність спеціальної підготовки персоналу, є достатньо затратним.

5. Метод симуляції. На відміну від попереднього методу, дослідники не є пасивними спостерігачами, а симулюють певні типові ситуації (напр., звернення до поліції із повідомленням про злочин). Разом з цим, даний метод залишається суперечливим, особливо йде мова про симуляції, що схиляють поліцейських до незаконних дій [5; 6, с. 19].

Підсумовуючи, зазначимо, що оптимізація взаємодії поліції з громадськістю в контексті правоохоронної діяльності має основну мету - надати нового імпульсу позитивним вітчизняним практикам залучення громадян в поліцейську діяльність, які перевірені часом і підтримуватися суспільством і імплементувати передовий позитивний досвід діяльності поліцейських структур світу щодо форм, способів і процедур взаємодії громадськості з поліцією, який впроваджений в одній конкретно взятій країні, і який більш менш адаптований в тих країнах, які пройшли схожі з Україною етапи державності і показують перспективи свого розвитку.

Таким чином, на підставі зазначено вище запропонуємо ефективні критерії комплексної оцінки сервісно-обслуговуючої діяльності Національної поліції, які можна поділити на чотири блоки:

1. *Громадське оцінювання* шляхом соціологічного опитування громадян в тому числі через електронні сервіси за критеріями: швидкості та якості надання послуги за якою було звернення громадянина до поліції; стан та наслідки втручання поліції з її ініціативи в діяльність громадян при застосуванні превентивних заходів та заходів примусу; відчуття безпеки при спілкуванні з поліцією та у зв'язку з знаходженням поліцейського на території обслуговування; загальна юридична грамотність поліцейського та можливість ним надання першочергової юридичної допомоги; готовності громадян до допомоги поліції (припинення порушення, повідомлення про порушення, надання показань як свідок порушення);

2. *Оцінювання з боку бізнес-середовища* шляхом онлайн опитування за критеріями: повноти, оперативності та якості надання реєстраційних, дозвільних та ліцензійних послуг; якості забезпечення публічного порядку в межах діяльності юридичної особи, яка являє

собою публічне місце (ресторан, кафе, готель, офіс, торговий зал, майданчик чи павільйон та ін.); обізнаність про персональний склад поліцейських, які надають поліцейські послуги на території обслуговування (розміщення інформації про них на об'єктах господарювання); готовність сприяння поліції в наданні поліцейських послуг (додаткового розміщення камер спостереження, освітлення, обладнання місць для паління та ін.).

3. *Оцінювання з боку органів публічної влади та місцевого самоврядування* за критеріями: повноти, оперативності та якості надання поліцейських послуг, перед усім щодо охорони публічного порядку при масових заходах; якості забезпечення публічного порядку в межах діяльності юридичної особи, яка являє собою публічне місце (парки, сквери, транспорт, освітні заклади та заклади культури); обізнаність про персональний склад поліцейських, які надають поліцейські послуги на території обслуговування (розміщення інформації про них в об'єктах комунальної власності); готовність сприяння поліції в наданні поліцейських послуг (додаткового розміщення камер спостереження, освітлення, обладнання місць для паління та ін.).

4. *Самооцінка* сервісно-обслуговуючої діяльності поліції шляхом анонімного анкетування за критеріями: стану задоволеністю виконання державно владних функцій; наявності моральних, психологічних та службово-трудова ресурсів для несення служби в подальшому, стану фінансового, соціального та матеріально-ресурсного забезпечення діяльності та напрямків його покращення; стану ефективності менеджменту (керівників) підрозділів та їх рівня довіри серед персоналу.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

2. Порядок проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 58. Офіційний вісник України офіційне видання. 2018 р. № 16. Стор. 19. Ст. 552.

3. Охріменко І. Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: погляд на проблему. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 139–144.

4. Небеська М. С. Оцінка ефективності діяльності Національної поліції України. *Держава та регіони* Серія: Право, 2019 р., № 4 (66). С. 92–97.

5. Maguire, E.R. Measuring the performance of law enforcement agencies: Part 2. / Edward R. Maguire // *CALEA Update Magazine*. 2004. № 84. URL: <http://www.calea.org/calea-updatemagazine/issue-84/measuring-performance-law-enforcementagencies-part-2-2-part-article>.

6. Ben A. Vollaard *Police Effectiveness. Measurement and Incentives*. Santa Monica: RAND, 2006. P.12-19.

Оксана Мислива,

доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Олена Лопасєва,

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОПТИМІЗАЦІЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Стаття 46 Закону України «Про національну поліцію» дозволяє у виключних випадках використати або застосувати вогнепальну зброю як найбільш суворий захід примусу [1]. За умови ефективного застосування вогнепальна зброя дозволяє успішно діяти при затриманні правопорушника, захистити життя і здоров'я громадян, а також забезпечити поліцейському особисту безпеку. Водночас, цей поліцейський захід наражає правопорушника, оточуючих і самого поліцейського на смерть або тілесні тяжкі ушкодження за умов необережного чи непрофесійного поведіння зі зброєю.

Одним з найбільш важливих і відповідальних напрямів підготовки співробітників Національної поліції є питання застосування і використання вогнепальної зброї, адже готовність поліцейських успішно діяти при затриманні правопорушників, захисту життя і здоров'я громадян, а також забезпечення особистої безпеки поліцейських багато в чому обумовлена впевненим володінням табельною зброєю.

Вогнева підготовка спрямована на формування, розвиток і вдосконалення навичок та умінь, необхідних для впевненого володіння зброєю при виконанні оперативно-службових завдань. Екстремальні ситуації, з якими доводиться стикатися співробітникам поліції, вимагають негайної правомірної реакції в умовах дефіциту часу, особливо, якщо йдеться про обстановку, в якій можливе застосування вогнепальної зброї. Статистика застосування і використання вогнепальної зброї співробітниками поліції дозволяє зробити висновок про відсутність стійких навичок прицільної влучної стрільби, особливо, по рухомій цілі, в обмежений час, після фізичного навантаження, в умовах недостатньої видимості, а також недостатній рівень теоретичної та психологічної підготовки [2, с. 107].

На жаль, нині існуюча система підготовки поліцейських не дозволяє застосувати диференційований підхід до кожного здобувача професійної освіти, зокрема, навчання вогневій підготовці з урахуванням його мотивації, досвіду та індивідуальних особливостей. Наприклад, кандидати на навчання до патрульної поліції прибувають на службу із різних сфер життя, різного віку, професій, попереднього життєвого досвіду, а головне – з різним рівнем стресостійкості, рівнем адаптації до стресових факторів, які суттєво впливають на результати навчання та подальшого поведіння зі зброєю в умовах реального часу.

Справа в тім, що ефективна педагогіка навчання передбачає врахування цих важливих факторів. Однак, програма вогневої підготовки для поліцейських уніфікована, як передбачено наказом МВС України «Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та Норм витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб» від 26.04.2019 № 334 [3]. Припускається, що індивідуальний підхід до здобувачів освіти має забезпечуватись педагогічною майстерністю науково-педагогічного працівника (інструктора). В реаліях проходження здобувачами першопочаткової підготовки інтенсивного курсу навчання, існує проблема з браком часу на індивідуальний підхід до слухача. Через це засвоєння матеріалу та набуття практичних навичок відбувається недостатньо глибоко, що може призвести до нестачі теоретичних і практичних знань щодо ефективного та безпечного поведіння зі зброєю (правомірність застосування і використання вогнепальної зброї під час виконання службово-бойових завдань, усунення затримок при стрільбі, технічного обслуговування зброї під час та після служби).

Крім цього, спеціалісти стверджують, що програма вогневої підготовки не враховує деякі моменти з матеріальної частини зброї, заходів безпеки при поводженні з ним, а також засвоєння первинних навичок у практичній стрільбі, необхідні для більш якісного засвоєння матеріалу знань [4, С. 83]. Зокрема, потребують впровадження теми, що розкривають особливості різних зразків стрілецької зброї, яка перебуває на озброєнні в різних державах, позитивного міжнародного досвіду з виконання вправ практичної стрільби. Така необхідність підтверджується статистикою підрозділів поліції зарубіжних країн, в яких приділяють особливу увагу практиці швидкісної стрільби в умовах ближнього бою (табельна вогнепальна короткоствольна зброя).

Крім цього, доцільно до наявного Курсу стрільб для поліцейських включити практичні вправи, які враховують типові ситуації, які виникають під час виконання ними службових обов'язків: симуляційні вправи в умовах обмеженої видимості, у тому числі, з використанням тактичного ліхтаря чи світло-шумових пристроїв, після фізичного навантаження або до чи після відпрацювання прийомів рукопашного бою, а також швидкісної стрільби після пробіжки та розривом дистанції.

Найбільш перспективним напрямом симуляційної вогневої підготовки є використання електронних стрілецьких тренажерів, які дозволяють необмежено у часі практикуватись у стрільбі, фіксувати та аналізувати результати та помилки, а також поєднувати таке навчання з тактичними умовами. Безумовно, подібні відпрацювання покращують мотивацію до навчання і збільшують активність слухачів. Як зазначають фахівці, особливо доцільними є проведення практичних занять із використанням інтерактивного мультимедійного лазерного тиру типу «Рубін-У», що, в свою чергу, дозволяє підвищити мотивацію слухачів до навчання, зацікавити, сформулювати та розвинути оперативне мислення та здатність ефективно діяти, приймати відповідальні рішення під час виконання професійних обов'язків у звичайних умовах, умовах

обмеження часу, а іноді й обмежених ресурсів, у темну пору доби, критичних ситуаціях, поінформованості й зацікавленості в майбутній професійній діяльності [5, с. 7].

Тренажери доцільно застосовувати не тільки на ранніх етапах стрільби, але й для подальшого вдосконалення навичок стрільби в різних ситуаціях [6, с. 89]. Зокрема, виходячи з власного досвіду, обов'язковим для навчання стрільбі має бути інтерактивний тир із мультимедійним екраном, поєднаний з тренажером транспортного засобу, що рухається.

Підводячи підсумок відзначимо, що оптимізація процесу навчання поліцейських припускає впровадження як адаптованих до реальної ситуації симуляційних стрілецьких вправ, так і індивідуальний підхід до навчання кожного слухача. Останній має бути забезпечений не лише завдяки педагогічній майстерності науково-педагогічного працівника. А ще й нормативно регламентований. Зокрема, нормативно врегулювати обмеження кількості слухачів на одного інструктора (викладача) з вогневої підготовки, а також з урахуванням навантаження поділ слухачів на підгрупи. Крім цього, програми навчання поліцейських з вогневої підготовки доцільно щороку удосконалювати і оновлювати, особливо, з урахуванням інновацій в технічних засобах і методиці викладання тактико-спеціальної підготовки.

1. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02 липня 2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379. З наступними змінами та доповненнями.

2. С. Є. Бутов, С. М. Решко, О. І. Ємчук. Теоретичні та практичні аспекти тактичної підготовки працівників поліції до застосування заходів фізичного впливу та вогнепальної зброї в екстремальних ситуаціях під час виконання службових обов'язків. *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 2. С. 102-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2013_2_12 (дата звернення 21.12.2020).

3. Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та Норм витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб: наказ МВС України від 26.04.2019 р. № 334. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS267> (дата звернення 22.02.2021).

4. Д. Г. Казначеев, О. М. Лопаєва Особливості формування психологічної стійкості і готовності працівників поліції у процесі навчання з вогневої підготовки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. №4. С. 82-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2018_4_16 (дата звернення 03.02.2021).

5. Методичні рекомендації щодо використання Інтерактивного мультимедійного лазерного тиру «Рубін-У» під час проведення сценарно-орієнтованих занять з дисциплін «Тактико-спеціальна підготовка» та «Вогнева підготовка»: / Покайчук В., Поливанюк В., Фурса В., Зубець О. Дніпро : ДДУВС 2021. 92 с.

6. В. І. Семенюк, О. Ю. Лавров, М. В. Гришин, М. М. Руденко, А. М. Кравчук. Комплексний підхід до навчання вогневої підготовки з використанням інноваційних технологій. *Системи озброєння і військова техніка*. 2015. № 1. С. 186-190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soivt_2015_1_41 (дата звернення 12.02.2020).

Ростислав Молчанов,
доцент кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ ПРАВОПОРУШНИКА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

З моменту свого створення, Національна поліція України, в процесі реалізації завдань щодо забезпечення правопорядку, щоденно стикається з рудиментарними прогалинами в адміністративному законодавстві.

Так, реальною проблемою сьогодення (яка, втім, існує у правоохоронців моменту створення національних правоохоронних органів) є відсутність в правовому арсеналі поліцейських дієвих заходів з встановлення особи правопорушника, в рамках здійснення провадження по справах про адміністративне правопорушення. Хоча саме цей захід є необхідною умовою для здійснення провадження та, відповідно, складання протоколу про адміністрати-

вне правопорушення.

Сучасним законодавством не передбачена вимога до громадян (за виключенням деяких випадків, наприклад введення надзвичайного стану тощо) щодо постійної наявності «при собі» документів, що посвідчують особу. Інші ж заходи з встановлення особи, наприклад дактилоскопіювання – прерогатива кримінального законодавства (за виключенням заходів з дактилоскопіювання осіб, які піддані адміністративному арешту).

Законодавцем передбачається, що правопорушник повинен самостійно назвати поліцейським свої установчі дані, тобто достовірні відомості про себе. Але на практиці на цей «крок» готовий далеко не всякий правопорушник, особливо якщо він, наприклад, був раніше неодноразово засуджений за вчинення кримінальних правопорушень, не змінив спосіб життя та погляди і, відповідно, вороже налаштований до представників правоохоронних органів.

При цьому поліцейські не мають права здійснювати будь-який вплив на особу для отримання зазначеної інформації.

За таких умов, документування факту здійснення особою адміністративного правопорушення та забезпечення провадження по справі, вбачається неможливим.

Також, слід зазначити, що незважаючи на проведене реформування правоохоронних органів, створення Національної поліції України та, відповідно, зміну нормативних документів, регламентуючих, в тому числі, діяльність підрозділів превентивної діяльності, в «поліцейському законодавстві» залишився ряд недоліків та прогалин.

Так, при виявленні поліцейським адміністративного делікту він повинен його задокументувати, склавши на особу правопорушника протокол про адміністративне правопорушення, що прямо передбачено ч. 1 ст. 254 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП): «про вчинення адміністративного правопорушення складається протокол уповноваженими на те посадовою особою або представником громадської організації чи органу громадської самодіяльності» [2], в якому вказується прізвище, ім'я, по батькові особи, яка вчинила правопорушення (ч. 1 ст. 256 КУпАП).

В свою чергу Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1376 передбачені правила заповнення даного документу, зокрема: «у графі «назва документа, серія, №, ким і коли виданий» – документ, що посвідчує особу (серія, номер паспорта, дата видачі і назва органу, що його видав, або серія, номер іншого документа, що посвідчує особу, яка вчинила правопорушення (службове чи пенсійне посвідчення, студентський квиток тощо), дата видачі і найменування органу (установи, підприємства, організації), що його видав(ла)» [3].

Між тим, як було зазначено вище, чинним законодавством не передбачено жодної норми яка б зобов'язувала особу повідомляти відомості щодо себе чи мати при собі відповідне посвідчення наприклад – паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, тимчасове посвідчення громадянина України, дипломатичний паспорт, службовий паспорт. За таких обставин працівники поліції стають заручниками ситуації – адже правопорушник із особистих суб'єктивних міркувань, а також для того що б не бути притягненим до адміністративної відповідальності невірно називає відомості щодо себе або взагалі їх замовчує [5].

За загальним правилом протокол про адміністративне правопорушення повинен бути складений на місці вчинення проступку, якщо ж складання неможливе поліцейські уповноважені затримати особу в рамках забезпечення провадження в справі про адміністративне правопорушення (відповідно до норм ст. 261 КУпАП, та вимог п. 1 Розділу III Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1376) на строк, що не може перевищувати трьох годин (ч. 1 ст. 263 КУпАП).

Таким чином виникає правова колізія коли, з одного боку, єдиним «засобом» для встановлення особи правопорушника залишається його короткострокове затримання, з другого боку цей захід в реаліях сьогодення, є не дієвим і межує з безпідставним обмеженням прав людини, оскільки можливості поліцейського, який застосував адміністративне затримання, як захід забезпечення провадження, залишаються такими ж обмеженими.

Після спливу строку затримання поліцейській повинен відпустити особу, при цьому адміністративний проступок залишиться без належного документування, що суперечить фундаментальним засадам юридичної відповідальності – принципу невідворотності, зміст

якого полягає в тому, що за вчинення правопорушення особа повинна понести юридичну відповідальність.

Така ситуація зводить нанівець зусилля поліцейських і негативно відображається не тільки на ефективності роботи поліції, а і на основному індикаторі визначення останньої – рівні довіри населення до органів поліції, оскільки громадськість не здатна розуміти те, що особа яка винна у вчиненні правопорушення залишається безкарною [5].

Враховуючи недосконалість сучасного адміністративного законодавства щодо встановлення особи правопорушника, треба наголосити на необхідності її оперативного врегулювання, наприклад шляхом впровадження і правого визначення самої процедури та мобільних автоматизованих систем встановлення особи (планшет поліцейського з пристроєм для зчитування відбитків), ґрунтованих, наприклад, на дактотеках Державної міграційної служби.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30. Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122.

3. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1376. Офіційний вісник України. 2015. № 99. ст. 3405.

4. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. ст. 379.

5. Чишко К.О. Встановлення персональних даних особи порушника: прогалини адміністративного законодавства, що призводять до зниження ефективності роботи органів поліції. Збірник тез доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна європейська поліцейська та можливості її використання в діяльності Національної поліції України» (м. Харків, 11 квітня 2019 р.), ст. 248-249.

Віта Мороз,
доцент кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ І РІШЕНЬ ІНШИХ ОРГАНІВ

Україна виділяється на фоні Східної Європи, як глобальними політичними перетвореннями, які призводять до змін влади в країні, так і регіональними акціями, які впливають на соціально - політичну та економічну ситуацію в країні.

Проаналізуємо основні суб'єкти (органи), які уповноважені здійснювати відповідні функції у сфері примусового виконання рішень суду, зокрема в частині визначення переліку осіб, що мають право реалізації виконавчого провадження за рішенням суду.

Зосередимо увагу на переліку тих органів, які уповноважені застосовувати свої повноваження щодо винесення рішень в порядку притягнення до відповідальності суб'єктів, які порушують законодавство щодо примусового виконання судових рішень. Окрім того, спробуємо розкрити і охарактеризувати зміст правовідносин, що виникають у сфері притягнення виконавчими органами суб'єктів до відповідальності за ухилення від виконання судових рішень.

Зміст вищезазначених правовідносин визначають як сукупність суб'єктивних прав і обов'язків учасників процесу виконання судових рішень уповноваженими на те особами, які реалізуються в рамках адміністративно-правового регулювання примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що визначено рядом нормативно-правових документів у рамках судової реформи.

Різні нормативно-правові документи в сфері регулювання відносин щодо примусово-

го виконання судових рішень визначають суб'єктів, які прямо чи опосередковано є або ж органами, що мають право притягувати до відповідальності інших учасників суспільних відносин у даній сфері, або самі є суб'єктами правопорушення, яких можна притягнути до відповідальності у разі порушення ними норм законодавства.

Таким нормативно-правовими документами є Закон України «Про виконавче провадження», який викладено у новій редакції, Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», в яких переважно визначена відповідальність виконавців судових рішень за їх примусового виконання або неналежне виконання, оскільки Закон України «Про виконавче провадження» також встановлює визначену відповідальність зазначених суб'єктів.

Прикладом є положення абз. 2 ч. 5 ст. 13, де вказано, що за порушення строків прийняття рішень та вчинення виконавчих дій виконавці несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Зміст правовідносин, що виникають з приводу примусового виконання судових рішень, реалізацію яких закріплено повноваженнями відповідних державних органів, які притягують до відповідальності за порушення законодавства, можуть здійснюватися за наступними підставами: а) примусового виконання рішення суду суб'єктами порушення у визначений час; б) у разі ухилення від виконання (бездіяльності) посадових повноважень щодо приведення до виконання судового рішення.

Акцентуємо увагу на тому, що правовідносини у сфері притягнення до відповідальності суб'єктів, які порушують законодавство щодо примусового виконання судових рішень, відбуваються між органами державної влади, які реалізують державну політику у даній сфері з боку фізичних та юридичних осіб, що ухиляються від виконання рішення суду, чим передбачають порядок застосування до них санкцій в рамках чинного законодавства, а також використовують захист своїх прав в рамках міжнародного судочинства в порядку звернення до Європейського суду з прав людини.

Перш ніж перейти до розгляду правосуб'єктності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, необхідно визначити, хто належить до таких органів та осіб. Відповідно до ст. 1 Закону № 1403-VIII, примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та приватних виконавців¹. Згідно зі ст. 6 цього ж нормативного акту, систему органів примусового виконання рішень становлять: Міністерство юстиції України, органи державної виконавчої служби, створені Міністерством юстиції України в установленому законодавством порядку, а у ст. 7 закріплюється перелік посад державних виконавців².

Також, у ст. 6 цього ж закону закріплюється, що виконання рішень можуть здійснюватися іншими органами та установами – у випадках, передбачених законом, рішення щодо стягнення майна та коштів виконуються органами доходів і зборів, а рішення щодо стягнення коштів – банками та іншими фінансовими установами; рішення про стягнення коштів з державних органів, державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ виконуються органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів³. Проте згідно з п. 4 вказаної статті, зазначені вище органи та установи не є органами примусового виконання⁴.

На сучасному етапі чіткого, законодавчо закріпленого переліку органів виконавчої служби не закріплено, на відміну від чинного раніше законодавства. У ст. 3 чинного раніше Закону України «Про державну виконавчу службу» від 24.03.1998 № 202/98-ВР чітко закріплювалося, що до органів державної служби належать: 1) Департамент державної виконавчої служби Мін'юсту України, до складу якого входить відділ примусового виконання рішень; 2) управління державної виконавчої служби Головного управління міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, до складу яких входять відділи примусового виконання рішень;

¹ Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України № 1403-VIII від 02.06.2016. Відомості Верховної Ради. 2016. № 30. Ст. 542.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

3) районні, районні у містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні відділи державної виконавчої служби відповідних управлінь юстиції [39]¹. На сьогодні зазначений нормативний акт втратив чинність через прийняття закону № 1403-VIII, у якому переліку органів державної виконавчої служби не міститься.

Інститут приватних виконавців було запроваджено в Україні згідно із ухваленим Верховною Радою України 2 червня 2016 року Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», який набрав чинності 5 жовтня 2016 року. Відтоді примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) було покладено як на існуючі на той момент органи державної виконавчої служби, так й на нових суб'єктів – приватних виконавців. З положень зазначеного Закону прямо вбачаються відмінності в правовому статусі державних і приватних виконавців. І якщо робота державних виконавців останнім часом вже питань не викликає, то діяльність приватних виконавців все частіше привертає увагу як науковців, так і практикуючих юристів з точки зору законності вчинення ними окремих виконавчих дій та добросовісності реалізації свого правового статусу. Про імовірні зловживання приватними виконавцями своїми повноваженнями вже не раз говорилося на сторінках юридичної періодики. Одним із основних засобів забезпечення законності в їх діяльності є контроль. Не вдаючись до аналізу процедури та ефективності так званого «відомчого» контролю за діяльністю приватних виконавців, який за цим Законом здійснює Міністерство юстиції України шляхом проведення планових і позапланових перевірок, а також контроль з боку Ради приватних виконавців України, вважаємо, що основна увага має бути приділена саме контролю за законністю вчинених приватним виконавцем виконавчих дій, якими можуть порушуватись права та інтереси учасників виконавчого провадження (та осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій) чи інших заінтересованих осіб, а отже, такі випадки вимагають швидкого поновлення їхніх прав і усунення порушень. Такий контроль здійснюється шляхом оскарження рішень, дій та бездіяльності приватного виконавця. Проте, якщо рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця можуть бути оскаржені до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець (а рішення, дії та бездіяльність такого начальника можуть бути оскаржені до керівника органу державної виконавчої служби вищого рівня), то рішення, дії та бездіяльність приватного виконавця підлягають оскарженню тільки безпосередньо до суду. А тут проблеми виникають вже на етапі визначення суду належної юрисдикції для оскарження рішень, дій чи бездіяльності приватного виконавця в межах конкретного виконавчого провадження. Цим передусім й визначається актуальність проблеми саме судового контролю за діяльністю приватних виконавців.²

Інститут приватних виконавців покликаний дозволити здійснювати примусове виконання рішень також особам, які будуть це робити в межах індивідуальної професійної діяльності, не маючи стосунку до державної служби. Отже, навантаження на державних виконавців має суттєво зменшитися, а приватні виконавці будуть самі зацікавлені у вчасному і повному виконанні рішень.

Запровадження інституту приватних виконавців стало новацією в практиці примусового виконання юрисдикційних рішень, що не може не спричинити наукові спори серед учених. Відповідні дослідження наукової літератури свідчать про те, що сьогодні дискусія із цього питання одночасно точиться в декількох розрізах. Зокрема, низка науковців спеціалізується на вивченні позитивних та негативних чинників у функціонуванні інституту приватних виконавців

Останнім суб'єктом, котрий будемо розглядати є Національна поліція України. Діяльність Національної поліції України з приводу залучення до примусового виконання судових рішень регулюється «Порядком взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» затвердженим наказом МВС, МЮУ від 30.01.2018 № 64/261/5.

Вищевказаний порядок визначає механізм взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України з державними, приватними виконавцями при проведенні виконавчих дій щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів.

¹ Там само.

² Короед С.О., Лошицький М.В. Судовий контроль за діяльністю приватних виконавців. Науковий вісник публічного та приватного права Випуск 6, том 2, 2018

Відповідно до розділу IV ст. 1 порядку взаємодії поліцейських з державними, приватними виконавцями при проведенні виконавчих дій, поліцейські залучаються державними, приватними виконавцями для забезпечення публічної безпеки і порядку, запобігання, припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, ужиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних, приватних виконавців, фізичних осіб, що виникли при проведенні виконавчих дій у випадках:

- примусового проникнення виконавця до житла чи іншого володіння фізичної особи;
- виконання постанови державного, приватного виконавця про розшук транспортного засобу боржника;
- примусового виселення боржника;
- примусового вселення стягувача;
- усунення перешкод у користуванні приміщенням (житлом).

Залучення для проведення виконавчих дій працівників поліції здійснюється за вмотивованою постановою виконавця, яка надсилається керівнику територіального органу поліції за місцем проведення виконавчої дії (абзац другий частини четвертої статті 18 Закону України «Про виконавче провадження», пункт 2 розділу II Інструкції з організації примусового виконання рішень). Визначення в законодавстві саме постанови виконавця як підстави залучення працівників поліції до участі у здійсненні виконання рішень заслуговує на увагу в тому контексті, що подеколи не виконавець, а суд санкціонує вчинення певних виконавчих дій чи можливості подальшого вчинення певних виконавчих дій (наприклад, суд санкціонує розшук боржника-фізичної особи, дитини, суд санкціонує привід боржника. При цьому, як видається, сам по собі привід не є виконавчою дією, а є необхідною передумовою вчинення в подальшому виконавцем виконавчих дій після фактичного приводу боржника-фізичної особи до виконавця.).

Кирило Недря,
завідувач кафедри
гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук

ПРОЕКТ «КАПЕЛАНСЬКИЙ ПАТРУЛЬ» В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ – ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ

У світовій практиці правоохоронних структур є доволі усталеною практикою наявність капеланів, які не лише надають духовну підтримку (як зазвичай вважається), а і виступають у ролі кризових психологів, тим самим виконуючи цілком професійно саме світську функцію у зазначених структурах. Особливо виокремлюються у цьому сенсі такі країни як Сполучені Штати Америки та Канада, які і виступають чільними та постійними партнерами реформ правоохоронних органів в Україні. У цих державах капелани не лише забезпечують вищезазначений функціонал, а і навіть залучаються до проведення поліцейських спеціальних операцій: як контактери, переговірники, психологи.

У відповідності до зазначених моделей, та в межах розвитку інститутів громадянського суспільства, починаючи з листопада 2018 року було розпочато проект співпраці з вітчизняними капеланами на базі Управління патрульної поліції Донецької області (надалі – УПП).

Фактори служби патрульних, які стали вирішальними при прийнятті рішення щодо реалізації зазначеного проекту:

- Постійний негатив, який сприймають патрульні на лінії;
- Проблеми в сім'ях, як побутового так і психологічного характеру;
- Шокові та стресові ситуації, пов'язані із загибеллю/травмуванням людей;
- Проблеми комунікації в колективі та потреба розвантаження та врегулювання внутрішньокolleктивних конфліктів;
- Невдячність та несприйняття служби поліцейського, певною кількістю суспільства;

- Конфліктні та «важкі» працівники в колективі;
- Невдоволеність якістю виконаної роботи, що відображається на мотивації.

Зважаючи на все вищезазначене, потреба у належному психологічному супроводі та підтримці є нагальною, оскільки має відображення не лише у психологічних втратах, а й, цілком реальних, фінансово-економічних для бюджету. Зазначені фактори є стресорами для поліцейського, який у сучасних умовах і так зазнає посиленого тиску. Наслідком цього є суттєво пришвидшена професійна деформація співробітників через вигорання та низку інших ефектів, що призведе до суттєвого зниження ефективності праці співробітника, а у подальшому і звільнення, коли буде пройдено відповідну точку не повернення. Таким чином, правоохоронні органи відчувають суттєвий кадровий голод, а також постійну потребу у нових співробітниках, підготовка яких вартує бюджету суттєвих коштів.

За таких обставин, робота з особовим складом, зокрема в межах капеланського служіння, може суттєво збільшити строк служби правоохоронця та зменшити бюджетне навантаження.

Спираючись на міжнародний досвід капеланської служби, в Північній Америці, було отримано запрошення делегувати деяких командирів, разом з вітчизняними капеланами, безпосередньо до США.

Після проходження базових тренінгів, проведення бесід з начальниками поліцейських управлінь та окрешніми шерифами, стало зрозуміло, що капеланська служба - один з невід'ємних факторів морально-психологічного забезпечення працівників їхніх управлінь.

Капелани – це підготовлені волонтери (чоловіки та жінки), які мають досвід душо-пасторського служіння та, фактично навичок психологічної роботи в кризових ситуаціях, або досвід служби в правоохоронних підрозділах. Вони проходять навчання в громадських капеланських організаціях незалежно від своєї конфесії.

Програма базової капеланської підготовки триває 40 годин. Капелан самостійно подає власну кандидатуру в місцеве управління, де комісія розглядає його заяву та рекомендацію організації яку він представляє. Капелан має не менш ніж 10 годин на місяць допомагати своєму управлінню. Допомога виглядає наступним чином:

- За проханням працівників, проводить особисті бесіди, зустрічі та дебріфінги;
- Надихає поліцейських короткою промовою, під час шиккування;
- При спільному патрулюванні, надає допомогу постраждалим або вступає в діалог з населенням;
- Повідомляє про смерть родичів загиблих;
- Проводить заняття з тимблдингу та комунікації;
- Організує спільні соціальні програми для налагодження відносин з громадами;
- Приймає участь в організації тематичних заходів для сімей правоохоронців.

Капелана можна розцінювати як позаштатного помічника психолога та керівника підрозділу.

Пілотний проект ГФ «Капеланський патруль», за час існування отримав значну підтримку серед особового складу, від місцевих громад, від інших правоохоронних підрозділів та міжнародних партнерів.

Підрозділи першої лінії контакту, є найкращими для залучення капеланів. Капеланські організації можуть бути зареєстровані як громадські формування, тому що саме цей статус надає законодавче право їхнім членам допомагати поліцейським під час несення служби та виконання службово-бойових завдань.

В УПП Донецької області були започатковані та проведені наступні спільні заходи:

- «Різдво з копом»;
- «Шопінг з копом»;
- Тренінги з тимблдингу;
- Сімейні вечори;
- Міжнародні табори;
- Онлайн та офлайн семінари з колегами США та Канади.

Також капеланами здійснювалася періодична робота з особовим складом та населенням в межах проекту «Тонка синя лінія». За кошти зібрані капеланами була відремонтована та обладнана кімната відпочинку для патрульних.

Таким чином, безумовно зазначений проект не може розглядатися як самостійна складова у структурі, але за умов достатньо символічного світосприйняття нашими громадами, а також необхідністю розбудови служб психологічної підтримки в правоохоронних

структурах, зазначений проект може бути додатковим інструментом підтримки як поліцейської діяльності так і самого співробітника, фактично підвищуючи якість виконання службово-бойових завдань (що вже доведено в умовах АТО/ООС) та самих строків служби штабних одиниць.

Віталій Покайчук,
завідувач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ

Фундаментальним правом в демократичній державі є право голосувати та обирати [1, ст. 70]. Водночас є право висловлювати свою думку і, роблячи це мирно, збиратися з іншими людьми для вираження своєї думки [1, ст. 39]. Ці права, поміж інших, визначаються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованою Верховною Радою України [2].

Згідно з Конституцією України норми Конституції України є нормами прямої дії [1, ч. 3 ст. 8]. Вони застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти [3].

Право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, закріплене в статті 39 Конституції України, є їх невідчужуваним і непорушним правом, гарантованим Основним Законом України [3].

Проблематика забезпечення національної безпеки належать до найважливіших, найскладніших багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного і політичного життя.

Тим не менш загрози національній безпеці, як явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів (важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [4, п. 10 ч. 1 ст. 1]) та збереження національних цінностей України [4, п. 6 ч. 1 ст. 1], особливо гостро проявились у 2013-2014 роках. Що дало поштовх до пошуку нових підходів сприйняття та розуміння сутності, бачення структурних і функціональних компонентів загальної системи забезпечення національної безпеки в умовах антагоністичних намірів Російської Федерації, посягання на державний суверенітет України, спроби повалення демократичного конституційного ладу.

В свою чергу події, що розгортаються останнім часом у більшості країн світу та пов'язані з масовими безладами, загрозою публічній безпеці та груповими порушеннями публічного порядку, а подекуди (США; Французька Республіка) стали реальною загрозою національній безпеці та збереженню національних цінностей потребують, зокрема, формування нового підходу до забезпечення публічної безпеки і правопорядку та нормативно-правового врегулювання низки проблемних питань службово-бойової діяльності сил безпеки, загалом.

На сьогодні ні на законодавчому рівні, ні на рівні підзаконних нормативно-правових актів питання розстановки сил та засобів, форм та методів попередження, припинення, протидії та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій пов'язаних з неправомірними діями правопорушників під час реалізації конституційного права на мирні зібрання не врегульовано. А те, що мирні зібрання, мітинги, демонстрації, протести, футбольні матчі створюють загрозу публічній безпеці, постійно трансформуються (або можуть призвести) у групові порушення публічного порядку чи масові безлади є аксіомою. Підтвердженням зазначеної аксіоми є і події у США та Французькій Республіці, які стали реальною загрозою національній безпеці та збереженню національних цінностей.

Із втратою чинності Настанови про дії органів, підрозділів ОВС, з'єднань військових

частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС в ліквідації масових заворушень визначилась доволі суттєва прогалина у нормативному врегулюванні зазначеного виду діяльності підрозділів Національної поліції, що у найближчій перспективі може призвести до непоправимих наслідків.

Після подій які відбулися в Укр

яка враховує найкращі європейські практики і гарантує дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Досягнення цієї мети можливе з урахуванням таких керівних принципів: верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищою цінністю, а зміст і спрямованість діяльності держави визначається з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяння їх реалізації; взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства та діалогу, спрямованої на задоволення законних потреб населення.

Слід акцентувати увагу на тому, що використання проактивних методів має на меті мінімізувати фізичний контакт між поліцією та учасниками заходу, що дозволить безконфліктно забезпечити правопорядок під час проведення масових заходів, що є одним із ключових пріоритетів у реформуванні поліцейської діяльності, а також зменшити напруження серед учасників масових заходів та в суспільстві загалом.

Спираючись на досвід Скандинавських країн та теорії динаміки натовпу розробка концепції управління силами і засобами повинна будуватись на наступних стратегічних принципах:

Знання – володіння перевіреною інформацією про різні групи учасників зібрання, їх наміри, цілі, цінності та засоби досягнення мети, а також про осіб та групи осіб, що можуть розглядатися як джерело ризику;

Сприяння – стратегія поліції, насамперед, повинна бути спрямована на сприяння організаторам та учасникам масового зібрання в досягненні їх законної мети;

Комунікація – спілкування з організаторами та учасниками зібрання на всіх стадіях його підготовки та проведення для запобігання виникненню та ескалації конфліктів. Цей принцип є основним, адже саме підтримання належної комунікації представників влади, поліції та громадян допоможе сформувати досить високий рівень довіри населення на всіх етапах масового заходу та уникнути вчинення правопорушень;

Диференціація – сприйняття учасників мирного зібрання не як натовпу, а як сукупності індивідів та окремих особистостей, які можуть мати різні цілі та завдання, зокрема вчинення правопорушень, та по-різному ставитися до поліції. Дотримання цього принципу дозволить швидко ізолювати громадян, які можуть порушити публічний порядок (можливих провокаторів та підбурювачів), від тих, хто поводить мирно та не має мети вчинити правопорушення, а тому поліція може здобути повагу та підтримку, що, у свою чергу, забезпечить підвищення рівня довіри населення до неї.

Беручи до уваги вищевикладене слід зазначити, що на сьогодні вбачається необхідність у розробленні на основі Законів України «Про національну безпеку України», «Про Національну поліцію» та Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів відомчого нормативно-правового акту, який би, спираючись на досвід діяльності поліції скандинавських країн та забезпечення публічної безпеки та правопорядку під час проведення Євро-2012, містив у собі весь комплекс питань забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст.141.

2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції від 17 липня 1997 року № 475/97 ВР [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 40, ст. 263. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01#n54>.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

5. Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів: Наказ МВС України від 23 серпня 2018 року № 706.

Василь Поливанюк,
доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Олег Завістовський,
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

В умовах подальшого розвитку демократії в Україні, забезпечення прав і свобод громадян особливого значення набула проблема підвищення якості й ефективності діяльності сил безпеки правопорядку. Особливе місце в безпеці правопорядку відводиться підрозділам превентивної діяльності. Саме працівники цих підрозділів постійно виконують функції з охорони публічної безпеки під час масових заходів, профілактиці і боротьби з правопорушеннями на вулицях.

Службова діяльність підрозділів превентивної діяльності полягає у спеціальних, профілактичних, охоронних, режимних, захисних, ізоляційно-обмежувальних заходах і діях, що ведуться під керівництвом центрального органу виконавчої влади з метою забезпечення публічної безпеки та охорони громадського порядку під час проведення масових заходів та за надзвичайних ситуацій соціально-політичного, надзвичайного та техногенного характеру.

З давніх часів професійна діяльність щодо захисту громадян, їх прав та свобод, боротьба зі злочинністю спиралась на спеціальні знання, що обумовило необхідність постійної професійної підготовки працівників та вдосконалення їх вмінь і навичок до виконання своїх обов'язків.

Результати службової діяльності всіх підрозділів превентивної діяльності, якість і ефективність їх роботи в головній ступені залежить від рівня професійної підготовки кадрів.

Оволодіння знаннями, уміннями і навиками, постійне удосконалення професійної майстерності є службовим обов'язком всього рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ [1].

Особливе місце в підготовці працівників правоохоронних органів займає тактико-спеціальна та фізична підготовки, які, у свою чергу, призначені озброїти працівників основним інструментом виживання у сутичці з правопорушником та постановки його поведінки під контроль. Однією з основ підготовки працівників правоохоронних органів складають заходи фізичного впливу. Саме під час занять з цього розділу працівники навчаються правильно застосовувати силу при виконанні службових завдань. До тактичної підготовки слід віднести вміння обирати правильну позицію та дистанцію, використовувати укриття, проводити координовані дії, вміння застосовувати зв'язок та вести діалог з правопорушником. Від рівня підготовки працівників, уміння діяти в умовах, пов'язаних з ризиком для життя, прямо залежить як їх особиста безпека, так і життя, здоров'я, безпека громадян.

Слід зазначити, що у кожному органі та підрозділі внутрішніх справ України діє регламентована відомчими нормативними документами відповідна система навчання і виховання працівників.

Водночас існуюча практика професійної підготовки працівників поліції забезпечує лише їх готовність і спроможність до застосування заходів фізичного впливу до правопорушників, тобто спрямована на нейтралізацію небезпеки безпосередньо фізичному здоров'ю працівника, залишаючи поза увагою інші категорії небезпеки, що становлять загрозу психічному здоров'ю та соціальному благополуччю поліцейського. Також слід констатувати, що така підготовка первісно й усталено орієнтована на забезпечення тільки оперативно-службової сфери діяльності. Питання особистої безпеки, яка забезпечується безпосередньо специфікою професійної діяльності, ступенем професійної захищеності працівника, наявні-

стю спеціальних заходів матеріально-технічного, управлінського характеру, цілеспрямованою роботою з особовим складом в цьому напрямку; загальної і професійної підготовленості співробітника; ефективністю дій щодо забезпечення особистої безпеки при вирішенні професійних завдань або в ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю, у повсякденній життєдіяльності працівників поліції залишається як методично, так і практично не вирішеними. [2]

На етапі реформування виникає проблема в комплексному дослідженні теоретичних та практичних проблем організаційно-правового забезпечення професійної підготовки працівників превентивної діяльності, практична значимість якої полягає у вирішенні низки проблем прикладного характеру, пов'язаних із вдосконаленням законодавства у сфері професійної підготовки персоналу, а також у розробці практичних рекомендацій щодо критеріїв підвищення професійної майстерності працівників, задіяних на охорону правопорядку та публічну безпеку.

Загальні проблеми професійної підготовки працівників правоохоронних органів висвітлювалися у вітчизняних працях М.І. Ануфрієва, В.Г. Бабенка, С.Є. Бутова, Г.І. Васильєва, І.П. Загорка, В.І. Пліска, Б.Б. Шаповалова та інш. Окремі аспекти самооборони правоохоронців розглядалися в роботах І.В. Лебедева, Н.М. Ознобішина, В.А. Спірідонова, Л.М. Українця, Б.Б. Шаповалова, А.А. Харлампієва та інш.

1. Ременець О. І., Шаповалов Б.Б. Про необхідний мінімум підготовленості для працівників міліції // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1998. № 4. – с. 70-72.

2. Поливанюк В.Д., Джафаров Ш.З. Забезпечення особистої безпеки поліцейського під час застосування превентивних заходів / В.Д. Поливанюк, Ш.З. Джафаров // Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 25 жовтня 2019 р.). - Дніпро: ДДУВС, 2019. – С. 201-203. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/4755> (дата звернення 22.02.2021).

Володимир Приходько,
завідувач кафедри теорії
та методики спортивної підготовки,
Придніпровської державної академії
фізичної культури і спорту,
доктор педагогічних наук, професор

Максим Логвиненко,
викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИЙОМІВ БОРОТЬБИ, ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ

Розробка і реалізація заходів щодо підвищення рівня безпеки працівників поліції, нормативно-правового регулювання безпечного виконання ними службових обов'язків з огляду на зміни в підготовці правоохоронців нової генерації має забезпечувати більш високий рівень їхньої особистої безпеки[1].

З метою забезпечення особистої безпеки під час виконання службових обов'язків, пов'язаних з ризиком завдання фізичних ушкоджень, поліцейський зобов'язаний використовувати тактичні уміння та фізичну підготовленість. Це досягається шляхом забезпечення гідної спеціальної фізичної підготовки до екстремальних ситуацій, розвитку таких якостей, як сила, витривалість, гнучкість, швидкість і точність рухів, підвищення «запасу міцності» службовця.

На законодавчому рівні застосування фізичного впливу, як одного з заходів примусу, регламентується ст. 42, 43 і 44 Закону України «Про Національну поліцію» [2], відповідно до яких фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників. Поліцейський

може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

Очевидно, що для досягнення ефективного подолання протизаконної фізичної протидії з боку правопорушника з урахуванням особистої безпеки службовця, поліцейський повинен володіти спеціальними прийомами боротьби. Для досягнення дієвості цих прийомів поліцейським необхідно постійно удосконалювати свої уміння та навички у тих сферах фізичної підготовки і спорту, що пов'язані з прийомами боротьби або рукопашного бою [3].

Формування необхідних спеціальних бойових навичок, кидків, больових і задушливих прийомів – це тривалий і трудомісткий процес, який вимагає від співробітників поліції наявності певного рівня розвитку фізичних і морально-вольових, а також особистісних якостей, таких як цілеспрямованість, наполегливість і працьовитість. Попереднє, тренувальне використання бойових навичок в навчальному процесі зі спеціальної фізичної підготовки значно підвищує рівень володіння спеціальними прийомами боротьби службовця [4].

Під час підготовки поліцейських до своєї професійної діяльності, вони проходять навчання з фізичної підготовки, яка відповідно до п. 1 Розділу IX Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України (далі – Положення), затвердженого наказом МВС України від

26 січня 2016 р. № 50, складається з загальної фізичної підготовки, яку поліцейський опановує самостійно, а також тактики самозахисту та особистої безпеки (далі – тактика самозахисту) [5].

Отож, реалії забезпечення особистої безпеки поліцейських під час виконання ними службових завдань висвітлюють проблему, яка потребує особливої уваги [6]. Сьогодні прийняття необхідного пакета підзаконних нормативно-правових актів з питань забезпечення особистої безпеки поліцейських, повного забезпечення підрозділів новітніми спеціальними засобами, вироблення чіткої концепції професійної підготовки поліцейських кадрів у сфері використання спеціальних прийомів боротьби, по-перше, дасть змогу покращити захист поліцейського під час виконання оперативно-службових завдань. По-друге, вказане потребує покращення якості спеціальної професійної підготовки майбутніх службовців – поліцейських, які нестимуть службу у лавах правоохоронних органів.

1. Потопа М. О. Особливості фізичної підготовки майбутніх працівників національної поліції України, як складова службової підготовки ; зб. наук. праць Гуманітарні та природничі науки: актуальні питання. Івано-Франківськ. 2019. С. 172-175.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580/VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580%19> (дата звернення: 23.02.2020).

3. Анісімов Д.О. Застосування фізичної сили як складова особистої безпеки поліцейського: шляхи вдосконалення. *Молодий вчений*. 2020. № 2. С. 270-272.

4. Єрмоменко Е. А. Теоретико-методичні основи викладання хортингу у закладах вищої освіти : монографія. Мін-во освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти. ГС «НФБХУ», 2020. 690 с.

5. Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26 січня 2016 року № 50. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z026016> (дата звернення: 23.02.2020).

6. Ліщук Б. В. Особиста безпека як важлива складова в службовій діяльності поліцейських. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. №. 4. С. 204-211.

Олександр Розгон,
доцент кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРЕВЕНЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА ПУБЛІЧНИЙ ПОРЯДОК І БЕЗПЕКУ

У сучасному світі дедалі більшого значення набуває безпека та законність у суспільних відносинах. Багато в чому стан публічного порядку залежить від ефективної діяльності правоохоронних структур, головним чином поліції. У найбільш розвинутих демократичних державах поліцейська діяльність зорієнтована на недопущення правопорушень, ніж на їх розкриття. Таким чином, значення превенції у роботі поліцейських стає все більш важливим. Водночас, у наукових колах не вщухають суперечки щодо змісту та сутності превентивної діяльності.

Згідно статті 23 «Основні повноваження поліції» на поліцію, серед іншого, покладается завдання щодо здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень [1]. Як впливає із наведеної норми, законодавець розрізняє завдання поліції щодо здійснення превенції та профілактики, визначаючи спільну мету – запобігання правопорушенням.

Відповідно до онлайн-словника української мови, під превенцією розуміється система заходів, спрямована на запобігання, попередження чого-небудь (наприклад, злочинів) [2].

Щодо сутності превенції Ю.Д. Батан слушно зазначає, що загальнотеоретичний підхід до превентивної термінології може полягати в тому, що превенція (запобігання) є родовим поняттям, яке включає профілактику та припинення. Сутність профілактики полягає в подоланні умов та причин об'єкта профілактики. Припинення передбачає недопущення продовження конфлікту (правопорушення) й/або принаймні мінімізацію шкідливих або небезпечних наслідків [3, с. 16].

Також, Н.І. Дідик, веде мову про те, що «превенція» (від лат. prevention, «попереджаю») є попередженням, запобіганням кримінальним правопорушенням. Такий підхід зорієнтований на запобігання кримінальним правопорушенням та визначає превенцію родовим поняттям щодо профілактики. Вчений також наголошує на тому, що науковці розрізняють такі види превенції, як: а) загальна, тобто попередження скоєння правопорушень іншими особами (це попередження вчинення кримінальних правопорушень громадянами, схильними до протиправних учинків) та б) приватна, що означає профілактику (попередження) учинення нових кримінальних правопорушень особами, які вже скоїли будь-які правопорушення [4, с. 190].

Виходячи з викладеного, превенцію можна уявити як загальну категорію, що охоплює всі заходи профілактики, спрямовані на запобігання правопорушенням. Причому профілактику можна сприймати як індивідуалізований вплив, тоді як превенція є загально спрямованою.

Цікавих висновків доходить А.В. Жбанчик, який зазначає, що зарубіжна поліція оперує поняттям превенції, виходячи зі спрямованості заходів «порад» щодо запобігання окремим категоріям правопорушень. Приміром, поліція Гонконгу у простій формі надає на офіційному Інтернет-ресурсі поради для окремих категорій осіб, або щодо певних ситуацій: 1) туристам; 2) мандрівникам вихідного дня; 3) відвідувачам; 4) щодо заходів безпеки на будівельному майданчику; 5) щодо безпеки приміщення (захист від вилому та проникнення); 6) щодо загальної безпеки приміщень і персоналу; 7) щодо захисту систем громовідводу; 8) щодо захисту транспорту; 9) щодо захисту даних кредитної картки; 10) щодо захисту виробництва; 11) щодо захисту фінансів; 12) щодо захисту офісу; 13) щодо захисту магазину; 14) щодо захист у сфері державної реєстрації і при укладанні угод [5, с. 233].

Дійсно, зміщення акцентів від складних операцій виключно силами поліції, до налагодження взаємодії з населенням заради безпеки на території обслуговування, може бути доцільним і корисним для впровадження досвідом.

Переходячи до превенції адміністративних правопорушень, які посягають на публічний порядок, варто наголосити на тому, що чинне адміністративно-деліктне законодавство не містить терміну «публічний порядок», використовуючи замість нього споріднені категорії «правопорядок», «громадський порядок», «громадська безпека». Водночас, вищезгаданий

Закон України «Про Національну поліцію» оперує саме поняттям публічного порядку.

У статті 7 проекту Закону України «Про публічний порядок» від 19.11.2018 № 9300, проступком проти публічного порядку визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на публічний порядок і за яку законом передбачено відповідальність. Відповідальність за проступки проти публічного порядку, мала б, наставати, якщо такі порушення за своїм характером не передбачали кримінальної відповідальності [6].

Керуючись цим, доцільно зупинитися на превенції адміністративних правопорушень, об'єднаних сферою публічного порядку і безпеки, як узагальненої і найбільш сучасної категорії. Найголовнішим тут є те, що відповідні заходи є універсальним, тобто превенція таких правопорушень спрямована на зміцнення законності у цілому.

Перше. Внаслідок збройної агресії Російської Федерації, в Україні збільшився незаконний обіг зброї та вибухових речовин, що створює певні загрози для населення, особливо під час масових заходів. Тому, під час проведення масових заходів за участю населення, незважаючи на характер таких заходів (спортивний, політичний, релігійний тощо) цілком слушними є додаткові інструктажі поліцейських щодо виявлення вибухових пристроїв та залучення підрозділів вибухотехнічної служби поліції.

Друге. Вимагає посиленої уваги з боку поліції мінімізація вчинення окремих видів правопорушень: пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, вживанням алкогольних напоїв, незаконним гральним бізнесом тощо.

Третє. Встановлення у місцях скупчення людей, парках, скверах, інших місцях культурного відпочинку терміналів екстреного виклику поліції (тривожних кнопок).

Четверте. Встановлення та інтеграція у єдину мережу пристроїв для візуального спостереження у місцях масового перебування людей. Важливо забезпечити доступ до онлайн трансляції відео з таких систем у підрозділах поліції та громадських формувань з охорони правопорядку.

П'яте. Важливо забезпечити патрулювання спальних районів, місць відпочинку та дозвілля. Особливо це стосується малоосвічених місць, дитячих майданчиків, відпочинкових та розважальних зон, нічного часу доби.

Шосте. Дотримання карантинних обмежень у зв'язку із протидією поширенню КОВІД-19 в Україні. Характер та зміст таких обмежень визначається залежно від рівня епідеміологічної ситуації, встановленого на території поліцейського обслуговування.

Сьоме. Дотримання безпеки на дорогах, що включає належне світлофорне реагування, експлуатаційний стан доріг, наявність дорожньої розмітки, дорожніх знаків. Доцільним є також реальний початок роботи технічних засобів автоматичної фіксації порушень ПДР щодо швидкісного режиму та правил проїзду перехресть.

Восьме. Залучення громадського активу до участі у забезпеченні публічного порядку на волонтерських засадах у вільний від роботи чи навчання час. Сприяння у навчанні учасників громадських формувань основам правознавства та поліцейської діяльності. Постійний супровід та сприяння у роботі таких ініціативних груп населення з боку поліції.

Дев'яте. Поліпшення стану протидії правопорушень, що вчиняються неповнолітніми. Робота в школах щодо формування здорового способу життя та світогляду правосвідомості.

Десяте. Проведення цільових та тематичних зустрічей з представниками громадського активу на предмет визначення найбільш серйозних загроз для публічного порядку і безпеки на території обслуговування та спільних заходів щодо їхнього вирішення за участю поліції та громади.

Вважаємо, що урахування зазначених моментів у превенції адміністративних правопорушень на місцях має сприяти покращенню стану публічного порядку і безпеки в Україні у цілому.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 141.

2. Тлумачення. Словник.ua URL: <https://slovnuk.ua/index.php?sword=превенція>.

3. Батан Ю.Д. Поняттєво-категорійний апарат превенції як призначення права. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4 (80). С. 11-19.

4. Дідик Н.І. Превентивні функції в діяльності патрульної поліції. URL: [file:///D:/POBRANE/Vlduvs_2016_2_21%20\(1\).pdf](file:///D:/POBRANE/Vlduvs_2016_2_21%20(1).pdf).

5. Жбанчик А.В. До питання про сутність і значення превентивної діяльності Національної поліції України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2019)*. С. 232-233.

6. Про публічний порядок: проект Закону України від 19.11.2018 № 9300. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH76C00A?an=3>.

Ганна Сластнікова,
адвокат, член Національної
асоціації адвокатів України

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ ПРО ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ

В діючій редакції Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ), в п. 8 ч. 1 ст. 19 визначено, що «юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема: спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [1]. У статті 267 КАСУ «Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності», визначено формально-процесуальні особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності, в той же час не дано відповіді на ключові питання предмета та закономірностей його дослідження судами у таких справах. Визначити ж процесуальні особливості судового розгляду цієї категорії адміністративних справ можливо з урахуванням аналізу практики діяльності судів з розгляду цієї категорії справ, вад такої діяльності та науково обґрунтованих алгоритмів діяльності суду, шляхом комплексного та системного аналізу КАСУ загалом та Закону про відчуження, що і буде зроблено нижче.

Відразу варто зазначити, що КАСУ в ст. 12 закріплено дві процесуальні форми позовного провадження в адміністративних справах: спрощене та звичайне, що зроблено, з огляду на принципи правової доцільності, адекватності витрат публічних ресурсів для здійснення правосуддя, ефективності та оперативності діяльності суду, а відтак покращення доступу до правосуддя. З урахуванням цих принципів, зважаючи на ч. 4 ст. 12 КАСУ, адміністративні справи у спорах про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності розглядаються судами винятково за правилами загального позовного провадження.

Якщо слідувати нормі закону, зокрема ч. 4 ст. 5 КАСУ, в якій визначено, що «суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду винятково у випадках, визначених Конституцією та законами України», таке право їм надано Законом про відчуження. Відповідно до ч. 1 с. 15 Закону про відчуження, підставою для примусового відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності є незгода власника земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з викупом цих об'єктів для суспільних потреб [2]. Обов'язковими умовами примусового відчуження цих об'єктів є: 1) земельна ділянка, інший об'єкт нерухомого майна, що на ній розміщені, є приватною власністю фізичної або юридичної особи; 2) вони відчужуються у державну чи комунальну власність лише з мотивів суспільної необхідності; 3) суспільна необхідність їх відчуження зумовлена необхідністю розміщення на цих земельних ділянках чітко визначених об'єктів суспільних потреб: національної безпеки і оборони; лінійних об'єктів та об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури (доріг, мостів, естакад, магістральних трубопроводів, ліній електропередачі, аеропортів, морських портів, нафтових і газових терміналів, електростанцій) та об'єктів, необхідних для їх експлуатації; об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення; об'єктів природно-заповідного фонду; кладовищ; 4) рішення про відчуження прийнято органом виконавчої влади та органом місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та в порядку, визначеному Законом; 5) власнику земельної ділянки були запропоновані умови попереднього і повного відшкодування вартості земельної ділянки та майна, розміщеного на ній на підставі та в порядку, встановленому законом.

Суб'єктом звернення з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (позивачем у справі) є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які, відповідно до закону, можуть викуповувати ці об'єкти для суспільних потреб

(ч. 1 ст. 267 діючого КАСУ). Аналіз цих нормативних приписів дозволяє дійти висновку, що право на звернення із подібними позовами до адміністративного суду мають лише ті суб'єкти владних повноважень, за якими закон визначив повноваження на викуп таких об'єктів, тобто визначені ст. ст. 8, 9 Закону про відчуження.

Положення ч.3 ст. 22 КАСУ вказує, що апеляційним адміністративним судам як судам першої інстанції підсудні справи за позовами про примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені. За змістом частини другої ст. 267 КАСУ, вказана категорія справ підсудна у першій інстанції апеляційним адміністративним судам за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню [2].

Частиною 4 ст. 183-1 КАС України у редакції до 15 грудня 2017 року було встановлено граничний максимальний строк вирішення справи про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності – два місяці з дня надходження позовної заяви. Стаття 267 нового КАС, якою урегульовано особливості провадження у цій категорії справ, граничних строків їх судового розгляду не встановлює. Однак, слід враховувати положення ч. 4 ст. 12 КАСУ, відповідно до якого адміністративні справи у спорах про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності розглядаються судами винятково за правилами загального позовного провадження. Строки здійснення судом розгляду адміністративної справи за правилами загального позовного провадження є однаковими для всіх видів проваджень, і тут слід враховувати, що наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 179 КАСУ підготовче засідання у справі має бути розпочате не пізніше ніж через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, а відповідно до ч. 2 ст. 193 КАСУ, суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті. Граничних же строків розгляду справ у загальному позовному провадженні не встановлено, і це є вірною позицією законодавця, адже одна і та ж категорія справ можуть розглядатись протягом різного строку, що залежить від складності справи, і законодавче обмеження строку розгляду справ не покращує роботу суду, а ставить межі щодо прийняття рішення у справі, що іноді знижує рівень його законності. Одне очевидно, що будь-яка справа, зокрема досліджувана нами категорія справ, має розглядатись в розумні строки, під якими у відповідності до ст. 4 КАСУ слід вважати найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах [1].

Розглянувши особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності, які законодавчо вписані в ст. 267 КАСУ, доцільно з'ясувати особливості судового розгляду цієї категорії справ з урахуванням напрацьованої та проаналізованої судової практики.

Так, вже на етапі відкриття провадження у справі суд має перевірити чи відповідає позовна заява встановленим вимогам, в іншому випадку протягом п'яти днів з дня подання позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху. Слід зауважити, що певних особливих вимог щодо позовів про примусове відчуження земельних ділянок у чинному законодавстві не визначено, проте, виходячи із судової практики, необхідно вказати на певні особливості щодо такого роду заяв.

Окремим проблемним питанням судового провадження по даній категорії справ є подання позову за підсудністю. Адже, як нами було зазначено вище така категорія справ розглядається апеляційними адміністративними судами в першій інстанції. Це зроблено для того щоб пришвидшити вирішення питання передання земельних ділянок для суспільних потреб, адже іноді суспільні потреби та суспільні інтереси мають задовольнятися негайно, адже від цього залежить життєдіяльність багатьох людей (громади селища, міста, регіону), наприклад, коли мова йде про прокладку нових трубопроводів для постачання галу чи відвідних колекторів для відведення відходів життєдіяльності людей (розширення їх магістралі).

Під час судового розгляду такої категорії справ, суд має також з'ясувати підстави, за яких органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та в порядку, визначених Законом про відчуження, мають право викупу земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, для суспільних потреб. Тобто важливим є визна-

чення істинності «суспільних потреб примусового відчуження земельної ділянки і об'єктів, що на ній розміщені» [3, с.39].

У результаті розгляду справи про примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності суд виносить рішення, яке повинно бути ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права, на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, порядок ухвалення якого визначений у ст. 243 КАСУ.

Особливістю судового розгляду справ про примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності є порядок оскарження рішення апеляційного суду як суду першої інстанції. Відповідно до ч. 6 ст. 267 КАСУ «Судом апеляційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності є Верховний Суд. Судові рішення Верховного Суду набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені». Таким чином, на сьогодні судовий розгляд справ про примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності в апеляційному порядку здійснює Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду. На це вказує норма ст. 23 КАСУ в якій зазначено, що «у випадках, визначених КАСУ Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення апеляційного адміністративного суду». В той же час принциповим та безапеляційним є положення ч. 6 ст. 267 КАСУ, відповідно до якого «судом апеляційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності є Верховний Суд, судові рішення якого набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені» [1].

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (з наступними змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.

2. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 1. Ст. 2.

3. Бакуліна С. В. Узагальнення судової практики щодо розгляду публічно-правових та приватно-правових земельних спорів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 2. Ч. 1. С. 39–44.

Олександр Захарченко,
викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ ВОДІЇВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЗА ПОШКОДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПАЛИВО РОЗДАВАЛЬНОЇ КОЛОНКИ АВТОЗАПРАВНОЇ СТАНЦІЇ ПРИ МАНЕВРУВАННІ

Важко уявити життя людини XXI століття без транспорту, який став невід'ємною частиною її буття. Транспорт є надійним помічником у найрізноманітніших сферах діяльності людини. Проте відомі випадки, коли людина, або не правильно користуючись транспортом, або нехтуючи загальними правилами його безпечної експлуатації (в тому числі правилами дорожнього руху), травмується, завдає матеріальну шкоду, а іноді – гине. Детермінантами, які призводять до негативних наслідків є стрімкий розвиток суспільних відносин, постійна гонитва за реалізацією своїх потреб та спроба встигнути зробити більше. Неодноразово трапляються випадки, коли водій транспортного засобу, перебуваючи на автозаправній станції, виконавши всі дії, але не будучи уважним чи поспішаючи, почав рух та пошкодив (відірвав) заправний пістолет та муфту від роздавальної колонки. На перший погляд - це дорожньо-транспортна пригода, а чи є це так з точки зору законодавства.

Перш за все необхідно з'ясувати дефініцію автозаправної станції. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про автомобільні дороги» (далі - Закон) об'єктами дорожнього сервісу є

спеціально облаштовані місця для зупинки маршрутних транспортних засобів, майданчики для стоянки транспортних засобів, майданчики відпочинку, видові майданчики, автозаправні станції, пункти технічного обслуговування, мотелі, готелі, кемпінги, торговельні пункти (у тому числі архітектурні форми), автозаправні комплекси, складські комплекси, пункти медичної та технічно-евакуаційної допомоги, пункти миття транспортних засобів, пункти приймання їжі та питної води, автопавільйони, а також інші об'єкти, на яких здійснюються обслуговування учасників дорожнього руху та які розміщуються на землях дорожнього господарства або потребують їх використання для заїзду та виїзду на автомобільну дорогу [2]. На даному об'єкті дорожнього сервісу водій отримує послуги з заправки транспортного засобу паливними матеріалами. У нашому дослідженні головна увага зосереджується на діях водіїв, які через свою неухважність або квапливість, нерідко пошкоджують майно таких станцій.

З року в рік водії транспортних засобів, керуючи безпосередньо джерелом підвищеної небезпеки на автозаправній станції, відривають заправний пістолет та муфту з паливо роздавальної колонки. Поліцейські, як монопольний орган правомочний здійснювати такого роду провадження у справі про адміністративні правопорушення, кваліфікують дані дії водіїв за ст. 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – Кодекс) «Пошкодження правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна»[1]. Сталою практикою є оформлення актів процесуальної дії та зібрання доказового базису під час виявлення таких деліктів. Відповідно до ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення у справах про адміністративні правопорушення протоколи про адміністративні правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи органів Національної поліції. При складанні цього основоположного акту процесуальної дії про адміністративне правопорушення поліцейськими досить часто порушується принцип «правомірної адміністративної поведінки». Це правило означає, що при складанні протоколу про адміністративне правопорушення, поліцейський, як представник держави, зобов'язаний збирати належні та допустимі докази, на основі яких правомочний орган (судові установи) за підвідомчістю притягне особу до адміністративної відповідальності. Даний принцип є одним з основоположним під час здійснення працівниками поліції адміністративно-юрисдикційної діяльності. На нашу думку, поліцейські порушують дану норму-ідею, коли складають протокол про адміністративне правопорушення за адміністративно-правовою кваліфікацією ст. 124 Кодексу за вчинення дій водіями, які керуючи транспортними засобами, відривають заправний пістолет та муфту на автозаправній станції.

Керуючись ч. 1 ст. 256 Кодексу України про адміністративні правопорушення у справах про адміністративні правопорушення у протоколі про адміністративне правопорушення обов'язково повинен зазначитися нормативно-правовий акт (далі - НПА), який передбачає відповідальність за дане правопорушення. Тобто, за особливостями конструкції норма ст. 124 Кодексу є бланкетною (відсылною). Це означає, що поліцейські повинні на момент складання протоколу про адміністративні правопорушення встановити, що особа порушила Правила дорожнього руху, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 №1306.

Аналізуючи рішення представників Феміди першої інстанції (далі - Реєстр) нами було вишукано чимало постанов у справах про адміністративні правопорушення на транспорті. Проте увагу загострює нормативно-колізійний випадок, коли водії транспортних засобів, будучи, під час безпосереднього керування, неухважними, пошкоджують майно, а саме – елементи об'єктів дорожнього сервісу. З метою вирішення питання щодо надання вірної кваліфікації діям водіїв нами було вибрано рішення з Реєстру.

Так, 01 липня 2020 року суддя Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області Прасолов В.М., розглянувши матеріали про притягнення до адміністративної відповідальності: ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянина України, працюючого «Нова Пошта», водієм експедитором, проживаючого за адресою: АДРЕСА_1, за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст.124 КУпАП. З матеріалів адміністративної справи вбачається: 19.06.2020 року о 20.10 годині по вул. Волгоградській, 15 у м. Кривому Розі, на території АЗС «ОККО», водій ОСОБА_2, керуючи транспортним засобом «RENAULT Dokker» з державним реєстраційним номером НОМЕР_1, був не уважним, не стежив за дорожньою обстановкою, відповідно не реагував на її зміну, перед початком руху не переконався, що це буде безпечним і не створить небезпеку та перешкод іншим учасни-

кам руху та допустив відрив заправочного пістолета, що був встановлений в бак автомобіля. Внаслідок ДТП транспортний засіб та заправочний пістолет отримали механічні пошкодження, чим завдано матеріальні збитки власникам, постраждали відсутні. Своїми діями ОСОБА_2 порушив п. п. 2.3б, 10.1 Правил дорожнього руху [4]. В резолюційній частині суддя Прасолов В.М. притягнув ОСОБУ_1 до адміністративної відповідальності за ст. 124 Кодексу та наклав адміністративне стягнення у вигляді штрафу у розмірі 340 гривень.

У наведеному судовому рішенні суддя посилався на норми, які не регламентують пошкодження об'єктів дорожнього сервісу, а саме – заправочних пістолетів, а також неправильно тлумачиться законодавство про дорожній рух. У даних провадженнях суддя керується п. 2.3 п.п. б та п. 10.1 Правил дорожнього руху, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 .

Надамо роз'яснення даних положень. Відповідно до п. 2.3 п.п. «б» для забезпечення безпеки дорожнього руху водій зобов'язаний бути уважним, стежити за дорожньою обстановкою, відповідно реагувати на її зміну, слідкувати за правильністю розміщення та кріплення вантажу, технічним станом транспортного засобу і не відволікатися від управління цим засобом на дорозі. У п.10.1 зазначено, що перед початком руху, перестроюванням та будь-якою зміною напрямку руху водій повинен переконатись, що це буде безпечним і не створить перешкоди чи небезпеки іншим учасникам руху [3].

Аналізуючи дані положення ми вважаємо, що водій, який відірвав заправочний пістолет та муфту на паливороздавальній колонці не може бути притягнутий до адміністративної відповідальності, так як не може порушити вимоги пункту 10.1 ПДР України, в якому зазначено, що перед початком руху, перестроюванням та будь-якою зміною напрямку руху водій повинен переконатися, що це буде безпечним і не створить перешкоди або небезпеки іншим учасникам руху.

Згідно п.1.10 ПДР України «учасник дорожнього руху - особа, яка бере безпосередню участь у процесі руху на дорозі як пішохід, водій, пасажир, погонич тварин та ін.» [3].

Підводячи підсумки ми хочемо зробити важливий акцент, що якщо в результаті неуважних дій водія не створена небезпека чи перешкоди іншим учасникам руху, то про порушення пункту 10.1 ПДР України не може бути й мови, оскільки АЗС, а саме заправочний пістолет та муфта, не є учасником дорожнього руху. Розглядаючи особливості ст. 124 Кодексу всі елементи юридичного складу формально підпадають під приклади нашого дослідження, але ПДР України не передбачають положення, які регламентують суспільні відносини у даній інституції. На підставі вищевикладеного, кваліфікувати дії водія, який пошкодив елементи об'єкту дорожнього сервісу, тобто складові паливороздавальної колонки на АЗС, з адміністративно-правовою кваліфікацією ст. 124 Кодексу є неправомірно, так як в подальшому під час розгляду справи суди вимушені будуть закривати дані провадження у справі про адміністративні правопорушення. Наслідками не притягнення осіб до адміністративної відповідальності можуть бути виникнення в соціумі стереотипів аномії, нігілістичних настроїв.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство із змінами та допов. на 17 вересня 2020 року: Офіц. Текст. Київ: Алерта, 2020. 322 с.

2. Про автомобільні дороги: Закон України від 08.09.2005 №2862-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text>. (дата звернення: 22.02.2021).

3. Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 №1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 22.02.2021).

4. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90293607>.

**Анатолій Наточій,
Юрій Волков,**
старші викладачі кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СФЕРИ ОБИГУ ЗБРОЇ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ

На даний час у зв'язку з війною на сході України ситуація зі зберіганням вогнепальної зброї є особливо актуальною. Саме це питання в останні роки все частіше виноситься на порядок денний різних категорій громадян, власників мисливської зброї та насамперед законодавчої влади, Уряду, МВС України та ЗМІ.

Умовою ефективності державної політики у сфері обігу зброї є її відповідність тенденціям суспільного розвитку, рівню моральної та правової свідомості населення, кримінологічним показникам злочинності тощо. Тільки за цієї умови можливе досягнення відносної рівноваги між шкідливістю зброї та її соціальною корисністю [1].

Досліджуючи сучасний стан та перспективи вдосконалення нормативно-правового регулювання обігу зброї та вибухових речовин, науковці цілком влучно зазначають, що інститут ліцензування дозволяє державі запобігти виникненню потенційно небезпечної діяльності. Відсутність заборони на заняття певною діяльністю відповідає принципам сучасної держави. У той же час необхідність одержання дозволу на здійснення такої діяльності забезпечує безпеку держави.

Що ж до обігу зброї, то на сьогодні окремі з правових засад даних суспільних відносин врегульовано на рівні наказу Міністерства внутрішніх справ від 21 серпня 1998 року № 622, яким затверджено Інструкцію «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» [2]. Проте зазначений нормативно-правовий акт є лише внутрішнім документом правоохоронного відомства, регулює одну з найважливіших і найнебезпечніших сфер суспільних відносин у нашій державі. Поряд з ним існує значна кількість актів, що певною мірою регулюють обіг зброї. Але, на превеликий жаль, у цій правовій базі відсутній головний нормативно-правовий акт – Закон України «Про зброю».

1. Бокій О.М. Адміністративно-примусові заходи у сфері забезпечення правового регулювання обігу зброї в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. №23. С. 161-169.

2. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622. Офіційний вісник України. 1998. № 42.

Світлана Рижкова,
старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІГРАЦІЙНА АМНІСТІЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ДЕРЖАВНО-МІГРАЦІЙНОЮ СЛУЖБОЮ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Проблема нелегальної міграції є актуальною для багатьох країн світу, це пов'язано насамперед з тим, що нерегульована міграція підриває основи національної безпеки в тому числі і України. З одного боку вона негативно впливає на соціально-економічну ситуацію, з іншого впливає на стан правопорядку в державі та по суті є соціально небезпечним, шкідливим та протизаконним явищем.

Особа, яка є нелегальним мігрантом - іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України, є порушниками міграційного законодавства. Окрім цього, можуть наражатися на небезпеку та ставати жертвами правопорушень, зважаючи на нелегальний статус вони не звертаються за захистом та правовою допомогою. Багато з таких осіб не мають взагалі або обмежені в доступі на медичні послуги, житлові умови, тощо, тим самим порушуються міжнародно-правові стандарти прав людини відносно цих осіб.

Серед основних пріоритетних напрямів роботи Державно-міграційної служби (далі - ДМС) на 2021 рік є підвищення ефективності протидії нелегальній міграції. Так, за статистичними даними ДМС упродовж 2020 року в Україні виявлено 4197 нелегальних мігранта[1]. Слід зазначити, що ця кількість є суттєво меншою, у порівнянні з попередніми роками, адже поширення COVID-19, та запровадження урядом посиленних протиепідемічних заходів суттєво обмежили протидію нелегальній міграції.

Так, у 2019 році було виявлено 12864 нелегальних мігрантів, у 2018 році – 11203 особи, у 2017 році – 9678 осіб, у 2016 році – 6390 осіб, у 2015 році – 5111 осіб, а в 2014 році – 3518 осіб. За країнами походження більшість нелегальних мігрантів є вихідцями з Азербайджану – 651 особа у поточному році, Росії – 599 осіб, Узбекистану – 354 особи, Молдови – 293 особи, Грузії – 258 осіб (2019 рік – 749), Вірменії – 228 осіб, Туреччини – 137 осіб, Таджикистану – 139 осіб [2].

Відповідно до Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року (ціль 10), є запровадження належного механізму та програми регуляризації нелегальних мігрантів. Під регуляризацією нелегальних мігрантів визначені синонімічні поняття легалізація або міграційна амністія, як державна програма, відповідно до якої держава дає можливість іноземцям, які перебувають в ній з порушенням законодавства, отримати законний статус. Світовий досвід у сфері міграції представляє регуляризацію як дієвий інструмент міграційної політики. Пріоритетними напрямками реалізації поставлених цілей є необхідність здійснити легалізацію нелегальних мігрантів, чиє видворення було тимчасово припинено або неможливе, які проживають в Україні протягом тривалого часу, працюють, мають родини і, як наслідок, певною мірою інтегровані де-факто в українське суспільство; не вчинили будь-яких серйозних порушень закону, не представляють жодної загрози для національної безпеки та громадського порядку. Важливим завданням є незалежно від здійснення регуляризації є вироблення механізму, що дасть змогу в індивідуальних випадках легалізувати перебування нелегальних мігрантів (наприклад, з гуманітарних міркувань) [3].

З метою вивчення громадської думки в період з 24 лютого по 31 березня 2020 року, ДМС на офіційному веб-сайті Міграційної служби [4] було анонсоване соціологічне опитування щодо ставлення громадян України до міграційної амністії та доцільності її проведення на території нашої держави. Проте, станом на середину лютого 2021 року результати

зазначеного опитування ДМС не були оприлюднені. Процес аналізу триває.

Відповідно до п. 40 Плану заходів на 2018-2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [5] передбачено здійснити заходи щодо вивчення міжнародного досвіду (країн-членів ЄС та США) з питань запровадження міграційної амністії іноземців та осіб без громадянства. А тому вивчення досвіду країн - членів ЄС та США в контексті зазначеної проблематики є актуальним та на часі й для нашої держави.

Легалізація - актуальна тема на порядку денному країн ЄС і США. Географічно вибір країн для аналізу обумовлений двома обставинами. По-перше, країни Європи та США в останні 25 років провели найбільшу кількість легалізацій. Історія США - нескінченна хвиля амністії для певних соціальних груп. У Європі з 1973 по 2008 роки були проведені 68 кампаній по легалізації нелегальних мігрантів. Майже кожна країна ЄС за останні роки провела щонайменше одну спробу легалізації та/або врегулювання статусу нелегальних мігрантів. В міграційній амністії *sans-papiers* (переклад із французької - «без документів») 87% беруть участь саме нелегальні трудові мігранти. По-друге, програми легалізації в США і ЄС були стратегічно різними за механізмами проведення, мотивами і цільовим групам [5]. Важливим кроком в контексті міграційної амністії є проект закону щодо мігрантів 2021 року, поданий у Конгрес США по модернізації імміграційної системи. Центральний елемент ініціативи - восьмірічний шлях до громадянства для більшості з 11 млн. нелегальних мігрантів. Передбачається, що після перевірки документів і сплати податків їм буде дозволено жити і працювати в США протягом п'яти років. Після цього мігранти зможуть подати заявку на грін-карту, а через три роки отримати шанс на громадянство. Ще один важливий аспект - в документі прописані інвестиції в розмірі \$ 4 млрд. в економіку країн Центральної Америки в якості відповіді на нелегальну міграцію [6]. Отже, питання міграційної амністії для США є актуальним та стоїть на порядку денному.

На сьогодні питання міграційної амністії є актуальним для деяких країн членів ЄС, наприклад Італії. В Італії вперше за останні вісім років знову оголосили масову легалізацію мігрантів, які упродовж тривалого часу жили і працювали в країні незаконно (без дозволу на проживання). Запит на отримання тимчасового дозволу на проживання (*permesso di soggiorno*) можуть подавати робітники зі сфери домашніх послуг, які працюють у сім'ях (доглядальниці, прибиральниці, няні), та особи задіяні в сільськогосподарському секторі (збирачі врожаю на полях).

Іноземні громадяни, у яких термін дії закінчився після 31 жовтня 2019 року мають можливість просити новий документ з обмеженим терміном дії на шість місяців. Запит на легалізацію можуть подавати і ті працівники вказаних категорій, які раніше взагалі не мали дозволу на проживання. За різними даними, легалізація стосуватиметься 300-500 тисяч мігрантів. Йдеться наразі про надання тимчасового дозволу на проживання з терміном дії шість місяців. Міністр внутрішніх справ Італії Лучана Ламорджезе, зауважила, що викриття нелегальної праці приведе до створення законних умов роботи для сільгоспробітників та доглядальниць і прибиральниць. Наміри уряду - гарантувати гідність людей, захист законності та нагальних потреб ринку праці [7].

Отже, на підставі вищезазначеного, вважаємо необхідним подальший аналіз та вивчення світового досвіду деяких країн стосовно підстав, механізму та результатів запровадження міграційної амністії з метою його імплементації у законодавство України, що у свою чергу надасть можливість ДМС більш ефективно протидіяти нелегальній міграції.

1. Публічний звіт Голови Державної міграційної служби України за результатами діяльності у 2020 році URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/9070.html>

2. Міграційна служба цього року затримала 3705 нелегалів URL: <https://glavcom.ua/news/migraciyna-sluzhba-cogorich-zatrimala-3705-nelegaliv-724436>

3. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#n10>

4. ДМС України запустила анонімне опитування щодо амністії для нерегульованих мігрантів URL: http://new.vnrda.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4059:dms-ukrainy-zapustyla-anonimne-opytuvannia-shc

5. Про затвердження плану заходів на 2018-2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-2018-%D1%80#Text>

6. Легалізація мігрантів – это та сфера, в которой спешка недопустима, а промедление смерти подобно URL: <http://www.dialogi.su/discussions/42/246.html>

7. Амнистія Байдена: демократи откривають США для мільйонів нелегалів URL: https://www.gazeta.ru/politics/2021/02/19_a_13484948.shtml;

8. Fact Sheet: President Biden Sends Immigration Bill to Congress as Part of His Commitment to Modernize our Immigration System JANUARY 20, 2021 URL: <http://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/01/20/fact-sheet-president-biden-sends-immigration-bill-to-congress-as-part-of-his-commitment-to-modernize-our-immigration-system>

9. Італія легалізує мігрантів-працівників домашнього сектору і сільського господарства <https://www.radiosvoboda.org/a/news-italia-legalizatsia-migranti/30611230.html>; Regularizzazione: proroga all'8 gennaio 2021 per le istanze con il contributo URL: <http://stranieriinitalia.it/attualita/regolarizzazione-proroga-all8-gennaio-2021-per-le-istanze-con-il-contributo/>

Каріна Пісоцька,
викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ФОРМ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Сталий розвиток держави не можливий без турботи про прийдешнє покоління, як чинник надійного захисту політичних, економічних та соціальних інтересів в майбутньому. Основне завдання в цьому напрямку, полягає в створенні належних умов для нормального психофізичного розвитку дітей, захист їх від негативних чинників, у тому числі й кримінального впливу.

В Україні, в світлі останніх реформ, обов'язок захисту підростаючого покоління від негативного впливу дивізних елементів покладено на підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України.

Метою діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України є захист прав, забезпечення безпечного середовища для розвитку та діяльності дитини. Ефективність діяльності суб'єктів ювенальної превенції безпосередньо залежить як ввід низки чинників, зокрема таких, як: відповідність нормативно-правової бази реаліям сьогодення; органічна імплементації міжнародних стандартів до системи національного законодавства; визначення чіткого алгоритму взаємодії з іншими підрозділами Національної поліції, органами державної влади, міжнародними і громадськими організаціями діяльність яких спрямована на захист прав та інтересів дітей, тощо.

Однак, не дивлячись на достатню правову базу, частково залишилися поза увагою форми адміністративної діяльності підрозділів ювенальної превенції, як засіб практичного застосування норм права. Нажаль доводиться констатувати факт значного спадку радянської практики застосування форм діяльності поліції та акцентуація уваги, в переважній більшості на примусі та недооцінка переконання.

На даному етапі державотворення прийнято низку нормативно-правових актів з даного питання на всіх рівнях державної влади (Закони України, постанови КМУ, Накази міністерств тощо). Не можна залишити поза увагою постанову Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 р. № 453, в якій затверджена державна соціальна програма "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2021 року, в якій одним із пунктів є впровадження дієвих форм і методів профілактики, вчинення правопорушень дітьми та удосконалення системи захисту прав та інтересів дітей, які вчинили правопорушення. [1] Тому, на сьогодні, вектором розвитку для підрозділів ювенальної превенції Національної поліції постає вивчення та вдосконалення форм та методів адміністративної діяльності.

З метою з'ясування сутності поняття «форми адміністративної діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції» необхідно проаналізувати найбільш поширені в адміністративно-правовій літературі визначення поняття «форми адміністративної діяльності Національної поліції України», адже серед сучасних науковців не існує єдиного розуміння даного поняття.

Зокрема, І.П. Голосніченко, вивчаючи форми адміністративної діяльності ОВС зосереджує увагу на тому, що це однорідні за своїм характером та правовою природою групи адміністративних дій, що мають зовнішній вираз, з допомогою яких забезпечуються охорона прав громадян, громадський порядок, безпека та здійснюється боротьба з правопорушеннями [2, с.104].

О. М. Бандурка пропонує розуміти правову форму діяльності органів внутрішніх справ у сфері забезпечення громадської безпеки, як зовнішні прояви державно-владної діяльності, за допомогою яких організовується і реалізується виконання завдань органів внутрішніх справ [3, с. 78].

Цікавою думка є Л.Ю. Іванової, яка, досліджуючи форми адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів, зосереджує увагу на тому, що це насамперед адміністративно-юрисдикційна, профілактична та наглядова, яка пов'язана із ухваленням рішень, та актів, що мають юридичне значення з метою забезпечення діяльності компетентного органу, боротьби з правопорушеннями, охорони громадського порядку та громадської безпеки. [6, с. 58-61].

В. П. Петров стверджує, що формами адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів є сукупність адміністративних дій, за допомогою яких здійснюються повноваження та функції правоохоронних органів під час адміністративної діяльності, кінцевим результатом здійснення яких є забезпечення основоположних прав і свобод громадян, а також боротьба з правопорушеннями, їх профілактика та попередження. [7, с. 446].

Отже, визначаючи форми адміністративної діяльності, думка більшості науковців базується на практичних аспектах застосування цих форм, адже для здійснення та застосування форм адміністративної діяльності необхідним є застосування певних засобів.

Погоджуючись із думкою В. П. Петрова, вважаємо, що такий підхід до форм адміністративної діяльності є дещо звуженим і не повною мірою розкриває суть форми адміністративної діяльності. Адже, зважаючи на кількість підрозділів, існує велике різноманіття форм їх адміністративної діяльності, які використовуються залежно від типу правовідносин.

Тому пропонуємо розуміти поняття форми адміністративної діяльності Національної поліції України, як сукупність адміністративно-правових дій, які характеризуються переважно практичним вираженням діяльності, застосуванням в межах адміністративно-правових норм та компетенцій уповноважених осіб та спрямовані на забезпечення прав і свобод людини, припинення та профілактика правопорушень, боротьбу зі злочинністю.

Охарактеризувавши дане поняття, можемо перейти до визначення поняття форм адміністративної діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції

Так, Л. В. Могілевська під формами діяльності поліції у сфері забезпечення прав та свобод дитини пропонує розуміти, як систему однорідних дій, що мають зовнішнє вираження і спрямовані на реалізацію завдань та державно-владних повноважень Національної поліції України щодо створення оптимальних умов для забезпечення та вільної реалізації прав і свобод людини загалом та прав і свобод дитини зокрема. [2, с. 128]. На думку Дручек О. М. форма діяльності НП України у сфері забезпечення прав і свобод дитини – це об'єктивоване зовнішнє вираження сутності конкретних дій, пов'язаних зі створенням оптимальних умов для реалізації прав, свобод та інтересів дитини, а також спрямованих на попередження і усунення негативних чинників, що ускладнюють їх реалізацію. [3, с. 128]. Однак, ми вважаємо, що автори розглядають дане поняття лише через призму діяльності підрозділу, що спричиняють суто юридичні наслідки.

Таким чином, на основі викладеного вище під формами адміністративної діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції пропонуємо розуміти сукупність однорідних дій, застосування яких визначається компетенцією відповідного нормативно-правового акту та які спрямовані на забезпечення прав, свобод та інтересів дитини, профілактику, припинення правопорушень.

1. Про затвердження Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року Постанова Кабінету Міністрів України; Програма, Паспорт, Заходи від 30.05.2018 № 453.

2. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина. за ред. І.П. Голосніченко. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1995. 177 с.

3. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ. Україна: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків: Основа, 1996. 398 с.

4. Іванова Л. Ю. Класифікація форм адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ. Право і безпека. 2012. №4. С. 57-61

5. Петров В. Г. Форми адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів. Наукові праці НУ ОЮА. 2015. С. 442-447.

Володимир Тимофєєв,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Діана Хованова,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТИВНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

Аналізуючи результати статистичних даних Генеральної прокуратури України [1], ми звернули увагу на стрімке збільшення кількості злочинів у порівнянні з попередніми роками. Детермінантою такого негативного явища є сукупність соціальних, економічних, політичних факторів, які впливають на настрої громадян. Поруч з динамічним розвитком злочинності процвітають супутні та притаманні їй алкоголізм, наркоманія, ігроманія, безпритульність. Працівники Національної поліції, в умовах постійної загрози життю та здоров'ю змагаються за безпеку населення та протидіють злочинності. У своїй діяльності поліцейський дотримується норм Закону України «Про Національну поліцію» [2], який закріплює підстави та порядок застосування поліцейських заходів примусу, а саме: фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

У цій роботі ми зосередили увагу на активному застосуванні вогнепальної зброї, як найбільш суворому заході примусу. Для повного та об'єктивного дослідження теми роботи необхідно окреслити походження терміну застосування та активного застосування вогнепальної зброї, з'ясувати різницю між вказаними поняттями.

Етимологічний аналіз терміну «застосовувати», провів вчений В.І. Осадчий [3], який зазначив що це використання, вживання чого-небудь з користю, користування чимось, що виражається у активній поведінці. Враховуючи це можна дійти висновку, що В.І. Осадчий фактично прирівнює зміст термінів застосування вогнепальної зброї та її використання. На нашу думку це не доцільно, адже відповідно у ч. 13 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» [2] окреслено вичерпний перелік підстав використання вогнепальної зброї поліцейським, а саме: – «поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб». Також, різниця між двома термінами полягає у тому, що застосувати вогнепальну зброю поліцейський може лише до людини, а використати для забезпечення допоміжних функцій: виклик підкріплення та подання сигналу тривоги. Що стосується використання вогнепальної зброї для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб тут погляди вчених розбігаються, адже тварини відносяться до ряду живих. На нашу думку, законодавець при обранні терміну «використання» щодо знешкодження тварин опирався на ст. 180 Цивільного кодексу України [4], яка закріплює статус тварин як речей.

Процес застосування вогнепальної зброї охоплює такі етапи: оголення вогнепальної зброї, приведення її до бойової готовності та спрямування у бік правопорушника. Крім цього, законодавчо закріплене поняття активного застосування вогнепальної зброї, яке залишається не розтлумаченим і породжує спори між правоохоронцями.

Так, наприклад Т.П. Мінка разом з колективом авторів Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ у науково-практичному коментарі Закону України «Про Національну поліцію України» [5] визначив активне застосування зброї як застосування вогнепальної зброї без попередження. Випадками такого застосування є:

- 1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;
- 2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;
- 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;
- 4) якщо особа чинить збройний опір;
- 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Крім цього існує думка, що активне застосування вогнепальної зброї полягає у оголенні вогнепальної зброї, приведення її до бойової готовності, спрямування у бік правопорушника та здійснення декількох (два та більше) пострілів. Після активного застосування вогнепальної зброї поліцейський зобов'язаний негайно повідомити свого керівника, який повідомить відповідного прокурора та центральний орган управління Національної поліції.

Отже, ми розглянули питання етимологія визначень «застосування» та «використання» вогнепальної зброї, проаналізували наукові дослідження за темою активного застосування вогнепальної зброї, надали визначення поняття активне застосування вогнепальної зброї та надали його характеристику.

1. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 30.09.2020 року)

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 30.01.2021 року).

3. Осадчий В.І. Кримінально-правова складова регламентування поліцейських заходів примусу в Законі України «Про Національну поліцію». *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*, 2015, 4: 154-160.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України 18.12.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page> (дата звернення: 30.01.2021 року)

5. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / Кол. авт.; кер. авт. кол. д.ю.н., доц.Т.П. Мінка. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.

Максим Шевяков,
старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОЛІЗІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДОРОЖНІХ ПРИГОД НА ТРАНСПОРТІ: АНАЛІЗ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Динамічний розвиток суспільних відносин, зокрема на транспорті, вимагає негайних та вчасних нормативно-правових удосконалень. Це необхідно, перш за все, для недопущення порушення правоохоронними органами Конституції та законів України в процесі правозастосовної діяльності. Дуже часто представники Феміди через нормативну неврегульованість аспектів суспільних відносин застосовують наявні в законодавчій базі норми права, які за певних безпрецедентних обставин справи не підлягають застосуванню, хоча є, на перший погляд, вірними.

За останні півстоліття по всій земній кулі прогресує дорожньо-транспортна інфраструктура усіх рівнів. Активно випускаються транспортні засоби найновітніших технологій та модифікацій, які характеризуються підвищеним ступенем комфортабельності, надійності та безпеки. У наш час автомобільний транспорт користується величезним попитом на ринку збуту серед водіїв-автолюбителів, число яких з кожним роком більшає.

Наведені фактори обумовлюють підвищену доступність транспортних засобів для категорій осіб, які по-перше, не мають відповідних умінь, навичок та знань щодо користування джерелами підвищеної небезпеки, а по-друге, не мають права на керування транспортни-

ми засобами, зокрема, говорячи про неповнолітніх. Неповнолітні особи все частіше сідають за кермо автомобіля та вчиняють дорожньо-транспортні пригоди (далі – ДТП) під час руху транспортного засобу.

Відповідно до ст. 1187 Цивільного кодексу України використання, зберігання або утримання транспортних засобів створює підвищену небезпеку для особи, яка здійснює їх експлуатацію, та інших осіб. Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка володіла таким джерелом на законних підставах [1].

Крім спричинюваних ДТП людських страждань, такі юридичні факти часто доводять людей до затьожних злиднів. Це пояснюється тим, що водії, які залишились живими після ДТП та члени їх сімей борються за погашення таких негативних матеріальних наслідків:

- 1) відновлення попереднього стану здоров'я шляхом тривалого лікування, реабілітації;
- 2) усунення матеріальних збитків як на користь свого, так і на користь майна підвищеної небезпеки інших осіб, яким теж довелося потрапити в ДТП незважаючи на те, бажали вони цього чи ні;
- 3) відшкодування шкоди державі (в Україні така шкода відшкодовується власникам (балансоутримувачам) автомобільних доріг) за пошкодження доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд та іншого майна.

З огляду на ці фактори можна констатувати, що ДТП спричиняють великі матеріальні збитки користувачам транспортної інфраструктури, власникам автомобільних доріг та державі в цілому. ДТП створює величезне навантаження на центральний орган виконавчої влади, який згідно з чинним законодавством відповідальний за розробку та реалізацію державної політики у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху (далі - БДР), а саме – Національну поліцію України. Через ДТП до державного бюджету не надходить значна кількість коштів, які могли б бути використані на розвиток дорожньо-транспортної інфраструктури.

Значна поширеність ДТП негативно впливає на економіку багатьох країн, особливо країн з низьким доходом. Необхідність зниження кількості ДТП визнається Організацією Об'єднаних Націй (далі - ООН). Робота щодо підвищення БДР здійснюється різноманітними організаціями, у тому числі Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Всесвітнім банком, регіональними комісіями ООН та рядом регіональних банків розвитку [2].

Статистичні дані вказують, що певна, хоч і незначна, частка ДТП вчиняється неповнолітніми, які безпосередньо приймають участь в управлінні транспортним засобом. Такі випадки свідчать про негативну тенденцію щодо збільшення кількості таких випадків на дорогах, яка пояснюється тим, що чинне законодавство не має закріпленої у законах відповідальності за вчинення ДТП вищевказаною категорією осіб. Тим самим наслідком таких пригод є дереалізація принципу «невідворотності покарання» за вчинене діяння через відсутність складу правопорушення передбаченого ст. 124 КУпАП [3].

Наприклад, 17-річний громадянин Є. починає керувати транспортним засобом та під час його руху, порушуючи п.п. б) п. 2.3 та п. 12.1 Правил, будучи неуважним, не стежучи за дорожньою обстановкою, вчасно не зреагувавши на її зміну, та вибравши невідповідну дорожній обстановці швидкість руху, здійснює наїзд на засіб регулювання дорожнього руху – світлофор, внаслідок чого пошкоджено транспортний засіб, світлофор та завдано матеріальних збитків. За положеннями ст. 124 КУпАП до адміністративної відповідальності його притягнути не можна з наступної причини: за особливостями конструкції норма ст. 124 КУпАП «Порушення учасниками дорожнього руху правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна» є бланкетною (відсильною), тобто для з'ясування суті даного АП, слід звертатись до закону або підзаконного нормативно-правового акту, а саме, у даному випадку, до Правил дорожнього руху. Відповідно до п. 1.10 Правил дорожнього руху водієм є особа, яка керує транспортним засобом та має посвідчення водія відповідної категорії.

Отже, враховуючи усі викладені обставини, гр. Є не має статусу водія, а тому він не є спеціальним суб'єктом даного суспільно шкідливого проступку, передбаченого адміністративно-правовою кваліфікацією ст. 124 КУпАП, через що юридичний склад АП виключається. Тому, керуючись «буквою» закону, вищевказана особа притягуватись до адміністративної відповідальності не буде [4].

У даному випадку виникає у даній категорії осіб ілюзія безкарності, унаслідок чого у свідомості громадян формується стійкий нігілістичний стереотип, який потім стає дуже важко викоринити.

Питання відносно притягнення певної категорії осіб до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 124 КУпАП, науковцями, вченими-юристами та співробітниками Національної поліції розглядалася у недостатній кількості, що підтверджує особливу наукову новизну даної роботи. Відомо, що суди є слугами Феміди, вони мають виключне, «монополльне» право приймати юридично важливі та обов'язкові рішення щодо притягнення до відповідальності порушників, звільнення невинних від відповідальності тощо. Аналізуючи судові рішення суддів усіх інстанцій відносно притягнення до адміністративної відповідальності певної категорії осіб за вчинення ними згаданого вище правопорушення, але, головним чином, сфокусувалися на постановках суддів першої судової ланки. Після аналізування мотивувальних та резолютивних частин всіх проаналізованих постанов виявлено раніше непримітні недоліки в нормативно-правових актах, які регламентують дорожній рух, що підривають фундаментальні конституційні принципи «верховенства права» та «невідворотності покарання»[5].

Здійснивши аналіз статистичних даних, в яких відображаються негативні тенденції щодо збільшення кількості ДТП на дорогах, визначивши відповідність національних та міжнародних норм у сфері дорожнього руху, проаналізувавши судові рішення відносно певної категорії осіб про притягнення їх до адміністративної відповідальності за вчинення ними АП, передбаченого ст. 124 КУпАП, для недопустимості дерезалізації принципу «невідворотності покарання» за вчинення згаданого вище АП, через відсутність складу даного правопорушення, а саме – спеціального суб'єкта, викорінення ілюзії безкарності, для розвантаження центральних органів виконавчої влади, відповідальних за розроблення та реалізацію державної політики у сфері дорожнього руху, з питань покриття ними негативних наслідків ДТП, урахувавши проаналізовану інформацію, я дійшов висновку, що законодавство потребує негайних змін.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 01.03.2021).

2. Статистика. URL: uk.wikipedia.org/wiki/Статистика. (дата звернення 01.03.2021).

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. на 17 вересня 2020 року: Офіц. Текст. Київ: Алерта, 2020. 322 с.

4. Лозицький М.П., Шевяков М.О. Окремі проблемні питання притягнення до відповідальності за ст. 124 КУпАП: *Матеріали VI Всеукраїнської конференції молодих вчених ДЮО(м. Кривий Ріг, 26 листопада 2020 р.)*, с. 134-136.

5. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 01.03.2021).

Валерія Бузовська,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шеверун В. С.,
викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ

Сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу. Під час реформування освіти у вищих навчальних закладах прогресивно розробляється концепція дистанційної освіти, що передбачає розробку різноманітних технологій, у тому числі технології змішаного навчання. За концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною,

вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання.

Дистанційне навчання – це технологія, що базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій 8 інформаційне освітнє середовище для постачання навчального матеріалу та спілкування. Дистанційне навчання має низку переваг перед іншими формами навчання. Так, практично не виходячи з дому чи не покидаючи свого робочого місця, можна підтримувати регулярний контакт з викладачем за допомогою телекомунікаційних технологій, у тому числі відеозв'язку, та одержувати структурований навчальний матеріал, представлений в електронному вигляді. Незначна за часом та обсягом частина навчального процесу дистанційної освіти може здійснюватися заочною формою (складання іспитів, практичні, лабораторні роботи тощо).

Дистанційна форма навчання дає можливість створення систем масового безперервного самонавчання, загального обміну інформацією. Саме ця система може найбільш адекватно і гнучко реагувати на потреби суспільства щодо підготовки високопрофесійних фахівців. Можна констатувати, що дистанційне навчання увійшло в 21 століття як найефективніша система підготовки і безперервної підтримки високого кваліфікаційного рівня фахівців різноманітних сфер та галузей.

Характерними рисами дистанційного навчання є: інтерактивність навчання: інтерактивні можливості використовуються в системі дистанційного навчання програм і систем доставки інформації, дозволяють налагодити і навіть стимулювати зворотний зв'язок, забезпечити діалог і постійну підтримку, які не можливі в більшості традиційних систем навчання; гнучкість навчання студентів, що одержують дистанційну освіту, у виборі навчального закладу, місця і часу навчання. Студенти мають можливість не відвідувати навчальних занять, а навчаються у зручній для себе час та у зручному місці; в основу програми дистанційної освіти покладається модульний принцип, що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, яка відповідає потребам студентів; індивідуалізація навчання, яка дозволяє реалізувати для студента індивідуальну навчальну програму й індивідуальний навчальний план. Можна самостійно вибирати послідовність вивчення предметів на основі індивідуального графіку; економічність дистанційного навчання знаходить прояв у ефективному використанні навчальних площ та технічних засобів, концентрованому й уніфікованому представленні інформації, використанні і розвитку комп'ютерного моделювання, що призводить до зниження витрат на підготовку фахівців; а також відсутність проблеми придбання навчальних матеріалів та підручників;

Інформатизація процесу освіти та новітні інформаційно-комунікаційні технології(ІКТ) за умови повного їх використання та введення до освітнього процесу, докорінно змінюють перебіг життя суспільства. У процесі дистанційного навчання використовуються дистанційні курси – інформаційні продукти, які є достатніми для навчання за окремими навчальними дисциплінами».

Це передбачає створення та підтримку «життєдіяльності» загального освітнього простору, який міг би охопити максимальне коло бажаючих отримати освіту та об'єднати не лише студентів та викладачів різних країн, стимулюючи корисний процес обміну досвідом, та сприяв би циркуляції знань. Але важливий нюанс полягає в тому, що на відміну від зарубіжних країн, де дистанційна освіта стоїть поряд із класичною формою здобуття освіти, в нашій державі вона є не альтернативною, а лише однією з допоміжних форм.

Підвищення творчого та інтелектуального потенціалу людини, що одержує дистанційну освіту, за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, вміння самостійно приймати відповідальні рішення [1, с. 400].

Якість якості дистанційної освіти не поступається якості очної форми навчання, оскільки для підготовки дидактичних засобів залучається найкращий професорсько-викладацький склад і використовуються найсучасніші навчально-методичні матеріали; передбачається введення спеціалізованого контролю якості дистанційної освіти на відповідність її освітнім стандартам.

Характерні риси дистанційної освіти:

Гнучкість: студенти, що здобувають дистанційну освіту, в основному не відвідують регулярних занять, а навчаються у зручній для себе час та у зручному місці.

Модульність, в основу програми дистанційної освіти покладається модульний прин-

цип; кожний окремих курс створює цілісне уявлення про окрему предметну сферу, що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам.

Паралельність: навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямком), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності.

Велика аудиторія: одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості учнів, студентів та слухачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачами. Економічність: ефективне використання навчальних площ та технічних засобів, концентроване і уніфіковане представлення інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання повинні сприяти зниженню витрат на підготовку фахівців.

Технологічність, використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір. ³/₄ Соціальна рівність: рівні можливості здобуття освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я і соціального статусу.[2]

Інтернаціональність: можливість здобути освіту в навчальних закладах іноземних держав, не виїжджаючи зі своєї країни, та надавати освітні послуги іноземним громадянам і співвітчизникам, що проживають за кордоном. ³/₄ Нова роль викладача: дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій.

Позитивний вплив на студента: підвищення творчого та інтелектуального потенціалу людини, що здобуває дистанційну освіту завдяки самоорганізації, прагненню до знань, використанню сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, вмінню самостійно приймати відповідальні рішення. ³/₄ Якість:якість дистанційної освіти не поступається якості очної форми навчання, оскільки для підготовки дидактичних засобів залучається найкращий професорсько-викладацький склад і використовуються найсучасніші навчально-методичні матеріали; передбачається введення спеціалізованого контролю якості дистанційної освіти на відповідність її освітнім стандартам.

Технології дистанційного навчання — це відкрита розгалужена система дидактичних та інформаційно-комунікаційних технологій, яка створена за рахунок поєднання потрібних форм, методів і засобів навчання з метою отримання найвищої якості результатів навчання та використовується для розроблення дистанційних курсів, організації навчального процесу та керування ним [3, с. 38-44].

Дистанційне навчання може бути настільки ж ефективним, як і аудиторне навчання, якщо методи і технології відповідають завданням, є взаємодія між студентами та є вчасний зворотний зв'язок між викладачем та студентом. Успішні програми дистанційного навчання базуються на послідовних і комплексних зусиллях студентів, викладачів, координаторів, допоміжного персоналу й адміністрації. Для успішного проведення дистанційного навчання успішно використовується система MOODLE.

1. Кудрявцева С.П. Міжнародна інформація : навчальний посібник / С.П. Кудрявцева, В.В. Колос. – К. : Видавничий дім «Слово», 2005. – 400 с.

2. Що таке дистанційна освіта: як вона працює? [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.vsemisto.info/osvita/2355-sho-take-vysha-osvita-jakvona-prazhuje>.

3. Клокар Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації / Н. Клокар // Шлях освіти. – 2012. – № 4 (46). – С. 38-41.

4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В. Г. Кременем 20 грудня 2018р.).

Єлизавета Вільхова
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Репан М.І.
старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Особиста проблема, про яку не говорили занадто довго, у наш час перетворилася на проблему всього світу. Саме через те, що домашнє насильство намагалися приховувати протягом багатьох років, наголосуючи на тому, що проблема ця не варта уваги, стосується виключно суб'єктів, які входять до складу сім'ї, а також не потребує втручання третіх осіб – увесь світ потерпає від катастрофічних наслідків сьогодення.

Збільшення кількості випадків вчинення домашнього насильства відбувається через недостатній рівень усвідомлення наслідків такої антиморальної поведінки. Крім того, що жертви, свідки та особи, які вчинюють домашнє насильство не усвідомлюють масштабу наслідків даного правопорушення і замовчують про факт його вчинення, також не всі країни світу мають достатній рівень ефективності заходів відповідальності, які могли б забезпечити запобігання нових випадків вчинення домашнього насильства.

У чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність за вчинення домашнього насильства, що являє собою будь-які умисні дії чи бездіяльність економічного, психологічного та фізичного характеру відносно суб'єктів, які мають з кривдником шлюбний, родинний, господарський, правовий та/або інший зв'язок, закріплена статтею 173-2 [3]. За протиправні дії, стосовно того ж кола суб'єктів, які систематично піддаються домашньому насильству, що призвело до їх психологічних або фізичних страждань, погіршення якості життя потерпілого та інших суспільно небезпечних наслідків, передбачена кримінальна відповідальність, закріплена у статті 126-1 чинного Кримінального Кодексу України [3].

Для порівняння рівня ефективності заходів відповідальності, необхідно ознайомитися зі світовим досвідом притягнення до відповідальності осіб, які вчинили домашнє насильство.

У Європі вже приблизно сотню років намагаються віднайти дієві методи боротьби з домашнім насильством, а також займаються розробкою ефективних заходів, що допоможуть запобігати вчиненню нових випадків даного правопорушення. Прикладом ефективної боротьби з антиморальним явищем є покарання осіб, що вчинили домашнє насильство у Швеції. Згідно з чинним законодавством Швеції, за будь-який прояв домашнього насильства, що має психологічний, економічний, фізичний чи сексуальний характер, передбачена кримінальна відповідальність. Тобто навіть через дуже емоційну розмову з партнером, можливе притягнення особи до кримінальної відповідальності. Особливо жорстоко караються протиправні діяння відносно дітей [5, с. 705].

У Великобританії за вчинення домашнього насильства передбачена лише кримінальна відповідальність. Визначення даного антисоціального явища надається у Кодексі королівських прокурорів: домашнє насильство – це будь-який випадок чи низка випадків примусу, контролю, загрозливої поведінки, знущань чи насильства між особами, які досягли 16 річного віку та є/були членами сім'ї незалежно від статі чи орієнтації [4, с. 83]. Тобто, ми розуміємо, що суб'єкти, які вчинили зазначене правопорушення, притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах відповідно до Розділу 76 Закону про тяжкі злочини, без урахування, під час розгляду справи того, відносно якої статі було вчинене насильство [4, с. 83].

У Німеччині, слід зазначити, ефективними заходами протидії домашньому насиль-

ству є можливість заявити про факт вчинення даного правопорушення протягом 3-х місяців з моменту його вчинення, крім того – у випадку виклику поліції на місце вчинення домашнього насильства у момент або ж негайно після його вчинення [5, с. 705], справа порушується відразу, без прохання постраждалого [8]. Відповідно до Кримінального кодексу ФРН за вчинення домашнього насильства передбачена лише кримінальна відповідальність [6, с. 151].

Варто зазначити, що характерною особливістю домашнього насильства є те, що вчинення протиправних дій відбувається відносно обмеженого кола суб'єктів, які мають з кривдником шлюбний, родинний, правовий чи/та інший зв'язок і є або були членами сім'ї. Сім'я – єдиний соціальний інститут, який регулює відтворення людиною ролей, норм, організаційних форм [7, с. 10] і повинен забезпечувати ефективне виховання дитини, як людини і громадянина. Від складу сім'ї та характеру взаємовідносин у ній залежить майбутнє дитини, а саме: її поведінка у суспільстві, моральні цінності, правосвідомість, те, наскільки вона буде відкритою, стійкою і цілеспрямованою особистістю. Найсприятливішими умовами для формування стійкої особистості є сім'я, яка має повний склад і гармонійні взаємовідносини. Від цих чинників також залежить поведінка, стан фізичного і психологічного здоров'я усіх суб'єктів, що мають один із раніше зазначених зв'язків і є складовою сім'ї.

Отже, за відсутності сприятливих умов для існування людини, виникають негативні наслідки. Так, родини, де вчинюється домашнє насильство, мають статус сім'ї, що знаходиться в складних життєвих обставинах, крім того – жоден член сім'ї не може жити повноцінним життям, відсутня реалізація гарантованих Конституцією України прав на вільний розвиток особистості, поваги до гідності, у деяких випадках – права на свободу, обмежується права на свободу світогляду [1] та інші права людини і громадянина, залежно від характеру протиправних дій.

Враховуючи міжнародний досвід ефективної боротьби з домашнім насильством, робимо висновок, що для зменшення випадків вчинення домашнього насильства в Україні, необхідно вилучити дане правопорушення з Кодексу України про адміністративні правопорушення [2], а також додати перелік протиправних дій, закріплених у статті 173-2 чинного КУпАП [2] до переліку протиправних діянь закріплених у статті 126-1 ККУ [3], тим самим зробивши більш жорстким покарання за протиправні діяння стосовно осіб, які є чи були членами сім'ї.

Відповідні зміни допоможуть зменшити рівень вчинення не лише домашнього насильства, але й правопорушень взагалі. Як раніше було зазначено – сім'я впливає на формування особистості та поведінку усіх суб'єктів, що мають один їх зв'язків і утворюють сім'ю, отже, у результаті абсолютної криміналізації домашнього насильства можливе зменшення негативного впливу на фізичне та психічне здоров'я осіб. Таким чином особи, які проживають в сприятливих умовах та повноцінно реалізують свої права, менш схильні до вчинення будь-яких правопорушень. Зумовлено це рівнем сімейного благополуччя, належного виховання і достатнім рівнем соціалізації особи.

1. Конституція України : Закон України від 1996 р. № 254к/96-ВР (№ 27-ІХ від 03.09.2019). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 18.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131.

4. Митник У. М. Кримінально-правова протидія домашньому насильству в окремих країнах Європейського Союзу. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 3. С. 83.

5. Хохлова Д. А. Проблема домашнього насильства: міжнародний досвід в державах ЄС та Україні. *XX Всеукраїнська наукова конференція з кримінології для студентів, аспірантів та молодих вчених*. м. Харків, 16 листопада 2020 р. С. 705.

6. Садонцева Л. К. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні та зарубіжному праві: порівняльний аналіз. *Молодий вчений* № 4 (68) квітень, 2019 р. С. 151.

7. Горещька О. В., Сердюк Н. І. Психологія свм'ї: навч. посіб. Бердянськ:Видавець Ткачук О. В., 2015. С. 10.

8. Злочин і кара: чому в Європі сімейне насильство під табу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2360665-zlocin-i-kara-comu-v-evropi-simejne-nasilstvo-pid-tabu.html> (дата звернення: 23.02.2021).

9. Держдума Росії остаточно ухвалила закон про декриміналізацію насильства у родині. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28262622.html> (дата звернення: 23.02.2021).

Артур Гурєєв
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Карпенко О. М.
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Завдяки технічному прогресу ми маємо чималі можливості, серед яких й обмін досвідом, що служить ключем для відкриття нових знань. Вогнева підготовка, як будь-яка наука, потребує нових підходів, концепцій та теоретичних знань, які можна в подальшому застосувати на практиці. Обмін досвідом допомагає проаналізувати власний підхід до розуміння тих чи інших положень та дізнатись про нові способи ефективного застосування вогнепальної зброї в інших країнах. Підготовка поліцейських в США та в Україні має дещо схожі підходи. Наприклад, підготовка включає чотири блоки навчання. До першого блоку входить: теоретична підготовка та вивчення законодавства країни та психологічні складові застосування зброї. До другого блоку відносять саме вогневу підготовку, яка передбачає як набуття теоретичних, так і набуття практичних навичок. Третій блок – практичне відпрацювання ситуацій на основі декількох десятків рольових ігор. До четвертого відносять фізичну підготовку, яка закріплює в собі фізичні вправи з вивченням техніки прийомів самозахисту[1]. Якщо провести паралель з підготовкою поліцейських в Україні, то всі дії мають бути законними, тобто відповідати Закону України «Про Національну поліцію» та не порушувати конституційні положення та підзаконні акти, які регламентують дії поліцейського. Під час підготовки майбутніх поліцейських, має місце фізична завантаженість та відмінні знання, відпрацювання вправ з вогневої підготовки. Незважаючи на схожість підходів та підготовки, існують й певні розбіжності. В США значної уваги в процесі вивчення вогневої підготовки приділяють психологічній підготовці поліцейського для виконання службових завдань із застосуванням вогнепальної зброї. На цей час виділяють 4 типи темпераменту та 14 психотипів людини[2, с.13]. Правильне визначення темпераменту дає інструкторам вагомий інструмент для мотивації стрільців. Наприклад, заохочення, психологічне стримування, навіювання тощо. Застосування навичок та вмій з вогневої підготовки може бути справжнім стресом для людини, яка до цього не мала досвіду застосування вогнепальної зброї. Тому ми вважаємо, що психологічна підготовка є такою ж важливою, як теоретична або практична. Її важливість обумовлена тим, що на початковому рівні стрільці не можуть чітко пояснити, що їм незрозуміло або ненавмисно приховують страх перед застосуванням зброї та здійсненням пострілу. Важливими у підготовці поліцейських є комунікативні вміння інструкторів, адже від того, як вони встановлюють контакт та доносять інформацію на пряму залежить безпека поведіння стрільця, влучність пострілу, швидкість набуття навичок та кінцевий результат та враження після проходження підготовки. Звичайно, відповідальність лежить не лише на інструкторах, а й на особі, яка проходить курс вогневої підготовки. Важливо зазначити, що даний курс направлений на мотивування майбутніх поліцейських до правильного застосування зброї та належного відношення до курсу та всіх застережень, які категорично заборонено порушувати, адже в основі лежить захист людського життя та мінімізація небезпеки.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що підготовка поліцейських є багатогранною та в залежності від країни складається з різних етапів, має різні підходи і концепції. В основі підготовки лежить знання законодавства, адже ніхто не може бути вище закону та порушувати законодавчі акти. На нашу думку, слід звернути увагу на психологічну підготовку поліцейських, адже завдяки визначенню рівня їх темпераменту та

психотипу можна надзвичайно швидко досягнути високих результатів та навчитись як правильно застосовувати вогнепальну зброю.

1. Джурканін Т. Д., Негодченка А. В., Сергєвнин В. А. Кадрове забезпечення поліції США: монографія/ під ред. А. В. Негодченка. - Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ; Д.: Ліра ЛТД, 2003. - 360 с. (дата звернення 20.02.2021).

2. Мацко Л., Прищак М., Годлевська В. Основи психології і педагогіки: навч. допомога. Вінниця, 2014. 164 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Matsko_Larysa/Osnovy_psykholohii_ta_pedahohiky.pdf (дата звернення 21.02.2021).

Денис Дурицький,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Зеленський Є.С.
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ

Загально визнано, що рівень довіри до правоохоронних органів в Україні вже протягом багатьох років є критично низьким. Але останнім часом він досяг свого мінімуму за весь період незалежності.

Тому одним із нагальних завдань уряду було реформування органів внутрішніх справ. Саме поліція є найбільшим за чисельністю правоохоронним органом, і саме з поліцією пересічний громадянин може потенційно мати велику кількість контактів щодо захисту своїх прав та законних інтересів.

Ось чому вкрай важливо радикально реформувати цей вид правоохоронних органів, насамперед, з метою встановлення правових гарантій прав людини під час здійснення правоохоронними органами заходів спрямованих на охорону публічного порядку.

Стаття 46 Закону України "Про Національну поліцію" регламентує застосування вогнепальної зброї поліцейським. Загалом, її зміст досить детальний і широко відображає міжнародні стандарти в цій галузі, включаючи «Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку» ООН від 1990 року [1].

Таким чином, частина 7 статті цілком конкретно стверджує, що поліцейський має право застосувати вогнепальну зброю виключно з метою заподіяння людині такої шкоди, яка необхідна і достатня за таких обставин, щоб негайно запобігти або припинити збройний напад.

Однак у деяких її положеннях ця стаття надає поліції надмірні повноваження щодо використання вогнепальної зброї та не відповідає вже цитованому положенню частини 7 цієї статті.

Наприклад, частина 4 зазначеної статті визначає виняткові випадки, коли поліцейський може застосовувати вогнепальну зброю. Є декілька, які, на наш погляд, становлять загрозу для прав людини.

Це стосується пункту 5 статті, який дозволяє застосовувати вогнепальну зброю, "для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти". А також пункт 6 частини 6, яка дозволяє поліцейському користуватися зброєю без попередження, "якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу" [2, с. 140].

Слід підкреслити, що тяжкий і особливо тяжкий злочин, передбачений Кримінальним

кодексом України, не завжди поєднується з насильством. Тому сам факт вчинення тяжкого і особливо тяжкого злочину недостатній, щоб вважати це виправданням для застосування зброї. Але головне в тому, що зазначені дві підстави суперечать не лише принципу пропорційності (оскільки вони дають право поліцейському застосовувати вогнепальну зброю проти осіб, які не володіють зброєю та не вчиняють насильницьких дій), а й суперечать цілям застосування зброї, що визначені у частині 7 статті Закону України «Про Національну поліцію». Крім того, застосування зброї в цих випадках може завдати шкоди життю та здоров'ю випадкових людей.

Все вищезазначене також стосується частини 13 статті Закону України «Про Національну поліцію», де сказано, що "поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил". Очевидно, що вогнепальна зброя найменш підходить для сигналізації тривоги або виклику на допомогу, оскільки навіть постріли в повітря можуть завдати шкоди життю чи здоров'ю людини [3, С. 21].

Закон України «Про національну поліцію», безумовно, є важливим кроком до захисту прав людини від протиправних та довільних дій правоохоронних органів. Він містить низку прогресивних норм, які закріплюють гарантії прав і свобод людини та відповідають міжнародним стандартам.

Однак, у той же час, Закон має вказані вище недоліки, які становлять ризик для прав людини.

Загалом, характеризуючи виявлені ризики, насамперед варто зазначити, що вони є наслідком неточності та недостатньої деталізації деяких положень Закону, що стосуються здійснення повноважень поліції. Якщо вищезазначені положення Закону будуть застосовуватись на практиці, буквально та формально, без урахування суті принципів поліцейської діяльності, таких як верховенство закону (ст. 6) та дотримання прав і свобод людини (ст. 7), це може стати основою для численних зловживань поліцією та масових порушень прав людини.

Тому в цьому аспекті Закон в деяких місцях не відповідає вимогам правової визначеності, згідно з якими норми законодавчого акта, що встановлюють порядок здійснення влади, повинні бути зрозумілими і чіткими для пересічного громадянина, не містити неоднозначності та не надавати владі широкий розсуд щодо обмежень прав людини.

Наприклад, вимоги правової визначеності не відповідають положенням частини 3 статті 30 Закону України «Про Національну поліцію», коли після вказівки на те, що поліція має право застосовувати заходи, передбачені Кодексом про адміністративні правопорушення, Кримінально-процесуальним кодексом та Законом «Про Національну поліцію» з незрозумілих причин встановлено, що поліція може виконувати покладені на неї завдання, застосовувати інші заходи, визначені окремими законами. Це вносить зайву дисперсію до правового регулювання повноважень поліції, створюючи ґрунт для конфліктів та труднощів у їх тлумаченні, що в результаті негативно вплине на права та свободи людини.

Таким чином, неоднозначні чи розпливчасті положення Закону України «Про Національну поліцію» щодо гарантій прав і свобод людини повинні бути або внесені зміни в закон, або скориговані на практиці їх застосування.

Основні принципи практичного застосування Закону України «Про Національну поліцію» з точки зору здійснення поліцією своїх повноважень лише починають формуватися. Трохи пізніше будуть прийняті перші рішення вищих судів для тлумачення його правил у найбільш суперечливих ситуаціях.

Тим не менш, надзвичайно важливим є те, щоб підзаконні нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції відповідали вимогам Закону, не спотворюючи змісту його норм на користь вузькоспрямованих інтересів, тим самим заперечуючи всю сутність реформи.

Тому завданням громадських організацій, правозахисників, юристів, науковців та експертів є здійснення комплексного моніторингу практики виконання закону з огляду на повагу прав і свобод людини.

1. Про Національну поліцію Закон України від 02. 07. 2015 року станом на 30.06.2016 р. URL : zakon.rada.gov.ua/go/4651-17.

2. Закон України «Про Національну поліцію». Науково – практичний коментар / За аг. ред. Петкова С. В. К.: «Центр учбової літератури», 2016. 292с.

3. Права людини в діяльності української поліції – 2015. Науковопрактичне видання / Упоряд. Крапивін С.О. / К.: Асоціація УМДПЛ, 2016 р. 408 с.

Олена Лісова,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
аспірант

ПУБЛІЧНА БЕЗПЕКА ТА ПОРЯДОК В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Конституція України визнала права і свободи людини і громадянина пріоритетом у своїй діяльності. Невід'ємним елементом системи стримувань загрози порушення конституційних норм є дотримання всіма суб'єктами правовідносин загальноновизначених норм та правил поведінки. Серед них окреме місце посідають норми, що забезпечують публічну безпеку і порядок [1].

Розвиток адміністративного права на фоні проведення адміністративної та правоохоронної реформ в Україні вимагають постійного оновлення та перегляду теоретико-правової бази [2].

Встановлення, регулювання та постійне забезпечення правопорядку у сфері публічної безпеки та порядку в Україні посідає чи не найважливіше місце серед актуальних проблем адміністративно-правової охорони та адміністративної діяльності в цілому. Це питання актуальне для усіх ланок державної влади, насамперед, виконавчої влади на всій території держави. Сьогоднішні реалії в Україні вимагають створення нових векторів розвитку щодо більш ефективного забезпечення безпеки країни, через подолання криміногенної ситуації, шляхом удосконалення механізмів адміністративно-правового регулювання, у тому числі постійного оновлення та покращення нормативно-законодавчої бази щодо діяльності правоохоронних органів.

З метою формування в державі правових основ існування суспільства з дотриманням прав та основних свобод громадян, що передбачені Конституцією України та іншими нормативними актами, комфортних умов співіснування громадян держава, в особі органів публічної влади, має здійснювати певний комплекс заходів задля забезпечення публічного порядку. Особливе місце серед даних інституцій посідає Національна поліція як основний суб'єкт забезпечення публічного порядку в нашій країні [3].

Відповідно до норм, закріплених статтею 17 Конституції України, забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [4].

Насамперед, забезпечення правопорядку здійснюється правоохоронними органами через «партнерську» взаємодію держави та суспільства. Так, відповідно до Закону України «Про національну поліцію», національна поліція України - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, основними завданнями якої є надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [5].

Для подальшого удосконалення регулювання та забезпечення правопорядку у сфері публічної безпеки та порядку в Україні на сьогодні в державі доцільно розробити концепцію про посилення охорони публічного порядку в публічнодоступних місцях, шляхом проведення заходів щодо поліпшення поліцейської діяльності в даній сфері, зміцнення авторитету патрульної поліції, підвищення ефективності її діяльності, покращення процесу взаємодії з дільничними інспекторами поліції, органами місцевого самоврядування та представниками громадськості. Ключовим фактором також є розробка методичних рекомендацій та програм навчання громадян, що входять до складу громадських формувань, які беруть участь у забезпеченні публічного порядку, шляхом їх практичного навчання в територіальних підрозділах Національної поліції та проходження спеціальних курсів на базі навчальних закладів зі специфічними умовами навчання МВС України [3].

Таким чином, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що регулювання та постійне забезпечення правопорядку у сфері публічної безпеки та порядку в Україні – це врегульовані державою адміністративно-правовими нормами суспільні відносини, які виникають під час реалізації суб'єктами владних повноважень своїх функціональних обов'язків, з метою підтримання правопорядку та забезпечення публічної безпеки в Україні, потребують постійне оновлення, актуалізацію та вдосконалення.

1. Панова О.О. Особливості компетенції органів Національної поліції у сфері забезпечення публічної безпеки / О.О. Панова // Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 25 березня 2019 р. Одеса: ОДУВС, 2019. С.114-115.

2. Панова О.О. Особливості структури адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення публічної безпеки / О.О. Панова // Журнал східноєвропейського права. - № 50- 2018 - С.44-49 - Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/panova_50.pdf.

3. Шевченко С.І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук - Режим доступу: <https://dpuvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/auto/20/2.pdf>.

4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 20 серпня 2015 року №580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Богдан Полупан,
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
к.і.н. **Недря К. М.,**
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЯК УМОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Питання взаємодії правоохоронних органів із громадськістю завжди було актуальним на всіх ступенях розвитку держави. Для забезпечення успішного вирішення основних завдань Національної поліції України потрібно удосконалення вже існуючої діяльності шляхом поліпшення взаємовідносин з громадськими спільнотами, а також модернізувати форми правового регулювання із забезпечення та реалізації діяльності поліції з громадськістю.

Говорячи про взаємодію поліції з населенням, необхідно усвідомлювати, що така, основана на законі, співпраця, яка має спільну мету, підтримання належного стану публічного порядку, перш за все на вулицях та в інших громадських місцях, зниження рівня вуличної злочинності, залучення до спільних заходів все більшої кількості населення, збільшення кількості громадських формувань з охорони публічного порядку, підвищення ефективності їх роботи, все це є нагальна потреба сьогодення [2, с. 30].

Важливим буде зазначити той факт, що Законом України «Про національну поліцію» регламентоване таке положення, діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб [1].

Відповідно до вищезазначеного, необхідним є зосередження уваги науковців та вчених до проблеми взаємодії поліції та громадянського суспільства. Науковий аналіз аспектів взаємодії органів поліції та громадськості був проаналізований у працях таких вчених, як:

О. Бандурки, Ю. Битяка, О. Джафарової, Є. Додіна, Д. Каблова, О. Ключниченка, Л. Ковалю, В. Колпакова, О. Остапенка, А. Рогожина, О. Тимошука, В. Майорова, А. Подоляки, О. Проневича, О. Салманової, В. Шкарупи.

Правову основу взаємодії поліції та суспільства на засадах партнерства утворюють такі джерела [3, с. 6]:

- Конституція України від 28.06.1996;
- Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015;
- Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000;
- Наказ МВС України від 28.07.2017 №650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції»;
- Наказ МВС України від 19.12.2017 №1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України»

Якщо звертати увагу на форми діяльності поліції, то їх можна розділити на правові, які тягнуть за собою юридичні наслідки, та неправові, що таких не спричиняють. Щодо останніх, то це такі форми, які є повсякденними і які позбавлені юридичних наслідків. Вони не пов'язані з реалізацією повноважень правоохоронних органів і не призводять до виникнення, зміни і припинення будь-яких правовідносин. Щодо правових, то вони пов'язані з утворенням і застосуванням норм права, це можуть бути: видання актів, укладення договорів, та здійснення інших значимих дій.

На думку С. Калужного, співпраця органів внутрішніх справ можлива лише за двох форм: за безпосередньої співпраці та консультативні дії.

Щодо консультацій, то вони полягають у тому, що поліція разом із населенням визначають та знаходять вирішення різним проблем. Консультативний механізм допомагає поліції проблеми різної складності та шукати шляхи їх вирішення, та приділяти увагу тим правопорушенням, які найбільше турбують людей.

Безпосередня співпраця полягає у тому, що між ними виникають певні взаємовідносини, за яких вони вирішують проблеми різних ступенів тяжкості за місцем проживання громадян, забезпечуючи вирішення завдань правоохоронної та правозахисної функції.

Шевченко С. зазначає, що вдосконалення взаємодії поліції з населенням – це необхідна умова існування довіри громадян до правоохоронних органів, а також до влади в цілому; аналіз і використання зарубіжного досвіду участі населення у правоохоронній діяльності – це дієвий інструмент якісного покращення співробітництва поліції і громадськості, реальна можливість підвищення ефективності роботи поліції через впровадження в роботу правоохоронних органів моделей діяльності поліції зарубіжних країн по використанню консультативного механізму та співпраці з населенням щодо забезпечення громадського порядку – це нагальна потреба теперішнього часу [4, с. 165].

Отже, відповідно до проведеного нами аналізу, ми з'ясували, що діяльність правоохоронних органів заснована на співпраці з населенням і спрямована на попередження правопорушень і злочинів, що є нагальною потребою сьогодення. Також, основними завданнями взаємодії поліції та суспільства є: підвищення авторитету та довіри населення до поліції, створення позитивного іміджу шляхом підвищення рівня компетентності та професіоналізму органів внутрішніх справ, своєчасне, швидке реагування поліції на всі звернення та проблеми громадян.

1. Закон України «Про Національну поліцію» *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 40-41, ст. 379.
2. Голуб М. В. Взаємодія поліції та населення як обов'язкова умова забезпечення належного стану публічного порядку в сучасних умовах. *Форум права*. 2016. № 2. С. 30-33.
3. Логвиненко Б. О., Кравченко І. С. Взаємодія поліції та суспільства на засадах партнерства в діяльності підрозділів превентивної діяльності. *Методичні рекомендації*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 20 с.
4. Шевченко С. І. Особливості взаємодії національної поліції з громадськістю в процесі забезпечення публічного порядку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Том. 2. С. 162-166.

Яна Лазарєва
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Репан М. І.
старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД У ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ

Беручи до уваги сьгоднішні демократичні цінності, котрі закріплені на законодавчому рівні, влада намагається докладати всі зусилля задля створення середовища, котрі не буде являти собою загрозу для суспільства. Однак, все частіше починає зустрічатися таке твердження, як «булінг», що за своєю природою є високим рівнем конфліктності серед однокласників, учасників освітнього процесу, що в результаті притуплює процес досягнення поставлених цілей. З метою протидії даному явищу, про нього почали активно говорити в усіх сферах життєдіяльності, вводити нові засоби протидії, знаходити ефективні методи та звертатися до закордонного досвіду.

У США влада запустила платформу, котра спрямована на боротьбу з булінгом, діють антибулінгові закони у всіх штатах, ввели кримінальну відповідальність. Випадок у школі Колумбайн, штат Колорадо, коли цькування над Діланом Кліболдом та Еріком Гаррісом привели до трагічних наслідків, а саме 20 квітня 1999 року у середині школи вони вчинили масове вбивство із застосуванням зброї, вбили 13 та поранили 21 особу, після чого вчинили самогубство. Причинами цього стали знущання з юнаків з боку популярних та сильних учнів. Підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновок, що булінг у шкільній сфері може виникати тоді, коли відбувається боротьба між учнями за вищий статус, задоволення соціальних потреб та як інструмент маніпулювання та контролю за учнем свого мікросоціуму. Цькування у шкільному середовищі це небезпечне суспільне явище, яке залишає негативний відбиток на всіх його учасниках.

Будучи однією з країн, які борються із булінгом, Канаді вдалося розробити корисну схему протидії цьому явищу. Ключовими положеннями вищезазначеної схеми є наступні: втручаються на трьох рівнях (вся шкільна спільнота, учнів, які тільки починають знущатися або над якими знущаються, та учнів із серйозними поведінковими розладами, спричиненими булінгом); залучили батьків та місцевої громади до ініціативи. Слід сказати, що залучення широкої громадськості може підвищити ефективність заходів попередження та протидії булінгу. Крім того, залучення учнів до розробки та реалізації програми може значно підвищити їхнє почуття відповідальності до ініціативи.

За результатами канадських досліджень саме відповідність матеріалів віковим особливостям дітей відіграє ключову роль у досягненні мети ініціативи. Важливим методом попередження та протидії булінгу вважається залучення гендерного підходу. Це визначається тим фактом, що прояви булінгу та реакції на нього можуть значно відрізнятися у хлопчиків та дівчаток. Тому саме гендерним відмінностям у методах протидії й попередження булінгу присвячена значна кількість програм, листівок та книг. Кожна дитина має право відчувати себе у безпеці вдома, у школі та у суспільстві відповідно до Конвенції ООН про права дитини [2].

Досвід Великої Британії у попередженні та подоланні такого явища, як булінг у шкільній сфері. Зокрема, у 2006 році Міністерством освіти Великої Британії було розроблено рекомендації та стратегії, які спрямовувалися на запобігання цьому явищу поміж учнями. Було затверджено, що кожна школа має прийняти Статут щодо булінгу, залучати до проведення таких дій батьків, громаду, учнів, представників органу управління освітою, церкву, поліцію. Основними заходами в просвітницько-профілактичній роботі в шкільному середовищі є внесення питань, пов'язаних із цим явищем, які присвячені основам психології, соці-

ального життя та здоровому способу життя; соціальні заходи, відповідно до шкільного календаря позакласних подій, спрямованих на підвищення обізнаності учнів стосовно питань булінгу та запобігати його випадкам. Цікавою комплексною формою соціально-педагогічної роботи щодо попередження булінгу серед дітей є проведення Антибулінгового тижня в школі [3].

Отже, булінг – це тривалі, повторювані дії, головною особливістю якого виступає асиметрія сил. До його ознак відносяться: систематичність; наявність сторін — кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); насильство завжди здійснюється за попереднього наміру, тобто умисно; дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння шкоди; дії кривдника порушують права і свободи особи.

У даному явищі є агресор, який відчуває владу над постраждалим і той, хто не може чинити цьому опір – постраждалий, який змушений страждати від зовнішнього тиску своїх однолітків та принижень. Особисто для України дане явище визначається новим, попри те, що представники влади почали звертати на нього увагу та приймати відповідні рішення, не можна сказати, що проблема вирішена. Тому, вона потребує подальшого дослідження та обговорення, а також необхідно звернутися до закордонного досвіду, де з цим явищем почали протидіяти набагато раніше.

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)» № 2657-VIII від 18.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення 22.02.2021)

2. Горян С.І. Попередження та протидія булінгу у закладах середньої освіти: досвід Канади // Горян С.І. // Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід): збірник тез доповідей учасників XXI студентської науково-практичної конференції іноземними мовами (м. Харків, 9.04.2020 року) URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/09_04_2020/pdf/168.pdf (дата звернення 22.02.2021)

3. Кузнецов В.А. Протидія булінгу у Великій Британії // Кузнецов В.А. // Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід): збірник тез доповідей учасників XXI студентської науково-практичної конференції іноземними мовами (м. Харків, 9 квітня 2020 року) URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/09_04_2020/pdf/208.pdf (дата звернення 22.02.2021).

Тетяна Трень,
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Миронюк Р. В.,
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Національна поліція є правоохоронним органом принципово нового типу, тому виконання завдань, що покладаються на неї, вимагає оновленого підходу до визначення її адміністративно-правового статусу. Робота правоохоронців будується на принципі “community policing”, тобто на створенні довірливих зв'язків між працівниками поліції й населенням [1, с. 162]. Діяльність поліції має соціально орієнтований та сервісний характер, тобто пов'язана з наданням послуг населенню, тому перелік повноважень Національної поліції повинен бути чітко визначеним.

Правники пропонують розуміти під адміністративно-правовим статусом поліції ієрархічне становище останньої в системі органів публічної влади, яке визначається сукупністю адміністративно-правових норм, що закріплюють призначення, функції, організацію діяль-

ності, компетенцію та юридичну відповідальність посадових осіб, які працюють у цих органах [2, с. 136]. Вважаємо таке тлумачення цілком обґрунтованим.

Треба сказати, що саме права, свободи й законні інтереси працівників поліції України становлять основу їх правового статусу та визначають їх положення в суспільстві і державі. Разом із цим, окрім загальних ознак, правам, свободам і законним інтересам поліцейських притаманні низка ознак, які зумовлені особливими функціями правоохоронних органів. Зважаючи на це, можна виділити специфічні види прав, свобод і законних інтересів, які притаманні виключно громадянам України, які є працівниками Національної поліції України. Цікавим є те, їх права є так званими правами-обов'язками, тобто повноваженнями, які визначені в ст. 23 закону України «Про Національну поліцію».

Принагідно буде визначити характерні особливості Національної поліції України як правоохоронного органу, що визначають її особливий адміністративно-правовий статус:

^{3/4} належність Національної поліції до виконавчої влади. Дана ознака свідчить про те, що її діяльність має переважно виконавчо-розпорядчий характер і орієнтована на здійснення безпосереднього управління певними суспільними відносинами і процесами;

^{3/4} Національна поліція є центральним органом виконавчої влади;

^{3/4} Національна поліція є органом сервісного характеру, тобто головним її призначенням є не виконання карально-репресивних заходів, а служіння українському суспільству шляхом надання відповідних послуг населенню;

^{3/4} Національна поліція має право на застосування заходів примусу.

Особливості адміністративно-правового статусу поліцейського визначаються наявністю владних повноважень, встановленням в законодавстві заборони на заняття певними видами діяльності, пред'явленням підвищених вимог до кандидатів на посаду, наявністю значної кількості повноважень, пов'язаних із застосуванням адміністративного примусу, підвищеною відповідальністю як за власні дії під час службової діяльності, так і поза межами служби, наявністю встановлених обмежень як під час вступу на державну службу, так і під час її проходження.

Говорячи про адміністративно-правовий статус правоохоронців не можна оминати увагою завдання Національної поліції. До них належать: реалізація державної політики щодо забезпечення прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку; надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [3].

Досить цікавою особливістю статусу поліції є суворона нормативна регламентованість та обов'язковість. При цьому слід звернути увагу на одну важливу обставину, пов'язану з особливостями реалізації відповідних владних повноважень. Ідеться про те, що в певних випадках накази, які повинен виконувати поліцейський, можуть не відповідати вимогам закону. Особливого значення це набуває в умовах реалізації надзвичайно-правових режимів, що є особливо актуальним в умовах проведення антитерористичної операції на сході України.

Отже, адміністративно-правовий статус Національної поліції являє собою сукупність її повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання тих завдань, що покладені на органи Національної поліції. Виходячи з цього, адміністративні права й обов'язки Національної поліції є фундаментом її адміністративно-правового статусу.

1. Любова Н.О. Діяльність поліції щодо повернення довіри населення та налагодження зв'язків з громадськістю / Н.О. Любова // Актуальні проблеми охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки в сучасних умовах : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 20 листоп. 2015 р.). – Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т вн. справ, 2015. – С. 162–165.

2. Денисюк Д.С. Адміністративно-правовий статус національної поліції України: питання теоретичного визначення. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право». 2015. Вип. 1. Ч.1. С. 131-137.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – С. 1970. – Ст. 379..

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ, КРИМІНОЛОГІЧНЕ Й КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Олександр Дудоров,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем попередження, припинення
та розслідування злочинів територіальними
органами Національної поліції України
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
доктор юридичних наук, професор

ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОЦІНКУ ЗЛОВЖИВАНЬ ДЕРЖАВНИХ РЕЄСТРАТОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕЙДЕРСТВОМ

Стаття 42 Конституції України гарантує кожному право на не заборонену законом підприємницьку діяльність, а ст. 6 Господарського кодексу України закріплює загальні принципи господарювання. Однак ці декларативні норми значною мірою нівелюються внаслідок поширених випадків протиправних захоплень суб'єктів господарювання, що чинить дестабілізуючий вплив на економічні відносини. У Пояснювальній записці до законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань» (щодо надання правових інструментів для боротьби з рейдерством та зміни порядку доступу до відомостей, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань)» (реєстр. № 3179 від 5 березня 2020 р.) зазначається, що збільшення кількості рейдерських атак ускладнює умови для перспективного розвитку підприємств, залучення іноземних інвестицій та створює негативний економічний клімат в державі. Корпоративне рейдерство в Україні є евфемізмом маніпуляцій із нестабільним законодавством, нерозвиненими державними інституціями, щоб захопити контроль над такими, що нічого не підозрюють, компаніями. Це – найбільш кричущий симптом незадовільного інвестиційного клімату в Україні, який ставить державу з проєвропейськими амбіціями на один щабель із набагато біднішими країнами в контексті показників корупції, економічної свободи і легкості ведення бізнесу [1].

Фахівці неодноразово привертати увагу до того, що рейдерство в Україні безпосередньо пов'язане із системою функціонування державних реєстрів.

Наприклад, показовою в цьому сенсі є позиція І. Спасиво-Фатеевої, яка одним з інструментів у руках рейдера (поряд із міноритарієм, суддею і менеджером) називає реєстратора [2, с. 49–51]. Значну роботу при рейдерських захопленнях виконують державні реєстратори, які на підставі сфальсифікованих судових рішень або договорів здійснюють реєстраційні дії, вдаючи, що не розуміють факту підробки [3]. Із приводу «реєстраційної» складової рейдерства А. Смітхюк пише: «... серед напрямів удосконалення законодавства слід відзначити правове регулювання діяльності державних реєстраторів, оскільки в їх повноваженнях закладені істотні можливості для віддаленого впливу на корпоративне підприємство, деконструкції правової реальності, параметри якої відповідають законному волевиявленню учасників корпоративного підприємства із легалізацією «альтернативної» правової реальності, що втілює незаконний інтерес особи, яка вчинює юридично мотивоване корпоративне загарбання» [4, с. 589]. Однією з найбільш розповсюджених рейдерських схем є заволодіння майном шляхом внесення змін до державних реєстрів на підставі поданих державному реєстратору підроблених рішень органів управління юридичної особи, договорів про відчуження, рішень суду тощо. В межах цієї схеми рейдери подають реєстратору протокол зборів учасників товариства (інші документи, відповідно до яких права переходять до третьої особи), а реєстратор, своєю чергою, здійснює відповідну реєстраційну дію та передає корпоративні права такій особі [5, с. 18]. Конкретні кейси із практики діяльності

Ради бізнес-омбудсмена України лише підтверджують слушність цієї думки.

Причому, як справедливо зазначають автори згаданого вище законопроекту, поширеними є випадки, коли рейдерська атака здійснюється шляхом незаконних дій у двох реєстрах одночасно: спочатку в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР) змінюється склад засновників і директор юридичної особи, яка володіє нерухомим майном, та одразу відбувається передача права власності на нерухоме майно від атакованої юридичної до третьої особи шляхом внесення змін до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – ДРРПН). До зловживань державних реєстраторів, пов'язаних із функціонуванням ДРРПН, можуть бути віднесені, зокрема, реєстрація права власності на об'єкт нерухомості без достатніх правових підстав, реєстрація переходу права власності від теперішнього власника до нового без достатніх правових підстав.

Викладене актуалізує питання про кримінально-правову оцінку зловживань державних реєстраторів, пов'язаних з рейдерством.

Відповідаючи на це питання, передусім зазначу, що, оскільки об'єктивна сторона складу злочину «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців» обмежується внесенням завідомо неправдивих відомостей у документи, які подаються для проведення державної реєстрації певних суб'єктів, і поданням таких документів державному реєстратору, то за ст. 205-1 Кримінального кодексу України (далі – КК) не може кваліфікуватись внесення завідомо неправдивих відомостей до самого ЄДР. Дії як державного реєстратора, так і відповідної службової особи (наприклад, Пенсійного фонду України, Державної служби фінансового моніторингу України), які склали чи видали завідомо підроблені офіційні документи, мною свого часу було запропоновано кваліфікувати залежно від суб'єкта за ст. 358 або ст. 366 КК [6, с. 670].

В юридичній літературі правильність кримінально-правової оцінки внесення завідомо неправдивих відомостей до ЄДР і ДРРПН як підроблення документів інколи заперечується на тій підставі, що державні реєстри не є офіційними документами. У зв'язку з цим запропоновано доповнити КК статтею 358-2, яка передбачатиме відповідальність за «умисне внесення в один з єдиних державних реєстрів, передбачених законодавством України, завідомо недостовірних відомостей, а також навмисне знищення або фальсифікацію документів, на підставі яких були внесені запис або зміна в зазначені єдині державні реєстри, якщо обов'язкове зберігання цих документів передбачено законодавством України...» [7, с. 57].

З урахуванням того, що ЄДР і ДРРПН є єдиними державними інформаційними системами, що забезпечують збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання певної інформації, теза про існування прогалини з кримінально-правовою оцінкою внесення неналежащих змін до вказаних державних реєстрів і, відповідно, ідея наведеної законодавчої новели, на перший погляд, сприймаються схвально. Однак глибше занурення у матерію регулятивного законодавства показує, що в цьому разі ми маємо справу з черговим «ноу-хау», що за своєю суттю є пошуком законодавчих прогалин там, де їх немає. Адже для проведення реєстраційних дій державному реєстратору подається пакет документів, передбачений законодавством. Державний реєстратор сканує їх, заносить у відповідний реєстр і видає заявнику (або, як це має місце у розглядуваній нами ситуації, підробляє і залишає в себе) документ із назвою «Опис документів, що надаються державному реєстратору для проведення реєстраційної дії...» (далі вказується назва цієї дії). Результатом реєстраційних дій стає виготовлена спочатку в електронному вигляді виписка з ЄДР або витяг з ДРРПН. Тобто внесення завідомо неправдивих відомостей до ЄДР і ДРРПН (навіть якщо не вважати такі реєстри офіційними документами у кримінально-правовому значенні цього поняття) передбачає підроблення офіційних документів, а тому обстоювана мною теза про звернення у розглядуваній ситуації, зокрема, до ст. 358 КК навряд чи може бути піддана сумніву.

У світлі сказаного приверну увагу і до того, що наведений у ч. 1 ст. 358 КК перелік офіційних документів Законом від 6 жовтня 2016 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» (далі – Закон від 6 жовтня 2016 р.) конкретизовано за рахунок включення до цього переліку документів, які видаються чи посвідчуються, зокрема, державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав або особою, яка уповноважена на виконання функцій держави щодо реєстрації юридичних осіб, ФОПів і громадських

формувань. Крім цього, ч. 2 ст. 358 КК, викладеної в редакції Закону від 6 жовтня 2016 р., передбачає відповідальність у т. ч. за складання, видачу нотаріусом або державним реєстратором завідомо підроблених офіційних документів, а так само за підроблення такими суб'єктами офіційних документів з метою їх використання або збуту. Причому предметом кримінального правопорушення (далі – к. пр.), передбаченого ч. 2 ст. 358 КК, на відміну від к. пр., караного за ч. 1 цієї статті, є будь-які офіційні документи, а не лише ті з них, які надають права чи звільняють від обов'язків.

До того ж офіційними можуть бути й електронні документи, що набуває особливого значення у світлі очікуваної діджиталізації державної реєстрації. Тому навіть якщо, наприклад, відповідно до зміненого Закону про реєстрацію бізнесу жодних дій, пов'язаних з роздрукуванням поданої в електронній формі заяви чи інших документів для їх долучення до відповідної реєстраційної справи в паперовій формі, не здійснюватиметься, ця обставина сама по собі не перешкоджатиме інкримінуванню (за наявності підстав) відповідної частини ст. 358 КК.

Слід мати на увазі і те, що здійснюване задля рейдерства неправомірне втручання в ЄДР і ДРРПН може отримати кримінально-правову оцінку за допомогою норм розділу XVI Особливої частини КК. Принаймні правозастосовна практика таку можливість не відкидає.

Наприклад, державний реєстратор Кам'янської РДА Черкаської області був засуджений за вчинення к. пр., передбачених ч. 3 ст. 368-4 і ч. 1 ст. 362 КК. Як зазначається у вирокі, цей суб'єкт, будучи особою, яка проводить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, одержав неправомірну вигоду за вчинення дій з використанням наданих їй (за проведення реєстраційних дій, пов'язаних з переоформленням права власності на об'єкти нерухомості, – земельну ділянку та житловий будинок), а також, не маючи права на вчинення відповідних реєстраційних дій, шляхом внесення запису до ДРРПН, на підставі фальсифікованих даних здійснив несанкціоновану зміну інформації, яка міститься в ДРРПН відносно об'єктів нерухомості – земельної ділянки і житлового будинку, тобто вчинив несанкціоновану зміну інформації, яка обробляється в автоматизованих системах та до якої він мав право доступу [8].

До речі, у ст. 362 КК міститься варіативна вказівка і на знищення відповідної інформації. Тому ця стаття підлягає застосуванню й у випадках такого втручання державного реєстратора в ЄДР, внаслідок якого інформація про суб'єкта господарювання (повністю або частково) «зникає» з цього реєстру. Виявляється, що така практика в Україні є розповсюдженою, і однією з її причин є те, що «зникла» компанія може бути ідеальним інструментом рейдера, через яку той виводить активи захопленого суб'єкта господарювання [9].

За наявності підстав зазначена поведінка державного реєстратора має додатково розцінюватись як співучасть у к. пр. (згідно з ч. 5 ст. 27 КК посібником визнається, зокрема, особа, яка задалегідь обіцяла іншим чином сприяти приховуванню к. пр.) або як приховування злочину (ст. 396 КК).

У розвиток положення про відсутність прогалин у частині законодавчих підстав для кримінально-правового реагування на зловживання з ЄДР і ДРРПН приверну увагу до одного нюансу, пов'язаного з визначенням суб'єктного складу злочину, передбаченого ст. 205-1 КК. Раніше я висловив думку про те, що з урахуванням характеру дій, караних за цією статтею КК, виконавцем передбаченого ним злочину не може бути державний реєстратор, а його дії було запропоновано кваліфікувати за ч. 2 ст. 358 або ст. 366 КК [6, с. 670–671]. Наразі вимушений уточнити свою позицію.

По-перше, згадування в цьому разі ст. 366 КК «Службове підроблення» навряд чи є доречним з огляду на кримінально-правовий статус державного реєстратора як особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Як слушно зазначається з цього приводу в юридичній літературі, оскільки законодавець виокремив осіб, які здійснюють професійну діяльність з надання публічних послуг, у самостійний вид суб'єктів злочинів, то кваліфікація підроблення офіційних документів особою, яка надає вказані послуги, не може здійснюватись за ст. 366 КК, оскільки суб'єктом злочину, передбаченого цією статтею, є службова особа [10, с. 97].

По-друге, суб'єктом внесення завідомо неправдивих відомостей в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОПу, *de lege lata* може виступити і державний реєстратор. Щоправда, такий сценарій розвитку подій з практичної точки зору видається малоімовірним. Адже, наприклад, якщо державний реєстратор вирішив самостійно «рейдернути» чужу фірму, то він має спочатку підробити низку

реєстраційних документів (протокол загальних зборів із підписами учасників, засвідченими нотаріально, нова редакція статуту, реєстраційна картка з підписом уповноваженої особи тощо). Крім цього, у такому разі державний реєстратор підроблятиме й опис реєстраційних документів, які нібито подавались йому, що уможливило застосування ч. 2 ст. 358 КК.

Розглядувані зловживання державних реєстраторів можуть бути піддані юридичній оцінці і за допомогою норм КК про відповідальність за к. пр. у професійній діяльності, пов'язаній з наданням публічних послуг (ст. 365-2, ст. 368-4 КК). Зазначу при цьому, що належність державного реєстратора до числа осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у судовій практиці зазвичай під сумнів не ставиться.

Так, вироком Голосіївського районного суду м. Києва за ч. 3 ст. 368-4 КК засуджено особу, яка, працюючи державним реєстратором філії КП Главанської сільської ради «Абсолют» у м. Києві, одержала неправомірну вигоду у вигляді 200 доларів США за здійснення державної реєстрації права власності на низку об'єктів нерухомого майна за ТОВ «Імбрем Аурум ЛТД» [11].

Доволі розлого специфічний кримінально-правовий статус державного реєстратора (відмінний від статусу службової особи) розкрив Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС), який вирішував питання про правильність кваліфікації поведінки державного реєстратора однієї із сільських рад, а також призначення йому додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими функціями. У постанові ККС ВС зазначається, що аналіз тексту КК дозволяє зробити висновок про розмежування законом про кримінальну відповідальність понять «особа, яка надає публічні послуги» (до них закон належить, зокрема, державний реєстратор, суб'єкт державної реєстрації прав) і «посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських або організаційно-розпорядчих функцій». Правильність позиції, згідно з якою чинне законодавство розрізняє осіб, які надають публічні (адміністративні) послуги, та осіб, які займають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, підтверджується зверненням до положень ст. 1 Закону «Про адміністративні послуги» і ст. 3 Закону «Про запобігання корупції». ККС ВС вирішив, що суди першої та апеляційної інстанції зробили помилковий висновок про те, що надання публічних послуг з реєстрації нерухомого майна та їх обтяжень є таким, що само по собі пов'язане з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій [12].

Вважаю, що правильно вчинив Дарницький районний суд м. Києва. Виправдовуючи головного спеціаліста другого відділу державної реєстрації речових прав на нерухоме майно реєстраційної служби Головного управління юстиції у м. Києві, обвинуваченого у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 364 КК, цей суд у вирокі вказав, зокрема, на ненадання стороною обвинувачення належних доказів того, що обвинувачений під час вчинення інкримінованих йому дій (реєстрація нежитлового приміщення за одним із ПП), крім надання публічних послуг, виконував ще й організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки, тобто був службовою особою [13].

Водночас задля справедливості слід відзначити, що інколи місцеві суди, виправдовуючи державних реєстраторів за ст. 367 КК, не спростовують помилкові твердження органів досудового розслідування про належність цих осіб до числа службових. Наприклад, це стосується головного спеціаліста відділу державної реєстрації речових прав на нерухоме майно реєстраційної служби Львівського міського управління юстиції, виправданого з підстав, не пов'язаних із визначенням суб'єктного складу службової недбалості. До речі, підтверджуючи правильність виправдання зазначеної особи за ч. 2 ст. 367 КК, ККС ВС, на жаль, також на звернув уваги на те, що вказаного спеціаліста немає підстав визнавати службовою особою у кримінально-правовому розумінні цього поняття [14].

Окрема регламентація кримінальної відповідальності для осіб, які здійснюють професійну діяльність, яка полягає в наданні публічних послуг, загалом заслуговує на підтримку. Такий законодавчий крок, як відомо, дозволив об'єднати в одну групу спеціальних суб'єктів злочинів (прирівняних до службових) тих осіб, стосовно кримінально-правової оцінки діяльності яких виникали суперечливі судження, коли в одних випадках цих осіб визнавали службовими, а в інших – ні. Необхідність робити застереження «загалом» зумовлена декількома обставинами.

Одна з проблем тут – це те, що легальні переліки осіб, які надають публічні послуги, далекі від ідеалу. Наприклад, у переліках осіб, вміщених у частинах 1 і 3 ст. 368-4 КК, на відміну від ст. 365-2 КК, чомусь не фігурує державний реєстратор. Вжитий у ч. 3 ст. 368-4

КК зворот «іншою особою, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг», має тлумачитися обмежувально, адже: а) усі сумніви тлумачаться на користь особи, діяння якої кваліфікується, а законодавство не містить чіткого визначення поняття «публічні послуги» (фактично воно є оцінним); б) згідно з п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції» віднесення інших осіб (крім аудиторів, нотаріусів, приватних виконавців, оцінювачів, експертів, арбітражних керуючих, незалежних посередників, членів трудового арбітражу, третейських суддів під час виконання ними цих функцій) до тих, хто надає публічні послуги, має бути визначено законом. При цьому належність державних реєстраторів до числа осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, на мою думку, однозначно випливає з положень Закону реєстрацію бізнесу і Закону про ДРРПН. Такої ж думки дотримуються М. Мельник і М. Хавронюк [6, с. 1138], які, щоправда, посилаються в цьому контексті лише на Закон реєстрацію бізнесу.

У ч. 3 ст. 368-4 КК, на відміну від ч. 1 цієї статті, а так само ч. 1 ст. 365-2 КК, відсутнє застереження «яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування». Зазначене застереження *de lege ferenda* має бути виключене із зазначених кримінально-правових норм, оскільки тут встановлено відповідальність за зловживання осіб, які виступають як певні професіонали (здійснюють професійну діяльність з надання публічних послуг), а не як представники певних органів (організацій).

Оскільки зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, є умисним злочином, скоєне з необережності неналежне виконання державним реєстратором покладених на нього обов'язків унеможливує інкримінування ст. 365-2 КК. Зокрема, через це заслуговує на підтримку пропозиція С. Рак розширити коло суб'єктів службової недбалості за рахунок осіб, які надають публічні послуги [15, с. 5, 10, 14–15].

Таким чином, є підстави зробити висновок про загалом достатність наявних кримінально-правових засобів для реагування на вчинювані під час рейдерських захоплень зловживання державних реєстраторів, пов'язані з функціонуванням ЄДР і ДРРПН. Вказане, щоправда, не стосується пеналізації. Слід погодитись з існуванням проблеми караності к. пр., які є проявами рейдерства, включаючи ті з них, які означають підроблення документів, їх використання і зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги.

1. Stack G. Ukraine's corporate raiders take time out – but for how long? *BNE*. February 10, 2010. URL: <http://www.bne.eu/story1954> (дата звернення: 25.02.2021).

2. Спасибо-Фатєєва І.В. Рейдерство: розуміння, види, небезпека та способи боротьби. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 4. С. 46–53.

3. Гончарук О. «Полювання» на бізнес час припинити. *Юридичний вісник України*. 2019. 1–17 січ., № 1–2.

4. Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки) : теоретико-правові аспекти : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 662 с.

5. Business Ombudsman Council. Системний звіт «Боротьба з рейдерством: сучасний стан та рекомендації» (липень 2017 р.). URL: <https://boi.org.ua/publications/systemicreports/1134-systemic-report-combating-raidership-current-stat> (дата звернення: 25.02.2021).

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.

7. Фомічов К.С., Заставська Л.П. Єдині державні реєстри України як предмет посягання при рейдерських захопленнях. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2014. № 3. С. 54–58.

8. Вирок Кам'янського районного суду Черкаської області від 26 листопада 2020 р. у справі № 1-кп/696/130/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93124977> (дата звернення: 25.02.2021).

9. Українські компанії зникають з Єдиного державного реєстру. URL: <https://opendatobot.ua/blog/43-delete> (дата звернення: 25.02.2021).

10. Рябенко М.В. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 267 с.

11. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 19 вересня 2018 р. у справі № 752/18517/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76557668>. (дата звернення: 25.02.2021).

12. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 29 жовтня 2019 у справі № 283/110/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85412824> (дата звернення: 25.02.2021).

13. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 17 грудня 2020 р. у справі № 753/4203/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93755015> (дата звернення: 25.02.2021).

14. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 23 січня 2020 р. у справі № 466/7075/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87243236>.

15. Рак С.В. Кримінальна відповідальність за службову недбалість : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 21 с.

Popescu Gabriel-Dragoș,
Police Commissioner
Police instructor
Chair of Criminal Investigations,
„Vasile Lascăr” Police Agents School,
Câmpina, Romania

SPECIAL TECHNIQUES FOR SURVEILLANCE AND INVESTIGATION REGULATED BY THE ROMANIAN LAW

Special surveillance and investigation methods represent probative procedures which aim at investigating serious crimes in such a manner that the persons in question are unaware of this fact (The Recommendation of the Committee of Ministers from the European Council no. 10/2005). Therefore, although according to article 92 Code of criminal procedure, the rule is that the lawyer of the suspect or of the defendant has the right to participate in the carrying out of any act of criminal investigation, the special surveillance or investigation methods provided for in article 138 Code of criminal procedure represent an exception from it¹.

The Constitutional Court, through the Decision no. 383/2015, has set a clear line between the concepts of evidence, means of evidence, probative procedure in the architecture of administering the probation in the course of the criminal investigation, ruling the following:

By examining the exception of unconstitutionality, concerning article 102 paragraph 2 Code of criminal procedure, the Court notes that according to article 97 paragraph 1 Code of criminal procedure, evidence is defined as any element of fact which serves to establish the existence or non-existence of a crime, to identify the person who has committed it and to learn about the circumstances necessary in order to righteously resolve the cause and which contributes to finding the truth in the criminal trial.

Also, the Court withholds that the information provided by the evidence, through their content, cannot be used in the criminal trial, except through expressly provided methods in the Code of criminal procedure. These represent the means of evidence. According to paragraph 2 article 97 Code of criminal procedure, the evidence is obtained in the course of the criminal trial through the following means of evidence: a) the statements of the suspect or of the defendant; b) the statements of the injured party; c) the statements of the civil part or of the responsible civil part; d) the statements of the witnesses; e) documents, expert reports or statements of findings, reports, photographs, material means of evidence; f) any other means of evidence which is not banned by the law.

To continue the articles analyzed above, the Code of criminal procedure stipulates, in article 97 paragraph 3, that the probative procedure is the legal manner in which the means of evidence are obtained. In this respect, the hearing of persons (articles 104-131), the identification of persons and objects (articles 132-137), special surveillance and investigation methods (articles 138-153), the preservation of computer data (article 154), the search and pickup of objects and documents (articles 156-171), the expertise and finding (articles 172-191), the search of the crime scene and the reenactment (articles 192-195), the photographing and taking fingerprints of the suspect, the defendant or of other persons (article 196), the material means of evidence (article 197), the documents (articles 198-201) are regulated in Title IV of The General Part of this Code.

Therefore, the Court notes that the criminal procedural law sets a line between the three notions, from the point of view of concept: evidence, means of evidence and probative procedure. Although oftentimes in current legal language the notion of evidence, in a broad sense, includes both the actual evidence and the means of evidence, in terms of technical procedure, the two notions have distinct contents and meanings. Thus, evidence is factual elements, while the means of evidence are legal methods used to prove factual elements. Also, the difference between the means of evidence and the probative procedures must be emphasized, as they are notions which stand in an etiological relation. For example, the statements of the suspect or of the defendant, the statements of the injured party, of the civil party or of the responsible civil party, the statements of the witnesses and the statements of the experts are means of evidence obtained through the hearing of these persons or through auxiliary probative procedures, such as confrontation or videoconference;

¹ Code of criminal procedure - Commentary on articles - Second edition, coordinator Mihail Udriou, C.H.BECK publishing house, page 633.

the documents and the material means of evidence as means of evidence can be obtained through probative procedures such as search, picking up objects and documents, search of the crime scene, reenactment or containment, handover and search of postal items; the reports of expertise, as means of evidence, are obtained through probative procedures such as identifying persons and objects, special surveillance or investigation methods, fingerprinting of the suspect, of the defendant or of other persons or using undercover investigators, real-identity investigators or collaborators; photography, as a means of evidence, is obtained through the probative procedure of photography¹.

According to article 138 paragraph 1 Code of criminal procedure, special surveillance or investigation methods are the following:

- a) intercept of communications or of any type of distance communication;
- b) access to a computerized system;
- c) video, audio surveillance or through photographing;
- d) localization or tracking through technical means;
- e) obtaining data concerning financial transactions of a person;
- f) containment, handover or search of postal items;
- g) usage of undercover investigators and collaborators;
- h) authorized participation in certain activities;
- i) monitored delivery;

j) obtaining traffic and localization data, processed by the public networks and electronic communications providers or by the providers of electronic communications services destined for the public.

All of these techniques are potential to bring restrictions to the private life of the target person or to the equity of the judicial procedure, therefore the new Code of criminal procedure has expressly regulated proportionality and subsidiarity conditions, in order to create a balance between the efficiency of the criminal trial and the protection of fundamental rights for the persons. Taking this particularity of the regulation into account, the provisions must be interpreted in the light of the relevant case-law of ECHR, CJEU and of the Constitutional Court².

In the context of this aspiration towards balance between the efficiency of the criminal trial and the protection of fundamental rights for the target persons, an aspect which crosses the entire criminal architecture, the tendency of the criminal prosecution bodies to excessively use probative procedures, from the field of those regulated by article 138 Code of criminal procedure, is continuously rising.

Judicial bodies have the possibility to choose between regulated probative procedures, given that the evidence is not banned by the law and meet the requirements of relevance, conclusiveness, usefulness and the administration of the evidence is materially possible. The legality of evidence is an absolute necessary condition, but not also sufficient when it comes to administering the evidence.

The principle of legality is complemented by the principle of evidence loyalty. The two principles represent the basic vectors with regard to the procedure of administering evidence in the criminal trial.

The principle of the loyalty of administering evidence is the rule according to which the use of any strategy or workmanship which aims at administering a means of evidence in bad faith, if by these means the dignity of the person, their rights to a fair trial or to private life or professional secret is prejudiced, is forbidden; thus, other fundamental human rights are protected by default, such as: the right to the respect of human dignity (article 3 ECHR), the right to a fair trial (article 6 ECHR) or the right to private life (article 8 ECHR).

Therefore, the legality of procedures does not constitute a guaranty for the fact that the requirement of loyalty has been complied with. In the matter of administering evidence, especially in the phase of prosecution, the observation of the compliance with the procedural norms in obtaining the evidence does not determine the possibility of using that evidence in all cases, but it is necessary to further examine whether the judicial bodies have acted loyally.⁴

¹ Decision no. 383/27.05.2015, issued by the Constitutional Court, referring to the unconstitutionality exception of provisions of article 102 paragraph 2 and article 342-346 from the Code of criminal procedure.

² Code of criminal procedure - Commentary on articles - Second edition, coordinator Mihail Udriou, C.H.BECK publishing house, page 634.

⁴ *Ibid.*, page 390.

Returning to the tendency of the criminal prosecution bodies to excessively use probative procedures regulated by article 138 Code of criminal procedure, the following assessments are to be made, in the context presented above:

Global digitalization, which has developed in the last decade in an unprecedented rhythm in the history on humanity, has created the frame for the possession and usage of mobile phones and of other electronic devices at a widespread scale, with including the aim of committing antisocial acts, ranging from the most simple to the most complex, bearing a cross-border character.

In such conditions, the mere ownership of a mobile phone or of another electronic device, connected to a GSM network, by any individual who is in connection with the criminal area or who enters this area in any way, represents an enormous valorization potential in the course of the criminal investigations.

If the target person uses the respective device in the course of the unraveling of the stages of the crime, the exploitation potential rises proportionally.

Never in the history of evolution of global criminal phenomenon has an extrinsic fact of committing a crime played such an important role, having cascading implications, with regard to the probationary architecture.

Taking photo captures with an incorporated photo camera, capturing audio/video recordings, using applications/online platforms/games through which one can send encrypted data/information, communication through SMS type messages, communication through telephone conversations, tracking the terminal in various moments of the succession of committing the crime, personal notes of the author in the specific applications of the device, relational maps created, have the ability to reveal a series of data and information which cannot remain unseen in the probative management throughout the criminal investigation.

From the perspective of these considerations, the usage at a quasi-generalized scale of probative procedures regulated by article 138 Code of criminal procedure, paragraph 1, letters a) intercept of communications or of any type of distance communication, b) access to a computerized system, c) video, audio surveillance or through photographing, d) localization or tracking through technical means and j) obtaining traffic and localization data, processed by the public networks and electronic communications providers or by the providers of electronic communications services destined for the public, has become a genuine „algorithm” in the mathematics of the evidence, which opens the investigation, apart from other preliminary stages which build the reason for such requests, having a high-level impact of interference with private life, the rights and liberties for the target person.

The increasing number of criminal cases being in the process of instrumentation by judicial police workers, the impossibility of complying with the timeframe for processing, increasingly strengthens the application of this type of „algorithm”, extracted from the probative procedures specified by article 138 Code of criminal procedure, which requires the „transfer” of the investigation to the support structures but, in most cases, preliminary steps and transition stages are easily overrode, towards complex probative procedures.

Heated debates on the subject of the enormous number of intercept/tracking/ surveillance etc. authorizations, issued by the courts, to which provisional ordinances issued by prosecutors in certain conditions are added, have revealed the evolution of this phenomenon, the values of which rise at an extraordinary rate from year to year.

At the same time, from another perspective, it is observable the fact that the usage of such „algorithms” from the area of probative procedures regulated by article 138 Code of criminal procedure imply a series of advantages as compared to probative procedures bearing a general spectrum, as follows:

The accountability of the judicial police worker is significantly diminished, while the area of classic probative procedures requires the active role of the worker, his actual involvement, which oftentimes raises suspicions of subjectivity/ abuse, potential contestations against the measures and documents issued by him, as well as inherent errors which occur in the elaboration of procedural documents.

In the case of the procedures referred to in article 138 Code of criminal procedure, it is mainly the case of technical evidence, which bear a high level of objectivity, are extremely hard to eliminate following contestations, which are not negligible aspects, from the point of view of the success of the investigation.

Administering the probative procedures requires oftentimes the triggering of other specialized structures, which represent a guaranty for obtaining high quality evidence, both from the point

of view of the technicality of the evidence and from that of the high level of qualification in obtaining them.

Most of the times, involving these structures requires, naturally, the „inactivation” of the investigation during the period of time in which the specialized activities are carried out and the transfer of responsibility towards the support structures. Following, the „reactivation” of the investigation is realized, after obtaining the specialized documentation, which will represent the basis for essential decisions in the management of the criminal investigation.

The limitation of contact with the investigated persons represents a comfortable aspect which is equally likely to ensure the conspiracy of activities bearing a specific character, until certain procedural moments which compulsorily imply the presence of the suspect/ the defendant in front of the criminal investigation bodies.

All of these aspects aim, in my opinion, towards a reversal of the proportion of probative procedures used in the course of criminal investigations, in a hardly distant perspective, context in which the center of gravity will be placed on different „algorithms” from the area of procedures stipulated by article 138 Code of criminal procedure, to the disadvantage of classic probative procedures.

Therefore, the intercept of telephone conversations, the access to a computerized system, video, audio surveillance or by photographing, localization or tracking through technical means, obtaining traffic and localization data, processed by the public networks and electronic communications providers or by the providers of electronic communications services destined for the public, will constitute the basis for any probative architecture in criminal cases which are in the course of instrumentation, while other probative procedures bearing a general character, such as reenactment, hearing of certain categories of persons, confrontation, pickup of objects and documents (especially in cases when objects and documents are under a special regime) will have an increasingly lower proportion in the probative ensemble.

Remains to be seen to what extent the balance stipulated by the Code of criminal procedure, between the efficiency of the criminal process and the protection of fundamental rights of the persons targeted by criminal investigations, manages to maintain itself, under the circumstances of a constantly rising pressure, from the perspective of the use of procedures which represent an intrusion in the private life of these persons and which interfere with the fundamental rights regulated by ECHR.

1. Decision no. 383/27.05.2015, issued by the Constitutional Court, referring to the unconstitutionality exception of provisions of article 102 paragraph 2 and article 342-346 from the Code of criminal procedure.

2. Code of criminal procedure - Commentary on articles - Second edition, coordinator Mihail Udriou, C.H. BECK publishing house.

3. Code of criminal procedure commented – anniversary edition - NICOLAE VOLONCIU – 90 years, HAMANGIU 2017 publishing house.

4. Code of criminal procedure, updated.

Ербол Омаров,
главный научный сотрудник
Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан,
доктор философии

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КОНФИСКАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ АКТИВОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Анализ судебно-следственной практики по экономическим уголовным правонарушениям свидетельствует, что органы уголовного преследования, прежде всего, ориентированы на установление и привлечение виновного лица к ответственности, а не на установление добытого преступным путем имущества и его конфискации.

Так, расследование уголовных дел свыше установленного 2-х месячного срока оценивается как отрицательный критерий деятельности правоохранительных органов. Ограни-

ценные сроками расследования и содержания под стражей не проводят целенаправленную работу по установлению преступных активов. Более того, выявление незаконного добытого имущества не относится к основному критерию оценки их деятельности. Данное направление процесса досудебного расследования воспринимается второстепенным, который ограничивается лишь направлением запросов в уполномоченные органы, банки по официально зарегистрированному имуществу.

Следует согласиться с мнением Т. Шандаулова, который пишет: «Как показывает практика, органы следствия не уделяют должного внимания вопросам установления имущества, сбора и закрепления доказательств его преступного происхождения, своевременного наложения ареста на имущества, подлежащего конфискации. Они рассматриваются как второстепенные, и следователи занимаются ими по остаточному принципу, что приводит к негативным последствиям, влияющих на своевременность наложения обеспечительных мер по возмещению причиненного ущерба либо взысканию незаконно приобретенного имущества»¹.

В данном случае, некоторое оправдание органам следствия можно найти в том, что по экономическим уголовным правонарушениям установление «первостепенных» обстоятельств события неразрывно связано с установлением преступного происхождения имущества. Но это не всегда так. В некоторых случаях преступное происхождение имущества требует своего обособленного доказывания.

К примеру, по уголовному делу по обвинению гр.Б. в группе с К. и И. в хищении денежных средств на сумму 1 млрд 154 млн. тенге, приговором от 14.03.2018г. СМУС г.Астаны в доход государства конфисковано имущество только на сумму 58 млн. тенге или 5%. Досудебным расследованием иное имущество не установлено. Таким образом, «преступные активы» на сумму свыше 1 млрд тенге похищены и остались у виновных, т.е. цель правосудия, практически, не достигнута².

В данном направлении существует положительная мировая практика расследования профессионального отмывания денег одновременно с расследованием основного преступления путем создания специализированных подразделений по параллельным финансовым расследованиям в различных органах при наличии межведомственной координации: в США (подразделения финансовых расследований в Налоговой службе, ФБР, Казначействе), Великобритании (финансовая разведка и подразделение по финансированию терроризма), Израиле (прокуратура, налоговые органы), Литве (служба финансовых расследований в полиции), Украине (подразделения по борьбе с отмыванием в прокуратуре, полиции, налоговой службе), Молдове (центр по борьбе с коррупцией), Беларуси (департамент финансовых расследований в комитете госконтроля).

Часто при расследовании преступной группировки возникает «финансовая вилка»: если преступники усиленно создают видимость легального происхождения доходов – инструментом противодействия будет расследование отмывания денег и последующая их конфискация, а если преступники не уделяли внимания легализации доходов – эффективнее будет их привлечение к ответственности за неуплату налогов и взыскание скрытых налогов в бюджет. В соответствии с зарубежной практикой такой подход требует хорошей координации расследования предикатного преступления одновременно с финансовыми и налоговыми расследованиями. Применение такого подхода указанным странам дает быстрый и эффективный результат.

Во всех странах Европейского Союза созданы так называемые Офисы по возврату активов (ARO), которые работают по розыску имущества преступников.

Более того в вышеуказанных странах прямо требуется проведение государственными органами «параллельных финансовых расследований». При расследовании любого серьезного преступления, при котором возможно получение преступных доходов, одновременно начинается розыск преступных активов. В результате с предъявлением подозрения обвиняемому уже накладывается арест на его активы (в т.ч. активы, находящиеся под управлением связанных лиц), и он не имеет возможности перепрятать преступные доходы.

Наибольшим результатом на сегодня является конфискация свыше 2 млрд. евро активов преступного сообщества Ндрангета в Италии, что явилось результатом проведенного

¹. Шандаулов Т. О некоторых вопросах обеспечения конфискации имущества на досудебной стадии уголовного процесса. Заң және Заман №9\201, 2017 - С.15-16

². Сервис Верховного Суда Республики Казахстан «Судебный кабинет» // Электронный ресурс: <http://office.sud.kz/index.shtml>

финансового расследования и последующих скоординированных действий госорганов. В Израиле благодаря применению подобной системы, возврат преступных активов вырос со 100 млн. долларов США в 2011 году до 300 млн. в 2015 году¹.

Зарубежный опыт свидетельствует, что наряду с основным расследованием, где предметом доказывания являются признаки состава уголовного правонарушения, проводится параллельно самостоятельное расследование по установлению и возврату активов.

Полагаем, введение производства о конфискации имущества до вынесения приговора, должно быть таким же независимым расследованием, целями которого должны выступать:

- 1) установление имущества, подлежащее конфискации, указанное в ст.48 УК РК;
- 2) доказывание связи имущества с уголовным правонарушением (ст.48 УК РК);
- 3) принятие мер по возврату (арест, обременение, конфискации).

Учитывая мировой опыт, предполагаем, что конфискации имущества до вынесения приговора должно было быть самостоятельным производством, в рамках которого проводились бы мероприятия по установлению и доказыванию исключительно преступности происхождения имущества, а не признаков состава уголовного правонарушения.

Наши предположения подтверждают название ст. 667 УПК РК – «Возбуждение производства о конфискации имущества, полученного незаконным путем, до вынесения приговора» и ст.668 УПК РК «Досудебное производство о конфискации». Акцентируем особое внимание на ст.668 УПК РК, которая выделила досудебное производство о конфискации, осуществляющееся с соблюдением положений УПК РК, если главой 71 не установлено иное.

Использование словосочетания «досудебное производство», в нашем понимании, делит процесс конфискации на досудебную и судебную стадии. В рамках досудебной предполагалось проведение комплекса следственно-оперативных мероприятий по установлению имущества и доказательств, подтверждающих преступность его происхождения.

Возбуждая производство, законодатель вкладывал идею о введении совершенно отдельного от основного уголовного дела полноценного расследования с целью доказывания:

- 1) принадлежности имущества подозреваемому, обвиняемому или третьему лицу;
- 2) связи имущества с преступлением, являющимся основанием для применения конфискации;
- 3) обстоятельств приобретения имущества третьим лицом либо дающие основание полагать, что имущество приобретено в результате правонарушения.

Причиной, на наш взгляд, являлось отсутствие результатов по возвращению похищенного имущества в результате совершенных преступлений.

Таким образом, приходим к выводу, что производство о конфискации имущества, полученного незаконным путем, до вынесения приговора, должен быть самостоятельным от расследования уголовного дела, производством.

Отсутствие сведений об имуществе, подлежащей конфискации не должно быть препятствием к началу производства. При учете санкции статьи, по уголовным правонарушениям, где предусмотрена конфискации в качестве обязательного вида наказания, необходимо в обязательном порядке возбуждать производство о конфискации для целей установления имущества. В особенности по делам экономического, имущественного, коррупционного характера, террористических и экстремистских, а также связанных с наркотическими средствами.

Одной из проблем также является тот факт, что в составе следственно-оперативных групп, расследующих экономические уголовные правонарушения, отсутствуют следователи (специалисты), специализирующиеся по розыску и доказыванию преступности имущества.

Некоторыми учеными высказывается мнение о включении в состав следственно-оперативной группы, если в рамках расследования основного преступления требуется незамедлительное установление имущества, добытого преступным путем, специалиста-следователя, который будет заниматься только «финансовой стороной преступления». Проведение параллельных финансовых расследований требует специальных знаний работы бизнес-структур, навыков анализа информации и данных (criminal intelligence), методов параллельного финансового расследования, проведения операций в киберпространстве, а также знания особенностей банковских и прочих финансовых операций в наиболее «попу-

¹. Предложения экспертов Управления по наркотикам и преступности ООН, круглый стол «Развитие национальной системы финансовых расследований и возврата преступных активов» <https://academy-gp.kz/?lang=ru>

лярных направлениях».

В качестве решения предлагается переориентирование критериев оценки деятельности профильных подразделений правоохранительных органов, определив одним из ключевых показателей работы - объем возвращенных преступных активов¹

Учитывая законодательные пробелы в регламентации порядка ведения производства о конфискации в Республике Казахстан, а также актуальность рассматриваемого вопроса предлагается:

Производство о конфискации преступных активов выделить в качестве самостоятельного от основного расследования, производства, целями которого определить:

- 1) установление имущества, подлежащее конфискации, указанное в ст.48 УК РК;
- 2) доказывание связи имущества с уголовным правонарушением (ст.48 УК РК);
- 3) принятие мер по возврату (арест, обременение, конфискация).

Производство о конфискации подлежит завершению после реальной конфискации, т.е. после поступления имущества в бюджет государства.

Производство о конфискации подлежит возбуждению по всем уголовным правонарушениям, где санкция предусматривает обязательную конфискацию имущества (в особенности по делам о хищениях, коррупционных, террористических и экстремистских уголовных правонарушениях и т.п.).

Оксана Гритенко,
професор кафедри
кримінального права та кримінології
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЧІТКІСТЬ ТА СИСТЕМНІСТЬ У ВИЗНАЧЕННІ ПРАВ, ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ ПІД ЧАС ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК СКЛАДОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ВИПРАВНОГО ПРОЦЕСУ

Ставлення до виправлення засудженого, як до певного (доволі тривалого) процесу посилює значення та актуальність вирішення певних проблем, які безпосередньо впливають на дієвість виконавчого процесу. Зокрема, актуальності набуває питання доцільності ставлення до засудженої особи як до особистості з визнанням превалюючого значення у процесі виправлення її особистої волі та бажання; чіткості та системності у визначенні прав, законних інтересів та обов'язків засудженої особи; новітніх підходів у розробці механізмів (засобів, методів, форм) сприяння затвердженню позитивних змін в особистості засудженого, який відбуває покарання у виді позбавлення волі. В сучасний період реформування кримінально-виконавчого законодавства на засадах демократії та гуманізму, приведення його у відповідність до міжнародно-правових стандартів, посилюється актуальність зазначених проблем.

Отже, окремої уваги заслуговує аналіз окремої системної складової механізму реалізації виправного процесу в кримінально-виконавчих установах закритого типу, - стан дотримання чіткості та системності у визначенні прав та законних інтересів засудженої особи під час відбування нею покарання у виді позбавлення волі.

Права та інтереси засудженої особи мають бути реалізованими в будь-якій сфері її життєдіяльності. Безумовно мають значення матеріально-побутові умови, якість харчування, якість медичного обслуговування, можливість підтримувати зв'язки з рідними. Проте, не менш важливе значення має забезпечення права засудженого на стабільність, спокій, порядок під час відбування покарання у виді позбавлення волі. Саме стан впевненості засудженого у безпеці в значній мірі обумовлює його особистісні інтереси, в підсумку впли-

1. Жижис С.А. Некоторые аспекты оценки работы правоохранительных органов по установлению имущества, добытого преступным путем // Информационный бюллетень Секретариата КС ГП государств – участников СНГ № 4, 2019. С.98-104. С. 100.

вають на те, які рішення засуджений приймає під час відбування покарання. Загалом, досягти в оптимальні терміни позитивних змін в особистості засудженої особи, підготувати її до самокерованої правослухняної поведінки є можливим лише за умови створення таких умов та порядку виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі, які б дозволили забезпечити його основні права та законні інтереси, з урахуванням соціально-демографічних та психофізичних особливостей.

Науковий підхід до виправлення як до процесу обумовлює необхідність звернути увагу на певні елементи механізму реалізації (здійснення запланованого, волі законодавця тощо) тих процесів, які мають безпосереднє відношення до виконання (відбування) покарання у вигляді позбавлення волі, зокрема.

В сучасних наукових дослідженнях все частіше наголошується на суттєвих проблемах в частині реалізації прав людини в місцях позбавлення волі. У якості чинників, які впливають на стан речей у цій сфері, називають невідповідність законодавства вимогам практики; відсутність повної та чіткої регламентації елементів правового статусу у праві; недостатній рівень дослідження зазначеної проблеми; суперечливість у співвідношенні суб'єктивних прав та обмежень за чинним законодавством [1, С. 46]. Доволі важливою частиною цієї загальної проблеми є питання щодо сутності та значення «законних інтересів» у змісті правового статусу засудженого.

Слід виходити з того, що традиційно до змісту правового статусу засудженого в доктрині кримінально-виконавчого права відносили права та обов'язки засудженої особи. Проте у 80-і роки попереднього століття вчені (А.С. Михлін, В.І. Селіверстов, М.О. Стручков, І. В. Шмаров) почали виокремлювати таке поняття як «законні інтереси» у якості елементу правового статусу засудженого, що справедливо розглядалося як поширення змісту спеціального статусу засудженого [2, с. 72; 3 с.11-13, 16-24]. Вже тоді у якості основного чиннику доцільності використання категорії «законні інтереси» засудженого визначався факт наявності суттєвих суперечностей в частині тлумачення окремих суб'єктивних прав засудженої особи, правової природи окремих кримінально-правових та кримінально-виконавчих інститутів (зокрема, тих що стосуються різних видів звільнення від покарання, заміни його більш м'яким тощо), які суттєво впливали на правовий статус засудженого. Проглядалися суттєві недоліки не лише в частині правового регулювання підстав та порядку зміни правового становища засудженого, але й закріплення в законі гарантій дотримання прав та законних інтересів засуджених. В доктрині права стала домінувати позиція, згідно якої маємо розмежовувати суб'єктивні права та законні інтереси засудженого, під якими розуміти ті інтереси, які не знайшли прямого відображення в юридичних правах та обов'язках, проте підлягають правовому захисту з боку держави. Саме через законні інтереси передбачалася реалізація тих правових можливостей, які визначені у законі, проте залежать від розсуду адміністрації установи, іншого органу. На думку вчених, у змісті законних інтересів відтворюється їхні специфічні ознаки: прагнення до володіння певними соціальними благами, яке відтворюється у активних діях засудженої особи, дотриманні порядку та умов відбування покарання як підстави для реалізації законних інтересів; можливість клопотання (а не вимога) перед уповноваженими суб'єктами про реалізацію законних інтересів; задоволення законних інтересів в наслідок об'єктивної оцінки поведінки засудженої особи під час відбування покарання. Зокрема, В.І. Селіверстов виокремлював три групи законних інтересів: 1) спрямовані на отримання заохочень, які закріплені у заохочувальних нормах кримінального та кримінально-виконавчого законодавства (умовно-дострокове звільнення, заміна покарання більш м'яким тощо); 2) законні інтереси, пов'язані з отриманням пільг засудженою особою (надання відпустки з від'їздом за межі установи, надання права засудженій жінці, яка має при собі дитину до трьох років, мешкати за межами виправної установи тощо); 3) отримання певних благ, які не є заохоченням, не є пільгами, надаються по можливості (надання можливості працювати за спеціальністю, з урахуванням фізичних можливостей; трудове та побутове влаштування після звільнення тощо)[3, с. 16-24].

Практично до сьогодні ця наукова позиція є актуальною і підтримується сучасними вітчизняними вченими. Проте з певними уточненнями. Так стверджується про те, що саме законні інтереси надають можливість забезпечити диференційований підхід до засуджених в частині стимулювання їх виправлення у процесі відбування покарання. І в цьому їх соціально-правове значення. До того ж, в більш концентрованому вигляді розглядається зміст законних інтересів відповідно до об'єкту цього інтересу: прагнення до одержання передбачених законом благ матеріального та духовного характеру (одержання додаткових

посилок, передач, додаткове витрачання грошей на придбання продуктів харчування, преміювання за показники в роботі, надання додаткових побачень тощо); прагнення до одержання передбачених законом благ матеріального та духовного характеру, які суттєво змінюють правове становище засуджених (переведення на поліпшені умов утримання засуджених, зміна умов утримання як у межах однієї установи, так і шляхом переведення до іншої установи тощо)[1, с.48]. Тож особлива увага звертається саме на ті блага, які передбачені кримінально-виконавчим законодавством, надаються на підставі оцінки поведінки під час відбування покарання.

Отже, вищевказане надає підстави для формулювання власної авторської позиції щодо доцільного тлумачення та напрямків вирішення тих питань, в яких відтворюються зміст та сутність складових механізму реалізації виправного процесу. Зокрема, в частині стану дотримання чіткості та системності у визначенні прав та законних інтересів засудженої особи. Саме це питання суттєво впливає на дієвість кримінально-виконавчого процесу. Адже у правовому статусі засудженої особи, у сукупності прав, законних інтересів, обов'язків відтворюється значення належного порядку та умов утримання засуджених у місцях позбавлення волі, розуміння того наскільки важливою є мінімізація різниці між життям на волі та в умовах ізоляції, наскільки цей порядок може сприяти прийняттю засудженим власного рішення про необхідність змінитися на краще (виправитися) та яке місце в цьому процесі має посідати зв'язок із зовнішнім світом (сім'єю, близькими, представниками громадських та релігійних організацій тощо), яке значення мають кримінально-виконавчі інститути, що надають можливість змінювати правовий статус засудженої особи відповідно до послідовних змін в особистості засудженого на краще (чи навпаки). Наступність у законотворчій та правозастосовній діяльності відтворюється в тому, що специфічний зміст правового становища засуджених переважно пов'язується із комплексом їхніх прав (можливостей) та обов'язків (межі поведінки). Виокремлюється і поняття «законні інтереси». Проте ця категорія не знайшла свого належного регулювання у законодавстві і вимагає посиленої уваги науковців.

1. Конопельський В.Я. Правовий статус засуджених: поняття та основні проблеми. *Південно-український правничий часопис*. 2007, № 3. С. 46-49.

2. Михлин А.С., Стручков Н.А., Шмаров И.В. Теоретические проблемы правового регулирования исполнения наказаний. *Советское государство и право*. 1988, № 4. С. 67-75.

3. Селиворстов В.И. Законные интересы как элемент правового статуса лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы // *Правовое и методическое обеспечение исполнения уголовных наказаний* / Под ред. В.И. Селиворстова: Сб.науч. трудов. – М.: ВНИИ МВД России. 128 с.

Валерій Дараган,
завідувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

Сергій Балабан,
декан факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЩОДО СТАНУ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

Визначення поняття «галузь економіки» надано у ст. 260 Господарського кодексу України, зокрема це - сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності [1]. При цьому положення кодексу не надають перелік таких галузей.

Першим нормативно-правовим актом у якому було надано перелік галузей економіки був наказ Державного комітету України з будівництва та архітектури від 19.07.2002 № 13 «Про затвердження Нормативів вартості створення одного робочого місця у різних галузях економіки». Зокрема у наказі було визначено такі галузі:

- машинобудування;
- металургійна і гірничодобувна промисловість;
- хімічна промисловість;
- легка промисловість;
- деревообробна промисловість;
- виробництво біомінеральних добрив на основі бурого вугілля;
- вугільна галузь - підземні роботи;
- торгівля, громадське харчування та побутове обслуговування населення;
- освіта, наука, культура;
- агропромисловий комплекс;
- промисловість будівельних матеріалів;
- електроенергетика;
- вугільна промисловість - виробництво вугільних та інших брикетів;
- автомобільний транспорт;
- хлібопекарське та кондитерське виробництво [2].

У 2013 році, розпорядженням Кабінету міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 843-р. «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» було визначено пріоритетні галузі економіки, до яких увійшли:

1. Агропромисловий комплекс за напрямками – виробництво, зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, а також виробництво біопалива, з орієнтацією на імпортозаміщення.

2. Житлово-комунальний комплекс за напрямками: створення об'єктів поводження з відходами (побутовими, промисловими та відходами, які утворилися в результаті добування та перероблення корисних копалин і виробництва електричної та теплової енергії); будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення.

3. Машинобудівний комплекс за напрямками – виробництво нових та імпортозаміщуючих видів комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин і устаткування, електричного устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів.

4. Транспортна інфраструктура за напрямками – будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері транспортної інфраструктури.

5. Курортно-рекреаційна сфера і туризм за напрямками – будівництво курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури.

6. Переробна промисловість за напрямком – імпортозаміщуюче металургійне виробництво [3].

Однак, станом на сьогодні, жодним нормативно-правовим актом не визначено вичерпного переліку галузей економіки, що само по собі негативно впливає на стан організації протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються у галузях економіки силами підрозділів кримінальної поліції.

Аналіз наукових досліджень, присвячених окремим питанням та проблемам оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки показав, що на сьогодні здійснено понад 250 наукових досліджень, присвячених цим питанням, серед яких 16 досліджень це дослідження на рівні дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Однак, не зважаючи на доволі значну кількість вказаних досліджень вони не вирішують усі існуючі на сьогодні проблеми, пов'язані з оперативно-розшуковою протидією кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

В рамках доповіді пропонуємо зупинитися на аналізі стану наукового забезпечення оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються у пріоритетних галузях економіки визначених нами вище:

1. Агропромисловий комплекс.

Стан наукової розробленості проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються в агропромисловому комплексі представлений найбільшою кількістю досліджень та налічує у собі 2 докторські дисертації та 7 кандидатських дисертацій, 6 з яких захищено після прийняття Кримінального процесуально-

го кодексу України та лише 2 після реформування органів внутрішніх справ та створення Національної поліції.

Зокрема це дослідження:

- 1) Берлач А.І. Фінансові відносини у сільському господарстві України та їх оперативного-розшукове супроводження (2002 р.);
- 2) Пчолкін В.Д. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості (2010 р.);
- 3) Сфімов В.В. Оперативне забезпечення протидії викраденням, що вчинюються організованими злочинними угрупованнями у переробній сфері АПК (за матеріалами підрозділів ДСБЕЗ і БОЗ МВС України (2007 р.);
- 4) Тарасенко О.С. Протидія злочинам у сфері земельних відносин (оперативно-розшукові засади) (2011 р.);
- 5) Жига І.П. Правові та тактичні основи виявлення та припинення обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції (2014 р.);
- 6) Андрусенко С.В. Виявлення та розслідування злочинів у сфері земельних відносин (2014 р.);
- 7) Лавренчук М.О. Правові та організаційні засади економічної безпеки в аграрному секторі (2015 р.);
- 8) Мазійчук В.А. Оперативно-розшукова протидія одержанню неправомірної вигоди у агропромисловому комплексі (2018 р.);
- 9) Цуркан К.А. Протидія оперативними підрозділами Національної поліції України злочинам, що вчинюються на ринку зерна (2019 р.).

Як вбачається з вказаного, комплексних наукових досліджень з проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються в агропромисловому комплексі не проводилося.

Такий стан речей вказує на необхідність проведення комплексного наукового дослідження з проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються в агропромисловому комплексі.

2. Житлово-комунальний комплекс.

Стан наукової розробленості проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються в житлово-комунальному комплексі представлений 5 дисертаціями на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, серед яких лише 3 виконано після реформування органів внутрішніх справ та створення Національної поліції.

Зокрема це такі дослідження:

- 1) Незнамов А.І. Методика розслідування отримання незаконної винагороди від громадян за виконання робіт, пов'язаних з обслуговуванням населення (1985 р.);
- 2) Губська А.В. Протидія злочинам у сфері житлово-комунального господарства (за матеріалами діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України) (2012 р.);
- 3) Ніконов М.М. Виявлення та попередження підрозділами захисту економіки діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства (2018 р.);
- 4) Чиж С.А. Оперативно-розшукова протидія підрозділами захисту економіки злочинам у сфері обігу побутових відходів (2019 р.);
- 5) Бережняк В.В. Оперативно-розшукова протидія одержанню неправомірної вигоди у сфері житлово-комунального господарства (2019 р.).

Як вбачається з вказаного, комплексних наукових досліджень з проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються в житлово-комунальному комплексі не проводилося.

Такий стан речей вказує на необхідність проведення комплексного наукового дослідження з проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються в житлово-комунальному комплексі.

3. Транспортна інфраструктура.

Стан наукової розробленості проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються на підприємствах транспортної інфраструктури представлений також 5 дисертаціями на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, серед яких лише 1 виконано після реформування органів внутрішніх справ та створення Національної поліції.

Зокрема це такі дослідження:

Негодченко О.В. Кримінологічна характеристика та попередження органами внутрішніх справ корисливих злочинів у сфері автотранспортних послуг (1991 р.);

Захарова О.В. Особливості оперативно-розшукової діяльності підрозділів ДСБЕЗ органів внутрішніх справ на залізничному транспорті (2009 р.);

Дараган В.В. Розкриття викрадань державних коштів при проведенні закупівель товарів та виконанні робіт (послуг) на підприємствах залізничного транспорту (2012 р.);

Наумюк С.А. Контррозвідувальне забезпечення транспортного комплексу України (2013 р.);

Брильов М.О. Оперативно-розшукова протидія злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг (2017 р.).

Як вбачається з вказаного, комплексних наукових досліджень з проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються на підприємствах транспортної інфраструктури не проводилося.

Такий стан речей вказує на необхідність проведення комплексного наукового дослідження з проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються на підприємствах транспортної інфраструктури.

4. Переробна промисловість.

Стан наукової розробленості проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються на підприємствах переробної промисловості представлений лише 2 дисертаціями на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, які було виконано до реформування органів внутрішніх справ та створення Національної поліції.

Зокрема це такі дослідження:

1) Вінчук В.В. Організація і тактика розкриття оперативними підрозділами ОВС порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (2012 р.);

2) Малишев К.В. Протидія оперативними підрозділами МВС України злочинам, що вчиняються в процесі обігу металобрухту (2014 р.).

Такий стан речей вказує на необхідність проведення комплексного наукового дослідження з проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються на підприємствах переробної промисловості.

Що стосується досліджень, присвячених проблемам оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки, що вчиняються на підприємствах машинобудівного комплексу та у курортно-рекреаційній сфері то такі дослідження на сьогоднішній день зовсім не проводилися, хоча аналіз наукових досліджень з питань криміналістичного забезпечення протидії таким кримінальним правопорушенням, а також з питань їх розслідування проводилися, що вказує на необхідність проведення таких досліджень за напрямом оперативно-розшукової протидії.

З огляду на зазначене можна дійти до висновку, що на сьогодні існує необхідність проведення комплексних наукових досліджень з проблем оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у пріоритетних галузях економіки.

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 23.02.2021).

2. Про затвердження Нормативів вартості створення одного робочого місця у різних галузях економіки: Наказ Державного комітету України з будівництва та архітектури від 19.07.2002 № 13.

3. Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки: Розпорядження Кабінету міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 843-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-p#n7> (дата звернення: 23.02.2021).

Олег Кириченко,
ректор Дніпровського
гуманітарного університету,
доктор юридичних наук, доцент

Олександр Христов,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ПІД ЧАС ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ (МІЛІЦЕЙСЬКОЇ) ДІЯЛЬНОСТІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Аналіз законів «Про поліцію» Вірменії, Грузії, Росії, а також «Про органи внутрішніх справ» Білорусії, Казахстану, Киргизії, Узбекистану показав, що основоположним елементом механізму правового регулювання використання поліцією (міліцією, органами внутрішніх справ) громадськості у правоохоронній діяльності є принципи.

Потреба пошуку найбільш оптимальних практик використання громадськості під час протидії злочинності обумовила необхідність дослідження принципів цієї діяльності.

У результаті дослідження встановлено, що ці засади діяльності поліції (міліції, органів внутрішніх справ) у законах «Про поліцію» Вірменії, Грузії, Росії, а також «Про органи внутрішніх справ» Білорусії, Казахстану, Киргизії, Узбекистану визначаються по-різному, зокрема національним законодавством встановлено такі принципи:

1. Білорусія. 1. Незалежність від діяльності політичних партій та інших громадських об'єднань (ст. 4 Закон Республіки Білорусь «Про органи внутрішніх справ») [1]. 2. Гласність та відкритість діяльності для громадян і засобів масової інформації в тій мірі, в якій це не суперечить вимогам законодавства. 3. Інформування громадських об'єднань, засобів масової інформації, громадян про стан громадського порядку та заходи щодо його забезпечення (ст. 5 Закон Республіки Білорусь «Про органи внутрішніх справ») [1]. 4. Захист життя, здоров'я, честі, гідності, прав, свободи і законних інтересів громадян від злочинних та інших протиправних посягань. 5. Обмеження громадян в їх правах і свободах тільки у випадках, передбачених законодавчими актами. Забезпечення права оскаржити незаконні дії (бездіяльність) в вищестоящий державний орган або вищій посадовій особі, прокурору або до суду. 6. Заборона розголошувати відомості, що порочать честь, гідність чи ділову репутацію громадянина, відомості, що відносяться до його особистого життя, якщо інше не передбачено законодавчими актами (ст. 6 Закон Республіки Білорусь «Про органи внутрішніх справ») [1].

2. Вірменія. При виконанні своїх завдань поліція керується принципом взаємодії з організаціями, а також з фізичними особами (ст. 3 Закону республіки Вірменія «Про поліцію» [2]).

3. Грузія. Закріплено принцип прозорості діяльності, тобто: 1) обов'язок надавати публічну інформацію про свою діяльність громадським організаціям і зацікавленим особам в порядку, встановленому законодавством; 2) обов'язок своєчасно надавати об'єктивну інформацію про свою діяльність громадськості та засобам масової інформації без розголошення інформації, що містить державну, професійну, комерційну таємницю, персональних даних і матеріалів слідства, крім випадків, передбачених законом; 3) оброблення персональних даних відповідно до законодавства (ст. 15 Закону Грузії «Про поліцію»). Поліція з метою виконання своїх функцій співпрацює з громадськими організаціями, юридичними та фізичними особами (ст. 7 Закону Грузії «Про поліцію») [3].

4. Казахстан. Діяльність здійснюється відповідно до принципів державної служби та спеціальних принципів правоохоронної служби (ст. 3 Закону Республіки Казахстан «Про органи внутрішніх справ Республіки Казахстан») [4].

5. Киргизька Республіка. Органи внутрішніх справ виконують завдання у взаємодії з державними органами, громадськими об'єднаннями, трудовими колективами, а також формуваннями громадськості, створюваними для сприяння органам внутрішніх справ у їх діяльності. Трудові колективи, громадські об'єднання зобов'язані надавати органам внутрішніх

справ допомогу у виконанні їхніх завдань. Закріплено обов'язок громадян всіляко сприяти діяльності органів внутрішніх справ. Громадяни на добровільних засадах можуть працювати в якості позаштатних співробітників органів внутрішніх справ (ст. 4 Закону Киргизької Республіки «Про органи внутрішніх справ Киргизької Республіки») [5].

6. Російська Федерація. 1. Взаємодія з муніципальними органами, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами. 2. Поліція при виконанні обов'язків може скористатися наявними можливостями державних і муніципальних органів, громадських об'єднань і організацій в порядку, встановленому законодавством. 3. Поліція сприяє муніципальним органам, громадським об'єднанням і організаціям у забезпеченні захисту прав і свобод громадян, дотримання законності та правопорядку, а також надає підтримку розвитку громадських ініціатив в сфері попередження правопорушень і забезпечення правопорядку. 4. Державні і муніципальні органи, громадські об'єднання, організації та посадові особи повинні сприяти поліції при виконанні покладених на неї обов'язків. (ст. 10 Закону Російської Федерації «Про поліцію» [6]).

7. Узбекистан. 1. Органи внутрішніх справ здійснюють свою діяльність відкрито і прозоро, у взаємодії з державними органами, органами самоврядування громадян, іншими організаціями та громадянами, а також із засобами масової інформації. 2. Фізичні та юридичні особи мають право в порядку, встановленому законодавством, отримувати достовірну інформацію про діяльність органів внутрішніх справ, а також безпосередньо зачіпає права і законні інтереси фізичних і юридичних осіб, за винятком інформації, доступ до якої обмежено законом. 3. Забезпечують доступ до інформації про свою діяльність в порядку, встановленому Законом (ст. 9 Закону Республіки Узбекистан «Про органи внутрішніх справ») [7]. 4. Взаємодіють і здійснюють обмін інформацією, в тому числі в електронній формі, про наявні матеріали за виявленими злочинами та іншими правопорушеннями, а також іншою інформацією з державними органами, органами самоврядування громадян та іншими організаціями в порядку, встановленому законодавством. 5. Органи самоврядування громадян та інші організації в межах своєї компетенції зобов'язані сприяти органам внутрішніх справ у захисті прав, свобод і законних інтересів громадян, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, запобіганні, виявленні, припиненні, розкритті злочинів та адміністративних правопорушень, розслідування кримінальних справ, розшуку злочинців, встановлення місцезнаходження осіб, зниклих без вести, а також профілактики правопорушень (ст. 11 Закону Республіки Узбекистан «Про органи внутрішніх справ») [7].

Таким чином встановлено, що використання громадян та інших громадських об'єднань закріплено у принципах діяльності цих органів наступним чином: 1) не закріплено взагалі (Казахстан); 2) закріплено як незалежність від діяльності політичних партій та інших громадських об'єднань (Білорусія); 3) визначено пріоритет взаємодії з організаціями, а також з фізичними особами (Вірменія); 4) визначено обов'язок поліцію надавати публічну інформацію та співпрацювати з громадськими організаціями, юридичними та фізичними особами (Грузія); 5) визначено обов'язок громадян та громадських об'єднань надавати органам внутрішніх справ допомогу у виконанні їхніх завдань та всіляко сприяти їх діяльності (Киргизія, Узбекистан); 6) визначено повинність громадян та громадських об'єднань сприяти поліції (Російська Федерація).

1. Об органах внутренних дел Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 17 июля 2007 г. № 263-З. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10700263> (дата обращения: 12.02.2021).

2. О полиции : Закон Аеспублики Армения от 16 мая 2001 г. № ЗР-177. URL: <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=67470> (дата обращения: 12.02.2021).

3. О полиции : Закон Грузии от 4 окт. 2013 г. №1444-Іс. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/2047533/1/ru/pdf> (дата обращения: 12.02.2021).

4. Об органах внутренних дел Республики Казахстан : Закон Республики Казахстан от 17 июля 2007 г. № 263-З 23 апр. 2014 г. № 199-V ЗРК. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31538985#pos=537;-44 (дата обращения: 12.02.2021).

5. Об органах внутренних дел Кыргызской Республики : Закон Кыргызской Республики от 11 янв 1994 г. № 1360-ХІІ. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/686> (дата обращения: 12.02.2021).

6. О полиции : Федеральный Закон РФ от 7 фев. 2011 г. N 3-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_110165/ (дата обращения: 12.02.2021).

7. Об органах внутренних дел : Закон Республики Узбекистан от 16 сент. 2016 г. № ЗРУ-407. URL: <https://lex.uz/docs/3027845> (дата обращения: 12.02.2021).

Ігор Пиріг,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Ганна Бідняк,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних, доцент

ВИКОРИСТАННЯ БАЛІСТИЧНОГО ОБЛІКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Підвищення ефективності запобігання, виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням зброї, в тій чи іншій мірі зумовлене використанням певного інформаційного забезпечення. Законодавчим підґрунтям тому є Наказ МВС України від 10 вересня 2009 року № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України», відповідно до якого серед видів криміналістичних обліків окреме місце займає балістичний.

Визначення місця судово-балістичних обліків в системі обліків МВС України неодноразово було предметом наукових дискусій, втім підтримуємо думку окремих учених про те, що різниця між адміністративними, оперативними та криміналістичними судово-балістичними обліками є досить умовною і залежить перш за все від того, у якій сфері правоохоронної діяльності вони використовуються [1, с. 143]. Криміналістичні обліки використовуються виключно при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Конкретизуючи завдання балістичного обліку, зазначимо, що кулегільзотеки створюються для: встановлення фактів використання одних і тих же екземплярів зброї у разі вчинення кількох кримінальних правопорушень; виявлення зброї, яка застосовувалась у вчиненні правопорушень, серед вилученої, знайденої та добровільно зданої; при використанні правопорушниками втраченої нарізної або гладкоствольної вогнепальної зброї, що була на озброєнні органів поліції; встановлення зброї, зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи та яка перебуває в особистому користуванні громадян; виявлення зброї, що була втрачена працівниками поліції, серед вилученої, знайденої та добровільно зданої.

З одного боку кулегільзотека наповнюється об'єктами, що мають безпосереднє відношення до події правопорушення – вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій – огляду місця події, обшуку, слідчого експерименту. З іншого боку джерелами обліків є об'єкти, що використовуються для порівняльного дослідження: 1) оперативно-пошукові колекції (кулі, гільзи та патрони зі слідами зброї; кулі та гільзи, експериментально відстріляні з вилученої, знайденої та добровільно зданої зброї; кулі та гільзи, експериментально відстріляні з табельної зброї, що перебуває на озброєнні правоохоронних органів, уповноважених органів державної влади; кулі та гільзи, експериментально відстріляні зі зброї, зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи; кулі та гільзи, експериментально відстріляні зі зброї, яка перебуває у власності громадян; відомості про зразки саморобної зброї; гільзи втраченої гладкоствольної вогнепальної зброї; відомості про вчинені із застосуванням вогнепальної зброї злочини та факти її вилучення з незаконного обігу); 2) інформаційно-довідкові колекції (зброя, яка формується з натурних зразків, частин, механізмів, заготовок, інструментів та відомостей про них; боєприпаси (формується з натурних зразків боєприпасів або їх частин, відомостей про них); кулі та гільзи зі слідами зброї (формується з куль та гільз, що експериментально відстріляні зі зразків вогнепальної зброї) [2].

В умовах розвитку комп'ютерних технологій, технологічного прогресу, безперечно перевага віддається автоматизованим інформаційно-пошуковим системам, однією з яких є автоматизована балістична інформаційна система «BalScan» чеського виробника «Laboratory Imaging», що поступово з 2019 року вводиться в Експертній службі МВС України на центральному та обласних рівнях. Система є універсальною для виявлення слідів

вогнепальної зброї на боєприпасах. Патрони і кулі, виявлені на місці події, скануються з використанням сучасної оптики, при цьому створюється тривимірне цифрове зображення, яке зберігається в базі даних. Програма автоматично оцінює можливі збіги з іншими зображеннями в базі даних. У програмі підготовлений спеціальний режим для порівняння знайдених куль чи гільз судовим експертом. Система призначена для оцифровки широкого спектру боєприпасів від стрілецької до саморобної зброї. Бокова поверхня гільзи чи кулі, дно гільзи скануються повністю з високою роздільною здатністю з обхватом поверхні на 360 градусів і включає просторову інформацію в 2D або 3D зображенні.

Ефективність використання автоматизованого балістичного обліку була підтверджена результатами інтерв'ювання не тільки співробітників експертних установ, а і слідчих та оперативних підрозділів. Втім, функціонування будь-якого автоматизованого обліку, враховуючи відносну новизну, має окремі особливості і потребує час для введення в експлуатацію. Комп'ютерні технології не можуть повністю замінити фахівців, а лише надають можливість використовувати їх спеціальні знання ефективніше.

Для покращення роботи комплексної системи балістичної ідентифікації «BalScan» науковці пропонують: запровадження світовою спільнотою поширення автоматизованих балістичних ідентифікаційних систем із єдиним реєстром кодування інформації, що дало б можливість отримувати оперативну інформацію під час перевірок вилучених об'єктів за створеним та накопиченим масивом даних із багатьох країн світу у режимі реального часу; впровадження балістичного стандарту по гільзам; маркування зброї мітками будь-якого характеру (криміналістичними або ж літерними/ символічними), яке має проводити кожен виробник зброї, що має контролюватися державою [3, с. 75]. Погожуючись із зазначеним, вважаємо необхідним звернути увагу на головну проблему – великий обсяг інформації, який необхідно перевести в цифровий формат за якомога короткий проміжок часу, враховуючи що фахівцям необхідно не тільки перевести в цифровий формат вже існуючу кулегільзотеку, яка налічує сотні тисяч об'єктів, а і постійно додавати нові. Наприклад, для постановки на облік однієї одиниці зброї необхідно обробити мінімум три гільзи і три кулі (для пістолета), на що фахівець витрачає приблизно 10 хвилин. Для того, щоб поставити на облік револьвер, необхідно обробити від п'яти до семи гільз. Для виконання формальних процедур (заповнення журналів, присвоєння ідентифікаційних номерів тощо) витрачається ще більше часу. Ми переконані, що збільшення кількості робочих місць, оснащених відповідними балістичними комплексами, може суттєво прискорити процес наповнення автоматизованого обліку.

Тож, безумовно, використання комплексної системи балістичної ідентифікації «BalScan» є вагомим досягненням у функціонуванні балістичного обліку, результати роботи якого впливають на ефективність розслідування кримінальних правопорушень. Втім, поряд із суттєвими перевагами, слід зазначити, що на сьогодні цей облік не може функціонувати в повній мірі через певні перешкоди, головною з яких є обмеження в часі.

1. Грищенко О. В. Теоретико-правові засади використання балістичного обліку експертної служби МВС України у розслідуванні кримінальних правопорушень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 45. С. 140-143.

2. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України Наказ МВС України від 10 вересня 2009 року № 390 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>.

3. Бондар В. С. Підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення виявлення та розслідування злочинів, учинених із застосуванням вогнепальної зброї URL: <http://maup.com.ua/assets/files/expert/5/5.pdf>.

Костянтин Чаплинський,
завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Микола Єфімов,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНИХ ОСІБ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопорушень ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Профілактика вчинення кримінальних правопорушень проти моральності є одним із завдань уповноважених осіб, що здійснюють правоохоронну діяльність. Тобто профілактична функція повинна виконуватись незалежно від служби, в якій працює той чи інший правоохоронець, та від його посади. Раніше КПК зобов'язував слідчого здійснювати ряд заходів по усуненню причин та умов вчинення протиправних діянь. На жаль, зараз така норма відсутня. Але, на наше переконання, в уповноважених осіб, які здійснюють досудове розслідування (слідчий, дізнавач, прокурор), є можливості хоча б зробити мінімум, щоб уникнути в подальшому вчинення подібних протиправних діянь.

Ми підтримуємо В. Ю. Шепітька, який сформулював визначення профілактики злочинності як комплексу заходів, спрямованих на виявлення, обмеження, усунення чи нейтралізацію криміногенних факторів, які детермінують злочинність у цілому й окремий злочин ще до того, як вони призведуть до суспільно небезпечних діянь чи наслідків. Вчений вказує на те, що профілактика злочинності – діяльність, здійснювана на ранніх стадіях виникнення та формування в особи намірів здійснення подальшої протиправної діяльності [6, с. 171].

Як зазначає Р. А. Арсланбекова, однією з основних умов, що сприяє злочинній поведінці, є статева деморалізація, яка відбувається в нашому суспільстві, особливо в молодіжному середовищі. У чималому ступені статевої деморалізації населення сприяють засоби масової інформації. У ЗМІ тема проституції і злочинів, їй супутніх, висвітлюється далеко не з критичних позицій, а опису цих явищ як комерційної діяльності (аж до вказівки цін на послуги повій, місць їх найбільшого скупчення і т.д.). Різні видання ЗМІ наводили матеріали, які знайомлять читача з організацією та функціонуванням закладів індустрії розваг: саун, масажних кабінетів, салонів і т. п., під якими часто замасковані місця для розпусти [2, с. 17].

Слід зазначити, що, наприклад, О. В. Александренко до профілактичних заходів відносить: збереження таємниці слідства; запобігання витоку оперативної та службової інформації; заходи по забезпеченню захисту доказів від фальсифікації, знищення; спілкування суб'єктів розслідування з учасниками кримінального процесу, яке виключає виникнення чи розвиток з їх боку конфліктних ситуацій; своєчасне проведення слідчих і оперативних заходів для забезпечення збереження слідів, доказів, попередження здійснення протиправного впливу на учасників розслідування; використання з цією метою даних щодо способів протидії, які використовувалися конкретними особами та ін. [1, с. 13].

М. Ю. Скітейкін до найбільш загальних засобів профілактики кримінальних правопорушень проти моральності у сфері культури відніс такі: здійснення впливу на найбільш поширені негативні явища та процеси, що пов'язані із злочинністю проти моральності у сфері культури, з метою їх мінімізації. До таких засобів можна віднести антиалкогольну й антинаркотичну пропаганду, пропаганду здорового способу життя, антикриміногенну пропаганду, формування негативної громадської думки щодо насильницьких дій тощо; здійснення безпосереднього впливу на основні детермінанти здійснення злочинів проти моральності у сфері культури з метою їх усунення [4 с. 36].

Як приклад профілактики кримінальних правопорушень у сфері суспільної моралі у США зазначаємо, що в червні 2014 р. співробітники ФБР провели спецоперацію з протидії

педофілам і сутенерам. За тиждень із сексуального полону було звільнено більше ста дітей, а декілька сотень злочинців були затримані. Спеціальна операція проводилась одночасно у 106 містах, до її участі залучили близько 400 співробітників правоохоронних органів. За результатами розслідування встановлено, що злочинці декого з потерпілих продавали на секс-послуги через мережу Інтернет. Протягом останніх 12 років ФБР провело вісім спецоперацій проти сутенерів, які залучали дітей у проституцію. З тенет злочинців урятовано 3600 неповнолітніх. Розпочато майже півтори тисячі кримінальних проваджень. У ФБР сформовано 70 слідчих бригад, які спеціалізуються на подібних справах [5, с. 57].

З огляду на зазначені думки науковців і правоохоронну практику було виділено наступні заходи профілактики кримінальних правопорушень проти моральності підрозділами Національної поліції України:

- здійснення виховного впливу підрозділами Національної поліції України на неповнолітніх і малолітніх осіб шляхом пропаганди ненасильства та дотримання суспільної моралі;
- здійснення підрозділами Національної поліції України профілактичного впливу на громадян;
- участь працівників підрозділів Національної поліції України в тематичних передачах, круглих столах, ток-шоу, що висвітлюють проблеми суспільства у сфері порушення норм моралі;
- організація підрозділами Національної поліції України дискусій у друкованих ЗМІ, присвячених актуальним питанням моралі [3, с. 212].

У результаті аналізу ефективності ряду норм про відповідальність за протиправні діяння проти моральності з позиції відповідності розробленим кримінально-правовою наукою компонентам вважаємо за необхідне вказати на те, що критеріями ефективності кримінально-правових норм досліджуваних діянь є правильне визначення соціальної потреби, що проходить різні рівні: від випадковості одиничних фактів вчинення кримінальних правопорушень до об'єктивної необхідності, а також адекватне розуміння соціальної потреби правильного визначення природи суспільних відносин, що підлягають кримінально-правовій охороні.

Слід вказати, що для підвищення ефективності профілактичної діяльності уповноважених осіб при розслідуванні протиправних діянь проти моральності необхідно закріпити в Кримінальному процесуальному кодексі України їх обов'язок виявляти під час дізнання, досудового слідства та судового розгляду причини й умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а також вносити до відповідного державного органу, громадської організації або посадової особи подання стосовно життя заходів для усунення вищезазначених умов і причин.

Підводячи підсумки, зазначимо, що найбільш характерними заходами профілактики досліджуваної категорії діянь підрозділами Національної поліції України визначено наступні: здійснення виховного впливу підрозділами на неповнолітніх і малолітніх осіб шляхом пропаганди ненасильства та дотримання суспільної моралі; здійснення підрозділами профілактичного впливу на громадян; участь працівників підрозділів у тематичних передачах, круглих столах, ток-шоу, що висвітлюють проблеми суспільства у сфері порушення норм моралі; організація дискусій у друкованих ЗМІ, присвячених актуальним питанням моралі.

1. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н. за спец. 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2004. 20 с.

2. Арсланбекова Р. А. Вовлечение в занятие проституцией и организация занятия проституцией : Уголовно-правовые и криминологические проблемы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. за спец. 12.00.09. Дагестанский государственный университет. Махачкала, 2004. 19 с.

3. Єфімов М. М. Окремі аспекти протидії злочинам проти моральності підрозділами Національної поліції України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Харків, 01 грудня 2017 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 209–212.

4. Скітейкін М. Ю. Засоби запобігання злочинам проти моральності у сфері культури. *Наукові праці*. 2012. Випуск 171. Том 183. С. 34–37.

5. Мосяженко В. Ю. Оперативно-розшукове та криміналістичне забезпечення виявлення та розслідування злочинів у сфері суспільної моралі : дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н. за спец. 12.00.09. Доц. юрид. ін-т МВС України. Кривий Ріг, 2015. 280 с.

6. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів. *Проблеми законності* : республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 93. С. 168–174.

Дмитро Санаков,
завідувач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент,

Олексій Скрябін,
доцент кафедри кримінального
права, процесу та криміналістики
Класичного приватного
університету, м. Запоріжжя,
доктор юридичних наук, доцент,

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

У сучасному світі транснаціональна злочинність виступає чинником політичної і економічної нестабільності у суспільстві та становить пряму загрозу національній безпеці держави. Транснаціональна злочинність проникає в органи законодавчої влади та державного управління, у правоохоронні та судові установи та поширює свої інтереси, посягаючи на цілий комплекс найбільш значущих особистісних, суспільних та культурних цінностей, таких як: життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини, економічна стабільність, порядок та публічна безпека тощо.

На території української держави виникла модель транснаціональної злочинності, що включає корупцію, політику, злочинність та економіку. Осмислення витоків та стану такої моделі злочинності слід вважати актуальною проблемою як національної, так і світової кримінології.

Злочинність транснаціонального характеру в Україні довела свою здатність не просто створювати загрозу національній безпеці, але реалізовувати цю загрозу у практичній площині: змінювати кордони, претендувати на роль політичного лідерства та вимагати визнання як повноцінних суб'єктів міжнародного права.

Слід зазначити, що особливо вплинула на поширення транснаціональної злочинності глобалізація, яка характеризується стиранням національних кордонів, інформатизацією та технологізацією всіх сфер життєдіяльності: економічної, культурної, політичної та соціальної.

Так, В.М. Баранов і А.Ю. Чупров [2, с. 62–63] стверджують, що глобалізація, з одного боку, характеризується такими позитивними рисами, як поліпшення міждержавних відносин, підвищення прозорості кордонів, розвиток світової торгівлі, збільшення обсягу міжнародних перевезень, розширення міжнародного ринку праці. З іншого боку, цей процес породив деструктивний феномен – криміналізацію глобалізації. На сучасному етапі можна цілком говорити про формування міжнародного характеру кримінального співтовариства як антипода суспільству законотворчому [6, с. 26].

Як стверджує О.Л. Хилько, національна безпека являє собою конкретний (такий, що визначається для кожної держави окремо) ступінь захищеності важливих цінностей, інтересів, прав особи, соціальних груп, всього суспільства і держави, зокрема, загальнонаціональних цінностей та самобутності, від широкого спектру зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, військового, екологічного, технологічного, інформаційного, культурного та іншого характеру [7].

Інформація, що постійно з'являється в інформаційному просторі відносно діяльності транснаціональних злочинних організацій в Україні, вражає. Державна служба фінансового моніторингу України особливу увагу концентрує на розслідуванні фактів відмивання коштів, отриманих від корупційних дій, розкрадання та привласнення державних коштів і майна злочинними організаціями, комерційними структурами, які мали транснаціональні зв'язки. Йдеться про мільярди доларів, що були отримані від незаконних обороток, які пов'язані майже з усіма формами транснаціональної злочинної діяльності, виведені за кордон [4]. Нині ці кошти знов працюють в Україні, працюють на створення нових злочинних організацій, зокрема, не викликає сумніву, що ці гроші нині активно працюють на сході, в інших регіонах України, про що свідчать факти.

Злочини, що посягають на національну безпеку, поділяються відповідно до сфери їх дії. Зокрема, це злочини, що посягають на відносини з умов, що забезпечують охорону основ національної безпеки у політичній сфері. До них відносять: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканість України; посягання на життя державного чи громадського діяча. Державна зрада і шпигунство відносяться до злочинів, що посягають на відносини з умов, що забезпечують охорону основ національної безпеки України у сфері державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості, обороноздатності, державної, економічної, науково-технічної та інформаційної безпеки України. Диверсія відноситься до виду злочинів, що посягають на відносини з умов, що забезпечують охорону основ національної безпеки в економічній, екологічній сферах та сфері обороноздатності [5, с. 84]. Висока суспільна небезпечність цих злочинів і є підставою для віднесення більшості з них до особливо тяжких або тяжких злочинів.

Досліджуючи характеристики транснаціональної організованої злочинності, Л.Г. Андросович [1, с. 188] зазначає, що серед ознак транснаціональної злочинності слід виділяти ознаки, характерні для будь-якої організованої злочинної групи, і ознаки, характерні для транснаціональних груп. До останніх слід зараховувати наведені далі.

1. Ознаки, які характеризують структуру групи:

а) чисельний склад не менше двох осіб, що безпосередньо впливає з кримінального законодавства України і низки інших держав – учасниць Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Фактично склад транснаціональних організованих злочинних груп значно перевищує встановлений у національних законах мінімум. Можуть створюватися групи чисельністю в десятки і навіть сотні осіб;

б) як правило, наявність чіткого розподілу ролей, функцій, спеціалізації членів групи. Структура групи орієнтована на здійснення конспіративної, планованої злочинної діяльності і витяг максимальних доходів.

в) наявність корумпованих зв'язків, які можуть мати характер як зовнішніх, так і внутрішніх. Внутрішній і зовнішній характер цих зв'язків впливає на форми протидії здійсненню кримінального переслідування і має враховуватися під час розслідування і судового розгляду.

2. Ознаки, що характеризують особу суб'єктів, цілі і мотиви їх дій:

а) наявність іноземного елемента як окремих учасників або у вигляді в тій чи іншій мірі самостійних структурних одиниць. На наявність цього елемента звертають увагу багато авторів;

б) превалювання корисливої мотивації; злочинна діяльність спрямована на отримання (прямо чи опосередковано) фінансової або іншої матеріальної вигоди.

3. Ознаки, що характеризують діяльність групи:

а) діяльність групи спрямована на вчинення злочинів транснаціонального характеру, ознаки яких дано в Конвенції. Відповідно до Конвенції злочин має транснаціональний характер, якщо він вчинений:

- в більш ніж одній державі;
- в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі;
- в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі;
- в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

Окремо зазначимо, що для сучасної України корупція внаслідок надзвичайної її поширеності набула характеру реальної загрози національній безпеці, яка перешкоджає проведенню соціально-економічних перетворень, дискредитує публічні інститути в очах населення України. До корупційних злочинів відносять злочини, пов'язані із підкупом особи; кримінальні корупційні діяння за відсутності підкупу, зумовлені впливом неправомірної винагороди; корупційні діяння, що є предметом корупційної угоди (наприклад, зловживання владою, службове підроблення) [3, с. 54–55].

Отже, транснаціональна злочинність на сьогодні становить загрозу національній безпеці України, економічній та політичній стабільності держави, тому боротьба з нею повинна бути комплексною та системною, орієнтуватись на припинення такого виду злочинності не тільки за допомогою кримінально-правових заходів, а й використовуючи заходи міжнародного співробітництва в економічній, правовій та політичній площині. Вирішення вказа-

ного питання можливе за допомогою формування чітких моделей взаємодії держави з міжнародними організаціями в сфері боротьби з транснаціональною злочинністю.

1. Андросович Л.Г. Кримінологічна характеристика організованої злочинності у фінансовій сфері із транснаціональними ознаками. Юридичний науковий електронний журнал, 2019. № 4. С. 186–189.
2. Баранов В.М., Чупров А.Ю. Транснаціональна економічна преступність: сутність і основні напрями протидії. Труды Академии управления МВД России. 2007. № 2. С. 62–63.
3. Данильченко Ю.Б. Кримінально-правовий вимір протидії корупції: доцільність, ефективність, досконалість. Право та інноваційне суспільство. 2015. № 1(4). С. 54–58.
4. Державна служба фінансового моніторингу України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://fii.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2021).
5. Матвійчук В. К. Злочини проти основ національної безпеки: поняття та загальна характеристика. Юридична наука. 2013. № 9. С. 80–87.
6. Новікова Л.В. Глобалізація та транснаціональна економічна злочинність: питання сьогодення. Право і Безпека. 2010. № 3. С. 26–30.
7. Хилько О.Л. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «Національна безпека». Вестник Севастопольского государственного технического у-та. 2003. № 50. С. 181–190.

Володимир Чумак,
т.в.о. начальника відділу
організації наукової роботи
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент

Олександр Хань,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВА ОХОРОНА НАДР КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ УКРАЇНИ ВІД НЕЗАКОННОГО ВИДОБУТКУ КОРИСНИХ КОПАЛИН

За окремими дослідженнями, український шельф Чорного й Азовського моря, площа якого становить 133,7 тис. км², може повністю забезпечити потреби України в газі і частково – у нафті. За даними Державної служби геології та надр України, потенційні запаси енергоресурсів (нафта і природний газ) на українському шельфі Чорного моря оцінюються у 2,3 млрд. т. умовного палива (еквівалент 2,3 трлн. МЗ), що становить близько 40 % усіх енергетичних запасів нашої країни. Ці запаси розподіляються так: північно-західний шельф – 604,1 млн. т. умовного палива (т у. п.); глибоководна западина Чорного моря – 346,0 млн. т. у. п.; прикерченський шельф – 257,0 млн. т. у. п.; акваторія Азовського моря – 324,8 млн. т. у. п. Решта менш масштабних запасів відкрита в інших частинах українського шельфу Чорного й Азовського морів. Значні запаси енергоресурсів відкриті на площі Килима (250 – 485 млрд. м³ природного газу), Скіфській ділянці (35 млрд. м³ газу та 25 – 60 млн. т. нафти), структурі Нахімова (29 млрд. м³ газу), структурі Корнілова (35 млрд. м³ газу), структурі Ахіба (6,7 млн. т. у. п.) [1].

Із анексією Кримського півострова Російською Федерацією територія континентального шельфу України скоротилася втричі (зі 130 до майже 40 тис. кв. км). Україна втратила газові родовища, що знаходяться на шельфі Чорного моря в районі Кримського півострова. Ресурси в північно-західній частині Чорноморського шельфу оцінюються в 495,7 млрд. кубічних метрів природного газу та 50,4 млн. тонн нафти і конденсату, Прикерченської зони – 321,2 млрд. кубічних метрів і 126,8 млн. тонн нафти і конденсату, континентального схилу – 766,6 млрд. куб. м. природного газу та 232,6 млн. тонн нафти і конденсату [2].

За інформацією компанії «Чорноморнафтогаз» Російська Федерація з моменту анексії

добула на окупованому півострові та шельфі Чорного і Азовського морів 7,2 млрд. куб. м природного газу і 222,6 тис. т. газового конденсату і нафти. У 2014 році було видобуто 2 млрд куб. м. газу і 57,1 тис. т. газового конденсату і нафти, в 2015 році – 1,84 млрд. куб. м. природного газу, 61,1 тис. т. газового конденсату і нафти, у 2016 році – 1,67 млрд куб. м. газу і 53,4 тис. т. газового конденсату і нафти, у 2017 році – 1,62 млрд. куб. м. газу і 51 тис. т. газового конденсату і нафти. На Одеському родовищі в 2014 – 2015 роках Російською Федерацією незаконно пробурено 7 свердловин [3].

Кримінальним кодексом України (ст. ч. 2 ст. 244) передбачено кримінальну відповідальність за дослідження, розвідування, розробку природних багатств та проведення інших робіт на континентальному шельфі України, які провадяться іноземцями, якщо це не передбачено договором між Україною і заінтересованою іноземною державою, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України або спеціальним дозволом, виданим у встановленому законом порядку. За вчинення цього злочину передбачено альтернативне покарання у вигляді штрафу від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до шести місяців.

Оскільки вже сьогодні газо- та нафтовидобувні компанії Російської Федерації здійснюють незаконний видобуток ресурсів з надр континентального шельфу України, постає проблема юридичної відповідальності не тільки Російської Федерації як держави, а й кримінально-правової відповідальності конкретних громадян цієї держави або інших іноземців, які здійснюють цю діяльність.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне надати кримінально-правову характеристику суспільно-небезпечного діяння, передбаченого ч. 2 ст. 244 КК України з метою надання наукових рекомендації щодо його належної кваліфікації правоохоронними органами України для подальшої протидії незаконному видобутку корисних копалин її континентального шельфу.

Диспозиція ч. 2 ст. 244 Кримінального кодексу України викладена законодавцем наступним чином: «Дослідження, розвідування, розробка природних багатств та інші роботи на континентальному шельфі України, які провадяться іноземцями, якщо це не передбачено договором між Україною і заінтересованою іноземною державою, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України або спеціальним дозволом, виданим у встановленому законом порядку».

Суспільно-небезпечне діяння цього злочину виражено у таких альтернативних діях як: 1) дослідження природних багатств на континентальному шельфі України; 2) розвідування природних багатств на континентальному шельфі України; 2) розробка природних багатств на континентальному шельфі України; 3) інші роботи на континентальному шельфі України. Обов'язковою ознакою злочинності цих дій, є те, що їх вчинення не передбачене договором між Україною і заінтересованою іноземною державою, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України або спеціальним дозволом, виданим у встановленому законом порядку.

Як можна побачити з опису суспільно небезпечного діяння цього злочину, частково ця диспозиція є банкетною. Законодавець прямо визначає такі злочинні дії як дослідження, розвідування та розробка природних багатств континентального шельфу України, проте залишає невизначеними коло інших видів робіт, які за умов їх нелегальності можуть визнаватись злочином. Не конкретизований законодавцем й предмет цього злочину, який визначений як «природні багатства континентального шельфу», що вимагає розкриття змісту цього поняття. Необхідним є також визначення поняття та порядку укладання міжнародних договорів з іншою державою або видачі спеціального дозволу на розвідування, розробку чи інші роботи на континентальному шельфі України.

Поняття предмета цього злочину (природні багатства континентального шельфу) міститься у Конвенції ООН про континентальний шельф 1958 р., відповідно до якої ними є мінеральні й інші неживі ресурси морського дна і його надр, а також живі організми, які відносяться до «сидячих видів», себто такі, що у період промислу перебувають у нерухомому стані на морському дні чи під ним, або не здатні пересуватися інакше, як перебуваючи в постійному контакті з морським дном або його надрами. З цього визначення вбачається, що предмет злочину є ширшим, аніж природні ресурси надр континентального шельфу.

Щодо поняття дослідження природних багатств на континентальному шельфі України, то його визначення на законодавчому рівні відсутнє. В частині дослідження надр континентального шельфу у Законі України «Про нафту і газ» від 12 липня 2001 року №

2665-III застосовується поняття «геологічне вивчення нафтогазоносності надр», під яким розуміється комплекс робіт, які проводяться з метою вивчення геологічної будови та нафтогазоносності надр на певній території, зокрема геологічне знімання, геофізичні, геохімічні, аерокосмогеологічні дослідження, прямі пошуки, буріння й випробування свердловин, дослідно-промислова розробка, науково-дослідні та тематичні роботи, їх аналіз та узагальнення [4].

Закон України «Про нафту і газ» у ст. 1 надає визначення цих понять, де розвідувальні роботи – це геологознімальні, пошукові, геодезичні роботи, роботи з геологічного вивчення нафтогазоносності надр, роботи з дорозвідки та експлуатаційної розвідки родовищ, у тому числі буріння, облаштування та експлуатація нафтових і газових свердловин, з нового будівництва, технічного обслуговування, капітального ремонту і реконструкції нафтових і газових свердловин та пов'язаних з їх обслуговуванням об'єктів трубопровідного транспорту, виробничих споруд, під'їзних доріг, ліній електропередачі та зв'язку. Розробка родовища нафти і газу – технологічний процес вилучення з родовища нафти, газу та супутніх їм корисних компонентів, який складається з двох послідовних етапів – дослідно-промислової розробки родовища та промислової розробки родовища.

Під іншими роботами на континентальному шельфі, окрім розвідування та розроблення, у фаховій літературі розуміють товарне вищощування продукції, її обробка, транспортування, будівництво, реконструкція або ремонт установок і споруд тощо [5, с. 787].

Таким чином, з точки зору законодавства кримінально караними є будь-які роботи, що проводяться іноземцями на континентальному шельфі України, якщо вони не передбачені міжнародною угодою з Україною або на проведення таких робіт не виданий спеціальний дозвіл.

1. Освоєння чорноморського шельфу : конкуренція та співпраця. URL: http://dgs.kiev.ua/news_galuz/273-osvoeyennya-chornomorskogo-shelfu-konkurenciya-ta-spvpracya.html.

2. Кирилюк, О. Запаси газу на ділянках Чорноморського шельфу, підконтрольних Україні, становлять майже 37 млрд куб. м, на шельфі Азовського - ще приблизно 10 млрд куб. м. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3081540/zapasy_gazu_na_dilyankah_chornomorskogo_shelfu_pidkontrolnyh_u_krayini_stanovlyat_mayije_37_mlrd_kub.

3. Нежнова, С. Не виключено, що РФ вже готується повернути Україні відібрані раніше родовища на шельфі Чорного моря: інтерв'ю з керівником компанії «Чорноморнафтогаз» Світланою Нежновою. URL: <https://ua.112.ua/interview/ne-vykliucheno-shcho-rf-vzhe-hotuietsia-povernuty-ukraini-vidibrani-ranishe-rodovyshcha-na-shelfi-chornoho-moria-434858.html/>.

4. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 року № 2665-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text>

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

Ігор Шинкаренко,
професор кафедри права
Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
кандидат юридичних наук, професор

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ УБЕЗПЕЧЕННЯ АВІАЦІЙНОЇ ТА КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У попередніх публікаціях присвячених проблемам безпекознавства [1, с.253-262; 2, р. 206-217; 3, с. 278-281; 4, с. 100-102] були досліджені загальні проблеми безпеки об'єктів авіаційного транспорту як складової критичної інфраструктури України та визначені окремі засоби та заходи їх забезпечення [5, с. 20-24; 6, с. 56-60; 7, с.100-102]. В той же час не була звернута увага на формування напрямків діяльності служб та структур безпеки об'єктів критичної інфраструктури для вирішення задач виявлення та нейтралізації загроз їх нормальній діяльності у тому числі визначення науково – освітнянського вектору формування служб безпеки суб'єктів господарювання авіакосмічної галузі та авіаційного транспорту.

Для визначення напрямків встановлення існуючих проблем та кола їх вирішення

необхідно дослідити результати робіт безпекознавців. Найбільша увага за роки незалежності України у працях безпекознавців приділялася загальним питанням формування системи національної безпеки України та визначення напрямків її удосконалення та модернізації системи правового регулювання організації діяльності всіх її елементів [8, С. 76-88; 9; 10, С. 106-113; 11, С.92-110.].

Наукові розвідки у сфері національної безпеки сприяли прийняттю низки законодавчих актів та нормативних документів, які сформували сучасну державну концепцію-доктрину-політику-стратегію національної безпеки України [12;13;14].

Відповідно до положень Стратегії національної безпеки України її основними напрямками забезпечення національної безпеки у межах Стратегії є:

«сталій розвиток національної економіки та її інтеграція в європейський економічний простір;

розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту;

захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди;

забезпечення екологічної безпеки, створення безпечних умов життєдіяльності людини, зокрема на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій, розбудова ефективної системи цивільного захисту;

посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі;

розвиток державно-приватного партнерства [15]».

В останній час в публікаціях теоретико-прикладного характеру надається аргументація щодо виокремлення особливого виду інфраструктури – космічної інфраструктури та формування окремих напрямів державної інфраструктурної політики у сфері космічної діяльності та вдосконалення законодавства України, що регулює відносини у сфері інфраструктури [16, С. 144 - 148], виникають виклики щодо формування організаційно-правової моделі безпеки авіо-космічної галузі України, як складової критичної інфраструктури.

Слід погодитися з думками науковців та фахівців у сфері космічної діяльності, що авіакосмічна галузь, є важливою складовою сучасної світової економіки, ключовий чинник політики, що грає значну роль у забезпеченні конкурентоспроможності, сталого розвитку й безпеки держави [17]

В той же час аналіз функціонування об'єктів авіакосмічної галузі свідчить про низку системних правових та організаційних проблем у сфері збереження професійних кадрів, підготовці нових кадрів для галузі, та фінансуванню науково-освітніх програм не тільки технічного спрямування але у галузях правового та психологічного забезпечення формування моделі безпеки об'єктів критичної інфраструктури в цілому, авіаційного транспорту та авіакосмічної галузі зокрема.

Для визначення напрямків подолання існуючих проблем необхідно уточнити які об'єкти відносяться до означених галузей.

Відповідно до чинного законодавства об'єктами інфраструктури авіа-ційного транспорту є:

- підприємства повітряного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти, аерофотозйомки;
- підприємства, що здійснюють сільськогосподарські роботи;
- аеропорти, аеродроми, аероклуби;
- транспортні засоби;
- системи управління повітряним рухом;
- навчальні заклади;
- ремонтні заводи цивільної авіації;
- інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу авіаційного транспорту [18].

Окрім вказаних установ до об'єктів забезпечення інфраструктури авіаційного транспорту законодавець відносить землі, надані в користування під: аеропорти, аеродроми, відокремлені споруди (об'єкти управління повітряним рухом, радіонавігації та посадки, очисні та інші споруди), службово-технічні території з будівлями та спорудами, що забезпечують роботу авіаційного транспорту; вертольотні станції, включаючи вертольотодроми, службово-технічні території з усіма будівлями та спорудами; ремонтні заводи цивільної

авіації, аеродроми, вертольотодроми, гідроаеродроми та інші майданчики для експлуатації повітряних суден; службові об'єкти, що забезпечують роботу авіаційного транспорту [18].

Стосовно авіакосмічної галузі формування організаційно-правової моделі безпеки її об'єктів незалежно від форми власності повинно здійснюватися з врахуванням вимог Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки [19].

Концепцією передбачене комплексне оновлення космічного законодавства: формування системи законів та підзаконних актів на нових ринково-орієнтованих засадах відповідно до міжнародного права та права Європейського Союзу. Означене буде сприяти формуванню механізму державного регулювання та саморегулювання, створення та забезпечення розвитку внутрішнього ринку космічних технологій, інформації та послуг, впровадження передових космічних технологій у цивільний сектор та цивільних технологій у космічну індустрію та формування безпекових структур у приватним секторі економіки який бере участь у космічній діяльності.

На реалізацію положень означеної програми створюються інноваційні аерокосмічні кластери:

1. Інноваційний аерокосмічний кластер «Мехатроніка» (м. Харків) – об'єднання українських підприємств і науково-освітнього комплексу, у сфері створення сучасних авіаційних і космічних систем - усіх, чия робота базується на синергетичній інтеграції механіки, електроніки та комп'ютерних технологій [20].

2. Науково-практичний кластер «Регіональний центр космічного моніторингу Землі «Слобожанщина»: формування теоретичного підґрунтя та методики вирішення задач екологічного моніторингу територій, виявлення забруднення екосистем, визначення якості земельних угідь, виявлення техногенних катастроф, контролю пожежної обстановки, математичного моделювання ситуації при виникненні надзвичайних ситуацій, моніторингу стану лісонасаджень, щоб запобігти незаконному вирубуванню лісів, моніторингу несанкціонованого видобутку корисних копалин та визначаємо збитків для держави» [21].

3. Дніпровській космічний кластер - засновниками Кластеру виступатимуть до 10 підприємств космічної галузі, учбових та науково-дослідних установ, серед яких – ДП «Підвденний машинобудівний завод», ГО "Космічна долина" та інші.

Якщо розглядати об'єкти інфраструктури авіаційного транспорту та авіакосмічної галузі відповідно до вимог безпеки то його нормальне функціонування визначається ступенем захищеності від всього колексу загроз, що визначає системні проблеми його убезпечення.

Одним з напрямків нейтралізації загроз та убезпечення об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту авіакосмічної галузі є здійснення заходів спрямованих на встановлення та нейтралізації умов реалізації загроз попередження кримінальних правопорушень, нейтралізацію загроз їхньої нормальної діяльності.

Найбільш розповсюдженими превентивними заходами щодо виявлення та нейтралізації загроз безпеки об'єктам авіаційного транспорту та авіакосмічної галузі є запровадження рівнів допуску персоналу у конкретно визначену зону. Підставою надання таких допусків є збір та аналіз інформації про кандидатів на посади та визначення необхідності допуску конкретної особи. Проведений аналіз дисертаційних досліджень у галузі «Права» та «Правоохоронної діяльності» свідчить про відсутність системно-комплексних досліджень з превентивної діяльності та здійснення координації діяльності правоохоронних органів та служб безпеки суб'єктів господарювання та авіаційної безпеки щодо виявлення та нейтралізації загроз об'єктам авіаційного транспорту та авіакосмічної галузі, повітряним суднам, пасажиром персоналу фірм, установ та організацій, що здійснюють свою діяльність в межах означеної інфраструктури.

До інноваційних технологій забезпечення безпеки об'єктів є впровадження біометричних, мультибіометричних, мультимодальних та багатофакторних методик ідентифікування імовірних суб'єктів кримінальних правопорушень.

Враховуючі наведене, можемо запропонувати імовірні напрямки вирішення означених проблем:

- приведення законодавства України у відповідність до сучасних вимог світового досвіду авіаційної та космічної діяльності;

- з метою захисту кібербезпеки об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту та авіакосмічної галузі здійснити заходи спрямовані на формування правових, технологічних

та організаційних засад захисту інформаційного простору;

- розробити наукові засади впровадження біометричних, мультибіометричних, мультимодальних та багатofакторних методик впровадження інноваційних моніторингу осіб на території об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту та авіакосмічної галузі;

- запровадити підготовку кваліфікованого персоналу в межах спеціальності 081 «Право» першого та другого рівня вищої освіти для підрозділів безпеки для об'єктів авіаційного транспорту та авіакосмічної галузі;

- створити на базі одного з ЗВО науково-дослідної лабораторії з проблем правових та організаційних проблем безпеки у авіакосмічній галузі;

- запровадити проведення сумісних профілактичних заходів службами безпеки установ, фірм та організацій об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту, авіакосмічної галузі та національної поліції з метою встановлення підозрілих осіб в районах їх розташування;

- спільно з Національною поліцією, ДПСУ, СБУ та авіаційною службою України запровадити формування інтегрованого банку даних на осіб, які можуть вчиняти кримінальні та інші правопорушення на об'єктах авіаційного транспорту та авіакосмічної галузі.

1. Шинкаренко І.Р., Спіцина Г.О. Безпека об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту: теоретичні аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. №2. С. 253-262.

2. Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko Cyberterrorism Attacks on Critical Infrastructure and Aviation: Criminal and Legal Policy of Countering. Conference on Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering– Synergetic Engineering ICTM 2020: Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering. 2020 pp 206-217.

3. Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О. Актуальні проблеми забезпечення об'єктів авіаційного транспорту в умовах сьогодення. *Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід : матер. II міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25.10.2019). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 278-281;

4. Шинкаренко І.Р., Спіцина Г.О. Напрями формування наукового підґрунтя безпеки об'єктів інфраструктури авіаційного транспорту. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 100-102.

5. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І.І. Профайлінг як метод забезпечення об'єктів авіаційної інфраструктури. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : матеріали наук.-практ. семінару* (Дніпро, 29 травня 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 248 с., С. 20-24.

6. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І.І. Заходи забезпечення об'єктів авіаційної інфраструктури. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції»* (м. Кропивницький, 27 - 28 травня 2020 року Льотна академія Національного авіаційного університету). Кропивницький: 2020. С. 56-60.

7. Шинкаренко І. Р., Шинкаренко І.І. Методи отримання інформації щодо здійснення кримінального аналізу для виявлення загроз безпеки об'єктам інфраструктури авіаційного транспорту. *Матеріали Круглого столу присвяченого «Дню науки» «Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності»* (м. Дніпро, 22 травня 2020 року) *Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ*. 2020. С. 100-102.

8. Горбулін В. Национальная безопасность Украины и международная безопасность. *Политическая мысль*. 1997. № 1. С. 76-88.

9. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.

10. Дзьобань О.П. До питання про доцільність моделювання системи національної безпеки за допомогою моделі Бартлетта. *Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, психологія*. Харків: ХВУ, 2004. Вип. 2 (20). С. 106-113.

11. Єрменчук О. П. Основні підходи до організації захисту критичної інфраструктури в країнах Європи: досвід для України : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 180 с.

12. Закон України Про основи національної безпеки Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 39, ст.351.

13. Закон України Про національну безпеку України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018, № 31, ст.24;

14. Указ Президента України №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

15. Указ Президента України №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони

України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

16. Зубко Г.Ю. Безпека космічної інфраструктури як напрям державної інфраструктурної політики України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2019. С. 144 – 148

17. Авіакосмічна галузь України у надкритичному стані. URL: <http://opk.com.ua/> (07:48 08.06.2020).

18. Закон України «Про транспорт»/ *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, N 51, ст.446.

19. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 15-р

20. Інноваційний аерокосмічний кластер «Мехатроніка» URL: <http://www.fed.com.ua/ua/mehatronika.html>

21. У Харкові на базі Національного аерокосмічного університету ім М.Є. Жуковського (ХАІ) відкрили Регіональний центр космічного моніторингу Землі «Слобожанщина» URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/105963>

Арман Завотпаев,
докторант Академії
правоохоронительных органів
при Генеральній прокуратурі
Республіки Казахстан,
г. Нур-Султан, Республіка Казахстан

«НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОБЯЗАТЕЛЬНОГО НАЗНАЧЕНИЯ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПО ДЕЛАМ О ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН»

Аннотация. Стаття посвящена вопросу обязательного назначению и использованию специальных научных знаний в процессе доказывания по делам о преступлениях сексуального характера в отношении несовершеннолетних. Состояние отечественного законодательства, а также неснижаемая статистика преступлений против половой неприкосновенности показывает, что существует необходимость в законодательном урегулировании возможных пробелов при использовании специальных научных знаний. Автором предложено, обязательного назначение экспертиз при расследовании преступлений связанных с сексуальными посягательствами в отношении несовершеннолетних, путём совершенствования правовой регламентации порядка и производства судебных экспертиз.

Проводится разграничение в использовании и выработки выводов с помощью специальных научных знаний в области психиатрии и психологии, а также всецелому отражению выводов проводимых экспертиз при расследовании данной категории преступлений.

Ключевые слова. Психолого-психиатрическая экспертиза, процесс доказывания, эксперт-психолог, половая неприкосновенность, несовершеннолетние, допрос, достоверность показаний.

На сегодняшний день в социуме возрастает особое внимание противодействию уголовным правонарушениям сексуального характера в отношении детей. В цивилизованном мире посягательства на половую свободу и неприкосновенность ребёнка всегда способствует подрыву моральных устоев и ценностей человека, общества и государства. С повышением правовой культуры в обществе, большинство людей понимают, что преступления против детей – это преступления против нашего будущего и человечество в целом.

Многие государства акцентировано ведут работу в пресечении преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, путём проводимой правовой политики с выработкой значительных и эффективных мер в борьбе с данным явлением.

Так, глава Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев в последнем Послании народу Казахстана, акцентировал внимание на данную проблему и отметил, что «каждое подобное дело должно быть на особом контроле органов прокуратуры. Бездействие или халатное отношение со стороны социальных и правоохранительных органов будет строже наказываться» [1].

По данным Комитета правовой статистики и специальным учётам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан за 12 месяцев 2020 года по преступлениям против половой

неприкосновенности несовершеннолетних осуждено более 300 лиц [2]. Уровень высокой статистики данных уголовно-правовых деяний и общественный резонанс будоражащий по каждому совершенному факту, заставляет правоохранные органы искать и использовать новые методы в работе.

Для выяснения обстоятельств дела, а также уличению виновных лиц в содеянном, органы уголовного преследования с целью получения новых доказательств зачастую сталкиваются с потребностью и необходимостью использования специальных научных знаний для разрешения возникающих вопросов по делу.

Использование специальных научных знаний в уголовном деле является одним из составных звеньев, формирующих и структурирующих процесс доказывания. Эффективное применение таких знаний и методов при расследовании, способствует объективному, полному и всестороннему исследованию обстоятельств дела, а также установлению истины и изобличению лица совершившего преступления. В связи с чем важность её неоспорима и играет решающую роль.

Основанием назначения и производства судебной экспертизы как основной формы специальных научных знаний, определены в уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан (далее – УПК) и Законе Республики Казахстан «О судебно-экспертной деятельности» от 10 февраля 2017г, а также подведомственных приказах Министерства Юстиции Республики Казахстан.

При изучении ныне действующего национального законодательства правовой регламентации специальных научных знаний, автором обращено внимание на поводы к установлению обстоятельств имеющих значение для дела по обязательному назначению судебной экспертизы.

В части первой статьи двести семьдесят один (ч.1 ст. 271) УПК РК отражены ряд обстоятельств, выяснение которых назначение судебной экспертизы обязательно:

- 1) причины смерти;
- 2) характер и степень тяжести причинённого вреда здоровью;
- 3) возраст подозреваемого, обвиняемого, потерпевшего, когда это имеет значение для дела, а документы о возрасте отсутствуют или вызывают сомнения;
- 4) психическое или физическое состояние подозреваемого, обвиняемого, когда возникают сомнения по поводу их вменяемости или способности самостоятельно защищать свои права и законные интересы в уголовном процессе;
- 5) психическое или физическое состояние потерпевшего, свидетеля в случаях, когда возникают сомнения по поводу их способности правильно воспринимать обстоятельства, имеющие значение для дела, и давать о них показания;
- 6) иные обстоятельства дела, которые не могут быть достоверно установлены другими доказательствами.[3]

Обязательное назначение и производство судебной экспертизы как правового института, более детально берет своё начало с принятием уголовно-процессуального кодекса Казахской ССР (далее – УПК КазССР) от 22 июля 1959 года, который сохранил значительную часть целей требующих для выяснения обстоятельств дела.

В УПК КазССР обязательное назначение имело следующие особенности:

1. Судебная экспертиза в системе правовых предписаний показывала правовую природу этих правил в виде недопущения иных средств доказывания, так данная норма чётко определяла последовательность и структуру в кодифицированном законе. Статья 53 УПК КазССР "Обязательное проведение экспертизы" следовала за статьёй "Экспертиза" (52) и предваряла ст. 56 "Заключение эксперта". При этом, обстоятельствам, подлежащим доказыванию по уголовному делу, посвящалась ст. 45, а понятию доказательств - ст. 47, сбору и оценке доказательств - соответственно ст. ст. 48 и 62 УПК КазССР 1959 г.[4].

2. В гл. 4 УПК КазССР. "Доказательства" не было отдельной статьи, специально посвящённой допустимости доказательств, т.е. не исключалось, что правило проведения обязательной экспертизы относится к правовому институту допустимости доказательств.

3. УПК КазССР 1959 г. было установлено, что непроведение судебной экспертизы, когда её проведение по закону является обязательным, во всяком случае ведет к отмене приговора по основанию неполноты дознания, предварительного или судебного следствия (ст. 328 УПК КазССР 1959 г.).

Анализ кодифицированного уголовно-процессуального закона КазССР показывает важность проведения и обязательного назначения судебной экспертизы.

Одним из ключевых вопросов в процессе до- казывания при обязательном назначении судебной экспертизы по уголовным делам против половой неприкосновенности несовершеннолетних, к которому стоит уделить особое внимание – это исследование психофизиологического состояния человека. Особенность данного вида исследования является изучение объективно - материального характера и внутренних субъективных процессов психики индивида. Данный вид исследования достаточно сложен и зачастую лица ведущие уголовное судопроизводство ставят на разрешение вопросы в области психологии и психиатрии комплексно.

Однако, в существующей практике проведения данного исследования по средствам экспертизы носит факультативный характер в отношении конкретно установленного лица на предмет причастности в совершении сексуального насилия над ребёнком. Автором был изучен архив материалов уголовных дел периода 2015-2020 года специализированного межрайонного суда по городу Нур-Султан, и выяснено, что лица, ведущие уголовное преследование при расследовании и формировании доказательственной базы не во всех случаях акцентируют внимание на исследовании свойств психики и возможных заболеваний у обвиняемого.

Так, следователями при назначении экспертизы и постановке вопросов ставящихся на разрешение перед экспертом, как правило требуют установления признаков возможного вероятного слабоумия, психического заболевания, временного болезненного расстройства психической деятельности у обвиняемых, их способности отдавать отчет в своих действиях, руководить ими, правильно воспринимать факты, имеющие значение для дела и давать о них показания[5].

Только в 70% изученных дел по преступлениям связанных с сексуальными посягательствами в отношении несовершеннолетних были поставлены вопросы о наличии или об отсутствии расстройства сексуального предпочтения (педофилия) под экспертного (обвиняемого). Это показывает законодательное отсутствие выяснение вышеуказанного обстоятельства при обязательном назначении судебной экспертизы. Данный пробел влечёт за собой ряд недостатков препятствующих полному, всестороннему и объективному изучению обстоятельств дела:

1. Субъективный характер, лица ведущего уголовное преследование который возможен при расследовании данной категории дел.
2. Оставление латентным статистики, лиц страдающих расстройством сексуального предпочтения (педофилия)
3. Может влиять как положительно, так и отрицательно на соразмерность в назначении наказания.

На основании вышеизложенного предлагаем дополнить подпункт 3.1. ч.1 ст. 271 УПК РК и изложить в следующей редакции: “*психическое состояние подозреваемого в совершении преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетнего, не достигшего возраста четырнадцати лет, для решения вопроса о наличии или об отсутствии у него расстройства сексуального предпочтения (педофилии)*. Данное предложение способствует и закрепляет в казахстанском законодательстве обязательное и эффективное использование специальных научных знаний в области психологии и психиатрии, при расследовании преступлений против посягательств на половую свободу и неприкосновенность несовершеннолетних. Также полагаем может определить соразмерный вид наказания виновным и ведения учёта лиц, страдающих психическими заболеваниями с отображением данных в «Карте лиц, привлечённых к уголовной ответственности за совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних»[6].

1. Послания Президента Республики Казахстан. <https://www.akorda.kz/ru/addresses/> .
2. Статистика лиц, привлечённых к уголовной ответственности за совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних. <http://infopublic.pravstat.kz/ped/>
3. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V// <http://adilet.zan.kz/> .
4. Уголовно-процессуальный кодекс КазССР от 22 июля 1959 года http://adilet.zan.kz/rus/docs/K590001000_
5. Кудрявцев И. А., Савина О. Ф., Морозова М. В. Определение целесообразности и необходимости назначения комплексных судебных психолого-психиатрических экспертиз :информ. письмо. М. : ФГУ «ГНЦ ССП Росздрава», 2006. 12 с.
6. Карта лиц, привлечённых к уголовной ответственности за совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних. <http://infopublic.pravstat.kz/ped/>

Михайло Акімов,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ – ІНТЕРПОЛ У СПІВРОБІТНИЦТВІ ІЗ ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ

Збройний конфлікт на південному сході нашої держави призвів до перших в історії вітчизняного кримінального законодавства випадків застосування норми про відповідальність за порушення законів та звичаїв війни – ст. 438 Кримінального кодексу (далі – КК) України [1].

Як визначено у чч. 1-3 ст. 6 КК України, винні у вчиненні даного кримінального правопорушення особи повинні бути притягнуті до відповідальності в Україні. Однак відомі численні випадки, коли особи, які обґрунтовано підозрюються у вчиненні цього та низки інших кримінально протиправних діянь, залишають територію України, перебувають і інших державах та до того ж вільно пересуваються світом. Цілком природно виникає запитання: чому ж такі особи (навіть будучи оголошеними у розшук правоохоронними органами України, а іноді і заочно взятими під варту вітчизняними судами) не затримуються в державах перебування та не екстрадуються до України для подальшого кримінального переслідування? Залишивши поза межами розгляду ситуації перебування таких осіб на території держави-агресора, розглянемо випадки, що мають місце на території третіх держав.

На міжнародному рівні завдання забезпечення широкої взаємодії усіх органів (установ) кримінальної поліції в рамках чинного законодавства та у дусі Загальної Декларації прав людини, а також створення та розвитку установ, що зможуть успішно сприяти запобіганню загально кримінальної злочинності та боротьбі з нею, покладені на Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол (далі – Інтерпол) та визначені ст. 2 її Статуту (далі – Статут Інтерполу) [2]. З огляду на це саме Інтерпол мав би забезпечити координацію співпраці правоохоронних органів України та інших держав під час розшуку, затримання та екстрадиції осіб, винних у вчиненні діянь, що містять ознаки воєнних злочинів. Але положення ст. 3 Статуту Інтерполу суворо забороняють цій організації здійснювати будь-яке втручання чи діяльність політичного, військового, релігійного або расового характеру.

Виходячи з невизначеності формулювання, практики застосування вказаної статті та з огляду на те, що всі питання стосовно відповідності запитів про співробітництво вимогам Статуту Інтерполу розглядає Комісія з контролю за файлами Інтерполу (далі – Комісія), кожна конкретна справа потребує всебічного аналізу (починаючи із встановлення того, про який саме злочин йдеться – «воєнний» як різновид міжнародного чи «військового»).

Комісія функціонує на підставі Статуту (далі – Статут Комісії) [3], що був прийнятий на 85-ій сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу 7 листопада 2016 року та набув чинності 7 березня 2017 року; він є додатком до Статуту Інтерполу.

До компетенції Комісії (згідно ст. 3 її Статуту) віднесені:

- забезпечення обробки персональних даних Інтерполем та його підрозділами відповідно до встановлених правил;
- надання допомоги у всіх проектах, операціях, наборах правил та ін., що стосуються обробки персональних даних в інформаційній системі Інтерполу;
- опрацювання та прийняття рішень стосовно запитів про доступ до, зміну чи видалення даних, що обробляються в інформаційній системі Інтерполу.

Відповідно до ст.ст. 7 та 8 Статуту Комісія складається з семи осіб, які обираються Генеральною Асамблеєю Інтерполу з-поміж відомих своїми високими моральними якостями фахівців у визначених галузях – технічний захист інформації, електронна обробка даних, право захисту інформації, поліцейська діяльність (бажано у сфері міжнародного поліцейського співробітництва); міжнародне кримінальне право; права людини; судова або прокурорська діяльність (бажано у сфері міжнародного співробітництва з питань кримінальної юстиції). Із числа п'яти останніх члени Комісії обирають її Голову, який керує роботою даного органу. Усі члени Комісії повинні бути громадянами держав-учасниць Інтерполу, вільно володіти хоча б однією з її чотирьох робочих мов (англійською, арабською, іспанською або французькою) та представляти (за можливості) провідні правові системи світу.

Для належного виконання покладених на неї завдань згідно ст.ст. 3, 19, 26 та 27 Ста-

тугу Комісії остання:

- має необмежений доступ до інформаційної системи Інтерполу;
- вивчає запити про доступ до, зміну чи видалення даних, що обробляються в інформаційній системі Інтерполу;
- здійснює необхідні перевірки та висловлює думки стосовно обробки персональних даних в інформаційній системі Інтерполу.

Головною особливістю діяльності Комісії є те, що вона відповідно до ст. 29 свого Статуту працює із зверненнями фізичних та юридичних осіб – на відміну від Інтерполу, який забезпечує співробітництво лише між компетентними органами держав-учасниць.

Згідно ст.ст. 30-33 Статуту Комісії, отримавши поданий однією з офіційних мов запит про доступ до, зміну чи видалення даних, вона (згідно запиту чи з власної ініціативи) повідомляє заявника та розпорядника даних про дату та перебіг розгляду. Не пізніше одного місяця з дня отримання запиту Комісія приймає рішення щодо його прийнятності (відповідності положенням її Статуту Комісії). У негативному випадку Комісія інформує про це заявника (із зазначенням причин), у позитивному – розглядає запит (визначає, чи обробляються дані відповідно до вимог Статуту Інтерполу) та приймає рішення по суті (з дотриманням правил щодо конфіденційності даних). Як визначає ст. 40 Статуту Комісії, запит про доступ до даних розглядається протягом чотирьох місяців, а про зміну чи видалення даних – протягом дев'яти місяців з часу визнання його прийнятним.

Відповідно до ст.ст. 38 та 41 Статуту Комісії її рішення викладаються однією з офіційних мов Інтерполу, належним чином мотивуються, доводяться до відома Генерального Секретаріату Інтерполу протягом одного місяця з дня прийняття та є обов'язковими для виконання усіма державами-учасницями Інтерполу (останні також зобов'язуються надавати на звернення Комісії всю необхідну інформацію та не перешкоджати її роботі). Генеральний Секретаріат Інтерполу виконує рішення Комісії протягом одного місяця з дня отримання (цей термін може бути продовжено ще на один місяць лише за потреби отримання додаткових роз'яснень). Одноразово Комісія інформує про прийняте рішення та про заходи, що їх зобов'язаний вжити Генеральний Секретаріат Інтерполу, заявника та розпорядника даних.

Типовими ситуаціями, що виникають при міжнародному співробітництві України з Інтерполом та можуть стосуватись воєнних злочинів, є:

- вчинення діяння, що містить ознаки військового кримінального правопорушення;
- вчинення спеціальним суб'єктом (військовослужбовцем) діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення;
- розгляд певної справи військовим судом (трибуналом);
- вчинення діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, під час збройного конфлікту;
- вчинення діяння, що містить ознаки воєнного злочину, під час збройного конфлікту.

У випадку, коли справа стосується більшості діянь, передбачених розділом XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» Особливої частини КК України, – як-от, непокора (ст. 402), невиконання наказу (ст. 403), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407) тощо, – обробка даних не здійснюється (з огляду на ст. 3 Статуту Інтерполу).

При вчиненні спеціальним суб'єктом (військовослужбовцем) діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, Інтерпол бере до уваги саме характер вчиненого (а не особу підозрюваного). Іншими словами, якщо один військовослужбовець посягає на життя, здоров'я, статеvu свободу іншого військовослужбовця, таке діяння є загальнокримінальним, і співробітництво каналами Інтерполу здійснюється. Проте якщо спеціального суб'єкта (військовослужбовця) переслідують за вчинення діяння політичного (державна зрада) або військового (дезертирство) характеру, його дані не обробляються.

Якщо кримінальне правопорушення розглядається військовим судом (трибуналом), Генеральний Секретаріат Інтерполу у кожному конкретному випадку з'ясовує причини розгляду справи саме у військовому суді (трибуналі). Якщо вчинене носить загальнокримінальний характер, Інтерпол буде здійснювати співробітництво. При встановленні ж факту невідповідності судового розгляду Загальній Декларації прав людини (ст. 2 Статуту Інтерполу), або існуванні сумнівів у дотриманні мінімальних гарантій кримінального провадження (ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [4]), застосовується ст. 3 Статуту Інтерполу.

Інтерпол переважно не здійснює співробітництво у справах про кримінальні право-

порушення, вчинені під час збройних конфліктів. Причиною цього є не стільки характер конкретних діянь (здебільшого політичних чи військових), скільки те, що вони, будучи вчиненими під час бойових дій (вбивство противника, знищення його бойової техніки тощо) не є загальнокримінальними злочинами, а отже, не утворюють підставу для співробітництва, як того вимагає ст. 2 Статуту Інтерполу.

Винятком з викладеного вище є справи про воєнні злочини. Останні (на відміну від військових кримінальних правопорушень) є різновидом злочинів за міжнародним правом, серйозним порушенням міжнародного права прав людини, діяннями, на які не розповсюджуються строки давності.

Беручи до уваги зазначені особливості воєнних злочинів, а також суттєвий розвиток міжнародного гуманітарного права після Другої світової війни, Генеральна Асамблея Інтерполу ще у 1994 та 2004 роках відповідно окремими резолюціями схвалила співробітництво у справах про серйозні порушення міжнародного гуманітарного права із Міжнародним Трибуналом для колишньої Югославії [5] та Міжнародним кримінальним судом [6]; більше того, в останній резолюції прямо вказується, що «злочини, які належать до юрисдикції Міжнародного кримінального суду, також підпадають під цілі Організації, як визначено у статтях 2 та 3 Статуту».

Співробітництво каналами Інтерполу дозволяється державам-членам за умови ґрунтовної перевірки кожного діяння, про яке йдеться, а також урахування того, що:

- воєнні злочини походять не з національного кримінального або військового права, а з міжнародного гуманітарного права;

- воєнні злочини згідно норм міжнародного гуманітарного права передбачають екстрадицію особи (і не розглядаються як злочини політичного, релігійного чи іншого подібного характеру, у справах про які екстрадиція не здійснюється);

- ініціатором запиту про дані, як правило, виступає міжнародний трибунал, створений під егідою ООН, чи інший орган, що діє від імені міжнародного співтовариства (що свідчить про відсутність підстав для застосування ст. 3 Статуту Інтерполу);

- співробітництво не здійснюється у разі, якщо йдеться про громадянина однієї держави, який перебуває на території іншої держави (адресата запиту), і держава, громадянином якої є він є, протягом 30 днів після її інформування Генеральним Секретаріатом Інтерполу про надходження запиту заперечує проти виконання останнього [7].

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що розвиток міжнародного гуманітарного права на рубежі XX – XXI сторіч, а також практика діяльності міжнародних трибуналів для колишньої Югославії, Руанди та інших подібних спеціальних органів правосуддя, утворених ООН, обумовили розширення сфери діяльності Інтерполу з метою реалізації статутних завдань. Натомість кількість випадків відмови у співробітництві із посиланням на ст. 3 Статуту Інтерполу суттєво зменшилась.

Відтак, Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол продовжує лишатись дієвим інструментом забезпечення кримінального переслідування винних у вчиненні воєнних злочинів. Це, у свою чергу, обумовлює потребу ретельного документування та розслідування кримінально-протиправних діянь, вчинених в умовах збройного конфлікту на теренах України, та використання при цьому допомоги іноземних держав, що надається за сприяння Інтерполу.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.02.2021).

2. Constitution of the ICPO-INTERPOL. URL: <https://www.interpol.int/Who-we-are/Legal-framework/Legal-documents> (дата звернення: 19.02.2021).

3. Constitution of the Commission for the Control of INTERPOL's Files. URL: <https://www.interpol.int/Who-we-are/Legal-framework/Legal-documents> (дата звернення: 19.02.2021).

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 19.02.2021).

5. Application of Article 3 of the Constitution in the context of serious violations of international humanitarian law : Resolution AGN/63/RES/9 of ICPO-Interpol General Assembly. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/d76a18/pdf> (дата звернення: 19.02.2021).

6. Cooperation Agreement with the International Criminal Court : Resolution AG-2004-RES-16 of ICPO-Interpol General Assembly. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/5b4f20/pdf> (дата звернення: 19.02.2021).

7. Cooperation with new requests concerning genocide, crimes against humanity and war crimes : Resolution AG-2010-RES-10 of ICPO-Interpol General Assembly. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/cfce37/pdf> (дата звернення: 19.02.2021).

Гліб Барабаш,
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного у
ніверситету внутрішніх справ,

Світлана Шалгунова,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО ВІД ЗЛОЧИНУ

Захист прав потерпілої особи в кримінальному провадженні є одним із пріоритетних напрямів захисту прав особи в міжнародному праві. Цим питанням присвячено цілу низку міжнародно-правових актів, створено міжнародно-правові стандарти захисту прав людини, і, відповідно, цілком природно виникає питання забезпечення цих правових норм та стандартів в кримінальному законодавстві України та дотримання в діяльності правоохоронних органів.

Так, в преамбулі Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи № R(85)11 від 28.06.1985 р. [1], використовується термін «потерпілий від злочину». При цьому при здійсненні кримінального правосуддя державам, які приєдналися до даної резолюції, пропонується враховувати заподіяну потерпілій особі шкоду. До видів шкоди віднесено фізичну, психологічну, матеріальну, соціальну. Крім того, необхідно враховувати і інші заходи, що пов'язані із задоволенням потреб потерпілої особи. Головною умовою при цьому залишається те, що всі заходи, які вживаються для захисту потерпілої від злочину особи, не повинні суперечити чинному національному законодавству. І, в першу, чергу, нормам кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Кінцевою ж метою захисту потерпілого від злочину резолюція називає примирення винної та потерпілої особи.

В більшості міжнародно-правових актів мова іде про здійснення роз'яснювальної роботи відносно питань віктимізації, а по суті, - це її профілактика та надання допомоги з боку держави, захист, виплату коштів в якості відшкодування заподіяних злочином збитків його жертві [2].

Основою для визначення особи, яка стала жертвою злочину, потерпілою у кримінальному провадженні, є положення Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН (1985 рік) та положення статті 32 Конституції України. Відповідно, що чинний Основний закон ґрунтується на тих положеннях, що прописані в зазначеній Декларації, і стосується головного правила віднесення особи до потерпілої від злочину, - це заподіяння особі в результаті вчинення злочину шкоди.

Однак, на цей час виникає питання: як визначати потерпілу особу та жертву злочину, з урахуванням того, що внесені зміни до Кримінального кодексу України частково нівелювали поняття злочину і обмежили кількість осіб, які можуть бути визнані потерпілими. Якщо виходити із буквального тлумачення Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи 1985 р., то потерпілими визнаються особи, яким саме злочином заподіяно шкоду. Якщо ж виходити із положень чинного КК України, то кількість злочинів де є потерпілі суттєво обмежена в результаті запровадження в правовий обіг саме в матеріальному праві, такого поняття, як «кримінальне правопорушення» (ст.ст. 11, 12 КК України). Ті діяння, які до липня 2020 року визнавалися злочинами, тепер перейшли в категорію кримінальних проступків. Що це за собою потягло? Перш за все, це знизило ступінь сприйняття небезпечності вчинених діянь (злочинів). По-друге, по кримінальних проступках буде проводитися не досудове слідство, а дізнання, що передбачає спрощену процедуру розслідування. Таким чином, вітчизняний законодавець нівелював поняття злочину, штучно низив ступінь суспільної небезпечності та ступінь сприйняття небезпечності для правопорушників та населення в цілому. Поняття кримінального проступку, на відміну від поняття злочину, уже не викликає у пересічного громадянина відрази та осуду, а, відповідно, і страху перед його вчиненням та наслід-

ками, які могу потягти за собою вчинення кримінального проступку.

Стаття 32 Конституції України проголошує, що «Кожному гарантується ... право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації» [3]. Дана правова норма формулює загальні положення захисту особи з боку держави, визначає характер правового регулювання суспільних відносин та його спрямованість. Умовою реалізації цього конституційного положення, на наш погляд, повинна стати наявність сукупності обставин:

- 1) наявність юридичного факту, а саме – вчинення злочину відносно особи;
- 2) відкриття відповідного кримінального провадження по факту вчинення злочину;
- 3) наявність складу злочину в діяннях особи, яка порушила права потерпілої особи, оскільки сам факт вчинення злочину не являється підставою для віднесення жертви злочину до категорії потерпілих осіб;
- 4) наявність суб'єкта конституційного права, - особи, якій злочином було заподіяно шкоду;
- 5) визнання особи потерпілою від вчинення злочину (у передбаченому законом порядку, а саме – згідно з положеннями чинного КПК України повинна бути винесена постановою про визнання конкретної особи потерпілою в рамках конкретного кримінального провадження);
- 6) наявність наслідків у вигляді порушених прав особи, що зафіксовано також у встановленому законом порядку (згідно положень чинного КПК України, це повинні бути відповідні процесуальні та інші офіційні документи, що підтверджують вид, розмір, обсяг шкоди, що була заподіяна в результаті вчиненого злочину);
- 7) це повинно бути кримінальне провадження, що закінчилося пред'явленням підозрюваній особі обвинувачення у формі обвинувального акту);
- 8) наявність винесеного у встановленому законом порядку обвинувального вироку суду;
- 9) вирок суду повинен вступити в законну силу, що буде свідченням повної доведеності вини особи у вчиненні злочину і повне підтвердження судом заподіяної іншій особі (потерпілій) шкоди в результаті вчинення злочину;
- 10) наявність чіткого державного механізму відшкодування заподіяної злочином шкоди потерпілій особі.

Хоча, необхідно зазначити, що це ситуація, так би мовити, в ідеалі, а на практиці зустрічаються випадки, коли фальсифікуються матеріали кримінальних проваджень, суттєво завищуються розміри заподіяної шкоди, здійснюється неправильна кваліфікація вчинених діянь тощо. Однак, це питання іншого дослідження, що не вміщується в рамки нашої доповіді. Крім того, в Україні є проблема відшкодування збитків, заподіяних злочинними діями. Самостійного законодавчого акту, який би регулював питання відшкодування шкоди, заподіяної в результаті злочину, немає, як немає і чіткого механізму визначення його розміру.

Незважаючи на вказані недоліки вітчизняного законодавства, держава зобов'язується здійснити відшкодування збитків, заподіяних у результаті вчинення злочину потерпілій особі, і кожному гарантує: право на доступ до правосуддя, право на отримання відшкодування за заподіяну в результаті вчинення злочину шкоду (при цьому відшкодування забезпечує держава, а в порядку регресу може стягнути заподіяну шкоду із винної особи. Якщо ж винна особа померла з різних причин, то відшкодувати заподіяну шкоду повинна держава).

Необхідно зазначити, що поняття потерпілого в є досить вузьким в чинному кримінальному процесі, і під ного не підпадають всі особи, яким злочином було заподіяно шкоду, відповідно до положень чинного Кримінального кодексу України. Відшкодування відбувається лише тим особам, які в процесуальному порядку визнані потерпілими. Інші жертви злочинів такої можливості не мають. Таким чином, конституційне та кримінально-правове поняття потерпілого від злочину суттєво відрізняються від кримінально-процесуального поняття потерпілого, і торкається лише однієї сторони, - а саме, - статусу постраждалої від злочину особи. Що ж стосується конституційного та кримінально-правового поняття потерпілого від злочину, то такими особами визнаються всі жертви злочинів.

Отже, можна підсумувати, що питання захисту прав потерпілої особи в частині відшкодування їй заподіяної злочином шкоди має суттєві обмеження в чинному законодавстві, незважаючи на приєднання України до міжнародно-правових правових актів та їх імплементації в національному законодавстві.

1. Рекомендація Комітета міністрів Совета Європи от 28 июня 1985 г. N R (85) 11 «Комітета міністрів державам-членам относительно положения потерпевшего в рамках уголовного права и уголовного процесса». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_127#Text
2. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН A/45/PV.68 от 14 декабря 1990 г. «Международное сотрудничество в области предупреждения преступности и уголовного правосудия в контексте развития». URL : <https://undocs.org/ru/A/RES/45/108>
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Марина Волошина,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Згідно із Законом України «Про інформацію» за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. [1, ст. 20]

Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами. [1, ст. 21]

Вводячи інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д) законодавець одразу ж відніс відомості про факт та методи їх проведення до інформації з обмеженим доступом, зазначивши, що вони не підлягають розголошенню за винятком випадків передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). [2, ст. 246] Такі випадки передбачені статтями 256 та 257 КПК України – використання результатів НС(Р)Д у доказуванні, або використання результатів НС(Р)Д в інших цілях або передання інформації. [2, ст. 256, 257]

Негласність таких дій означає особливий порядок підготовки до них, їх проведення та зберігання й використання результатів у режимі прихованості до певного часу від інших осіб, які не причетні до цього. До того ж утаємниченими такі відомості мають бути не тільки від осіб, стосовно яких проводяться негласні дії, а й від будь-яких інших, зокрема й працівників органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, посадових осіб правоохоронних та інших органів, пересічних громадян, які не задіяні в підготовці до них та в їх проведенні, навіть якщо такі особи беруть участь в інших заходах досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні. [3]

Саме негласність виступає тим чинником, який істотно впливає на визначення видів НС(Р)Д, отримання відповідних дозволів і встановлення порядку проведення дій, визначення основних виконавців і кола учасників, обрання способу фіксування перебігу й результатів. Особливо слід звернути увагу на забезпечення непоінформованості особи щодо проведення відносно неї НС(Р)Д (звісно під час безпосереднього проведення НС(Р)Д або певний проміжок часу після його припинення). Адже це дає змогу проаналізувати невимущену, природну поведінку людини для документування відповідних відомостей, що мають значення для кримінального провадження. У протилежному випадку втрачається цінність доказового значення НС(Р)Д. [3] Дійсно, проводити НС(Р)Д після повідомлення об'єкту спостереження немає ніякого сенсу, тому що останнім буде вжито всіх можливих заходів щоб приховати свої злочинні наміри.

Слід зазначити, що практика проведення негласних заходів отримання інформації є поширеною у цивілізованому світі. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) визнав, що існування законодавства, яке надає повноваження по здійсненню прихованого спосте-

реження є, у виключних випадках, необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та/або для попередження заворушень або злочинів. [4]

У своєму рішенні від 06.09.1978 р. у справі «Клаас та інші проти ФРН» ЄСПЛ зазначив, що саме несповіщення особи про втручання у приватне спілкування, здійснення інших негласних заходів гарантує ефективність такого втручання. Діяльність або небезпека проти якої направлено ряд заходів таємного спостереження може зберігатися роками та, навіть, десятиріччями після призупинення цих заходів. Повідомлення особи, щодо якої проводились негласні заходи, після їх припинення може у значній мірі загрожувати досягненню довгострокової мети. Крім того, таке повідомлення може сприяти розголошенню робочих методів розвідувальних служб та викриттю їх агентів. Більш того, ЄСПЛ вважає, що доки таємне втручання у приватне спілкування в принципі виправдано, неповідомлення особи щодо проведення відносно неї негласних заходів не порушує право на ефективні засоби правового захисту. Але, таке повідомлення повинно бути здійснено після припинення таємних заходів, як тільки не буде ризику для досягнення мети, з якою ці заходи проводились. [4]

Слід зазначити, що процесуальний механізм, який впроваджено в Україні цілком відповідає висновкам ЄСПЛ. Згідно ст. 253 КПК України особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НС(Р)Д, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення НС(Р)Д. Відповідне повідомлення про факт і результати НС(Р)Д повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом. [2, ст. 253]

Згідно ч. 1 ст. 256 КПК України, протоколи щодо проведення НС(Р)Д, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. [2, ст. 256 ч. 1]

Враховуючи, що згідно ст. 27 КПК України кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито, у разі використання у якості доказів відомостей (інформації) здобутих в результаті проведення НС(Р)Д, відбудеться розголошення відомостей, як мінімум про факт проведення НС(Р)Д, а інколи, в залежності від виду НС(Р)Д та отриманої інформації, що підлягає оприлюдненню, і про методи їх проведення. [2, ст. 27]

Навіть здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні не забезпечує надійного захисту інформації з обмеженим доступом. Виходячи з аналізу ч. 6 ст. 27 КПК України, суд, своєю ухвалою може лише обмежити або заборонити проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури. Така ухвала приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду. Але, в той же час, кожен, хто присутній в залі судового засідання (у випадку закритого судового засідання – це сторони та інші учасники кримінального провадження), може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої. [2, ст. 27 ч. 4, 6] Законодавець не передбачив ніяких обмежень в реалізації цього права осіб присутніх на законних підставах у залі судового засідання і вони можуть ним скористатись, навіть у випадку проведення закритого судового засідання. Слід зауважити, що однією з підстав проведення закритого судового засідання є ризик розголошення таємниці, що охороняється законом при здійсненні провадження у відкритому судовому засіданні. [2, ст. 27 ч. 2 п. 4]

Згідно зі Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженому наказом Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383 (далі – ЗВДТ), відомості про факт або методи проведення НС(Р)Д, а також відомості що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення НС(Р)Д, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці віднесені до таємної інформації зі ступенем секретності «таємно». [5, п. 4.12.3, 4.12.4] Крім того, згідно з ст. 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації», інформація, яка містить таємницю досудового розслідування віднесена до таємної інформації, доступ до якої обмежено та розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. [6, ст. 8]

Таким чином, засекречуванню підлягають всі процесуальні та інші документи і інфо-

рмация, яка в них міститься, що утворюються під час організації та проведення НС(Р)Д. До таких документів, зокрема, відносяться: постанови та клопотання слідчого або прокурора щодо проведення НС(Р)Д, ухвали суду щодо дозволу на проведення НС(Р)Д або про відмову у такому проведенні, у випадках коли, відповідно до КПК України такі рішення приймаються судом, доручення слідчого (прокурора) оперативним підрозділам на проведення НС(Р)Д, протоколи складені за результатами їх проведення, інша службова документація (супровідні листи, довідки, рапорти тощо).

Отже розголошення в судовому засіданні відомостей про факт та методи проведення НС(Р)Д, а також про осіб, місця або речі щодо яких вони проводилися, без попереднього їх розсекречення неможливо. Слід зазначити, що запровадивши інститут НС(Р)Д законодавець, взагалі не передбачив в КПК України здійснення розсекречення зазначених відомостей.

Аналіз діючого законодавства та підзаконних нормативних актів дозволяє дійти висновку, що виключно прокурор може прийняти рішення щодо використання отриманих під час проведення НС(Р)Д речей і документів у кримінальному провадженні.

Спроба визначити порядок використання таких матеріалів у кримінальному провадженні здійснена в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 (далі – Інструкція) [7]

З урахуванням неможливості використання в кримінальному провадженні засекречених матеріальних носіїв інформації (далі – МНІ), утворених або отриманих внаслідок проведення НС(Р)Д, прокурор, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва, у відповідності до п. 5.9 Інструкції, приймає рішення про їх розсекречення у випадку, якщо витік зазначених відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України, про що виносить постанову. Таким чином, прокурор, при прийнятті рішення про використання засекречених МНІ в кримінальному провадженні повинен дійти висновку, що витік викладених у них відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України, про що зазначити у вказаній постанові. [7, п. 5.9, 5.10]

Для розсекречення конкретних МНІ щодо проведення НС(Р)Д керівник органу прокуратури надсилає керівнику органу, де засекречено МНІ, клопотання, у якому зазначаються підстави для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва МНІ. До клопотання долучаються МНІ, грифи секретності яких пропонується скасувати. [7, п. 5.11]

Необхідно зазначити, що розсекреченню підлягають не всі МНІ, що утворилися під час здійснення НС(Р)Д, а лише та їх частина, що безпосередньо має суттєве значення для кримінального провадження та буде використана під час судового засідання.

Враховуючи, що постанови прокурора є обов'язковими до виконання для працівників правоохоронних органів, у даному випадку, втрачає сенс необхідність створення та роботи в органі, де здійснювалось засекречення МНІ експертної комісії з питань таємниць, проведення її засідань із питань розсекречення МНІ на виконання постанови та клопотання прокурора, і голосувань щодо скасування грифів секретності. Адже рішення щодо їх скасування з одночасним висновком про неможливість завдання шкоди національним інтересам України вже прийнято прокурором.

Огляд законодавства та нормативно-правових актів, якими регламентовано організацію та здійснення НС(Р)Д та подальше використання отриманих результатів в доказуванні свідчить про наявність і інших прогалин та суперечностей в частині регулювання додержання режиму секретності. З урахуванням зазначеного, з метою підвищення точності і визначеності юридичної регламентації даного напрямку, недопущення, з однієї сторони безпідставного порушення прав і свобод громадян, а з іншої надійного захисту національних інтересів України, надійного захисту державної таємниці, виключення випадків несанкціонованого витоку таємної інформації, законодавство України потребує подальшого поглибленого аналізу та вдосконалення.

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 22.02.2021)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електрон-

ний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 22.02.2021 р.)

3. Про обов'язковість процесуальної форми під час НС(Р)Д. Закон і Бізнес. Випуск № 18 (1472) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zib.com.ua/ua/142570-pro-obovyazkovist-procesualnoi-formi-pid-chas-nsrd.html> (дата звернення 23.02.2021 р.)

4. Європейський суд з прав людини. Клаас та інші проти ФРН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://european-court.eu/uploads/ECHR_Klass_and_Others_v_Germany_06_09_1978.pdf (дата звернення 23.02.2021)

5. Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE35674.html (дата звернення 22.02.2021 р.)

6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 1 січня 2011 року № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 22.02.2021)

7. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення 22.02.2021 р.)

Юрій Гуцуляк,
доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
Заступник директора Західноукраїнського
центру первинної професійної підготовки
«Академія поліції» ЛьвДУВС

СТАНОВЛЕННЯ ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Зміст поняття дізнання, як інститут кримінального процесуального права, є надзвичайно дискусійним поняттям теорії кримінально-процесуальної науки. Це зумовлено тим, що у всі часи становлення органів, які ведуть боротьбу із злочинністю, дізнання займало різне місце і виконувало різні, а часом суперечливі в порівнянні неоднозначні функції.

Формування та становлення будь-яких інститутів, в тому числі й юридичних, є неможливим без відповідного підґрунтя, одним зі складників якого є історична наукова спадщина. Ми вже зазначили, що дізнання відоме національному законодавству не одне століття (береться до уваги науково осмислене і юридично закріплене дізнання) [1, с. 89-94; 2, с. 176-180], а саме з часу затвердження “Наказу поліції про провадження дізнання” Сенатом Російської імперії від 8 червня 1860 року. Хоча деякі автори, наприклад А.П. Рижаков [3], досліджуючи історію органів дізнання та виділяючи етапи формування їх беруть до уваги лише так званий «пост революційний» період становлення даного інституту, період в який було зруйновано всі науково обґрунтовані положення дізнання, слідства, судової системи, зруйновано юридично фундаментальні догми побудови кримінального судочинства. На наш погляд, такий підхід є згубним для результатів дослідження поняття інституту дізнання, а ще більше для формування напрямків його реформування та вдосконалення.

Подальшої правової деталізації дізнання набуває в “Статуті кримінального судочинства Російської імперії” від 20 листопада 1864 року [4], за яким визначалось, що дізнання здійснюється під керівництвом прокурора загальною поліцією, корпусом жандармів, а також посадовими особами деяких адміністративних установ, які виконували поліцейські функції в окремих галузях державного управління. Воно представляло собою етап розкриття злочину, включаючи заходи негласного розшуку; спосіб перевірки заяв та повідомлень про злочини на предмет встановлення наявності підстав для порушення кримінальної справи; форму попереднього розслідування [5, с.55]. Під цим поняттям розумілось збирання відомостей про злочин та про винуватість конкретного особи. За звичай, ці відомості збирались посадовими особами,

що відряджались на місце адміністративною владою. Так як дізнання більшою частиною відносились до неправильних дій посадової особи, і проводилось для встановлення підстав в задоволення скарги, доносу і для вирішення питання чи необхідно розпочинати формальне слідство по даному факту чи залишити скаргу чи донос без задоволення; то для обережності, щоб не викликати підозри на посадову особу, яка звинувачувалась даною скаргою чи доносом – дізнання проводилось таємно, про що свідчив припис посадовій особі, який у формі: “подо рукою, без огласки” [6, с.104]. Це стало можливим в наслідок створення судових слідчих, що дозволило звільнити поліцію від виконання функцій, які були невластиві їй, тобто слідчої функції. Ї дозволило підвищити рівень ефективності оперативних можливостей проведення дізнання [7, с.112] - “подо рукою, без огласки”.

В суді ж (під час судового розгляду кримінальної справи) прокурор зачитував протоколи проведених судових слідчих дій, і не міг посилається на результати поліцейського дізнання [8, с.137].

Аналізуючи зародження змісту даного правового інституту, слід зауважити, про доволі неоднозначний його зміст. З одного боку, дізнання було поліцейською діяльністю, також, це була часткова процесуальна слідча діяльність, і в той же час високо цінувалось доказове право, що відображалось на особливостях використання результатів дізнання в доказуванні. «Дізнання лише виробляє відомості і вказівки, які не мають судового характеру; вся його роль полягає у встановленні даних для діяльності слідчого, допомогою йому, полегшенні його праці; воно не має нічого спільного з судовими формами і обрядами, не оцінює фактів, не встановлює ніяких визначень щодо них, не робить з них ніяких конкретних висновків і тому є діяльністю несудовою» - І.Фойніцкій [9, с.374].

Різноманітність і неоднозначність трактування змісту поняття дізнання в часи його правового становлення найбільш наближеного до сучасності свідчить про те, що з моменту становлення інституту дізнання воно не носило однозначного характеру в кримінальному судочинстві. Можливим було лише виділення завдань і обсягу способів їх виконання для дізнання, якісна сторона змісту залишалась невизначеною.

Щодо становлення розуміння поняття дізнання в пост революційний період і в період панування на території України засилання радянського процесуального закону, то й тут спостерігалась неоднозначність у поглядах науковців. Так, дізнання почали вважали первинним етапом попереднього розслідування, котрий повинен обмежуватись лише слідчими діями невідкладного характеру [10, с.52; 11, с.161; 12, с.191], або первинну діяльність по встановленню події злочину та його матеріальних слідів [13, с.228]. Також, деякі науковці зайняли позицію, по якій дізнання представляє собою лише початковий етап розслідування кримінальної справи, під час котрого виявляються і фіксуються сліди злочину, або прискорене і спрощене досудове розслідування в повному об'ємі простих справ, згідно котрих закон не вимагає обов'язкового проведення досудового розслідування [14, с.100-101].

Розгалуження такої кількості думок щодо розуміння змісту, а отже і функціонального призначення дізнання як кримінально-правового інституту в окремі періоди його становлення, є доказом того, що неоднозначність у з'ясуванні його науково-правового змісту є дороговказом у необхідності визначення гносеологічного змісту та функціонального призначення дізнання в кримінальному процесуальному праві. Можливість формування моделі дізнання на сучасному етапі повинно стати запорукою вдосконалення системи захисту прав та свобод особи в Україні, вдосконалення системи кримінального судочинства в цілому і роботи підрозділів Національної поліції зокрема.

1. Гуцуляк Ю. В. Історичне становлення інституту дізнання в українському кримінальному процесуальному законодавстві // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (6 листопада 2020 року) / упор. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. І. Сидорук. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С.89-94.

2. Гуцуляк Ю.В. Формування змісту інституту дізнання в кримінально-процесуальному праві України// Країни центрально-східної Європи в умовах регіоналізації: економічні, політичні та комунікаційні аспекти: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Ужгород, 17-18 квітня 2014 року)/відп. за вип. С.В.Бевзюк. – Ужгород: ПП «АУ-ТДОР-ШАРК», 2014. С.176–180.

3. Рыжаков А.П. Органы дознания в уголовном процессе. М.; Городец, 1999. 360 с.

4. Устав уголовного судопроизводства 1864 г. Судебные уставы с изложением на коих они основаны. Ч. 2. – СПб, 1867. 523 с.

5. Луковников Г.Д. Истоки дознания в российском уголовном судопроизводстве. // Уголов-

ний процесс и криминалистика на рубеже веков: Сб. научн. Тр. – М.: Академия управления МВД России, 2000. С. 55.

6. Квачевский А. Обь уголовномь пресльдованіи, дознаніи и предварительномь изсьдованіи преступленій, по судебнымь уставамь 1864 года. Теоретическое и практическое руководство. Ч. 2., - СПб, 1867. С. 104.

7. Шиманський В.В. Судебный следователь в пореформенной России // Правоведение. – 1973. - № 3. С. 112.

8. Кони А.Ф. Судебные следователи. Собр. соч., т. 1. – Юрид. лит., 1966. С. 137.

9. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. – Т. II. / Издательство «Альфа», печатается по третьему изданию, СПб., 1910. - СПб., 1996. 607 с.

10. Гельфанд И.А. О некоторых вопросах предварительного расследования в общесоюзном уголовно-процессуальном законодательстве. // Научн. Записки КГУ им. Т.Г. Шевченко: Юрид. сб. – Т. VII. – Вып. 11. – К., 1948. С. 52.

11. Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.А. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. – К., 1997. 534 с.

12. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. – Харків: Арсіс, 2000. 848 с.

13. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс. – М., 1951. 624 с.

14. Крылов И.Ф., Бастрыкин А.И. Розыск, дознание, следствие: Уч. Пособие. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. 216 с.

Vladimir Yefimov,
candidate of Law, associate Professor
(the Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs)

ON THE MODEL OF THE STRATEGY OF OPERATIONAL AND EXPLORATIVE COUNTERFEIT OF CRIMINAL OFFENSES (ECONOMIC CRIMES) IN AGRICULTURE

The focus of the study is to create a structural and logical model of the strategy of operational and investigative counteraction by operational units of law enforcement agencies to criminal offenses (economic crimes) in the agro-industrial complex of Ukraine.

To solve a scientific problem it is necessary to perform the following tasks:

to formulate theoretical and methodological bases of the strategy of operative-search counteraction to economic crimes in the sphere of agro-industrial complex of Ukraine;

to study the current state of legal regulation of operational and investigative activities, current legislation and departmental regulations and develop proposals for their improvement and alignment with the needs of practice;

to study the socio-economic and criminogenic situation in the field of agro-industrial complex of Ukraine, its impact on food security of the state;

define the concept and structure of economic crimes in the field of agro-industrial complex, provide their classification and comprehensive characteristics;

taking into account the current level of development of scientific knowledge in the field of operational and investigative activities and other sciences of the criminal law cycle to clarify the essence of operational and investigative characteristics of economic crimes in the field of agro-industrial complex and formulate its author's definition;

to study the peculiarities of the organization of operative-search activity on the objects of the agro-industrial complex of Ukraine, to formulate proposals on the improvement of their operative service and to develop its author's variant for application in modern conditions;

identify areas for improvement of information and analytical support, forecasting and planning of operational and investigative activities of operational units to combat these crimes;

in the sphere of interaction of operative divisions among themselves, other law enforcement and controlling bodies in the course of operatively-search counteraction to the specified crimes to define its forms, methods, levels; to suggest ways to increase the effectiveness of such interaction, taking into account previously developed research and changes made by the new Criminal Procedure Code of Ukraine;

to develop conceptual provisions that determine the specifics of the organization and tactics

of operational and investigative counteraction to economic crimes in the field of agro-industrial complex of Ukraine;

to improve the modern methodology of organization of operative service of objects of agro-industrial complex;

develop recommendations aimed at improving the tactics of documenting and implementing operational materials and their use during the pre-trial investigation;

identify areas for improving the interaction of operational units with investigators in the course of covert investigative (search) actions, as well as overcoming the resistance to the criminal environment.

Analyzing the laws and regulations adopted during the years of Ukraine's existence as an independent state, the speeches of the leaders of our state, we can conclude that there is a lack of understanding in Ukraine of the need for a systematic approach to combating economic crime.

The priority task is to combat theft and misuse of budget funds allocated by the state in support of various sectors of the economy, including state programs for the development of agriculture in Ukraine, is one of the priorities. Such objects are the executive bodies that implement the state socio-economic policy in the field of agriculture; large agricultural enterprises; other enterprises of different organizational and legal forms, which carry out their activities in the field of agro-industrial complex. The country's agricultural sector, as an analysis of law enforcement shows, remains one of the most criminal of all sectors of the economy. The main reason lies in the fact that criminal structures are trying to actively participate in the distribution of budget funds that are allocated for the development of the agro-industrial complex.

Comparing the indicators of work on the detection of crimes in the field of agriculture for 2014-2019, we can conclude that the effectiveness of this area has decreased. The reasons for the decrease in the effectiveness of crime detection in the agro-industrial complex are the following factors:

- lack of a balanced state policy on the development of the agricultural sector of the economy, which is formed, not always in accordance with the real needs of Ukraine, as well as the demand for certain types of agricultural products;

- lack of effective software to eliminate the causes and conditions that have led to the constant criminalization of the agricultural sector of the economy and reduce the level of proper control and non-use of adequate criminogenic measures by the Cabinet of Ministers;

- lack of state support for technical and technological re-equipment of production and development of market infrastructure. Reduction of expenses in support of domestic agricultural machinery and the Government's guarantee for the purchase of foreign equipment;

- the existence of an intersectoral price disparity inherent in the whole economy. The argument may be the difference in prices several times when selling the same groups of goods [3].

In the conditions that have developed, it is necessary to organize the work of operational units, taking into account the achievements of positive experience in the areas noted above. The concentration of efforts in the following priority areas will make it possible to increase the efficiency of operational-search activities in the field to identify economic crimes in the agro-industrial complex: ensuring the savings of budgetary funds allocated for the development of the agro-industrial complex; identification of malfeasance, including facts of illegal gain; identifying the facts of misuse of subsidies and subventions that are allocated from the state and regional budgets to support agricultural producers, including within the framework of state programs and targeted programs for the development of the agro-industrial complex; identification of crimes committed in the field of agricultural land use in the course of business processes in the food and processing industry [4, c. 197].

In order to establish the signs of crimes, it is worth classifying the methods of committing crimes according to the origin of financial funds that acted as the object of encroachments, and also to determine the characteristics of the subjects - recipients of funds.

As the subjects of crimes who commit these crimes in the field of the agro-industrial complex, officials of state bodies who carry out the functions of implementing the state agrarian policy can act; heads of agricultural enterprises; individuals in the status of individual entrepreneurs (farmers), other individuals who are recipients of social assistance [4, c. 235].

Conclusions. Criminal offenses of an economic nature, which are committed at enterprises of the agro-industrial complex, have a number of characteristic features due to the specifics of production and economic activities of these objects of the Ukrainian economy.

The modern criminogenic situation in the agricultural sector is characterized by the follow-

ing features: an increase in the number of detected crimes, the presence of a significant amount of latent crime; the prevalence of organized crime; significant material damage caused by criminal offenses.

The study of the methods of implementation of the investigated category of crimes showed that they are distinguished by significant diversity, special sophistication, active adaptation of criminals to new forms and methods of entrepreneurial activity.

The above data, which characterize the personality of criminals, must be taken into account when identifying, preventing and documenting the analyzed category of crimes, organizing proper operational services.

The study made it possible to determine the low efficiency of the activities of the operational units of the National Police in countering economic crimes in the studied area. Most researchers testify to the need to provide operational units with scientifically based recommendations on combating agricultural crime in all areas of their activities.

1. Law of Ukraine On State Support of Agriculture of Ukraine Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2004, № 49, p.527);

2. State support of farms. Name from the screen. [Electronic resource]. - URL: <http://minagro.gov.ua/node/3720>;

3. Syuravchik V.G. Prevention of mercenary crimes in the agricultural sector of Ukraine's economy. abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Law. Kyiv - 2007. [Electronic resource]. - URL: ydisser.com/files/98874983.doc;

4. Pcholkin V.D. Disclosure of crimes in the food industry: a monograph. - Odessa: Odessa Law Institute of Kharkiv National University of Internal Affairs, 2005. - 376 p.

Inna Yefimova,
associate Professor
of the Department of Criminal Law,
University of Customs and Finance, Dnipro,
candidate of Law

ON CONCEPTUAL PRINCIPLES OF CRIMINAL PROCEDURAL MEANS FOR ENSURING THE SAFETY OF CUSTOMS OFFICERS OF UKRAINE

Defining the conceptual foundations of criminal procedural means of ensuring the security of customs officers of Ukraine requires coverage of theoretically formulated and empirically proven provisions and recommendations and can be formed in the following areas [1, p. 179-183]:

The first direction "Theoretical and legal principles of security of customs officers" is covered by three blocks [2, p. 43; 3; 4, p. 27].

Block 1.1 "Scientific developments to ensure the safety of customs officers" examines the state of scientific development of issues of customs officers.

As a result of the analysis of scientific publications on the issue of ensuring the safety of law enforcement officers in general and customs officers in particular, the types of threats and possible ways to improve this activity are identified.

Block 1.2 "Legal regulation of security of customs officers".

In order for customs officers to successfully protect the rights and freedoms of citizens, they need to professionally protect themselves, and for this they need to know the relevant legislation, be physically and technically prepared, skillfully and honestly perform their duties, even if someone does not like it. - be assured that their conscientious work will be duly appreciated and that the honor, dignity, health and property of them personally and their loved ones will be safely protected.

An important condition for the legal protection of customs officers is their legal actions. A study of legal protection issues has shown that it is impossible to eliminate the undesirable consequences only by creating safe conditions, because customs officers often become the causes of violations of the law.

Block 1.3 "Guarantees of legal protection of customs officers".

Some guarantees of legal protection of customs officers remain undefined and undisclosed in essence. In this regard, the law should provide for the improvement of such measures to ensure

the personal safety of customs officers as: providing them and their relatives with personal protection, protection of their homes and property; providing them with temporary use of personal protective equipment, danger notifications, special means, firearms; measures to ensure the confidentiality of data on the object of protection; transfer to another job.

The second direction "Organizational and legal framework for ensuring the safety of customs officers" consists of three blocks and is devoted to the practical basis and organizational measures for the safety of customs officers [5; 6; 7, p. 30-35].

Block 2.1 "Characteristics of criminal offenses against customs officers".

Counteraction to criminal offenses against customs officers is impossible without knowledge of the special conditions and reasons that contribute to the commission of such crimes. The low protection of customs officers from crimes leads to their intimidation and the spread of violations of official discipline in the customs authorities of Ukraine. The general causes of this phenomenon include: low income and social protection of customs officers of Ukraine; significant overload of employees' own safety; the level of logistics does not correspond to today's realities; the customs personnel training system does not meet the requirements of today.

Block 2.2 "Model of sustainable provision of criminal proceedings for crimes against customs officers".

Factors that reduce the effectiveness of operational and investigative support at all stages of criminal proceedings for crimes against customs officers: shortcomings in the regulation of this area of activity; low level of operational readiness of criminal police forces and means; inconsistency of the level of organization of covert investigative (search) actions with the requirements of the time; reforming the bodies of revenues and fees of Ukraine and other law enforcement agencies; insufficient level of professional training of operatives; lack of modern scientific and methodological support; lack of modern scientific developments on innovations in procedural activities.

Block 2.3 "Use of confidential cooperation to ensure the safety of customs officers".

The prevailing opinion of scholars and practitioners is that the advantage of this form of operational and investigative support is that the information obtained can be immediately involved in the process of proving the implementation of appropriate covert investigative (investigative) actions or court decisions and thus gain the force of judicial evidence. Using this advantage, operational units of all tools of operational and investigative activities most often use the development of detained or arrested persons suspected of committing the investigated crimes.

Despite the existing shortcomings and miscalculations in the practice of using the incriminating method, researchers always appreciate its importance in combating crime.

The third direction is "Organizational and tactical principles and directions of improving the criminal procedural security of customs officers" [8, p. 59-62; 9, p. 31-33; 10, p. 27-30].

Block 3.1 "Organization of operational and investigative support of pre-trial investigation in criminal proceedings for crimes against customs officers".

Adherence to the conspiracy of operational units, their technical equipment and experience gained in conducting all possible covert investigative (investigative) actions to expose the criminal activities of criminal structures and their participants, which allows to obtain such primary information that can effectively supplement or clarify information on investigated crimes.

Block 3.2 "Features of operational and investigative support of criminal proceedings for crimes against customs officers".

Ensuring the stage of trial solves the following tasks: 1) continuing a set of operational and investigative measures and covert investigative (search) actions against the accused, defendants in order to identify and document their opposition to a fair trial; 2) detection and documentation of illegal actions of officials and other participants in the trial, who showed intent or committed acts in violation of the principle of inevitability of liability of the defendants for what was done; 3) detection and documentation of crimes committed by the accused or their criminal connections, which remained undisclosed in the criminal process or unreasonably excluded from it due to lack of proof of guilt.

Block 3.3 "The current state of customs officials to prevent crimes against them".

In order to protect the life, health, property, etc. of customs officers, it is necessary to take legal measures, in particular legal protection, which should include protection of the professional activities of the employee and his family members. It can be divided into two types: the first - permanent - is the provision of legal guarantees by the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine; the second - situational - is used in case of a certain situation.

Conclusions. It is proved that a set of legal measures, primarily of a procedural nature, should guarantee employees and their close relatives their legal, physical, psychological protection and protection of non-property rights and freedoms in case of need.

1. The state of protection of the rights, fundamental freedoms and social guarantees of law enforcement officers of Ukraine: Analytical report on the results of soc. Research / Yu.L. Belousov, D.O. Kobzin, Yu.O. Svezhentseva and others. - Kh. : Kharkiv National University of Internal Affairs, 2008 - 204 p. ;
2. Matyukhina N.P. Management of personnel security of internal affairs bodies: general approaches / Visnyk of Kharkiv. state un-tu. Science and social problems of society. - 1998. - Issue. 414. - P. 42-48.;
3. Omelchuk V.A. Theoretical and legal bases of realization of human rights and freedoms in the sphere of ensuring the state security of Ukraine: author's ref. dis. for science. degree. Dr. Jurid. Science: special. 21.07.01 "Ensuring state security" / VA Omelchuk. - K., 2011. - 36 p. ;
4. Kuzmenko AM Problems of compliance of the strategy and system of security of Ukraine with national needs / AM Kuzmenko // Jurid. magazine. - 2006. - № 10. - P. 24-30;
5. Pichkurenko SI Theoretical principles of ensuring the internal security of the Ministry of Internal Affairs [Electronic resource] - URL: [www / nbu.gov.ua / portal // soc.guvm / juptp / 2012_1 / pickur.htm](http://www/nbu.gov.ua/portal/soc.guvm/juptp/2012_1/pickur.htm) .;
6. Timofeev Yu. A. Organizational and legal bases of activity of divisions of own safety of law-enforcement bodies: author's ref. diss. at the request of a scientist. Ph.D. jurid. Science: special. 12.00.11 "Judiciary; prosecutorial supervision; organization of law enforcement activities; Advocacy" / Yu. A. Timofeev. - M., 2002. - 23 p. ;
7. Nikitin Yu. V. Organizational and legal principles of building the internal security of Ukrainian society / Law of Ukraine. - 2008. - №7, . - P. 30-35;
8. Gryshchenko MV Employees of internal security as a subject of prevention of corruption among police personnel of Ukraine / Prevention of crime by the subjects of operational and investigative activities: collection. materials scientific-practical. conf. (Kharkiv, December 17, 2010). - H.: KhNUVS, 2010. - P. 59-62;
9. Gorodyanko S.V. The essence and legal security of life of employees of internal affairs bodies / Bulletin of the National University of Internal Affairs. - 2004. - № 25 - P. 30-35 .;
10. Shelukhin M.L. Operative-search protection of the person, property and state interests by bodies of internal affairs on railway transport: author's ref. dis. for science. degree of Dr. jurid. Sciences: 12.00.09 - criminal procedure and criminology; forensic examination; operative-search activity / M.L. Shelukhin. - Odessa, 2010. - 38 p.

Андрій Захарко,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ЗАГРОЗУ ВИБУХУ

Актуальність ефективного обслуговування органами Національної поліції, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, іншими правоохоронними органами випадків повідомлень про загрозу вибуху стрімко зростає з початку 2014 року й не зменшується до цього часу. Засоби масової інформації час від часу просто рясніють анонсами щодо чергових повідомлень про загрозу вибуху. Вражаючою є не лише кількість таких повідомлень (наприклад, повідомлення про замінування 200 об'єктів у Харкові протягом півтора місяця [1]), повідомлення можуть мати майже неможливий для реалізації зміст (наприклад, повідомлення про замінування одразу всього Києва [2]), не забуватимемо відомий усім Україні факт загрози вибуху моста «Метро» в Києві тощо.

Для належного методичного супроводження заходів, спрямованих на організацію поліцейського реагування та протидію аналізованому злочину (ст.259 КК України «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» [3]) в МВС України, зокрема, систематично готуються відповідні методичні рекомендації [4], [5] аналізується та впроваджується передовий досвід ефективного обслуговування таких випадків. Важливим нормативним актом, що регламентує обслуговування випадків отримання повідомлень про загрозу вибуху, є нещодавно затверджена Інструкція про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної

поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України [6], другий розділ якої безпосередньо присвячений викладу особливостей проведення огляду місця події спеціалістами-вибухотехніками НПУ, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують.

В цій доповіді зупинимося на викладенні особливостей огляду таких місць події слідчими Національної поліції. У разі недостатньої впевненості слідчого в безпечності перебування на об'єкті, або специфіки об'єкта, якого стосується загроза вибуху, та в разі співпадання часу початку (чи проведення) огляду місця події з ймовірним (заявленим) часом вибуху, слідчому доцільно проконсультуватися зі спеціалістом-вибухотехніком та керівництвом підрозділу Національної поліції щодо доцільності відстрочення початку огляду місця події (переривання огляду місця події) на відповідний час. Рішення про входження на місце події учасників огляду місця події приймається слідчим за погодженням з керівником (відповідальним від керівництва) підрозділу Національної поліції.

Слідчому, який починає огляд місця події, рекомендується проконсультуватися зі спеціалістом-вибухотехніком, який проводив обстеження об'єкта, щодо визначення меж огляду місця події і послідовності проведення огляду місця події. Також слід з'ясувати думку спеціаліста-вибухотехніка з приводу доцільності залучення до огляду місця події інших спеціалістів із урахуванням положень ст. 71 КПК України.

Рішення про подальше поводження (розряджання, руйнування або знищення) щодо виявлених вибухових матеріалів приймають спеціалісти-вибухотехніки. Пакування вибухонебезпечних предметів здійснюється спеціалістами-вибухотехніками й повинно унеможливити вільне переміщення запакованих предметів в упаковці.

Виявлення та вилучення криміналістичних слідів на розряджених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, проводиться слідчим, експертом-криміналістом у присутності спеціалістів-вибухотехніків.

У випадку проведення процесуальних дій після того, як вибух стався, забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків або частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху.

Доступ до ділянки місцевості, приміщення, транспортних засобів надається лише після завершення їх обстеження спеціалістами-вибухотехніками та підтвердження ними відсутності загрози вибуху.

Слідчий при виїзді на місце загрози вибуху:

- керує діями членів СОГ та персонально відповідає за якість проведення огляду місця події;

- з'ясовує у чергового (чи іншого працівника) по підрозділу Національної поліції, яким безпосередньо отримувалося повідомлення про загрозу вибуху, на які деталі, виходячи зі змісту повідомлення, при огляді місця події слід звертати особливу увагу;

- після проведення спеціалістом-вибухотехніком пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, та отримання інформації від нього про відсутність небезпечних вибухових матеріалів за погодженням з керівником органу внутрішніх справ (відповідального від керівництва) надає дозвіл щодо входження до місця огляду інших членів СОГ та спеціалістів;

- разом з членами СОГ та залученими спеціалістами, запрошеними учасниками слідчої дії проводить огляд місця події, під час якого в установленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення, вилучає речі і документи, які мають значення для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, у тому числі матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню.

- при виявленні предмета, який імітує вибуховий пристрій, проводить детальний опис, фотографування чи відеозапис його зовнішнього вигляду. До відомостей, які підлягають з'ясуванню відносяться: зовнішній вигляд, габарити, колір самого предмета, а також засоби перенесення, маскування (сумка, портфель, валіза й інше) та інші специфічні ознаки. На предметі, що імітує вибуховий пристрій, засобах його маскування і транспортування можуть бути виявлені сліди пальців рук осіб, причетних до його виготовлення й інші мікросліди, тому необхідно вжити заходів до їх виявлення, збереження і фіксації на місці;

- має право заборонити будь-якій особі залишати місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду (ч. 6 ст. 237 КПК України);
- при огляді місця події слідчий або за його дорученням залучений спеціаліст-криміналіст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 7 ст. 237 КПК України);
- погоджує з керівником органу досудового розслідування дії щодо внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР).

Після внесення відомостей до ЄРДР та за наслідками проведеного огляду місця події: 1) приймає рішення про винесення постанови про призначення відповідних експертиз (вибухотехнічної, комплексної дактилоскопічної, молекулярно-генетичної тощо), узгоджуючи зі спеціалістами експертної служби, керівником органу досудового розслідування та процесуальним керівником правильність постановки порушених у постанові про призначення експертизи питань; 2) організовує направлення постанови про призначення експертиз разом з вилученими предметами до НДЕКЦ; 3) допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення, за наявності такої можливості, заявника, потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження; 4) надає доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 5) здійснює інші повноваження, передбачені КПК України.

1. Майже 200 об'єктів за півтора місяці: статистика хибних замінувань у Харкові. УА: Харків. URL: <https://kh.suspilne.media/news/25093> (дата звернення: 19.02.2021).

2. Невідомий «замінував» одразу весь Київ. Мультимедійна платформа Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/2828574-nevidomij-zaminuvav-odrazu-ves-kiiv.html> (дата звернення: 19.02.2021).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n11> (дата звернення: 19.02.2021).

4. Методичні рекомендації щодо спільного функціонування в разі отримання повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності двох слідчо-оперативних груп з метою одночасного відпрацювання за місцем загрози вибуху та за місцем передачі повідомлення: [А.В. Захарко, В.М. Плетенець, В.І. Сліпченко, О.А. Солдатенко, Н.П. Черняк]; за заг. ред. В.І. Сліпченка. – Дніпро, 2015. – 44 с.

5. Особливості взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень за фактами вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв: Науково-методичні рекомендації. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2018. – 42 с.

6. Інструкція про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 19 серпня 2019 №691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1081-19#n56> (дата звернення: 19.02.2021).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 14.01.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 19.02.2021).

Айсулу Казбекова,
докторант Академії
правоохоронительных органов
при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан,

КОРРУПЦИОННЫЕ РИСКИ В СФЕРЕ ЗАКУПОК

Сферу государственных закупок с одной стороны, составляет основную часть расходов государственного сектора, с другой стороны выступают в качестве одного из основных факторов формирования устойчивого развития экономики любой страны.

С каждым годом объем государственных закупок увеличивается, так в сравнении 19 года с 16-м бюджет увеличил затраты на эту сферу в 3 раза. В прошлом году объем расхо-

дов республиканского бюджета превысил 12 трлн тенге, более 70 % этих средств государство направило на закупки (8,7 трлн). В этом году в связи с пандемией расходы республиканских средств выросли в разы, что соответственно повлекло рост объемов государственных закупок.

Как показывает практика, сфера, связанная с распределением бюджетных денежных средств всегда подвержена высоким коррупционным рискам. Самыми распространёнными криминальными схемами по-прежнему остаются лоббирование интересов конкретных поставщиков, аффилированность поставщиков, откаты, махинация с техспецификацией, подписание фиктивных актов, завышение цены.

Коррупционные преступления могут быть совершены на различных этапах осуществления закупки (при планировании закупок товаров, работ, услуг; при определении поставщиков, подрядчиков, исполнителей; при заключении гражданско-правового договора о поставке товаров, выполнении работ, об оказании услуг; при непосредственном исполнении контрактов; при осуществлении мониторинга госзакупок; при аудите в сфере госзакупки; при контроле за соблюдением законодательства в сфере госзакупок).

К основным условиям, способствующим совершению коррупционных преступлений в сфере закупок, следует рассматривать следующие:

- *проведение закупок из одного источника*, т.е. не конкурентным способом, является наиболее коррупциогенным способом закупок;

- *дроблением закупок* для изменения процедур - искусственное разделение одного договора на несколько более дешевых таким образом, чтобы их можно было заключить без конкурентной процедуры, т.е. с одного источника;

- *фиктивные конкурсы и сговоры* (искусственный сговор поставщиков, чтобы повлиять на цену или делят рынок искусственным проигрышем: определенные поставщики специально повышают ценовое предложение, подают некорректные документы или вовсе не подают предложения для обеспечения выигрыша другого);

- признании конкурса несостоявшимся для принятия заказчиком решений: *провести конкурс повторно, изменить конкурсную документацию, заменить способ госзакупки с «конкурса» на «из одного источника».*

Согласно последних изменений в законодательство о госзакупках вступивших в силу с 1 января 2019 года согласно Закона РК от 26 декабря 2018 года № 202-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам государственных закупок и закупок субъектов квазигосударственного сектора», заказчик лишается права на осуществление государственных закупок способом из одного источника в случае, если государственные закупки способом конкурса не состоялись. Согласно действующей редакции Закона заказчик обязан провести повторный конкурс с внесением изменений в конкурсную документацию или без таких изменений. И только в том случае, если конкурс не состоялся дважды, заказчик имеет право осуществить закупку способом из одного источника, но только по двум основаниям: 1) отсутствия представленных заявок на участие в конкурсе. При этом потенциальный поставщик, которому направляется приглашение на участие в государственных закупках способом из одного источника, определяется заказчиком; и 2) представления менее двух заявок на участие в конкурсе.

При этом приглашение на участие в государственных закупках способом из одного источника направляется потенциальному поставщику, представившему заявку на участие в конкурсе. Цена заключенного договора о государственных закупках не должна превышать конкурсное ценовое предложение потенциального поставщика, указанное в заявке на участие в конкурсе». Таким образом, заказчик вправе направить компании приглашение на участие из одного источника по несостоявшимся закупкам;

- *завышение цены* (отказ от проведения мониторинга цен на товары и услуги и принятие ценовых предложений от «своих» 3 потенциальных поставщиков, корректировки в годовом плане государственных закупок для увеличения суммы закупок). При этом завышение плановой цены не относится и к системе управления рисками, разработанной Министерством финансов (приказ Министра финансов от 30 ноября 2015 года № 597 «Об утверждении типовой которая применяется при формировании перечня объектов государственного аудита и финансового контроля на соответствующий год и проведении внутреннего государственного аудита»). А значит находится вне зоны финансового контроля и государственного аудита со стороны уполномоченного органа.

- ограничение в участии в конкурсе и *благосклонность к поставщику* (установка сжатых сроков поставки ТРУ, передача доступа к объявлению определенным поставщикам (применение иного шрифта и т.п.);

- *отклонение легитимных предложений* и не отклонение «подозрительных» (заключение договоров с поставщиками, которые внесены в Реестр недобросовестных поставщиков);

- *аффилированность и конфликт интересов*;

- *возможность заключения контракта на условиях авансирования*, что может повлечь хищение суммы аванса без фактического выполнения работ (оказания услуг, поставки товаров);

- *отсутствие должного контроля за исполнением* контракта поставщиком (подрядчиком, исполнителем) со стороны заказчика;

- *несовершенство законодательства*, процесс осуществления закупок регламентирован Законом «О государственных закупках», порядка 23-мя приказами МФ и постановлениями Правительства. Около трети норм Закона (32,7 %) продублированы в Правилах осуществления закупок. Более того разработан аналог указанного закона – проект Закона «О закупках отдельных субъектов квазигосударственного сектора». Множественность правовых актов усложняет процесс закупок, а возможности камерального контроля законности процедур порождают высокие коррупционные риски.

Так за недостижение показателей результативности в т.ч. по полному освоению выделенных бюджетных средств, ст.ст. 48, 103, 104, 105 Бюджетного кодекса предусмотрена ответственность руководителей. С текущего года есть и административная ответственность (ст.234-1 КоАП РК).

Вместе с тем, в практической деятельности полное освоение бюджета зачастую не представляется возможным по объективным причинам: незавершенные конкурсные процедуры, судебные разбирательства, отставание от графика, в т.ч. в силу климатических особенностей, и т.п.

Наличие нормы об ответственности первого руководителя администратора бюджетных программ за неосвоение бюджетных средств способствует подписанию фиктивных актов;

- *логистика закупок*, сложный алгоритм планирования (логистика), организации и проведения закупок уже создает благоприятную обстановку для совершения коррупционных правонарушений. Оцифрованная процедура осуществления закупок на платформе «Единое окно закупок», несмотря на автоматизацию ряда процессов остается определяющей;

- *отсутствие надлежащего финансового контроля* со стороны уполномоченных органов.

Сегодня Министерство финансов осуществляет руководство в сфере государственных закупок (п. 21 ст. 2 Закона «О государственных закупках»), разрабатывает и утверждает правовые акты (ст. 16 Закона), осуществляет контроль (ст. 18 Закона) и мониторинг (ст. 19 Закона).

В Министерстве финансов сосредоточены 4 подразделения, отвечающих за систему государственных закупок (Комитете казначейства, Комитете внутреннего государственного аудита, Департамента законодательства государственных закупок, ЦЭФ).

Комитет внутреннего государственного аудита располагает доступом к электронному документообороту ТОО «Центра электронной коммерции», который является единым оператором в сфере государственных закупок и оказывает техническое сопровождение и администрирование автоматизированной интегрированной системы «Электронные государственные закупки» по организации государственных закупок на веб-портале. Объектами мониторинга являются: заказчик, организатор государственных закупок, единый организатор государственных закупок, конкурсная комиссия (аукционная комиссия), экспертная комиссия, эксперты; потенциальные поставщики, поставщик, а также лица, привлекаемые ими в качестве субподрядчиков по выполнению работ либо соисполнителей по оказанию услуг, в пределах предмета проводимых государственных закупок; лица, участвующие в государственных закупках через товарные биржи; а также единый оператор в сфере государственных закупок.

Это позволяет мониторить практически весь документооборот по формированию государственного контракта, проведению конкурса, заключению контракта, проведению

банковських операцій здійснюють за допомогою використання персональних комп'ютерів та інформаційно-телекомунікаційних мереж.

Наряду з цим, недосконалість законодавчої регламентації меж внутрішнього державного аудиту, системи управління ризиками Комітету внутрішнього державного аудиту (уповноважений орган) породжують корупційні ризики.

Корупційні ризики обумовлені можливістю «ручної» корективи даних системи управління ризиками (СУР є автоматизованим модулем ІС «е-Мінфін», призначеним для виявлення найбільш ризикових об'єктів аудиту на основі вхідної інформації. При цьому, вхідні дані по ряду напрямків (дані по госпрограмам, цільовим трансфертам, активам держави та суб'єктів квазігосектора тощо) вводяться «вручну», що вносить ризик помилки в силу людського фактора), а також правом додавання та виключення окремих об'єктів аудиту з переліку за рішенням аналітика.

Можливість посадовців органів аудиту за власним рішенням змінювати строки та продовжувати аудиторські заходи, змінювати програму та окремі питання аудиту також свідчать про наявність ризиків. Широке підґрунтя продовження наділяють аудиторів неограниченими дискреційними повноваженнями в частині змін термінів та питань програми аудиторських заходів.

При цьому об'єктивна інформація правоохоронних органів про можливі фінансові порушення не є основою для проведення позапланового аудиту. Текуща редакція не дозволяє уповноваженому органу ініціювати перевірки в разі виявлення порушень особами, не беручими участь у системі закупівель.

Подібні правові прогалини та наявні факти недобропорядності учасників закупівель сприяють корупції.

ПРЕДЛАГАЄТЬСЯ:

- внести змін до ст. 234-1 КоАП РК керівників державних органів та установ та виключити відповідальність за невикористання бюджетних коштів, виділених на будівельно-монтажні роботи в 2-му півріччї звітного періоду, при наявності укладеного договору про державні закупівельні процедури;

- встановити заборону на участь в державних закупівельних процедурах юридичних осіб, керівники яких здійснили корупційні правопорушення;

- встановити законодавчий поріг від річного обсягу закупівель замовника для здійснення закупівель з одного джерела

- ввести обмеження для юридичних осіб, визначених операторами відповідно до законодавства згідно п.36) ч. 3 ст. 39, ч. 23-1 ст. 43 Закону «Про державні закупівельні процедури», в частині залучення субпідрядних організацій;

- удосконалення функціоналу веб-порталу держзакупівель, коли система розраховує ціну планованої закупівельної процедури на основі фактичних даних по раніше виконаним договорам на ідентичні товари, роботи, послуги (+ до 10%). Це звільнить замовників від збору часткової фіктивної комерційної пропозиції, а також забезпечить значительну економію бюджету;

- автоматизувати процес розподілу лотів між усіма виконавцями, не обмежуючись межами одного регіону, впровадити генератор випадкового розподілу для рівномірної навантаженості;

- затвердити порядок взаємодії Міністерства фінансів, Комітету та АО «ЦЕФ» за функціоналом камерального контролю, передбачаючий розмежування повноважень щодо внесення змін до системи та використання даних (вирозрядки), формування звітності, розробки аналітичних модулів;

- внести зміни до ст. 173 КоАП в частині розширення суб'єктів адміністративної відповідальності при винесенні незаконних актів по результатам камерального контролю спільно з Агентством по справам державної служби, Міністерством юстиції (пропонується редакція: «Незаконне втручання посадовців державних органів та суб'єктів квазідержавного сектора в діяльність індивідуальних підприємців, юридичних осіб шляхом видачі незаконних поручень, безпосередньо або опосередковано перешкоджаючих, або обмежуючих їх підприємницьку діяльність»);

- внести зміни до законодавства про посилення відповідальності учасників системи державних закупівель та закупівель квазідержавного сектора за

неисполнение или ненадлежащее исполнение актов органов внутреннего государственного аудита;

- внести изменения в п. 126 Правил государственного аудита и финансового контроля в соответствии с ч. 1 ст. 806 КоАП, изменив срок составления протокола об административном правонарушении по ст.462 КоАП с «пяти рабочих дней» на «незамедлительно, после истечения срока исполнения предписания».

Юрій Крамаренко,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УКРАЇНІ

Організована злочинність є соціальним явищем, що сьогодні завдяки технологіям та розширенням засобів й інструментів комунікації, соціально-політичним та економічним змінам, перетворюються у все більший суб'єкт впливу не тільки на окремі сфери чи регіони тієї чи іншої країни, а й міжнародну політику. Сьогодні предметом вивчення фахівців різних сфер є «мафіозні держави», «квазідержави» або «крихкі» держави [1, 2, 3], що фактично стають результатом надмірного впливу криміналітету на соціально-політичні процеси та органи державної влади.

Серед правників вже неодноразово наголошувалось на необхідності визнання існування «професійної організованої злочинності» та необхідності боротьби з цим явищем [4, с.900]. Дослідження різних аспектів організованої злочинності та визначення заходів профілактики та боротьби з нею проводяться в майже в усіх країнах світу. Основними авторами, що вивчали цю тематику є Альберто Алесіна, О.І. Гуров, Джон Дікі, А.Ф. Долженков, В.П. Корж, М.В. Корнієнко, Мойзес Наїм, В.С. Овчинский, Сальватор Пікколо, Паоло Піноті та інші.

У червні 2020 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» метою якого є «припинення діяльності злочинних спільнот, учасників таких спільнот, притягнення до кримінальної відповідальності «злочинців у законі», а також інших учасників злочинних спільнот та осіб, причетних до створення та функціонування злочинних спільнот». Також у пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що організована злочинність є суттєвою загрозою «охоронюваним державою правам та інтересам громадян, сталому розвитку суспільства, а також національній і публічній безпеці України» [5].

Для того щоб мати певне уявлення про кількісні показники боротьби з цим явищем необхідно звернутись до статистичних показників, окремі з яких наведено у Таблиці 1. Так, за даними статистичної інформації Офісу Генерального прокурора протягом 2016-2020 років та січня 2021 року спостерігається поступове зростання показників виявлених організованих груп і злочинних організацій зі 136 до 377 за рік, при цьому лише за січень 2021 року їх виявлено 77 (в т.ч. 3 злочинні організації). Переважна більшість з них мають нетривалу історію діяльності – до одного року та чисельність, що не перевищує 10 осіб. Згідно статистичних показників лише деякі з них мають транснаціональні зв'язки [6].

Отже, можна зробити припущення, що організованому злочинному середовищу властиві активні невеликі групи, що об'єднуються для досягнення певної злочинної мети. Цілком можливо, що такі групи є частиною значно більших об'єднань і існують в такому вигляді саме для забезпечення сталої діяльності завдяки більшій мобільності та можливості уникнення викриття з боку правоохоронних органів. Останнє досягається за рахунок складності доведення правоохоронними органами координованої взаємодії між «злочинними центрами» та окремими групами, що вже неодноразово висвітлювалось у спеціальній літературі.

Так, за повідомленням Роб Уейнрайта, директора Європола, у 2013 році Європол звітував про наявність не менш ніж 3600 міжнародних злочинних груп в Європейському Сою-

зі, а в 2017 році в СОСТА (оцінка загроз тяжкої та організованої злочинності) було виявлено біля 5000 міжнародних організованих злочинних груп, що розслідуються (спостерігаються) в Європейському Союзі [6]. Тобто можна помітити, що кількісні показники в ЄС та Україні щодо одного й того ж явища суттєво відрізняються. Вказане цілком можна пояснити різницею в рівні застосування технологій, методології та організації взаємодії між правоохоронними органами. А отже масштаби організованої злочинності в Україні значно більші, ніж можна зробити висновок лише із статистичних показників.

Таблиця 1 – Показники діяльності правоохоронних органів за 2016-2020 роки щодо результатів боротьби з організованими групами та злочинними організаціями

	2016		2017		2018		2019		2020		Січень 2021		
	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	
Виявлено організованих груп і злочинних організацій	136	3	210	5	288	12	293	16	377	21	77	3	
з корумпованими зв'язками	16	0	25	3	21	4	29	2	33	3	11	0	
з міжрегіональними зв'язками	21	0	27	3	41	4	23	4	51	6	15	1	
з транснаціональними зв'язками	4	0	11	0	7	0	6	0	11	1	2	0	
Тривалість дії ОГ і ЗО	до одного року	108	3	166	3	202	3	218	7	278	15	61	1
	до двох років	16	0	28	0	51	7	46	2	72	4	8	0
	від 3-х до 6-ти років	4	0	4	0	9	1	5	1	9	0	1	0
	більше 6-ти років	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0
Кількість осіб ОГ і ЗО	3 особи	77	2	122	1	160	1	170	1	215	2	30	1
	від 4-х до 10-ти осіб	59	1	85	4	120	11	118	11	153	14	45	2
	від 11-ти до 20-ти осіб	0	0	2	0	7	2	5	3	8	5	1	1
	більше 20-ти осіб	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0

Аналізуючи показники щодо обліку кримінальних правопорушень, передбачених ст.255-1, 255-2 та 255-3 КК України, можна спостерігати, що за цей час (строк понад пів року дії правових норм) таких проваджень досить небагато, при цьому до суду з обвинувальним актом спрямовано лише одне провадження за ст.255-3 КК України. Так за 2020 рік та січень 2021 року показники мали такий вигляд: за ст.255-1 КК України – обліковано 38 кримінальних правопорушень, вручено 6 повідомлень про підозру та складено 0 обвинувальних актів за 2020 рік та 11, 5, 0 за січень 2021 року відповідно; за ст.255-2 КК України – 2, 0, 0 за 2020 рік та 0, 0, 0 за січень 2021 року; за ст.255-3 КК України – 3, 2, 1 за 2020 рік та 2, 1, 0 за січень 2021 року [6].

Таким чином з огляду окремих показників діяльності правоохоронних органів щодо боротьби з організованою злочинністю та тенденцій законотворчості можна констатувати намагання державних органів влади в Україні активізувати протидію цьому соціальному явищу. Проте наша країна знаходиться фактично лише на початку такої боротьби, що в умовах розвитку технологій та засобів комунікації, наявності протистояння між окремими країнами, потребує консолідації як внутрішньо державних інституцій й всього суспільства,

так і підтримки і налагодження взаємодії з правоохоронними органами інших країн та міжнародними правоохоронними організаціями. Як слушно зауважував з цього приводу М.Й. Коржанський «боротьба зі злочинністю – це справа не юридична, а політична справа, не юристів, а політиків» [8, с.5], тому зусиллями лише правоохоронних органів досягнути певних результатів у цій сфері є вкрай складним та фактично нездійсненним.

1. Foreign Affairs «Mafia States Organized Crime Takes Office» By Moisés Naím May/June 2012 URL:<https://www.foreignaffairs.com/articles/2012-04-20/mafia-states>
2. Овчинский В.С. Мафия: новые мировые тенденции. - М.: Книжный мир, 2016. - 384 с.
3. Website Fragile States Index. URL: <https://fragilestatesindex.org>
4. Криминалистика: Учебник для вузов / Под ред. проф. Р.С. Белкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.:, 2006. – 992 с.
5. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2513&skl=10
6. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>
7. European union serious and organised crime thre at assessment 2017. URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>
8. М.Й. Коржанський. Уголовне право України. Частина загальна: Курс лекцій. – К.: 1996. – 336 с.

Владислав Кундеус,
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЛЕНА ЕКІПАЖУ ПОВІТРЯНОГО СУДНА ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 276-1 КК УКРАЇНИ

Стаття 276-1 Кримінального кодексу України (далі - КК) встановлює підстави кримінальної відповідальності за здійснення професійної діяльності членом екіпажу або обслуговування повітряного руху диспетчером управління повітряним рухом (диспетчером служби руху) у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин [1]. Член екіпажу повітряного судна спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276-1 КК.

Відповідно до Правил організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві від 22.12.2006 року екіпаж повітряного судна - авіаційний персонал, який у встановленому порядку виконує обов'язки з керування та обслуговування повітряного судна при здійсненні польотів [2]. Авіаційні правила України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» від 05.07.2018 року визначають, що член екіпажу (crew member) - особа, призначена експлуатантом виконувати обов'язки на борту повітряного судна [3]. Відповідно до п. 4 Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні від 07.12.1998 року до членів екіпажу повітряного судна належать авіаційні фахівці яким видаються свідоцтва або посвідчення: курсант-пілот (літак/вертоліт), приватний пілот (літак/вертоліт); комерційний пілот (літак/вертоліт); транспортний пілот (літак/вертоліт); пілот планеру; пілот вільного аеростату; пілот надлегкого повітряного судна; курсант-штурман; штурман; курсант-бортінженер; бортінженер; бортрадист; борт оператор, бортпровідник, льотчика-спостерігач [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 57 Повітряного кодексу України (далі - ПК), екіпаж повітряного судна складається з осіб льотної складу, до якого належать особи льотної екіпажу та екіпажу пасажирського і вантажного салону, які під час польоту постійно виконують такі функції: 1) виконання процедур, передбачених керівництвом з льотної експлуатації повітряного судна; 2) обслуговування устаткування, механізмів та приладів, необхідних для польоту повітряного судна, а також обладнання, встановленого на повітряному су-

дні та необхідного для виконання польотного завдання; 3) забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування [5].

До осіб, які здійснюють безпечне керування повітряним судном, слід віднести командира повітряного судна (літака, вертольота) та пілота (другого пілота). До працівників, трудова функція яких пов'язана із забезпеченням безпечного технічного обслуговування літального апарату під час польоту, слід віднести посади бортоператора, бортрадиста, бортштурмана, інженера бортового. До наступної групи слід віднести членів екіпажу повітряного судна, на яких покладено обов'язок щодо забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування, а саме, бортпровідників та бортоператора [6, С. 21].

Професійна діяльність, це діяльність людини за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), які виконує фахівець. Права, завдання, обов'язки та взаємовідносини суб'єктів, які здійснюють виконання польотів та обслуговування повітряного руху, регламентуються Правилами польотів повітряних суден та обслуговування повітряного руху в класифікованому повітряному просторі України від 05.05.2003 року. Кваліфікаційні характеристики з вимогами до рівня професійних знань і обов'язків професій екіпажу повітряного транспорту встановлює Випуск 68 «Авіаційний транспорт» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, що затверджений наказом Міністерства транспорту України № 488 від 17.07.2002 року (далі - Випуск 68 «Авіаційний транспорт»).

Кваліфікаційні характеристики командира повітряного судна (літака, вертольота) та командира повітряного судна (пілота, льотчика) передбачено п. 28 цього документа, який визначає завдання та обов'язки командира повітряного судна (літака, вертольота). Зокрема командира повітряного судна: організовує роботу членів екіпажу на землі та в польоті; у повному обсязі готує екіпаж до польотів та керує передпольотною підготовкою екіпажу; контролює відповідно до керівництва з льотної експлуатації та технології роботи екіпажу стан готовності повітряних суден; виконує політ відповідно до завдання, плану польоту та правил експлуатації повітряних суден згідно з вимогами керівництва з льотної експлуатації; забезпечує безпечне виконання кожного польоту та виконання завдання на політ тощо [7].

Слід вказати, що ст. 60 ПК встановлює відповідальність та права командира повітряного судна: «1) несе відповідальність за безпеку всіх членів екіпажу, пасажирів і вантажу на борту з моменту, коли він піднімається на борт, до моменту, доки не залишить літак після польоту; 2) несе відповідальність за експлуатацію і безпеку повітряного судна з моменту готовності повітряного судна вирулити на злітну смугу для польоту до того моменту, коли закінчилося приземлення і двигун (двигуни), що використовувався як основна силова установка, заглушено; 3) має право віддавати команди, які вважає необхідними і такими, що забезпечують безпеку повітряного судна, пасажирів і вантажу, що перевозяться літаком; 4) має право відмовити в перевезенні: будь-якої особи або будь-якої частини вантажу, якщо, на його думку, це може становити потенційну загрозу безпеці літака чи пасажирів; особи, якщо вона перебуває під впливом алкоголю або медичних препаратів до такого ступеня, що може загрожувати безпеці літака або пасажирів; небажаних пасажирів, депортованих осіб чи ув'язнених, якщо їх переміщення становить загрозу безпеці літака чи пасажирів; 5) повинен забезпечити інформування пасажирів про місцезнаходження аварійних виходів, розташування і використання відповідного аварійного і рятувального обладнання; 6) має право приймати остаточне рішення про прийняття чи неприйняття літака з експлуатаційними недоліками, дозволеними експлуатаційною документацією; 7) повинен забезпечити проведення передпольотної підготовки [5].

Для забезпечення безпеки повітряного судна, що перебуває у польоті, Глава III Конвенції про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна (Токіо, 14 вересня 1963 року) встановлює повноваження командира повітряного судна для запобігання незаконних діянь, вчинених на борту повітряного судна, які можуть загрожувати або загрожують безпеці повітряного судна в польоті. Відповідно до них командир повітряного судна, якщо він має достатні підстави вважати, що особа вчинила або готується вчинити на борту повітряного судна злочин або акти, передбачені в пункті 1 Статті 1 Конвенції, може застосувати до такої особи розумні заходи, включаючи обмежувальні заходи [8].

Оскільки командир повітряного судна наділений спеціальними владними правами та повноваженнями щодо всіх осіб, які перебувають на борту даного повітряного судна (членів екіпажу та пасажирів), згідно зі ст. 228 Кодексу України про адміністративні правопору-

шення (далі - КУПАП), командир повітряного судна у межах наданих йому повноважень, має право від імені органів повітряного транспорту розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення за адміністративні правопорушення, що передбачені ст. 111 (крім порушень, вчинених на аеродромах, не внесених до державного реєстру аеродромів України, поза територією аеродромів та на посадкових майданчиках), ч. 1 ст. 112, ч. 2 ст. 120, ч. 2 ст. 135, ст. 137 КУПАП [9].

Слід вказати, обов'язки, пов'язані з керуванням повітряного судна та його системами впродовж польотного часу виконують і інші авіаційні фахівці, які мають свідоцтва або посвідчення: курсанта-пілота, приватного пілота, комерційного пілота, транспортного пілота, пілота планера, пілота вільного аеростата, пілота надлегкого повітряного судна [10, 11].

Кваліфікаційні характеристики бортштурмана встановлює п. 6 (фахівці) Випуску 68 «Авіаційний транспорт». Зокрема бортштурман: «Підбирає необхідну довідкову документацію. Особисто підготовлює польотні карти. Дотримується правил передпольотного відпочинку. Аналізує і правильно оцінює метеорологічну й аеронавігаційну обстановку під час приготування до польоту і в польоті. Виконує штурманське підготування до польоту. Контролює стан і готовність приладового і навігаційного устаткування повітряного судна і експлуатує його відповідно до керівництва з льотної експлуатації. Своєчасно доповідає в польоті командирі повітряного судна про відхилення і несправності і дає пропозиції з їх усунення. Піклується про пасажирів, вживає заходів за вказівкою (дозволом) командира повітряного судна для забезпечення їх безпеки, збереження судна і розміщених на його борту вантажів, спеціального устаткування і польотної документації. Оглядає повітряне судно відповідно до керівництва з льотної експлуатації, після посадки і зарулювання на стоянку і доповідає командирі повітряного судна свої зауваження» [7].

Розділ 314 «Фахівці, що керують суднами та літальними апаратами і забезпечують судноплавство та польоти» Класифікатора професій ДК 003:2010 (розділ 3143) включає в себе і інших льотних фахівців, до яких належать: бортмеханік, бортоператор, інженер бортовий інші особи [12]. Права, обов'язки, знання та кваліфікаційні вимоги цих фахівців, встановлено в інших розділах Випуску 68 «Авіаційний транспорт» [7].

Згідно п. 2 Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України від 02.04.2002 року частина екіпажу повітряного судна, на яку покладено обов'язки з обслуговування пасажирів, гарантування безпеки перевезення пасажирів та вантажів, виконання авіаційних робіт на борту повітряного судна впродовж польотного часу визначається як «кабінний склад» [13]. Авіаційні правила України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» визначають, що член кабінного екіпажу (cabin crew member) це - член екіпажу з відповідною кваліфікацією, окрім члена льотного екіпажу або технічного персоналу, призначений експлуатантом для виконання обов'язків, пов'язаних із безпекою пасажирів та польоту під час експлуатації [3]. Розділ 511 Класифікатора професій ДК 003:2010 до працівників, що надають послуги в дорозі відносить бортпровідника, інструктора-провідника бортового, старшого бортового провідника служби бортпровідників [12].

Слід зазначити, що відповідно до ст. 62 ПК для виконання певних функцій, крім функцій екіпажу, за рішенням експлуатанта на борту повітряного судна можуть перебувати спеціалісти, які не входять до складу екіпажу, але забезпечують виконання технологічних процесів перевезення та виконання видів польотів або авіаційних робіт чи технічне обслуговування повітряних суден у позабазових аеропортах [5].

Висновок. Дослідження нормативних характеристик категорії «екіпаж повітряного судна» показує, що за законодавством в галузі цивільної авіації до екіпажу повітряного судна слід належать особи льотного екіпажу (командир повітряного судна, штурман, бортінженер та інші особи льотного складу) та екіпажу пасажирського і вантажного салону (бортпровідник, бортоператор, інші особи). Професійна діяльність цих осіб пов'язана із виконанням під час польоту таких функцій: 1) керування повітряним судном - виконання процедур, передбачених керівництвом з льотної експлуатації повітряного судна; 2) обслуговування повітряного судна - обслуговування устаткування, механізмів та приладів, необхідних для польоту повітряного судна, а також обладнання, встановленого на повітряному судні та необхідного для виконання польотного завдання при здійсненні польотів; 3) забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування.

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 25.02.2021).
2. Про затвердження Правил організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 22.12.2006 р. № 1179 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0286-07#Text> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації»: Наказ Державної авіаційної служби України від 05.07.2018 р. № 682 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18#Text> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Про затвердження Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні: Наказ Міністерства транспорту України від 07.12.1998 р. № 486 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-98#Text> (дата звернення: 25.02.2021).
5. Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48/49. Ст. 5367.
6. Синенко С.В. Специфіка трудової функції працівників авіаційного транспорту // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія Юридичний вісник «Повітряне і космічне право» / С.В. Синенко. К., 2016. № 3(40). С. 17-23.
7. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 68: «Авіаційний транспорт». Професії керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників. Наказ Міністерства транспорту України від 17.07.2002 р. № 488 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va488361-02#Text>. (дата звернення: 25.02.2021).
8. Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна (Токіо, 14 вересня 1963 р.) URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_244#Text (дата звернення: 25.02.2021).
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 25.02.2021).
10. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text (дата звернення: 25.02.2021).
11. Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 02.04.2002 р. № 219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02>. (дата звернення: 25.02.2021).
12. Національний класифікатор України. Класифікатор професій. ДК 003:2010: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.07.2010 р. № 327 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 25.02.2021).
13. Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 02.04.2002 р. № 219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02>. (дата звернення: 25.02.2021).

Валерій Литвинов,
старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПІДСТАВ

Підстави закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування не одне десятиліття класифікуються вченими на реабілітаційні та не реабілітаційні [3, 4]. Реабілітаційними підставами прийнято вважати ті, застосування яких надає право особі, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування (підозрюваного), відновити усі свої права, що були обмежені.

Одна з реабілітаційних підстав закриття кримінального провадження передбачена п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України та застосовується у разі, коли «не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати».

Формулювання назви вищезазначеної підстави у науковій літературі тривалий час породжує полеміку. Адже ця підстава є реабілітаційною, втім її назва містить у собі обвинувальний ухил. Він проявляється у формулюванні зазначеної підстави із застосуванням

такої дефініції як «не встановлені достатні докази для доведення винуватості». У чинному КПК України більш розгорнуто викладено термін «недоведеність», що використовувався у формулюванні подібної підстави у КПК України 1960 р. Остання була передбачена у п. 2 ч. 1 ст. 213 КПК України 1960 р. та формулювалася у такій редакції: «Кримінальна справа закривається: при недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину». Втім надання нового формулювання зазначеній підставі закриття кримінального провадження не вирішило проблеми, яка вже не одне десятиріччя обговорювалася науковцями [1, 5].

Досліджуючи це питання, О.В. Капліна влучно зазначає про те, що кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК закриватися за наступних умов: 1) встановлено, що діяння мало місце, воно відповідає ознакам, передбаченим законом України про кримінальну відповідальність; 2) встановлена особа, щодо якої зібрано достатні докази для її підозри у вчиненні кримінального правопорушення; 3) особу повідомлено про підозру; 4) доказів причетності особи до вчинення злочину є замало для складання обвинувального акту, направлення його до суду та доведення її винуватості в суді, у зв'язку із чим кримінальне провадження щодо цієї особи повинно бути закрито [2, С.38].

Таким чином, підставу закриття кримінального провадження передбачену п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України, що є реабілітаційною, за чинного формулювання можливо розуміти як начебто особа, стосовно якої закрито кримінальне провадження, вчинила кримінальне правопорушення, але нажалі доказів для її засудження замало. Вживаючи у формулюванні розглядуваної підстави дефініцію «не встановлені достатні докази для доведення винуватості» законодавець не виключає факт вчинення особою, стосовно якої здійснювалося розслідування, вчинення кримінального правопорушення. А тому рішення про закриття кримінального провадження фактично приймається у зв'язку з браком доказів. Таке формулювання не припустимо для реабілітаційних підстав закриття кримінального провадження та суперечить zasadі презумпції невинуватості.

Варто зауважити, що за вказаної підстави повинно бути припинено лише кримінальне переслідування стосовно підозрюваного. Це означає що здійснення будь-якої процесуальної діяльності щодо викриття його у вчиненні кримінального правопорушення не повинно відбуватися. Втім, припинення кримінального переслідування певної особи (підозрюваного) не повинно перешкоджати здійсненню подальшого досудового розслідування, оскільки особа, яка вчинила кримінальне правопорушення не встановлена. Нажалі КПК України не визначає поняття «кримінальне переслідування», а тому відповідно до вимог чинного КПК України, закрити кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України можливо лише з урахуванням вимог ч. 5 ст. 284 КПК України, якою зазначено, що рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного не є перешкодою для продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення.

З урахуванням вищезазначеного можливо стверджувати, що підстава закриття кримінального провадження, що передбачена п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України потребує вдосконалення шляхом визначення її як підстави припинення кримінального переслідування особи.

1. Благодир С.М. Закриття кримінальної справи в досудовому слідстві: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 Благодир Сергій Миколайович; Національна академія внутрішніх справ України. К., 1998. 198 с.

2. Капліна О.В. Актуальні проблеми тлумачення окремих підстав для закриття кримінального провадження. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 3. С. 38-45.

3. Лукашевич В.З. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования по реабилитирующим обвиняемого основаниям. Л., 1966 153с.

4. Рось Г.В. Закриття кримінальної справи у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 Рось Ганна Василівна ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ, 2009. 253 с.

5. Стахівський С.М. Кримінально-процесуальні засоби доказування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» С.М. Стахівський. К. : Національна академія внутр. справ України, 2005. 30с.

Валентин Людвік
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент,

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ З ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР, ЛОТЕРЕЙ

Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14 липня 2020 року в Кримінальному кодексі України ст.203² викладена в новій редакції [1].

Стаття 203² Кримінального Кодексу України (далі – КК) встановлює кримінальну відповідальність за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом [2]. Отже, правовими (юридичними) підставами кримінальної відповідальності за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей є діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 203² КК.

Склад кримінального правопорушення передбачений ст.203² КК, як і будь який інший, складається з наступних елементів: об'єкт кримінального правопорушення, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Родовим об'єктом кримінального правопорушення, виходячи з розташування статті, виступають суспільні відносини в сфері господарської діяльності.

Безпосереднім основним об'єктом виступає порядок здійснення господарської діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор в Україні.

З *об'єктивної сторони* кримінальне правопорушення включає вчинення хоча б однієї з таких дій:

- 1) організація або проведення азартних ігор без ліцензії;
- 2) випуск чи проведення лотерей особою, яка не має статусу оператора лотерей;
- 3) організація чи функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор чи лотерей, які проводяться в мережі Інтернет.

Організація азартних ігор без ліцензії може полягати у підшукуванні приміщень, створенні і забезпеченні належного функціонування грального закладу, підготовці персоналу, приховуванні проведення азартних ігор без ліцензії тощо.

Проведення азартних ігор без ліцензії – це безпосереднє здійснення азартних ігор від моменту внесення ставки до отримання (оголошення) виграшу.

Азартна гра - будь-яка гра, умовою участі в якій є внесення гравцем ставки, що дає право на отримання виграшу (призу), імовірність отримання і розмір якого повністю або частково залежать від випадковості, а також знань і майстерності гравця [1].

Під ліцензією слід розуміти запис у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань про рішення органу ліцензування щодо наявності у суб'єкта господарювання права на провадження визначеного ним виду діяльності, що підлягає ліцензуванню, та/або про рішення органу ліцензування щодо наявності у суб'єкта господарювання права на використання грального обладнання або букмекерського пункту, що передбачає отримання ліцензії.

Проведення державних лотерей - господарська діяльність оператора державних лотерей, яка включає випуск державної лотереї, прийняття ставок у державну лотерею, проведення розіграшів призового (виграшного) фонду державної лотереї, виплату призів та інші операції, що прямо або опосередковано забезпечують проведення державних лотерей[3]. Законодавець зробив помилку виокремивши в диспозиції статті «випуск чи проведення лотерей», оскільки проведення лотерей включає в себе і їх випуск.

Лотерея - масова гра, незалежно від її назви, умовами проведення якої передбачається розіграш призового (виграшного) фонду між її учасниками і перемога в якій має випадковий характер, територія проведення (розповсюдження) якої поширюється за межі однієї

будівлі (споруди), незалежно від способу прийняття грошей за участь у такій грі. Залежно від способу розіграшу призового (виграшного) фонду в Україні допускається проведення таких лотерей:

а) миттєва лотерея - лотерея, в якій інформація, яка дозволяє визначити виграшні лотерейні білети (інші засоби, які передбачені умовами лотерей, які дозволяють засвідчити участь у лотереї), закладається випадковим характером на стадії їх виготовлення, тобто до розповсюдження серед учасників лотереї. При проведенні миттєвої лотереї учасник може безпосередньо після внесення ставки визначити, чи є його лотерейний білет або інший засіб, який дозволяє засвідчити участь у грі, виграшним чи ні;

б) інша лотерея, яка не підпадає під визначення миттєвої лотереї, в тому числі тиражна, комбінована [3].

Оператор державних лотерей - юридична особа - суб'єкт підприємницької діяльності, що одержала право на проведення державних лотерей у порядку, визначеному Законом «Про державні лотереї в Україні» від 6 вересня 2012 року.

Функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор чи лотерей, які проводяться в мережі Інтернет – дії направлені на підтримання роботи вищезазначених закладів.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї із дій вказаних в диспозиції зазначеної статті.

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального досягла віку з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. Кримінальна відповідальність за вчинення цього кримінального правопорушення може наставати лише з 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умисною формою вини. Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей може бути вчинена лише з прямим умислом.

Третя форма вчинення цього кримінального правопорушення передбачає наявність такої ознаки суб'єктивної сторони, як мета, а саме надання доступу до азартних ігор чи лотерей, які проводяться в мережі Інтернет.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що норма, передбачена ст. 203² КК є формальним складом кримінального правопорушення, яке вважається закінченим з моменту вчинення дій вказаних законодавцем в диспозиції статті.

1. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Про державні лотереї в Україні: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5204-17#Text>

Наталія Павлова,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

Володимир Федченко,
професор кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ ПОЛІПШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Відповідно до положень Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018р., державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, економічна безпека, громадська безпека та інші життєво важливі національні інтереси, є тими об'єктами, захист яких від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру покладається в основу забезпечення безпеки України. До того ж, Національна поліція є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Боротьба зі злочинністю, а саме з її організованими злочинними угрупованнями, які вчиняють особливо тяжкі злочини проти основ національної безпеки України в сучасних умовах вимагає від правоохоронних органів вдосконалення не лише методів та способів документування такої протиправної діяльності, але й своєчасного та ефективного здійснення забезпечення безпеки учасників кримінального процесу, які співпрацюють з правоохоронними органами та сприяють розслідуванню.

Як правило такими учасниками виступають потерпілі, свідки, а іноді й підозрювані, обвинувачені, які з тих, або інших мотивів співпрацюють зі стороною обвинувачення.

Водночас, на практиці існують непоодинокі випадки, коли з метою зміни показань на користь підозрюваного, обвинуваченого, або навіть взагалі відмови від дачі показань. До свідків та потерпілих особи, які протистоять розслідуванню, застосовують підкуп, фізичне, психічне насилля, або ж погрожують таким застосуванням. Нерідко, боячись незаконного впливу, свідки, потерпілі або відмовляються давати показання, або дають завідомо неправдиві свідчення [2, с. 125]. Доволі часто зустрічаються ситуації, коли свідки відмовляються давати показання чи ухиляються від процесуальних дій, змінюють свої попередні свідчення, надають неповні чи недостатньо чіткі показання з огляду на реальну чи потенційну загрозу застосування в ході кримінального провадження до них, членів їхніх сімей, близьких родичів насильства чи інших форм протиправного впливу з боку зацікавлених осіб [3].

Вкрай важливим аспектом не лише розкриття і успішного розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, але й відповідного покарання винних у їх вчиненні, є готовність свідків, потерпілих, а також, підозрюваних, обвинувачених, які з тих, або інших мотивів співпрацюють зі стороною обвинувачення допомагати слідству.

Під час відповідних кримінальних проваджень проводяться різні слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії, мета яких — отримання достовірних відомостей та з'ясування фактів щодо обставин злочину. За наявності відповідних умов найбільшу допомогу слідству щодо збирання доказів та їх перевірки і використання надають вказані вище учасники кримінального процесу. Цей факт призводить до того, що певні злочинні угруповання вчиняють тиск на цих учасників, погрожуючи їм чи їх близьким. Зважаючи на специфіку вказаних злочинів і тяжкість покарання, яке передбачене законодавством про кримінальну відповідальність, ймовірність вжиття злочинцями заходів з протидії розслідуванню та здійснення незаконного впливу, аж до знешкодження учасників кримінального провадження є дуже високою.

Адже положеннями чинного КПК України з питань безпосередності дослідження до-

казів отриманих під час досудового розслідування, у тому числі й наданих органам слідства показань, досліджуючи докази суд зобов'язаний обґрунтовувати свої висновки лише за допомогою тих показань, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання (п. 16 ч. 1 ст. 7 та ч. 4 ст. 95 КПК) [4]. Вказана законодавча вимога покладає на сторону обвинувачення обов'язок забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення. І саме тому, все більшої актуальності набуває інститут забезпечення безпеки осіб, які надають такі показання. Безперечно, що такий учасник процесу погодиться надавати правдиві показання у суді тільки у випадку впевненості не лише у своїй безпеці, але й безпеці своєї сім'ї [2].

Нааявний в Україні інститут забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства на жаль є недостатньо ефективним.

На сьогодні основним нормативно-правовим актом України у сфері регулювання питань забезпечення безпеки учасників кримінального провадження будь-якої категорії, є Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» N 3782-XII від 23 грудня 1993 року зі змінами і доповненнями на 08.10.2016 року. Саме він регламентує підстави та порядок здійснення правоохоронними органами України правових, організаційно-технічних, інших заходів, спрямованих на захист від протиправних посягань життя, здоров'я, житла і майна осіб, які беруть участь у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні злочинів чи судовому розгляді кримінальних правопорушень. До підстав вжиття заходів забезпечення безпеки ст. 20 Закону відносить наявність даних, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну визначених законом учасників кримінального процесу. А приводами для вжиття заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів є: 1) заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича; 2) звернення керівника відповідного державного органу; 3) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб [5].

Міжнародні законодавчі акти, які є частиною законодавства України, також передбачають необхідність забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Так, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, 31.10.2003 року, що ратифікована Україною 18.10.2006 року передбачає положення щодо захисту свідків, експертів і потерпілих, а також захисту осіб, які повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією. До таких заходів відносяться: 1) фізичний захист вказаних осіб, тією мірою, якою це необхідно й практично можливо, у тому числі для їхнього переселення в інше місце, і прийняття таких положень, які дозволяють, у відповідних випадках, не розголошувати інформацію, що стосується особи та місцезнаходження таких осіб, або встановлюють обмеження щодо такого розголошення інформації; 2) прийняття правил доведення, які дозволяють свідкам та експертам свідчити в такий спосіб, який забезпечує безпеку таких осіб. Наприклад, дозвіл свідчити за допомогою засобів зв'язку, таких як відеозв'язок або інші відповідні засоби; 3) укладання з державами-учасницями договорів або домовленостей про переселення вказаних осіб (ст. 32-33) [6].

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 року, яка ратифікована Україною 02.04.2004 року передбачає положення щодо захисту свідків, потерпілих, а також, заохочування осіб, які беруть або брали участь в організованих злочинних групах, до: 1) надання ними інформації, корисної для компетентних органів, з метою розслідування і доведення у зв'язку з такими питаннями, як: а) ідентифікаційні дані, характер, членський склад, структура, місцезнаходження або діяльність організованих злочинних груп; б) зв'язки, в тому числі міжнародні зв'язки, з іншими організованими злочинними групами; в) злочини, що вчинені або можуть бути вчинені організованими злочинними групами; г) надання фактичної, конкретної допомоги компетентним органам, що може сприяти позбавленню організованих злочинних груп їхніх ресурсів або доходів від злочинів (ст. 24-26 Конвенції) [7].

Водночас, анексія Криму, часткова окупація Донецько-Луганської областей, наявність «тіньової економіки», контрабанди, розвідувально-підривна діяльність спец служб іноземних держав тощо вимагає удосконалювати завдання з покращення системи забезпечення національної безпеки України з урахуванням таких впливів [8]. До напрямків з покращення забезпечення безпеки учасників кримінального процесу доцільно віднести: 1) створення окремої централізованої служби по захисту вказаних учасників кримінального процесу 2) передбачення кримінальної відповідальності за дії щодо залякування таких уча-

сників кримінального процесу, і чим цінніші та вагоміші показання такого учасника, тим суворіше повинно бути покарання; 3) вжиття необхідних законодавчих та практичних заходів для стимулювання свідків, потерпілих, а також підозрюваних, обвинувачених, які з тих, або інших мотивів співпрацюють зі стороною обвинувачення добровільно надавати правдиві свідчення у суді; 4) забезпечення таємниці провадження всіх етапів процедур щодо прийняття, здійснення, зміни та скасування заходів захисту. За порушення якої також має передбачатись кримінальна відповідальність.

Водночас, заходи по захисту кожного учасника процесу, який підпадає під відповідну програму захисту, напряду повинні залежати від важливості зробленого у справу внеску таким учасником. Більш того, якщо «цінний свідок» чи особа, яка співпрацює зі слідством у справі щодо викриття злочинців, які вчинили злочини проти Національної безпеки України є один, то навіть, якщо відсутня заява такого учасника про забезпечення безпеки, доцільно все одно, як найшвидше брати таку особу під відповідний захист.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018р.№ 2469-VIII.URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 19.02.2021).
2. Семків Т. Удосконалення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017 №3. С. 119 – 128.
3. Рудика Ю.С. Забезпечення безпеки свідків вбивств, вчинених на замовлення *Національний університет «Острозька академія»Студентські публікації, Інститут права ім. І. Малиновського* 2018. URL: <https://naub.oa.edu.ua/category/std/> (дата звернення 19.02.2021)
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2017 р.: (ОФШ. ТЕКСТ). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. 372с.
5. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві Закон України від 23 грудня 1993 р. N 3782-XII. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> (дата звернення 15.10.2020)
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй Проти корупції. – 2003 р. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення 19.02.2021)
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення 19.02.2021)
8. Зіневич О. Пріоритети та реформування системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах <https://bintel.org.ua/nukma/nacionalna-bezpeka/> (дата звернення 19.02.2021)

Віктор Плетенець,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ ЯК ПОЧАТОК ПРОТИДІЇ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННЮ

Виникнення конфліктних ситуацій є об'єктивним і поширеним явищем процесу розслідування де стикаються протилежні за змістом інтереси сторін (обвинувачення та захисту) учасників кримінального провадження.

У словнику російської мови під редакцією С. І Ожегова конфлікт визначається як зіткнення, суттєві розбіжності, суперечка [1, с. 237].

Конфліктна ситуація значно ускладнюється у випадку формування у сторін особистого несприйняття опонента та може «вилитися» у здійснення протидії досудовому розслідуванню з боку як учасників кримінального провадження, так й інших зацікавлених у відповідних результатах осіб.

За даними С. К. Побережного у 94,7% вивчених кримінальних справ були відсутні дані про наявність конфліктних ситуацій [2, с. 82]. У той же час наведені відомості не відображують реальної картини, що наразі утворилась в кримінальному судочинстві України.

Так, з матеріалів кримінального провадження, досить складно виявити факт наяв-

ності конфліктної ситуації. Проте, за ходом проведення, застосовуваними тактичними прийомами, наприклад, при проведенні допиту, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб можна зробити припущення про те, що здійснювався він в умовах протидії та конфліктної ситуації.

Таким чином ми вважаємо, що конфліктні ситуації формуються у більшій, ніж зазначено С. К. Побережним, кількості кримінальних проваджень. Проте для виявлення, оцінки стану та кількості конфліктних ситуацій під час розслідування доцільним є проведення анкетування слідчих, котрі стикалися та реагували на відповідні прояви.

Це підтверджується й думками інших науковців, зокрема й О. Л. Стуліна, згідно з проведеним дослідженням якого 91 % слідчих і прокурорів зустрічалися з випадками протидії розслідуванню в кожній справі, із них 8 % – часто і лише 1 % – рідко [3, с. 4] .

Заслужують на увагу й типізація поведінки учасників конфліктних ситуацій. Так, американський психолог Кеннет Томас розробив двухвимірну модель стратегії поведінки людини в конфлікті.

Стиль конкуренції застосовують зазвичай люди активні та схильні до вирішення конфліктів шляхом, який видається їм найзручнішим. Така особистість не зацікавлена у співпраці з іншими людьми, але здатна приймати вольові рішення. Тобто така людина прагне насамперед задоволення власних інтересів за рахунок інтересів інших, змушує їх прийняти своє вирішення проблеми.

Стиль уникання реалізується тоді, коли особистість не відстоює власних інтересів, не співпрацює з іншими з метою вирішення проблеми або просто ухиляється від вирішення конфлікту. Цей стиль можна використовувати, коли проблема, якої торкаються, не дуже важлива для людини, коли вона не хоче тратити сили на її вирішення, чи коли вона відчуває, що, знаходиться в безнадійному положенні.

Стиль пристосування означає, що особистість діє спільно з іншою людиною, навіть не намагаючись відстоювати власні інтереси. Особистість, яка застосовує стиль пристосування, не ухиляється від вирішення проблеми, а діє спільно з опонентом, погоджуючись на його варіант розв'язання конфлікту. Такий стиль можна застосовувати у тих випадках, коли проблема видається не дуже значущою, коли є бажання зберегти добрі стосунки з іншими людьми.

Для стилю співробітництва характерна активна робота з вирішення проблеми, яка поєднує бажання максимально задовольнити як свої власні інтереси, так і інтереси іншої сторони. Такий підхід потребує зазвичай багато часу та зусиль, але дає змогу виявити і максимально врахувати приховані інтереси обох сторін.

Стиль компромісу полягає в тому, що кожна із сторін поступається частиною своїх інтересів, очікуючи того самого від іншої сторони. Компроміс також вимагає певних зусиль, але, на відміну від співробітництва, не дає змоги виявити всі приховані інтереси, обмеживши рішення лише тих проблем, про які опоненти вважають за потрібне говорити [4].

Знання стратегії поведінки відповідних учасників протидії досудовому розслідуванню забезпечить слідчого по-перше усвідомленням причин сформованих конфліктних ситуацій, по-друге визначенням можливості та шляхів їх вирішення, по-третє прогнозуванням подальшого розгортання подій з розслідування в умовах протидії. Цим буде мінімізовано час на організацію та проведення досудового слідства з отриманням очікуваних результатів.

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка : Ок. 57000 слов/ под. ред. чл. –корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. – 20-е изд., стереотип. М.: Рус. Яз., 1988. 750 с.

2. Побережный С. К. Криминалистические средства разрешения конфликтов и конфликтных ситуаций на предварительном следствии: дис...канд. юрид. наук. – Калининград, 2000.

3. Стулин О. Л. Тактические основы преодоления умышленного противодействия расследованию преступлений: дис...канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 1998.

4. Томас К. Засоби вирішення конфліктних ситуацій. URL:<http://studies.in.ua/ru/teoriya-politicheskogo-konflikta-shpargalki/1826-zasobi-virshennya-konfliktnih-situacy-za-k.-tomasom.html>

Віталій Примаченко,
завідувач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Гуманізація кримінальної відповідальності виступає поняттям, яке у своїй суті є досить неоднозначним і відповідно породжує плюралізм наукових поглядів на його розуміння та використання у різних площинах нашої юридичної дійсності. Сучасна кримінальна політика апелює багатоманітністю складових, які її утворюють, забезпечують, реалізують, проте, всі вони розташовані у різних її площинах та етапах, і по різному визначаються, оскільки у більшості випадків є теоретичними конструкціями, які проявляють себе у різних галузях законодавства та безпосередньо здійснюються у законотворчості і правозастосуванні. Це відповідно створює певну хаотичність, колізійність, а відповідно і складність щодо їх розуміння, що природно призводить до помилок та неефективності кримінальної політики держави загалом. Тому, вважалось б необхідним конкретизувати у системному взаємозв'язку законодавчу та правозастосовну діяльність у сфері реалізації кримінальної політики держави, шляхом виокремлення всіх її елементів, визначення їх етапності, змісту та характеристик тощо. При цьому, важливо дослідити вплив на цю систему, а також на її окремі елементи такого загального соціального явища як гуманізм. Звичайно, що така робота є досить масштабною і потребує залучення досить потужного міждисциплінарного наукового потенціалу та відповідних інших ресурсів. Тому, у межах представленої роботи хотілося б звернути увагу лише на деякі аспекти цієї проблематики.

Для глибинного розуміння процесу гуманізації в кримінально-правовій політиці нашої держави необхідно дослідити етимологію слова «гуманізм», фактично розшифрувати його.

Цей термін почав застосовуватися в епоху Відродження як прогресивний рух, спрямований на утвердження моральних прав людини на земне щастя, чуттєві радощі та вільний вияв її прагнень і бажань. Згідно з «Великим тлумачним словником сучасної української мови» гуманізм – це ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності, людяність [1, с. 46; 2].

Принцип гуманізму в кримінально-правовій сфері означає, що держава має обирати такий напрям у застосуванні примусових заходів, позбавлень та обмежень, який відповідає інтересам і суспільства в цілому, і окремої особи [3, 79].

Звужуючи питання гуманізму у кримінально-правовій сфері до власне гуманізації кримінальної відповідальності, слід відзначити, що остання маючи свою певну історію розвитку та вивчення на сьогоднішній день залишається феноменом який по-різному визначається і неоднозначно сприймається вченими. Ця проблема обумовлена не лише тим, що гуманізація кримінальної відповідальності знаходиться у непростій теоретичній площині її усвідомлення та розуміння, а в першу чергу мабуть тим, що вона розташована у багатовимірній системі відносин і має багатоаспектні теоретичні характеристики. Значно ускладнюються все це і тим, що в українській науці кримінального права немає єдиного підходу щодо розуміння поняття «кримінальна відповідальність», яке по суті є базовою категорією в досліджуваному питанні.

Вчені по-різному визначають поняття «кримінальна відповідальність», і як вірно відзначає Ю.В. Баулін формують свої авторські бачення двома шляхами: 1) проаналізувавши погляди вчених і висловивши свою позицію щодо поняття кримінальної відповідальності або 2) піддавши аналізу чинний КК в тих частинах, де вживається термін «кримінальна відповідальність» та суміжні поняття, і на цій підставі зробити висновок, що ж розуміти під кримінальною відповідальністю КК України.

При цьому, фактично можна об'єднати основні визначення кримінальної відповідальності у такі групи:

1) включає концепції: «відповідальність – санкція», прибічники яких твердять, що кримінальна відповідальність – це «реальне застосування кримінально-правової норми», «застосуван-

ня і реалізація санкції»;

2) це концепції «відповідальність – обов’язок», прибічники яких розглядають кримінальну відповідальність як певний обов’язок особи, котра вчинила злочин, перед державою;

3) це концепції «відповідальність – правовідносини», прихильники яких змістом кримінальної відповідальності вважають врегульовані нормами кримінального права суспільні відносини (кримінальні правовідносини);

4) це концепції «відповідальність – засудження». Зміст їх у тому, що сутність кримінальної відповідальності, її основна, визначальна риса полягає у тому, що держава засуджує (здійснює осуд) особу, яка вчинила злочин [4, с. 17-21].

Також, слід відзначити, що в теорії права, філософії права у цілому, та у теорії кримінального права зокрема, існує розподіл кримінальної відповідальності на два види: негативної (ретроспективної) та позитивної (перспективної). Прихильником такої позиції, наприклад є В.К Гришук. Він вважає, що негативна (ретроспективна) кримінальна відповідальність (під якою розуміють традиційну кримінальну відповідальність) – це вид кримінальної відповідальності, який є формою (способом) реалізації кримінального закону, що здійснюється через державний примус – вимушене перетерпіння суб’єктом злочину в інтересах захисту правопорядку і попередження вчинення нових злочинів, передбачених кримінальним законом, осуду (ганьбування), позбавлень і (або) обмежень його благ матеріального і нематеріального характеру, а також визначених законом негативних наслідків, пов’язаних із наявністю судимості [2, с. 137-138]. Під позитивною (перспективною) кримінальною відповідальністю, фактично розуміється обов’язок особи не вчиняти діянь, визнаних законом злочинами.

На наш погляд, така різноманітність наукових поглядів на поняття кримінальної відповідальності явище закономірне і зумовлене наступними основними причинами:

1) складністю та міжгалузевістю розглядуваного поняття;

2) відсутню законодавчого визначення даного поняття;

3) та тим, що у Кримінальному кодексі України фактично неодноразово використовується термін «кримінальна відповідальність», але зміст у нього, в залежності від того де він знаходиться, не рідко вкладається різний.

Вважати, що головна проблема полягає у необхідності найшвидшого нормативного врегулювання цього питання, мабуть не зовсім вірно, оскільки закріплення того чи іншого поняття кримінальної відповідальності у КК України не дасть необхідного позитивного результату, а ймовірніше викличе ще більше дискусій. Все залежить від того, як це зробити.

Видається, що законодавчому вирішенню питання щодо однозначного розуміння поняття «кримінальна відповідальність» повинно передувати створення на державному рівні відповідної робочої групи із провідних науковців, яка б:

а) ще більш детально дослідила наявні теоретичні та законодавчі підходи щодо визначення поняття «кримінальна відповідальність», причому не тільки у кримінальному праві, а й у всіх інших галузях, де воно використовується;

б) надала відповідні завдання, щодо вивчення цього питання вітчизняним науковим установам та вищим навчальним закладам юридичного профілю (причому, якомога більшої їх кількості), а також узагальнила їх пропозиції;

в) широко проаналізувала юридичну практику, яка могла б допомогти у цій проблемі;

г) сформувала концепцію щодо визначення кримінальної відповідальності у вітчизняному праві;

д) розробила необхідні проекти законів, а також засади та етапи внесення змін до чинного законодавства України, з дотриманням обов’язкової цілісності та узгодженості законодавчих актів, як між собою, так і в кожному з них.

Щодо визначення сучасного змісту поняття «гуманізація кримінальної відповідальності» із врахуванням потреби та представленої вище можливості вироблення поняття «кримінальна відповідальність» вбачається потреба подальшої розробки гуманізації кримінальної відповідальності із акцентом її поділу на два основні види:

1) гуманізація кримінальної відповідальності, поєднаної із покаранням;

2) гуманізація кримінальної відповідальності, поєднаної з іншими заходами кримінально-правового характеру.

1. Грек Б.М., Грек Т.Б. Гуманізація кримінальної відповідальності як напрям кримінально-правової політики в Україні. *Адвокат*. 2012. № 7. С. 45-48.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел.

Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

3. Загородников В. И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел. Москва : Юридическая литература. 1979. 100 с.

4. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.

Сергій Риб'янець,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗНАЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО СКЛАДАННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА

Як свідчить слідча практика, серйозні недоліки, відступи від норм закону, спрощення при складанні обвинувального акту багато де в чому пояснюються відсутністю науково обґрунтованих рекомендацій, розроблених на основі узагальнення практики застосування норм, що регулюють зміст і структуру такого процесуального документу. Тому доцільно розглянути одне із найбільш важливих, на нашу думку, питань, що стосується складання обвинувального акту.

Як відомо, складанням обвинувального акта завершується діяльність слідчого щодо формування обвинувачення. У цьому процесуальному рішенні обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, мають бути встановлені всебічно й повно (тобто слідчим і прокурором повинно бути досягнуто кінцеву мету доказування обставин кримінального правопорушення) [5, с. 152].

Обвинувальний акт, як і будь-який інший процесуальний документ, повинен відповідати певним вимогам, які висуваються до нього кримінальним процесуальним законодавством. Ці вимоги, крім ст. 291 КПК, містяться у ст. 110 КПК, які також висуваються абсолютно до усіх процесуальних рішень та мають загальний характер.

Необґрунтованим було б вважати затвердження обвинувального акта суто процесуальним рішенням. Затвердженню прокурором обвинувального акта передують ретельне вивчення матеріалів досудового розслідування, виявлення можливих прогалин чи помилок останнього, перевірка виконання усіх вимог кримінального процесуального закону України, а також визначення судової перспективи цього кримінального провадження.

На думку Н. Боржецької, підставою для вчинення дії на виконання певного процесуального рішення є відповідне процесуальне рішення, а юридичною підставою для прийняття рішення – норма кримінального процесуального закону, яка уповноважує певного учасника кримінального провадження на прийняття рішення [2, с. 78].

Слідчий при прийнятті відповідного рішення повинен мотивувати та виражати своє відношення до зібраних доказів, застосовуючи при цьому спеціальні знання. Вказуючи в акті на конкретну особу – обвинуваченого, слідчий не може не виразити свою впевненість у його винуватості. Під час винесення слідчим обвинувального акта він повинен бути впевнений у тому, що злочин вчинила саме ця особа. Більше того, ця впевненість базується на достовірних доказах і, таким чином, обвинувальний акт є достовірним.

Отже, фактичною підставою для прийняття рішення про складання обвинувального акта є достатність доказів.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 3 не містить визначення поняття «обвинувальний акт». Зміст ч. 2 ст. 291 КПК України вказує на те, що слідчий або прокурор формулює обвинувачення конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення. Водночас згідно з п. 13 ст. 3 КПК України обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України [1]. Отже, обвинувальний акт – це підсумковий процесуальний документ, яким визнається достатність доказів, зібраних під час досудового розслідування, засвідчується його завершення та формулюється твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого Законом України про кримінальну від-

повідальність.

Підставами складання обвинувального акта є:

- 1) повідомлення особи про підозру;
- 2) обґрунтованість підозри достатньою сукупністю доказів;
- 3) відсутність підстав для закриття кримінального провадження.

Формулювання обвинувачення також має відповідати вимогам п. 2 ч. 3 ст. 374, ст. 475 КПК України та містити дані про місце, час та спосіб вчинення злочину, форми вини особи, мотиви вчинення кримінального правопорушення, відображати всі істотні обставини злочину і посилається на ознаки злочину, передбачені диспозицією частини статті (статтею) КК України, за якою особі висунуто обвинувачення. Головна відмінність формулювання обвинувачення від викладення фактичних обставин справи полягає у тому, що формулювання обвинувачення є свого роду висновком щодо незаконних дій особи, і його текст не може відрізнятися від змісту повідомленої винній особі підозри. Натомість у подальшому викладення фактичних обставин справи за версією слідства, залежно від того, які обставини будуть встановлені судом, може бути змінено (якщо тільки вони не впливають на правову оцінку дій особи або не відрізняються суттєво за фактичними обставинами та обсягом обвинувачення).

Аналіз судової практики свідчить, що найпоширеніші порушення норм КПК України, які, своєю чергою, стають підставами повернення обвинувального акта прокурором, такі:

- ✓ обвинувальний акт не підписано прокурором, який його затвердив, або взагалі ним не затверджено;
- ✓ обвинувальний акт не містить відомостей про ім'я та по батькові слідчого і прокурора;
- ✓ відсутній виклад обставин кримінального правопорушення;
- ✓ реєстр матеріалів досудового розслідування не підписано особою, яка його склала;
- ✓ обвинувальний акт не було вручено захиснику та (або) обвинуваченому;
- ✓ до обвинувального акта долучено розписку про отримання копії обвинувального акта, цивільного позову та реєстру матеріалів досудового розслідування, яка не підписана підозрюваним, що ставить під сумнів взагалі отримання ним копії зазначених у розписці документів [4, с. 494–498].

Набули поширення випадки повернення судами обвинувальних актів прокурорам для усунення недоліків у зв'язку з порушенням закріпленого Конституцією України та Кримінальним процесуальним кодексом України принципу презумпції невинуватості. Тобто в повідомленні про підозру, в обвинувальному акті міститься твердження або констатація факту вчинення злочину певною особою, хоча висновок щодо винуватості особи може зробити за мотивованим вироком лише суд. Тому практичним працівникам під час складання обвинувального акта необхідно використовувати такі формулювання, як «особа підозрюється, звинувачується у вчиненні злочину ...» та уникати таких фраз, як «особа вчинила злочин» [3, с. 129].

Приймаючи рішення про закінчення досудового розслідування, слідчий зобов'язаний також перевірити, чи дотримані всі вимоги кримінального процесуального закону, що регламентує провадження досудового розслідування, чи дотримана процесуальна форма слідчих розшукових дій та прийнятих рішень слідчим чи прокурором. Перевірка дотримання правил процесуального закріплення будь-якого доказу має важливе значення.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, значення рішення про складання обвинувального акта визначається через такі положення:

- 1) це рішення обумовлює розвиток кримінального провадження, перехід його із стадії досудового розслідування в судові стадії;
- 2) обвинувальним актом визначаються межі судового розгляду справи;
- 3) після спрямування обвинувального акта прокурором до суду підозрюваний набуває процесуального статусу «обвинувачений».

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.

2. Боржецька Н. Підстави та умови складання обвинувального акта [Електронний ресурс] / Н. Боржецька // Юридична Україна. – 2014. – № 8. – С. 77-83.

3. Завертайло І. О. Процесуальні порушення під час складання обвинувального акта і підстави повернення його судом для усунення недоліків, у тому числі з угодою (погляд практичного працівника) [Електронний ресурс] / І. О. Завертайло // Вісник Академії митної служби України. Серія : Право.

– 2015. – № 1. – С. 127-132.

4. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шила. – Х. : Право, 2013. – 824 с.

5. Марочкін О. І. Особливості мотивування слідчим обвинувального акта [Електронний ресурс] / О. І. Марочкін // Питання боротьби зі злочинністю. – 2015. – Вип. 29. – С. 151-162.

Олександра Скок,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Таїсія Шевченко,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах глобалізаційних процесів, які поширюються на види злочинності виникає питання усунення прогалів в національному законодавстві для більш дієвого застосування норм кримінального законодавства. Злочинність розвивається технологічно так само, як розвивається суспільство. Одним з пріоритетних питань щодо протидії злочинності у світі, і в Україні в тому числі, виступає кіберзлочинність. Занепокоєння викликає саме відсутність дієвих заходів щодо вчасного виявлення, попередження, запобігання, боротьби з кіберзлочинністю. Постає питання визначення інформаційного тероризму, який не закріплений в нормативно-правових актах.

Так, в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» є загальне визначення технологічного тероризму, як кримінальних правопорушень, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням ядерної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) та іншої зброї масового ураження або її компонентів, інших шкідливих для здоров'я людей речовин, засобів електромагнітної дії, *комп'ютерних систем та комунікаційних мереж*, включаючи захоплення, виведення з ладу і руйнування потенційно небезпечних об'єктів, які прямо чи опосередковано створили або загрожують виникненням загрози надзвичайної ситуації внаслідок цих дій та становлять небезпеку для персоналу, населення та довкілля; створюють умови для аварій і катастроф техногенного характеру [1].

Ми можемо побачити, що окремого визначення інформаційного тероризму законодавством не встановлено, а зазначено лише в рамках технологічного тероризму і з використанням комп'ютерних систем та комунікаційних мереж. На нашу думку такого визначення, з урахуванням інформаційного розвитку сьогодення, вкрай недостатньо.

Проведена в рамках комплексного огляду сектору безпеки і оборони оцінка стану воєнної безпеки держави, а також набутий досвід участі Збройних Сил України у антитерористичній операції виявили низку проблем функціонування сил оборони в умовах існуючих та потенційних загроз, зокрема: неспроможність ефективно реагувати на зростаючу кількість та потужність кібератак та протистояти кіберзлочинності [2].

Відповідно до Доктрини інформаційної безпеки комплексний характер актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері потребує визначення інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації [3].

Взагалі в Кримінальному кодексі України визначено кримінальну відповідальність як за вчинення терористичного акту, так і за причетність до вчинення терористичного акту, а саме: за Терористичний акт (стаття 258 КК), Втягнення у вчинення терористичного акту (стаття 258¹ КК), Публічні заклики до вчинення терористичного акту (стаття 258² КК), Створення терористичної групи чи терористичної організації (стаття 258³ КК), Сприяння

вчиненню терористичного акту (стаття 258⁴ КК), Фінансування тероризму (стаття 258⁵ КК).

Однак, окремо не передбачено кримінальної відповідальності за інформаційний тероризм, який за останні роки набуває поширеності. І, однією з причин є саме відсутність відповідальності за вчинення діяння. Так, Банк Р.О. запропонував кримінальну відповідальність за інформаційний тероризм, а саме криміналізацію цього небезпечного діяння, шляхом доповнення Кримінального кодексу України ст. 258⁶ «Інформаційний терористичний акт». Редакція та структура цієї правової норми пропонувалася в наступному вигляді: «Інформаційний терористичний акт, тобто, дії інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу, спрямовані на розв'язання суспільно-політичних, ідеологічних, національних, територіальних конфліктних ситуацій з метою маніпуляції та зомбіювання свідомості особи чи широкого кола осіб шляхом реалізації способів і методів інформаційного насильства, застосування інформаційної зброї – караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк з конфіскацією майна або без такої» [4].

Так, за офіційними статистичними даними за 2017 рік обліковано кримінальних правопорушень за вчинення терористичного акту, ст. 258 КК – 1385; за вчинення втягнення у вчинення терористичного акту, ст. 258¹ КК – 1; за публічні заклики до вчинення терористичного акту, ст. 258² КК – 0; за створення терористичної групи чи терористичної організації, ст. 258³ КК – 277; за сприяння вчиненню терористичного акту, ст. 258⁴ КК – 2; за фінансування тероризму, ст. 258⁵ КК – 74 [5].

За 2018 рік обліковано кримінальних правопорушень за вчинення терористичного акту, ст. 258 КК – 950; за вчинення втягнення у вчинення терористичного акту, ст. 258¹ КК – 0; за публічні заклики до вчинення терористичного акту, ст. 258² КК – 5; за створення терористичної групи чи терористичної організації, ст. 258³ КК – 175; за сприяння вчиненню терористичного акту, ст. 258⁴ КК – 0; за фінансування тероризму, ст. 258⁵ КК – 51 [6].

За 2019 рік обліковано кримінальних правопорушень за вчинення терористичного акту, ст. 258 КК – 909; за вчинення втягнення у вчинення терористичного акту, ст. 258¹ КК – 1; за публічні заклики до вчинення терористичного акту, ст. 258² КК – 2; за створення терористичної групи чи терористичної організації, ст. 258³ КК – 164; за сприяння вчиненню терористичного акту, ст. 258⁴ КК – 1; за фінансування тероризму, ст. 258⁵ КК – 33 [7].

За 2020 рік обліковано злочинів за вчинення терористичного акту, ст. 258 КК – 437; за вчинення втягнення у вчинення терористичного акту, ст. 258¹ КК – 0; за публічні заклики до вчинення терористичного акту, ст. 258² КК – 3; за створення терористичної групи чи терористичної організації, ст. 258³ КК – 115; за сприяння вчиненню терористичного акту, ст. 258⁴ КК – 1; за фінансування тероризму, ст. 258⁵ КК – 24 [8].

Таким чином ми можемо побачити, що за останні роки рівень вчинення терористичних актів знизився майже вдвічі, а що стосується інших статей залишились майже незмінними. Тому, на нашу думку запровадження окремої норми для кримінальної відповідальності за вчинення інформаційного терористичного акту недоцільно.

Тож, зважаючи на викладене можемо зазначити, що у національному законодавстві на сьогодні необхідне формальне закріплення чіткого визначення «інформаційного тероризму» як кваліфікуючої ознаки, закріпленої в ч. 2 ст. 258 КК України та встановлення кримінальної відповідальності.

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 25, ст.180 (дата оновлення: 17.06.2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 24.02.2021)

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» Указ Президента України від 06.06.2016 № 240/2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#Text> (дата звернення: 24.02.2021)

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#n12> (дата звернення: 24.02.2021)

4. Банк Р.О. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України: теоретико-правовий аспект. «Інформація і право», № 1(16), 2016. С.110-116.

5. Єдиний звіт кримінальних правопорушень по державі за грудень 2017 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820 (дата звернення: 25.02.2021).

6. Єдиний звіт кримінальних правопорушень по державі за грудень 2018 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820 (дата звернення: 25.02.2021).

7. Єдиний звіт кримінальних правопорушень по державі за грудень 2019 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820 (дата звернення: 25.02.2021).

8. Єдиний звіт кримінальних правопорушень по державі за грудень 2020 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 25.02.2021).

Віталій Телійчук,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент

Вячеслав Клешня,
Начальник Дніпровського РУП
ГУНП в Дніпропетровській області

ОПЕРАТИВНІ ПІДРОЗДІЛИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В умовах побудови сучасної правової держави проблеми захисту її громадян від злочинних посягань, а також протидії спробам криміналізації суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій набувають першочергового значення. Особливо гострими у цьому контексті є питання оперативно-розшукової протидії організованій злочинності, запобігання злочинам та іншим правопорушенням, профілактичної роботи з населенням.

Ефективність боротьби зі злочинністю значною мірою залежить від тих прав і повноважень, якими законодавець наділяє правоохоронні органи. Оперативно-розшукова діяльність є однією із головних ланок загального механізму боротьби зі злочинністю, захисту від неї окремих громадян, інтересів суспільства і держави. Вся процесуальна діяльність правоохоронних і судових органів в сфері кримінального судочинства, незалежно від їх безпосередніх завдань, спрямована на всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин події. Повнота дослідження – це правильне і повне визначення предмета доказуванню в кримінальному провадженні, збирання, перевірка та оцінка всієї сукупності доказів, які стосуються даного провадження. Своєрідним інструментом для забезпечення цих вимог закону є використання оперативно-розшукових заходів, правом здійснення яких наділені оперативні підрозділи[1].

Ми цілком згодні з позицією О.Ф. Кобзаря, що правоохоронна діяльність є різноплановим різновидом державної діяльності, яка здійснюється численними правоохоронними органами за різноманітними напрямками. Тому ми підтримуємо думку науковців, які вважають, що до складу правоохоронної діяльності включаються не тільки такі елементи як суб'єкти та об'єкти, але й напрямки. Слід звернути увагу на те, що напрямки правоохоронної діяльності одночасно відображають як поставлені перед нею загальні завдання, так і конкретні функції її суб'єктів та способи й форми їхньої реалізації. До основних напрямків правоохоронної діяльності відносять такі: попередження правопорушень; виявлення правопорушень; припинення правопорушень; розкриття правопорушень; розслідування правопорушень; притягнення до юридичної відповідальності правопорушників; виконання заходів юридичної відповідальності. У правоохоронній діяльності за функціональним критерієм виділяється попереджувальний, охоронний (захисний), регулятивний і контрольно-наглядовий напрямки. У свою чергу, правоохоронна діяльність за суб'єктно-об'єктним критерієм складається з таких напрямків: попередження правопорушення; охорона громадського порядку, громадської безпеки і власності; оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність; контрольно-наглядова діяльність; досудове розслідування у кримінальних справах та адміністративне провадження; правосуддя; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів розслідування і прокурорів; надання правової допомоги. Сутність правоохоронної діяльності також визначається її метою, яка полягає в охороні прав і свобод

людини та громадянина, громадського порядку; забезпеченні громадської безпеки; підтриманні правопорядку; втіленні життя принципу верховенства права. Ця мета досягається при реалізації завдань і функцій, що покладаються суспільством і державою на цей вид діяльності [2].

Оперативно-розшукова діяльність як вид діяльності держави регламентується законодавством України, яке також визначає права і обов'язки суб'єктів, які здійснюють ОРД і контролюють цю діяльність. Так, визначення ОРД як специфічного виду державної діяльності спеціальних служб правоохоронних органів, направленої на протидію злочинності, забезпечення національної безпеки і державної таємниці міститься у Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність" [3]. (далі - Закон), де зазначено, що ОРД — це система гласних і негласних, пошукових і контррозвідувальних заходів, що здійснюються визначеними в законі оперативними підрозділами, із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [4, ст. 2].

У теорії оперативно-розшукової діяльності (ОРД) більшістю вчених прийнято визначати, що суб'єкт ОРД – це спеціально уповноважений орган або підрозділ, що, відповідно до визначеного законодавцем функціонального призначення, реалізовує комплексні повноваження щодо застосування спеціальних сил та засобів ОРД з пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [5].

Залежно від цілей, завдань та функціональних обов'язків, суб'єктів протидії злочинності умовно можна поділити на дві групи: а) суб'єкти протидії злочинності, які діють на загальносоціальному рівні; б) спеціальні суб'єкти протидії злочинності. До спеціальних суб'єктів протидії злочинності належать: органи, які спеціально створені для боротьби зі злочинністю (які діють у рамках кримінального судочинства); органи, що здійснюють інші функції (діють поза рамками кримінального судочинства) [6].

Слід погодитися з М. Л. Грїбовим та А.М.Черняком, що втеперішній час у роботі оперативних підрозділів правоохоронних органів України накопичилася низка нерозв'язаних проблем, які значно знижують ефективність діяльності з протидії злочинності. Це, насамперед, проблеми правового регулювання. Одні з них стосуються запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, виявлення та припинення злочинів оперативними підрозділами. Інші – участі оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. При цьому перші зумовлені прогалинами та колізіями у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», а другі – недосконалістю положень КПК України. Але існує і третя група проблем. Вони пов'язані з тим, що діяльність одного і того самого суб'єкта протидії злочинності (оперативних підрозділів), яка передбачає використання тождесних методів та засобів, законодавчо розмежована за різними сферами державно-правової діяльності (оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес) й регулюється окремими нормативно-правовими актами. Положення цих актів щодо діяльності оперативних підрозділів є недостатньо узгодженими, розбалансованими та потребують удосконалення. Виконання цього завдання неможливе без розуміння змісту діяльності оперативних підрозділів як суб'єктів протидії злочинності [7].

Функції оперативних підрозділів зумовлені, головним чином, тими повноваженнями, які покладено на них законодавцем. При цьому, визначальними для діяльності оперативних підрозділів мають бути норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Це є цілком природним, оскільки оперативні підрозділи правоохоронних органів і є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності.

У 2012 році законодавець визначив функції оперативних підрозділів у ст. 41 КПК України, поклавши на них обов'язок виконувати доручення слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також позбавлення їх можливості самостійно проводити та навіть ініціювати будь-які дії в межах кримінального провадження, що потребує значних витрат часу, праці й матеріальних ресурсів, та значно обмежив їх у правах. Здійснюючи аналіз норми зазначеної статті, М. А. Погорєцький одним із перших дійшов висновку, що із уведенням до кримінального процесу України інституту негласних слідчих (розшукових) дій буде ліквідований інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства. Як наслідок, розширяться мож-

ливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу тощо) на всіх стадіях кримінального процесу і, особливо, на судових, де взагалі відсутні в організмі обвинувачення ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй. Застереження вченого виявилися виправданими. Крім того, запровадження вказаних законодавчих новацій призвело до значного зниження ефективності діяльності оперативних підрозділів. Вирішення проблеми ефективного використання потенціалу оперативних підрозділів полягає у зміні концептуальних підходів до визначення повноважень суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та органів досудового розслідування. Як слушно зауважують М. А. Погорецький та С. О. Старенький, лише поєднання в одній особі повноважень щодо оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування може значно підвищити ефективність останньої, зокрема, кримінального процесуального доказування. Найкраща форма такого поєднання – інститут детективів, який в Україні з 2015 року функціонує в НАБУ, а з 2017-го почав запроваджуватися в системі органів Національної поліції. Така практика є поширеною майже в усіх західних країнах і виправдалася впродовж століть.

При цьому законодавство західних країн, на відміну від українського, не відокремлює від кримінальної процесуальної діяльності ОРДз відповідними її формами (оперативні профілактика, пошук, розробка та ін.) [7].

Тому, ми згодні з М. Л. Грібовим та А. М. Черняком, які цілком виправданим вважають те, що сили та засоби оперативних підрозділів мають активно використовуватися на усіх стадіях протидії злочинності.

1. Загальна характеристика та права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. URL: https://studopedia.su/6_25801_zagalna-harakteristika-ta-prava-pidrozdiliv-yaki-zdiysnyuyut-operativno-rozshukovu-diyalnist.html (дата звернення: 24.02.2021).

2. Кобзар О. Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. URL: <https://bit.ly/3r2Lrgq> (дата звернення: 24.02.2021).

3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. Редакція від 24.10.2020 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 25.02.2021).

4. Білецький В. О. Оперативно-розшукова діяльність як наукова категорія та вид діяльності правоохоронних органів. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2013/36.pdf (дата звернення: 26.02.2021).

5. Телійчук В. Г., Пристуга Д. В. Щодо питання протидії підрозділами кримінальної поліції розбоям. URL: <http://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4023/14.pdf?sequence=1>. URL: (дата звернення: 26.02.2021).

6. Севрук В. Г. Правоохоронні органи, які здійснюють протидію злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: Український та міжнародний досвід. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/241.pdf> (дата звернення: 27.02.2021).

7. Грібов М. Л., Черняк А. М. Оперативні підрозділи правоохоронних органів України як суб'єкти протидії злочинності. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2018_hribof_chernyak.pdf (дата звернення: 26.02.2021).

Вадим Хашев,
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ОРГАНІЗАЦІЮ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ ДЛЯ НЕЗАКОННОГО ВЖИВАННЯ, ВИРОБНИЦТВА ЧИ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ: СТАТЕВІ ТА ВІКОВІ ОЗНАКИ

Одним із найважливіших елементів кримінологічної характеристики будь-якого виду злочинності є характеристика особи злочинця. Оскільки розробка належних та ефективних заходів запобігання будь-якому виду злочинної діяльності, зокрема і організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, повинна враховувати ті специфічні риси, власності і якості, що відрізняють злочинців від законотворчих громадян.

Тому саме узагальнена кримінологічна характеристика окремих видів і категорій злочинців дозволяє виділити їх специфічні ознаки та якості, що сприяють вчиненню ними злочинів, визначити криміногенні групи населення, а також прогнозувати злочинну поведінку окремих осіб [1, с. 42]. Жоден кримінолог не може уникнути розгляду проблем, пов'язаних з особою злочинця. Вони виникають у ході теоретичного аналізу злочинності, її причин, а також під час наукового розроблення й обґрунтування організації боротьби з цим явищем [2, с. 248]. Розглянемо і ми окремі складові такої характеристики.

Спочатку проаналізуємо осіб, які засуджені за вчинення злочину, передбаченого ст.317 Кримінального кодексу (далі – КК) України за ознакою статі. Такий поділ осіб є важливим для кримінології, оскільки, на думку О.М. Гаргат-Українчук, незважаючи на те, що злочинність жінок тісно пов'язана із загальною злочинністю, разом з тим, вона має певні особливості, які визначаються соціально-біологічним і психологічним статусом жінки. Від злочинності чоловіків, яка домінує практично в усіх показниках загальної злочинності, жіноча злочинність відрізняється кількісними показниками, особливостями структури і характеру злочинів, роллю жінок у злочинах, вчинених разом із чоловіками, способами і знаряддями вчинення злочинів. Що стосується кількісних особливостей і відмінностей, то протягом століть жіноча злочинність завжди значно поступалась чоловічій. Співвідношення рівня злочинів, вчинених жінками, до рівня злочинів, вчинених чоловіками, дорівнює 1:7[3, с. 189].

Судова статистика підтверджує ці тези. Так, відповідно до Звітів про склад засуджених у 2016 р., при 76217 засуджених особах, жінки склали 11,69%, у 2017 р. – 11,27% (76804 засуджених осіб), у 2018 р. – 11,8% (73569 засуджених осіб), у 2019 р. – 12,2%(70375 засуджених осіб) та у 2020 р. – 12,3% (67517 засуджених осіб)[4]. Отже, за останні п'ять років, незважаючи на те, що загальна кількість засуджених осіб поступово зменшується, частка жінок серед усіх осіб, яких засуджено за вчинення злочинів, залишається у співвідношенні до чоловіків як 1 до 7 і утримується на рівні 11-12%.

Аналіз показників осіб, засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст.317 КК України свідчить, що розглядааний злочин також переважно вчиняється чоловіками. За узагальненими даними протягом 2016 – 2020 р.р. частка жінок серед усіх осіб, засуджених за розглядааний злочин складала майже 12%[4]. Тобто можна говорити про те, що організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів займаються переважно чоловіки, оскільки співвідношення рівня цього злочину, вчиненого жінками, до рівня злочину, вчиненого чоловіками, дорівнює як і у середньому для всіх засуджених осіб – 1 до 7, утримуючись на рівні 10-12%.

Також, для створення кримінологічного портрету особи злочинця важливе значення має його вікова характеристика, що свідчить, по-перше, про особливості злочинної поведінки представників тих чи інших вікових категорій, по друге, дозволяє встановити найкриміногеннішу вікову групу серед злочинців того чи іншого виду, по-третє, допомагає розкрити,

зокрема, сутність ціннісних орієнтирів, потреб, цілей та планів злочинця[5, с.64].

Відповідно до даних кримінологів, найчастіше злочини загалом вчиняють особи вікових груп від 18 до 29 років та від 30 до 39 років, а після 40 років, за свідченням А.Ф. Зелінського, кримінальна активність особи значно знижується [6, с.64].

Дані судової статистики також підтверджують ці тези. Наприклад, у 2020 р. серед загальної кількості засуджених осіб 3% становили особи у віці від 14 до 18 років, 16,5% - від 18 до 25 років, 14,8% - від 25 до 30 років, 54,1% - від 30 до 50 років, 10,3% - від 50 до 65 років та 1,2% - понад 65 років[7].

Проте, якщо аналізувати дані за останні п'ять років, щодо кількості засуджених за організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за ознакою віку, то тут простежуються дещо інші тенденції.

У 2016 р. за злочин, передбачений ст.317 КК України не було засуджено жодної неповнолітньої особи, у віці 18-25 років засуджено 8,96% від загальної кількості осіб, засуджених за цей злочин, у віці 25-30 років – 19,35%, у віці 30-50 років – 64,15%, у віці 50-65 років – 6,45%, у віці понад 65 років засуджено лише одну особу. Тобто найбільшу частку засуджених за вчинення розгляданого злочину складала категорія осіб віком 25-50 років – 83,51%, тоді як серед загальної кількості осіб, засуджених за всі злочини у 2016 р., частка осіб цієї вікової категорії склала 65,3%.[8].

І хоча у 2017 р. частка осіб віком 25-50 років, засуджених за вчинення розгляданого злочину зменшилась до 80,59%, все одно вона значно переважала частку цієї вікової категорії серед загальної кількості засуджених у 2017 р. осіб, що складала 67%[10].

Те ж саме можна говорити і про дані за 2018 р. Так, за вчинення злочину, передбаченого ст.317 КК України частка осіб у віці 25-50 років склала близько 79%, тоді як серед загальної кількості осіб, засуджених за всі злочини у 2018 р., частка осіб цієї вікової категорії склала 67,41%[7].

У 2019 р. частка осіб, засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст.317 КК України віком 25-50 років склала 73,6%, при чому серед загальної кількості осіб, засуджених за всі злочини у 2019 р., частка осіб цієї вікової категорії склала 68,1%[11].

І, нарешті, у 2020 р. частка осіб, віком 25-50 років знову зросла, до 79%, тоді як частка осіб цієї вікової категорії, засуджених за всі злочини у цьому ж році склала 68,9%[7]. Таким чином, дані судової статистики свідчать про те, що за період 2016 – 2020 р.р. злочин, передбачений ст.317 КК України переважно вчиняли чоловіки (88%) віком від 25 до 50 років (80%). Також характерною особливістю розгляданого злочину є те, що частка засуджених віком 25-50 років залишається стабільно вищою, ніж частка цієї вікової категорії серед усіх засуджених осіб.

Для більш детального з'ясування вікових характеристик злочинців доцільно також звернутись до єдиних звітів про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення з яких можна отримати, зокрема, і розглядані нами характеристики виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст.317 КК України. Так, відповідно до цих звітів, сукупно, за період 2016 – 2020 р.р., виявлено 1616 осіб, які вчинили розглядане злочинне діяння. Серед них віком до 18 років виявлено 4 особи (0,2%), віком 18-28 років – 323 особи (20%), віком 29-39 років – 761 особа (47,1%), віком 40-54 років – 29,3%, віком 55-59 років – 37 осіб (2,3%) та віком понад 60 років 18 осіб (1,1%)[12]. Тобто найбільшу категорію осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст.317 КК України, становлять особи віком 29-39 років. При чому частка осіб старшого віку (40-54 роки) є більшою, ніж молодих осіб. Ці дані зайвий раз підтверджують той факт, що розглядане злочинне діяння вчиняють переважно особи зрілого віку.

Вищенаведені дані можна враховувати при розробці ефективних заходів запобігання розгляданому злочину.

1. Ковалкин А.А. Хруппа Н.С., Чубарев В.Л. Деятельность органов внутренних дел по выявлению и предупреждению группового сбыта наркотических средств: Учебное пособие. К.: Украинская академия внутренних дел, 1993. 112 с.

2. Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, И.И. Карпеца, Б.В. Коробейникова. М.: Юрид. лит., 1985. т.1. 415 с.

3. Гаргат-Українчук О.М. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного Університету. Серія Право*. 2014. Випуск 25. С.189-191.

4. Статистичні звіти «Про склад засуджених» за 2015 - 2019 р.р., підготовлені Державною судовою адміністрацією України URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/
5. Доборез І.О. Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 242 с.
6. Зелінский А.Ф.: Курс лекцій. Х.: Прапор, 1996. 260 с.
7. Статистичний звіт «Про склад засуджених» за 2020 рік, підготовлений Державною судовою адміністрацією України URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/_Zvit_2020/
8. Статистичний звіт «Про склад засуджених» за 2016 рік, підготовлений Державною судовою адміністрацією України URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/_Zvit_2016/
9. Статистичний звіт «Про склад засуджених» за 2017 рік, підготовлений Державною судовою адміністрацією України URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/_Zvit_2017/
10. Статистичний звіт «Про склад засуджених» за 2018 рік, підготовлений Державною судовою адміністрацією України URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/_Zvit_2018/
11. Статистичний звіт «Про склад засуджених» за 2019 рік, підготовлений Державною судовою адміністрацією України URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/_Zvit_2019/
12. Статистична інформація. Генеральна прокуратура України: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua>

Анатолій Черненко,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Анатолій Шиян,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЕФЕКТИВНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) закріплює завдання кримінального провадження, до яких серед інших віднесено: «...захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень тощо» [1]. Як видно з наведеної цитати, захист держави перебуває серед завдань кримінального процесу. І це не випадково, бо як можна говорити про безпеку держави без боротьби із злочинами, що можуть загрожувати безпеці державі та її громадянам. Саме тому кримінальний процес вважають основним засобом боротьби із злочинами. Важливе місце у кримінальному процесі займає досудове розслідування, від якості якого певною мірою залежить і боротьба із злочинами. Ця частина кримінального процесу перебуває у центрі уваги та постійно удосконалюється. Треба сказати, що реформування кримінальної процесуальної діяльності з метою її удосконалення триває не одне десятиліття і у цьому питанні багато чого зроблено, але, як і будь-яка людська діяльність, вона далека від досконалості. Якщо говорити про досудове розслідування, як важливу складову кримінальної процесуальної діяльності, то слід відзначити, що на сьогоднішній день, досудове розслідування, на наш погляд, перебуває у найгіршому стані порівняно із іншими стадіями кримінального процесу. Такий стан досудового розслідування негативно впливає на весь кримінальний процес, бо, будучи першою стадією кримінального провадження, свої недоліки «передає» наступним стадіям. Саме тому, питання удосконалення досудового розслідування набувають особливої актуальності не лише для кримінального процесу, але й для забезпечення безпеки всієї держави.

Про недоліки досудового розслідування багато вже сказано у чисельних наукових публікаціях, які заслуговують на увагу.

Науковці доходять висновку: «Будь які органи для належного виконання ними свої за-

вданий та функцій повинні мати належне фінансове забезпечення, кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення, матеріально-технічне забезпечення тощо. До основних організаційних проблем досудового розслідування можна віднести: неналежне фінансове та матеріальне забезпечення органів досудового розслідування; неналежне кадрове забезпечення в органах досудового розслідування; неналежне технічне забезпечення в порівнянні з іншими європейськими країнами світу; неналежне інформаційне забезпечення, що проявляється в доволі вузькій співпраці між Україною та іншими державами» [2, с.10]. «На сьогоднішній день все більше набирає обертів проблема нехватки кадрів, в першу чергу, це зумовлено реформуванням як судової системи, так і реформуванням поліції та прокуратури. Так, дана проблема зумовлює велику завантаженість вже діючих слідчих та слідчих-суддів, які не можуть справитися з таким напливом кримінальних справ. За статистикою на одного слідчого приходиться по десять, а то і більше справ. В сьогоднішніх реаліях не поодинокі випадки коли за одним слідчим числиться понад сто справ. Звичайно при таких умовах про повне, всебічне об'єктивне та швидке досудове розслідування не може бути й мови» [2, с. 12].

На наш погляд, всі названі проблеми суттєво позначаються на якості досудового розслідування у негативному плані. До них, на наш погляд, також слід віднести:

- доволі складна, а інколи, на наш погляд, надмірно складна процедура ухвалення кримінальних процесуальних рішень та виконання процесуальних дій;
- відсутність реальної допомоги у технічних питаннях (транспорті, виготовлення документації, фіксуванні процесуальних дій тощо).

До недоліків досудового розслідування також відносять відсутність реальної процесуальної самостійності слідчого, але, на наш погляд, такий недолік не є суттєвим. На нашу думку, самостійності слідчого в цілому достатньо, а ось поваги до думки слідчого, до його роботи та прав явно недостатньо. Права слідчого його думка та рішення для інших повинні бути абсолютно авторитетними. При збільшенні ж самостійності слідчого, він залишиться один перед чисельними проблемами, а головне він стане «крайнім» і винуватим у всьому.

Зрозуміло, обставин, що негативно впливають на ефективність досудового розслідування та й на увесь кримінальний процес багато, але ми хотіли б зосередити увагу лише на окремих, які, на наш погляд, є ключовими.

Надмірне навантаження на слідчих. Ця обставина, на нашу думку, є однією з ключових, яка негативно впливає на ефективність та й якість результатів досудового розслідування. Вона у поєднанні з іншими дуже виснажує слідчих, які вже через півроку роботи на посаді думають про звільнення, а це у свою чергу збільшує навантаження на інших слідчих і вони теж починають думати про зміну роду діяльності, хоча вважають роботу слідчого своєю улюбленою. Надмірне навантаження не дає слідчому часу подумати над планом розслідування, вивчити передовий досвід розслідування, методичні рекомендації тощо.

На думку Басистої І.В., реальна профілактика кримінальних правопорушень, зниження рівня злочинності та відхід від застарілої системи показників є шляхом до ефективних реформ досудового розслідування. Вчена наголошує, що «...лише відхід від системи показників, вжиття ефективних заходів загальної профілактики, а як результат – реальне зниження рівня злочинності сприятиме ефективній, безперешкодній, продуманій процедурі реформ правоохоронної системи в цілому, та досудового розслідування, зокрема» [3, с. 23].

Ми повною мірою підтримуємо цю думку, бо зниження рівня кримінальних правопорушень суттєво знизить навантаження на слідчих та збільшить ефективність їхньої роботи. Також підтримуємо пропозицію відходу від показників, бо як можна одночасно думати про показники (кількість направлених проваджень до суду) і поєднувати це з думкою про захист прав особи чи відпрацювання всіх версій у кримінальному провадженні. На наш погляд, ці речі виключають одна одну і не створюють умов для якісної роботи слідчого та як результат дають підстави негативно оцінювати роботу слідчого, а інколи й його професіоналізм. Тут треба сказати, що ряд вчених стверджують: «... деяким особами, що здійснюють досудове розслідування властива ознака некомпетентності.

Некомпетентність таких осіб може виражатися в неналежному знанні норм чинного законодавства та відповідно в неможливості застосування відповідних норм на практиці. Обумовлено це постійними змінами та доповненнями в законодавство України у зв'язку з реформуванням...» [2, с.13].

На наш погляд, такий висновок вчених не зовсім точно сформульований. Переважна більшість слідчих мають вищу юридичну освіту, котру отримали у спеціалізованих навчальних закладах, котрі готують фахівців для органів досудового розслідування, тому їх компете-

гнність не викликає сумнівів. А ось доволі складна процедура досудового розслідування, яка при цьому ще й постійно змінюється є суттєвою перешкодою у діяльності слідчих та ще й у поєднанні з надмірним навантаженням, може привести до помилок у їх роботі. Інколи складається враження, що процедура досудового розслідування виписана так, щоб як можна більше нашкодити слідчому й дати всі шанси підозрюваному уникнути відповідальності, завдати удару по боротьбі із кримінальними правопорушеннями та нашкодити національній безпеці. Прикладів такої процедури можна навести безліч, але нажаль обмеженість у об'ємі не дозволяє це зробити повною мірою. Наведем окремі з них. Наприклад, у слідчого є право на затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, але це право так зарегламентовано, що по суті його немає, бо слідчий тоді коли це потрібно для результатів досудового розслідування, реалізувати його не може. Або візьмо порядок обчислення строків досудового розслідування. Таке враження, що цей порядок виписаний так, що б слідчий не займався розслідуванням, а лише підраховував строки [4]. Нажаль наведеними фактами проблеми не завершуються, більше того вони поєднуються з чисельними теоретичними проблемами щодо формування доказової бази [5], щодо функції яку здійснює слідчий [6] тощо.

У підсумку, слід зазначити, що досудове розслідування слід удосконалювати, бо без ефективного досудового розслідування забезпечити безпеку держави від злочинних посягань не можливо.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2078>

2. Організаційно-правові проблеми досудового розслідування URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9743/%D0%94%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. Басиста І.В. Відхід від застарілої системи показників як шлях до ефективних реформ / Актуальні проблеми досудового розслідування: зб. Тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 21-23.

4. Черненко А.П., Шиян А.Г. Окремі питання щодо строків досудового розслідування. Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матер. XVIII Всеукр. наук. – практ. конф. (м. Дніпро, 28 лютого 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 154-157.

5. Талалай Д.В. Щодо окремих проблемних аспектів використання показань, отриманих під час досудового розслідування. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали наук. практ. конф. (м. Харків, 25 жовт. 2019 р.) / редкол.: В.В. Федосєєв, О.В. Косьмін. – Харків : Право, 2019. С.100-103.

6. Осауленко О.А. Процесуальна функція слідчого. Актуальні проблеми досудового розслідування: матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (Київ, 5 липн. 2017 р.) : К. : Нац. Акад. внутр. справ, 2017. С.178-182.

Наталія Черняк,

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Віта Первій,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗЛОВЖИВАННЯМ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

На сьогоднішній день одним із пріоритетів для українського суспільства є розв'язання проблеми корупції. Загальновизнано, що корупція створює загрозу як демократичному розвитку та і національній безпеці України. Вона негативно впливає на всі сфери суспільного життя, економіку, освіту, політику, соціальну та правову сфери, міжнародні відносини.

Однією з гарантій успішного функціонування держави і суспільства є створення належних умов для ефективної діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування та підприємств, установ й організацій незалежно від форми власності. Результативність такої діяльності в Україні на сучасному етапі істотно знижена під впливом негативних політичних, економічних, правових та інших змін, а також високого рівня злочинності. Вагомою ланкою з-поміж зазначених факторів є зловживання службовими особами наданою їм владою або службовим становищем.

Так, відповідно до ст. 364 КК України, зловживання владою або службовим становищем – це умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [1].

Виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем, доволі складні процеси. Вони зумовлені специфічними ознаками об'єктивної сторони даного кримінального правопорушення, а також умовами їх вчинення. Так, ми погоджуємося з думкою Слуцької Т. А., яка поділяє їх на:

1) діяльність посадових осіб органів влади певною мірою непрозора і закрита. Вона означає, що власне, посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування сьогодні заперечують парадигму, яка стосується того, що даного типу органи мають розвиватися на засадах публічності і відкритості. Це робиться з метою полегшення приховання недобросовісними посадовцями їх неправомірних дій;

2) посадові особи є освічені, високоінтелектуальні люди, тому як суб'єкти злочину вони обирають кваліфіковані способи підготовки злочину та латентні механізми його вчинення;

3) з метою отримання неправомірної вигоди, посадова особа може створювати певні перешкоди під час надання публічних послуг, оформлення документів тощо. До того також слід відносити випадки взаємного приховування злочину зацікавленими особами (того, хто надав неправомірну вигоду і того, хто її прийняв).

4) крім того, суб'єкти злочинів, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем завдяки своїм професійним якостям розуміють механізм виявлення і розкриття таких діянь, а тому превентивно формують план дій стосовно приховання неправомірних дій, через що така діяльність набуває латентного характеру [2, с. 81].

Слід зазначити, що вищенаведені чинники і умови можуть видозмінюватися, а також доповнюватися іншими в залежності від конкретної ситуації. До вищенаведеного списку нерідко додаються умови, які стосуються статусу посадових осіб, власне, їх безкарності, широких оперативних та управлінських можливостей, тісних та міцних корумпованих зв'язків, приховання злочинної діяльності підлеглого керівником через певний розмір вигоди, чинення протидії розслідуванню кримінального правопорушення у сфері зловживання владою або службовим становищем, а також перешкоджання у процесі збору доказового матеріалу не тільки зі сторони підозрюваного, але і його оточення з метою приховання злочинних зв'язків тощо.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 26.02.2021)

2. Слуцька Т. А. Кримінальна відповідальність за перевищення влади та службових повноважень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2010. с. 81

Дмитро Шаповалов,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат медичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В умовах сучасності викриття кримінальних правопорушень являє собою певні складнощі. Серйозних перешкод для збору доказової бази та своєчасного направлення кримінальних проваджень до суду завдають складний робочий графік органів досудового розслідування, велика кількість зареєстрованих кримінальних проваджень, труднощі з придбанням необхідної сучасної техніки тощо. Ситуація ще більше ускладнилась останнім часом, коли суспільство знаходиться в боротьбі з гострою коронавірусною інфекцією і проведення багатьох слідчих (розшукових) дій не дає бажаного результату. Дотримання карантинних норм вимагає носіння індивідуальних засобів захисту (масок, рукавичок), що унеможливило процес ідентифікації правопорушників шляхом проведення впізнання, перевірки за обліками тощо.

Проте, будь-які правопорушення залишають слідову картину. Задля надання слідам статусу доказів необхідне професійне використання інноваційних досягнень науки та техніки самостійно стороною обвинувачення чи за допомогою обізнаних осіб. Стосовно ж слідів, як відомо, їх головними ознаками є відносна стійкість, індивідуальність, здібність до відображення зовнішньої структури на інших предметах. Тож, форс-мажорні обставини зовнішнього середовища не заважають повноцінному використанню спеціальних знань та отриманню криміналістично значущої інформації.

Початківцем визначення спеціальних знань як не загальнодоступних, не загальновідомих знань був А. А. Ейсман. І хоча воно неодноразово піддавалося критиці, вчений наголошував, що спеціальні знання – це ті знання, якими не володіє адресат доказування, це знання не загальновідомі, не загальнодоступні, не масово поширені, точніше, це знання, якими володіє обмежене коло спеціалістів, причому очевидно, що глибокі знання в галузі, наприклад, фізики, є у вказаному розумінні спеціальними для біолога і навпаки» [1, с. 91]. Тобто, під час розслідування правопорушень, для слідчого, прокурора спеціальними слід вважати знання, які не є юридичними.

Професійні знання й уміння в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, необхідні для вирішення питань, виниклих при розслідуванні та розгляді у суді конкретних справ видатний вчений-криміналіст Р. С. Белкін визначав як спеціальні [2].

Варіативне тлумачення може пояснюватись відсутністю чіткої регламентації в законодавстві, потребами судово-слідчої та оперативної практики постійним розвитком науки і техніки тощо. Проте, для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, на наш погляд, вагому значимість відіграють форми використання спеціальних знань, які мають різні класифікації з тенденцією до розширення.

Розглядаючи форму з кримінально-процесуальної точки зору, слід уявляти спосіб організації будь-чого, тип, устрій, спосіб здійснення будь-якої дії, суворо встановлений порядок у будь-якій справі [3].

Деякі науковці в ході дослідження форм використання спеціальних знань під час розслідування тих чи інших кримінальних правопорушень, зупиняються тільки на участі спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій та призначенні судових експертиз. Втім, аналіз наукових думок свідчить про наступне.

В першу чергу, в криміналістичній літературі зазначається можливість самостійного їх використання в межах закону, наприклад, емпірична база свідчить, що під час розслідування кримінальних правопорушень проведення фото та відеозйомки під час обшуку нерідко відбувається одним із оперативних співробітників або слідчий в ході огляду самостійно вилучає комп'ютерну техніку, яка є потенційним предметом вчинення кримінального правопорушення. Звісно, враховуючи специфіку професійної діяльності, в повному обсязі використати спеціальні знання безпосередньо органам досудового розслідування неможливо,

тому необхідна допомога обізнаних осіб з різним процесуальним статусом.

Як справедливо зазначають науковці на фоні змін в законодавстві роль спеціаліста набуває ще більшого значення під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, зокрема в частині обов'язкової фіксації за допомогою аудіо- та відеозапису. Фіксуються такі важливі для суду факти, як: забезпечення процесуальних прав учасників; коло присутніх осіб та характер їх дій; шляхи та послідовність входу-виходу до приміщення; місце знаходження схованок; момент виявлення, вилучення та фіксації об'єктів пошуку, їх стан тощо. Пропонується проводити зйомку одночасно декількома відеокамерами або з використанням новітніх технологій, таких як 3D-сканери [4, с. 11].

Р. Л. Степанюк та І. В. Пиріг позитивно убачають досвід проведення огляду місця події поліцією США. Детектив працює з групою спеціалістів, у складі якої: фотограф, що здійснює фото, відеозйомку; спеціалісти з вилучення доказів залежно від їх виду (трасологічних, біологічних, балістичних тощо); аналітик; спеціаліст із реконструкції місця події. Кожний проходить сертифікацію за своїм напрямом діяльності у спеціалізованих установах, що мають право підготовки таких спеціалістів [5, с. 34].

Не можливо оминути й неодноразові зміни і кримінально-процесуального порядку проведення судових експертиз. Маємо констатувати, що повернення слідчому права самостійно призначати експертизи має ряд переваг, серед яких прискорення процесуальних строків, підвищення якості необхідного матеріалу тощо. Хоча, проаналізувавши ч. 1 ст. 243 КПК України, дотепер існують певні неточності. Так, експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження [6]. Тож, для уникнення наукових дискусій та непорозумінь на практиці вважаємо необхідним внести певні корективи та замінити словосполучення «за дорученням сторони кримінального провадження» на «за постановою сторони обвинувачення». Також, ч. 2 ст. 243 КПК України передбачає, що сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової [7]. Але ж, при цьому невідомий механізм отримання об'єктів судової експертизи, порядок збору порівняльного матеріалу та низка питань, пов'язана із схоронністю об'єктів, дозволу на їх пошкодження тощо. Невирішеним є і відповідальність за перелічені порушення. Тож, вважаємо обов'язковим розширення цієї норми із зазначенням перелічених питань.

Таким чином, ми окреслили тільки окремі проблеми використання спеціальних знань, що стосуються залучення спеціаліста для проведення процесуальних дій та призначення судових експертиз. Втім їх врахування в практичній діяльності суттєво підвищить ефективність розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

1. Ейсман А.А. Висновок експерта. *Структура та наукове обґрунтування*. 1967. С. 90-96.

2. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Учеб. для вузов. М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА. М., 2000. 990 с.

3. Лук'янчиков Є.Д. *Форми взаємодії в процесі використання спеціальних знань* URL: <file:///C:/Users/754C~1/AppData/Local/Temp/9-1.pdf>. (дата звернення 12.09.2020 р.).

4. Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2018. 22 с.

5. Пиріг І.В. Організація і тактика проведення огляду місця події в сучасних умовах розвитку науки і техніки *Криміналістичний вісник* № 2 (32), 2019. с. 30-37. <https://visnyk.dnдек. mvs.gov.ua/index.php/visnyk/article/view/80/53>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D1%81%D1%82+242#w14978>.

Олександр Алейниченко,
начальник сектору ВКП ДРУП
ГУНП в Дніпропетровській області

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ НАУКОВОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ УЧАСТІ ПІДРОЗДІЛІВ
ОПЕРАТИВНОЇ СЛУЖБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ**

Протидія злочинності в сфері економіки актуальна на всіх етапах розвитку держави, особливо на етапі реформування правоохоронних органів незалежно від того як складаються соціально-економічної та суспільно-політичні відносини. Вказані кримінальні правопорушення зачіпають всі види економічної діяльності, відображаються в різних сферах життя суспільства. Злочини, що вчиняються в сфері економіки в період реформування охопили як давно існуючі структури державної та суспільної власності, так і підприємства інших форм власності - приватні підприємства, акціонерні товариства, різного роду товариства і т. і. Зросли не тільки умисні посягання на власність, а й інші кримінальні правопорушення, пов'язані з господарською діяльністю: економічні зловживання, зловживання повноваженнями співробітниками установ, підприємств, організацій, одержання неправомірної вигоди, шахрайство, підробки документів. Останніми роками зазначена діяльність все частіше набуває організованих форм.

Висока технічна оснащеність злочинних угруповань, що діють у цій сфері, наявність у них власної розвідки й контррозвідки, володіння ними новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам ускладнює, а іноді й унеможливує виявлення ознак вчинюваних ними кримінальних правопорушень, силами лише гласних оперативних підрозділів, що зумовлює необхідність використання можливостей оперативної служби Національної поліції України.

Водночас критичний аналіз оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень, результатів опитування оперативних працівників Національної поліції виявляє такі типові вади участі оперативної служби у протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки: несвоєчасність та необґрунтованість застосування сил і засобів оперативної служби; неефективне використання її матеріалів для проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій; низька якість матеріалів оперативно-розшукового документування та низька якість інформації, що надається ініціатором та виконавцем при проведенні окремих заходів.

Недосконалість правового регулювання та відсутність науково обґрунтованих рекомендацій з організації участі підрозділів оперативної служби Національної поліції України у протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки не дозволяє в певному обсязі реалізувати її потенціал для протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки та перешкоджає ефективному використанню її матеріалів у кримінальному провадженні.

Зокрема, окремі проблемні питання участі підрозділів оперативної служби у протидії кримінальним правопорушенням були предметом досліджень І.Р. Шинкаренка (Правові та організаційно-тактичні питання діяльності підрозділів кримінального пошуку органів внутрішніх справ (за матеріалами органів внутрішніх справ України), 1997 р.), В.П. Сапальова (Отримання оперативно-розшукової інформації з використанням спеціальних технічних засобів підрозділами оперативної служби (Теоретико-правові та організаційно-тактичні засади), 2002 р.), Шинкаренко І.І. (Оперативна установка: теоретико-правові основи та організаційно-тактичні проблеми, 2004 р.), М.Л. Грібова (Організація і тактика довірчих відносин з джерелами інформації при проведенні оперативної установки, 2005 р.), А.А. Венедіктова (Участь оперативної служби у боротьбі зі злочинами у сфері наркообігу, 2009 р.), Н.Ф. Войтович (Правові та організаційно-тактичні засади візуального спостереження, 2012 р.), В.А. Дашкевич (Правові та організаційно-тактичні засади проведення візуального спостереження підрозділами ДООС МВС України, 2013 р.), А.Ю. Неманова (Теоретико-прикладні засади участі підрозділів оперативної служби МВС України у протидії отриманню та наданню неправомірної вигоди, 2014 р.), Т.В. Шевченко (Тактика легендарного спілкування при проведенні оперативної установки, 2015 р.).

Проте, незважаючи на широкий спектр змістовних наукових праць із зазначеної проблематики, слід констатувати, що за межами цих та інших досліджень залишилися питання організації участі підрозділів оперативної служби Національної поліції України у протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Враховуючи вищенаведені положення, обрана тематика вбачається актуальною, а розробка теоретичних засад участі підрозділів оперативної служби Національної поліції України у протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки – нагальною потребою.

Таким чином, актуальність вирішення наукового завдання щодо зазначеного дослідження очевидна.

Метою дослідження пропонується визначити розробку науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення правових, організаційних і методичних засад участі підрозділів оперативної служби Національної поліції України у протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні, на нашу думку необхідно вирішити такі основні завдання:

- на підставі узагальнення існуючих наукових праць з даної проблематики визначити теоретичні проблеми та надати рекомендації щодо їх вирішення;
- надати пропозиції щодо структури, завдань та повноважень суб'єктів протидії злочинам у сфері економіки в системі Національної поліції України;
- встановити рівень інституційної спроможності протидії злочинам у сфері економіки можливостями підрозділів оперативної служби Національної поліції України;
- виробити науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення системи правового забезпечення участі підрозділів оперативної служби Національної поліції України у протидії злочинам у сфері економіки;
- розробити науково-обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення взаємодії підрозділів оперативної служби з іншими підрозділами кримінальної поліції Національної поліції України під час протидії злочинам у сфері економіки;
- розглянути організаційні засади взаємодії підрозділів оперативної служби з органами досудового розслідування Національної поліції України під час протидії злочинам у сфері економіки;
- розробити науково-обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення організації проведення заходів оперативного (ініціативного) пошуку, оперативно-розшукових заходів на негласних слідчих (розшукових) дій силами оперативної служби Національної поліції України під час протидії злочинам у сфері економіки.

Визначені нами мета та основні задачі вказаного наукового дослідження, на нашу думку, дозволять вирішити існуючі теоретичні та прикладні проблемні питання організації участі підрозділів оперативної служби Національної поліції України у протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Надія Бублик,
старший викладач
кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Павло Романенко,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Розгляд даної теми обумовлений прогресивним розвитком правопорушень. Кількість правопорушень зростає, а тому і превентивна діяльність поліції повинна розвиватися та набувати нових змін та навичок безпосередньо по профілактиці правопорушень. Якщо

побудувати певного роду механізм взаємодії між підрозділами поліції, то і профілактика буде ефективною.

Злочинність, на теперішньому етапі розвитку суспільства, несе за собою реальну небезпеку людству. Це стосується не тільки певних соціальних груп, але й всього суспільства в цілому. Справа в тому, що злочини несуть за собою суспільно-небезпечні наслідки, тому аби цього не допустити функціонує превентивна діяльність.

Превентивна діяльність безпосередньо здійснюється поліцейськими в процесі профілактики правопорушенням. У результаті профілактики приділяється велика увага додержанню вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо захисту дітей, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, організації роботи дозвільної системи, запобігання та припинення насильства в сім'ї тощо. Для більш детального дослідження цього питання можна звернутися до зарубіжного досвіду ФРН та Франції. На початку 90-х років у Німеччині почали створюватися ради із запобігання правопорушенням як на рівні земель так і муніципалітетів [1].

Потрібно усвідомлювати й той факт, що досить доречним є саме припинення злочинної діяльності, ще на її початку. Саме це стоїть основним завданням превентивної діяльності. Фахівці які входять до даного блоку, а це в основному дільничні офіцери поліції, повинні володіти певними психологічними якостями та влучно користуватися законами та нормативною базою. Діяльність превенції повинна бути спрямована на ефективне вирішення ситуації яка склалася, аби правопорушення які вчиняються в межах адміністративного законодавства переходили в групу кримінальних правопорушень. Працівник превенції повинен вміти підібрати правильні слова та довести правопорушнику рівень суспільної небезпечності та наслідки які можуть наступити [2].

У даному контексті велика увага приділяється принципам превентивної діяльності: по-перше вони формуються відповідно до сучасних вимог розвитку і функціонування суспільства, по-друге визначають цілеспрямованість та межі превентивної діяльності, по-третє принципи превентивної діяльності утворюють певну систему, яка функціонує та взаємодіє та має загальнообов'язковий характер. Увагу також приділяється класифікації правопорушенням та їх вирішенням. Саме від класифікації суспільно-небезпечного діяння буде формуватися подальше вирішення справи, тому потрібно змістовно користуватися нормативною базою та обирати правильний нормативно-правовий акт [3].

Виявляти та боротися з правопорушеннями потрібно ще на самому початку. Трапляються випадки коли правопорушення на адміністративному рівні трапляються у школі та коледжі, коли йде формування психіки особистості. На нашу думку саме на даному етапі й потрібно починати будувати механізм боротьби зі злочинністю, бо якесь незначне правопорушення може перерости у дещо більше. Це можна спостерігати на прикладі дрібної крадіжки, коли на спочатку правопорушення класифікується як адміністративне за статтею 51 Кодексу України про Адміністративні правопорушення, а у майбутньому може перерости у статтю 185 Кримінального Кодексу України. Тому потрібно фіксувати та проводити заходи профілактичного характеру, аби шкільні психологи та превентивна діяльність мала змогу полегшити собі роботу у подальшому [4].

Отже, превентивна діяльність дійсно виступає ефективним механізмом боротьби зі злочинністю, тому що запобігає формуванню такого явища як злочин. Працівники превентивної діяльності повинні стрімко підключатися до виявлення та припинення незначних правопорушень аби у майбутнього ситуація не ставала гіршою. Головне потрібно пам'ятати про права громадян та не допускати їх порушення, вести ефективну комунікацію спираючись на законодавчу базу. Саме тоді механізм боротьби покращиться та функціонування превентивної діяльності вийде на новий рівень.

1. Шкарупа К. В. Особливості превентивної діяльності Національної поліції України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 3(9). С. 155-161

2. Посохова Я.С. Поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. – Харків : ХНУВС, 2018. С. 106-109

3. Шатрава С.О., Парханов Г.Р. Принципи превентивної поліцейської діяльності: поняття, зміст та їх класифікація. *Право і безпека*. 2019. № 3 (74). С. 41-47

4. Основні засади профілактики правопорушень серед неповнолітніх. UR-

L: http://school57.edu.kh.ua/pravova_storinka/osnovni_zasadi_profilaktiki_pravoporushenj_sered_nepovnlit

nih/ (дата звернення 06.03.2021)

Володимир Кіяниця,
викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ЗАСТАВИ

Система запобіжних заходів завжди потребує значної уваги вчених та практиків, що, з одного боку, пов'язано з постійною необхідністю збагачення теорії кримінального процесу фундаментальними дослідженнями із зазначеної проблематики, а з іншого – нагальною потребою практичних підрозділів в існуванні ефективної та динамічної системи запобіжних заходів, яка дозволяла б з урахуванням виду і тяжкості кримінального правопорушення, обставин його вчинення і злочинних наслідків, особи злочинця та вагомості наявних доказів щодо підозри особи обрати найбільш ефективний та дієвий вид запобіжного заходу. Важливість зазначеного питання обґрунтовується необхідністю виконання підозрюваним (обвинуваченим) покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання ризикам, які передбачені у ст. 177 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України) [1].

Проведений аналіз положень КПК України вказав на те, що зазнала змін не лише система запобіжних заходів, а й суттєво змінилися процесуальні особливості їх обрання та застосування. Главою 18 КПК України запроваджено процесуальні умови щодо обґрунтування доцільності та порядку застосування запобіжного заходу «застава»; наведено вичерпний перелік обставин, що враховуються при обранні запобіжного заходу (ст. 178 КПК України); визначено систему ризиків як обов'язкову підставу для застосування конкретного виду запобіжного заходу (ст. 177 КПК України); запроваджено низку додаткових обов'язків, які дозволяється покладати на особу під час застосування запобіжного заходу «застава» з метою забезпечити її належну поведінку (ч. 5 ст. 194 КПК України).

Застава є одним з ефективних засобів, в основу якого покладено економічну заінтересованість у збереженні грошової суми та моральні зобов'язання підозрюваного, обвинуваченого перед іншими фізичними або юридичними особами, які виступили заставадателями. За своїм змістом застава спрямована на досягнення конкретної мети – забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків. Але в окремих випадках можливе звернення судом суми застави і на виконання вироку в частині майнових стягнень.

Певні особливості має застосування застави, якщо таке рішення прийнято як альтернатива триманню під вартою. Так, якщо рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді застави прийнято відповідно до ч. 3 та ч.4 ст. 183 КПК, підозрюваний, обвинувачений або заставадатець мають право у будь-який момент внести заставу у розмірі, визначеному в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

В той же час слідчий суддя, суд при винесенні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені ст. ст. 177 та 178 КПК України, **має право не визначити розмір застави** у кримінальному провадженні, щодо:

- злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;
- злочину, який спричинив загибель людини;
- особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею;
- злочинів, передбачених Кримінальним Кодексом України:
 - *ст. 255 (Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній);
 - *ст. 255⁻¹ (Встановлення або поширення злочинного впливу);
 - *ст. 255⁻² (Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці));
 - *ст. 255⁻³ (Звернення за застосуванням злочинного впливу);
 - *особливо тяжкого злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [2].

Насамперед, варто звернути увагу на постанову Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України (далі ККС ВС) від 23.05.2018 р. у справі №490/2455/17, якою була скасована ухвала суду апеляційної інстанції. Колегія суддів ККС ВС зазначила, що процесуальним законом передбачено оскарження в апеляційному порядку ухвал слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. При цьому законодавець не встановив будь-якої заборони на оскарження в апеляційному порядку такої ухвали слідчого судді в частині визначення розміру застави. Тож оскарження альтернативного запобіжного заходу, визначеного поряд з основним в ухвалі слідчого судді, не може розглядатися як оскарження окремої ухвали слідчого судді, що не підлягає апеляційному оскарженню [3].

На сьогоднішній день кількість обраних запобіжних заходів у вигляді застави досить мала. Так, аналізуючи стан застосування органами досудового розслідування запобіжних заходів у 2020 році на основі статистичних даних органів прокуратури (Звіт про роботу прокурора форми №П), встановлено: за 12 місяців 2020 року з 37 193 поданих до суду клопотань про застосування запобіжних заходів за цей період часу, 21 501 становлять клопотання про тримання підозрюваних (обвинувачених) під вартою, а про застосування застави лише 9285 клопотань. З вищевказаної кількості, місцевими та апеляційними судами в результаті розгляду апеляційних скарг на ухвали про відмову в застосуванні цих запобіжних заходів, задоволено 18016 клопотань про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою та 13 022 про застосування застави [4].

До причин такого низького рівня застосування застави, на нашу думку, належать: звичка застосовувати ті заходи, які раніше постійно обирались; небажанням відмовитись від стереотипів у практиці застосування запобіжних заходів; високі мінімальні розміри застави, так як більшість підозрюваних, обвинувачених не є платоспроможними щодо мінімальних розмірів застави. В той же час, інститут застави в кримінальному процесі виконує ряд важливих для суспільства і економіки функцій:

- 1) є проявом гуманності українського суспільства, оскільки особа (підозрюваний, обвинувачений) має можливість не перебувати під вартою;
- 2) гарантує виконання підозрюваним чи обвинуваченим покладених на нього обов'язків, оскільки можливість втрачання коштів є одним з кращих стимулів;
- 3) дає можливість фінансувати частину державних видатків на існування судової системи за рахунок звернутих в дохід держави коштів застави.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Дана оновлення 16.12.2020. URL: https://ips.ligazakon.net/document/mus31252?an=6&ed=2018_12_10 (дата звернення: 01.02.2020).

2. Кримінальний кодекс України. Дана оновлення 04.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2020);

3. Судова практика Касаційного кримінального суду та Великої Палати Верховного Суду. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/zahist-konvenciynih-prav-u-kriminalnomu-provadhenni.html> (дата звернення: 02.02.2020);

4. Статистична інформація Генеральної Прокуратури України за 2020 рік. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 02.02.2020);

Світлана Корогод,
викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОТЕРПІЛИЙ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО п. 10 Ч. 2 ст. 115 КК УКРАЇНИ

Визначення потерпілого як кримінальноправової категорії має важливе значення як для науки кримінального права в цілому, так і як окремого кримінально-правового поняття для кожного кримінального правопорушення окремо.

Вивчення окремих потерпілих неможливе без встановлення загального поняття по-

терпілого від кримінального правопорушення, виявлення загальних закономірностей, необхідних для конструювання закону про кримінальну відповідальність. [1, с. 36]. На сьогодні законодавство про кримінальну відповідальність не містить чіткого визначення поняття потерпілого від кримінального правопорушення.

Словник української мови (1970-1980) надає таке тлумачення поняття «потерпілий» - людина, що дістала фізичну травму, зазнала матеріальних втрат, кривди і т. ін. [2]

Серед понять наук кримінального циклу можна виділити ті, які перебувають у певному співвідношенні з поняттям «потерпілий від кримінального правопорушення» такі як «потерпілий як суб'єкт кримінального процесу» та «жертва кримінального правопорушення».

Кримінально процесуальний кодекс України в ст. 55 дає чітке визначення потерпілого: «Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди» [3].

Однак з нашої точки зору зазначена дефініція характеризує в першу чергу потерпілого як учасника кримінального процесу, а відповідно вона далека від потреб кримінального права. В кримінальному ж праві під потерпілим від кримінального правопорушення розуміють соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), блага, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, кримінальним правопорушенням заподіюється шкода або створюється загроза такої. Отже, можемо говорити про те, що поняття «потерпілий як суб'єкт кримінального процесу» і «потерпілий у кримінальному правопорушенні» мають неоднаковий зміст і обсяг.

Під жертвою кримінального правопорушення слід розуміти людину чи спільність людей у будь-якій формі їх інтергації, яким безпосередньо або опосередковано заподіяно кримінальним правопорушенням шкоду (Л.В. Франк, 1977) [4, с.124]. Під жертвою кримінального правопорушення з точки зору кримінологічної віктимології слід розуміти потерпілу від кримінального правопорушення фізичну особу незалежно від того, чи визнана вона такою у кримінально-процесуальному порядку і чи оцінює себе такою суб'єктивно. Поняття «жертва кримінального правопорушення» є ширшим ніж «потерпілий від кримінального правопорушення» оскільки воно охоплює не тільки безпосередньо заподіяну шкоду суб'єктам, охоронюваним кримінальним законом благам, правам чи інтересам, а й опосередковану шкоду іншим суб'єктам, для яких настали негативні наслідки кримінального правопорушення.

Потерпілий від кримінального правопорушення вважається факультативною ознакою складу кримінального правопорушення, тобто лише в окремих складах кримінального правопорушення він є обов'язковою ознакою. Мова ведеться про ті склади кримінального правопорушення в яких законодавець прямо вказує на ознаки потерпілого, таким чином мова ведеться про спеціального потерпілого, який крім загальних ознак потерпілої особи має додаткові ознаки. Наприклад, в ст. 117 КК України потерпілою особою може виступати тільки новонароджена дитина суб'єкта цього кримінального правопорушення (матері).

Неодноразово в теорії кримінального права висловлювалися думки про те, що потерпілим у кримінальному праві є суб'єкт, якому заподіяна шкода безпосередньо кримінальним правопорушенням. Визначаючи потерпілого у кримінальному правопорушенні, відповідальність за вчинення якого передбачена ч. 1 ст. 115 КК України можна зробити висновок, що потерпілим від умисного вбивства виступає будь-яка фізична особа (людина) смерть якої заподіяна в результаті дій винного.

Що стосується потерпілого в п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, то законодавець прямо не вказує на потерпілу особу від цього кримінального правопорушення, а лише вказує що воно повинно бути поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством. Отже звертаючись до ст. 152 Зґвалтування та ст. 153 Сексуальне насильство КК України розуміємо, що потерпілим від даних кримінальних правопорушень може бути особа як жіночої так і чоловічої статі. Таким чином ми говоримо про те, що потерпілим від умисного вбивства поєданого із зґвалтуванням або сексуальним насильством є лише фізична особа, тобто громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, життя яких як об'єкт кримінально-правової охорони не містить ніяких юридичних особливостей і відмінностей. Кримінально-правовій охороні підлягає життя кожної людини незалежно від її віку, стану здоров'я та життєдіяльності, фізичних та моральних якостей від початку народження і до моменту смерті.

Розглядаючи потерпілого в п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України в рамках кримінально про-

цесуального законодавства слід звернутися до ч. 6 ст. 55 КПК України де зазначається, що якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливило подання нею відповідної заяви, положення частин першої - третьої цієї статті поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням - потерпілими може бути визнано кілька осіб. [3]. Навідміну ж від кримінально процесуального законодавства в кримінальному праві, як ми вже зазначали вище, потерпілим в умисному вбивстві поєднаному із зґвалтуванням або сексуальним насильством буде вважатися та особа, щодо якої вчинено зґвалтування або сексуальне насильство.

Таким чином підсумовуючи вищесказане приходим до висновку, що є нагальна потреба закріпити у кримінальному законі поняття «потерпілого від кримінального правопорушення» з урахуванням стану сучасної теорії кримінального права та практичного досвіду.

1. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: монографія / За науковою редакцією доктора юридичних наук, професора, академіка Академії правових наук України В. І. Борисова. – Харків: Право, 2006. С. 208

2. Словник української мови (1970-1980) у 11 т. URL: <http://sum.in.ua/s/poterpilyj> (дата звернення 26.02.2021)

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 26.02.2021)

3 Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіна, Б.М. Головкіна. – Х: Право Харків, 2014. С. 440

Олег Літун,

викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Андрій Фесак,

начальник сектору ВКП ДРУП
ГУНП в Дніпропетровській області

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АКТУАЛІЗАЦІЇ РОЗШУКУ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТІ

Розшук дітей, які зникли безвісти, є пріоритетним напрямом розшукової роботи Національної поліції. Особлива роль у зазначеній сфері відведена підрозділам кримінальної поліції, які з цією метою здійснюють оперативно-розшукову діяльність, оскільки своєчасне встановлення місцезнаходження дітей, що зникли безвісти, неможливе лише кримінально-процесуальними та криміналістичними засобами.

Практика розшукової роботи, яка слугує критерієм вірності розроблених і застосовуваних тактичних рекомендацій, сьогодні свідчить про низку недоліків стосовно розшуку дітей, які зникли безвісти. Так, на кінець звітного періоду у 2012 році залишилось у розшуку 33 дитини (0,4 % від кількості безвісно зниклих дітей), із них малолітніх - 13 (39,4 %); у 2013 р. – 38 (0,6 %) та 14 (36,8 %) відповідно; у 2014 р. – 41 (0,9 %) та 12 (29,3 %); у 2015 р. – 58 (1,3 %) та 20 (34,5 %); у 2016 р. – 81 (1,4 %) та 40 (49,4 %); у 2017 р. – 48 (0,6 %) та 25 (52,1 %); у 2018 р. – 55 (0,5 %) та 27 (49,1 %); у 2019 р. – 46 (0,3 %) та 20 (43,5 %) [1]. Незважаючи на досить високу результативність вжиття цих заходів (більше 80 % дітей, які зникають безвісти, розшукуються протягом доби), слід акцентувати увагу на тому, що такий результат досягається одночасним й у багатьох випадках нераціональним залученням особового складу територіальних підрозділів Національної поліції (переважно підрозділів карного розшуку та ювенальної превенції) до виконання розшукової роботи, а також значними затратами матеріальних і технічних ресурсів, що ускладнює організацію оперативно-службової діяльності підрозділів карного розшуку як у цьому, так і в інших пріоритетних напрямках протидії злочинності, призводить до дублювання функцій, відсутності єдиного керівництва та ін..

Все це свідчить про низький рівень чіткої організації розшукової роботи взагалі й розшуку дітей, які зникли безвісти, зокрема, а також відсутність сучасних підходів до тактичного забезпечення цієї діяльності.

У зв'язку з викладеним сьогодні виникає потреба оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникають безвісти, яка обумовлена такими певними факторами: 1) високою вірогідністю настання суспільно небезпечних наслідків для дитини, яка зникає безвісти, що потребує оперативного вжиття ефективних заходів із її розшуку та превенції заподіяння шкоди життю, здоров'ю чи психологічному стану; 2) різким збільшення фактів безвісного зникнення дітей в умовах неочевидності; 3) прихованістю готування і вчинення щодо неповнолітніх злочинів, зокрема з використанням ІТ-технологій; 4) прихованістю намірів самих неповнолітніх щодо самовільного залишення місця проживання або вчинення інших дій, що спричиняє їх безвісне зникнення, зокрема самогубств; 5) превенції вчиненню кримінальних правопорушень з їх боку; 6) неможливістю іншими силами, засобами й заходами своєчасно розшукувати дітей, які зникають безвісти.

1. Звіт про результати роботи ОВС щодо поставлення на автоматизований облік безвісно зниклих громадян, невпізнаних трупів, викрадених мобільних телефонів та доставлених до міськрайлінорганів осіб за 2012-2019 р.р.(форма № 1-НР). Оперативна звітність : форма 346. Київ, 2012-2019.

Олександр Нізельник,
начальник Управління режиму
та технічного захисту інформації
ГУНП в Дніпропетровській області

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ РЕЖИМНО-СЕКРЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ Й КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Законом України «Про основи національної безпеки України» серед основних напрямів державної політики з питань забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері, зокрема визначено забезпечення інформаційного суверенітету України та вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору [1].

Головним напрямком наукового пошуку є комплексна розробка існуючих теоретико-прикладних засад досліджуваної тематики та вироблення авторських положень і рекомендацій науково-прикладного характеру, спрямованих на підвищення ефективності режимно-секретного забезпечення кримінальної процесуальної й оперативно-розшукової діяльності в органах Національної поліції України.

Для досягнення поставленої мети визначені такі основні завдання: - дослідження та аналіз сучасних наукових розробок режимно-секретного забезпечення кримінальної процесуальної й оперативно-розшукової діяльності в органах Національної поліції України; - розроблення авторського змісту та принципів режимно-секретного забезпечення кримінальної процесуальної й оперативно-розшукової діяльності в органах Національної поліції України; - визначення напрямів правового регулювання режимно-секретного забезпечення кримінальної процесуальної й оперативно-розшукової діяльності в органах Національної поліції України; - надання обґрунтованого штату, чисельності і методики підготовки працівників, посадові інструкції та функціональні обов'язки працівників режимно-секретних органів в системі Національної поліції України; - проведення аналізу щодо вивчення стану оперативно-службової діяльності оперативних та слідчих підрозділів органів Національної поліції, проведення аналітичної роботи з цих питань, та розробка необхідних режимних заходів і вжиття їх у діяльності цих підрозділів; - формування шляхів вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності режимно секретних органів в системі Національної поліції та МВС України; - розроблення пропозицій щодо проведення оперативно-розшукових та інших заходів для забезпечення охорони державної таємниці при виявленні факту чи отриманні інформації про розголошення секретної інформації, втрати її матеріальних носіїв, заволодіння секретною інформацією особами, які не мають законного доступу та допуску до неї; - визначення порядку взаємодії режимно-секретних органів з іншими підрозділами На-

ціональної поліції та Служби безпеки України щодо захисту державної таємниці.

На жаль, в рамках цієї роботи розкрити сутнісні положення всіх поставлених завдань дуже складно за рахунком обмеження об'єму нашої роботи. Межі дослідження змушують залишити поза увагою у даній роботі значну кількість наукових публікацій на рівні монографій, навчальних посібників, статей з означеної проблеми. Водночас, проведений аналіз наукових досліджень дозволяє зробити висновок, що на сьогодні рівень наукової розробленості проблеми режимно-секретного забезпечення щодо здійснення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності перебуває у стані формування методологічної основи [5-10].

Спробуємо відобразити найбільш важливі аспекти нашого дослідження, а саме сконцентруємо нашу увагу на орган, на який покладено основні обов'язки забезпечення збереження державної таємниці в органах Національної поліції України.

Департамент режиму та технічного захисту інформації Національної поліції України (далі – ДРТЗІ) є структурним підрозділом Національної поліції.

До складу ДРТЗІ входять режимно-секретне управління, управління захисту інформації та спеціального зв'язку, державний архів та управління документального забезпечення.

Основні завдання Департаменту визначають:

1. Забезпечує в межах повноважень реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, захист інформації з обмеженим доступом, а також технічний захист інформації, контроль за їх збереженням у системі Національної поліції.

2. Забезпечує, у межах компетенції, функціонування, забезпечення безпеки спеціальних видів зв'язку, а також криптографічний захист інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом.

3. Установлює єдиний порядок документування управлінської інформації та роботи з документами із застосуванням сучасних автоматизованих систем, здійснює методичне керівництво і контроль за дотриманням встановленого порядку роботи з документами в системі Національної поліції України.

Режимно-секретне забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України – це заснована на законах та підзаконних нормативно-правових актах діяльність режимно-секретних органів Національної поліції, яка здійснюється шляхом проведення організаційних та адміністративно-перевірочних заходів у тісній співпраці з Службою безпеки України, підрозділами Департаменту внутрішньої безпеки та іншими підрозділами Національної поліції і спрямована на захист інформації службового характеру та державної таємниці щодо доказування у кримінальному провадженні, подолання протидії кримінального середовища, встановлення істини у кримінальному провадженні та захисту учасників кримінального процесу [12, с 115].

На жаль доводиться визнати той факт, що у наукових джерелах зустрічаються визначення понять «режим секретності» та « режим таємності», де вони зазначаються тотожними, що на нашу думку є невірним й може звужувати застосування зазначених термінів та може призвести до невірного присвоєння грифів чи то секретності, чи обмеження доступу, що в свою чергу створює канали для витоку інформації. Отже, для усунення такої тенденції, слухним буде підтримати пропозиції, які висловлюються у науковій літературі щодо передбачення у Законі України «Про державну таємницю» обов'язкового проведення перевірки знання норм законодавства про державну таємницю та правил секретного діловодства особами, яким надається допуск та доступ до державної таємниці [14, с. 486].

Висновки. Довготривале реформування правоохоронної системи в Україні в умовах соціально-економічних, політичних зрушень, оновлення не тільки законодавства, а й формування зовсім нових державних органів правоохоронної системи зумовлюють необхідність особливої уваги до проблем забезпечення режиму секретності при проведенні спеціальних технічних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. Тому формування структури сталої моделі режимно-секретного забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України, а також визначення дій працівниками режимно-секретних органів Національної поліції та особами, яким надано допуск та доступ до державної таємниці щодо збереження державної таємниці й службової інформації має таке важливе значення.

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651 - VI від 13.04.2012 р.;
3. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність від 18.02.1992 року // ВВР України. 1992. № 22. Ст. 303 (з наступними змінами та доповненнями).
4. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. // ВВР України. – 1994. – №16. – Ст. 93 (з наступними змінами та доповненнями);
5. Проценко О.О. Актуальні питання розголошення таємниці при підготовці та проведенні спостереження за особою, річчю або місцем. Юридичний науковий електронний журнал URL: http://www.lsej.org.ua/3_2014/41.pdf;
6. Савченко А.В., Матвійчук В.В., Никифорчук Д.Й. Міжнародний досвід використання аген-тури правоохоронними органами держав Європи та США: посібник / За заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. К.: НАВСУ, 2004. 60 с.;
7. Кондратьєв Я.Ю., Никифорчук Д.Й., Пясецький А.І. Організація і порядок проведення секретних операцій спеціальними агентами проти організованої злочинності в США: посібник. К.: НА-ВСУ, 2004. 60 с.;
8. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / Д.Й. Никифорчук, О.О. Тарасенко, Є.В. Лизо-губенко ; ред. Д.Й. Никифорчук ; рец.: О.В. Копан, В.О. Глушков, М.С. Цуцкірідзе ; Національна ака-демія внутрішніх справ. К.: НАВС, 2015. 240 с.;
9. Проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні [Текст] : практичний посібник-коментар. К.: Центр учбової літератури, 2015. 168 с.;
10. Міщанинець О.М. Конспект лекцій для спеціалізації працівників підрозділів стратегічних розслідувань. Дніпро: ДДУВС, 2020. 183 с.;
11. Нізельник О.І. Дотримання режиму секретності та особливості діловодства при здійсненні оперативно-розшукової діяльності // Бюлетень з обміну досвідом роботи. – 2003. - № 151/152. – С. 100-103.;
12. Нізельник О.І. До питання визначення поняття режимно-секретного забезпечення опера-тивно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України URL: http://www.jurnaluljuristic.in.ua/archive/2019/2/part_1/26.pdf;
13. Нізельник О.І. Особливості дотримання режиму секретності при проведенні негласних слід-чих (розшукових) дій в ОВС України Науковий вісник ДДУВС збірн. наук. праць 2015 спецвипуск № 73. – С. 89-95;
14. Нізельник О.І., Єфімов В.В. Місце та значення забезпечення державної таємниці в опера-тивно-розшуковій та кримінальної процесуальної діяльності // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки. матеріали міжнародної науково-практичної конференції (19-20 верес-ня 2013 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ). – С. 484-486.

Антон Лісняк,
аспірант кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Проведення окремих слідчих (розшукових) дій є обов'язковою умовою при розсліду-ванні будь-якого кримінального правопорушення. В провадженнях за фактом вчинення ма-сових заворушень безумовно проводиться допит підозрюваних. Тактика визначеної про-цесуальної дії має свої особливості як на підготовчому етапі, так і безпосередньо під час її проведення.

Зрозуміло, що для проведення кваліфікованого допиту підозрюваного необхідна підготовка, пов'язана не тільки зі знанням усіх матеріалів кримінальної справи, але й із вив-ченням особи підозрюваного за допомогою процесуальних і непроцесуальних джерел, до яких відносять дані оперативно-розшукової діяльності, результати спостереження за ним і т. ін. У процесі допитів затриманих за підозрою у вчиненні зазначених злочинів слідчий, для викриття винних, використовує зібрані на той момент докази їхньої вини: показання свідків-очевидців, речові докази, висновки судових експертиз та ін. Але у цілому в біль-шості випадків на початковому етапі розслідування справ зазначеної категорії допит підо-зрюваного проводиться в умовах дефіциту інформації, яка викриває останнього [1, с. 19].

Важливе значення має психологічний контакт слідчого з допитуваним. Першою і головною передумовою створення ділової атмосфери допиту і нормальних взаємовідносин із підслідним є глибока неформальна зацікавленість слідчого у встановленні істини, законність і справедливість його рішень. Крім цього, важливою умовою психологічного контакту є такт слідчого у відносинах із підозрюваним, культура спілкування і поведіння (хоча, якщо йдеться про учасників заворушень, то найчастіше не можу бути мови про допит інтелігентної людини, що вчинила правопорушення уперше або в силу випадкового збігу обставин). Ще однією умовою контакту є сумісність слідчого і підозрюваного.

Повне визнання підозрюваним своєї активної участі у масових заворушеннях або ролі їх організатора, безумовно, відіграє величезну роль навіть тоді, коли слідство має у своєму розпорядженні достатню сукупність доказів до допиту підозрюваного. Саме таке визнання підозрюваного пов'язує в єдине і нерозривне ціле всю сукупність зібраних у справі доказів. При цьому є важливим не просто підтвердження тих фактів, що уже відомі у справі, а й тих, про які слідству нічого не було відомо (наприклад, про місце схову використаної при заворушеннях зброї, про інших учасників заворушень та ін.), що свідчить про злочинну обізнаність підозрюваного, і які (факти) можна перевірити за допомогою інших доказів [2, с. 54].

Так, 01.03.2014 в період часу з 11-00 по 13-00 гр. Д. діючи спільно з іншими нествановленими досудовим розслідуванням особами, прибув на майдан Свободи в м. Харкові та знаходився поряд із будівлею Харківської обласної державної адміністрації, розташованої за адресою: м. Харків, вул. Сумська, 64. Приблизно о 13-00, 01.03.2014 з метою активної участі у масових заворушеннях, що супроводжувалися протиправним захопленням будівлі Харківської обласної державної адміністрації та дестабілізації обстановки у м. Харкові, гр. Д., діючи спільно з нествановленими особами, прийняв активну участь у протиправних діях, які були направлені на захоплення будівлі Харківської обласної державної адміністрації, знищення майна та насильством над особами. Під час вказаних протиправних дій гр. Д., бажаючи продемонструвати своє явне нехтування всіх діючих правил та норм суспільства, вчинив насильницькі дії відносно учасників громадського руху «Євромайдан» [4]. В ході допиту підозрюваний надав правдиві показання, завдяки чому було сплановано подальший етап розслідування.

Необхідно враховувати, що переважно на початковому етапі слідства, коли підозрювані через низку причин (наприклад, при затриманні на місці події під час вчинення злочину) дають правдиві показання, викладене в них ближче до істини. Безумовно, коли допитується підозрюваний відразу ж після вчинення ним тяжкого злочину, що викликає в нього велику нервову напругу, допит буває більш ефективним, отже, його нервове збудження сприяє відвертим показанням (тим більше, що до цього моменту підозрюваний ще не встиг продумати систему заперечення своєї провинності, а експромт легко спростується) [1, с. 127]. Такі особи докладно викладають обставини вчинення злочинів, їх мотиви, називають інших учасників заворушень та ін. При допитах підозрюваних з'ясовуються, крім обставин вчинення конкретних правопорушень, і такі питання, що дають уявлення про способи втягування певних осіб до натовпу, підбір зброї для учасників заворушень; про вибір маршруту руху натовпу, об'єкти нападу, плани подальших дій активних учасників заворушень та ін. (звичайно, це далеко не вичерпний перелік) [5, с. 153].

Підводячи підсумок зазначимо, що при розслідуванні масових заворушень кількість доказової інформації, що може бути вилучена під час ефективного проведення допитів різних категорій, досить значна. Тому на початковому етапі кримінального провадження бажано проводити допити не тільки свідків та потерпілих, а й підозрюваних одразу після їх затримання.

1. Васильєв А.Н., Карнеева Л.М. Тактика допроса при расследовании преступлений. М.: Юрид. лит., 1970. 208 с.

2. Єфімов М.М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

3. Изучение следователем психологии обвиняемого / Коченов М.М., Ефимова Н.И., Кривошеев А.С., Ситковская О.Д. Москва, 1987.

4. Справа № 640/1625/17, Архів Київського районного суду м. Харкова, 2017 р.

5. Шалдирван П.В. Методика розслідування масових заворушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Академія адвокатури України. Київ, 2005. 210 с.

Микола Павлик,
аспірант кафедри
криміналістики та судової медицини,
Національної академії внутрішніх справ

ТРУДОВА ТА СЕКСУАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ ПІД ПРИКРИТТЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Сучасний економічний стан нашої держави на фоні обмежень викликаних з одного боку епідемією коронавірусу, а з іншого певною деформацією у сфері розподілу соціальних благ, ще більше призводить до порушення принципів соціальної справедливості, породжує соціальну нерівність з високим рівнем безробіття та обмеженістю у працевлаштуванні, і як наслідок значного зубожіння певних верств населення, що спонукає багатьох наших громадян шукати можливості свого працевлаштування на світових ринках за межами України. Тенденція яка склалася свідчить, що низький рівень життя штовхає наших співвітчизників на пошуки роботи за кордоном без знання місцевого законодавства, мови, кваліфікації, і навіть на нелегальних умовах, що водночас зумовлює їх потрапляння до групи ризику у підневільний стан та використання для примусової праці і інших форм злочинної діяльності [1, с. 8].

На ринку праці останнім часом набуло поширення укладання «псевдо угод» із особами, які мають намір отримати роботу за кордоном, з подальшим відбиранням документів та вивозом за кордон з метою трудової чи сексуальної експлуатації.

Випадки торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації нерідко пов'язані як з обманом щодо характеру діяльності, до якої особу залучають (наприклад, замість обіцяної роботи продавця наполягають на наданні сексуальних послуг), так і з обманом щодо умов надання сексуальних послуг, про які особу повідомляли заздалегідь [2, с. 19]. Водночас, у процесі трудової експлуатації на початку роботи постраждалим, як правило, обіцяють заробітну плату після виконання певного обсягу або наприкінці певного терміну роботи. Проте, коли через певний час вони починають наполягати на виплаті заробітної плати, їм пояснюють, що жодних коштів вони не отримають і мають працювати стільки, скільки хазяїн вважатиме за потрібне. Будь-який спротив жорстоко карається побоями, обмеженням у пересуванні, голодом, залякуваннями. За результатами досліджень і розслідувань відомо багато випадків, коли постраждалих б'ють, з них знущаються, на їхньому тілі часто можна побачити опіки від цигарок та рубці від порізів. Експлуататори, завдаючи фізичної шкоди, намагаються морально «зламати» людину, підкорити та примусити виконувати все, що їй накажуть [3].

З цього приводу можна навести приклад. Так, протягом 2018 року гр-н А. організував злочинне угруповання з метою вербування та трудової експлуатації громадян із складним життєвим становищем (безробітних; зловживаючих спиртними напоями, матерів-одиначок та ін.). Вербування здійснювалося шляхом обману під приводом офіційного працевлаштування, з використанням уразливого стану потерпілих. Гр-н А. надавав іншим членам угруповання вказівки щодо вербування певних осіб, їх необхідної кількості та організовував їх переправлення до місця трудової експлуатації (на сільгоспугіддях, на виробництві тощо). Експлуатація потерпілих осіб забезпечувалася погрозами застосування та безпосереднім застосуванням насильства. За даним фактом розслідувалося кримінальне провадження за ч. 2 ст. 149 КК України [4].

Цілком слід погодитися з думкою, що торгівля людьми під прикриттям діяльності щодо працевлаштування за кордоном не є одномоментною дією, а становить собою складний і багатоетапний процес. Розпочинається ця діяльність з визначення часу, місця та обрання алгоритму дій, продовжується складанням плану дій та забезпеченням сприятливих умов для досягнення злочинного умислу (оренда приміщення, в якому знаходиться агентство з працевлаштування; відкриття рахунків у банку; створення атмосфери, що сприятиме прийняттю «правильного» рішення; отримання або підробка необхідних документів (ліцензії на надання посередницьких послуг з працевлаштування, контрактів з закордонними фірмами, що пропонують роботу тощо), що запевняють потенційного робітника у сумлін-

ності дій; підготовка засобів учинення злочину.

Надалі підшукуються співучасники та особи, які сприятимуть вчиненню злочину, здійснюється пошук безробітних на біржах праці, через мережу Інтернет, яким пропонуються вигідні умови заробітку за кордоном.

При цьому, щодо особи, у відношенні якої планується вчинити злочин, збираються необхідні відомості, залежно від чого обираються способи переправлення через державний кордон та варіанти примусової експлуатації. В основному молоді та гарні жінки потрапляють до рук злочинців, які здійснюють щодо них сексуальну експлуатацію. Чоловіки в основному стають жертвами трудової експлуатації. Між тим, відсоток жінок, які піддаються трудовій експлуатації також є доволі високим.

Враховуючи специфіку злочинів, що вчиняються з питань працевлаштування за кордоном і кількості відомств, організацій та уповноважених посадових осіб, що забезпечують реалізацію питань трудової міграції, доцільно органам досудового розслідування та оперативним підрозділам в питаннях розкриття та розслідування вказаної категорії злочинів взаємодіяти не лише особисто між собою, але й з відповідними уповноваженими органами, що здійснюють контроль і нагляд у цій сфері, дотримуючись відповідного співвідношення з питань повноважень, методів і засобів, визначених законом та відомчими нормативними актами для кожного суб'єкта такої взаємодії, з метою запобігання та викриття злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, що переростають у насильницьку експлуатацію праці. Крім цього, ефективність діяльності правоохоронних органів в цілому з питань посилення боротьби із злочинами, що вчиняються у сфері працевлаштування за кордоном, напряму залежить не лише від вдосконалення їх організаційних структур, чи належної модернізації, підвищення мобільності у реагуванні на зміни в динаміці вказаної злочинності, але й від покращення рівня взаємодії самих правоохоронних органів з органами, які уповноважені не лише дотримуватися вимог з реалізації державної політики України у вказаній сфері, але й здійснювати координацію міграційної трудової діяльності, а також проводити планові (по-запланові) заходи з контролю та нагляду за додержанням передбачених законом стандартів та правил, і ліцензійних умов у цілому, а також, з питань здійснення та дотримання уповноваженими суб'єктами визначених законом правил щодо зовнішньої трудової міграції.

Отже, перед нашою державою постає нагальне питання – запобігти злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, які вчиняються під прикриттям діяльності щодо працевлаштування, а також віднайти шляхи їх визволення та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

1. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ: ВАІТЕ, 2017. 88 с.

2. Никифоряк Л. П., Орлеан А. М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ: Видавництво «Фенікс», 2019. 120 с.

3. Віктимологія: навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головіна. Харків: Право, 2017. 308 с. С. 237-245.

4. Кримінальне провадження № 1201804000000914 / архів Дніпропетровської області.

Вікторія Сенько,
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ ТА ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблема безпеки актуальна в усі часи для кожної держави. Всі країни світу ретельно опрацьовують свої національні системи безпеки з метою протистояння всім викликам

розвитку сучасного світу. Однак глобалізаційні процеси, прогресивно впливають на розвиток всіх сфер життєдіяльності суспільства і держави, сприяють створенню абсолютно нових і більш витончених загроз не тільки міжнародному миру і правопорядку, а й міжнародній безпеці.

Під міжнародною безпекою в широкому сенсі слід розуміти систему міжнародних відносин, засновану на дотриманні всіма державами загально визнаних принципів і норм міжнародного права, що виключає розв'язання спірних питань і розбіжностей між ними за допомогою сили або загрози [1]. В даному понятті акцентується увага на непорушних засадах міжнародних відносин – загально визнаних принципах і нормах міжнародного права, які, безумовно, мають важливе значення незалежно від аналізованого періоду часу.

Декілька століть тому основною проблемою міжнародної безпеки були озброєні конфлікти. В першу чергу це було пов'язано з обмеженістю міжнародного співробітництва. Однак з моменту появи Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) починає активно розвиватися не тільки міжнародне співробітництво по окремих сферах, але і змінюється зміст поняття «міжнародна безпека». Положення міжнародно-правових актів сприяють формулюванню даного поняття як стану міжнародних відносин, при якому всі держави здатні в умовах міжнародного правопорядку підтримувати й забезпечувати свою незалежність шляхом встановлення свого суверенітету [2].

При цьому хочу відзначити, що в зарубіжній та вітчизняній правовій літературі зустрічається думка про те, що міжнародна безпека – це стан міжнародних відносин, при якому створюються умови, необхідні для існування і функціонування держав при забезпеченні їх повного суверенітету, політичної та економічної незалежності, можливості відсічі військово-політичному натиску й агресії, їх рівноправних відносин з іншими державами [3, с. 129]. Однак дане визначення не відбиває теперішні реалії сучасних систем міжнародної безпеки.

Сучасні міжнародні відносини вже відійшли від систем безпеки, які вибудовуються лише на національних механізмах впливу. Нині особливе значення набуває міжнародне співробітництво, як в рамках універсальних міжнародних організацій, так і в рамках регіональних міжнародних організацій. ООН була створена система колективної безпеки, яка зачіпає проблеми забезпечення міжнародного миру і безпеки в усіх державах. Постійна актуальність питань безпеки не може виключити їх з розгляду такими організаціями як Рада Європи, Європейський союз та іншими організаціями в силу того, що саме в рамках їх діяльності були створені найбільш розвинені форми систем європейської безпеки.

Проаналізувавши зміни, що торкнулися поняття «міжнародна безпека» важливо відзначити, що глобалізаційні процеси, що відбуваються в сучасному світі, також формують цілий ряд викликів для наявних систем колективної та регіональної безпеки. У правовій літературі існує безліч досліджень, присвячених викликам і загрозам міжнародної безпеки. Однак при аналізі даних наукових робіт виникає кілька проблем.

По-перше, зустрічаються різні трактування самих понять «виклик» і «загроза», у зв'язку з чим для одних авторів явище представляється викликом міжнародної безпеки, а для інших це ж явище виступає загрозою.

По-друге, автори, як правило, акцентують увагу на проблемах в конкретній сфері. По-третє, більшість досліджень мають теоретичний характер і не показують сучасного стану міжнародних відносин.

Говорячи про поняттєву базу, видається доцільним під викликом міжнародній безпеці розуміти явище, яке зустрічається в сучасних міжнародних відносинах, і в перспективі розвитку і використання в неправомірних цілях здатне завдати серйозної шкоди дієвим системам міжнародної безпеки. Виклики тісно пов'язані з ризиками, проте останні розглядаються найчастіше на стадії прогнозування тих чи інших ситуацій і не завжди зустрічаються на практиці.

Виходячи зі сформульованого поняття, на мою думку сучасними викликами міжнародної безпеки є:

1. Динамічність технічного та інформаційного прогресу. Безперечно, інформаційні технології також мають важливе значення для розвитку державних систем. Сучасний технічний прогрес не стоїть на місці, проте всі його досягнення можуть приносити як користь сучасному суспільству, так і негативно впливати на розвиток міжнародного миру та правопорядку.

2. Політичні маніпуляції питаннями миру і безпеки в окремих регіонах. В даний час спостерігається негативна тенденція використання регіональних ситуацій, пов'язаних з окре-

ними аспектами забезпечення миру і безпеки, в політичних цілях. Одні держави підтримують збройні конфлікти на тих територіях, які фактично ніяк з ними не пов'язані, мотивуючи це пропагандою невтручання у внутрішні справи таких територій з боку третіх держав.

3. Економічні кризи й слабкість соціальних систем. Повноцінне функціонування держави можливе лише в разі формування стабільної економіки та розвинутої соціальної системи. Кризи в зазначених сферах завжди призводять до невдоволення з боку населення і здатні проявитися в абсолютно різних сферах. У разі серйозних економічних проблем в окремих регіонах управлінські процеси даних держав зосереджуються лише на них, тим самим роблячи дані держави більш уразливими для розвитку серйозних проблем з безпекою. Національні системи можуть не реалізовувати необхідні заходи для підтримки міжнародної безпеки, і саме населення таких регіонів може бути залучено в неправомірну діяльність з метою вирішення економічних і соціальних проблем.

Таким чином, виявлені в ході дослідження виклики міжнародній безпеці стосуються абсолютно різних сфер життєдіяльності держав. Зазначені явища характерні не для всіх країн світу, однак з огляду на їх сутнісний характер і практичну поширеність можна припустити, що це лише тимчасово. Одні регіони вже зіткнулися з даними викликами, інші можуть зіткнутися в перспективі.

Важливо відзначити, що наявні виклики міжнародній безпеці формують цілий ряд загроз. Вважаю, що в поняття «загроза» необхідно включати не тільки сам факт небезпеки того чи іншого явища, а й кількісний формат його повторень на практиці, масштаб поширення, а також сукупність наслідків і їх негативний вплив на розвиток міжнародної безпеки. В даний час для міжнародної безпеки актуальні такі загрози:

1. Кіберзлочинність і кібертероризм. Необхідним фактом сучасності стало застосування злочинними товариствами нових досягнень у сфері науки та техніки. У зв'язку з великим використанням інформаційних технологій в різних сферах життєдіяльності держави уразливими стають і важливі об'єкти інфраструктури. Динамічність технічного та інформаційного прогресу сприяє появі нових форм і методів злочинних діянь, які завдають серйозної шкоди як окремим державам і регіонам, так і ставлять під загрозу міжнародну безпеку в цілому.

2. Внутрішні збройні конфлікти. Війни як загрози міжнародній безпеці виникають і в даний час. Серйозні зміни стосуються не тільки геополітичних питань їх виникнення, але і форматів. Так, найбільшою загрозою нині в цій сфері є регіональні та локальні війни, тобто бойові дії за участю невеликої кількості держав, які можуть бути різної тривалості, а також можуть затихати та починатися знову. Особливої актуальності набуває також загроза інформаційних воєн, яка є симбіозом сучасних досягнень науки та техніки та посиленням ролі інформації в XXI столітті.

3. Масова міграція і нерівномірність процесу розвитку регіонів світу. Економічні та соціальні проблеми в окремих регіонах призводять до масової міграції населення в інші країни з метою пошуку кращих умов життя і праці. Трудова міграція здатна позитивно впливати на економічні показники, проте в контексті міжнародної безпеки виникає загроза внутрішніх конфліктів з мігрантами в разі їх масової появи. Крім цього аналіз реальних ситуацій масових міграцій демонструє суттєве зростання злочинності в таких регіонах.

Таким чином, сучасні загрози міжнародній безпеці безпосередньо пов'язані з практикою міжнародного спілкування і є його невідривною частиною. Не можна однозначно зробити висновок про те, які конкретні дії мають бути прийняті для боротьби з ними в силу того, що для кожного регіону і для кожної держави зазначені виклики та загрози мають свої особливі аспекти. Однак, якщо не діяти стосовно всіх зазначених загроз це також є неприпустимим.

На мою думку, найбільш перспективним способом запобігання поширення розглянутих загроз є міжнародне співробітництво держав, яке необхідно здійснювати не в формальному порядку, а з залученням всіх необхідних національних механізмів кожної країни. Проблема міжнародної безпеки актуальна для всіх держав світу, і боротися з сучасними загрозами можливо тільки шляхом ведення конструктивного діалогу між країнами та реалізацією всіх механізмів систем колективної та регіональної безпеки.

1. Великий Енциклопедичний словник // URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/193430> (дата звернення: 22.02.2021).

2. Декларація про зміцнення міжнародної безпеки (прийнята резолюцією 2734 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1970 року) // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a32#Text (дата звернення: 22.02.2021).

3. Алексанян А.А. Структура понять національної та міжнародної безпеки: загальні риси і ро-

Ірина Шило,
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ СИМВОЛІКИ ТА ЗНАКІВ
ОХОРОНЮВАНИХ МІЖНАРОДНИМИ ДОГОВОРАМИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ
КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН**

За ст. 445 КК України [1] передбачено кримінальну відповідальність за незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала. Відповідно до абз. 1 ст. 1 Закону України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» від 8 липня 1999 р., символіка Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (у тому числі Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця) – це емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (зображення відповідно червоного хреста на білому тлі; червоного півмісяця на білому тлі; червоної рамки у формі квадрата на білому тлі, що стоїть на одній із своїх вершин), назви (слова «Червоний Хрест», «Червоний Півмісяць», «Червоний Кристал») і розпізнавальні сигнали (спеціальні міжнародно визнані допоміжні сигнали (світлові, радіо-, електронні), що використовуються як захисні та розпізнавальні знаки для позначення осіб, рухомого та нерухомого майна відповідно до Женевських Конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року, Додаткових протоколів до них та цього Закону [2].

Незаконне використання символіки може полягати у носінні її особами, які не мають на це права, незаконному позначенні транспортних засобів, іншого майна або певних зон і територій на місцевості, використанні майна з незаконно нанесеною символікою тощо [3, с. 1001].

Відповідно до ст. 15 згаданого Закону України № 862-ХІV «... Забороняється використання емблем Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала, комбінацій цих емблем; слів «Червоний Хрест», «Червоний Півмісяць», «Червоний Кристал», комбінацій цих слів; розпізнавального знака чи будь-якого іншого знака, найменування або сигналу, які являють собою імітацію (використання подібних кольорів або зображень) або можуть призвести до змішування, незалежно від мети такого використання, з порушенням положень цього Закону і Правил. Забороняється використання зазначених емблем або слів на вивісках, плакатах, оголошеннях, листівках, або розміщення їх на товарах чи упакуваннях, або продаж цих товарів чи спроба продажу; спроба введення в обіг товарів, помічених таким чином; або використання зазначених емблем або слів як елемента знака для інших емблем або найменувань, з порушенням положень цього Закону і Правил. Забороняється використання слів «Червоний Хрест», «Червоний Півмісяць», «Червоний Кристал», комбінацій цих слів у найменуваннях підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності; зображення емблем Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала на знаках для товарів і послуг, промислових зразках; використання цих слів або зображень як елемента знака для товарів і послуг, промислових зразків чи найменувань згідно з чинним законодавством України» [2].

Враховуючи положення санкції ст. 445 КК України, яка передбачає покарання у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців, можна зазначити, що дане кримінальне правопорушення належить до кримінального проступку.

На відміну від чинного закону про кримінальну відповідальність України, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан (далі – КК РК) у ст. 167 регулює положення щодо кримінальної відповідальності за незаконне користування знаками, що охороняються міжнародними договорами, яке полягає в умисному використанні всупереч міжнародним договорам під час військових дій емблем Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала або охоронних знаків для культурних цінностей, чи інших знаків, що охороняються міжнародним правом, або користування державним прапором або державними відзнаками протинника, нейтральної держави, прапором або знаком міжнародної організації. Санкція зазна-

ченої статті передбачає покарання у виді позбавлення волі, строком до п'яти років. Згідно зі ст. 11 КК РК, дане кримінальне правопорушення є злочином середньої тяжкості [4].

Слід звернути увагу на те, що відповідно до п. 12 ст. 1 Закону Республіки Казахстан «Про культуру» від 15 грудня 2006 р., № 207-III, культурними цінностями є матеріальні та нематеріальні цінності світського і релігійного характеру, що мають історичне, художнє, наукове чи інше культурне значення [5].

Незаконність означає будь-які форми неправомірного користування емблемами і відмінними знаками (прапорами, нарукавними пов'язками і так далі). Незаконним вважається носіння зазначених знаків особами, які не належать до особового складу санітарних установ. Також, незаконне користування найменуванням Червоного Хреста і Червоного Півмісяця може виражатися в піднятті прапора чи іншому використанні знаків Червоного Хреста або Червоного Півмісяця на об'єктах, які не є санітарними установами (намети, транспортні засоби та ін.) [6].

Отже, аналіз положень законів про кримінальну відповідальність України та Республіки Казахстан вказує на те, що по-перше, КК РК встановлено більш суворе покарання, ніж передбачено КК України за подібне правопорушення; по-друге, дані діяння належать до різних класифікаційних категорій кримінальних правопорушень, що вказує на визначення їх ступеня суспільної небезпечності.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення 10.11.2020).

2. «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні»: Закон України від 8 липня 1999 р., № 862-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/862-14#Text> (дата звернення 24.02.2021 р.)

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Право, 2013. С.1040

4. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 3.07.2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.12.2020г.). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#pos=5;-102.45454406738281&pos2=665;-34.45454406738281. (дата обращения 24.02.2021р.)

5. «Про культуру»: Закон Республіки Казахстан від 15 грудня 2006 р., № 207-III URL : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30081960 (дата звернення 24.02.2021).

6. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Научно-практический комментарий к УК РК. URL : https://zakon.uchet.kz/rus/docs/T9700167_1_ (дата обращения 24.02.2021).

Сергій Чучко,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВ ПРИ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

Вчинення шахрайства при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет в Україні характеризується багатьма аспектами, які вимагають володіння спеціальними знаннями. Іноді без взагалі неможливо довести вину шахрая. З огляду на вказане, дослідження означеного питання є досить актуальним.

Стосовно визначення спеціальних знань, одразу зазначимо, що вчені по-різному характеризують цю категорію. На нашу думку, найбільш вдало характеризує сутність спеціальних знань визначення В. К. Лисиченка та В. В. Циркаля, які досліджувану категорію характеризують як незагальновідомі в судочинстві наукові, технічні та практичні знання, набуті в результаті професійного навчання чи роботи за певною спеціальністю особою, залученою як спеціаліст чи експерт з метою допомоги слідчому чи суду у з'ясуванні обставин справи або надання висновків з питань, для вирішення яких потрібне їх використання [3, с. 22].

Спеціальні знання в кримінальному провадженні можуть використовуватись по

різному. Зокрема, В. В. Тіщенко поділяє їх використання на наступні форми: безпосередні, тобто такі, що безпосередньо спрямовані на збирання й отримання доказів; опосередковані, тобто ті, що сприяють збиранню і оцінці доказів [4, с. 351-352].

Отже, у працівників правоохоронних органів, які уповноважені розслідувати шахрайств при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет, є можливість використання різних форм спеціальних знань. Серед основних форм використання спеціальних знань ми вирішили виокремити наступні: а) безпосереднє використання уповноваженою особою спеціальних знань під час проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; б) призначення судових експертиз; в) залучення спеціаліста до проведення окремих процесуальних дій.

З приводу залучення спеціаліста, то, наприклад, П. П. Іщенко вказує, що вказані особи залучаються до участі в слідчих (розшукових) діях у разі:

- 1) відсутності спеціальних знань і навичок у слідчого;
- 2) недостатнього оволодіння слідчим прийомами і засобами швидкого і доброякісного виконання тієї чи іншої роботи, що вимагає спеціальних знань і навичок;
- 3) необхідності з етичних чи тактичних точок зору доручити здійснення визначених дій саме спеціалістові;
- 4) одночасного застосування ряду НТЗ;
- 5) необхідності виконати великий обсяг роботи, що вимагає спеціальних знань і навичок [1, с. 12].

В свою чергу, Т. О. Калюга на основі аналізу судово-слідчої практики зробила висновок, що під час проведення обшуків допомога спеціаліста може полягати у: застосуванні пошукових приладів; застосуванні фото-, відео- зйомки; наданні консультацій з питань визначення правильного переліку документів, які підлягають вилученню, їх кількості та місць їх зберігання; наданні порад щодо вилучення виявлених предметів і документів і порядку поводження з ними; наданні порад щодо правильного транспортування речових доказів тощо [2, с. 186].

Слід зазначити, що, наприклад, огляд веб-сторінки, на якій розміщено повідомлення про товари, які особа пропонує купити, з проведенням подальшого експертного дослідження у сфері телекомунікації, по-перше, надає змогу вивчити зміст інформації стосовно діяльності шахраїв та характеру пропонованої продукції; по-друге, зафіксувати IP-адресу комп'ютерного обладнання, з якого здійснювалось управління веб-сайтом; по-третє, визначити Інтернет-провайдера, який надавав доступ до веб-сайту.

Так, у грудні 2015 року гр. Д., переслідуючи мету нетрудового збагачення за рахунок шахрайських дій з використанням електронно-обчислювальної техніки, за попередньою змовою з гр. Ж., маючи намір незаконно збагатитися, вирішив вчиняти протиправні дії відносно необмеженого кола користувачів веб-ресурсу «www.olx.ua», а саме пропонувати для продажу товар, якого в дійсності у нього не було, за умови попередньої оплати його вартості на картковий рахунок. З метою досягнення своєї злочинної мети та переслідуючи ціль конспірації своєї протиправної діяльності, гр. Д., вирішив вчиняти такого роду кримінальні правопорушення наступним чином: вмовив свого знайомого гр. І. відкрити банківський рахунок та передати йому платіжну картку ПАТ «УКРсиббанк», яку в подальшому планував разом з гр. Ж. використати для отримання грошових коштів, здобутих в результаті вчинення шахрайських дій; підключення до інформаційної мережі загального доступу «Інтернет» здійснювати через безпроводний маршрутизатор, послуги якого вдавалися провайдером ТОВ «ІСП Шторм», тобто з квартири в якій проживав разом з матір'ю. Після цього гр. Д. вчинив ряд протиправних дій (25 епізодів). Зокрема, використовуючи підключення до інформаційної Мережі загального доступу Інтернет через безпроводний маршрутизатор розмістив на веб-ресурсі «olx.ua» оголошення про продаж мікрохвильової печі. Вказане оголошення зацікавило гр. Є., який виявив бажання придбати вказаний товар. У результаті телефонної розмови, між останніми були погоджені наступні умови купівлі-продажу гр. Є. повинен здійснити предоплату вартості товару та при його отриманні повну оплату та витрати по доставці, а продавець відправить товар службою доставки «Нова пошта». Таким чином, гр. Є. здійснив переказ грошових коштів в сумі 600 гривень на банківський рахунок карти ПАТ «Укрсиббанк» гр. Д.. У подальшому, 02.01.2016 року грошові кошти були зняті готівкою. Після чого, правопорушники обіцяний товар замовнику не відправили та грошові кошти не повернули. В ході здійснення досудового розслідування були залучені спеціалісти, які досліджували питання активності сторінки

правопорушників на веб-ресурсі «www.olx.ua» [4].

Підводячи підсумок, зазначимо, що використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет є важливим аспектом на початковому етапі кримінального провадження. Залучення відповідних спеціалістів для проведення окремих слідчих (розшукових) дій забезпечує максимальну ефективність їх проведення.

1. Ищенко П.П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты). М.: Юрид. лит., 1990. 159 с.

2. Калюга Т.О. Розслідування шахрайства у сфері надання туристичних послуг : дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н. за спец. 12.00.09. ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом». Київ, 2019. 264 с.

3. Лисиченко В.К., Циркаль В.В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике. К., 1987. 45 с.

4. Справа № 398/3560/17. Архів Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської обл., 2019 р.

5. Тіщенко В. В. Щодо використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). Одеса: «Юридична література», 2013. С. 349–353.

Аліна Шевченко,
студентка магістратури групи МЗ-ПД-021
старший лаборант кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
д.філос.н., проф. **Халапсіс О. В.**
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Конституція України в статті 3 зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Однак відразу виникає питання, чому злочини проти життя та здоров'я не знаходяться на першому місці по значущості. А саме з приводу цього питання варто і подумати, адже щоб уберегти інтереси людини, повинна бути держава і законодавство створене для цих цілей.

Переходячи до злочинів проти основ національної безпеки, варто зазначити, що вони займають перше місце в Особливій частині Кримінального Кодексу, адже суверенітет, кордони, мова – це все є важливими елементами нашої держави, які потребують захисту. Основи національної безпеки зараз як ніколи потребують вивчення та дій з боку всієї держави задля збереження країни.

Загалом характеристику злочинів проти основ національної безпеки можна віднайти в Кримінальному Кодексі України, в коментарях, яких зараз досить багато та наукових статтях. Я взяла за основу для написання даної роботи наукові твори І.О. Харя, С.І. Афанасенка, І.М. Стойкова та Л.В. Мошняги.

Злочини проти основ національної безпеки характеризуються тими ж елементами, що і інші категорії, а саме це суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт та об'єктивна сторона злочинів. Варто зазначити першим характеристику об'єкту злочинного посягання, адже він є досить специфічним. Дана категорія злочинів, як вже вище зазначалось, характеризує діяння, які спрямовані на заволодіння влади, повалення конституційного ладу, зміни меж державного кордону та інше. Загалом, на мою думку, ці об'єкти стають тим, чого всі люди зазви-

чай не помічають, і лише коли це втрачаєш, розумієш їх справжню цінність.

У своїй роботі Стойков І.М. та Афанасенко С.І. зазначили, що родовим об'єктом даного розділу Кримінального Кодексу України є національна безпека України в різноманітних сферах, а також автори зазначили, що додатковим об'єктом може виступати і життя людини та навіть навколишнє середовище [2, с.55].

Тож охарактеризувавши об'єкт, варто перейти до об'єктивної сторони. Загалом об'єктивна сторона характеризує певні вчинки, злочинну дію та/або бездіяльність. В I Розділі Кримінального Кодексу України, зазначаються досить різноманітні дії, адже вони можуть бути як фінансування дій з метою змін території держави, дії що умисно вчинені на шкоду державному суверенітету та передача або збирання інформації для передачі іноземній державі. Крім того, в XXI столітті інформація – це зброя в руках вмілих журналістів, тому що досить багато людей, які слухають новини, починають панікувати або задумуються виїхати з країни, а все тому, що з новин найчастіше доносяться новини про війну на Сході, про вибухи, вбивства і для позитивного залишається лише мала частина ефірного часу. Однак не відходячи від теми, потрібно збагнути, що об'єктивна сторона злочинів проти основ національної безпеки це є діяння, які зазначені в диспозиціях статей та спрямовані на порушення національної безпеки нашої країни.

Переходячи до наступного елементу, варто звернутися до початку роботи, а людина як найцінніше в демократичній та правовій державі. Саме особа стає тим суб'єктом, який може зашкодити національній безпеці України. В своїй науковій праці Харь І.О. зазначає порівняння, яке досить часто буває в наукових роботах, а саме «суб'єкт злочину» та «особистість злочинця», автор зазначає, що «особистість злочинця» як більш об'ємне поняття, розкривається через соціальну суть особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ, що характеризують її, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежать в основі злочинної поведінки [4, с.104]. А отже при характеристиці суб'єкта злочинів проти національної безпеки, варто зазначити, що це осудна особа вік кримінальної відповідальності в більшості випадків 16 років, однак є виключенням статті 112 та 113, за ці два злочини кримінальна відповідальність настає з 14 років.

Що ж останнім елементом характеристики злочинів проти основ національної безпеки є суб'єктивна сторона злочину, на мою думку, це найпростіший елемент характеристики злочинів, адже є лише два варіанти форма вини умисна чи з необережності. Так у своїй роботі Мошняга Л.В. зазначає суб'єктивну сторону трьох злочинів з цього розділу на основі, яких можна робити певні висновки. А саме науковець вважає, що специфіка суб'єктивної сторони злочинів, передбачених статтями 109, 110 та 112 КК України, які посягають на конституційні основи національної безпеки України, полягає в тому, що при вчиненні цих діянь особа усвідомлює їх суспільну небезпечність й антиконституційний характер, передбачає, що результатами цих діянь будуть наслідки у вигляді заподіяння фактичного збитку або створення небезпеки, реальної можливості заподіяння фактичного збитку національним інтересам у конституційній сфері, і бажає настання таких наслідків [3, с.80]. Тож відповідно до думки науковця можна зазначити, що якщо є наявний мотив, мета діяння та бажання настання наслідків, то суб'єктивна сторона завжди буде виражена виною у формі прямого умислу.

Отже, з вищезазначеної характеристики злочинів проти основ національної безпеки України, гадаю потрібно зазначити, що категорія злочинів є і справді важливою для нашої країни. Адже зараз особливо посягання на державу з боку інших країн відбуваються майже не кожного дня і стабільна ситуація, яка трималась під контролем стає неконтрольованою та приносить хаос до осель кожного із нас.

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

2. Афанасенко С. І. Злочини проти основ національної безпеки України, що посягають на відносини в політичній сфері. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 54-56.

3. Мошняга Л. В. Суб'єктивна сторона злочинів проти конституційних основ національної безпеки України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 75-82.

4. Харь І. О. Суб'єкт злочинів проти основ національної безпеки України. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 105-110.

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Олександр Юнін,
професор кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Прокуратура є одним із значущих елементів механізму захисту порушених прав громадян і держави та особливим інститутом влади, метою діяльності якого є захист права та свобод людини, а також інтересів держави та суспільства в цілому. Саме тому дослідження форм участі прокурора в цивільному процесі та визначення проблемних питань такої участі наразі є актуальним, зокрема, для вирішення питання щодо доцільності його присутності в цивільному судочинстві.

Функції прокуратури визначені у чинному законодавстві України. Так, у відповідності із ст. 131¹ Конституції України прокуратура підтримує публічне обвинувачення в суді; організовує і керує досудовим розслідуванням, вирішує відповідно до закону інші питання під час кримінального провадження, здійснює нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представляє інтереси держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [3].

В ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» також закріплений перелік функцій прокуратури, до якого входять: підтримка державного обвинувачення у суді, представництво інтересів держави або громадянина у випадках, встановлених чинним законодавством, нагляд за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування, нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень з кримінальних справ, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [5].

Тобто однією з функцій прокуратури є представництво інтересів громадян і держави в суді у випадках і на підставах, встановлених законом. При здійсненні вказаної функції в цивільному процесі основним завданням прокурора є захист прав і законних інтересів громадян і держави, а також сприяння в дотриманні вимог чинного законодавства відносно повного, всебічного і об'єктивного розгляду справи та винесення судових ухвал. При цьому представник органів прокуратури керується принципами законності, незалежності суддів, рівності сторін перед законом і судом [4].

Таким чином, під представництвом прокурором в цивільному процесі інтересів громадян і держави розуміється здійснення прокурором процесуальних та інших правових дій з метою захисту в суді інтересів громадян або держави у випадках і порядку, передбачених чинним законодавством [5].

Представництво може здійснюватися у різних формах. Такими формами участі прокурора в цивільному процесі у відповідності з п. 3 ст. 56 Цивільного процесуального кодексу України є: звернення до суду з позовною заявою, участь у розгляді справ як за його позовами, так і за позовами інших осіб; оскарження в апеляційному та касаційному порядку справ, що були розглянуті в судах першої інстанції; подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [6].

При цьому право на вступ у цивільний процес у формі оскарження мають у відповідності із ст. 24 Закону України «Про прокуратуру» «не лише прокурор, який брав участь у

судовому провадженні, а також незалежно від участі у розгляді справи прокурор вищого рівня: Генеральний прокурор, його перший заступник і заступник, керівники обласних і окружних прокуратур, перший заступник і заступники керівників обласних прокуратур, керівник, заступники керівника, керівники підрозділів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» [5].

Однак в науковій літературі України не існує єдиної думки з приводу надання права на оскарження рішення суду в апеляційній і касаційній інстанціях не лише прокуророві, що брав участь в процесі, а і вищестоящим прокурорам. Так, К.В. Гусаров та В. Бонтлаб вважають, що надання такого права прокуророві, що не брав участь в розгляді справи, містить елементи функції нагляду за судовою діяльністю, з чим неможливо не погодитися [1, 2].

Також, незважаючи на досить докладне визначення у чинному законодавстві порядку здійснення прокурором представницької функції, чинні редакції Конституції України і Закону України «Про прокуратуру» відносно здійснення прокурором вказаних функцій знаходяться в певній колізії між собою. Так, Конституція обмежила представницьку функцію прокуратури відносно громадян, встановивши, що прокурор здійснює представництво інтересів держави в суді у виняткових випадках. В той же час Закон надає прокуророві можливість представляти в суді інтереси не лише держави, але і у виняткових випадках, встановлених законом, інтереси громадян.

Для усунення вказаних колізій і можливих неоднозначних тлумачень законодавчих норм потрібен перегляд чинного законодавства і внесення в нього відповідних змін.

Таким чином, представництво прокурором в суді є найважливішою гарантією реалізації конституційного права на захист прав і інтересів усіх учасників правовідносин. Проте у той же час, враховуючи особливий статус органів прокуратури, необхідно відмітити, що участь прокурора в цивільному процесі з метою виконання представницької функції є швидше виключенням і можлива лише у випадках необхідності захисту суспільних і державних інтересів за умови дотримання рівності прав усіх учасників процесу.

1. Бонтлаб В. Особливості правового статусу прокурора у цивільному процесі. Підприємництво, господарство та право. № 12. 2017. С. 11-15. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/3.pdf> (дата звернення: 20.02.2021).

2. Гусаров К. В. Проблемні питання ініціювання прокурором апеляційного оскарження у цивільному процесі. *Проблеми реформування прокуратури* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. м. Харків, 15 квіт. 2016 р. : у 2-х т. / Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків, 2016. Т. 1. С. 44-46.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2021).

4. Лемик Р. Форми участі прокурора в цивільних процесуальних відносинах. Науковий часопис Національної академії прокуратури України № 3. 2014. С. 49-57. URL: <http://www.chasopysnapu.gr.gov.ua/ua/pdf/3-2015/lemik.pdf> (дата звернення: 20.02.2021).

5. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 20.02.2021).

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 в. (в редакції від 13 серпня 2020 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8232> (дата звернення: 20.02.2021).

Лілія Золотухіна,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

Захист публічного інтересу має відбуватися в ході здійснення адміністративно-процедурної діяльності органів публічного управління. Специфіка застосування засобів захисту публічного інтересу в адміністративному порядку визначається сферою його реалізації.

Як відомо, оскарження в адміністративному праві може набувати двох форм – порядку адміністративного оскарження та порядку адміністративного судочинства. Узагалі чинний порядок розгляду адміністративних скарг установлюється ст. 16 Закону України «Про звернення громадян», при цьому під скаргою розуміється право людини звернутися в порядку підлеглих до вищого органу чи посадової особи з проханням розглянути на предмет правомірності дії чи рішення суб'єктів публічної адміністрації. Крім того, установлюється можливий термін для подання адміністративної скарги, у тому числі й щодо надання адміністративних послуг у сфері використання природних ресурсів, в один місяць із моменту, коли людина дізналася про рішення [1].

Стосовно адміністративно-процедурної форми оскарження – розгляду скарги в адміністративному порядку – науковці одноставно зазначають наявність низки переваг стосовно судової форми, що полягають у меншій формалізованості, більшій економічності, оперативності, а також можливості не просто вирішити спір між суб'єктом скарги та суб'єктом, дії чи рішення якого оскаржуються, а й ухвалити конкретне позитивне рішення у справі [2, с. 292; 3, с. 247].

Предметом оскарження зазвичай є порушення органами публічної влади індивідуальних приватних інтересів; однак, якщо брати до уваги те, що публічний інтерес становить сукупність приватних інтересів у конкретній галузі, уважаємо роль цього адміністративно-процедурного інституту в справі захисту публічного інтересу досить значущою. Тому пропонуємо звернутися до практичних прикладів результативності оскарження в адміністративному порядку стосовно окремих публічних інтересів.

Окрема група таких процедур адміністративного оскарження являє собою відповідь на попереднє проведення контрольних процедур органом публічної влади. При цьому якщо контрольна-процедурна діяльність, як правило, спрямована на захист державних інтересів як різновиду публічних, то процедурне провадження оскарження в адміністративному порядку покликано захищати інтерес суспільний – окремої спільноти, групи громадян тощо.

Прикладом цього може послугувати оскарження результатів діяльності фіскальних органів. У ході реалізації контрольної діяльності органи ДФС здійснюють захист публічного інтересу у фінансовому забезпеченні діяльності держави, у її економічній безпеці. Результатом цієї діяльності є індивідуальний адміністративний акт у вигляді податкового повідомлення-рішення (далі – ППР) – письмового повідомлення контролюючого органу (рішення) про обов'язок платника податків сплатити суму грошового зобов'язання, визначену контролюючим органом у випадках, передбачених цим Податковим кодексом України й іншими законодавчими актами, контроль за виконанням яких покладено на контролюючі органи, або внести відповідні зміни до податкової звітності [4]. У свою чергу, можливість оскаржити це рішення являє собою нормативно закріплену модель процедурного захисту економічних інтересів платників податків, тобто суспільного інтересу досить масової частини соціуму.

Процедурні аспекти оскарження платниками податків рішень органів ДФС визначаються Податковим кодексом України та Наказом Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 р. No 916 [5]. Зазначимо, що, за статистичними даними, подібні оскарження сьогодні є досить розповсюдженою практикою. Невелика кількість рішень на користь платників податків дає змогу зазначити, що, незважаючи на теоретичні переваги досудового оскарження рішень ДФС і його вдосконалений механізм, усе ж таки в нинішніх реаліях адміністративно-судовий захист публічного інтересу платників податків виглядає більш ефективним.

Інший приклад являє собою ситуація в галузі паспортизації. Надання ефективних і якісних публічних послуг у галузі паспортизації громадян становить беззаперечний публічний інтерес, адже отримання необхідних для реалізації громадянських прав і свобод документів – паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон – має бути доступним для всіх, економічним в аспекті грошових і часових витрат і зручною послугою.

Для оцінювання значущості оскарження в адміністративному порядку як засобу захисту зазначеного публічного інтересу пропонуємо звернутися до даних офіційного сайту Державної міграційної служби України (далі – ДМС). На офіційному Інтернет-представництві цього центрального органу виконавчої влади міститься інформація, необхідна суб'єктам оскарження, щодо основних процедурних аспектів звернення: наведено види звернення, роз'яснено порядок поштового, електронного й особистого звернення, ука-

зано строки розгляду звернень.

Репрезентовано на сайті також низку звітів про роботу зі зверненнями громадян. На жаль, звіти являють собою короткі статистичні огляди, у яких викладено дані, що стосуються виключно кількісного аспекту досліджуваного питання: скільки звернень з якого питання отримано підрозділами ДМС. Ані конкретизації видів звернень (скільки скарг, скільки пропозицій тощо), ані якісного аналізу стосовно вирішення справ за зверненнями на сайті не міститься.

Тому зазначене джерело інформації про участь ДМС у процедурі оскарження може бути корисним лише в аспекті створення загального уявлення про те, які саме сторони діяльності цього органу публічної влади найчастіше є темою звернень громадян (серед іншого й скарг).

Зазначене настановує на думку, що, по-перше, задоволення зазначеного публічного інтересу в сучасних умовах не можна визнати таким, що здійснюється на належному рівні; по-друге, у сфері адміністративно-процедурного забезпечення публічного управління сферою громадянства, імміграції та еміграції потенціал оскарження в адміністративному порядку як інструменту захисту публічного інтересу використовується недостатньо ефективно. Для подолання цієї негативної тенденції потрібні як трансформації в галузі нормативно-забезпечення, так і підвищення рівня правової культури та правосвідомості всіх суб'єктів адміністративно-правових відносин у дослі

джуваній сфері. Результатом активізації використання адміністративно-процедурної форми оскарження в досліджуваній сфері має стати зменшення кількості адміністративних позовів проти апарату й управлінь ДМС і забезпечення реалізації принципу оперативності прийняття адміністративних рішень у галузі реалізації адміністративних процедур у публічному адмініструванні сфери громадянства та міграції.

Говорячи про модернізацію сфери нормативно-правового забезпечення, ми передусім маємо на увазі ухвалення Закону України «Про адміністративну процедуру», Проект якого нині перебуває на розгляді комітету Верховної Ради, що визначено головним із підготовки й попереднього розгляду цього Законопроекту [6]. Створення ґрунтовної нормативної бази для здійснення процедурно-адміністративної діяльності у вигляді цього Закону позитивно вплине на обидва розглянуті процедурні аспекти адміністративно-правового захисту публічних інтересів.

Отже, підводячи певні підсумки здійсненому дослідженню, необхідно зробити висновки, що ефективність захисту публічного інтересу залежить від якості його нормативно-правового регулювання. Нині нормотворча діяльність, що триває, спрямована на прийняття й розроблення Закону України «Про адміністративну процедуру», дає можливість визначити найбільш ефективну систему захисту публічного інтересу в адміністративному порядку. З урахуванням вищезазначеного вбачається за доцільне внести зміни до статті 2 Проекту Закону України «Про адміністративну процедуру» [6] у такій редакції:

«Публічний інтерес – сукупність кількісних і якісних показників формування об'єктивних потреб учасників правовідносин, задоволення яких визначає зміст управлінської діяльності адміністративних органів».

1. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР (у ред. від 11.10.2018). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

2. Лученко Д.В. Скарга як процесуальна форма правозахисту в адміністративно-правових відносинах. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія «Економічна теорія і право». 2014. № 1. С. 285–294.

3. 12. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : у 2 кн. / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ : Кокус-Ю, 2008. Книга 2 : Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / відп. ред. В.Б. Авер'янов. 314 с.

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (у ред. від 01.07.2019). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. Про затвердження порядку оформлення і подання скарг платниками податків та їх розгляду контролюючими органами : Наказ МФУ від 21.10.2015 № 916 (у ред. від 08.09.2017). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1617-15>.

6. Про адміністративну процедуру : картка Проекту Закону України від 28.12.2018 № 9456. *Законодавство України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65307.

Наталія Обушенко,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Формування теоретичного підходу до особливостей систематизації нормативно-правових положень трудової галузі права нашої країни було б не повним без глибокого аналізу зарубіжного досвіду з приводу цього питання. Чому це важливо? Дослідження досвіду іноземних країн у тому чи іншому правовому аспекті – це як експеримент, який у чистому вигляді в праві об'єктивно неможливий, тому що право є абстрактним, вираженим у соціальних відносинах, нормативних документах та їх положеннях, тобто в тому, до чого не можна доторкнутись. У цьому право відрізняється від хімії, фізики та інших схожих галузей знань, у яких можна наглядно побачити дію відповідних явищ та особливості їх взаємодії з навколишнім середовищем. Досягти такого у правовій галузі деякою мірою допомагає аналіз зарубіжного досвіду, який показує дію тих чи інших юридичних процесів немов би зі сторони, поза національними правовими реаліями, дозволяючи виділити з цього негативні та найбільш позитивні моменти, можливі й необхідні для запозичення з метою вдосконалення відповідної частини правової системи України.

Так, якщо говорити про систематизацію трудового законодавства, то це питання не є чимось новелістичним. Відповідні тенденції до цього було напрацьовано в різних країнах світу. Звернемо, зокрема, увагу на досвід Сполучених Штатів Америки, де трудова галузь права має цілком своєрідні, не схожі на континентальні риси. Останні значною мірою обумовлено тим, що право США формувалося і розвивалося за класичними канонами буржуазного права. Як англійські колонії штати сприйняли англійське «загальне право». Під час утворення самостійних держав-штатів і федеративної держави воно було збережене, і до сьогодні в окремих штатах є основою чинного цивільного, кримінального і процесуального права. Суттєвою обставиною, яка вплинула на розвиток правової системи США, було те, що вона виникла і сформувалася в умовах американського федералізму, а він, як відомо, ґрунтується на визнанні широкої компетенції штатів у правовому регулюванні різних сфер суспільних відносин. Американська правова система в цілому – це складне і своєрідне явище, яке містить у собі федеральну правову систему в поєднанні з правовими системами штатів. Специфіка американської федерації породила явище, яке дістало назву «правовий дуалізм». Суть його зводиться до того, що на території кожного штату поширюється дія двох правових систем – своєї власної і федеральної (статутного права) [1, с. 156].

Значений аспект правової системи відбивається на всіх елементах правової системи США, зокрема на трудовій галузі. Слід зазначити, що трудові відносини в цій сфері сьогодні регулюються саме статутним правом, норми якого кодифіковано та зведено у спеціальний нормативно-правовий акт – Звід законів США. Регулюванню трудових відносин у ньому присвячено розділ 29, що має назву «Праця». Цей розділ складається з 32 глав, у які зведено закони за такими напрямками регулювання відносин: статистика праці, захист працівника під час застосування поліграфа, відпустки за сімейними обставинами та станом здоров'я, безпека пенсійного доходу працівника, додаткова винагорода, пов'язана з підготовкою до виконання трудової функції (*portal-to-portal pay*), трудові відносини між адміністрацією і профспілками, стабілізація зайнятості, національні профспілки і т. ін. Цей акт є, так би мовити, титульним джерелом трудового законодавства, на основі якого ухвалюються інші систематизовані нормативні документи у цій сфері, наприклад Закон про національні трудові відносини від 1935 р., Закон про справедливі трудові стандарти від 1938 р., Закон про трудові відносини між адміністрацією і профспілками від 1947 р., або ж Закон Тафта-Хартлі; Закон про звітність та розкриття фактів про трудові відносини від 1959 р., або ж Закон Лендрама-Гриффіна; Закон про рівну оплату праці від 1963 р., Закон про громадянські права від 1964 р., Закон про недопущення дискримінації за віком у сфері зай-

нятості від 1967 р., Закон про права інвалідів від 1990 р., Закон про відпустки за сімейними або медичними причинами від 1993 р., Закон про інвестиції в робочу силу від 1998 р., Закон про захист комерційної таємниці від 2016 р. тощо.

Важливе значення у сфері регулювання трудових відносин має договірний аспект, який виражено в юридичній легалізації виробничих звичаїв роботодавця шляхом укладення колективних договорів. З метою протидії свавілля під час їх укладення та уніфікації застосування колективних договорів статус останніх як джерел трудового права США знайшов своє закріплення у 1935 р. шляхом ухвалення раніше згаданого Закону про національні трудові відносини. Зазначеним законом працівникам приватного сектору економіки було надано право об'єднуватися в профспілки та закріплено обов'язок роботодавців добросовісно вести переговори про укладення колективного договору з профспілками [2, с. 79–80].

Свої особливі риси явище систематизації трудового законодавства отримує в межах континентальної моделі нормативного регулювання трудових відносин, яка сформувалася в межах функціонування Європейського Союзу. Так, європейська модель державного регулювання трудових відносин є найбільш демократизованою. У Європейському Союзі є поширеним погляд, згідно з яким соціальний діалог у сфері трудових відносин може відбуватися на всіх рівнях економічних організацій. Будь-які зустрічі соціальних партнерів із метою досягнення порозуміння та підписання угоди, проведення консультацій або обміну інформацією розглядаються як проявлення соціального діалогу. Форми діалогу сильно відрізняються залежно від рівня інституціоналізації й від того, на якому рівні вони проводяться [3, с. 17]. До загальних характеристик європейської континентальної моделі правового регулювання праці належать:

- високий рівень правової захищеності працівника;
- жорсткі норми трудового права, орієнтовані на збереження робочих місць;
- галузеве (регіонально-галузеве) тарифне регулювання;
- високий законодавчо встановлений мінімум оплати праці;
- відносно невелика диференціація оплати праці.

Ці аспекти впливають на особливості правового регулювання трудових відносин усеї країни-членів Європейського Союзу. Фактично вони пронизують усе правове поле держав, які входять до складу вказаної міжнародної організації стосовно організації сфери праці. Крім того, ці особливості юридичного середовища ЄС створюють начеб «європейський стандарт» правового регулювання праці, який, у свою чергу, треба втілювати з урахування внутрішньої національної специфіки регламенту праці, через що в більшості країн Єврозони існують схожі підходи до систематизації трудового законодавства. Так, беручи як приклад досвід Франції у цьому питанні, зазначимо, що у цій країні джерелами трудового права є Конституція, Кодекс праці, закони, постанови уряду, колективні договори, правила внутрішнього розпорядку, судова практика, звичаї та ратифіковані міжнародно-правові акти. Усі конституції Франції містили положення Декларації прав людини і громадянина 1789 р., в яких було проголошено досить важливі соціально-економічні права, зокрема рівність прав незалежно від походження та інших ознак, свобода робити все, що не шкодить іншим, і право на власність. Ці права заклали підвалини для всього подальшого розвитку права Франції та стали генетичним джерелом права для правових норм її системи, зокрема і для трудового права. У Франції було проголошено право на працю, рівність усіх громадян у сфері праці, рівність чоловіків і жінок, право на організацію, на страйк, на укладення колективних договорів і на участь в управлінні підприємством. Перша спроба систематизувати трудове законодавство була здійснена протягом 1910–1927 років. У цей період у Франції спеціальна комісія розробила кодифікований акт – кодекс праці, який містив найважливіші норми з питань праці.

На сьогодні у Франції діє Кодекс праці, ухвалений у 1973 р., який складається із чотирьох книг, що охоплюють такі питання: договір (учнівство, трудовий договір, заробітна плата та наймання працівників), регламентацію праці (умови праці, техніка безпеки і гігієна праці, інспекція праці), професійні організації (профспілки, кооперативи), трудові спори тощо [4, с. 101].

Необхідно відмітити особливі моменти систематизованого Кодексу праці Франції. Першим із них є особливий підхід до регламентування такого інституту трудового права, як трудовий договір. Правове регулювання трудових відносин у Франції характеризується значною диференціацією, що враховує різноманіття та специфіку праці різних категорій працівників і форм зайнятості. У зв'язку з цим передбачається велика кількість різновидів

трудового договору, серед яких можна виділити такі: договір з позиковими працівниками, договір з певним терміном дії тощо. Французьке законодавство стимулює використання строкових трудових договорів як засіб боротьби з безробіттям. Крім того, окремо регламентується трудовий договір з торговими агентами, з професійними спортсменами, з надомниками, з домашніми працівниками, договір морського найму, виробничого навчання та деякі інші.

Іншою особливістю є те, що в Трудовому кодексі Франції містяться численні відсилання до норм цивільного законодавства. Пов'язується цей момент, на думку багатьох науковців, із тим, що історично розвиток трудового права значною мірою йшов шляхом коригування цивільного права з метою компенсації фактичної нерівності найманого працівника і роботодавця. Це вступало в суперечність із фундаментальними основами цивільного права (недоторканність власності, рівність сторін у договорі). Саме по собі виділення трудового права, зокрема на території Франції, відбулося тому, що певний рівень розвитку виробництва зажадав відповідної охорони праці, соціального захисту працівників, дисципліни і злагоженості, оплати не лише результату праці, але і самої діяльності, нормування робочого часу й інших правових норм, які, природно, були невідомі цивільному законодавству.

Проте слід зауважити, що кодифікація трудового права не виступає правилом систематизації для всіх країн Європейського Союзу. Наприклад, трудове право у Великобританії не систематизовано в формі Трудового кодексу, навпаки, його характеризує різноманітність джерел, як таких, що визначаються законодавством, так і тих, що ним не встановлюються, які можуть комплексно взаємодіяти одне з одним [5, с. 30]. Зокрема, наразі у Великобританії діють два ключові законодавчі акти у сфері праці, спрямовані на комплексне регулювання індивідуальних та колективних відносин:

– Закон про трудові права, який містить більшість прав, гарантованих працівникам у сфері праці, та врегульовує питання, що торкаються укладення трудового договору, трудового стажу, відсторонення від роботи, надання відпусток, захисту від несправедливого звільнення, вихідної допомоги, гарантій у випадку банкрутства роботодавця (ввів у себе Закон про трудові договори, Закон про вихідну допомогу, Закону про забезпечення зайнятості та Закон про оплату праці);

– Консолідований закон про професійні спілки та трудові відносини, який визначає правовий статус профспілок і їх членів, закріплює порядок ведення колективних переговорів, а також реалізації права на страйк.

Крім того, регулюванню правовідносин у сфері праці також присвячено Закон про рівні права та недопущення дискримінації, що містить норми щодо недопущення дискримінації в трудових відносинах, і Закон про національну мінімальну заробітну плату.

У Великобританії діє також значна кількість підзаконних актів, які конкретизують відносини у сфері праці, наприклад щодо професійного навчання, регулювання дитячої зайнятості, тривалості робочого дня, видачі ліцензій на діяльність бірж праці, визначення процедури діяльності промислових судів, чиновників державних органів тощо [6, с. 28].

Таким чином, узятий до уваги досвід країн, а саме таких держав Сполучені Штати Америки, держав Європейського Союзу – Великобританії, Франції показав різноплановість підходу до систематизації трудового законодавства. Якщо узагальнити отриману інформацію, то безпосередньо для України корисним стане запозичення зарубіжного досвіду у таких аспектах:

– по-перше, ухвалення нового Трудового кодексу, в положеннях якого слід включити всі вироблені на сьогодні міжнародні стандарти та гарантії в сфері праці;

– по-друге, поглиблення систематизації – відмова від численних додаткових законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів шляхом розширення регуляторної юрисдикції єдиного кодифікованого Трудового кодексу;

– по-третє, включення у положення Трудового кодексу положень, які регулюватимуть правовий статус і компетенцію контрольно-наглядових та регуляторних органів у трудовій сфері;

– по-четверте, відмова від декларативних, позбавлених сенсу положень Трудового кодексу, наповнення його виключно нормами прямої дії із зрозумілим змістом.

Запозичення згаданих моментів надасть можливість перебудувати трудовий сектор нашої держави, вдосконаливши його нормативно-правовий базис, що, у свою чергу, наблизить правову систему України до міжнародного рівня.

2006. 400 с.

2. Боботов С. В., Жигачев И. Ю. Введение в правовую систему США. М. : Норма, 1997. С. 83–84.
3. Рихлі Л., Прітцер Р. Соціальний діалог на національному рівні у країнах-кандидатах на вступ до Європейського Союзу. Женева : Міжнародне Бюро Праці, 2003. С. 17.
4. Кальян О. С. Правове регулювання трудових відносин у країнах західної Європи (історично-правовий аспект) : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. С. 101.
5. Венедіктов С. В. Правове регулювання праці у Великобританії: прогресивний досвід і перспективи для України : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2017. 174 с.
6. Мацк А. С. Порівняльне трудове право : навч. посіб. Київ : МАУП. 2005. С. 28.

Кристина Резворович,
завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОФЕРТ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Епоха глобалізації обумовила цифровізацію різноманітних сфер суспільного життя. Нині адаптація цифрового режиму продовжує здійснюватися через різні сектори, які впливають на діяльність людини. Не є винятком й сфера договірних відносин. Контракти підписані з використанням електронних засобів економлять час, консолідують комерційні відносини та підвищують комерційну ефективність. Це одна з багатьох причин, чому укладення договорів з використанням електронної форми фіксації в останні десятиліття набуває дедалі більшої популярності. З огляду на це, вкрай важливим є забезпечення належного правового регулювання в цій галузі.

У той же час, аналіз нормативно-правової бази сучасних європейських країн свідчить про те, що наразі все ще залишається не достатньо врегульованим та дещо дискусійним питання укладення електронної оферти. Так, за законодавством Німеччини офертою вважається тільки та пропозиція, яку адресовано конкретній особі (ст. 145 Німецького цивільного уложення) [6], і жодних винятків з цього правила для цілей укладання договорів з електронною формою фіксації волевиявлення сторін законодавством не передбачено. Значно кращою є ситуація щодо правового регулювання електронної оферти. Адже укладення електронного договору регулюється в Цивільному кодексі Франції (ст. 1369-4 ЦК Франції [3]). Зокрема, у Франції пропозиція, розміщена за допомогою електронних технологій для загального огляду, вважається офертою (публічною офертою). Хоча положення щодо укладення й викладено доволі стисло. Водночас Цивільний кодекс Грузії не містить спеціальних положень щодо електронного договору. Хоча електронний документ прирівнюється до укладеного у письмовій формі [5]. Аналогічний підхід викладено у законодавстві України. Адже згідно з положеннями Цивільного кодексу України (далі-ЦК України), якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі: «правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони; правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку» [1]. При цьому, стаття окремо присвячена регулюванню у ЦК України в даний час відсутня.

Зазначене дозволяє зробити висновок про певну прогресивність законодавства України у порівнянні з законодавством Німеччини та Грузії в аспекті регулювання електронної оферти як невід'ємної складової електронного договору. Проте у вітчизняному законодавстві, на відміну від законодавства Франції, простежується певна колізійність законодавчих положень щодо оферти укладеної із застосування інформаційних технологій, що обумовлює її невизначеність. Так, з положень ЦК (ст. 641, ст. 699 ЦК України) випливає, що за загальним прави-

лом оферта повинна бути адресною, тобто, вона має бути звернута до конкретної особи. Однак з цього правила передбачено два винятки. Перший з них стосується тих випадків, коли в самій рекламі або іншій пропозиції, адресованій невизначеному колу осіб, зазначається, що вона є офертою. Так, при укладенні договорів з використанням електронної форми фіксації нерідко зустрічається ситуація, коли сторона, яка розмістила повідомлення на веб-сторінці, вказує, що це – договір публічної оферти. Другий виняток стосується договорів роздрібної купівлі-продажу, при укладенні яких вважається, що товар, розміщений на вітрині, або інформація про який міститься у каталогах, рекламі, інших описах товару, є публічною пропозицією укласти договір [3, с.380]. Водночас згідно позиції вітчизняного законодавця викладений у Законі України «Про електронну комерцію» (далі-Закон) [1] інформація, яка розміщена постачальником товарів (робіт, послуг тощо) у мережі Інтернет вважається офертою, а не просто запрошенням робити оферти. При цьому, сфера регулювання цих норм не обмежується лише договорами роздрібної купівлі-продажу. Звідси випливає, що Закон, на відміну від ЦК України [1], презюмує наявність публічної оферти в кожному випадку, коли суб'єкт електронної комерції розмістив повідомлення, що містить всі істотні умови майбутнього договору, на веб-сторінці. Як слушно з цього приводу зауважується в науковій літературі, така суперечливість законодавства є небезпечною, оскільки може призвести до неоднозначної судової практики. Тому питання про співвідношення оферти і запрошення до оферти при укладенні електронних договорів має бути обов'язково особливою чиним урегульоване на законодавчому рівні [4, с. 69]. На наш погляд, доцільно було б внести відповідні зміни до ЦК України з метою усунення вказаної колізії.

Крім того, доповнень потребує ст.11 Закону в частині визначення змісту електронної оферти. Адже наразі у Законі лише зазначається про те, що пропозиція укласти електронний договір (оферта) може включати умови, що містяться в іншому електронному документі, шляхом перенаправлення (відсилання) до нього (ч. 5 ст.11) та, що пропозиція укласти електронний договір (оферта) або електронний договір повинні містити інформацію щодо можливості отримання стороною такої пропозиції або договору у формі, що унеможливує зміну змісту (ч. 7 ст.11). Безсумнівно наведені уточнення є позитивним кроком на шляху регулювання укладення електронного договору. Втім, на наш погляд, не достатніми. Адже, наприклад, при укладенні електронного договору купівлі-продажу покупець не зустрічається з продавцем безпосередньо, і покупець може довіряти товару лише на основі вказаної інформації. Зазвичай такі угоди вважаються укладеними після того, як покупець натиснув панель "так" на сторінці веб-сайту та погодився з переліченими умовами, запропонованими продавцем. На наш погляд, з метою захисту прав акцептанта електронна оферта повинна обов'язково містити щонайменше: ідентифікацію оферента; детальний опис предмету майбутнього електронного договору та його технічні характеристики; вимоги до електронних транзакцій; ціни та збори; процедури у випадку скасування сторонами договору; положення, що надають потерпілій стороні право повернути товар та / або вимагати заміни товару, якщо є прихований дефект. Тому, доцільно було б нести відповідні доповнення до ст.11 Закону.

Таким чином, викладене вище свідчить про те, що з погляду створення стабільного правового механізму визначення прав та обов'язків сторін електронних договірних відносин, з метою підвищення ефективності правового регулювання укладення електронного договору та захисту прав, нині чинне законодавство України потребує внесення низки змін стосовно електронної оферти. На наш погляд, запропоновані зміни дозволять наблизитися до найкращих європейських практик, що значно сприятиме розвитку не лише національних електронних договірних відносин, а також комерційних відносин з європейськими країнами.

Насамкінець, слід зауважити, що особливості укладення електронних оферт за законодавством європейських країн потребують подальших наукових досліджень у напрямку більш детального вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері.

1. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 21.02.2021).

2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 року № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/675-19>(дата звернення: 21.02.2021).

3. Легка О. В. Особливості укладення договорів з використанням електронної форми представлення інформації // *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 13.03.2020)*. С. 379-380.

4. Філатова Н. Ю. Регулювання особливостей укладення електронних договорів: порівняльно-правовий аналіз. *Проблеми законності*. 2017. №139. С. 63-77.

5. Edisherashvili T. Legal Governing of e-contracts in Georgian Legislation. *European Scientific*

Journal. 2021. №17(2). URL: <https://doi.org/10.19044/esj.2021.v17n2p1> (дата звернення: 21.02.2021)

6. French Civil Code. URL: <http://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-French-Civil-Code-english-version.pdf> (дата звернення: 21.02.2021).

7. German Civil Code. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html (дата звернення: 21.02.2021).

Анастасія Аксютіна,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ПРОДЮСЕР»

Останнім часом процес створення літературно-художніх творів відбувається авторами у тісній співпраці із продюсерами, які здійснюють організаційні, маркетингові, фінансові функції щодо створення та використання результату творчої діяльності. З метою удосконалення термінологічного апарату цивільного законодавства, а також усунення протиріч між поняттями, які використовуються в сфері інтелектуальної власності, існує нагальна необхідність визначити і дослідити такий термін як «продюсер». Так, в понятійний апарат цивільного права введено лише одне поняття «продюсер фільму» - під яким розуміється фізична або юридична особа, яка організує та фінансує створення аудіовізуального твору [1], або яка бере на себе ініціативу і відповідальність за фінансування, виробництво та розповсюдження фільму [2].

Як відомо, слово «продюсер» - англійського походження (від лат. «створювати», «проводити») і означає довірену особу кінокомпанії яка здійснює ідейно-художній та організаційно-фінансовий контроль за постановкою фільму. Якщо звернутися до словника іншомовних слів, то під продюсером розуміється адміністративно-фінансовий організатор діяльності зі здійснення певного комерційного проекту (різних шоу, концертів, телепрограм, запису альбомів, дисків, відеокліпів, тощо) [3]. Великий тлумачний словник визначає продюсера, як адміністративного та фінансового організатора діяльності співака або естрадного ансамблю (концертів, гастролів, музичних альбомів, та ін.) [4]. Як бачимо, на даний час в цивільному праві термін продюсер розглядається достатньо вузько, і лише обмежується діяльністю з виробництва фільму.

Термін «продюсер» є загальноживаним в закордонній практиці, про це свідчить не тільки американський досвід, а і досвід інших європейських країн, зокрема, в Британському театрі продюсерами називають режисерів-постановників вистав, у бродвейському театрі продюсер працює разом з власником театру. Більшість п'єс сучасних американських драматургів, поставлених на Нью-Йоркській сцені (окрім тих що є національним надбанням) ставляться за Затвердженим Постановочним Контрактом (ЗПК) Гільдії Драматургів в результаті переговорів між продюсером і автором з дозволу Гільдії [5].

Виходячи із самого визначення поняття «продюсер», можна зробити висновок, що це особа яка не тільки здійснює організаторські функції, але бере на себе комерційні ризики та фінансову відповідальність за результати творчого проекту а також бере участь в розподілі прибутку. Тому вживання такого іншомовного слова в законодавстві є виправданим, оскільки адекватного заміника, який би найбільш повно відображав суть функцій даної особи немає. Існує синонім як творець, але всю повноту прав та обов'язків даний термін не відображає, оскільки чинне законодавство України творцями визнає авторів, тобто фізичних осіб, творчою працею якої створений об'єкт права інтелектуальної власності, нічого не кажучи про його організаторські функції.

Отже, на нашу думку, продюсер - це фізична чи юридична особа, що проводить діяльність, спрямовану на створення комерційно привабливого продукту в сфері мистецтва шляхом здійснення довгострокових творчих та/або матеріальних вкладень в об'єкт у поєднанні зі здійсненням організаційних, технічних, рекламних, забезпечувальних функцій, а також фінансового, кадрового й іншого видів контролю за процесом «творчого виробництва».

З метою уніфікації, уникнення розпорошення та протиріч між різними поняттями в сфері інтелектуальної власності, а також враховуючи багатогранну правову природу продюсерської діяльності, яка в свою чергу передбачає великий обсяг прав та обов'язків сторін – учасників такого правочину доцільним вбачається введення на законодавчому рівні поняття «продюсер», що також буде сприяти входженню України в Європейську спільноту.

1. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 р. №3792-ХІІ// Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. ст.64.
2. Про кінематографію. Закон України від 13.01.1998 р. №9/98-ВР// Відомості Верховної Ради України.1998. №22. ст. 114.
3. Л.І. Шевченко 2008 Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. і словосполучень, Київ, 2008 с. 205.
4. Л.І. Шевченко Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО». 2008 с. 704
5. А. А. Атанесян (2013). Наука продюсировать. *Искусство кино*, 107-108.

Олександр Бондар,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

НЕДОСТАТНЯ КВАЛІФІКАЦІЯ ЯК КРИТЕРІЙ НЕВІДПОВІДНОСТІ ПРАЦІВНИКА ЗАЙМАНІЙ ПОСАДІ АБО ВИКОНУВАНІЙ РОБОТІ

Відповідно до положень чинного трудового законодавства критерієм підтвердження виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі виступає його недостатній рівень кваліфікації для виконання своєї трудової функції. Водночас, слід підкреслити, що ні у чинному Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП України), ні в інших нормативно-правових актах з питань регулювання трудових відносин не міститься чіткого визначення термінів «кваліфікація», «достатня кваліфікація» та «недостатня кваліфікація», зрозуміло що й не розкривається і зміст вказаних доволі важливих понять. Вказана термінологічна прогалина суттєво ускладнює правозастосовну діяльність, оскільки відсутні чітко встановлені показники за якими роботодавець має визначати недостатність кваліфікації працівника, отже робить це на свій розсуд, суб'єктивно, чим позбавляє працівника права відстоювати свої інтереси та доводити достатність рівня своєї кваліфікації на місці, тобто безпосередньо на підприємстві. Вже сталим є у наці трудовою праву те, що у визначенні терміну «кваліфікація» вкладають наявність у працівника певного рівня теоретичних знань та практичних навичок за конкретною професією, спеціальністю чи посадою, за допомогою яких він може на належному, відповідному встановленим вимогам та достатньому для роботодавця рівні виконувати свої трудові обов'язки, встановлені у чинному трудовому законодавстві, колективних договорах та угодах, та безпосередньо у трудовому договорі. Кваліфікація – це своєрідний рівень навченості працівника виконувати конкретну роботу у межах певної спеціальності, професії чи посади. Зокрема, С.С. Карінський розглядав кваліфікацію як ступінь підготовленості працівника, що дозволяє йому виконувати роботу певного рівня складності, тобто наявність у нього необхідних для цього теоретичних знань і практичного досвіду [1].

У свою чергу, О.В. Смірнов зазначає, що під кваліфікацією доцільно розглядати ступінь оволодіння працівником теоретичними знаннями та практичними навичками для виконання роботи за певною спеціальністю: «Кваліфікація характеризує насамперед якісну сторону здатності працівника до праці, вона дає можливість визначити, якої складності роботу він у стані виконувати» [2]. Водночас, В.М. Жарков характеризує кваліфікацію через ступінь підготовленості працівника, що, у свою чергу, дозволяє виконувати роботу певного рівня складності, наявність певних теоретичних знань та практичного досвіду [3]. Також до вказаних думок вчених-трудоваків приєднуються й науковці зі суміжних галузей знань. Так, у економіці праці під кваліфікацією також розуміють ступінь оволодіння працівником

відповідними навичками, виробничим досвідом та теоретичними знаннями для роботи за тією або іншою професією [4]. Важливо зазначити, що під кваліфікацією згідно Юридичної енциклопедії розуміється - ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання ним певного виду роботи [5].

Для того, щоб майбутньому працівникові отримати теоретичні знання для професійної роботи за певною спеціальністю, необхідно пройти відповідне професійне навчання в межах системи освіти, яка діє у нашій державі. Відповідно до положень ст. 5 Закону України «Про вищу освіту» підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на таких рівнях вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень [6].

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» професійна (професійно-технічна) освіта забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації [7]. Професійна (професійно-технічна) освіта громадян здійснюється на базі повної загальної середньої освіти або базової загальної середньої освіти з наданням можливості здобувати повну загальну середню освіту.

Професійна (професійно-технічна) освіта бажаною громадяни можуть здобути у відповідних закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Безпосередньо професійно-технічна освіта згідно з Законом України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» здійснюється у закладах професійної (професійно-технічної) освіти за денною, вечірньою (змінною), очно-заочною, дистанційною, екстернатною формами навчання, з відривом і без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами.

Всі професії, навчання яким здійснюється у рамках кожної освітньої форми, поділяються на групи залежно від складності професій, необхідного обсягу професійних знань, навичок, умінь та строків навчання. По кожній групі у встановленому порядку затверджується перелік професій підготовки. Набуття вищої професійної освіти здійснюється також за напрямками / спеціальностями вищої професійної освіти. По кожному конкретному напрямку (спеціальності) розробляються й затверджуються державні вимоги до мінімуму змісту й рівню підготовки випускників. Під час завершення певного рівню навчання за обраною освітньою програмою вищої освіти, проводиться підсумкова атестація у вигляді державних іспитів. Якщо випускник здає державні іспити успішно, він отримує документ про вищу професійну освіту (диплом) за отриманою кваліфікацією з певного напрямку навчання (спеціальності). Назва напрямку підготовки тобто спеціальність та назва кваліфікації зазначаються у дипломі про вищу професійну освіту, на кшталт, назва спеціальності – «правознавство», за нею спеціалісту присвоюється кваліфікація «юрист», за фахом «облік та аудит» присвоюється кваліфікація «бухгалтер».

Отже, кожен працівник, який закінчив професійний навчальний заклад та отримав документ державного зразка про освіту, повинен вважатися таким, що має необхідну кваліфікацію задля здійснення трудової діяльності та виконання певної роботи за отриманою спеціальністю. Необхідно вказати, що кваліфікаційний рівень робіт, що виконуються, визначається залежно від вимог до освіти, професійного навчання та практичного досвіду працівників, здатних виконувати відповідні завдання та обов'язки. Професії, пов'язані з виконанням робіт високої кваліфікації, вимагають від особи кваліфікації на рівні молодшого спеціаліста. Безпосередньо класифікація професій закріплена у Національному класифікаторі України розділі «Класифікатор професій» (далі - КП). Цей класифікатор призначений для застосування центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, Федерацією роботодавців України, всіма суб'єктами господарювання під час запису про роботу у трудові книжки працівників [8].

Вихідний контроль передбачає державну кваліфікаційну атестацію, яка включає: кваліфікаційну пробну роботу, що відповідає певним вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики випускника закладу професійної (професійно-технічної) освіти відповідного атестаційного рівня; державний кваліфікаційний екзамен (кваліфікаційний екзамен) або захист дипломної роботи, проекту чи творчої роботи, що їх замінює. Кваліфікаційна атестація здобувачів освіти здійснюється закладом професійної (професійно-технічної) освіти з участю представників підприємств, установ, організацій - замовників підготовки кадрів після кожного ступеня навчання та після закінчення повного курсу навчання. Результатом ква-

ліфікаційної атестації є присвоєння здобувачам освіти кваліфікації відповідного рівня, про що вноситься запис у документ про професійну (професійно-технічну) освіту.

Отже, у законодавстві чітко визначено, що за підсумками навчання в обов'язковому порядку повинна проводитися атестація, що полягає «у визначенні відповідності рівня підготовки випускників вимогам державних освітніх стандартів з наступною видачею документа державного зразка про рівень освіти та кваліфікації», і саме за результатами підсумкової атестації випускникові «присвоюється відповідна кваліфікація за професією (спеціальністю)».

Підтвердженням отримання кваліфікації за професією є диплом. Зокрема, випускнику закладу професійної (професійно-технічної) освіти, якому присвоєно освітньо-кваліфікаційний рівень "кваліфікований робітник", видається диплом, зразок якого затверджується Кабінетом Міністрів України. Випускнику закладу професійної (професійно-технічної) освіти, який здобув повну загальну середню освіту, видається відповідний документ про освіту встановленого зразка. Особі, яка опанувала курс професійного (професійно-технічного) навчання і успішно пройшла кваліфікаційну атестацію, видається свідоцтво про присвоєння або підвищення робітничої кваліфікації, зразок якого затверджується Кабінетом Міністрів України. Випускнику вищого професійного училища та центру професійної (професійно-технічної) освіти, якому присвоєно кваліфікацію "молодший спеціаліст", видається диплом, зразок якого затверджується Кабінетом Міністрів України.

З огляду на вищезазначені позиції вчених, можливо дійти висновку, що керуючись визначенням кваліфікації крізь призму рівня навченості працівника виконувати певну роботу згідно з присвоєним йому кваліфікаційним розрядом, можливо стверджувати, що висувати вимоги до працівника стосовно його невідповідності займаній посаді або виконуваній роботі доцільно у випадках виконання останнім робіт або видів діяльності, що можливо розподілити на кваліфікаційні категорії, тобто коли можливо конкретно, за допомогою чітко встановлених показників встановити складність тієї чи іншої роботи і відповідно до цього прийняти об'єктивне та неупереджене рішення щодо відповідності чи невідповідності належній якості виконаної працівником роботи.

Таким чином, для ґрунтовного та об'єктивного вирішення питання про відповідність чи невідповідність рівня кваліфікації працівника займаній посаді або виконуваній роботі роботодавець повинен виходити з конкретних відомостей про знання, навички й уміння, необхідні для виконання дорученої працівникові роботи, саме тому остаточний висновок щодо невідповідності працівника може бути зроблений тільки у випадку, коли невиконання або неналежне виконання ним дорученої роботи стало наслідком відсутності у нього необхідних знань, навичок та вмінь, що підтверджується фактичними доказами. Водночас, застосування на практиці такої категорії, як «професійний досвід» («досвід роботи», «стаж роботи») є не доцільним, тому що вона не несе конкретної та наявної інформації, а тільки підкреслює сукупність всіх наявних у працівника знань, навичок і вмінь, і, відповідно, дублює ці поняття, а отже не підтверджує їх безпосередню фактичну наявність.

Цікавою також видається й позиція деяких науковців у галузі трудового права, що під час вирішення питання про відповідність чи невідповідність рівня кваліфікації працівника займаній посаді необхідно звертати увагу й на суб'єктивні характеристики працівника, тобто на його конкретні професійно-ділові якості. Вказана позиція, щодо оцінки та врахування особистих якостей працівника під час проведення його атестації, була визнана багатьма вченими як позитивна та необхідна вимога для врахування у висновку за результатами атестації.

Зокрема, Л.І. Лазор зазначала, що «при атестації перевіряються «... особисті властивості ...» особи, яка атестується [9]. Отже, досліджуючи атестацію у широкому сенсі, виокремлюємо у якості предмету перевірки також відповідність ділових якостей працівника певній професії, спеціальності, кваліфікації або посаді». Щодо атестації у вузькому сенсі зауважимо, що при проведенні на рівні підприємства підлягають перевірці «ділові, організаційські, моральні та особисті якості працівників» та підсумуємо, що одним з основних завдань атестації є оцінка професійних та особистих якостей особи, яка атестується, що слугуватиме меті з'ясування питання про відповідність працівника займаній посаді.

Позиція щодо оцінки у процесі атестації комплексу факторів, які вплинуть на остаточне рішення про відповідність або невідповідність працівника займаній посаді або виконуваній роботі, з урахуванням суб'єктивно-ділових якостей працівника на сучасному етапі розвитку трудових відносин також отримало відображення у цілому ряді спеціальних нор-

мативно-правових актів. Зокрема, Інструкція про порядок проведення атестування поліцейських встановлює, що головним завданням атестування є оцінка ділових, професійних, особистих якостей поліцейських, їх освітнього та кваліфікаційного рівнів, на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри [10].

За таким шляхом й пішов законодавець та встановив у ст. 327 «Атестація працівників» Гл. «Атестація працівників» Проекту Трудового кодексу України (далі – Проект ТКУ) положення, відповідно до якого роботодавець з метою оцінювання професійного рівня та кваліфікації працівників, їх відповідності виконуваній роботі, займаній посаді, може проводити періодичну атестацію працівників якщо це передбачено законом, колективним договором, з дотриманням норм цього Кодексу. У частині другій цієї статті встановлено, що атестація проводиться не частіше ніж один раз на три роки. Отже маємо протиріччя між змістами двох частин однієї статті, коли роботодавець може проводити атестацію з метою перевірки відповідності працівників займаній посаді або виконуваній роботі, якщо це встановлено законом, а законом встановлено у ч.2 цієї статті що атестація проводиться не частіше одного разу на три роки. З огляду на цю правову колізію, хочу запропонувати доповнити частину 2 ст. 327 Проекту ТКУ словами «...але у випадках виникнення необхідності перевірки відповідності займаній посаді за погодженням сторін та у визначений ними термін, але не раніше двох тижнів та не пізніше ніж за два місяця з моменту офіційного повідомлення роботодавцем працівникові про наявність фактичних показників у роботі, які призвели до необхідності встановити відповідність його займаній посаді», та викласти її у такій редакції «Атестація проводиться не частіше одного разу на три роки. У випадках виникнення необхідності перевірки відповідності займаній посаді за погодженням сторін та у визначений ними термін, але не раніше двох тижнів та не пізніше двох місяців з моменту офіційного повідомлення роботодавцем працівникові про наявність фактичних показників у роботі, які призвели до необхідності встановити відповідність його займаній посаді» [11].

Отже, під час прийняття остаточного рішення про невідповідність працівника займаній посаді або виконуваній роботі якості працівника з психологічної точки зору як певні риси характеру працівника не можуть остаточно оцінюватися оскільки мають неконкретний характер та залежать від різних методологічних факторів й обраних підходів, що використовувались під час дослідження конкретного працівника та певних видів трудової діяльності. Тому доцільно приділяти увагу впливу суб'єктивних якостей працівника на якість виконання ним своїх трудових обов'язків, і тільки у разі коли наявність чи відсутність певних якостей призведе до неналежного виконання виконуваної роботи, тільки тоді можливо їх враховувати під час прийняття остаточного рішення про невідповідність працівника займаній посаді або виконуваній роботі та подальшого його звільнення за це. Таким чином, стає зрозумілим, що перелік суб'єктивних якостей працівника, які, на думку науковців та правників, можуть виявитися необхідними для належного виконання певної роботи, є багатограним та достатньо великим. Водночас, невідповідність працівника займаній посаді або виконуваній роботі безпосередньо має прояв у невиконанні чи неналежному виконанні останнім своїх трудових обов'язків, встановлених у трудовому договорі. Тому стає зрозумілим, що відсутність на належному рівні або недостатній рівень розвитку окремої якоїсь якості працівника, яка на думку роботодавця є необхідною для належного виконання дорученої йому роботи, має бути доведено на підставі відповідних фактичних даних (матеріальних чи документальних доказів тощо) невиконання або неналежного виконання працівником визначеної у трудовому договорі трудової функції.

1. Астрахан Е. И. Роль советского трудового права в плановом обеспечении народного хозяйства кадрами / Астрахан Е. И., Каринский С. С., Ставцева А. И. – М. : Госюриздат, 1955. – 192 с.

2. Смирнов О. В. Природа и сущность права на труд в СССР / Смирнов О. В. – М. : Юрид. лит., 1964. – 210 с.

3. Жарков В. М. Увольнение из-за несоответствия занимаемой должности / Жарков В. М. // Советское государство и право. – 1979. – № 2. – С. 118–123.

4. Белкин В. Труд: квалификация, профессия, характер и содержание / Белкин В., Белкин Е. // Экономика науки. – 1981. – № 12. – С. 20–31.

5. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред.кол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. ; Укр. енцикл., 2001. – Т. 3. 792 с.

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 30.11.2020).

7. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.11.2020).

8. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : наказ Держспоживстандарту України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 29.11.2010 № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення: 30.11.2020).

9. Лазор Л. И. Правовое регулирование аттестации работников : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Л. И. Лазор. – Харьков, 1985. – 20 с.

10. Інструкція про порядок проведення атестування поліцейських : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.11.2015 № 1465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15#n15> (дата звернення: 30.11.2020).

11. Проект Трудового кодексу України : реєстр. від 27.12.2014 № 1658. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221 (дата звернення: 30.11.2020).

Володимир Клян,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТРИВАЛОСТІ ЩОРІЧНОЇ ВІДПУСТКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Формування правової держави в умовах євроінтеграційних процесів в Україні постійно потребує належного вдосконалення у сфері нормативно-правового забезпечення у тому числі і службово-трудових відносин. Право на працю є одним з найважливіших соціальних прав, закріплених і гарантованих Конституцією. Так, у ст. 43 Конституції України закріплено положення, згідно якого кожний має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Гарантуючи право на працю, держава бере на себе обов'язок створювати умови для повного його здійснення. З цією метою зобов'язується забезпечувати рівні для всіх можливості у виборі професії і роду трудової діяльності.

Ст. 45 Конституції України визначено право для працівника на гарантований відпочинок. Це право забезпечується наданням оплачуваної щорічної відпустки, тривалість якої визначається законом. Зазначені вище принципи поширюються на усіх працівників, незалежно від їх виду діяльності.

Зміни, що відбулися після реформування пострадянської мілітаризованої моделі МВС запустили новий формат правового забезпечення, зокрема, для працівників поліції. А прийнятий у липні 2015 року Закон України «Про Національну поліцію» [1] визначив правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України.

Разом з тим цей центральний орган виконавчої влади ще переживає досить складний період реформування. Так, з одного боку законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти підвищують відповідальність цього інституту державної влади щодо охорони прав і свобод людини. З іншого боку держава, через політичні та економічні зміни, що відбуваються в суспільстві, та досить високий рівень злочинності, не в змозі належним чином забезпечити Національну поліцію матеріально-технічним, фінансовим, інформаційним та соціальним забезпеченням, яке необхідне для ефективного виконання службових завдань.

Та чи означає це, що оновлення законодавства відбулося з урахуванням недоліків практики його застосування у минулому, а з прийняттям таких змін покращився сучасний соціальний захист поліцейських? На це питання, відповідь, можливо, знайдемо ще не скоро.

Крім того зазначене вище набуває ще більшої актуальності за умов реформування трудового законодавства та перспектив прийняття нового Трудового кодексу України [2].

Згідно ст.ст. 1, 17 зазначеного Закону, поліцейський – це громадянин України, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1].

Порядок проходження служби поліцейського в Україні регламентується цим законом та іншими нормативно-правовими актами. Час відпочинку поліцейських регулюється крім відомчого закону і нормативно-правовими актами трудового законодавства. Це у свою чергу призводить до певних правових ускладнень, пов'язаних з термінологією застосування у загальних і спеціальних нормативно-правових актах та необґрунтованого звуження службово-трудова прав працівників поліції.

Так, законом України «Про відпустки» [3] для працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності встановлено ряд видів відпусток. Найбільш поширені із яких це щорічні відпустки.

Щорічна відпустка, зазвичай, є сумою основної і додаткових відпусток, що надаються працівнику. При відсутності в працівника права на додаткові відпустки, основна відпустка цілком збігається по своїй тривалості з щорічною.

В той же час у ст. 92 Закону України «Про Національну поліцію» [1] визначено інший термін, а саме: «щорічна чергова оплачувана відпустка», яка за своєю сутністю і правовою природою тотожна «основній» у трудовому законодавстві. Така правозастосовна практика ускладнює єдиний підхід до розуміння цих термінів у випадках соціально-правового захисту поліцейських.

Крім цього існують і інші правові питання, що потребують уточнення та пояснень. Мова йде щодо розуміння тривалості чергових відпусток поліцейських, що знаходиться в прямій залежності від вислуги років. Так, відповідно до ст. 93 Закону України «Про Національну поліцію» [1] за кожний повний календарний рік служби в поліції після досягнення п'ятирічного стажу служби поліцейському надається один календарний день додаткової оплачуваної відпустки, але не більш як п'ятнадцять календарних днів.

Такий підхід розрахунку тривалості чергових відпусток, на наш погляд, певним чином ускладнює роботу кадрових підрозділів. Оскільки кожного року кожному поліцейському підрозділами кадрового забезпечення необхідно персонально здійснювати перерахунок тривалості щорічної відпустки, що може привести до плутанини та порушень під час фінансових розрахунків.

До речі, як, наприклад, розраховувалися відпустки працівникам міліції колишнім Положенням про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ від 29 липня 1991 р. № 114. Так, відповідно до п. 51. особам рядового і начальницького складу поліції, які мали вислугу: менш ніж 10 років – чергова відпустка надавалася в розмірі 30 днів щорічно; від 10 до 15 років – 35 днів щорічно; від 15 до 20 років – 40 днів щорічно; від 20 років і більше – 45 днів щорічно.

З цього правила був виняток, який заключався у тому, що за рішенням Міністра внутрішніх справ могли надаватися чергові відпустки тривалістю 45 днів особам рядового і начальницького складу, які потребували подовженого відпочинку у зв'язку з особливо складними умовами служби. До даних осіб відносилися працівники ОВС, які брали участь і бойових діях і ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

У діючому законодавстві питання щодо додаткової тривалості відпусток для даних категорій працівників, а також учасників АТО, не розглядається, чим, на наш погляд, обмежує їх соціально-правові гарантії.

Чергова щорічна відпустка надається поліцейському не пізніше кінця календарного року. Разом з тим законодавством, чітко не визначено, що робити, коли поліцейський не встиг використати відпустку до кінця календарного року. На наш погляд, законодавець не у повній мірі врегулював це питання, коли зазначив, у абзаці 2 п.11 Закону, що за бажанням поліцейського невикористана частина відпустки може бути приєднана до чергової відпустки на наступний рік. Адже це може означати, що поліцейський у поточному році може взяти лише частину чергової відпустки тривалістю 10 календарних днів, а на наступний рік приєднати невикористану частину (20 днів) до чергової (30 календарних днів) і перебувати у відпустці 50 календарних днів. Та чи дозволить таку «розкіш» керівництво структурного підрозділу?

Невикористану відпустку працівник згідно зазначеного Положення про проходження служби повинен був використати не пізніше першого кварталу наступного року.

У 2012 році це питання на рівні ПКМУ від 05.12.2012 р. № 1137 «Про внесення змін до Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ» привели у відповідність до закону України «Про відпустки». І у п. 52 зазначеного Положення про проходження служби було внесено зміни у частині того, що чергова

відпустки надавалася особі рядового або начальницького складу, уже до кінця робочого року. Тому було збільшено час, коли працівник мав право використати частину відпустки, яку не встиг відбути у поточному році.

На нашу думку, даний підхід свого часу, дозволив адаптувати спеціальне відомче законодавство до загально прийнятих норм використання відпусток у трудовому праві.

Також заслуговує уваги не обумовлений у чинному законодавстві той факт, що раніше при визначенні тривалості відпусток не враховувався також час, необхідний на дорогу до місця проведення відпустки і назад, у тому числі при поділі відпустки на дві частини, а також при відкликанні працівника з відпустки. На жаль, у діючому законодавстві це питання теж ніяк не визначено. Мабуть врахували, що сучасні поліцейські не повинні довго добиратися до місця проведення відпустки, а тому і додатково часу на дорогу надавати не слід.

За діючим законодавством, тривалість чергової відпустки поліцейським в році вступу на службу до поліції України обчислюється пропорційно з дня вступу до кінця року з розрахунку однієї дванадцятої частини відпустки за кожний повний місяць служби. Це положення спеціального законодавства, на наш погляд, теж звучує соціальні гарантії поліцейських у порівнянні з іншими працівниками, яким згідно з ч. 5 ст. 10 Закону України «Про відпустки» [3], щорічна основна та додаткові відпустки повної тривалості у перший рік роботи надаються після закінчення шести місяців безперервної роботи на даному підприємстві. Тому, вважаємо за необхідне, виправити зазначене положення шляхом поширення норми трудового законодавства і на поліцейських.

Чергова відпустка тривалістю менш ніж 10 днів за бажанням поліціанта може бути надана одночасно з черговою відпусткою в наступному році. Поліцейським дозволяється, за бажанням, використовувати відпустку частинами. Одна частина відпустки має бути не менше 10 днів. На перший погляд такий підхід нібито поліпшує соціальний захист поліцейського при плануванні свого часу відпочинку, оскільки попередній регламентуючий документ надавав можливість працівникам міліції, за їх бажанням, ділити чергову відпустку в два строки, за умов права на відпустку тривалістю 40 днів і більше. При цьому одна частина відпустки мала бути не менше 30 днів.

Але разом з тим, законодавець не зазначив на які інші частини можна поділити чергову відпустку поліцейському протягом року.

Вважаємо, що дану норму слід привести у відповідність ст. 12 закону «Про відпустки» та надати можливість поліцейському використовувати час щорічної відпустки на власний розсуд.

З урахуванням зазначеного вище та з метою удосконалення нормативно-правового забезпечення часу відпустки поліцейських необхідно передбачити у Трудовому Кодексі України положення такого змісту: «Норми спеціального законодавства, які регулюють працю окремих категорій найманих працівників (зокрема поліцейських), повинні відповідати нормам Трудового Кодексу України. Не допускається погіршення положення зазначених категорій найманих працівників нормами спеціального законодавства».

1. Про Національну поліцію України : Закон України від 2.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Проект Трудового кодексу України : Проект постанови Верховної Ради України від 08.11.2019 № 2410. URL : http://https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331.

3. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Сергій Котляров,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Марина Юніна,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКАДЕМІЧНА НЕДОБРОЧЕСНІСТЬ: ПРИЧИНИ ТА МОЖЛИВІ МЕТОДИ ЗАПОБІГАННЯ

На жаль перші прояви академічної недоброчесності з'являються ще у середній школі, коли оціненню та його ролі у формуванні сприятливого академічно-доброчесного середовища серед здобувачів освіти не приділяють достатньої уваги. Адже оцінення пов'язано одразу з кількома базовими принципами академічної доброчесності: чесністю, довірою та справедливістю. Чесність та справедливість в оцінюванні впливають на формування атмосфери довіри в колективі, коли видно, що всіх оцінюють однаково, критерії для отримання оцінок – справедливі, а самі оцінки справді заслужені.

Насамперед це стосується такого явища як списування, яке педагоги називають найпоширенішим серед учнівства видом порушення. Звісно, що культура добровільного списування, яка формувалася десятиліттями, особливо під час шкільних років, коли здобувачі освіти діляться виконаними завданнями неможливо змінити швидко. При опитуванні батьків, здобувачів освіти школи, особового складу університету в тому числі вчителів, саме необ'єктивне оцінювання згадували найчастіше, коли йшлося про прояви та чинники недоброчесності. Серед причин необ'єктивного оцінювання називались особливості навчального процесу, перевантаження програм, і ставлення батьків та учнів до оцінок. Тут важливо розрізнити, що загалом згадувані ключові фактори академічної недоброчесності можна поділити на дві умовні групи: на ті, що залежать особисто від здобувачів освіти, педагогів та батьків, і на які вони можуть впливати та ті, які самі здобувачі освіти та педагоги змінити не можуть.

Таким чином, можна стверджувати, що педагоги не можуть змінити надмірного, нерегульованого навантаження навчальних програм, проте в їхніх силах зробити процес оцінювання максимально прозорим та справедливим, і пояснити здобувачам освіти вимоги та об'єктивні критерії для отримання балів. Адже саме під час навчання в школі, діти максимально повно сприймають всі настанови педагогів, і втілюють їх в подальшому навчанні. Своїми діями несвідомі вчителі та батьки, сформувавши байдуже відношення в дітей, завдали їм шкоди і великих проблем, адже після закінчення школи, здобувачі прагнуть отримати вищу освіту в омріяному ВНЗ. І викладачі стикаються з проблемою, яку принесли з собою випускники, і перед викладацьким складом ВНЗ стоїть непроста задача перевиховувати свідомість першокурсників.

Можливим шляхом вирішення даної проблеми може стати зміна підходу до оцінювання роботи здобувачів. Так, по перше, необхідно, щоб зі свого боку здобувачі вищої освіти правильно зрозуміли значення і роль оцінок для своєї освіти. Бал – це результат оцінювання їхньої чесної роботи та зусиль, обов'язковий елемент, але ніяким чином не основна мета у навчанні. Необхідно також, наскільки це можливо, провести роз'яснювальну роботу з керівним складом підрозділів ВНЗ. Часто саме через постійне нагадування про важливість балів з боку керівництва, здобувачі відчувають надмірний стрес і напругу, який у свою чергу штовхає їх до проявів академічної недоброчесності: здобути оцінку за будь-яку ціну. Важливо також продемонструвати здобувачам, що чесна, сумлінна праця і докладені зусилля винагороджуються, і що самостійно виконана робота має високу цінність, якою не можна нехтувати. Тож необхідно роз'яснювати здобувачам, що зусилля і час – це інвестиції у власні знання, які певним чином оцінюються. Для прикладу можна навести іспити ЗНО або співбесіду для працевлаштування на омріяну роботу. Чи стануть вони в таких ситуаціях так само допомагати своїм конкурентам, або давати списувати зі свого екзаменаційного арку-

ша. У ситуації зі списуванням роль педагога полягає також у тому, щоб не толерувати подібні випадки, адже це бачать всі учасники навчального процесу, і роблять для себе відповідні висновки, приймають власні етичні рішення і формують власну лінію поведінки. Відповідно не може бути однакової оцінки за самостійно виконану і списану роботу.

Розробники методичних матеріалів для вчителів «Виховуємо академічну доброчесність» Наталя Шліхта та Ірина Шліхта рекомендують оригінальний підхід до оцінювання і контролю за дотриманням академічної доброчесності під час навчання: «метод оцінки з брехнею» [1]. Цей метод полягає у наступному: «якщо у вас виникає підозра, що хтось з учнів списав, ви виставляєте йому оцінку за роботу в своєму журналі, а зверху малюєте над нею олівцем півкулю. Якщо такі оцінки з півкулями накопичуються, або з'являється оцінка в колі – доведений факт академічної недоброчесності, усі бали з брехнею анулюються. Тоді учень або учениця має пройти матеріал знову відвідавши викладача на консультації. Якщо ж нових підозр не виникне, то науковий співробітник можете стерти намальовану півкулю. Це означатиме, що такому студенту довелося довести свою доброчесність» [1].

На відміну від шкільної системи освіти, у ВНЗ існує можливість для особи, яка там навчається, розвиватися в науковій сфері, розробляючи наукові роботи, статті, тези, есе тощо. Проте в науці займатися крадіжкою чужої інтелектуальної власності, таким чином видавши її за свою, є неприпустимим. Тому на кафедрах ВНЗ створено наукові гуртки, де починаючі науковці мають змогу спілкуватися та переймати досвід у досвідчених педагогів. Саме досвідчені науковці відіграють складну, але вкрай важливу роль – направити на вірний шлях.

Наступним методом оцінювання є так зване взаємооцінювання, яке визначається як навчальний прийом, за якого здобувачі освіти спільно з педагогом розробляють правила та критерії оцінювання та визначають навчальні досягнення один одного. Такий метод активізує одразу декілька факторів, пов'язаних із формуванням культури доброчесності в колективі. Він привчає здобувачів щодо оцінки та формує у них партнерські стосунки та повагу одне до одного.

Розробники навчальних занять із формування академічної доброчесності пропонують використовувати такий метод під час оцінювання конкретних письмових завдань. Як приклад, розглянемо написання есе чи доповіді для виступу на засіданні наукового гуртка та подальшу роботу у парах із застосуванням методу взаємооцінювання. «На засідання гуртка науковий керівник розповідає, що таке есе чи доповідь, їх характеристики, з чого вони складається та основні етапи роботи над ними, наводить приклади. Після цього здобувачі виконують завдання, пишуть власні наукові праці, та діляться на пари. Керівник гуртка пояснює вимоги щодо оцінювання, з яких елементів складається оцінка і скільки балів можна заробити за той чи інший елемент виконаного завдання. Далі малює на дошці, або ж, як варіант, роздає роздруковану таблицю, відповідно до якої вони оцінюватимуть роботи один одного. Вона має містити складові елементи завдання, вимоги до них, максимально можливу кількість балів та графу для виставлення оцінок за кожний елемент. Щоб уникнути спеціального завищення чи заниження оцінок можна приховати прізвища здобувачів. З часом, коли здобувачі освіти звикнуть базувати свої оцінки на якості виконаного завдання, а не на прізвищах виконавців, можна перейти до наступного етапу, де вони вже знатимуть кого оцінюють. Запропонований метод можна використовувати не тільки для оцінки есе, але і презентацій, доповідей, рефератів, спільних та індивідуальних наукових проєктів. Головне, щоб при застосуванні цього методу педагоги чітко пояснили вимоги і критерії оцінювання та встановили однакові та зрозумілі для всіх правила гри, а також стежили за тим аби всі дотримувалися цих правил» [3, с.221-229].

Підводячи підсумок, можна зазначити, що списування в інших – це спроба за рахунок іншого отримати той самий результат, ту саму винагороду, що заслужено отримує людина, яка задля цього чесно працювала. Списування зі шпаргалок, підручників, гаджетів, інших недозволених засобів – це спроба нечесним шляхом отримати переваги там, де мала би бути чесна конкуренція. Керівники наукових гуртків повинні всіма можливими та доступними способами та засобами роз'яснити їх членам вимоги і критерії оцінювання будь-яких робіт, постійно наголошувати на обов'язковому дотриманні вимог академічної доброчесності та зробити все можливе, аби починаючі науковці змогли дотримуватися цих норм не через контроль з боку викладача, а із власного розуміння важливості таких критеріїв.

1. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма: Методичні рекомендації та програма курсу «Виховуємо академічну доброчесність» Київ, 2016. URL: <https://drive.google.com/file/d/1eE1milsrG0skzQ4RH4w5K8F0DqlXne4/view> (дата звернення: 24.02.2021).
2. Нестайко В. Оповідання «Одиниця з обманом». URL: <https://www.uklib.com.ua/books/printit.php?tid=916> (дата звернення: 16.01.2021).
3. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. *Актуальні проблеми сучасної української психології: наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. К., 2002. Вип. 22. С. 221–229.
4. Малогулко Ю.В. Затхей М.В. Проблеми академічної доброчесності в вищих навчальних закладах. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hevr/all-hevr-2018/paper/viewFile/3857/3456> (дата звернення: 24.02.2021).

Ольга Круглова,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Вікторія Комарь,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХИСТУ СПАДКОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Вагому роль в системі приватних прав людини відіграють майнові права. Їх реалізація забезпечується зокрема за рахунок реалізації спадкових прав. Важливою складовою права власності фізичної особи є її право розпорядитися власним майном на випадок своєї смерті, а також право отримати спадщину згідно закону або заповіти.

Тож, як і будь-яке інше соціальне явище, спадщина має суспільно-корисну функцію, забезпечуючи цивільний обіг та економічну стабільність у суспільстві. Можливість надавати право спадкування іншій фізичній особі є запорукою свободи волевиявлення у відносинах приватної власності.

Як правило, майно спадкодавця, що належало йому на праві приватної власності, спадкоємці розділяють між собою в рівних частках.

Певні складнощі виникають у випадку спадкування майна спадкодавця, що набуте ним у сумісності з іншими особами, можливими спадкоємцями (зазвичай мається на увазі спільно нажите майно подружжя), а отже право на майно, яке є фактично зареєстрованим на одного з подружжя.

Навіть якщо майно зареєстроване на одного із подружжя, тож спадкоємці вправі спадкувати ½ частину майна подружжя (лише частку померлого).

І в такій ситуації виникає багато непорозумінь і спорів щодо розміру спадкової маси серед спадкоємців.

Так, згідно із заявою спадкоємця, що успадкував спадщину, та згодою з одним з подружжя, що також є спадкоємцем, у свідоцтві права власності встановлюється частка померлого спадкодавця спільної власності.

Тобто частка у праві спільної сумісної власності спадкується на загальних підставах, може заповідатися до її визначення й виділу в натурі (ст. 1226 ЦК України)

Отже можливе виникнення спору між спадкоємцями серед яких буде співвласник – один з подружжя, що не бажає добровільно розділяти спільне сумісне майно, з іншими можливими спадкоємцями. [1, С.224]. На практиці виникає широке коло питань у спадкоємців - як домогтися правосуддя та захисти свої права? В такій ситуації захистити свої права можливо лише через суд, який вирішує спірні питання з приватної сфери життя й забезпечує захист прав людини.

Однак завжди слід пам'ятати про те, що суд може здійснювати свої функції виключно з ініціативи зацікавлених осіб, тобто тих чий права порушені, оспорені чи невизнані за умови дотримання ними вимог цивільного-процесуального законодавства щодо подачі позовної заяви тощо. Усе це потребує вкладання матеріальних, часових ресурсів тощо.

Наступною особливістю захисту прав людини в умовах спадкування, є порядок задоволення вимог кредитора спадкодавця. Адже до спадкової маси входить усе майно спадкодавця, що належало йому на момент смерті, в тому числі боргові зобов'язання. У таких умовах сам позикодавець має уважно поставитись до реалізації своїх прав, адже можуть з'явитися труднощі у такої особи, що надала позику чи уклала інші фінансові договори з померлою особою, стосовно повернення запозичених матеріальних благ боржнику.

Відповідно до ст. 1281 ЦК України, кредитору необхідно дізнавшись про смерть боржника, протягом 6 місяців подати свої претензії до спадкоємців, незалежно від настання строків вимоги. Але якщо кредитор не знав про відкриття спадщини, то свої вимоги до спадкоємців він має право пред'являти лише протягом одного року з моменту настання строку вимоги [2].

Проблема згаяних строків прийняття спадщини, пред'явлення претензій кредитора спадкодавця тощо є актуальною у зв'язку з правовою необізнаністю суспільства. Отже, це важливий момент у напрямку забезпечення належного захисту приватних прав фізичних осіб.

Коли ж спадкоємець допустив пропуск шестимісячного строку щодо прийняття спадщини спадкодавця, а відповідно втратив право на її прийняття, то слід знати, що закон допускає можливість продовження цих строків. Вирішення цього питання можливе за умови подання позову до суду про можливість подовження строків прийняття спадщини, довівши що на це була поважна причина, можливо це пов'язано з хворобою, відрядженням по роботі, та інші. Для підтвердження таких фактів спадкоємець має в обов'язковому порядку надати докази.

Трапляються ситуації коли родичі померлої особи несподівано дізнаються про наявність заповіту, що складений на користь особи, якій спадкодавець, за їхньою думкою, не заповів би майно.

Згідно положень законодавства, спадкоємці мають право подати позов до суду щодо визнання заповіту недійсним враховуючи підстави, які передбачені ст. 1257 ЦК України.

Заповіт спадкодавця може бути складений проти його бажання чи у разі застосування до спадкодавця фізичного, психічного тиску з боку зацікавленої в цьому сторони, чи можливо сам спадкодавець на момент складання заповіту не міг усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Відповідні обставини можливо засвідчувати тільки відповідно до результатів судового психологічно-психіатричного аналізу згідно з доказів, пояснень свідків, та медичних документів.

В інших випадках без необхідності в проведенні експертизи суд вірогідно визнає заповіт недійсним враховуючи підстави недодержання форм та способу посвідчення заповіту [2].

Однією з проблем заповідального зобов'язання що несе за собою певні правові наслідки (оскарження дій виконавця заповіту; пред'явлення позову про усунення виконавця заповіту) є невиконання виконавцем заповіту своїх повноважень. В дію вступає поняття цивільно-правової відповідальності виконавця заповіту що має специфічні ознаки. Спадкоємець що вказаний у заповіті притягається до цивільно-правової відповідальності у формі відшкодування збитків, що спричинені невиконанням вимог ч. 2, 3 ст. 1295 ЦК України.

Щодо встановлення розміру збитків, заподіяних спадкоємцям, то для цього застосовуються загальні норми відшкодування збитків, завданих внаслідок порушення зобов'язання [3].

У цілому, на сьогоднішній день виникає безліч проблемних питань щодо реалізації спадкових прав фізичних осіб. Більшість з них - через відсутність правовстановлюючих документів на майно спадкодавця, відсутність документів, що підтверджували б певні стосунки між спадкодавцем і спадкоємцем, та інші проблеми з якими стикаються особи внаслідок своєї цивільно-правової необізнаності.

Однак, якщо вищезазначені проблеми вирішуються шляхом підвищення правової свідомості фізичної особи, мотивуванням до охайного, належного ставлення до правового оформлення фактів, що матимуть юридичне значення на майбутнє тощо, то є ряд проблем у самому правовому регулювання спадкових правовідносин, що заважає високому рівню правового захисту спадкових прав.

Зокрема до таких правових недоліків, вважаємо слід віднести наступне: відсутність положень щодо позбавлення чи скасування обов'язкової частки у спадщині; складання заповіту в письмовій формі особою, що знаходиться в надзвичайній ситуації; залишається невизначеним спадкування майна на яке було складено спільний заповіт подружжя, на яке накладено заборону, після смерті одного з подружжя, якщо особа, яка призначена спадкоємцем у спільному заповіті теж помирає.

Проблемним нам вбачається й існування норми в спадковому праві, яка допускає такий вид заповіту як секретних заповітів (ст.1249 ЦК України). При посвідченні секретних заповітів нотаріус не ознайомлюється зі змістом [5]. Внаслідок цього спадкодавець може допустити помилку, чи може незрозуміло викласти свою волю, чи неправильно зрозумівши закон – висловитися некоректно тощо. Все це стане причиною визнання положень секретного заповіту недійсними, незаконними. Але заповідач вже не зможе його змінити і спадкування відбуватиметься за законом, а не за особистим волевиявленням. Тому нами вбачається, що існування в законодавстві такого виду заповіту є скоріш негативним фактором для забезпечення приватних прав людини.

Таким чином, перспектива захисту своїх спадкових прав перш за все залежить від рівня правосвідомості самої фізичної особи, ініціативності її у напрямку відновлення та визнання своїх приватних прав, вміння відстоювати свої права на майно тощо. Сучасні умови життя - діджеталізація, інноваційні можливості сьогодення аби отримувати актуальну правову інформацію з чинними змінами, вміння звертати увагу на можливі недоліки - стають у нагоді і підвищують стандарти життя сучасної людини в країні з європейськими спрямуванням розвитку.

1. Навчальний посібник. Цивільне право: загальна частина. Практикум : навч. посіб. [для студ.вищ. навч. закладів] / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с.

2. Всеукраїнське професійне юридичне видання : «Юридична газета online», стаття: «Проблеми спадкування» Анастасія Гурська «Клочков та Партнери, АО» партнер, адвокат. Видавець: ТОВ «Юридична газета» з 2003 року, м. Київ. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/problemsi-spadkuvannya.html>

3. Кухарев О.Є. Виконання заповіту: проблеми теорії та практики: Монографія. Х. : ТОВ «Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив», 2009. 263 с.

4. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. Станом на 2 січ. 2020 р.: (ОФЦ, ТЕКСТ). К.: ПАЛІВОДА А. В., 2020. 456 с.

5. Про нотаріат: Закон України від 02.09.2003 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення 23.02.2021).

Марина Поліщук,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ

Протягом розвитку процесуального законодавства по різному здійснювалася законодавча регламентація прав, обов'язків і повноважень суб'єктів процесуальної діяльності.

Відповідно до ст.8 Загальної декларації прав людини, кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих конституцією або законом [1, с.20].

Стаття 124 Конституції України закріпила, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі. це положення є для законодавства принципова новим свідчить про розширення судової юрисдикції та

необхідності теоретичної розробки проблем правового становища судових Органів в цивільному судочинстві. Постановка проблем, викладені у цій статті, и їх зв'язок з найважливішими завдання науки

Цивільного процесуального права и практикою застосування законодавства полягає в необхідності вивчення та вдосконалення деяк елементів правового статусу судів апеляційної інстанції в цивільному судочинстві.

Правове становище суду відзначається правосуб'єктність, структурними компонентами якої є юрисдикція, а також предметні и функціональні повноваження [3, с.52-55].

В.В.Комаров зазначає, що абстрактної, єдиної для всіх процесуальної правосуб'єктності не існує, а існує правосуб'єктність суду, сторін, третіх осіб, прокурора, свідків і т.д. правосуб'єктність є специфічна особливість суб'єктів цивільного процесуального права, яка робить їх носіями прав і обов'язків, дає можливість вступати в цивільні процесуальні правовідносини [1, с. 15]. А.К.Сергун вважає, що стосовно суду треба говорити не про цивільну процесуальну правоздатності, а про комплекс його владних повноважень, якими він наділений за законом [4, с. 75].

Вельми своєрідну точку зору висловив В.Н.Щеглов, який вважає, що правоздатність та дієздатність повинні бути збережені стосовно громадянам і юридичним особам, є в цивільному процесі сторонами і третіми особами. Тут цивільна процесуальна правосуб'єктність виступає як родове поняття, а по відношенню до всіх інших суб'єктів громадянського процесу воно є

єдиним поняттям, що включає одночасно і процесуальну дієздатність, і правоздатність [3, с. 107-109].

В даний час цивільна процесуальна правосуб'єктність законодавчо не закріплена. Чинний цивільно-процесуальний кодекс України використовує поняття "правосуб'єктність" і "дієздатність", закріплюючи можливість володіння правоздатністю тільки за сторонами. Отже, коло осіб, наділених цивільною процесуальною правосуб'єктністю, не збігається з колом осіб, які наділені цивільною процесуальною правосуб'єктністю.

На мою думку, така точка зору недостатньо обґрунтована, оскільки, як уже зазначалося, правосуб'єктністю володіють усі без винятку учасники цивільного процесу, але у кожного учасника правосуб'єктність строго індивідуальна.

Краще було б назвати правосуб'єктність як галузеву і конкретну. У даному випадку правосуб'єктність включається не тільки можливість виступати в якості учасника правовідносини (правоздатність і дієздатність), але і інші конкретні права і обов'язки, надані законом. Кожен учасник цивільного процесу має властивою тільки йому правосуб'єктність.

Цивільно-процесуальна правосуб'єктність, таким чином, закріплює правове становище суб'єктів цивільного процесуального права.

Отже, єдиної правосуб'єктності для всіх суб'єктів цивільного процесу не існує. Необхідно говорити про правосуб'єктності суду, сторін, третіх осіб, прокурора, свідків і т.д., оскільки всі вони в процесі виконують строю певну роль з конкретними правами і обов'язками. [4, с. 5].

Правосуб'єктність також закріплює коло осіб, які можуть бути суб'єктами прав і обов'язків, конкретизуючи тим самим коло правовідносин, що виникають на основі правосуб'єктності [1, с. 15].

Громадянська процесуальна правосуб'єктність, таким чином, є передумовою виникнення цивільних процесуальних правовідносин, що визначає правовий статус кожного учасника процесу і наділяє останнього конкретними правами і обов'язками. Для кожного суб'єкта цивільного процесуального права вона, специфічна.

1. Конвенція про захист прав і основних свобод людини Офіційний вісник України. 1998. № 13. Ст.272.

2. Бобрик В.І. Теоретичні передумови оптимізації цивілістичного судочинства: монографія. Київ : МП Леся, 2014. 86 с.

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.

4. Ткачук О. Спрощене провадження – новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура. Право України. 2017. № 8. С. 45–56.

5. Ткачук О. Сучасні проблеми і напрямки спрощення судових процедур у цивільному судочинстві України. Підприємство, господарство і право. 2016. № 5. С. 19–24.

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.04.2004 року. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-42. Ст. 492.

7. Regulation (EU) 2015/2421 of the European Parliament and of the Council. December, 16 2015. Official Journal of the European Union. 2015. L 341/1.

Кирило Степаненко,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Олексій Пікуль,
студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ З УНІФІКАЦІЇ ПРИВАТНОГО ТОРГОВОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Свідченням суспільного інтересу в приватних торгових відносинах є міжнародні угоди про уніфікацію стандартів, що регулюють ці відносини. Єдине регулювання допомагає зменшити ризики, пов'язані з торговими питаннями, сприяє вирішенню суперечок, підвищує ефективність цих угод і, відповідно, забезпечує зростання національної економіки. Таким чином, укладення державами договорів про міжнародне приватне право є загальною потребою, а сам договір є юридичним фактом, який вказує на суспільний інтерес. Водночас приватні інтереси закріплені у змісті цих угод, що виправдовує включення міжнародних угод у джерела міжнародного приватного права.

Наявність двох видів норм у міжнародному приватному праві з природної точки зору стало однією з причин обговорення класифікації міжнародного приватного права, як елемента структури права. Враховуючи те, що суть цієї дискусії ще не встановлена, хотілось би зробити кілька поглядів на це.

З того, що норми міжнародного приватного права мають різну юридичну природу, впливає, що вони мають різну системну юрисдикцію. Злиття цих норм в один правовий комплекс, який, на думку деяких юристів, є міжнародним приватним правом, не впливає на їх становище в правовій системі. Так, Ю. Колосов зазначає, що різні національності суб'єктів міжнародного приватного права наближають міжнародне приватне право до міжнародного публічного права і що їх справжня природа збігається з природою суб'єктів внутрішнього права. У такому випадку навіть ті норми національного законодавства, які спеціально прийняті для регулювання відносин з іноземним елементом, залишаються в системі відповідного національного законодавства [1, с. 148]. Застосування стандартів міжнародних договорів до міжнародних цивільних та внутрішніх відносин не є підставою говорити про зміну їх природи і, отже, їх системної приналежності.

Все більше вчених схиляється до таких структурних об'єктів міжнародного приватного права, як полісистемний комплекс або міжсистемна юридична освіта. Як пише А. Богатирьов, «міжнародне приватне право ... можна розглядати як особливу між системну освіту, що стоїть між незалежними та автономними системами права (національним правом та міжнародним правом)» [2, с. 65]. Крім того, у своєму дослідженні взаємодії певних частин міжнародного та національного права Б. Нефедов пропонує нову правову категорію – міжсистемну надгалузеву освіту, яка за визначенням включає міжнародне приватне право [3, с. 25].

Посилання на загальну теорію права підтверджує, що недостатньо підстав говорити про міжнародне приватне право, як про окрему систему (окрему від системи міжнародного права та системи національного права). З точки зору цієї науки, термін система «означає, що право - це певна цілісна сутність, що складається з багатьох елементів, що перебувають у певному взаємозв'язку (субординація, координація, функціональна залежність тощо). ...

Об'єктивно сформований між окремими нормами (або групами норм) зв'язок надає їм певної структурної єдності. ... Єдність та відособленість (диференціація) є необхідними умовами системної організації права » [4, с. 168]. Норми міжнародного приватного права, закріплені в різних національних правових системах, не пов'язані між собою і, отже, не становлять єдності. У кожній національній правовій системі ці норми пов'язані з іншими (відповідно до загальних принципів, узгоджених, наприклад, з точки зору характеру та обсягу наданих прав) в одну систему, тобто вони виступають елементами цієї системи. На думку Л. Ануфрієва, адекватною характеристикою структурного стану МПП є його кваліфікація, як підсистеми внутрішнього (національного) права [5, с. 60].

Отже, міжнародне приватне право має власну систему регулювання, тобто існує багато національних систем регулювання, які разом не є системою регулювання. Комплекс, до якого прихильники відповідного підходу до міжнародного приватного права включають національні норми міжнародного приватного права різних держав та норми міжнародних договорів, також має певні особливості правової системи. На це вказує, по-перше, визнання основних принципів міжнародного права фундаментальними нормами міжнародного приватного права; по-друге, існування єдиної основи міжнародного приватного права; по-третє, все більш уніфіковані стандарти в результаті укладення відповідних універсальних та регіональних угод.

Визначення міжнародного приватного права як підсистеми національного права не є повною відповіддю на питання про його класифікацію, оскільки воно ігнорує норми, що регулюють приватні відносини міжнародного характеру, що регулюються методом міжнародного публічного права. Також неможливо розділити міжнародні договори на джерела виключно публічного або виключно приватного права. Будь-який міжнародний договір, як міждержавна угода, незалежно від його змісту, є актом публічного права.

Важливо також, що застосування стандартів міжнародних договорів до приватних відносин міжнародного характеру регулюється міжнародним публічним правом з метою виконання зобов'язань держав, які уклали відповідний договір. Крім того, ці угоди містять положення, адресовані безпосередньо державам-учасникам.

Міжнародний договір, як основа встановлення суспільних відносин може, отже, бути джерелом норм, що мають однакову правову природу, але різняться між собою предметом регулювання (в одному випадку - це суспільні відносини, в іншому - приватні) та предметом інтересу в цих відносинах, той самий.

Характеристика права міжнародної торгівлі повинна базуватися на тому, що це сукупність норм, які є єдиними за своїм характером, але відрізняються за своїми зобов'язаннями: (а) правила для прямих учасників міжнародних угод та (б) правила для приватних осіб.

Отже, з точки зору суспільних інтересів, важливо, щоб держави виконували всі прийняті ними зобов'язання, в тому числі ті, що вимагають від них забезпечення порядку в цивільно-правових відносинах міжнародного характеру.

1. Колосов Ю.М. Рец. на кн .: Міжнародне повітряне право. Москва: Междунар. відносини, 1980. 351 с. 2016. № 7. С. 146-149.

2. Богатирьов А.Г. Інвестиційне право. Москва: Російське право, 2013. 272с.

3. Нефедов Б.І. Співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права: проблема формування міжсистемних утворень: авто-реф. дис. ... докт. юрид. наук. Москва, 2011. 56 с.

4. Лазарева В.В. Загальна теорія права і держави: навч. для юрид. вузів. Москва .: МАУП, 2015. 472 с.

5. Ануфрієва Л.П. Співвідношення міжнародного публічного та міжнародного приватного права: правові категорії. Москва: СПАРК, 2014. 415 с.

Артем Ярошенко,
доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ВИКЛИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

На теперішній час Україна перебуває в умовах збройної агресії, що зафіксовано у постанові Верховної Ради України від 20.03.2018 № 2356-VIII [1]. В той же час, у країні продовжується побудова системи державних органів, приймається відповідна нормативно-правова база. Особливе місце займає реформа судової системи, з огляду на її роль у функціонуванні розвинутої правової держави. Вважається, що нова судова реформа розпочалася після прийняття в червні 2016 року нової редакції закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2]. Наразі розпочата реформа продовжується, – готуються нові законопроекти про Вищу раду правосуддя та питання відбору Вищої кваліфікаційної комісії суддів, запуск Вищого суду з питань інтелектуальної власності, який має стати майданчиком для впровадження повноцінного електронного судочинства на базі Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [3].

Зазначені законодавчі зміни покликані суттєво оптимізувати судочинство і зробити правосуддя більш доступним кожній особі. Для ефективного функціонування судової влади необхідно не лише створити систему судів, здатних оперативно розглядати справи за всіма видами проваджень, а й забезпечити нормативне закріплення відповідних процесуальних норм [4, с. 263].

Роль суддів в умовах реальної загрози незалежності держави, як під час війни у традиційному сенсі, так і під час «гібридної війни» залишається незмінною – вони повинні тлумачити та захищати закон в міру своїх можливостей, відповідно до своєї конституційної ролі, будучи захищеними від зовнішнього тиску. Основоположним принципом діяльності судової влади, який необхідний для належного функціонування судів, – є принцип незалежності судової влади. Під час воєнного конфлікту потреба в незалежності судової влади набуває додаткової актуальності та значення, проте саме в таких умовах є найбільш вразливою, та піддається загрозам як всередині судової системи, так і ззовні. Під зовнішнім тиском мається на увазі вплив з боку інших гілок влади, Президента або, навіть, громадськості (громадських організацій та рухів) тощо. Реальною є загроза впливу Президента, парламенту чи органів виконавчої влади на суд, оскільки вони приймають рішення щодо забезпечення національної безпеки, які потенційно можуть впливати на стан дотримання прав та свобод громадян. Такі дії можуть виправдовуватись метою зберегти народ чи суспільство в безпеці. Часто подібний тиск проявляється у вигляді погрози судам, в тому числі погрози позбавити певних суддів чи навіть цілі окремі суди повноважень. Внутрішні проблеми проявляються у вигляді того, що судді можуть ставити під сумнів своє право або здатність виносити необхідні, потенційно небезпечні рішення в той самий час, коли найбільш важливо, щоб вони здійснювали свої повноваження в повному обсязі. Ця стурбованість посилюється тим фактом, що судова система, за своєю правовою природою, є консервативним інститутом, а судді, як правило, консервативні люди, які не люблять протиріч, ризику і змін.

На теперішній час, в Україні, загроза незалежності судових органів відчувається особливо сильно. Це стосується не стільки заяв політиків та посадовців, незадоволених певним рішенням суду, у яких вони закликають позбавити суддів повноважень чи взагалі реформувати певний суд. В першу чергу, небезпеку створює страшна реальність того, що в нашій державі вже восьмий рік продовжуються бойові дії на сході країн та стан «гібридної війни», який торкнувся всіх сфер суспільного життя. Україна зіткнулася з конфліктом, який не має ні прогнозованого, ні передбачуваного кінця, і, таким чином, з перспективою того, що пов'язані з війною виклики конституційним правам і незалежності судових органів, які зазвичай зникають із закінченням конфлікту, триватимуть без ослаблення в невизначеному майбутньому. В епоху «нескінченної війни» будь-яке прагнення суддів послабити необхідну конституційну пильність не тільки поставить під загрозу основні права на недотор-

канність приватного життя і свободу, але і ускладнить протидію іншим, не пов'язаним з війною викликам незалежності судової системи і, як наслідок, завдасть шкоди всім нашим основним правам і свободам.

Основне питання, полягає в тому, чи повинна роль судді змінитися під час війни. На нашу думку, хоч функція суддів не змінюється, спосіб, досягнення балансу інтересів, який часто застосовується в справах стосовно захисту конституційних прав та свобод – змінюється. Під час надзвичайної ситуації, в багатьох випадках, надається більша вага інтересам владних структур у справах, які стосуються національної безпеки, ніж в інші, «мирні» часи. Випадки коли інтересам владних структур під час захисту національної безпеки в періоди військових конфліктів надається пріоритет, загалом, є поширеною світовою практикою. Проте, в саме такі часи зростає небезпека, що певні обшуки або затримання, які можуть бути неконституційними в мирний час, можуть вважатися конституційними під час війни – не тому, що роль судді відрізняється, і не тому, що суди обмежують свою конституційно визначену роль, а тому, що державний інтерес, який може бути недостатнім для виправдання таких дій у мирний час, може бути визнаний достатнім, щоб виправдати такі дії під час надзвичайного стану в країні. Однак суди ні в якому разі не повинні допускати, щоб забезпечення балансу між національною безпекою та втручанням у приватне життя, перетворилося на рутинне «ліцензування» неприборканої та неконтрольованої державної влади.

Підсумовуючи, варто зазначити, що роль судової системи полягає в тому, щоб інтерпретувати закон в міру своїх можливостей, не беручи до уваги особисті упередження або зовнішній тиск. Суди повинні розглядати дії суб'єктів владних повноважень, особливо у питаннях, що стосуються свободи окремих осіб особливо уважно, особливо зараз – у часи, коли громадянські права та свободи знаходяться в найбільшій небезпеці. Під час нинішньої кризи, конституційно закріплена функція судової влади не лише не зменшує своєї ваги, а навпаки – є навіть більш важлива під час надзвичайних подій у країні, ніж у звичайний час.

1. Про комплекс невідкладних заходів щодо практичної реалізації міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України: Постанова Верховної Ради України від 20.03.2018 № 2356-VIII. *Голос України*. 2018. № 63.

2. Судова реформа. URL: <https://product.ligazakon.ua/sudova-reforma-2/> (дата звернення 24.02.2021).

3. Володимир Зеленський наголосив на важливості проведення реформи судової системи. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/193631-zelenskiy-nagolosiv-na-vazhli-vosti-provedennya-reformi-sudovoyi-sistemi> (дата звернення: 24.02.2021).

4. Ярошенко А., Костенко О. Визначення судової юрисдикції (підсудності) при вирішенні спорів у публічно-закупівельній сфері. *Юридичний журнал «Право України»*. 2020. № 8. С. 262–275.

Людмила Андрієвська,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НОТАРІУСІВ ТА ВИКОНАВЦІВ З ПРИВОДУ ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ НОТАРІУСІВ

Вчинення нотаріусом виконавчого напису полягає в посвідченні права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна. Виконавчий напис надає стягувачу можливість в позасудовому порядку реалізувати примусове виконання зобов'язання боржником, а це значна економія часу та коштів. Важливою ознакою виконавчого напису нотаріуса є безспірність. Для доведення безспірності стягувач подає нотаріусу необхідний пакет документів, затверджений Постановою КМУ від 29.06.1999 року №1172. Серветник А.Г. пропонує у своєму дослідженні значно розширити коло документів у деяких пунктах цієї Постанови, на основі яких нотаріус прийматиме рішення про безспірність при прийнятті рішення щодо здійснення виконавчого напису [1, с.312].

Звертаючи увагу на велику кількість прогалин та колізій у законодавстві, що регулює

питання як щодо вчинення виконавчих написів нотаріуса, так і прийняття цих написів до виконання, на практиці деякі нотаріуси взагалі відмовляються вчиняти виконавчі написи. Це пов'язано не лише з колізійністю законодавства, а також з неоднозначністю судової практики щодо оскарження виконавчих написів [2, с.39].

Відповідно до Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 року, виконавчий напис пред'являється до виконання протягом одного року з моменту його вчинення. А згідно із Законом України «Про виконавче провадження, виконавчі документи пред'являються протягом трьох років, крім посвідчень комісій по трудових спорах та виконавчих документів, де стягувачем є держава або державний орган встановлений строк три місяці. Застережень щодо виконавчого напису чинний Закон не має. Ця ситуація призводить до суперечностей у правозастосуванні, що потребує законодавчого врегулювання. ЗУ «Про виконавче провадження» є спеціальним, до того ж прийнятий пізніше. На думку Серветник А.Г., ст. 12 ЗУ «Про виконавче провадження» слід доповнити у частині спеціального строку для виконавчого напису нотаріуса [3, с.71]. Практики вважають, що річного строку для виконавчого напису цілком достатньо.

Дискусійним залишається питання щодо поновлення пропущеного строку на пред'явлення виконавчого напису до виконання. Деякі науковці стверджують, що такий строк не може бути поновленим. Хоча у ч.2 ст. 433 ЦПК України заява про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа виданого іншими, ніж суд органами або посадовими особами подається до суду за місцем виконання відповідного рішення. Тому подання заяви про поновлення пропущеного строку здійснюється за місцем відповідного виконавчого напису нотаріуса [4].

Також значних труднощів на практиці завдає те, що вимоги щодо оформлення виконавчого напису зазначені в ЗУ «Про нотаріат» та в ЗУ «Про виконавче провадження» є різними. Це призводить до того, що відділи ДВС відмовляють у відкритті виконавчого провадження. Хоча і нотаріус, і приватний виконавець дотримувалися вимог законодавства, яке регламентує їх діяльність. Суди при розгляді даної категорії справ відмовляють в задоволенні позову щодо законності відмови у відкритті виконавчого провадження та керуються вимогами ЗУ «Про виконавче провадження», оскільки цей закон був прийнятий пізніше [5, с. 9].

Судова практика з питань визнання виконавчих написів такими, що не підлягають виконанню є неоднозначною. Нотаріуси у таких справах беруть участь як треті особи, що не заявляють самостійних вимог. Активна позиція нотаріуса в процесі розгляду справи є важливою, оскільки задоволення позову може спричинити негативні наслідки для нотаріуса. Якщо буде виявлено умисне порушення нотаріусом вимог законодавства, то це може призвести до постановлення судом окремої ухвали про подальше притягнення нотаріуса до дисциплінарної відповідальності. Проте часто буває, що нотаріуси по цій категорії справ просто ігнорують судовий процес [6, с. 6-9].

Отже, можна зробити висновок, що в законодавстві, що регламентує підстави та порядок здійснення виконавчих написів існує велика кількість прогалин та колізій. Науковці пропонують можливі шляхи їх усунення, але і в судовій практиці ще не сформовано чіткого підходу до розгляду справ щодо оскарження виконавчих написів. Ці неоднозначності як з боку законодавства, так і судової практики призводить до того, що деякі нотаріуси для уникнення дисциплінарної відповідальності взагалі не вчиняють виконавчих написів чи не приймають участь у судових засіданнях.

1. Серветник А.Г. Виконавчий напис нотаріуса як виконавчий документ. Вісник академії правових наук. 2018. вип.1. с.24-27

2. Строкач І.І. Особливості примусового виконання рішень судів та виконавчих написів нотаріуса. 2019. вип.3. с.39-43

3. Фурса С.Я. Правозахист як складова нотаріальної функції. Нотаріат України. 2015. вип. 47. с.71-72

4. Бабич В.А. Державна виконавча служба: правова природа та перспективи реформування. веб-сайт URL:www.uifuture.org.

5. Білоусов Ю.В. Чергові зміни до законодавства про виконавче провадження крок вперед чи термінологічна еквілібристика. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. 2018. вип. 2.с.9-14

6. Фурса С.Я. Теоретичні основи виконавчих процесуальних відносин. 2019. вип. 5. с.6-9

Оксана Поклонська,
викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ФОРМИ ТРУДОВОЇ КНИЖКИ В УКРАЇНІ

Перед кожною правовою, незалежною, демократичною, економічно розвиненою державою постає вимога розвитку суспільства з появою діджиталізації. Не оминуло це й трудові правовідносини, а саме питання, які стосуються трудової книжки працюючого громадянина.

В першу чергу, слід зазначити, що дане питання досліджували багато вчених, зокрема Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, Г. С. Гончарова, В. В. Жернаков, В. В. Лазор, Л. І. Лазор, М. І. Іншин, А. Р. Мацюк, П. Д. Пилипенко, О. І. Процевський, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та інші [3, с.147]. Але враховуючи те, що дана сфера набирає все більше обертів розвитку, тому й стає актуальнішим досконале її вивчення.

Відповідно до норм чинного законодавства, основним документом, який відображає всю трудову діяльність працівника є трудова книжка [1].

Відомо, що історія трудової книжки бере свій початок ще за часів правління Наполеона I Бонапарта. У своєму дослідженні, професор Андрусишин Б. І., робить слушний висновок, що саме за часів Великої французької революції і правління Наполеона I Бонапарта відбулося народження трудової книжки у сучасному розумінні [3, с.148].

Необхідність існування даного документу, що фіксує всю історію трудових відносин працівника, останнім часом є предметом як наукових, так і політичних дискусій [3, с.148]. Адже, у таких країнах як Болгарія, Естонія, Іспанія, Латвія, Литва трудові книжки на паперових носіях вже тривалий час як замінені обліком в електронному форматі в реєстрах страхового стажу. Так, наприклад, у Австрії, Італії, та Франції використовується електронна система страхових полісів. А в США, вже близько двадцяти років діє електронна пенсійна система. І практичний досвід вище згаданих країн показує, що жодна з них не повернулася до трудових книжок, тому доволі чітко вбачається, що Україні також варто поступово відмовитися від документу в паперовій формі та врахувати сучасні тенденції обліку трудової діяльності [5].

Так, на початку серпня 2015 року Міністерство економічного розвитку та торгівлі України опублікувало, на своєму сайті, законопроект за яким скасовуються трудові книжки працівників. Відповідно до проекту, при влаштуванні на роботу достатньо буде подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, заяву та резюме у вільній формі з інформацією про освіту, досвід роботи та професійні навички. Для підтвердження стажу працівника планується використовувати інформацію із бази даних персоніфікованого обліку громадян, додавши до неї декілька розділів, в тому числі розділ про посаду працівника [3, с.148].

На території України персоніфікація була запроваджена в 1998 році: Указом Президента України “Про заходи щодо впровадження персоніфікованого обліку відомостей у системі обов’язкового державного пенсійного страхування”. На виконання даного Указу було прийнято ряд нормативних актів, що визначили механізм персоніфікації. Персоніфікація – це облік і зберігання в Пенсійному фонді переданої йому інформації про трудовий стаж, заробіток і пенсійні внески працівників. Запровадження персоніфікованого обліку відомостей мало на меті вдосконалення умов призначення пенсій та порядку обчислення їх розміру. По суті, персоніфікація є одним із способів точного облікування відомостей, необхідних для реалізації права на пенсію та здійснення диференціації її розміру залежно від трудового внеску особи [3, с.148-149].

Слід зазначити, що заміна трудової книжки персоніфікованою картою не відобразить “життєвої” історії працівника, а лише зафіксує кількість відпрацьованих років та сумлінність роботодавця в частині сплати страхових внесків з доходу працівника [3, с.149].

Від 10.06.2020 року було зареєстровано проект Закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній

формі" № 3623, який пройшовши довгий шлях розгляду було прийнято 05.02.2021. Ним запроваджується облік трудової діяльності працівника в електронній формі в реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування [2].

Даний Закон передбачає такі основні позиції:

Ї роботодавець та працівник повинні внести документи щодо трудової діяльності працівника в електронному вигляді до Реєстру соціального страхування через веб-портал електронних послуг Пенсійного Фонду України (далі - ПФУ);

Ї автоматичне нарахування пенсій, тобто без звернення особи до ПФУ, з наступного дня після настання пенсійного віку [5].

Складно не погодитися, що в свідомості людини, яка довго будувала кар'єру, наприклад, державного службовця, трудова книжка – це щось на кшталт літопису досягнень, і тому розлучатися з нею шкода [3, с.149] й звикнути до нового її формату також не просто. Але не дивлячись на це, реалізація Закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі" має свої переваги як для держави в цілому, так і для роботодавцю та працівника.

Зі сторони роботодавця, можемо зазначити, що не потрібно буде вести книгу обліку трудових книжок і вкладишів до них, забезпечувати наявність металевих сейфів та вогнетривких шаф для їх зберігання та робити копії документів на вимогу працівника, що означає тиме значну економію часу кадрової служби. Також, зникає ризик втрати трудової книжки.

Доцільно зазначити, що перехід до електронної форми трудових книжок для роботодавця, в першу чергу, буде містити економію ресурсів. Так, наприклад, неурядова організація EasyBusiness наводить дані, що скасування трудових книжок дасть змогу заощаджувати роботодавцям близько 500 млн грн щороку. Позитивним аспектом саме такого способу переходу до електронного обліку трудової діяльності вважаємо й те, що від роботодавця не вимагається значної підготовки – варто лише подбати, щоб в уповноваженій особі був кваліфікований електронний підпис, аби без проблем здійснювати внесення потрібних сканкопій до Державного реєстру [5].

Що ж до переваг електронної трудової книжки для працівника, можемо зазначити наступне:

Ї економію часу, адже завдяки автоматизації всіх процесів, таких як нарахування пенсії, їм не доведеться зайві рази звертатися до ПФУ чи інших державних органів;

Ї належне зберігання документів та відсутності можливості незаконного внесення до них будь-яких змін;

Ї переглят електронних документів у будь-який час [5].

Також, знаходять свої переваги в даній формі трудової книжки й державні органи, адже ведення обліку трудової діяльності в електронному вигляді спростить доступ до інформації про набутий стаж працівників для призначення виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [5].

Не дивлячись на переваги впровадження електронної трудової книжки, доцільно звернути увагу, й на негативні фактори. Так, в першу чергу, розширення реєстру зажадає додаткових ресурсів — як людських, так і матеріальних. Експерти Головного науково-експертного управління підкреслюють й важливість створення надійної системи захисту від стороннього втручання до реєстру, який буде містити особисті дані громадян.

Але не дивлячись на це, жоден спеціаліст не може впевнено заявити про суцільну безпеку реєстру спеціального веб-порталу електронних послуг ПФУ, враховуючи, що існує чимало осіб, які володіють спеціальними знаннями в інформаційно-телекомунікаційній сфері, завдяки яким може спостерігатися втручання до будь-якої електронної системи будь-якого органу. На жаль, від цього ніхто не застрахований [4].

У свою чергу, адвокат Олександр Таламанчук визначає наступні позитивні та негативні моменти розвитку суспільства в даному напрямку: «Переваги електронних трудових книжок — це ведення кадрової інформації в спеціалізованих базах даних і захист цих даних від втрат, несанкціонованого доступу і підробоюк. Але є і мінуси: небезпека злому і проблеми правового регулювання, а також технічні складності і відсутність у багатьох доступу до інтернету. Але, в Іспанії, наприклад, є система *Vida Laboral* (трудова життя), до неї вносяться дані про всі прийоми на роботу і звільнення, звідти інформація автоматично надходить до міністерства праці і фонду соціального страхування» [4].

Отже, виходячи з вище викладеного, можна стверджувати, що розвиток суспільства в

напрямку запровадження електронної форми трудової книжки перспективний та має ряд переваг як для державних органів та роботодавця, так і для працівників в цілому. Зокрема, це економія часу, належне зберігання трудової книжки та відсутність можливості її втрати. Але й виникають питання з приводу безпеки збереження інформації в електронному форматі. Тому задля ефективності розвитку даного напрямку, доцільно створити надійну систему захисту.

1. Кодекс Законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 1971. №50. (редакція – 31.12.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 20.02.2021)

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі № 3623 від 10.06.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69085 (дата звернення: 21.02.2021)

3. Купіна Л. Ф. Сучасні тенденції фіксації трудової діяльності працівника: скасування інституту трудових книжок в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2015. Вип. 29. С. 147-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_29_25 (дата звернення: 20.02.2021)

4. Романюк О. Електронні трудові книжки: як це вплине на стаж і пенсії. URL: <https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=22283> (дата звернення: 21.02.2021)

5. Савчук В., Пеньковська С. Електронні трудові книжки: надія є? URL: <https://vkr.ua/publication/elektronni-trudovi-knizhki-nadiya-ie> (дата звернення: 22.02.2021)

Наталія Безрідна,
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юніна М. П.
доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОГОВІРНЕ ПРАВО: ЗМІСТОВНІСТЬ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Визначення правової природи договірних прав є досить дискусійною темою серед сучасних науковців. Так, на думку одних, договірне право є одним з основних інститутів цивільного права, а на думку інших – воно є окремою галуззю права [1, с.14-15]. Договірне право регулює загальні положення договірних правовідносин, положення окремих видів договорів, а також їх структуру та форму. У наш час важливо удосконалити тенденції розвитку договірних прав, адже його предметом є суспільні відносини, які пов'язані з укладанням, виконанням та припиненням дії договорів. Враховуючи вищевикладене дана тема є актуальною, а також має, як практичне значення, так і наукове.

Отже, договірне право тлумачиться, як сукупність норм, що регулюють відносини, які виникають на стадії виконання договору, а також відповідно встановлюють принципи договірних відносин, правила та порядок укладення договорів, закріплюють права сторін договору, порядок виконання договірних зобов'язань, відповідальність за неналежне виконання договірних умов тощо [2, с. 5].

Безумовно, договірні відносини регулюються нормами цивільного законодавства, що визначають правосуб'єктність юридичних та фізичних осіб, інших учасників, що є причетними та інше. Договір для цілої низки галузей права (адміністративного, трудового, екологічного, цивільного та інших) відіграє важливу роль у їх правовому функціонуванні. Це акцентує увагу на тому, що при укладенні договору кожна зі сторін спирається на положення договірних прав, що сприяє закріпленню необхідних умов. Але договір може розглядатися не тільки як юридичний факт, але і як зобов'язальне правовідношення.

Щоб договір розглядався як юридичний факт та породжував правові наслідки, необхідна наявність волі двох чи більше сторін, об'єднання вольової спрямованості між сторонами (тобто кожна зі сторін повинна враховувати вольові бажання іншої, перш ніж досягти бажаного результату), досягнення сторонами певного правового результату. Для договору, як правовідносин, характерні такі складові: суб'єктний склад; об'єктний склад; зміст (сукупність обов'язків сторін та їх суб'єктивних прав) [3, с.5].

На договори, як вид правочинів, поширюються загальні положення Цивільного кодексу України. Зокрема, положення цивільного законодавства зазначають, що правочини (договори) можуть бути односторонніми, двосторонніми або багатосторонніми, адже договір передбачає наявність волі всіх учасників. Важливо зазначити, що неузгоджена воля сторін не породжує виникнення договірних відносин. Тож договори виступають правовими формами реалізації права власності, на їх конструкції ґрунтується більшість положень про зобов'язання.

Договірні зобов'язання поділяються за ознаками, яким характерні правові наслідки укладання договору (юридична мета). За цим критерієм існують такі види договорів, які є системою договірних прав:

- договір про передачу майна (купівля-продаж, дарування майна тощо);
- договір про передачу майна в тимчасове користування (оренда, житловий найм тощо);
- договір на передачу результатів творчої діяльності (авторські та ліцензійні договори);
- договір про надання послуг (страхування, кредитний договір та інше);
- договір про спільну діяльність (угоди, установчі договори);
- договори про виконання робіт (проведення аудиту, підряд на виконання проектних робіт чи будівництво) [4, с.16].

Для методів, за допомогою яких регулюються договірні правовідносини, характерна юридична рівність сторін, можливість вибору варіантів поведінки, що не суперечить цивільному законодавству та обов'язковим вимогам, яким повинні відповідати договірні умови.

Сучасні наукові дослідження наголошують на тому, що тенденцією розвитку договірних прав є зближення елементів речових, зобов'язальних та інших правовідносин. При виникненні правовідносин кожна зі сторін повинна користуватися принципом добросовісності та справедливості. При цьому саме принцип добросовісності є головним критерієм правомірності дій учасників, що проявляється у їх поведінці [4, с.18].

Роблячи висновок можна сказати, що договірне право відіграє важливу роль у регулюванні цивільних правовідносин. Тенденцією його розвитку є об'єднання елементів речових та зобов'язальних правовідносин. Щоб забезпечити реалізацію усього комплексу прав та інтересів, які виникають при укладанні та виконанні договору, необхідно враховувати юридичну рівність сторін та вимоги чинного законодавства. Саме норми договірних прав регулюють усі стадії договору, починаючи з його укладення та закінчуючи відповідальністю у разі неналежного виконання його умов. Виходячи з цього, договірні відносини набувають комплексного та довготривалого характеру.

1. Комерційний договір у контексті сучасних ринкових умов : монографія. В.С. Мілаш. Харків. Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М. 2007. 440 с.

2. Мілаш В. С. Договірне право: конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей університету. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків. 2018. 80 с.

3. Договірне право в умовах ринкової економіки: Конспект лекцій. І.В. Жилінкова, В.І. Борисова, І.В. СпасибоФатєєва та ін. За заг. ред. І.В. Жилінкової, В.І. Борисової. Нац. юрид. акад. України. Харків. 2008. 116 с.

4. Кульчій О. О. Договірне право. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення. Вищий навч. заклад Укоопспілки «ПУЕТ». Полтава. 2016. 203 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ОСОБИСТОСТІ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Віталій Грибан,
професор кафедри фізичного виховання
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор біологічних наук, професор,
Заслужений працівник
народної освіти України

Андрій Фоменко,
ректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНИХ НАВИЧОК

Спортивна діяльність виступає перед спортсменом у формі нормативно закріпленого способу діяльності, в якому узагальнені досвід та здібності попередників. У процесі спортивної підготовки нормативно закріплений спосіб діяльності перетворюється на індивідуальний спосіб діяльності. Засвоєння нормативно закріпленого способу діяльності відбувається на основі формування інтегрального образу дій, спрямованих на досягнення результату цих дій відповідно до образу-мети. Образ-мета як ідеальне уявлення про результат досягається завдяки програмі дій над реальним предметом, що динамічно змінюється в процесі діяльності. Оскільки формування навички має предметно-дійову та психологічну основу, то в процесі навчання формуються і засвоюються інтегральний образ дій та інформаційна основа діяльності (1).

В результаті навчання засвоюються певні поєднання різних рухових та розумових дій, які вирішують конкретне тренувальне завдання і знаходять підкріплення у вигляді корисного результату. Результатом навчання з фізіології фізичних вправ є формування системи таких фізичних навичок, як:

- сенсорно-перцептивні (сприймання-розпізнавання способів руху, форм, віддалі, швидкості руху);
- моторні (потужності виконання спортивних рухів, дій, операцій);
- інтелектуальні (прийоми, розв'язання задач).

Спортивні навички являють собою складні системи умовних рефлексів, об'єднаних окремим завданням. Формування їх пов'язане з формуванням і закріпленням динамічних стереотипів, тобто утворенням і функціонуванням в корі головного мозку стійких систем тимчасових нервових зв'язків між окремими елементарними рухами або розумовими актами.

В процесі формування трудових навичок у тренуваного поступово зникають зайві рухи, зменшується напруження, увага переноситься з процесу на результат, виробляється ритм дій і можливість довільно змінювати темп вправ. Таким чином, формується автоматизм рухів і дій та створюються умови для одночасного виконання більш складної аналітико-синтетичної діяльності.

Процес формування спортивних навичок включає декілька етапів, які різняться особливостями виконання дій і механізмами нейродинаміки (2).

Попередній етап — початок усвідомлення навичок, чітке розуміння мети, але недостатнє уявлення про способи її досягнення; при виконанні дій мають місце помилки.

Аналітичний етап — оволодіння окремими елементами дій, чітке розуміння того, як потрібно виконувати дії, поєднується з неточним, нестабільним їх виконанням, зайвими рухами при інтенсивній концентрації довільної уваги.

Синтетичний етап — формування цілісної системи рухів, дій, автоматизація навичок, коли виконання вправи стає все більш якісним, зникають зайві рухи, послаблюється довільна увага.

Етап закріплення і високої автоматизації дій. Точне, економне, стабільне виконання дій поєднується з виконанням інших більш складних дій під контролем свідомості.

Спортивні навички формуються в процесі фізичного тренування — цілеспрямованого систематичного повторення діяльності з метою підвищення її якості.

З фізіологічної сторони фізична вправа являє собою процес пристосування і відповідної зміни фізіологічних функцій організму людини для найбільш ефективного виконання конкретної роботи. В процесі вправ по мірі формування фізичних навичок відбувається нарощування сили і визначаються способи її найбільш раціонального використання, досягається зменшення енергетичних затрат на виконання операції. Вправи є дієвим засобом розвитку резервів організму, методом удосконалення діяльності.

В процесі вправ встановлюється злагоджена взаємодія між центральною нервовою системою, рецепторами, серцево-судинною та іншими системами організму, оскільки на початкових етапах має місце неузгодженість в їх роботі, різна лабільність окремих ланок функціональної системи.

Узгодження ритмів забезпечується за рахунок адаптації фізіологічних систем, їх здатності змінювати свої характеристики в процесі роботи. Завдяки погодженню лабільності компонентів функціональної системи засвоюється ритм.

Досконалість спортивних навичок оцінюється кількісними і якісними показниками тренуваної особи, а також такими фізіологічними показниками:

- стійкість навичок, яка характеризується варіабельністю часу виконання вправ, амплітудою і протяжністю траєкторії рухів;
- концентрація нервових процесів, коли сформовані умовні рефлекси виникають лише у відповідь на подразники певної якості і сили і не виникають на подібні подразники, які мають інше сигнальне значення.

Ефективне спортивного тренування досягається при забезпеченні таких умов:

- наявність в тренуваного установки на підвищення спортивної майстерності, досягненні поставленої мети, для чого обліковуються результати виконання вправ, проводиться аналіз допущених помилок на основі контролю і самоконтролю;
- постійний і поступовий перехід в процесі навчання від менш складного до більш складного, але посилюючого матеріалу;
- правильний розподіл повторень у часі. Повторення не повинні бути надто частими, щоб не порушувати сформовані умовнорефлекторні зв'язки.

Швидкість формування спортивних навичок у різних людей і на різних етапах навчання неоднакова. В деяких вона на перших етапах висока, а потім зменшується, в інших — зберігається на одному рівні або зростає, що зумовлюється як типологічними властивостями, так і здібностями, минулим досвідом, мотивацією.

1. Мельников В.Л. Физическая подготовленность как важнейший фактор увеличения продолжительности жизни / В.Л. Мельников, В.Г. Грибан // Физиология, 2018. № 2. – С. 49-52.

2. Грибан В.Г., Мельников В.Л., Хрипко Л.В., Казначев Д.Г. Фізичне виховання: підручник / Дніпро: ДДУВС, 2019. 232 с.

Віталій Грибан,
професор кафедри фізичного виховання
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор біологічних наук, професор,
Заслужений працівник
народної освіти України

Володимир Мельников,
кандидат біологічних наук, доцент,

Тетяна Терещенко,
кандидат географічних наук, доцент,

*(Західно-Казахстанський інноваційно-технологічний
університет, м. Уральськ, Республіка Казахстан)*

ВИСОКА АДАПТАЦІЯ ТА НАДІЙНІ РЕЗЕРВИ ОРГАНІЗМУ – ГАРАНТІЯ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Важливим завданням цивільного захисту є формування адаптації та резервів організму з метою використання їх на користь людини у надзвичайних ситуаціях. Адаптація та фізіологічні резерви включають в себе певні зміни функцій і їх взаємодію, а також їх нейрогуморальну регуляцію, що і забезпечує оптимальний рівень діяльності організму, його вищої працездатності та стійкості до дії патогенних чинників.

Адаптація, або пристосування до умов існування - одна з основних якостей живої матерії. Вона настільки всеосяжна, що отожднюється з самим поняттям життя. Починаючи з моменту народження, організм раптово попадає в абсолютно нові для себе умови і повинен пристосувати до них діяльність всіх своїх органів і систем. Надалі в ході індивідуального розвитку фактори, діючі на організм, безперервно видозмінюються, часом набуваючи надзвичайну силу або надзвичайний характер, що вимагає постійних функціональних перебудов. Таким чином, процес пристосування організму до природних (клімато-географічних), виробничих і соціальних умов представляє собою універсальне явище.

Г. Сельє [1] описав три фази розвитку адаптації. Перша фаза або «аварійна», розвивається в самому початку дії як фізіологічного так і патогенного факторів або змінених умов зовнішнього середовища. При цьому реагують вісцеральні системи: кровообіг, дихання. Цими реакціями керує центральна нервова система з широким залученням гормональних факторів, зокрема, гормонів мозкового шару надниркових залоз (катехоламінів), що, в свою чергу, супроводжується підвищенням тону симпатичної нервової системи. Наслідком цієї активації симпатико-адреналової системи і є такі зрушення вегетативних функцій, які мають катаболічний характер і забезпечують організм необхідною енергією. В цю фазу підвищена активність вісцеральних систем мало координована, реакції генералізовані і неекономні часто перевищують необхідний для даних умов рівень. Управління функціями зі сторони нервової системи і гуморальних факторів недостатньо синхронізовано і вся фаза в цілому носить як би пошуковий характер і представляється як спроба адаптуватися до нового фактору або до нових умов, головним чином, за рахунок системних допоміжних механізмів. Тканинні процеси, тим більше, молекулярні процеси в клітинах і мембранах організму в цю фазу не змінюються, оскільки для їх стаціонарної перебудови потрібний більш значний час. Аварійна фаза адаптації в основному протікає на фоні підвищеної емоційності (частіше негативної модальності). В механізми протікання цієї фази також включаються всі відділи центральної нервової системи, які забезпечують саме емоційне зрушення в організмі. Аварійна фаза адаптації може бути виражена по-різному, що залежить не тільки від індивідуальних особливостей організму, але також від сили подразників (чим сильніше вони, тим ця фаза виразніша). Відповідно вони можуть супроводжуватися сильно або слабо вираженим емоційним компонентом, від якого, в свою чергу, залежить мобілізація вегетативних механізмів.

Друга фаза або «перехідна» характеризується зменшенням загальної збудливості центральної нервової системи, формуванням функціональних систем, забезпечуючих управління адаптацію відповідно до нових умов. При цьому знижується інтенсивність

гормональних зрушень, поступово вимикається ряд систем і органів, напочатку залучених в реакцію. В ході цієї фази пристосувальні реакції організму як би поступово переключаються на більш глибокий тканинний рівень. Гормональний фон видозмінюється, підвищується дія гормонів кори надниркових залоз (кортикостероїдів).

Вслід за другою перехідною фазою настає третя фаза. «фаза стійкої адаптації» або «резистентності». Вона і є власне адаптацією, т.т. пристосуванням і характеризується новим рівнем діяльності тканинних, клітинних, і мембранних елементів.

Нерозривно пов'язані з адаптацією людини до різних умов середовища фізіологічні резерви організму.

Фізіологічні резерви організму – це його здатність суттєво посилювати рівень своєї діяльності порівняно зі станом відносного спокою. Величиною резерву окремої функції є різниця між максимально досягнутим рівнем і рівнем у стані відносного фізіологічного спокою. Наприклад, хвилинний об'єм дихання у стані спокою – в середньому 8 л, а максимально можливий при тяжкій роботі дорівнює 200 л; тобто величина резерву становить 192 л. Для хвилинного об'єму серця величина резерву становить приблизно 35 л, для споживання кисню – 5 л/хв., для виділення вуглекислого газу – 3 л/хв., для протромбіну (глобулін, необхідний для зсідання крові) у 500 разів більша, ніж потрібно для зсідання всієї крові [2].

У повсякденному житті людина використовує не більше 36% можливостей організму. В екстремальних умовах ціною великих вольових зусиль мобілізується до 50%. Прийнято вважати, що з надмірним вольовим зусиллям довільно людина може використати не більше 65% абсолютних можливостей свого організму.

Адаптація та фізіологічні резерви нерозривно пов'язані з рухом. Рухова активність - основна властивість тварин і людини, є невід'ємною частиною життя і розвитку кожного організму. В процесі життя нерідко за впливу будь-яких вимог зовнішнього середовища рівень рухової активності змінюється в бік її підвищення або зниження, тобто відбувається її адаптація.

Якщо людина змінює спосіб життя так, що її рухова активність за необхідністю стає високою, то її організм повинен адаптуватися до нового стану (наприклад, важка фізична робота, систематичні заняття спортом і т.д.) В цих випадках формується специфічна адаптація, що зводиться до перебудови структури мускульної тканини, точніше її маси в відповідно до підвищеної функції.

В основі цього механізму лежить активація синтезу м'язових білків. Ф. З. Мееерсон [3] описав закономірність в співвідношенні функції органу й генетичного апарату. Збільшення функції на одиницю маси тканини викликає зміну активності генетичного апарату; підвищенню кількості інформаційних РНК, що призводить до збільшення числа рибосом і полісом, в яких відбувається синтез білків. В кінцевому підсумку, клітинні білки зростають в обсязі і кількості, наростає маса м'язової тканини, виникає гіпертрофія. При цьому в мітохондріях м'язових клітин збільшується використання пірувату, що запобігає зростанню вмісту лактату в крові і забезпечує мобілізацію і використання жирних кислот, а це, в свою чергу, призводять до підвищення працездатності. В результаті обсяг функції приходить у відповідність з обсягом структури органу і організм в цілому стає адаптованим до навантаження даної величини в наслідок зростання його резервів.

Але якщо людина проводить посилене тренування в обсязі, значно перевищуючий фізіологічний, то структура м'язів піддається особливо вираженим змінам. Маса м'язових волокон зростає в такому ступені, що кровопостачання не справляється з завданням такого високого забезпечення м'язів. Це призводить до зворотного результату: енергетика м'язових скорочень знижується (подібне, наприклад, може мати місце при заняттях культуризмом). Таке явище називається дезадаптацією.

Поряд з підвищеною руховою активністю людина буває змушеною адаптуватися і до пониженої рухової активності, т. т. до гіпокінезії (гіподинамії) зі значною втратою резервів організму [4].

При такому стані має місце мобілізація реакцій, які компенсують нестачу рухової активності. Ці реакції запускає нервова система. До них належать: збудження симпатико-адреналової системи, яка зумовлює тимчасову часткову компенсацію порушення кровообігу (прискорення роботи серця, підвищення судинного тонуусу й ін.), підвищення активності гормонів адаптації (виділення адреналіну, який стимулює катаболізм у тканинах). Проте ці реакції швидко згасають при тривалій гіпокінезії. Настає зниження інтенсивності обміну речовин, знижується функціональна активність серцево-судинної, дихальної й інших сис-

тем. Якщо при цьому споживання їжі залишається таким само, як при активній діяльності, то в організмі акумулюються жири і вуглеводи. При тривалій гіпокінезії таке підвищення асиміляції досить швидко призводить до ожиріння, порушення обміну речовин та стану здоров'я 5.

Розвиток адаптивних здібностей, фізіологічних резервів, їх вікових особливостей, шляхів підвищення і механізмів довільної мобілізації – необхідна умова для збереження життя і здоров'я в надзвичайних ситуаціях, коли регулюючі системи організму забезпечують адекватну реакцію при ефективному використанні енергії і високій функціональній активності.

1. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме. – М.: Медгиз, 1960. - 255 с.
2. Грибан В.Г. Фізичне виховання: Підручник /В.Г.Грибан, В.Л.Мельников, Д.Г.Казначєв і ін.- Дніпро: ДДУВС, 2019. _232 с.
3. Меерсон Ф.З..Адаптация к стрессовым ситуациям и физическим нагрузкам /Ф.З. Меерсон, М.Г.Пшенникова. –М.: Медицина,1988. -256 с.
4. Мельников В.Л.Физическая подготовленность как важнейший фактор увеличения продолжительности жизни /В.Л.Мельников, В.Г.Грибан//Физиология, Алма-Ата, 2018. № 2. –С. 49-52.
5. Грибан В.Г. Валеология: Підручник / В.Г.Грибан- 2 вид. –К.: Центр учбової літератури, 2012. -342 с.

Олексій Шевяков,
професор кафедри,
доктор психологічних наук, професор

Олена Сергієні,
професор кафедри,
доктор медичних наук, професор

Олександр Шумейко,
старший викладач кафедри

Тимофій Демчук,
старший викладач кафедри
*(кафедра психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)*

Ігор Шрамко,
доцент кафедри психології
та педагогічної освіти
Міжнародного класичного
університету імені Пилипа Орлика,
кандидат психологічних наук, доцент

ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

Проблеми безпеки особистості стосуються кожної людини, ставлять низку філософських, правових, політологічних, соціологічних, психологічних та інших спеціальних питань. Аналіз сучасної літератури з різних аспектів вивчення проблем безпеки особистості дозволяє стверджувати, що безпека є складною, міждисциплінарною областю знання, і роль психології полягає не тільки в формуванні універсального визначення, а у виробленні загальних уявлень і системи знань про цей феномен на філософському та теоретико-методологічному рівнях. Необхідність аналізу філософських та соціокультурних основ психологічної безпеки обумовлена тим, що його проведення дозволить сформулювати не лише загальні наукові положення про таке складне соціальне явище, яким є безпека, та, зокрема, психологічна безпека особистості, але й розкрити її загальні властивості, закономірності становлення, розвитку та функціонування.

Поняття «безпека» у філософії довгий час застосовували переважно в рамках політичної філософії, причому пріоритет, як правило, віддавався державній безпеці, а не особи-

стій чи громадській. Сьогодні ж ця проблематика актуальна і для інших розділів філософського знання, а також й інших галузей наукового осмислення. Важливим є з'ясування того, чи існує принципова відмінність між індивідуальною безпекою кожної окремої людини та безпекою колективною (безпекою всього суспільства, громади, держави тощо).

Більшість робіт присвячено визначенню найбільш ефективних методів та засобів вирішення практичних завдань, тобто фахівці, розмірковуючи про безпеку, говорять про конкретні прикладні розуміння цього терміну: національна [1], освітня [2], організаційна [3], та інші види безпеки. Зокрема, доведено, що психологічно безпечно організаційне середовище детермінує задоволеність людини змістом роботи та кар'єрою, переживання почуття успіху. Показано, що ресурси соціальної підтримки людини від організації та спільноти, які визначаються потребою особистості у приналежності, опосередковані психологічною безпекою цього середовища.

У науковій літературі поняття безпеки, як правило, тлумачиться по-різному:

1) безпека як відсутність небезпеки (на основі принципу дихотомії). Поняття «безпека» і «небезпека» є діалектично взаємопов'язаними характеристиками умов об'єктивної реальності, що відображують її суперечливі сторони, і можуть розглядатися як соціально-філософські категорії. Але при такому підході не враховуються протиріччя об'єктно-суб'єктної сфери людської діяльності, які є джерелом будь-якого розвитку та змінювання. Тому, мабуть, постулат, що відсутність небезпеки це і є безпека, не є бездоганим і потребує певного уточнення. Такого стану, при якому державі, суспільству або особистості не загрожує небезпека, просто не існує;

2) безпека як певна діяльність із забезпечення або попередження загроз, небезпек (діяльнісний підхід, що пов'язаний з рівнем суспільного виробництва, завдяки якому і створюються захисні дії). Ця філософія орієнтована на ціннісні переваги соціальної практики (дійсності) та передбачає не тільки певний рівень усвідомлення сутнісних протиріч буття, але й конкретне розуміння онтологічних основ соціальної реальності;

3) безпека як усвідомлена потреба, цінність, інтерес, що пов'язані з цілепокладанням, як ключова цінність мотиваційної сфери, що представлена в індивідуальній та суспільній свідомості.

Всі ці визначення можна віднести до антропологічного інструменталізму, в межах якого безпека пов'язується з певною історичною практикою забезпечення життєдіяльності людини та її існування. Проте, безпека як соціально-філософська категорія не може розглядатися тільки в аспекті стану захищеності, оскільки це ще й властивість певної системи, і процес соціальної діяльності.

Зауважимо, що пізнання безпеки тісно пов'язане з соціально-історичними умовами буття, з рівнем розвитку матеріальної і духовної культури, з пануючими в суспільстві інтересами і цінностями, що зумовлює не тільки розмаїття точок зору, які пояснюють явище безпеки, але й визначає її онтологічну, гносеологічну і аксіологічну особливості. Онтологічний аспект безпеки полягає в тому, що безпека, існуючи в загальній структурі буття, перебуває в різних формах, які є оптимальними умовами дійсності як такої (буття природи, людини, соціального і духовного), при яких мінімізовані небезпеки. Гносеологічний аспект безпеки пов'язаний безпосередньо з особливостями її пізнання. Дуже важливим з погляду предмету нашого дослідження, є огляд соціально-філософської спадщини в царині історичної рефлексії проблеми безпеки суспільства та особистості. У процесі історичного розвитку безпека розумілася через чуттєвий досвід і завдяки раціональному пізнанню. Накопичені знання трансформувалися в практичний досвід і достовірні знання. Людина і суспільство завжди прагнуть пізнати бажані умови повної відсутності небезпеки – абсолютну безпеку, що практично неможливо, оскільки процес розвитку небезпек у результаті людської діяльності і об'єктивних змін в світі є нескінченним. Аксіологічний аспект безпеки підкреслює, що безпека перебуває у ряді загальнолюдських цінностей (таких як добро, істина, краса), оскільки має значущість для багатьох поколінь людей, не зважаючи на те, що у різні епохи її зміст і значення розумілися по-різному. Безпека створює оптимальні умови для підтримки гармонійного стану буття та сталого розвитку суспільства. Отже, названі аспекти безпеки тісно пов'язані між собою. Гносеологічний і аксіологічний аспекти утворюють цілісну структуру теоретичного концепту безпеки, фундамент якого становить її онтологічний аспект.

Реалії сучасного часу висувають на перший план не узагальнені цінності, а безпеку і збереження життя спільнот, груп, конкретних людей незалежно від їх політичних, економічних і національних відмінностей. Дедалі більшої значущості набувають питання вивчення

безпеки, яка характеризує внутрішній стан людини, її благополуччя, спокій, стабільність, мова йде про психологічну безпеку, що є проявом суб'єктивної безпеки.

Суб'єктивна безпека, представлена в філософських і соціокультурних аспектах, може бути розкладена на низку взаємопов'язаних проблем, як-от: сприйняття людиною стану безпеки або загрози, психологічні механізми утворення страху в соціальних групах, руйнування або маніпуляція ідентичністю, громадянська самосвідомість і здатність самоорганізації спільноти щодо зовнішніх і внутрішніх загроз. Сучасні соціально-гуманітарні теорії розширили розуміння суб'єктивного виміру безпеки, включивши в аналітичне поле проблеми соціокультурні, психологічні та феноменологічні фактори, що впливають на сприйняття індивідом і соціальними групами власної захищеності.

Ми бачимо, що науковці, які працюють у галузі філософії, соціології, культурології, зауважують, що психологічний напрям у вивченні соціальної безпеки істотно відрізняється від філософського тим, що в його руслі вивчення безпеки заломлюється крізь міжособистісні відносини і психічну структуру особистості. Кожна особистість взаємодіє з суспільством, визначаючи для себе стандарти і межі цієї взаємодії, виробляючи механізми ефективного співпраці, і якщо особистість не готова до зрілої взаємодії з соціальною реальністю, то створюється сприятливий ґрунт для десоціалізації особистості і її подальшої девіації. Це положення підкреслює потенціал міждисциплінарних досліджень, що зв'язує психологічний напрям вивчення соціальної безпеки з філософським та соціокультурним, які в умовах радикальних змін у сучасному українському суспільстві, набувають особливої значущості.

Особливість соціальної безпеки полягає в тому, що дана система має «двоїсту» природу. З одного боку, вона є об'єктом, тобто це особистість, спільнота, суспільство, які потребують сприятливої дії зовнішнього середовища для їх сталого розвитку. З іншого – ця соціальна система має особливі, «людські» якості, такі як розум, воля, цілеспрямованість, котрі служать потенціалом для захисту особистості від зовнішніх і внутрішніх небезпек. У даному випадку ця система виступає як суб'єкт. Отже, зміст соціальної безпеки можна розглядати як стан захищеності особистості (спільноти, суспільства) не тільки від зовнішніх, а й від внутрішніх загроз життєдіяльності людини. Під зовнішніми загрозами розуміються ризики, пов'язані з середовищем, яке загрожує життю людини, порушенням найважливіших прав і свобод, а також перешкоджають реалізації вітальних потреб і потреб розвитку. Під внутрішніми загрозами маються на увазі ризики, пов'язані з потенціалом особистості (спільноти, суспільства), які проявляються у відсутності мотивації дій особистості, а також взаємодії між членами спільноти, суспільства.

Застосування поняття «психологічна безпека» як окремої наукової категорії ще не має тривалої історії, хоча й отримало значне розповсюдження у наукових роботах. Інтерес до проблем психологічної безпеки зумовлений зростаючою потребою системного опису явищ соціальної реальності, яка стрімко змінюється, та необхідністю вирішення практичних завдань сьогодення. Крім того, суттєво змінюються традиції наукового опису явищ реальності та самої людини – від класичної до постнекласичної парадигми наукового знання.

Можна виокремити три основні вектори вивчення психології безпеки. По-перше, слід виокремити психологію безпечної діяльності, що вивчає людину в екстремальних, надзвичайних та кризових ситуаціях, де до уваги береться саме людський чинник у безпеці життєдіяльності.

По-друге, психологічна безпека середовища, де об'єктом вивчення позначається власне простір «середовище – людина», а предметом – предметно-просторові, соціальні, інформаційні та інші характеристики середовища, які здатні впливати на психіку та поведінку людини. Зокрема, найбільш вивченою є психологічна безпека в умовах освітнього середовища. Особлива увага приділяється характеру загрозливих впливів на особистість (негативні інформаційно-психологічні впливи, навіювання, маніпулювання та ін.) та їх наслідкам, що призводять до порушення адекватності відображення реальності, психічного стану, адаптивності функціонування та ін.

Третій напрям можна позначити як «суб'єктивний», де психологічна безпека особистості визначається через суб'єктивну картину світу, захищеність, готовність, переживання, стан свідомості, якості особистості, що дозволяють долати небезпеку, бути стійким до негативних впливів, сприяти загальному психологічному благополуччю особистості. У межах цього напрямку під психологічною безпекою розуміється позитивне самовідчуття людини, її емоційне, інтелектуальне, особистісне та соціальне благополуччя в конкретних соціально-психологічних умовах, а також відсутність ситуацій завдання психологічної шкоди осо-

бистості та порушення її прав.

На класичному етапі спосіб мислення дослідників характеризують такі особливості, як предметоцентризм, ізоляціонізм, протиставлення суб'єкта та об'єкта, передбачуваність, розділення предмета дослідження на елементарні складові, безпосередність, жорстка детермінація, пріоритет природничої методології. Враховуючи ці принципи, психологічна безпека розглядається як явище об'єктивне або суб'єктивне, і відповідно саме у цій дихотомічності розрізняють об'єктивний і суб'єктивний підходи. Діапазон концептуальних уявлень про поняття психологічної безпеки з позиції принципів класичної раціональності знаходиться між двома полюсами: визнання жорсткої залежності, середовищної обумовленості психічної організації людини, з одного боку, і визнання внутрішніх змін, пов'язаних з критеріями фізичного, емоційного, інтелектуального, особистісного та соціального благополуччя, – з іншого.

У межах цих досліджень починають вивчатися аспекти, що відображують взаємозв'язки людини та навколишньої природної та соціальної дійсності, активну роль особистості у сприйнятті загрози і в подоланні її, що свідчить про новий етап розробки феномену психологічної безпеки науковими засобами неklasичної психології (предметом дослідження стають не прості стійкі системи, а складні саморегульовані системи).

Таким чином, на постнекласичному етапі увагу здебільшого привертають, перш за все, складні відкриті системи, що здатні до самоорганізації та саморозвитку. Постнекласична раціональність – це спосіб наукового мислення, орієнтований на залежність пізнання від соціокультурного контексту, багатомірну наукову картину світу, коли типи раціональності не заперечують один одного, а ділять між собою сфери впливу; на синтез теоретичних і експериментальних досліджень, рефлексію ціннісних і значеннєвих контекстів людського буття, інтерес до прогресивної еволюції, пов'язаної з ускладненням систем, її становлення, вивчення складних, відкритих самоорганізуючих систем.

1. Більовський О.А. Національна безпека як предмет соціально-філософського аналізу // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2014. Вип. 7. С.182–186.

2. Зинченко Ю. П. Методологические основы психологии безопасности // Национальный психологический журнал. 2011. № 2. С.11–14.

3. Калашникова Л. В. Социально-философские предпосылки становления концепта безопасности в протосоциологии // Грани. Социология. №9 (137). 2016. С.6–13.

4. Blynova O.Y., Holovkova L.S., Sheviakov O.V. Philosophical and sociocultural dimensions of personality psychplogical security // Antropological Measurements of Philosophical Research. 2018. №14. P.73–84.

Наталія Сидоренко,

доцент кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровського університету внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління, доцент

Ярославна Лебедева,

старший викладач кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИЩА ОСВІТА ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Сьогодні сфера національної безпеки України зазнає реформування, що викликано зміною суспільно-економічного устрою держави, а також повільною адаптацією системи національної безпеки до нових умов. У зв'язку із загостренням внутрішніх протиріч, розгортанням конфліктних ситуацій в середині країни, виникає потреба зосередитись на внутрішніх загрозах при пошуку шляхів зміцнення національної безпеки країни.

Одночасно, нестабільна внутрішня ситуація в одній країні може стати зовнішньою загрозою національній безпеці іншої країни, особливо це стосується країн-сусідів. І прояви її можуть бути різноманітні: від масової міграції до збройного нападу чи тероризму Загаль-

на безпека країни може бути забезпечена лише за рахунок одночасного вирішення цього питання в ряді різноманітних галузей, а саме: військовій, технічній, технологічній, економічній, фінансовій, політичній, екологічній, інформаційній тощо. Освітня сфера не може бути винятком із наведеного вище переліку, хоча б у зв'язку з тим, що першочерговим завданням її функціонування є підготовка висококваліфікованих фахівців для всіх без винятку перерахованих галузей. І в такому сенсі аспекти безпеки освіти є визначальними для всіх інших сфер соціально-економічного життя [1].

У справі зміцнення національної безпеки країни освіта повинна забезпечити формування у громадян країни критичного мислення, національної свідомості, зміцнення духовної безпеки, підготовку кадрів з інформаційної безпеки. Таким чином, буде подолано та попередження настання інформаційних загроз та унеможливить здійснення гібридних воєн, які ґрунтуються на деморалізації та поширенні хибних, вигідних агресору, думок серед населення.

Однак існує чимало загроз в освітній сфері, серед яких необхідно виділити:

- недостатнє фінансування сфери освіти, що знижує якість наданих освітніх послуг;
- рівень належного технічного забезпечення навчального процесу, що не дозволяє створювати програми для підтримки обдарованих студентів та зменшує інтерес молоді до здобуття вищої освіти, особливо її найвищих щаблів – навчання в аспірантурі та докторантурі;
- зниження якості освіти;
- підвищення рівня корупції в освітній сфері;
- висока плата за навчання;
- нестабільна ситуація в країні.

Все це створює умови для виїзду молоді за кордон на навчання, а часто і на постійне місце проживання. У результаті Україна втрачає працездатне конкурентоздатне населення.

Отже, у сфері вищої освіти можна виділити ряд напрямів її розвитку для зміцнення національної безпеки, зокрема [2]:

1) Підвищення показників охоплення вищою освітою населення країни з урахуванням рівня її якості. Необхідною умовою підвищення якості освіти є створення безпечного середовища в освітніх закладах; дотримання прав людини; захист і недопущення насильства по відношенню до учнів з боку однолітків, старших учнів та дорослих; попередження корупційних проявів у навчальних закладах; створення комфортного освітнього середовища;

2) Вивчення пріоритетних груп навчальних дисциплін, передусім, природничо-наукового, державно-управлінського, інформаційно-технологічного напрямів тощо, а також іноземних мов;

3) Оновлення форм і змісту вищої освіти з метою кращої підготовки фахівців до ефективної праці і захисту України;

4) Активне впровадження медіаосвіти як засобу підвищення рівня підготовки до самостійного життя й одночасно протидії інформаційній агресії;

5) Коригування структури підготовки кадрів з метою забезпечення її відповідності потребам національної економіки;

6) Розширення участі у міжнародних науково-освітніх програмах, в результаті якої молодь має можливість отримувати освіту за кордоном, а науковці й освітяни можуть поповнити новітніми методиками арсенал своїх навиків. Розширюється, спрощується й доступ до освіти за рахунок ширшого застосування дистанційного навчання, впровадження віртуальних університетів;

7) Розвиток освіти протягом життя. Вирішенню цієї проблеми сприятиме створення на виробничих підприємствах освітньої активності: навчання нових працівників; обмін передовим досвідом; навчання із залученням викладачів із професійно-технічних та вищих навчальних закладів.

1. Баранівський В. Ф. Вища освіта у вирішенні проблем духовної безпеки українського суспільства / В. Ф. Баранівський // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2013. – Вип. 41(1). – С. 206 – 221.

2. Живко З. Б. Освіта в системі національної безпеки країни / З. Б. Живко, Л. В. Кухарська // Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка. – 2019. – Вип. 2. – С. 205 – 211. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2019_2_27

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 14 берез. 2016 р. № 92/2016. – Режим доступу : www.president.gov.ua/documents/922016-19832

Ірина Царьова,
доцент кафедри
українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук

ЛІНГВО-ПРАГМАТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

В Україні існує ґрунтовна нормативна база у сфері забезпечення національної безпеки, але країна сьогодні переживає нові виклики та відшукує ефективне державне регулювання захисту національних інтересів і гарантування безпеки особи. Локальні війни, революції з переростанням у громадянське протистояння, які періодично виникали в різних кутках планети, викликали занепокоєння світової громади, але лише як осередки регіонального неспокою [5, с. 9]. Актуальним стає вироблення механізму, здатного забезпечити реалізацію вироблених засад, усвідомлення того, що державна мова є важливою частиною самобутності й національного надбання України. Зауважимо, що окремі аспекти проблеми забезпечення національної безпеки були предметом дисертаційних досліджень, які проводили К. Біла, О. Делінський, М.Б. Левицька, М. Мельник, Г. Пономаренко, Г. Ситник, О. Українчук, З. Чуйко та ін.

У юрислінгвістиці широкого розповсюдження набуває поняття «національної безпеки»: *воєнна безпека, громадська безпека, державна безпека, планування у сфері національної безпеки, сектор безпеки і оборони, сили безпеки, Стратегія кібербезпеки України*. Безумовно, дослідження цих понять необхідно розпочинати з тлумачення концепту «безпека» в юридичній мовній картині світу [12], що є основою визначення різновидів безпеки залежно від функціонування в суспільному житті. Учені акцентують увагу на зіставленні слова з поняттями певної сфери знань, адже терміни служать не лише для номінування, а й передають зв'язки, родо-видові ознаки, характеризують частину й ціле, суміжність у просторі або в часі тощо.

В академічному тлумачному словнику української мови слово **безпека** має значення «стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» (СУМ, Т. 1, с. 137). Лінгвістичні розвідки засвідчили активне функціонування наявності семи «сукупність засобів, необхідних для безпеки» у значенні лексеми «оборона», що є підставою синонімічного нетермінологічного вживання. Синонімія зумовлює неточність, нечіткість змісту терміна. Здебільшого дослідники часто у фаховому мовленні замість термінів «цивільний захист», «цивільна оборона» кваліфікують термін «цивільна безпека». Незважаючи на текст вступної частини «Словника української мови» у 20 томах [9], у реєстрі словника не презентований також. Термінологічна сфера лінгвістичної прагматики як одного із найпотужніших напрямів сучасної науки про мову продовжує формуватись: *безпека споруди, безпека харчових продуктів, радіаційна безпека, техніка безпеки, техногенна безпека* [2, с. 35]. Не зареєстровано в словниках терміни: *цивільна безпека, пожежна безпека, цивільна безпека від надзвичайних ситуацій, безпека від надзвичайних ситуацій, безпека життєдіяльності*. У найповнішому тлумачному словнику української мови онлайн зафіксовано 16 різновидів-збігів: *авіаційна безпека (авіабезпека), безпека життєдіяльності, безпека польотів, безпека судноплавства, екологічна безпека, енергетична безпека, кібернетична безпека, національна безпека, національна безпека і оборона, пожежна безпека, радіаційна безпека, служба радіаційної безпеки, техногенно-екологічна безпека та надзвичайні ситуації, комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, план дії Україна-ЄС з питань юстиції, свободи і безпеки* [1].

Аналізуючи різні аспекти юридичного тексту, дослідники виділяють так звані чинники розуміння тексту: а) чинник інтелектуального розвитку; б) здатність до логічного мислення; в) соціокультурний чинник, який дозволяє конкретизувати в суб'єктивному характері тексту його світоглядний аспект. Розбіжність чинників розуміння тексту автора і читача так чи так планує різну оцінку змісту, структурно-системної організації тощо. Жанровий підхід націлений насамперед на «наведення порядку» усередині цієї групи текстів, оскільки передбачає, по-перше, реєстрацію всіх видів текстів (що пов'язано й з упорядкуванням термінології), по-друге, однаковий підхід до таких текстів, заснований на розроблених в

сучасній лінгвістиці тексту функційних і прагматичних критеріях [12, с. 221].

Якщо розглянути трактування лексем *safety* / *security* (безпека, захист) у сучасній англійській мові, то виокремлюємо дефініції незалежного трактування, властиві тільки одній аналізованій одиниці: *safety* (захист), *security* (безпека), *secure* (захищати), *safe* (безпечний), при зіставленні словникових статей виражають абстрактність значень.

Функційний потенціал мовних одиниць пов'язаний передовсім із репрезентацією фактів позамовної дійсності в мисленні та мові. Розглянемо лінгво-прагматичний вимір поняття *національної безпеки* в контекстах нормативно-правових актів:

- **укази Президента України**: *Відповідно до статті 107 Конституції України по с т а н о в л я ю*: 1. Увести в дію Радою національної безпеки і оборони України від 13 березня 2020 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (додається, підпункт 3 пункту 1 - для службового користування) [10]. Припис тексту категоричний; ця категоричність може додатково інтенсифікуватися накладанням ліміту часу на виконання дії. За наявності суб'єктивного змісту виокремлюємо речення, що виступає результатом комунікативного наміру мовця, відображаючи інтерпретацію ним певних подій і ситуацій. Зважаємо на стале категорійно-функційне ядро, центральну сферу, та своєрідну периферію, у якій знаходять вияв вторинні засоби вираження, пов'язані з комунікативно активними тенденціями сучасної мовної практики.

- **постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України**: Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 21 грудня 2000 року № 2171-III: Верховна Рада України постановляє: ...3. *Рекомендувати Президенту України, Кабінету Міністрів України, Комісії Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки разом з іншими профільними комісіями прискорити розробку і подання на розгляд Верховної Ради України проектів законів про національну безпеку України, про Раду національної безпеки і оборони України...що впливають з положень Концепції (основ державної політики) національної безпеки України [6].*

Текст постанови формулюється як експліцитно деонтичне висловлення; його лінгвальними (дискурсивними) маркерами слугують модальні дієслова: *схвалити, рекомендувати, забезпечити* конструкції «дієслово + іменник». Модальність є тією категорією, в якій найбезпосередніше взаємодіють прагматичний, семантичний і синтактичний аспекти висловлення, однак домінування прагматичного аспекту зумовлює необхідність визначення й аналізу модальності як особливої граматичної категорії в контексті досліджень модальної логіки, зокрема вимагає зіставлення структури модального судження та мовного висловлення [3, с. 3].

- **накази та інструкції керівників міністерств, державних комітетів (відомств) України та інших центральних органів виконавчої влади**:

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАКАЗ

14.11.2019

м. Київ

№ 952

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

26 листопада 2019 р. за № 1184/34155

Про внесення зміни до Інструкції про порядок та розміри виплати винагороди військовослужбовцям Національної гвардії України в особливий період, під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях або проведення антитерористичної операції

Наказ – авторитарне спонування, команди, спрямовані на колективних або одиничних офіційних суб'єктів припису, від котрих категорично вимагають виконання певних дій. Спонукальні висловлювання – багатогранне явище, що виходить далеко поза межі наказового способу. Із семантико-синтаксичного боку дієслово займає вершинне положення в реченні, здійснює вирішальний вплив на його структуру, указуючи, скільки іменникових компонентів потрібно для вираження його змісту та яка роль останніх у структурній схемі речення.

Складність з'ясування змісту концепту *безпеки* зумовлена різними дослідницькими підходами до оперування терміном «національна безпека» [11] під час розроблення та здійснення політики держави у різних сферах життєдіяльності суспільства. Сьогодні спостеріга-

ється досить стійка тенденція щодо розширеного тлумачення поняття «національна безпека» при розробці та здійсненні політики держави. Унаслідок цього до сфери національної безпеки долучають різноманітні індивідуальні потреби.

Предметом подальших розвідок у цьому контексті, на нашу думку, може бути проблема громадянського виміру національної безпеки в лінгвістичному аспекті.

1. Безпека. URL : eslovnkyk.com
2. Великий тлумачний словник української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
3. Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності: монографія. Київ : Міленіум, 2006. 226 с.
4. Закон України «Про національну безпеку». *Відомості Верховної Ради*, 2018. № 31. ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
5. Любовець Г., Король В. Контентно-потоківі моделі як тактичні інструменти комунікаційно-контентної безпеки. *Комунікаційно-контентна безпека: гібридно-месіанські агресії. Україна: 2014-2017 рр. : Тренінговий посібник для фахівців з питань комунікаційно-контентної (інформаційної) протидії*. Укладання Любовець Г.В., Король В.Г. Київ : ФОП Лопатіна О.О., 2019. 340 с.
6. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. Відомості Верховної Ради України. 2000, № 9, ст.38. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97>
7. Словник синонімів української мови / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук, Г. Н. Горюшина, Н. Є. Лозова, Н. Ю. Мельник. Київ : Наукова думка, 1999. Т. 1–2.
8. Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т.1–11. 9. Словник української мови : в 20-ти т. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 1. 846 с.
10. Указ президента України №87/2020. URL : <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/4582.html>
11. Царьова І. В. Медіа-тероризм у контексті загрози національній безпеці України. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах : стан, проблеми та перспективи : матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовтня 2016)*, Дніпро : ДДУВС, 2016. С. 325–328.
12. Царьова І. В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура. Дніпро: ЛІРА, 2020. 446 с.

Інна Шинкаренко,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

НАСИЛЬСТВО ДІТЕЙ У СІМ'Ї ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Розгляд питань національної безпеки переважно обмежуються військово-стратегічними, економічними, правовими засадами. Але сучасність вимагає детального дослідження процесу формування особистості – громадянина своєї країни. Адже від нього залежить і майбутній розвиток, і розбудова держави. Таким чином, можемо сказати, що безпека України – це безпека дітей.

Однією з нагальних проблем, що постають не тільки в нашій державі, а й у всьому світі є профілактика насильства у сім'ї. У Конвенції про права дитини визначається, що «дитині для повного і гармонійного розвитку її особистості необхідно зростати у сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові, розуміння...» [1]. Майже у кожній людині існує своє поняття слова «сім'я», це поняття головним чином у більшості асоціюється з безпекою, захистом, місцем спокою та відпочинку. Трубавіна І. М. пропонує таке визначення поняття «сім'я» – це є окремим соціальним інститутом з правами і функціями в суспільстві, обов'язками в сім'ї, ролями; Особливою соціальною системою з різними стосунками і структурою; первинним колективом з метою, розподілом влади і відповідальності; особливою соціальною групою з власними цінностями [2, с. 18].

На жаль, в суспільстві переважає думка, що проблеми жорстокого поводження з дітьми є внутрішньою проблемою сім'ї і не потребує втручання держави. Але саме право на

захист від насильства над особою, особливо в сім'ї, є одним з найголовніших прав громадян та дітей. Оскільки проблема насильства дітей в сім'ї на сьогоднішній день вивчається і досліджується великою кількістю вчених, дослідників, громадських правозахисників, то не існує єдиного тлумачення цього поняття. Юридичне визначення даного питання звучить так: «насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному та психологічному здоров'ю». Основними формами насильства дітей у сім'ї є: психологічне (емоційне), фізичне, сексуальне, економічне і нехтування потребами дитини. Кожна з цих форм має свої особливості і наслідки [3].

Психологічне насильство – це поведінка батьків яка завдає емоційної шкоди дитині та її почуття власної гідності. Воно включає словесні нападки, такі як постійна критика, приниження, образи, висміювання, зневажливе кепкування, піддражнювання, заборону виходити на вулицю, гратися з однолітками, небажання (відмова) вислухати дитину. Дослідниками встановлено зв'язок між емоційним насильством і затримкою інтелектуального розвитку у дітей, а також порушення фізичних функцій їх організму. Існує навіть таке поняття як «психологічна карликовість» – коли дитина, яка росте в умовах психологічного насильства сильно відстає в зрості від ровесників і має затримку психічного розвитку. Для дітей, які відчують вербальну агресію з боку батьків, характерний високий рівень фізичної агресії, делінквентності і міжособистісних проблем. Постійна критика, словесні образи дитини призводять до розвитку «комплексу неповноцінності». Материнське відторгнення дитини сприяє збереженню дитиною навіть в дорослому віці низької самооцінки, нездатністю подолати різні стресові ситуації, схильності до самоізоляції. У дітей, які живуть в умовах психологічного насильства, можуть розвиватися психосоматичні і нервові розлади [4, с. 82].

Фізичне насильство – це навмисне нанесення фізичної шкоди або травм дитині батьками, чи особами, які їх замінюють, в результаті чого відбуваються серйозні (потребуючі медичної допомоги) порушення фізичного психологічного розвитку і здоров'я дитини або настає летальний випадок. Найбільш розповсюдженим свідченням фізичного насильства є синці, навмисні опіки. Підозрілим на фізичне насильство є перелом основних кісток, наприклад, стегна чи голені у маленьких дітей. Ще одним переломом, характерним для фізичного насильства, є переломи ребер. Вони викликані сильним здавленням чи тряскою, коли руки насильника охоплюють грудну клітку дитини. Серйозним видом жорсткого поводження є «синдром тряски дитини». Дорослий, схопивши дитину за плечі, сильно трясє її взад-перед, при цьому сила дії на кровоносні судини мозку така, що може трапитися внутрішня кровотеча, а також контузія мозку. До основних психологічних наслідків фізичного насильства належать симптоми, обумовлені стресом, такі, як напруга, головний біль, психосоматичні симптоми. Через те, що дитина не знає, коли станеться наступний напад, вона завжди насторожена, для неї характерна підвищена збудливість, готовність нападати. У більш старших дітей наслідки частіше проявляються у формі агресивної поведінки, депресії, переживань.

Сексуальне насильство стосовно дітей – явище, яке, нажаль, стало все частіше зустрічатися у сучасному суспільстві. Це використання дитини дорослою особою чи іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб чи іншої вигоди. Сексуальне насильство та експлуатація є одним з найбільш тяжких порушень прав дитини. За тяжкістю завданих травм сексуальне насильство прирівнюється до тортур і катування. Сексуальне насильство впливає на фізичне та психологічне здоров'я і розвиток дитини, порушує процес соціалізації. Його наслідки можуть проявлятися протягом всього життя [5, с. 87].

Нехтування основними потребами дитини – як вид насильства дітей у сім'ї – це відсутність її захисту від різних небезпечних ситуацій, включаючи холод, голод, а також недобросовісне виконання обов'язків по вихованню дітей, внаслідок чого спостерігаються значні розлади здоров'я та розвитку.

Деякі вчені виділяють як окрему форму насильства дітей у сім'ї – економічне насильство. Воно проявляється в умисному позбавленні одним членом сім'ї іншого житла, їжі, одягу та іншого майна. На які постраждалий має законне право, таким чином це може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Для усунення проблеми насильства дітей у сім'ї фахівцями різних служб розроблений комплекс заходів первинної, вторинної і третинної профілактики насильства дітей у

сім'ї. Первинна профілактика насильства щодо дітей – це сукупність заходів, спрямованих на запобігання розвитку чинників ризику виникнення насильства щодо дітей; формування у суспільстві ненасильницького світогляду, культури толерантності та чуйності (в тому числі гендерної); неприйняття насильницької моделі виховання дітей та насильницьких стосунків між людьми загалом.

Вторинна профілактика насильства щодо дітей це – сукупність заходів, спрямованих на раннє виявлення ситуацій підвищеного ризику виникнення насильства; виявлення, усунення та подолання чинників, які сприяють скоєнню насильства щодо дитини конкретними особами.

Третинна профілактика насильства щодо дітей – сукупність заходів втручання після здійснення насильства, спрямованих на недопущення рецидиву, реабілітацію дитини, яка зазнала насильства та роботу з агресором.

В Україні законодавчо визначено систему установ та організацій, на які покладаються захист дітей від насильства та профілактика цього явища. До цієї системи входять: службу у справах дітей; уповноважені органи Національної поліції (насамперед служба ювенальної превенції); органи та заклади освіти; органи та заклади охорони здоров'я; управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей та центри соціально-психологічної реабілітації дітей; Всеукраїнська дитяча лінія «Телефон Довіри» (0-800-500-21-80) [6, с. 48].

Слід зазначити, що масштаби даного феномену є глобальними, тому від подальшої соціально-психологічної роботи всіх зазначених структур залежить формування соціально-адаптованих людей, здатних створювати повноцінну сім'ю, бути гарними батьками, гідними громадянами своєї держави.

1. Конвенція про права дитини 1989 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора педагог. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луцьк, 2009. 46 с.
3. Юрій Вітомський: «Безпека дітей – основа безпеки держави» Урядовий кур'єр. 23 травня 2021.
4. Ткаченко І. М. Теоретико-кримінологічна характеристика факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї: Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013, вип. № 6-1 т. 1. С 80-83.
5. Клочан Ю. В. Соціально-педагогічна профілактика жорсткого ставлення до дітей у сім'ї: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2014, №5, ч.1. С.84-92.
6. Безпалько О. В. Соціальна робота: Навч. посібник. К., 2004. С.165.

Олександр Шумейко,
старший викладач
кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГО-ОРГАНІЗАЦІЙНА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

У сучасному цифровому світі величезне значення приділяється психолого-організаційній складовій захисту інформації в інформаційних системах усіх типів. Інформаційна психологія в результаті вивчення структури інформаційних систем і технологій обробки даних в ній виділяє концепцію інформаційної безпеки, на підставі якої надалі проводяться всі роботи по захисту інформації в інформаційних системах [3]. У концепції знаходять відображення такі основні моменти:

- організація мережі самої організації;
- існуючі загрози безпеці інформації, можливості їх реалізації та завдання шкоди від цієї реалізації;
- організація зберігання інформації в інформаційних системах;
- організація обробки інформації (на яких робочих місцях і за допомогою якого про-

грамного забезпечення);

- регламентація допуску персоналу до тієї чи іншої інформації;
- відповідальність персоналу за дотримання безпеки.

У кінцевому підсумку на основі концепції інформаційної безпеки інформаційних систем створюється схема безпеки, структура якої повинна задовольняти таким умовам:

1. Захист від несанкціонованого проникнення в корпоративну мережу і можливості витоку інформації по каналах зв'язку.
2. Розмежування потоків інформації між сегментами мережі.
3. Захист критичних ресурсів мережі.
4. Захист робочих місць і ресурсів від несанкціонованого доступу.
5. Криптографічний захист інформаційних ресурсів.

З практичного погляду, політику безпеки доцільно розглядати на трьох рівнях деталізації. До верхнього рівня можна віднести рішення, що зачіпають організацію в цілому. Вони носять досить загальний характер і, як правило, виходять від керівництва організації. Приблизний список подібних рішень може включати в себе наступні елементи:

- рішення сформулювати або переглянути комплексну програму забезпечення інформаційної безпеки, призначення відповідальних за просування програми;
- формулювання цілей, яких бажає досягти організація в області інформаційної безпеки, визначення загальних напрямків у досягненні цих цілей;
- забезпечення бази для дотримання законів і правил;
- формулювання адміністративних рішень із тих питань реалізації програми безпеки, які повинні розглядатися на рівні організації в цілому.

Політика верхнього рівня мети організації в області інформаційної безпеки формулюється в термінах цілісності, доступності та конфіденційності [3; 4]. Якщо організація відповідає за підтримку критично важливих баз даних, на першому плані може стояти зменшення числа втрат, пошкоджень або спотворень даних. Для організації, що займається продажем комп'ютерної техніки, ймовірно, важлива актуальність інформації про надані послуги і ціни та їх доступність максимальному числу потенційних покупців. Керівництво режимного підприємства в першу чергу піклується про захист від несанкціонованого доступу, тобто про конфіденційність. На верхній рівень виноситься керування захисними ресурсами і координація використання цих ресурсів, виділення спеціального персоналу для захисту критично важливих систем, взаємодія з іншими організаціями, що забезпечують або контролюють режим безпеки. Політика верхнього рівня повинна чітко окреслювати сферу свого впливу. Можливо, це будуть всі комп'ютерні системи організації (або навіть більше, якщо політика регламентує деякі аспекти використання співробітниками своїх домашніх комп'ютерів). Можлива, однак, і така ситуація, коли в сферу впливу включаються лише найбільш важливі системи. У політиці повинні бути визначені обов'язки посадових осіб із вироблення програми безпеки та втілення її в життя. У цьому сенсі політика безпеки є основою підзвітності персоналу. Політика верхнього рівня має справу з трьома аспектами законослужливості і виконавської дисципліни. По-перше, організація повинна дотримуватися існуючих законів. По-друге, слід контролювати дії осіб, відповідальних за вироблення програми безпеки. Нарешті, необхідно забезпечити певний ступінь старанності персоналу, а для цього потрібно виробити систему заохочень і покарань. Власне кажучи, на верхній рівень слід виносити мінімум питань. Подібне винесення є доцільним, коли воно обіцяє значну економію коштів або коли інакше вчинити просто неможливо.

Політика безпеки нижнього рівня належить до конкретних інформаційних сервісів. Вона включає в себе два аспекти - цілі та правила їх досягнення, тому її часом важко відокремити від питань реалізації [3]. На відміну від верхнього рівня, зазначена політика повинна бути визначена більш докладно. Є багато речей, специфічних для окремих видів послуг, які не можна єдиним чином регламентувати в рамках всієї організації. У той же час, ці речі настільки важливі для забезпечення режиму безпеки, що пов'язані з ним рішення повинні прийматися на управлінському, а не технічному рівні. Наведемо кілька прикладів питань, на які слід дати відповідь в політиці безпеки нижнього рівня: - хто має право доступу до об'єктів, підтримуваних сервісом? - за яких умов можна читати й модифікувати дані? - як організований віддалений доступ до сервісу? При формулюванні цілей політики нижнього рівня можна виходити з міркувань цілісності, доступності та конфіденційності, але не можна на цьому зупинятися. Її цілі повинні бути більш конкретними. Наприклад, якщо мова йде про систему розрахунку заробітної плати, можна поставити мету, щоб лише співробітникам

відділу кадрів та бухгалтерії дозволялося вводити й модифікувати інформацію. У більш загальному випадку цілі повинні пов'язувати між собою об'єкти сервісу та дії з ними. З цілей виводяться правила безпеки, що описують, хто, що і за яких умов може робити. Чим докладніші правила, чим більш формально вони викладені, тим простіше підтримати їх виконання програмно-технічними засобами. З іншого боку, занадто жорсткі правила можуть заважати роботі користувачів, імовірно їх доведеться часто переглядати. Керівництву належить знайти розумний компроміс, коли за прийнятну ціну буде забезпечений прийнятний рівень безпеки, а співробітники не виявляться надмірно обтяжені. Зазвичай найбільш формалізуються права доступу до об'єктів, зважаючи на особливу важливість даного питання. Перш ніж будувати якусь систему захисту, визначимо, що й від кого ми хочемо захистити. Не можна захистити все й від усього. Адже не вся інформація для певної установи чи організації є однаково цінною. Для початку потрібно виділити перелік інформації (файлів), які необхідно захистити, і її фізичне розміщення (відразу стане ясно, що захищати краще інформацію, яка зберігається на одному сервері або окремому комп'ютері). Необхідно обміркувати, чим може обернутися простоювання комп'ютерів, втрата електронної пошти за день або втрата важливих даних. Друге, що необхідно розуміти, - від кого ми захищаємо інформацію. Ким є потенційний зловмисник, який тими чи іншими засобами може заволодіти важливою інформацією. Одночасно доцільно оцінити сили зловмисника: які він може мати організаційні або технічні можливості для доступу до інформації (адже зловмисник може бути співробітником організації і діяти зсередини), скільки часу та коштів йому не шкода направити для заволодіння інформацією [3; 4]. Потенційного зловмисника власне може й не бути, а безпеці інформації можуть загрозувати випадкові фактори (технічні вірусні атаки, вихід з ладу комп'ютерів тощо).

Третє, що треба оцінити - це загрози інформації. Розрізняють такі групи загроз:

- несанкціонований доступ до інформації (читання, копіювання або зміна інформації, її підробка, спотворення);
- порушення працездатності комп'ютерів та прикладних програм, що може спричинити зупинку виробничих процесів;
- знищення інформації.

У кожній із цих трьох груп можна виділити десятки конкретних загроз. Варто зазначити, що загрози можуть бути навмисними й випадковими, а випадкові, у свою чергу, обумовлені природними факторами (пожежі, руйнування, стихійні лиха) та людським фактором (помилкові дії персоналу). Випадкові загрози, в яких відсутній лихий задум, зазвичай небезпечні лише можливістю втрати інформації й порушення працездатності системи, від чого досить легко застрахуватися. Навмисні ж загрози більш серйозні з погляду втрат для бізнесу, бо тут доводиться боротися не з нещадно жорстким випадком, а з інтелектуальним противником. З'ясування таких факторів: що, від кого або від чого ми будемо захищати - це вже значний крок на шляху до відповіді на головне питання - як захищати [3]. На цьому шляху психологія є однією із основних наук, яка допоможе дати відповідь на ці та багато інших актуальних питань інформаційної безпеки.

1. Жарков Я.М., Дзюба М.Т., Замаруєва І.В., ін. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави: Підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. 274 с.

2. Інформаційно-психологічні війни. Проблеми інформаційної незалежності держави. URL: <http://vybory.org/articles/485.html>

3. Ясєнев В.Н., Дорожкін А.В., Сочков А.Л. и др. Информационная безопасность: Учебное пособие. Нижний Новгород. Нижегородский госуниверситет им. Н.И. Лобачевского, 2017. 198 с.

4. Почепцов Г. Информационные войны. Основы военно-коммуникативных исследований. URL: http://www.ligis.ru/librari_2/049/contents.html

Владислава Плескачова
слухач магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Недря К.М.
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬСТВО

В умовах інформаційного суспільства дезінформація традиційно є одним із найбільш ефективних способів досягнення переваг у політичній, військовій, економічній, науково-технічній, інформаційній та інших сферах діяльності людини, суспільства й держави.

Термін «дезінформація» вживається у розумінні як перекрученої, неправдивої, умисно модифікованої інформації, так і процесу інформаційно-психологічного впливу на суспільство.

Кінцевою метою дезінформування є досягнення певних переваг унаслідок сприятливої поведінки (дії чи бездіяльності) об'єкта інформаційно-психологічного впливу. Зокрема, таким результатом може бути перегрупування військ противника у напрямі уявного удару, чи поразка політика на виборах через компрометацію шляхом дезінформації, або дестабілізація ситуації (наприклад, фінансової) в країні через масштабну дезінформацію у ЗМІ тощо [1].

Слід зауважити, що з розвитком інформаційного суспільства, де інформація визнається стратегічним ресурсом, а ціна похибки у прийнятих рішеннях зростає на кілька порядків, дезінформування остаточно перетворилось на популярний і потужний інструмент інформаційно-психологічного впливу, здатний забезпечити реалізацію інтересів суб'єктів просування чи не у всіх сферах суспільного життя. У той же час, попри те, що «центр тяжіння» дезінформування поступово зміщується у сферу економіки та науки, аналіз проведення спеціальних інформаційних операцій (СІО) у сучасних локальних конфліктах свідчить, що застосування дезінформації у військово-політичній сфері й досі залишається найбільш очевидним, чи не найефективнішим та найкраще теоретично розробленим [1].

Суб'єктами дезінформування найчастіше є держави (спеціальні служби, дипломатичні установи) чи потужні недержавні компанії (що мають власну економічну розвідку), які, з урахуванням фахового рівня виконавців, значних фінансових та ресурсних можливостей, є «найвідомішими гравцями» у цій сфері [2].

Об'єктами дезінформування (оскільки це інформаційно-психологічний вплив, спрямований на свідомість людини) є особи (групи осіб), уповноважені приймати рішення (далі – ОУПР) на рівні своєї компетенції та передбачених повноважень, – президент держави, парламент, прем'єр-міністр, міністр, уряд, командувач військами, генеральний штаб, рада директорів, особа (громадянин) як споживач або виборець тощо. Утім, зважаючи на рівень повноважень безпосередніх об'єктів впливу (та, відповідно, рівень їх рішень), кінцевими об'єктами СІО можуть виступати держави (щодо їх політики у різних сферах), корпорації, значні групи населення тощо, а операції з дезінформування за рівнем впливу можуть набувати тактичного або стратегічного характеру [2].

Науковці виділяють такі види дезінформації:

1. Уведення в оману конкретних осіб уповноважених приймати рішення (групи осіб) шляхом надання завідомо хибної інформації (застарілої, неповної, спотвореної, перекрученої) як підстави для прийняття відповідного рішення.

2. Модифікація інформаційного потоку. Полягає у вибіркового поданні інформації.

3. «Білий шум» – технологія оточення правдивої інформації її неправдивими версіями, що так само підтверджені певними доказами, фактами, свідками.

4. Дезінформування «від зворотного» відбувається шляхом надання правдивих відомо-

мостей у перекрученому вигляді чи в такій ситуації, коли вони сприймаються об'єктом спрямувань як неправдиві.

5. Термінологічне «мінування» полягає у викривленні (підміні, спотворенні) первинної істинної суті принципово важливих, базових термінів, понять і тлумачень загальносвітоглядного та оперативного-прикладного характеру[3].

Також, як один з видів дезінформації деякі вчені виділяють маніпулювання діями особи (групи осіб), спрямоване на зміну напрямів її діяльності чи ступеня зусиль (активності) у цій діяльності[2].

При визначенні маніпулювання як виду психологічного впливу на особу (групу осіб) у науковій літературі вказується, що воно спрямоване на зміну (модифікацію) поведінки об'єкта (ставлення до чогось, життєвих установок, психічного стану) в інтересах суб'єкта маніпулювання; а здійснюється приховано, неявно й очікувані зміни поведінки особи (рішення, дії) могли б не відбутися, якби об'єкт у достатньому обсязі та достовірно був поінформований про ситуацію, зокрема про те, які способи застосовувались щодо нього і з якою метою. Зауважимо, що вплив при маніпулюванні не обмежується використанням лише неправдивої інформації, а передбачає різні психологічні техніки та форми психологічного тиску тощо. Виходячи з цього, маніпулювання особистістю (групою осіб) як поняття є більш широким, тому дезінформацію слід розглядати, найімовірніше, як прийом маніпулювання ОУПР за допомогою умисно модифікованої інформації. [1; 4]

У сучасному інформаційному суспільстві дезінформація як явище, постійно змінюється, продовжує удосконалюватися. Використовуються усе більш витончені методи поширення спотвореної інформації. Усе це вимагає подальших ґрунтовних досліджень форм і методів дезінформування, удосконалення заходів протидії дезінформаційним СІО, насамперед у галузі нормативно-правового регулювання інформаційної діяльності та забезпечення інформаційної безпеки.

1. Петрик В.М. Информационно-психологическая безопасность в эпоху глобализации : учеб. пособ. / В.М.Петрик, В.В.Остроухов, А.А.Штоквиш и др. Киев, 2008. 544 с.
2. Почепцов Г.Г. Информация и дезинформация: Киев. Ника-Центр, Эльга, 2001. 256 с.
3. Присяжнюк М.М. Дезінформація та її роль у інформаційно-психологічних операціях. URL: http://defpol.org.ua/site/index.php/en/arhiv/kolonkaavt_ora/106-2009-09-09-18-06-14.
4. Юдін О.К. Інформаційна безпека держави : навч. Посібник, за ред. О.К.Юдін, В.М.Богуш. Харків, 2005. 576 с.

Трибуна Українського та зарубіжного автора

Eubica Saktorová
vice-dean for the international relations
and development, Faculty of Law,
Matej Bel University in Banská Bystrica,
Slovak Republic
JUDr., PhD., LL.M., M.A.

Adrián Vaško
senior lecturer, Faculty of Law,
Matej Bel University in Banská Bystrica,
Slovak Republic
JUDr., PhD.

COMPARISON OF THE DEVELOPMENT AND APPROACH TO LAW ENFORCEMENT OF THE BRITISH AND SLOVAKIAN POLICING

Introduction

The system of law is a set of rules of conduct of any society that are enforced by the threat of punishment in case of their violation. The law enforcement consequently refers to the assurance of obedience of such rules by the mechanisms adjusted to legal systems and customs. The approach to law enforcement additionally differs with regard to culture, traditions or the history of

nation. However, in the 17th century, John Locke and later, Charles Baron de Montesquieu have developed the theory of the horizontal position of governmental bodies ensuring the mutual balance and the control.¹ In order to preserve the democratic establishments, the legislative, executive and judicial power have an equal and separate status. It is therefore generally accepted, the creation of rule of law and its enforcement are executed and accomplished by the independent and autonomous entities. The primary role in law enforcement has the police. The structure and the scope of authority differ on the same grounds as the rules of diverse societies, but the targets remain the same: security, protection, and the obedience of law.

This article is focused on the comparison and contrast of the development and approach to law enforcement by the British police and by the police system in Slovak Republic. The first part will be pointed to the history and development of the policing. Second part will emphasise the differences in contemporary approach to law enforcement by both executive armed forces.

History and development of the British and Slovakian policing

While the development of the law enforcement in Britain is possible to assess further in history, the police forces of Slovak Republic originated by the separation of the former Czechoslovakia and the institution of the independent state in 1993. The law enforcement however evolved on the territory during the 18th century.

The organisation of the security service in Czechoslovakia has been related to the administrative governance of the former Austrian-Hungary monarchy. In 1754, the queen Maria Teresa established the Office of Police Commissaries in Vienna that has been modified to Police Directory in 1772 by her son, Joseph II. Following this model, the three similar Police directories were established in 1784 on the territory of Czechoslovakia- Prague, Brno and Bratislava.² Approximately at the same time in Britain there has been evolving the concept of the Bow Street Runners representing the attempt to organise and formalise the existing police forces in London.³ The small groups of detectives are considered to be one of the earliest form of the enforcement of the decisions of the magistrate's courts. Similar entities were created by the Middlesex Justices Act 1792 whereby each court has been provided with three magistrates and six police officers. The regulation of the law enforcement has been concentrated to London; the rest of the country merely used the services of the private policing. Likewise, the security system of Czechoslovakian countryside was governed by the gentry and the community borough without the unified and centralised body.

The unification of the law enforcement framework came in 1829, when the British Metropolitan Police Act came into force. In Czechoslovakia, the execution of the security services became legalised by the Czech Community Act in 1864, that officially imposed the enforcement of law to country boroughs.

During the second half of the 19th century the former Austrian monarchy organised the gendarme system. Through the enactment letter from 18/6/1850, 16 gendarme guards were systemised.⁴ The gendarmes were subordinated to Supreme Police and Court Office by the Ministry of Interior. The network of the State Police Offices was gradually concentrated; therefore, the police directories or commissaries could be found in all the political, economic, and industrial and safeguard centres of the Republic. The notion of the security police was perceived in the wider terms and included number of tasks belonging to the public administration. The modern epoch restricted the denotation "police" to the criminal sphere in order to protect and enforce the legal subjects (life, property, honour etc.) under the Criminal Code. Such perception of 'police' evolved only in the 1922, when the Security Guard Act n. 230 and the Governmental Directive of 5/10/1922 n. 295 came into force. Essentially, two 'Policing Guards' were established, officially called "The Body of Uniformed Security Guard" (BUSG) and "The Body of Non-uniformed Security Guard" (BNSG). The term 'police officer' has begun to appear in service decrees only in 1938.¹ The BUSG provided the order and administrative services and has been based on and sub-

¹Ian Loveland *Constitutional Law, Administrative Law and Human Rights: a critical introduction* (5th edition, OUP 2009)54.

²Pavel Macek and Lubomír Uhlíř *Dejiny Policie a Četnictví*. (Themis 1997)15.

³Karem M Hess *Introduction to Law Enforcement and Criminal Justice* (9th ed Wadsworth)11.

⁴Law n. 165/1920.

¹ State Police Offices during first Czechoslovakian Republic 'Police Guard' <<http://www.gotisek.estranky.cz/clanky/cetnictvo-a-policie/statni-policejni-urady-za-prvni-republiky.html>> accessed 1 June 2011.

ordinated to commander authority. The BNSG was charged with functions of the criminal police. The authority was represented by the magisterial officer. The competences of both Guards were adjusted to the state bodies of their creation. The guards, commanders, magistrates or other employees were subordinated disciplinary and personally to chief marshal of the particular territorial community.¹ The internal rules determined the division of Guards and the Service Rules. They set up the directives for the service clothing, weapons, conditions of training or the discipline. Nevertheless, the members of the Guards were divided into officers and gendarmes without the rank. The officers were merely charged with the supervision, control, guidance, and the training of the guard. Under the systematised rules, every Guard had 100 gendarmes without the class rank, generally 32 constables by BUSG or the agents of the 2nd class by BNSG; 38 higher constables by BUSG or the agents of the 2nd class by BUSG, 20 community inspectors of the 2nd class and 10 community inspectors of the 1st class.² The competences of the State Police has been restricted to the districts of statutory cities, the communal police of the countryside has not been consolidated and unified. Eventually, they operated in terms of support of state gendarmerie.

While the Metropolitan Police in London begun to operate in 1829, there has been still the entities executing the enforcement and security services, which did not belong under its control.³ The role of the organisation of the Police has been given to two commissioners as a headquarters of policing in London, also called Scotland Yard. The Bow Street Patrols, Police Constables subordinated to Magistrates and the River Police were absorbed by the enlargement of authority of Metropolitan Police in 1839. The same year, the City of London Police was established as an independent police force for the specified district, excluded from the scope of authority of Metropolitan Police. In the 1841 and the 1842, the Police instituted separated Dockyard divisions and the Detective department. During the second half of the 19th century, the Police has been often criticised for the inefficiency and costly activities.⁴ The Municipal Corporations Act 1877 was therefore aimed to prohibit the institution of the new police boroughs, where the population was fewer than 20 000.⁵ The Home Office pursued the centralisation, regulation, uniformity and the rationalisation of the policing. Although the number of officers increased to almost sixteen thousand in the end of century, the law enforcement system was still expanding. The Police Act 1890 recommended the police units to enter into agreement during the widespread disturbances in order to provide mutual aid and more efficient and regulated actions.⁶ With the beginning of the World War I, the policing was enlarged by the introduction of the Women Police. The organisational changes that result from the reaction to the World Wars centralised the operation of Metropolitan Police and strengthened its further function.

Contemporary approach to law enforcement by the British and Slovakian Police

The legal framework of the Slovakian Police is determined by the Law n. 171/1993 about the Police force, Law n. 166/2003 about the Privacy protection, Law n. 379/1993 about the Operation of the Private Security Services and the Law n. 564/1991 about the Community Police. Modern jurisprudence distinct between the formal and the material notion of the police administration.⁷ The material fraction restricts the conditions of the interference of the Police forces into the sphere of personal rights and freedoms. The formal fraction is focused on the organisation and the competences of the bodies, which are due to the specified separation of powers appointed to ensure the public security and discipline. The Police forces of Slovak republic are divided into the service of the Justice Police (prisons and detention institutes personnel also assisting the Courts, belonging under the Ministry of Justice), Criminal Police, Financial, Disciplinary, Border, Traffic Police and the other specified bodies under the Ministry of Interior. There is also the law enforcement executing by the Railway Police under the Ministry of Transport. The Slovakian enforcement mecha-

¹Ibid.

² 'History of Gendarmerie and Police' < <http://www.policie.cz/clanek/historie-cetnictva-a-policie-historie-cetnictva-a-policie.aspx?q=Y2hudW09MTU%3d>> accessed 30 May 2011.

³ David Taylor *New Police in nineteenth century England: crime, conflict and control* (Manchester UP 1997)14.

⁴ 'History of Metropolitan Police' <http://www.met.police.uk/history/definition.htm> accessed 20 May 2011.

⁵ Tim Newburn *Handbook of Policing* (2nd edition Willan Publishing 2008)80.

⁶ibid.

⁷Zděnek Lukeš *Základy bezpečnostního práva* (Praha Akademia 1971)26.

nisms are fragmented and not centralised under one unified establishment. Although, the pattern of law enforcement is represented and administered mainly by the other authorities such as the Offices of Prosecution, Organs of the State Administration operating in the sectors of justice, economy, transport etc. The Police forces represent the interior and subordinate fraction to the institutions of the State Administration.

The operation of the British Police is regulated by the governmental acts.¹ It gradually expanded and developed from the past experiences, however, currently there is a high number of the entities involved in the mechanism of law enforcement. In general, it is possible to divide them into four types mostly concerned with the public or local policing: territorial police forces, special police forces, the miscellaneous forces and non-police law enforcement agencies. Territorial police forces under the particular Police Authority carry out most of the regional policing. The 'police areas' were introduced in 1964 by the Police Act, whereby as the prototype were considered the Metropolitan Police and the City of London Districts.² Special police forces are involved in the particular legal activity of law enforcement such as the British Transport Police or the Ministry of Defence Police.³ The miscellaneous forces and non-police law enforcement agencies have their basis in common law system with a determined territorial or functional focus, e.g. docks, ports, harbours, parks. The British policing include the model of 'Community Policing' based on the idea of crime control by the community interaction. The focus is mostly on the crime prevention, what eventually influence and inspire the other policing models.⁴

Conclusion

Finally, while comparing and contrasting the British and the Slovakian law enforcement, there are the major facts essentially distinguishing the development and the approach to both mechanisms. Different legal basis for their determination: civil and common law systems makes the rules, the methods, organisation, structure and the functions considerably distinct. The culture and the tradition on which the legal systems are based emphasis the diversities, but at the same time underline the common aim of policing. The establishment of Police in all civilised countries aims to ensure the peaceful and the secure living for the inhabitants; and to guarantee the obedience of the rule of law that is common to everyone.

Table of legislation

1. City of London Police Act 1839
2. Municipal Corporations Act 1877
3. Police Act 1890
4. London Government Act 1963
5. Police Act 1964
6. Police (Scotland) Act 1967
7. Police and Criminal Evidence Act 1984
8. Ministry of Defence Act 1987
9. Transport Police Act 1994
10. Police Act 1996
11. Police (Northern Ireland) Act 2000
12. Police Reform Act 2002
13. Criminal Justice Act 2003
14. Serious Organised Crime and Police Act 2005
15. Police and Justice Act 2006
16. Law n. 165/1920
17. Law n. 564/1991 about the Community Police
18. Law n. 171/1993 about the Police force
19. Law n. 379/1993 about the Operation of the Private Security Services
20. Law n. 166/2003 about the Privacy protection

¹Police Act 1964; Police (Scotland) Act 1967; Police and Criminal Evidence Act 1984; Police Act 1996; Police (Northern Ireland) Act 2000; Police Reform Act 2002; Criminal Justice Act 2003; Serious Organised Crime and Police Act 2005; Police and Justice Act 2006 etc.

²London Government Act 1963; City of London Police Act 1839.

³Transport Police Act 1994; Ministry of Defence Act 1987.

⁴Michal Tošovský and others 'Reading about the Community Policing' (2010) http://pro-police.cz/press_release_attachments/18/cteni-o-cp.pdf accessed 30 may 2011.

Articles

1. Bayley D H 'Police Function, Structure, and Control in Western Europe and North America: Comparative and Historical Studies' (1979) 1 *Crime and Justice* 109
2. Newburn T and Jones T 'The Transformation of policing? Understanding of current trends in policing systems' (2002) 42 *Brit. J Criminol.* 129
3. Pešek J *Vzdělávání, výchova a výcvik četnictva a policejních sborů strážů bezpečnosti v letech 1918-1938* (1997) 6 *Policista* 30.
4. Stenning P C 'Powers and Accountability Of Private Police' (2000) 8 *EurJ on Criminal Policy and Research* 325

Bibliography

1. Cohan S *Visions of Social Control: crime, punishment, and classification* (Polity Press 1985)
2. De Cruz P *Comparative Law in changing world* (3rd edition Routledge Cavendish 2007)
3. Fielding N G *The Police and Social Conflict* (2nd edition Glass House Press 2005)
4. Innes M *Understanding social control: deviance, crime and social order* (Open UP 2003)
5. Loveland I. *Constitutional Law, Administrative Law and Human Rights: A Critical Introduction* (5th edition, Oxford University Press, 2009 New York)
6. Lukeš Z *Základy bezpečnostního práva* (Praha Akademia 1971)
7. McConville M and Wilson G *The Handbook of Criminal Justice Process* (OUP 2002).
8. Newburn T *Handbook of Policing* (2nd edition Willan Publishing 2008)
9. Ormerod D *Smith and Hogan Criminal Law* (12th edition OUP 2008).
10. Škultéty P and others *Správní právo hmotné/Administrative substantial law* (Heuréka 2010)
11. Taylor D *New Police in nineteenth century England: crime, conflict and control* (Manchester UP 1997)
12. Zweigert K and Kötz H *An Introduction to Comparative Law* (3rd edition OUP 1998).

Other Sources

1. 'History of Gendarmerie and Police' < <http://www.policie.cz/clanek/historie-cetnictva-a-policie-historie-cetnictva-a-policie.aspx?q=Y2hudW09MTU%3d>> accessed 30 May 2011
2. 'History of Metropolitan Police' < <http://www.met.police.uk/history/definition.htm>> accessed 20 may 2011
3. State Police Offices during first Czechoslovakian Republic 'Police Guard' < <http://www.gotisek.estranky.cz/clanky/cetnictvo-a-policie/statni-policejni-urady-za-prvni-republiky.html>> accessed 1 June 2011
4. Tošovský M and others 'Reading about the Community Policing' (2010) http://pro-policie.cz/press_release_attachments/18/cteni-o-cp.pdf accessed 30 may 2011

Websites

1. The Metropolitan Police Services
2. < <http://content.met.police.uk/Home>> accessed 20 may 2011
3. The City of London Police
4. < <http://www.cityoflondon.police.uk/CityPolice/>> accessed 30 May 2011
5. The Czech Police Forces
6. < <http://www.policie.cz/default.aspx>> accessed 30 may 2011
7. The Ministry of Interior of Slovak Republic
8. < <http://www.minv.sk/?policia>> accessed 29 May 2011

Алия Абишева
докторант Академии
правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Республика Казахстан, провозгласив себя правовым государством с 1991 года, ставит во главу интересов защиту прав и свобод человека и гражданина. Придерживаясь мировой политики на международной арене, наша страна ратифицировала ряд международных документов. Одним из таких является Конвенция о правах ребенка, регулирующая основные положения жизнедеятельности несовершеннолетних. Статья 19 данной Конвенции гласит

что «Государства-участники принимают все необходимые законодательные, административные, социальные и просветительные меры с целью защиты ребенка от всех форм физического или психологического насилия, оскорбления или злоупотребления, отсутствия заботы или небрежного обращения, грубого обращения или эксплуатации, включая сексуальное злоупотребление, со стороны родителей, законных опекунов или любого другого лица, заботящегося о ребенке» [1]. Сегодня данной сфере уделяется большое внимание, и принимаются законодательные и социальные меры по предотвращению и недопущению преступлений, посягающих на половую неприкосновенность несовершеннолетних.

Реализовывая двухвекторную уголовную политику по регулированию вопросов привлечения лиц к уголовной ответственности и исполнения наказания, Казахстан ужесточил меры в отношении педофилов и лиц, посягающих на половую свободу детей. Так, с принятием новой редакции Уголовного кодекса Республики Казахстан в 2014 году, впервые законодатель определил составы преступлений, которые подпадают под категорию «преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних». К ним отнесли такие деяния как:

- «изнасилование (то есть половое сношение с применением насилия или с угрозой его применения к потерпевшей или к другим лицам либо с использованием беспомощного состояния потерпевшей)»;

- «насильственные действия сексуального характера (мужеложство, лесбиянство или иные действия сексуального характера с применением насилия или с угрозой его применения к потерпевшим или к другим лицам либо с использованием беспомощного состояния потерпевших)»;

- «половое сношение или иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим 16-летнего возраста (половое сношение или иные действия сексуального характера с лицом, заведомо не достигшим 16-летнего возраста)»;

- «понууждение к половому сношению, мужеложству, лесбиянству или иным действиям сексуального характера (понууждение лица к половому сношению, мужеложству, лесбиянству или совершению иных действий сексуального характера путем шантажа, угрозы уничтожением или изъятием имущества либо с использованием материальной или иной зависимости несовершеннолетних)»;

- «развращение малолетних (совершение развратных действий без применения насилия в отношении заведомо малолетних)» [2].

Действующее уголовное законодательство не только дает четкий перечень преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, но и ужесточило уголовную ответственность за посягательства на половую неприкосновенность лиц, не достигших 18-летнего возраста по сравнению с действовавшим до 1 января 2015 года Уголовным Кодексом 1997 года. До внесения поправок Законом Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам защиты прав ребенка», принятым 9 апреля 2016 года [3], приоритетно под защиту была поставлена половая неприкосновенность исключительно малолетних лиц. С принятием в 2014 году уголовного закона, была расширена сфера запрета на применение поощрительных норм (освобождение от уголовной ответственности, освобождение от наказания, условное осуждение, условно-досрочное освобождение) в отношении лиц, которые совершили преступления против половой неприкосновенности не только малолетних, но и несовершеннолетних лиц, данная новелла предусматривает исключение для случаев совершения таких преступлений несовершеннолетними, в отношении несовершеннолетних в возрасте от четырнадцати до восемнадцати лет. Помимо этого, законодателем республики введен запрет на применение сроков давности к лицам, осужденным за вышеуказанные сексуальные посягательства в отношении несовершеннолетних.

Положительным моментом действующего отечественного уголовного закона, нами отмечаются, выделение специального субъекта, совершившего противоправные сексуальные деяния – лицо, на которого законом возложена обязанность воспитания ребенка (родители, педагоги и др.). Для этой категории лиц жесточена ответственность путем исключения назначения альтернативных лишения свободы наказаний, с пожизненным запретом занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними [2].

В связи с увеличением роста преступности в рассматриваемой области и снижения возраста потерпевших, вовлеченных в эти деяния, глава государства акцентирует внимание на данной проблеме в своих ежегодных посланиях народу Казахстана.

Так, 2 сентября 2019 года, Касым-Жомарт Токаев дал поручение высшим органам представительной и исполнительной власти страны: «Мы увлеклись гуманизацией законодательства...Нужно в срочном порядке ужесточить наказание за сексуальное насилие, педофилию...» [4].

В 2020 году Президент Республики Казахстан отметил: «Мы значительно ужесточили уголовную ответственность за действия сексуального характера в отношении несовершеннолетних. Но проблема остается острой. Такие преступники заслуживают более сурового наказания, без права на помилование и тем более досрочное освобождение. Они должны содержаться в учреждениях максимальной безопасности...»[4]. Тем самым, он отметил и в дальнейшем важность соблюдения жесткой политики в отношении насильников и лиц, совершающих преступные деяния в отношении детей.

Во исполнения поручения главы государства, разрабатываются меры по расширению перечня составов преступлений, посягающих на половую неприкосновенность несовершеннолетних. Так, проект Закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросу реализации отдельных положений Послания Главы государства народу Казахстана» предусматривает отнесение таких деяний как: вовлечение несовершеннолетнего в занятие проституцией (ст. 134 УК РК), вовлечение несовершеннолетних в изготовление продукции эротического содержания (ст.144 УК РК), изготовление и оборот материалов или предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних либо их привлечение для участия в зрелищных мероприятиях порнографического характера (ч.2 и 3 ст. 312 УК РК) в рассматриваемую категорию. Мы полностью солидарны с вносимыми изменениями, потому как указанные статьи также имеют в объекте посягательства элементы посягательств на половую неприкосновенность и свободу несовершеннолетних.

Данную точку зрения также поддержали респонденты проводимого автором анкетирования сотрудников правоохранительных (прокуратура, органы внутренних дел, сотрудники научных институтов) и других органов (адвокатура, суд) Республики Казахстан. Общее число оправдываемых составило – 253 человек. На вопрос «Считаете ли Вы достаточным перечень указанных в УК РК преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних (п.42 ст.3 УК РК)», 20,3 % а это – 51 респондент ответили: что «необходимо расширить данную категорию преступлений». Объектом рассматриваемых составов помимо половой неприкосновенности также является – психическое и нравственное здоровье и надлежащее половое воспитание, моральные ценности, честь и достоинство подрастающего поколения.

В целях усиления мер по борьбе и предупреждению половых преступлений в отношении несовершеннолетних в Казахстане, является создание и публикация сведений всеобщего доступа «Карта лиц, привлеченных к уголовной ответственности за совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних», которая содержит сведения о лицах, освобожденных из мест лишения свободы для информирования населения о проживании в непосредственной близости таковых [5]. Также данная карта содержит статистические данные, в котором отражены количество и характер половых уголовно-наказуемых деяний совершенных за определенный промежуток времени в отношении детей (рис.1).

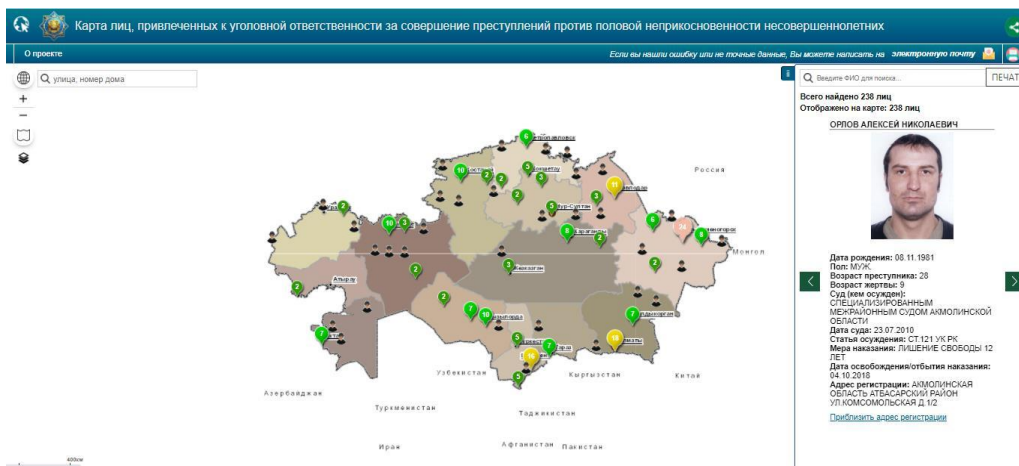


Рис.1. Карта лиц, привлеченных к уголовной ответственности за совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних.

Еще одним шагом ужесточения ответственности в рассматриваемой категории преступлений, является принятие в 2020 году Приказа Министра здравоохранения Республики Казахстан «Об утверждении правил применения принудительной меры медицинского характера», определяющий порядок исполнения химической кастрации и применения антиандрогенного препарата в целях предупреждения состояния декомпенсации у лиц, страдающих расстройством сексуального предпочтения [6].

Основанием применения химической кастрации является вступившее в законную силу решение суда, с учетом обязательной судебно-психиатрической экспертизы из заключений врачебно-консультационной комиссии (далее – ВКК), в состав которого входят врачи: урологи, терапевты и эндокринологи из которого следует, что лицо страдает расстройством сексуального предпочтения (педофилией), не исключающим вменяемость. С начала действия данного правового акта, химическая кастрация была назначена 23 лицам, осужденным за половые преступления в отношении лиц, не достигших 18-ти лет. Однако прошло совсем немного времени, чтобы судить об эффективности действия данной меры, так как лица, которым назначена кастрация, будут отбывать наказания сроком более десяти лет.

В республике сравнительно недавно запущен информационный сайт - <https://stoppedofil.kz> (одним из разработчиков является автор статьи), который, предполагаем, сыграет важную профилактическую роль в противодействии сексуальным посягательствам в отношении несовершеннолетних и может оказать консультативно-правовую помощь жертвам насилия.

На основании вышеизложенного, можно утверждать, что Казахстан принимает необходимые меры по противодействию сексуальной преступностью в отношении детей, однако положительные результаты противодействия возможны лишь при эффективной и обдуманной системе реализации принимаемых мер. При этом в данных мероприятиях помимо правоохранительных органов, необходимо активное участие и лиц, воспитывающих молодых граждан страны, их своевременное реагирование и активная гражданская позиция по принципу «нулевой терпимости».

1. Конвенция о правах ребенка от 20 ноября 1989 года. // <http://adilet.zan.kz/>.
2. Уголовный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V// <http://adilet.zan.kz/>.
3. О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам защиты прав ребенка: Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 501-V ЗРК// <http://adilet.zan.kz/>.
4. Послания Президента Республики Казахстан. <https://www.akorda.kz/ru/addresses/>.
5. Карта лиц, привлеченных к уголовной ответственности за совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних. <http://infopublic.pravstat.kz/ped/>.
6. Об утверждении правил применения принудительной меры медицинского характера: Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 15 декабря 2020 года № ҚРДСМ-262/2020. // <http://adilet.zan.kz/>.

Марат Ажибаев

старший научный сотрудник,
младший советник юстиции

Нуртай Имангалиев

главный научный сотрудник,
к.ю.н., ассоциированный профессор,
старший советник юстиции

*(Академия правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан,
г. Нур-Султан, Республика Казахстан)*

УГОЛОВНЫЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ СОВЕРШАЕМЫЕ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В условиях вирусной пандемии, когда государства прикладывают значительные усилия на сохранение рыночных отношений, обеспечение экономического роста, модернизацию политической системы и демократизацию общества, все более остро встает проблема защиты собственности как основы благосостояния личности, общества и государства от преступных посягательств.

Охрана прав собственника является неперенной составляющей деятельности любого государства, которое обязано гарантировать стабильность отношений собственности, обеспечивая, в том числе и национальную безопасность.

Информационные технологии развиваются высокими темпами, повсеместно внедряются разрабатываемые информационно-телекоммуникационные системы и технические средства во все сферы жизнедеятельности современного общества. Все указанные факторы создали объективные предпосылки для возникновения новой разновидности таких преступлений, как преступления в сфере высоких технологий.

Распространение указанных уголовных правонарушений неизбежно ставит перед сотрудниками правоохранительных органов задачу детального изучения технических возможностей существующих компьютерных систем для использования в борьбе с преступлениями в данной сфере деятельности.

Современные компьютерные системы охватывают практически все сферы жизнедеятельности человека. Доступность информационных ресурсов, высокая скорость обработки баз данных и многое другое способствует интеграции информационных технологий в жизнь человека.

Увеличивается количество интернет-магазинов, создаются системы предоставления банковских услуг посредством глобальной сети, развиваются платежные системы, растет количество оказываемых в Центрах обслуживания населения услуг.

В связи с чем, все большее количество людей пользуются предоставляемыми государством электронными услугами и осуществляют безналичные банковские операции.

Согласно Концепции «Киберщит», «...в Республике Казахстан плотность пользователей Интернета увеличилась с 36,1% до 75%, а количество пользователей мобильного Интернета – с 3 млн.694 тыс. возросло до 10 млн.567 тыс., т.е. практически утроилось»¹.

Как ранее нами отмечалось, ежегодное увеличение указанных показателей создает благоприятную почву для роста различных видов правонарушений в сфере компьютерной информации и высоких технологий. Это обуславливает необходимость совершенствования средств, методов и мер противодействия этому новому виду преступных проявлений со стороны правоохранительных органов.

К ним относятся такие виды уголовных правонарушений, как построение финансовых пирамид, рассылка «писем счастья», привлечение клиентов в притоны, сбор ставок для нелегальных азартных игр, скачивание детской порнографии, распространение и сбыт наркотических средств и др.

¹ Концепция «Киберщит», утвержденная Постановлением Правительства РК от 30 июня 2017 № 30// <http://adilet.zan.kz/rus/docs>.

Следует отметить, что в противодействии любого вида преступлений большое значение имеют вопросы их своевременной профилактики.

Так, согласно п.4 ст.1 Закона Республики Казахстан «О профилактике правонарушений» от 29 апреля 2010 года, под профилактикой правонарушений понимается комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики правонарушений, направленных на сохранение и укрепление правопорядка путем выявления, изучения, устранения причин и условий, способствующих совершению правонарушений¹.

Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан разработана Государственная программа «Информационный Казахстан-2020»².

В 2016 году межведомственной рабочей группой при Министерстве оборонной и аэрокосмической промышленности разработана Концепция кибербезопасности «Киберщит Казахстана» на 2017–2020 годы³.

Планом мероприятий по реализации указанной Концепции рассматривается проработка вопроса о получении доступа правоохранительных органов к сведениям о соединениях казахстанских пользователей зарубежных социальных сетей и мессенджеров. Данная мера предполагает размещение их серверов на территории Республики Казахстан, либо заключение договоров с казахстанскими операторами связи.

Концепцией предусматриваются мероприятия по обучению, повышению квалификации специалистов по кибербезопасности и исследованию цифровых доказательств. В состав рабочей группы вошли сотрудники Министерства национальной экономики по развитию электронной торговли и сотрудники Управления «К» Департамента криминальной полиции МВД.

Соответствующие предложения касательно деятельности интернет-магазинов, мер по предотвращению совершения мошенничества направлены в МНЭ. По вопросам противодействия киберпреступлениям на постоянной основе осуществляется взаимодействие с КНБ, который в целях обеспечения оперативности получения сведений о соединениях казахстанских пользователей, предоставляет канал по проверке принадлежности IP-адресов отечественных интернет-провайдеров, в том числе и операторов сотовой связи.

В этой связи, учитывая технические особенности прокси-серверов, перед следователем стоит задача – зафиксировать объекты, могущие участвовать в «электронном взаимодействии»⁴.

В целях своевременного реагирования на электронные хищения и оперативного обмена информацией осуществляется тесное взаимодействие со службами безопасности банков второго уровня. По их обращениям правоохранительными органами принимаются меры процессуального характера к лицам, осуществляющим мошеннические действия в отношении их клиентов с использованием методов социальной инженерии.

Нередко уголовные правонарушения совершаются с использованием телефонных, мобильных номеров и IP-адресов операторов связи и провайдеров Республики Казахстан.

Самостоятельные меры по противодействию киберпреступности разрабатываются также организациями и учреждениями.

Так, АО «Казахтелеком» создан центр мониторинга и реагирования на кибератаки в реальном секторе. В соответствии с требованиями мировой практики деятельность центра позволяет вывести обеспечение безопасности для защиты интернет-соединений, передачи данных на новый качественный уровень и способствует предоставлению сервисов по защите от киберугроз.

Меры по противодействию киберпреступности принимаются и на межгосударственном уровне. Так, 28 сентября 2018 года в г. Душанбе, в рамках противодействия преступлениям в сфере информационных технологий ратифицировано Соглашение о сотрудничестве государств – участников Содружества Независимых Государств в борьбе с преступлениями

¹ Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений» от 29 апреля 2010 года. ИПС «Адилет».

² Государственная программа «Информационный Казахстан-2020» утверждена Указом Президента РК №464 от 8 января 2013 года.

³ Концепция кибербезопасности «Киберщит Казахстана» на 2017–2020 годы, утверждена Постановлением Правительства РК №30 от 30 июня 2017 года.

⁴ Васюков В.Ф., Гаврилов Б.Я., Кузнецов А.А. Способы получения доказательств и информации в связи с обнаружением (возможностью обнаружения) электронных носителей: учебное пособие / под общ. ред. Б.Я. Гаврилова. М.: Проспект, 2017. С.37.

в сфере информационных технологий¹.

В настоящее время появляются новые виды уголовных правонарушений, совершаемых в сети Интернет, которые рассматриваются в судах различной инстанции. В ходе судебных разбирательств множество специальных и технических терминов создают сложности, как при поддержании обвинения, так и при вынесении приговора.

Вместе с тем, актуальными являются и проблемы расследования уголовных правонарушений, совершаемых в сети Интернет. Решение вместе со знанием юриспруденции требует наличия специальных знаний в области компьютерных технологий. Работа органов досудебного расследования обусловлена решением сложной задачи по раскрытию преступных действий и фиксации доказательственной информации.

Одним словом, расследование уголовных правонарушений совершаемых в сети Интернет и рассмотрение в суде должно быть поручено

лицам, обладающим специальными знаниями в сфере компьютерных технологий, либо имеющим возможность поручать разрешение возникающих перед ним вопросов или задач соответствующим специалистам или экспертам.

Однако практика сегодня показывает, что правоохранительные и судебные органы не всегда располагают соответствующими специалистами и техническим обеспечением, что снижает эффективность уголовного судопроизводства по делам рассматриваемой категории.

Необходимо учитывать, что по рассматриваемым видам преступлений наибольшая эффективность достигается при комплексном рассмотрении специфических аспектов доказывания, обусловленных характером компьютерной информации.

Кроме того, отдельные вопросы совершаемых уголовных правонарушений в сети Интернет, в частности интернет-мошенничеств, регламентированы действующим национальным законодательством.

Так, судебная практика по делам о мошенничестве определяется нормативными постановлениями Верховного Суда Республики Казахстан. В постановлениях даны разъяснения по рассмотрению уголовных дел данной категории, некоторые способы совершения интернет-мошенничеств, виды их совершения².

Таким образом, в современных условиях расследование уголовных правонарушений, совершаемых в сети Интернет лицами, обладающими специальными знаниями в сфере компьютерных технологий и с соответствующим техническим обеспечением, повысит эффективность уголовного судопроизводства по делам рассматриваемой категории.

Юрій Паршин

професор кафедри фінансових та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, доцент

Маргарита Паршина

доцент кафедри готельно-ресторанної справи Університету митної справи та фінансів, кандидат економічних наук

МІЖНАРОДНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ З ПИТАНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Міжнародна безпека це система міжнародних відносин, яка заснована на дотриманні всіма державами загально визнаних принципів і норм міжнародного права. Така безпека не ґрунтується на позиції сили або загрози, а всі наявні спірні питання вирішуються суто дипломатичними шляхами.

¹ Соглашение о сотрудничестве государств - участников Содружества Независимых Государств, в борьбе с преступлениями в сфере информационных технологий. Закон Республики Казахстан от 9 декабря 2019 года № 277-VI ЗРК.

² Нормативное постановление Верховного Суда РК от 11 июля 2003 года №8 «О судебной практике по делам о хищениях» и нормативное постановление Верховного Суда РК «О судебной практике по делам о мошенничестве» от 29 июня 2017 года.

На сьогодні немає однозначного визначення міжнародної організації, а зазвичай вона включає міжнародні організації як урядових утворень так і неурядових. У словнику термінів міжнародні організації визначаються як органи, які створені в силу офіційних політичних угод учасників, та які мають статус міжнародних договорів. Також зазначається, що їх існування визнається правом країн-учасниць, а також вони не розглядаються як резиденти країн, в яких вони розташовані.

Міжнародні організації відіграють важливу роль не тільки в керівництві та реформуванні сфери безпеки, також вони надають різноманітну специфічну довідкову інформацію та надають консультації з різних питань та допомагають у вирішенні проблемних ситуацій. Міжнародні організації відіграють керівну роль в процесі нормотворчості та забезпеченні підзвітності й верховенства права. Міжнародні організації є ініціаторами багатьох програм у тому числі програм з фінансування навчання, підтримка технічних проектів та розробок, формування доброчесності та керівництво сектором безпеки.

Враховуючи особливості їхньої роботи на міжнародні організації покладено функцію забезпечення каналу зв'язку між урядами і суспільством, іншими міжнародними органами які займаються реалізацією питань у сфері безпеки. При її виконанні міжнародні організації опираються на такі принципи серед яких:

- забезпечення рівної безпеки для всіх держав;
- повагу суверенних прав кожного народу;
- зміцнення довіри між державами;
- викоринення апартеїду, геноциду, ідей фашизму тощо

Сукупність поглядів держав-учасниць Договору про колективну безпеку на запобігання та усунення загрози миру, спільний захист від агресії, забезпечення їх суверенітету і територіальної цілісності знайшло своє відображення в Концепції колективної безпеки [1] або у прийнятому Статуті Організації Договору про колективну безпеку [2].

У Концепції позначаються основні фактори, які можуть призвести до безпосередньої військової загрози, серед основних з них можна виділити такі [1]:

- нарощування угруповань військ (сил) в прилеглих до зовнішніх кордонів держав-учасників регіонах і тим самим порушуючи сформоване відношення сил;
- створення і підготовку збройних формувань, які можуть бути застосовані проти держав-учасників;
- організація і розв'язання прикордонних конфліктів та збройних провокацій з території суміжних держав.

Статутом ООН забезпечується дієвий функціонування механізму колективної безпеки, в якому основними способами є: демілітаризація та демократизація міжнародного політичного порядку; встановлення верховенства права в міжнародних відносинах; міждержавні договори; об'єднання держав у союзи тощо.

Зазначимо, що моделі колективної безпеки постійно змінюються та корегуються, відбувається їх трансформування. Так на цей час можна класифікувати колективну безпеку за такими ознаками:

1. За кількість учасників у групі. Слід виділити однополярну систему безпеки. За цією моделлю передбачається посилення системи військово-політичних союзів, які очолюються або курируються США. Серед таких утворень є НАТО, де на думку їх аналітиків, ця організація повинна забезпечувати стабільність в трансатлантичній підсистемі міжнародних відносин, а наприклад, за рахунок військової присутності в Європі, це на їхню думку буде гарантувати недопущення конфліктів на європейській частині континенту. У той же час інші регіональні, такі як ОБСЄ або ЄС та інші, повинні займати в архітектурі європейської безпеки друге місце.

2. Союз декількох великих держав. Безперечно не всі держави підтримують попередню модель, є центри впливу (ЄС, Китай, Японія тощо) які або у відкритій чи завуальованій формі висловлюють своє неприйняття американської гегемонії. У зв'язку з цим деякі фахівці вважають, що можливе створення Союзу декількох великих держав, які б могли взяти на себе відповідальність з питань запобігання і врегулювання локальних конфліктів та підтримки стабільності в регіонах. Прикладом таких утворень може бути об'єднання висо-

корозвинених індустріальних держав, що відоме як «велика вісімка», але інші фахівці вважають, що треба залучати і такі держави як Китай або Індію.

3. Зважаючи на значні зміни у геополітиці після закінчення «холодної війни» ряд вчених вважає, що по суті на цей час склалася багатопольярної система міжнародних відносин. Такий стан підкреслює ілюзорність лідерства США, оскільки такі держави як Китай, Росія, Японія, Індія та інші проводять свою політику у міжнародних справах, яка все частіше не співпадає з вектором Сполучених Штатів. Така ситуація на наш погляд складається насамперед тому, що на перше місце виступають питання економічні та науково-технічного плану, а не військової складової. Така ситуація добре ілюструється тенденціями у відношенні до освоєнню космічних програм, побудова станцій на Місяці, Марсі, добування корисних елементів з астероїдів тощо, де ми спостерігаємо крім зазначених країн і Північну Корею і ОАЕ та інші країни.

Така ситуація підкреслює той факт, що одноосібного домінування на сьогодні не існує, а за обсягами економічного і науково-технічного потенціалу Японія, ЄС, і АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії) цілком порівнянні з Сполученими Штатами.

4. Ряд експертів та вчених має таку думку, згідно з якої людство повинно мислити більш глобальними категоріями, згідно з якими міжнародна безпека може бути забезпечена тільки на глобальному рівні, при цьому вся світова спільнота приймає участь у її створенні. Але така модель має сенс лише у випадку коли більшість людства буде розділяти загальнолюдські цінності та утвориться де-факто єдина система управління та прийняття рішень. У якості механізму та інструментарію реалізації такої моделі може бути еволюція існуючої системи під керівництвом ООН.

Другий тип моделей міжнародної безпеки характеризується характером відносин між її учасниками. При цьому акценти робляться на трьох моделях – колективна, загальна та коопераційна.

Колективна модель припускає наявність групи держав, які об'єднані спільною метою захисту своєї безпеки, а також мають єдину систему військово-політичних заходів, що спрямована проти можливого потенційного агресора. Прикладами таких моделей є НАТО, ЄС, СНГ тощо. Подібні коаліції можуть утворюватись і спонтанно, якщо група держав передбачає зовнішню небезпеку чи виникає потреба захисту від спільного ворога.

Загальна модель ґрунтується на положенні, що інституційна основа загальної безпеки повинна опиратися на таку організацію як наприклад ООН, а не на військово-політичні альянси та інше. Така модель підкреслює багатовимірний характер міжнародної безпеки і повинна враховувати не тільки інтереси окремих держав, а інтереси всіх членів світового співтовариства.

Коопераційна модель міжнародної безпеки базується на мирному, політичному вирішенні спірних конфліктів, але й припускає застосування військової сили. Ця модель ще знаходиться на етапі свого становлення, у той же час вона приділяє значну увагу використанню потенціалу міжнародних і транснаціональних організацій.

1. Концепция коллективной безопасности государств-участников. Договора о коллективной безопасности Организация Договора о коллективной безопасности. URL: https://odkb-csto.org/documents/documents/kontseptsiya_kollektivnoy_bezopasnosti_gosudarstv_uchastnikov_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/

2. Статут Організації Договору про колективну безпеку. Редакція від 10.12.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_982

Бауыржан Хамитов
докторант Академии
правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан
(г. Нур-Султан, Республика Казахстан)

РЕЙДЕРСТВО: ЭВОЛЮЦИЯ ЗАХВАТА

Рейдерство, как и многие другие криминальные явления, имеет свою историю.

Понятие «рейдерство» относится к морскому пиратству. Данный термин в переводе с английского языка (the raid) означает: «набег», «внезапное нападение», а слово «рейдер» – «налетчик». В средние века рейдерами называли самостоятельно действующие корабли, которые, в отличие от пиратов, служили правительству и нападали на корабли и поселения, принадлежащие враждебной стране.

Историю возникновения «новой» трактовки следует относить к 1920–1930 гг., в то время в США рейдерами стали называть тех, кто преступными способами занимался захватом предприятий и бизнеса.

По мнению Радыгина А., рейдерство – недружественный, вне пределов действующего гражданского законодательства, направленный против воли собственника захват чужого имущества в пользу другого лица, установлением над имуществом полного контроля нового собственника в юридическом и физическом смысле с использованием коррумпированности чиновников и с применением силы [1].

В Казахстане же рейдерство имеет сравнительно недавнюю историю. При этом, условия для возникновения данного криминального явления возникли до получения Казахстаном независимости, но развитие произошло лишь пару десятилетий назад, после распада Советского Союза в связи с либерализационными процессами в экономике.

В результате масштабного кризиса, охватившего государства бывшего СССР, проблема коррупции и рейдерства приняла новые масштабы и формы. Переоценка и падение определенных ценностей в обществе, реформы в структуре власти, в том числе в правоохранительной системе, несовершенство правовой базы послужили причиной роста преступности в целом.

В то время, государством в целях создания благоприятного климата, развития предпринимательства и укрепления доверия к органам власти, а также повышения инвестиционной привлекательности приняты новые законодательные акты.

Несмотря на принятые нормативно – правовые акты, масштабный кризис того времени существенно отразился на уровне преступности, в том числе на распространении такого явления как рейдерство.

Институциональной формой бизнеса второй половины 1990-х годов становятся именно рэкет или силовое предпринимательство. Корпоративные захваты сегодня, по сути своей, являются отголоском силового предпринимательства тех времен, когда постоянные посягательства на права собственности предпринимателей и вымогательство становятся нормой действия и легальных, и нелегальных структур [2].

В условиях современной рыночной экономики гарантия защиты прав собственника и обеспечение сохранности его имущества являются неотъемлемой частью успешной экономической деятельности субъектов предпринимательства. Поэтому, залогом успешного развития страны, в том числе является развитие предпринимательства и соблюдение законности в указанной сфере. Предприниматели, как активные субъекты рыночных отношений, пытаются расширить, преумножить и улучшить свои активы для более успешного ведения бизнеса. Однако криминальные сообщества также заинтересованы в успешных активах легальных предпринимателей. И зачастую, даже в условиях современного времени, указанные лица активно практикуют механизм рейдерских захватов фирм и предприятий.

Анализ динамики развития и современного состояния рейдерства в Казахстане позволяет выделить несколько основных этапов его развития. Первый этап.

Начало 90-х годов. Распад Советского Союза. Крушение советской экономической модели, формирование института частной собственности, начало процесса перераспреде-

ния капитала.

Второй этап. Вторая половина 90-х годов. Приватизация, залоговые аукционы. Тогда появилось большое количество владельцев финансовых ресурсов, искавших дополнительные активы. Рейдерство в середине 90-х было очень доходным бизнесом: прибыль доходила до 1000%.

Закон о несостоятельности предоставил широкие возможности для быстрого получения под свой контроль активов других субъектов экономической деятельности без крупных финансовых вложений. По стране стремительно стали образовываться неформальные союзы арбитражных управляющих и лиц, заинтересованных в дешевом отъеме активов компаний. Альтернативным вариантом получения контроля над активами других субъектов экономики стало враждебное поглощение Рейдеров интересовали компании с низкой концентрацией акционерного капитала. Слабые позиции топменеджмента компаний мишеней в условиях сильно распыленной структуры собственности не позволяли администрации предприятий оказывать агрессорам серьезное сопротивление [3].

Третий этап. Начало 2000-х. Как утверждают эксперты, этот период является концом рейдерства частного и началом государственного.

Иные формы рейдерских акций (мошенничество, принуждение к сделке, вступление в сговор с должностными лицами компании-мишени) не получили широкого распространения на начальной стадии в силу того, что рейдер предпочитал идти по пути наибольшей доходности и наименьшего риска. Допустимые с точки зрения законодательства банкротство и недружественное поглощение отодвинули на второй план все альтернативные формы рейдерских проектов.

В 2006 г. на заседании Совета безопасности Президент Казахстана отметил «...подобные экономические преступления невозможно совершить без содействия со стороны коррумпированных должностных лиц. Это относится и к так называемому «рейдерству», в последнее время активно используемому для захвата собственности при помощи коррумпированных связей, прежде всего в правоохранительных и иных органах власти».

После этого, в целях обеспечения защиты прав предпринимателей и противодействия рейдерству, а также развития инвестиционного климата, в феврале 2007 г. создана межведомственная рабочая группа по разработке законопроекта «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам борьбы с «рейдерством».

Однако данный законопроект реализован лишь в 2011 г., Уголовный кодекс Республики Казахстан (в редакции 1997 г., далее – УК) дополнен статьей 226-1 «Рейдерство», которому дано законодательное определение.

При его обсуждении поступали предложения об установлении ответственности юридического лица и о принятии отдельного Закона «О рейдерстве» (аналогично Закону «О борьбе с коррупцией»), поскольку охрана, защита частной собственности в любом государстве, особенно с рыночной экономикой является приоритетным направлением.

Четвертый этап. 2008 – 2011 гг. С началом финансового кризиса и ухудшением экономического климата многие предприятия столкнулись с нехваткой оборотных средств и другими затруднениями хозяйственной деятельности, в результате значительное число активов компаний оказались заложены в банках. Благодаря изменениям, рассмотренным выше, характер рейдерских действий изменился в сторону более частого применения «серых» корпоративных схем и отхода от насильственных методов захвата.

Кризис 2008 г. подтолкнул казахстанские элиты к пониманию того, что с либеральными иллюзиями в экономике пора заканчивать. Свободно-рыночные условия позволили быстро удовлетворить спрос на современные товары и услуги. Однако на деле «свободная конкуренция» оказалась вовсе не столь добросовестной, как обещали иностранные эксперты. Коррупция, рейдерство, обман покупателя и иные экономические преступления стали повседневностью. У населения Казахстана сформировалось устойчивое негативное отношение к олигархам и офшорным практикам уклонения от уплаты налогов.

Пятый этап. С 2011 г. по настоящее время. Для противодействия рейдерству был принят пакет «антирейдерских» поправок в УК РК.

Характеризуя этот этап, следует отметить, что более чем двухлетний опыт применения этих новелл показал, что «антирейдерские» составы не только не препятствуют использованию ранее апробированных рейдерских схем, но и они сами стали эффективно применяться для неправомерного давления на предприятия-цели из-за низкой законодательной

техники и отсутствия разъяснений по их применению.

Сейчас схемы «наезда» на предпринимателей и отъема имущества уже не такие примитивные, как 10-15 лет назад и отличаются многообразием форм. Но ведь кроме нарушения законных прав собственности рейдерство наносит непоправимый экономический ущерб.

На сегодняшний день статья 249 УК (в редакции 2014 г.) остается без изменений, при этом ее введение существенной пользы не принесла [4].

Согласно статистическим сведениям, за период с 2015 г. по 2020 г. за совершение преступления, предусмотренного вышеуказанной статьей зарегистрировано 15 преступлений (в 2015 г. – 9, 2016 г. – 3, 2017 г. – 2, 2018 г. – 0, 2019 г. – 0, 2020 г. – 1), из которых всего 1 лицо осуждено (оправдан – 1, прерваны производством – 7, направлено в РФ в порядке главы 59 УПК РК – 1, приостановлено – 1, передано прокурору и СЭР ДГД – 4).

Более того, по большей части обращений предпринимателей, правоохранительные органы не усматривают признаки уголовного – правового характера ссылаясь на наличие гражданско – правового спора.

В условиях довольно высокого уровня развития нормативно-правовой базы, плодотворного функционирования правоохранительных органов, злоумышленники довольно часто прибегают к использованию рейдерских захватов, т.к. история показала, что это довольно эффективный и относительно легкий способ получения чужой фирмы, компании, чужого имущества [5].

Проведенное исследование позволило выявить наиболее значимые черты рейдерства в Казахстане, дать оценку экономических последствий рейдерства, наметить подход к вопросу периодизации рейдерства и определить вектор дальнейшей трансформации практики захватов в условиях отсутствия эффективной государственной политики противодействия.

1. Радыгин А. Слияния и поглощения в корпоративном секторе (основные подходы и задачи регулирования) / А. Радыгин // Вопросы экономики. 2002. № 12. С. 101-120.

2. Сайгигов У.Т. К вопросу о понятии и основных признаках рейдерства // Вестник академии экономической безопасности. 2009. № 11.

3. Соколов И.А. Рейдерство как уголовно – правовое явление в России и за рубежом // Журнал «Бизнес в законе». 2014. №5.

4. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК // «Казахстанская правда». 2014, № 132 (27753). Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>.

5. Федоров А.Ю. Рейдерство и корпоративный шантаж. Монография. М., 2010.

Владислав Лазарев,
декан факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань,
кандидат юридичних наук

Олександр Неклеса,
науковий співробітник НДЛ з дослідження
проблем протидії організованим злочинності
та корупції Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ І НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ У ГАЛУЗІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основним Законом України покладається на державу завдання із забезпечення прав і свобод людини та громадянина, гарантування захисту особи шляхом створення відповідних умов для практичного дотримання публічної безпеки, що здобувається державою в результаті реалізації правоохоронної функції. Національна поліція України як центральний орган виконавчої влади, служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку в державі. Зміст і

спрямованість діяльності держави визначаються статтею 3 Конституції України, адже найвищою цінністю та пріоритетністю для держави повинні бути життя і здоров'я людини, її честь та гідність. Оптимізація системи заходів щодо забезпечення законності та правопорядку в державі, захисту прав і свобод людини та громадянина є невід'ємною умовою становлення України як дійсно демократичної, соціальної, правової держави.

З метою запобігання масового вчинення суспільством адміністративних та кримінальних правопорушень, виховання в суспільстві дисципліни та високої свідомості, яка виражається в суворому дотриманні законодавства держави, органи місцевого самоврядування та виконавчої влади здійснюють заходи з регулювання відносин в суспільстві між собою та державними органами влади/органами місцевого самоврядування, які покликані запобіганню таких правопорушень.

Створення управлінських установ та інституцій, які будуть здатними розробляти й ефективно впроваджувати європейські принципи діяльності органів публічної влади, сприятимуть оптимізації національного право творення і правозастосування в частині забезпечення прав та свобод людини і громадянина, що є основною метою держави. Саме це і зумовило прийняття закону України «Про Національну поліцію», який остаточно врегулював її правовий статус, визначив завдання, функції, структуру, порядок проходження служби в органах поліції, здійснення громадського контролю за її діяльністю та принципи побудови партнерських відносин із громадянським суспільством. Законом України «Про Національну поліцію» створено нову систему первинної та професійної підготовки майбутніх поліцейських, впроваджено новітню конкурсну систему відбору до лав Національної поліції, визначено прозорість в діяльності Національної поліції та впроваджено принцип ефективного партнерства з громадськістю щодо соціальних, економічних, господарських, побутових та інших відносин [2].

Національна поліція України як державний орган виконавчої влади, який служить суспільству та державі, захищаючи їхні права та законні інтереси, являється одним із основних суб'єктів, на які державою покладається обов'язок щодо забезпечення законності та правопорядку.

Серед широкого кола функцій, реалізацією яких уповноважені займатися органи поліції, початкову діяльність займає функція адміністративного реагування, що здійснюється за допомогою відповідних адміністративно-правових засобів. Саме від того, яким чином побудовано механізм реалізації даної функції, чи відповідає адміністративна діяльність поліції європейським стандартам, публічно-сервісної діяльності, залежить стан правопорядку в державі та її окремих регіонах [5].

Поняття адміністративного правопорушення та порядок застосування адміністративного примусу і притягнення до адміністративної відповідальності закріплено кодексом України про адміністративні правопорушення, кодекс містить положення про адміністративну відповідальність загальних та спеціальних суб'єктів, встановлює склади адміністративних правопорушень, які виникають в різних сферах життя та відповідальність за їх вчинення у вигляді адміністративних стягнень.

Закони не можуть повністю врегулювати всі різноманітні відносини, які виникають в ході службової діяльності поліції. Тому велике значення має нормотворча діяльність МВС України як головного органу у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Заходи профілактики поліцейського є одними з першочергових заходів з виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, та впливають на осіб, схильних до протиправної поведінки. Тому, наказом Міністерства внутрішніх справ України № 650 від 28.07.2017 виконання завдань із забезпечення публічного порядку шляхом взаємодії з населенням покладено на дільничних офіцерів поліції, які забезпечують безпеку громадян і публічний порядок на території адміністративної дільниці, яка за ними закріплена взаємодіючи із черговою частиною органу поліції при отриманні інформації від населення про можливі наміри вчинити або вчинені правопорушення окремими особами або їх групами, співпраці з уповноваженими профільними оперативними підрозділами з метою проведення профілактичних заходів стосовно осіб схильних до вчинення правопорушень, взаємодії з органами державної влади та місцевою громадськістю, виконання інших завдань, спрямованих на дотримання інтересів суспільства (прав і свобод людини) і держави.

Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 796 від 02.07.2015 затверджено положення про патрульну службу та встановлені обов'язки із забезпечення публічного по-

рядку та безпеки. За своїми повноваженнями, патрульні виконують різні поліцейські функції. Патрульна служба відповідно до покладених на неї повноважень здійснює цілодобове патрулювання відведеної ділянки обслуговування з метою забезпечення громадської безпеки, охорони громадського порядку, забезпечення безпеки дорожнього руху та контролю за дотриманням правил безпеки на дорозі, усуває порушення публічного порядку шляхом реагування на повідомлення про правопорушення, самостійно виявляють правопорушення з метою їх запобігання, припинення, документування і притягнення правопорушників до відповідальності встановленої законом.

Працівники патрульної служби, дільничні офіцери поліції покликані законодавцем на забезпечення публічного правопорядку та адміністративного реагування на вчинені адміністративні правопорушення. Певною мірою, являються допоміжними службами для профільних оперативних підрозділів, що забезпечують реалізацію повноважень Національної поліції України на її території в частині протидії організованій злочинності, в тому числі в органах влади, управління, місцевого самоврядування, боротьби з корупцією та хабарництвом, захисту прав і свобод людини і громадянина та об'єктів права власності від протиправних посягань [4].

Наказом Національної поліції України № 1077 від 23.10.2019 затверджено положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України. Департамент є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції, який уповноважений на виконання наступних завдань: виявлення, попередження і припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій, що впливають на соціально-економічну та криміногенну ситуацію в державі, викриття злочинної діяльності їх лідерів; виявлення, запобігання та припинення злочинів, вчинених суспільно-небезпечними ОГ та ЗО, у тому числі в органах влади та управління, місцевого самоврядування, які впливають на криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах; боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, серед посадових осіб органів державної влади, управління і місцевого самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією; здобуття в інтересах підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування інформації про криміногенні процеси в злочинному середовищі, у сферах, що перебувають під його впливом, протиправну діяльність окремих осіб та злочинних угруповань, схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [3].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що держава створює та оновлює в Національній поліції підрозділи, спрямовані на прийняття викликів суспільства у здійсненні заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку, здійсненні комунікації із населенням з метою охорони прав і свобод людини, забезпечує діяльність спеціальних стратегічних підрозділів із запобігання і нейтралізації загроз національним інтересам та своєчасної протидії таким загрозам. Законодавець оновлює відповідно до викликів суспільства нормативно-правові акти, які регулюють діяльність відповідних правоохоронних служб Національної поліції, на підставі яких працівники поліції виконують покладені на них обов'язки згідно своїх службових повноважень, а отже, володіють необхідною інформацією, яка становить оперативний інтерес для профільного оперативного органу (підрозділу) поліції. Тому, налагодження ефективної співпраці між поліцією є дуже важливою складовою, яка впливає на зміцнення законності, що безпосередньо відображається на національній безпеці і правопорядку в державі.

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ: Просвіта, 1996. 80 с. (із наступними змінами та доповненнями).

2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року // ВВР України. 2015. № 2. Ст. 124. [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Про затвердження Положення про Департамент стратегічних розслідувань НП України: Наказ НП України від 23.10.2019 № 1077. Адміністративне право України. Академ. курс : підруч.: [у 2-х тт.] : Т. 1. Заг. частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К.: ТОВ «Вид-во» «Юридична думка», 2007. – 592 с.

4. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ МВС України від 27.04.2020 року № 357.

5. Аваков А. Поліція. Як це буде працювати: від найменших сіл і невеликих міст – до столиці [Електронний ресурс] / А. Аваков.

6. Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів: Наказ МВС України від 20.10.2017 № 869.

Наукове видання

МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА:
ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

*Матеріали V Міжнародної
науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 12 березня 2021 року)

*До 55-ї річниці з дня заснування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

Українською, російською та англійською мовами

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*

Підп. до друку 05.03.2021. Формат 70x108/16. Друк – трафаретний (RISO), цифровий.
Гарнітура – Times. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 33,00. Обл.-вид. арк. 34,00.
Тираж – 200 прим. Зам. № 03/21-зб

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018